

Eesti Teaduste Akadeemia
Eesti Keele Instituut
1995

EESTI MURRETE SÕNARAAMAT

I köide
3. vihik
harjandus – eksusõit

ISBN 9985 – 851 – 19 – 6

harjandus *arjandu|ss* Ran Urv, *harandu|ss* Kan Urv Plv Ráp, g -se, -sõ

1. kraasitäis, kraasitud villarull *haranduss*, *kraasitäüs* 'villu, mis käänetatäis kokku Kan; *harandusõ tuut* Urv; *mito kümme harandust*, *sõss sai üt's kurst* [kokkukeeratult] Ráp **Vrd** harjandik

2. linakogus, mis korraga läbi harja tõmmatakse, harjatäis *ku linno* 'suite *hara pääl*, *sõss ütlet: viska taa haranduss är* Plv

3. nõõpaugupiste, sõlmtehnikas kinnitus *nõõsil äste kõva arjanduss*, *es lää katski*; 'nit'sit tei roobi pääl - - *sõlmati*, *keedeti* (kõideti) 'sõlmi - - *olliva arjanduse* Ran **arjane**¹ *arja|ne* g -s(s)e Sa

1. (sea)harjas *raadi arjane* (seaharjas, mis kinnitatakse traadi otsa naha õmblemisel); *sia arjased* Khk

2. kala uim - Khk

arjane² linnuhari *kuke arjane* Khk; *kana arjane* Kär **Vrd** harjas²

arjane³ 'arja|ne g -se harjastest (valmistatud) 'pikkane pääl ja 'arjane all = pääl ari Hlj

harja|peal(i)ne millegi ülaosa, harjaosa **a.** *soa arjapealsed* (? soa ülemine raami-puu) Plt **b.** 'niitsme arjapäälne (niite pealmine, sõlmedega osa) Hls Krk; *arjapäälitsege* 'nit'se (sõlmniied) Trv; *arjapäältse* 'niitsme Hls **c.** rangipuude ülaosa - M *ennemil* 'aigil ollive puu rangi ja siss 'panti arjapäälise pääle mõni vana kübar või paks röövas, et vihm läbi ei leote röövast 'rangi Pst; *rangi arjapäälne om valla lännu*, *arjapäält om valla*; *rangi arjapäälne rihm* Krk **Vrd** haripealne **d.** katuse harjaosa - Lüg Krk Rõn *kattusse piale panna arja malgad*, *siis tuul ei saa kiskuda arja pääl* list 'lahti Lüg **-pink a.** pink, mille külge kinnitatakse linahari *Lina_ari* 'panti arjapengi 'külge kinni; *peik pisteti pulgaga maa külge* Hls; *arja pengi kül'len olli üits puu*, *vana vikat olli säääl kül'len* Puh **b.** peaharjade tegemisel kasutatud kolmejalgne pingike, millega hari ahju asetatakse *arja peik - - var's perän ja auk sehen. tilluk pengik, ümárik* Krk **-poiss** harjusk *arjapoistel* 'ollid kastid, *puu koordest tehtud, paeldega selgas*; *kui pea_ari tõngiks läks*, *siis anti arjapoistele* Muh **-puu a.** katuse harimalk - Tõs Se Lut *katuse malgad*, *sii üiti arjabud* Tõs **b.** kiigevõllas, kiige ülemine põikpuu 'kiike 'arja puu, 'aisad tappitud läbi Lüg **c.** kaalukang 'vinna puu - 'arja puu Lüg **d.** tel'le arjapuu Trv **Vrd** haripuu

harjas¹ *arja|s* g -se Sa Hi(h- Phl) L spor K, Pst Hls, -kse Ha Jä Vi, -tse Hag Juu Tür Plt, -sse Mar Vig VMr; *arja|ss* g -sse Muh TaPõ Vil Trv/-ssa/ Hel T(arass Võn; g -ssõ San); *hara|ss* g -sõ V([h]arja|ss Krl Har, *haräss* Se, *haraás* Lut, *arjass*, *ardass* Lei; g -ssõ Rõu Plv); 'arja|s(s) R(h- Kuu) g -sse Lüg Jõh IisR, -kse Kuu VNg Vai

1. (sea)harjas, turjakarv; oga, okas 'Hiuksed o kohe 'jusku 'harjaksed - - 'püstü pääss kohe Kuu; *midä ramus luom on sie kihutab* 'arjassed maha 'seljást Lüg; *arjastest* 'tehti muiste pea 'arju ja *kihjissepp* paneb raadi 'otsa Krj; *kaas on vihane - - aeab arjase* 'püsti Vll; *Siga* 'ingab iga arjase vahelt = keris Hää; *kuer aukus küll*, *arjased olid* 'püsti sedasi Ann; *sia arjas oli* [kingsepal] - - *nõela asemel* VMr; 'põnta 'pialne ein oli *sia arjase moodi* - - *juús ein* Sim; *siilu arjassa* Trv; *ain om nigu arjass jälle* (vilets); *kähärä* 'päüga 'poiske aab metsast *sigu vällä?* = *t_om* *sia arjastest* *pää ari*, *arjasse om lakka* Nõo; *harjukõsõ* 'ostí_t'sia *harjassõid*, 'veie Vennemaalõ Har; *t'siga* 'pussass läbi vereviide *harastõ* = *sanna keress* Rõu; *hara harasõ?* *kakutiva?* inne är?, 'vijga 'aedu? *harasõ?* 'anti *harokõisile*; *siili harassõ?* 'tsuskasõ? *halusahe* Plv; *es_om* *ku harass*, *a vaa külge aia tõõsõlõ*, *vaa tül'uskellä?* (väikesest armetust inimesest) Se

|| 'Arjastest (pintsli või harja karvadeks) 'kõlbasid obuse 'jõhvid ehk sia 'arjased ehk 'niine kiud ehk rogusk. 'Niinest 'arjassed olivad enamast üle 'tõrvatud IisR; 'latvajal (oskamatul niitjal) jäävä kaari 'alla lihi vai arjasse Kam; harjas(ed) kohevil ~ püsti, harjaseid koheville ~ püsti ajama, tõmbama vihane olema; vihaseks saama, vihastuma Mes sa aeva alade ajad 'harjaksed 'püstü Kuu; Harjaksid selga tõmbama Hlj; Juba 'läksivad 'jälle 'arjassed 'püsti Jõh; Süda äi anna veel 'järke, arjas nü 'püsti ~ kohevil; Vana 'tõmmas arjase koheville ~ 'püsti ja pidi kohe 'äigama Põi; Näh-näh, või arjast 'püsti ajamas Rei; Mõnel eluaeg arjased 'püsti, süda täis Han; sul jo süä säläh - - harassõ^p 'pistü Se | Poiss laisk äi taha midagi teha - - ajab arjased vastu (hakkab vastu, tõrgub) Pha

2. hri pl vistrik (imiku) ihul 'Rinna 'lastele tulivad 'arjassed, nisikesed tasandused 'ütlesivad mõned IisR; arjase 'vistrad, must pea peal, 'muljudes tuleb 'valge ide 'välja Põi; kui lapsel arjassed oo, siis puperdatse sea pesas kolm 'korda Muh; vinnide sees oo 'pissed ussid, arjase 'visked Tõs; ku jämme paaba immist pess, saava^p latsõl harasõ^p Lut; harjaseid võtma pärmihautise ja vihtlemisega nahalt vistrikke kaotama Lapsel 'võeti arjatseid - - tõin nisu jahu, panin natuke 'pärimi 'ulka, panin lapse narsu 'peale, lapsele 'ümmer - - 'vihtlesin teisipidi ja teisipidi, pidid arjatsed maha tulema Juu; 'endäl ole arjassit 'võtnu. sannan 'mäarsi näo 'maarja 'jääga kokku, siss läbi linatse 'rõiva 'vihtsi, siss tulliva nigu peenike kribu näo 'pääle Ran; vanast üteldi vaja om 'sanna küttä ja latsel arjassit võtta; ega ütlegi arjast es näe - - mugu 'panti taenass latsese pähä, siss vihaga soputedi lava pääl Nõo; haraßsit 'võeti nü, 'võjdi lat's 'sanna ja, siss 'võeti mesi ja siss taa 'maarjaiä, kõva 'maarjaiä 'hapnik, siss tõmmati lat's seebiga^p kokko ja vihuti labal last - - no^p um ka haraßsit pal'lo lat'sil, suurilgi inemisil suu pääl Rõu; ku [imikul] harasõ^p umma^p 'kiskmada siss jääss 'rindu 'sisse, rogisess Plv

3. kala (selja)uim kiisk, 'arjassed 'seljä pääl 'püsti, 'seljä luud Lüg; ahvenal on suur arjas sel'jas Khk; anjerad oo ilma arjasita Rid; Avi eläb, näe arjased tõstab üles Kod

Vrd arjane¹, arjus¹

harjas² arja|s g -se S(h- Phl, -ss Muh) LNg Mar

1. (linnu)hari - S LNg Mar vihma kukk - - must lind ning punane arjas Khk; kanal_0 koa pisike arjas, kui munema akkab, siis arjass läheb suuremaks Muh; tedre kukk, tääl oo arjas peas nagu kõigi kukedel oo Mar Vrd arjane²

2. a. särgivarruka ja tanuääre ilustus - Emm b. kaunistus preesil arjastega preesis on kut rõnņaspreesis, aga alaspidi 'pitklik, ülalt laiakas, et nee täkked ning arjased sai 'pæele tiha Jäm Vrd harjus

harjas|aru randein - - niuke peenike ein ja visä 'niitä. 'ööldakse arjas aru Juu

harjase|hain harasõ hain = harjashein - Lut

harjasene arja|sene Khk; -ks- VJg, 'arjaksene Vai, arjassene Nõo, harjassõnõ Har, -r- Se Lut, g -tse Nõo Se, -dzõ Lut harjaseline, harjastega; harjastest tehtud arjasene kut sia turi Khk; 'riided on arjaksesed kõik arjastega kuas VJg; harjassõnõ pürst Har; harassõdzõ_tsia^p Lut Vrd harjassine, arjusline

harjase|selg 'arjasse selg = harjasselg - Lüg

harja|setu pl hara seto^p harjusk - Rõu

harjas|hain, -hein (taim) jusshein - Emm Saa Kos HJn Äks Puh V arjasein on kuju ein juba 'kasves - - arjas'eina kutsuti veel jõhvein. arjaseina ots ol'i terav kui

nõõl Saa; *harasshain kasuss pik'emb sednakut, kasuss koh niidü pääl; harasshain, kuñdi pääl, 'korgõbah, perve pääl nyu kasusõ* Se **Vrd** arjakas², harjasehain, arjus¹, arjushein -juus pl lühikesed püstjuuksed *arjass 'juusse lõegati 'püsti - - nigu arjasse* Ran

arjaski *arjaski* "suurte harjastega siga" – Rei

harjas|lind = harjasloom – Vig Nõo *Arjaslindu kasvat ja pidäs iks egä inime - - siss olle oma käega supivägi võtta* Nõo -loom siga – Hag Krk Rõu **Vrd** harjaslind, arjusloom

arjasnik `arjasni|k g -kku harjusk `arjasnik - - `sitsi `kraamiga, `riide `kraamiga *käis Jõh*

harjas|selg harjaseline loom a. siga – Jõe Lüg Krj Siga üiti *arjasselg* Krj **Vrd** harjaseselg b. *kõik kalad, 'kellel on 'arjass, on 'arjass 'seljäd Jõh -sepp* harjategija – Vig Kse Juu Ann *minu isaisa oli arjassepp. tema tegi pia 'arjasi ~ 'arju* Ann -siga suureharjaseline seatõug – Krj Jaa Põi Kod *nüid o 'peenemad 'seltsi sead, arjassead kaduvad nüid ää, missel pitkad arjased oo Jaa; Arjas siga. Suured kõvad arjased olid 'selgas kut roadid, pitka ninaga, pisikeste 'kõrvadega Põi; arjassiad vanass õlid, pitkäd arjassed üle seljä - - õlid ikke 'rohkem met'sikud* Kod

harjassine `arjassine Lüg; *harassi|ne* Rõu, -nõ g -dsõ Vas; pl *harassitsõ* Se hv harjasene `arjassine siga, `arjasseselg siga Lüg; *vohovill tyu um harassine - - vinne vill Rõu; harässitsõ t'sia^p* Se

arjastama¹ *arjastama* harjastega varustama – VNg

arjastama² *arjastama* tugevasti sööma *arjastas kere täis* KJn

harja|sudi = harjasudik *arja sudid kes 'ringi käisid niisukest kribukrabu 'kraami tõivad. va arja sudi tuleb* Kad -sudik harjusk – Kuu KuuK Kad HljK arjasudikud, *nied olid venelased. nemad 'ot'sisid neid vanu pia 'arju. mõni käis sel'ja kimbuga, mõni käis karruga* KuuK; *arjasudikud - - müisivad 'arju* Kad **Vrd** harjasudi -takk arja takud, *mis arjaga saavad ä 'suetud* Kse; *Ropstakud, arjatakud, kehrtakud* Kei

***arjatama** tud-part *arjadat* (katust) harjama *Kui õlgkatus on, siis 'panta sured malgad sinna pääle, kui katus juba arjadat on* Rei **Vrd** arjutama

harjatama *haratama* (juukseid) harjama – Se

harja|tatsik harjusk [lastele] `üöldi et *arjatatsik tuli, lapsed siis 'kartsivad* Kad -tihkan harjusk `arja`tihkanid `käisid `kastid `sel'jas Hlj

arjatsi = arjatside *arjatsi 'kakleve, 'juusit pidi 'kinni* Krk

arjatside *arjatside* Krk(-tsit) T harjapidi; *tuttipidi 'juusit pidi 'kakleve, arjatside 'tõmbave; arjatsit 'kaakleve periss* Krk; *kolm kärbist 'pañti arjatside (ülemisi otsi pidi) kokku; 'lät'siva 'pruute pääle 'tüll'i, pöörivä arjatside kokku* Ran; *kudass s'j elu v'jäl lätt, kui n'j maailma suure pistävä kokku arjatside ja käänavä 'terve ilma pahupidi* Rõn **Vrd** arjatsi, harjatsimi

harjatsimi *harjatsimi* Urv, *arjatsimmi* San = arjatside *latsõ^p 'kablõsõ^p, 'võtvõ ütstõist arjatsimmi* San; *Harjatsimi kuun, muğu kissiva ütstõist hiussist* Urv

arjatust *arjatu|s* Puh, -ss g -se Nõo nõopaugupistes tehtud tikand; sõlmtehnikas kinnitus *sua pind piap olema nigu tinutedu, sääl piap jo kõva arjatust olema* Puh; *arjatust arjati 'käisse vördli 'otsa* Nõo

harja|tõnn harjusk nää `jälle va *arjatõnn tuleb* VMr

harja|vagu harivagu oad `külvä ka `arja vago *kui tahad* Lüg; *kui esimise 'vaoga lähäd, ja teisega tagasi tuled - - arjavagu jääb 'keskele 'kõrgem* Trm

harja|vana harjusk vanasti olli arjavanasi ja 'juutisi Hää -vene harjusk arjakad vōi arja vened köesid 'enne kaubaga maad kaada, paunad olid 'sel'gas Aud; Peigme-hi laeva 'kaptenist arjavenedeni (palju) Hää -venelane = harjavene - Mar Mär Vig Tor Ris Kei Kad Rōu arja venelased - - nemad müisivad 'arjasi millega pead 'sue-ti - - riiet müisivad ka, 'nüöpisi ja 'niiti Kad -vummuska(s) hum harjusk kuule arjavummuska(s) kus sa lähäd kas Arju 'Jaani vōi Kolga 'Jaani Trm -vōmm harjusk aalo òli 'lambarohi, arjavōmmid aínid Kod

arjendama¹ arjendama töövõimeline olema; toimetama, talitama; seadma, korral-dama - Khk TaPō Ran tööd o nii pailu, et ep jõva εε arjenda Khk; òli kolm nädalad põdetata tōne, nüid o 'eake arjendaja Trm; lapsed akasid juba arjendama, 'lehmi 'lõps-ma, sigu 'süütma MMG; mõni laits kasvab, 'juusse om nigu assaku, pää nigu Pärdi pedäjäss, ei ole kedägi kes arjendab Ran Vrd arendama

arjendama² arjendama "karistama" Temä arjendap kül neid (lapsi), aga kas nemä kulleva Nōo

arjendama³ arjendama (katust) harjama¹ arjendeme malgad 'pēele Mus

arju arju adv < hari¹ see 'kündis ühna arju; aa aga kenast arju [kartulivaod] Muh

harju < Harju(maa) Istüb nurgas nindägü Harju hämm. Laiskujelle üellä Kuu; ja siis akkas pulm 'peale - - siis 'olli jälle arju tanu peas esimese pääva se suur tanu; kui laalatuselt ää 'tuldi, siis 'pandi 'valge [tanu] päha, aga kui esmasse 'tantsima akati, siis 'olli kiri arjutanu Muh; Pea nagu Harjumehe leatsi koorm (pikkadest sassis juustest) Amb; Harju kiri (vöökiri) TÜR; kiriku akid vōi kiriku nuagid vōi harju vareksed Kad; harju keskmine paras, keskmine - Kir Hää Minul 'ol'i [saak] arju 'keskmine, põle 'kiita ega 'laita Hää

arjukas¹ arjuk|as hv Tor, g -a Juu Lai, pl -ad Jäm Ans Emm KJn SJn; arjuk g -u Pst harjusk arjukad olid venelased. köesid kastid 'sel'gas, tōid meresütt - - ussi 'rohtu ja patsi 'paelu Aud; arjukad müisid sinikaunist Lai; vanast käüside arjuku maad mööda ja ostive arjussid Pst Vrd harjakas

arjukas² 'arjuka(s), -gas hv harjulane, Harjumaa elanik - Vai Vrd arjakas⁵

harjuke arju|ke(ne) Saa Kad Trm/-r-/ KJn M(arjuk) T(-kōnō; -r- Vōn) g -k(e)se, -k(ō)sō, (h)arō|kōnō V(haru- Urv Rōu, arjukōni Krl, [h]arju- Krl Har, harjo- Rōu, harō- Se) g -kōsō, -ksō; g harjokasō Rāp

1. harjusk arjuksed müisid juuda sitta ja 'pergli 'paska KJn; vene arjukse - - käüside rät'tege 'kauplemen, sitsi rōövast, vasiku 'nahku 'viisive sell'äge - - [müüsid] 'liikvert, 'pantstriivi, lagritset, sika verd Hls; arjuk pand latse 'kasti (õeld laste hirmutamiseks) Krk; arjukese õegassiva, 'ostke 'suuri 'nōklu ja sõrmussit, ange 'vanu 'arju ja ar-jassit Nōo; arjukōsō^p aíniva 'kraami 'mitmōt 'myydu. ku ol' tsia 'karva vai 'vaska 'nahka, sōss vahet, ku es olō^p, sōss ol' raha iist müük Vōn; pakō^p, arōkōnō tulō Kan; vanast meil harjukōsō 'kävve, siss nuil ol' uma nelläkanidiline kast tett lõhmusō koorōst ja kabлага 'ümbre 'pantu et 'säl'gä sai võtta^p. sinna 'paniti uma pak'k 'sisse rōövast ja tsit'sirät'te ja 'raudanō 'küündrepuu kaasō pääle kabla ala^p Har; harōkōistō maalt Velikko takah ja koh nä ol'liva^p, 'Pihkva takast kävevä Se

2. liikva, eeter - Har

arjuklane arjukla|ne g -se I Kam harjusk arjuklased käesid 'Luuka linna alt - - näil òlid kasetohoss kastid, 'kruami täis, kuane kül'jen nüärid, 'el'mi täis, suured rät'ed ja sit'sirät'ed - - viimäte akasid kelguga 'käimä ja suvvel òli kahe rattaga vanger, 'mitmekeisi käesid Kod Vrd arjaklane, arjuklene

arjuklene = arjuklane *Kaalasooned väljas justkut arjuklese kasti nõõrid Emm*

harjuma `arju|ma, -da R(h-Kuu, -o-, -maie Lüg) eP hv S, -r- Äks KJn Vil Hls Krk, nud-part `ardanu Lei; `arju|ma, (ma) arju(n) hv Jäm, Ris/-o-/ Iis harjuma, kohanema, viluma, omaseks saama olen senega `ninda `vällä `arjund VNg; vale `pääle `arjund - `arjond - - `õskab iast valestada Lüg; lehm akkab teiste sias `arjuma Khk; ma ole käsi mõlaga sõund, ma ole sellega `arjon Lih; Pääari `õeldi `väikse lapse `kohta, `olli `seuke `arjund sõna Hää; eks sie ole `estist `arjumata asi, aga küll ta arineb sellega VMr; teräv `arjund kõrv Kod; pidi `arjunud inimene olema, kis `rehte `ahtis - - pidi `oskaja inimene olema Äks; `arjumata või kogoni vilumata tüü KJn; temä om inimestege `kangest ärä `arjunu Krk **Vrd** arena, arenema, arima, harinama, harinema, harinuma

arju|mees harjusk arjumeest kutsuti veel arjuke Saa

harju|pael van arju pael (kirju juuksepael, mis osteti harjuskilt) – KJn

arjus¹ arju|s g -se Jäm(-sse) Plt(-r-) Hls, el arjusest Saa; -ss g -sse TaPõ(-r- Iis Kod) VIPõ/pl -ssad Vil/ M(g -se Krk)

1. (sea)harjas, turjakarv; oga siga `ingab iga arjusest = need on kerese kivid Saa; sia arjustega on ia õmmelda Iis; Muri tõssab arjused õege `püssi (on tige); õlid suure arjusegä siad, arja arjused tõmmati, kisuti kuevalt `välja Kod; karva mütsi arjuss KJn; kõva `juuse - - ku arjuse pähän kunagi Hls; sülu arjuss Krk

2. hrl pl vistrik (imiku) ihul `võeti lastel arjuseid, `tehti niesukest `piene jahu rokka, määriti laps rokaga üle, saun õli palav, märg riie `ümber lapse, viheldi last, pidand arjused tulema roka `külge - - ihu siest pidid ühed karvad tulema `välja ägedas saunas Iis; arjuse om näo pääl. ku pitsitet tuleb `vällä arjuse ponni sõjst `valge joga Hls; ku sa latse `kandje olet, siis jalaga ei tohi `lyyma lüvvä, ku sa siga lüüt, siis om laits arjusit täüs; suure arjusse ku veri `paise kunagi Krk || arjuse augu, igi augu, karva kasvave neist `vällä Krk

3. seljauim kiissal one valusamad arjused viil ku ahamnel Kod; kiiss - - suur arjuss sellä pääl Krk

4. lühike kõva hein arjused ei akka vikati ette Ksi **Vrd** harjas-, arju|hein

Vrd harjas¹

arjus² arju|ss g -sse Vig Vil(-s), -ssa Vil Trv harjusk arjused kõisid möödä peresid, pambud olid `selges Vig; Tilluke kammer, nagu harjussa laekas; arjuss - - `tahtis sia `karvu ja obusesaba `jõhvi Vil

arjus³ `arju|s g -se nõöpaugupistes õmblemine, harjamine kuda sõj `arjus õli, nüü-biaagu `arjamine Kod

harjus arju|s g -se S(harju|s g -ske Phl) L(-o- Mar) Ris/-o-/ Juu, g -sse Muh; -kse Kos; -ss g -sse Trv Hel Ran Ote; (h)arju|ss (harju|ss) g -sõ V(harju|s Se, harju|s Kan Lut; g -ssõ Röp); pl arjused Hlj

1. millegi ülaosa, harjaosa **a.** vanaaegsete rangipuude ülemised otsad ranhi arjus. mõni teeb kenasti obuse pēēd `sõnna üles Khk; `nüidistel `rangidel põle arjussimi, ühna `umsest `aetse `kaela Muh; rangi arjused olid - - nagu jääru sarved Tõs; taosslavva^p omma^p harussõst kiñni kõüdedü^p Se **b.** rangide ülaosa kinnitav nõör või rihm – Aud Hel San Kan Urv Har Röp arjustega seotse rangibud kokku Aud; Siss nakatass harust `ümbre `mähkma. Tyy piät olõma kõva rihm - - et `taossõ^p ei lähä_päält lak'ka Har **Vrd** harjakabel **c.** rangide ülaosa kattenahk või pehme täidis arjusse `pääle `panti

vildist pehme, mes es õõru obõst, arjuss olli taoste sehen - - padi olli külle pääl, ülevän olli arjuss Ran Vrd harjusnahk, harjusti

2. nõör või rihm, millega koot varre külge kinnitati – VLä koodi *haruss* - - *harusõ* 'olli_nahadsõ_ ja kabladsõ^p. *kabladsõ tet'ti kanepist; papa* - - *tek'k angõrusõ nahast haruse^p* - - *pañd kat's angõrusõ 'nahka kokku, siss keerut' kokku, niu_kabla* Har || nõör, millega piits varre külge kinnitati *piidsa arjuss, varrõ man, tyy ots om ka-tõn kõrran; Piidsal tet'ti kõkkõ enne kolmõkeeruline kablakõnõ, haruss* Har

3. puust loomakütke, panna sõlg, kaelus *pand keib panna arjusest läbi* Jaa; *saare puu sai kallatud na kõberaks 'rõnga 'moodi. arjus* - - *sai loomale 'kaela 'pandud* Rid

4. linnuhari vihma kukk - - *punane arjus* Emm; *kana arjus* Rei

5. pl särgivarruka sakiline või tikitud äärekaunistus *käiste 'veerde arjust olid 'välja 'õmlet* Emm; *harjuksed olled vanaste* Phl

Vrd hari¹, harjas²

harjuse|pael = harjusepael – Muh Var Krk *arjusse pael pannasse looga 'külge 'kinni* Muh **-pääl**ine *arjusse pääl*ine (rangipuude ülaosa) – Trv Hel **-rihm** = harjusepael – Pöi Kos Hel Ote Plv Röp 'rangide arjukse rihm Kos; *taosselavva om päält arjusse rihmaga kokku köidetu* Ote

arjus|hein *jusshein arjusein si on kõva nagu vask traat* Äks; *vana arjuss ein, 'valge, kuiva kotusse pääl* Krk Vrd *harjashein, arjus¹*

harjusk *arjusk(i)* g -i Khk_(hv n, g arjuska) Vll Pöi Muh L Juu TÜR Kad HljK, pl 'arjuskad Kuu harjusk, endisaegne rändkaupmees (hrl venelane) *arjuskid keisid oma 'kaupa 'müimas peresid 'kauta, suur paun oli sel'jas* Khk; *Arjuskivakk - - paksu pärnakooredest 'ollid 'tehtu, 'mitmekortsed 'ollid, iga kauba jauks oma va-he; [maja] jusku arjuski vakk ja 'kaupa täis, 'õeldaks, ku maja on 'väike ja koristamata* Hää; *punane kui arjuski särk* KuuK; *va arjuski 'jälle tuli; vanaste arjuskid 'karjusid juba 'iemalt 'ennekui tua ligigi said: triivistrikki, 'juuda sitta, 'pergeli 'paska* Kad Vrd harja|jomm, -kaupmees, harjakas, arjake, arjaklane, harja|mees¹, -poiss, -setu, arjasnik, harja|sudi, -sudik, -tatsik, -tihkan, -tõnn, -vana, -vene, -venelane, -vummuska(s), -võmm, arjukas¹, harjuke, arjuklane, arjuklene, arjumees, harjusnik, arjusti, arjut

arjusline *arjusline* harjaseline, harjastega – Kod Vrd harjasene

arjus|loom *arjusslyym* siga – Hel Vrd harjasloom

harjus|nahk rangide ülaosa kattev nahk *arjusnahk. 'panti koeranahast, karu 'vällä* Hel Vrd harjus

harjusnik harjusnik Vil; *arusni|k* Võn, *harusni|k'* Urv, 'har'sni|k' Plv, g -ki harjusk *harusnik' korass t'sia 'karvu ja kõkkõ säänest 'kraami. tel oll ka esi_kõkkõ 'kraami, peenkest 'kraami* Urv

harjus|pael a. rangide ülaotsi kinnitav nõör või rihm – Mär Saa Juu JMd Sim I Ksi Lai Plt Pil *peält on rangid 'kiñni arjusepaelaga, all on rennospael* Juu; *arjusepael on rangi naha kül'jen* Kod Vrd harjakabel, harjus, harjuse|pael, -rihm, harjusti, harjusti-rihm **b.** nõör, pael aasniite peal, mille külge on niied tehtud – Kod Pal *arjusspael on sees üleval niite kül'les - - 'enne oli arjusspael all ja pial, pärast ainult pial* Pal Vrd haripael **c.** pael puusoa piide kinnitamiseks *arjusepaalaga 'pañti pinnud piira 'puude vahele, kukearja 'myydu tõmmati arjusepael vahele* Kod Vrd harilõng **d.** pael meeste pükstel – Juu

harjus|preesis rinnanõel, prees 'käiste kül'jes *olid kolm-neli preesist, üks oli pisin rõhgas preesis - - teine oli arjus preesis. natuse 'pitlikum, kuked või kanad, linnud*

olid siin küljes Jäm **-rangid arjusraņņid** "rangid, mille rangipuude ülaotsad lõpevad nikerdusega" `rangisid on nahkraņņid ning arjusraņņid Khk **-rihm** = harjuspael – Jõe VII Mär Hag Iis Hel arjusrihmaga `seotakse raņņi otsad `kinni, mis obusel kaila peal käib VII; arjusrihm piab pialt rangid kuos Hag

arjusteme arjusteme tutistama, juustest kiskuma Lase `juuse ärä lõigate, sis ei saa siut kennigi arjuste Krk

***arjusti** pl arjustid harjusk – Kad

harjusti arjusti Kad, arjusti- Mär VJg, -o- Ris; arjust g -i Käi; `arjusti Jõe Hlj Lüg, `harjusti g -stimme Kuu, `arjusti- VNg Jõh

1. a. rangide ülemine osa; rangipuude ülemised otsad nüid on arjustid juba kadond, nüid on `umpsed rangid Käi; rangi arjusti on obuse kaela pial, sial kus rangi puud kokku on `siutud Kad b. = harjustirihm `arjusti on `rangide `külles, kust `raņņipuud kuos `käivad Lüg

Vrd harjus

2. vant, veoköis; köis, mis paadi pardalt masti külge käib – Kuu Hlj

harjustimme|rihm `harjustimme rihm = harjustirihm – Kuu

harjusti|rihm rangide ülaotsi kinnitav rihm; rihm, mille külge kinnitusid leid sie `selja rihm käis `keskel `rangide `külles `kinni, sial oli `silmukas, seda `kutsuti `arjusti `rihmast VNg; `rangide pääl, kus kleid `käivad, on `arjusti rihm. kus puud kuos `käivad Jõh; sie rihm, kellega arjusti otsad on kokku `siutud, `üitakse arjusti rihmast Kad Vrd harjuspael, harjustimmerihm

arjus|tutt riabissel one tut't saba piäl ja kesk `selgä kua arjus tut't Kod

***arjut** pl arjutid harjusk arjutid käesid `müimas `kaupa küla `müüda Pal

arjutama arjutama SaId (katust) harjama `Ölgedest `tehti [saunale] katus `peeie - - ari see arjutati veel ää, malgad `pandi `peeie ja `malkade ala kord lapiti `ölgi Kaa; katus on arjutud; arjutamata katus Krj; Mehed - - tegid `päavas katuse `peale ja `õhtaks arjutasid ää ka Pöi Vrd arjutama

harjutama arju|tama eP(u S, -dama Hi, -r- Iis Kod, -o- Mar Ris Kod) M(-tema, -tem[e]) T(-tõmõ San) Krl(-tõmõ); haru|tam(m)a Har Lut, haro- VID; `arjutama Lüg, `harjuda- Kuu a. harjutama, kedagi välja õpetama, harjumust kasvatama obust rataste ede arjutama Khk; laps on arjutud `korvis magama VII; ärä arjuta kanu `aeda Rei; hakkasin harjutama ennast `künma Phl; ää arjuta ennast `saksa `mängima VJg; `alba `muudi ärä arjutama KJn; `püstü arjudet `juuse Krk; arjudõ oma viguri mant är^p Krl; Sa_harutat taa mihe `rõipõ siü `käämä Har; om hel'likuss harotõt Se b. kätte õppima, vilumust omandama ärä `harjuda enesälle `huonu `ammeti Kuu; akab `niitmist arjutama Khk; laps arjutab `keimist Tor; arjutavad `jyüksu Kod; ekka tyyd um vaja harotada^p Plv; harotass ar mäntse tyy mano, harinõss Se || sõjaväeõppust tegema – Juu

arjutus s < arjutama Katuse arjutuseõled näikse ää kõdond olavad Kaa

harjutus s < harjutama

1. hv harjutamine arjutus tieb ammetmeheks KuuK; ei massa arjutust Trv || sõjaväeõppus `soldanijel oli `harjudus Kuu; sõjavää arjutused Iis; sõa arjutuss - - sääil opati sedä rian olekit ja `marismist Ran; seduri teiva arjutusi Puh

2. harjumus unõrahmõuss tulõ pääle nigu murd maha^p, ei_saa õks muud'u ku piat sil'mäkese täüe `võtma, taa_m nigu harjutuss Har; Hallõ essä, hallõ immä, hallõ umma

harotust Se || sõprus, sõbrustamine; kurameerimine no jo inäbüüsi saavaki mehele harotust pitch. noil ol' jo ammunō harotuss Se Vrd harituss

3. söt, peibutis harotusōss pandass [jänesele] ristik `hainu, rebäsele lihha ja Se ark nõidus, nõiatemp oli üks vana mies, sie `arkudega `katsus Jür Vrd arb³, arp hark¹ ark g argi (argi) Sa L K I M T Krl Har Lei, hark g hargi (hargi) V, ark g argi Hi(h- Phl) spor L Ha; ark g `argi R(h- Kuu, g `argu, n `arki VNg Vai, g `arki, `arku IisR)

1. hark, kahe- (hv enama-)haruline ese või eseme haruline osa a. `kanga ark - pürits, argi `ümbär `kierasid jämeda kue Lüg; riha ark (rehavarre hargnev ots); niie ark on ju ka kui [aas] `niisi tehasse. argid teine `teisses `otsas Khk; juustel argid `otsas (lõhenenud) Pha; Pisike ark, pireke kummi `otsa `siutud (kada) Pöi; kolmearuline kopsu ark `tehti, siis kops kees argi all; kand `aetse argi (saapasulase) vahele, tõmmatse soabas jalast Muh; [kahvelpurjel] päälimine [puu] kutsudi `kahvel, ark on `otsas, mast käib vahele, et `pöördä annab Emm; aḡḡo aro taga on `pöigla ang ehk ark Käi; `purju puõmi ark Khn; unna nõör on `ümmer argi Vän; Ark all, paun pääl, pauna pääl rist, risti pääl nupp, nupu pääl mets, `metsas `põrsad = inimene Hää; pal'gi kokku jätkamene: õhel pal'gil on ark, teesel on keel, keel pannakse argi `sisse Nis; arksahk - - temal on nagu ark, kahe aaraline Amb; poiss seesab nago ark juures ja vahib aga peal Trm; argid on, kos piäl kivi (käsikivi) Kod; kombad olid puust, puul ark küljes Lai; sḡḡ kurt `jušku ark jala laiali all Krk; [kolgitsa] kaase ots ta om sääl alumitse kül'len `kinni, argi vahel ja pulk läbi Ote; nigu hark jäi saisma Se || s hargitaoline vammusel olid kurrud ja ark (vastandvõlt) oli taga Mus; Trumtuus põilaharkis (hea seis kaardimängus) Kaa; Koonu ark, terav argiline koonu ots Pha; Rind puha paljas, nisa ark kõik `väljas Pöi; ja sis `piske nipp sis `jäätä ikka otsa ette `juustest, nehuke `piske ark Muh; [soki laba kudumisel] tehti `arki ka viel - - võeti kokku - - läks sedavisi argi muodi siit kokku KuuK; Hargi täüs, peo täüs Vas b. harkader `kapstit mullassiva kätega ja argiga kah, kel pal'lu `olli Ran; Ik'äv ol' külh taa argiga `kündmine Urv; Hargiga `kunnete maa ja aet'e ka vilä seeme `sisse Röp || `itskma vedamise ark Ote c. puuvankri vahepuu osa a) esimest teljepakku ja vahepuud ühendav seadeldis vankri keeramise hõlbustamiseks lantpu on `vankri all, `argist lähäb läbi Jöh; laiste köib rataste argi `sisse Muh; esimese assi sies puust ark, ots `lõhki; keeletes lääb tagumise assi siest läbi argi `sisse, pulk argi ja keeletes otsast läbi Ris b) tagumisest teljepakust läbi käiv kaheharuline puu, mis koos esimese teljepaku külge kinnituva pulgaga moodustab nn seasuu argi otsad keivad tagumisest rõukpakust läbi; argist on ea rattud `tõsta Pöi; ark käib sia `suue, käib tagumese tel'lest läbi Saa; tagumisel tel'el om ark ja argi puu [ots] lääb sia suu vahele Hls; kandark olli üte otsaga edimeste rataste laka kül'len, ark olli tagumiste rataste kül'len Ote c) pl vankri vahepuu toed, ristpuud - Lüg Ha Jä Trm Vrd hargiline d. voki osa a) lüht oki ark Khk; Argi ammaste tagant joosis lõng pooli pääle Pha; kedero argid Käi; langaratta hargil omma `hamba vällä `kulõhunu; vok'i hark ja hargi raud, kohe pyyl' `sisse pandass Har b) koonlahoidja ark - - `sinne sai `kuonal tehä linudest VNg; taku tort o argi `otses, ark o käsivarre sehes Muh e. veski osa a) hargiraud `värkli ark keib kuli `kaelas Ans; pill'pakk, kus `keske ark sehes jooseb Var b) püüli ark, tene reis tese argi ots KJn g. harimalk katusse argid. kolmõ jala `pääle `panti üits ark - - pulgaga kokku `pantu, siss tuul es lahu katust Ran

2. kahe- või mitmeharuline tööriist millegi tõstmiseks või liigutamiseks a. hang, vigel (peam vanaaegne kaheharuline puuhang või sõnnikuhang) sitta `argid. `enne

olid `puused `argid, nüüd on `raudased Lüg; `argiga `aeta `vilja kokku, `arki on kahe `aaraga Vai; ark oo sõnniku `tõstmese jaus, ang o eena `tõstmese jaus Var; kellel põial pial, sie oli ang, `põidlata ark JJn; sari `paridi ülesse ja siis oli üks nel'laaraline ark, sellega sai [vili] `sisse loobitud; [sõnnikut] `lasti kätega `laatada - - pärast oli argi `laotus Pee; eena `angumise jauks olid veel puu argid VMr; rehe `astmise - `topmise ark; `topmise ark oli `ruaske pitkem ku kaevepuu Kod; laisa inimese `kohta `õöldi, et seda argiga lükka, konksuga `tõmba Lai; sita `laotse ark Trv; kate aralise olli kik'k argi, kolmearaline olli vigel Krk; puu ark olli, üless `anja susass tõese argi aru otsa tõese vihu `sisse ja and üless [parsile] Puh; obese rokka `seeti argiga, kel `arki es ole, tyu segäss `käega Nõo; Vanast vilä ja haaria `nõstmises olliva² tettvã_kolmõ harolise_puu hargi² Rãp b. kahvel `kahvli `arki ei õlegi `lauval Lüg; väist egã `arki_ss panda vanast lavva_bãl Hls || vahend lutsude püüdmiseks argiga `võtsid lutsu kinni, nagu aḡḡu arud ollid Muh c. kaheharuline konks; kõblas nüid enãmb kumarusi ei kidsuta, nüid om ark, kellega kõblatadass Nõo; Sitakiskmise hark ol' jãl_sãnã kõvõras kasunu_katõharuga_puu oss Rõu d. pootshaak tulõpatu hark. hargiga tougatass tuld kavvõmbahe Se e. harulise otsaga ritv (või selle raudots), millega talvisel kalapüügil püünist jää all juhiti `argiks nimetatti, `miska `sestat lükkati Hlj; udja argiga `aetse udja jää alt edasi Mus; irre `aamise ang. angul on ark õtsas, raudark kahearuline, selle argiga `aetasse irt edasi Trm; ravvast hargi², vars õks om puust Se f. ahjuhark a) tule kohendamiseks argiga segatse `ahju Han; aod ei kõõ ära, sis vanaema segas argiga. kahearalene ja mõni oli kolmearalene puu ark Plt; vanast `olli katearuline puust ark, üteldi tuliark - - tollega `seeti tuld Nõo b) toitude ahjupanemiseks ja väljavõtmiseks `pahnade peel olid ühekora makid `ahjus keind, siis argiga oli `pandud `sisse Khk; rõõsa ark olli, `võeti argige ahjust `vällä, korbi `võeti ka argige `vällä Hls; ark, `seante pik'k ku levã lapi Krk c) rauast potihark pot'i ark - - Müli pani argiga ahaju tüvett ja `kapsid Kod; hargiga pandass pata `ahju, ravvanõ õks katõharoga² Se

3. (haralise otsaga) tugipuu, tugijalg `kãrbissed on `püsti ja `argid `pannasse `vas-ta et `üumber ei kukku; `Kangakeha `sõisas `arkidel (lõngakeha toed, mille vahel keha ümber käib); `argid on kehã `pengi sies `püsti; `pinnimise ark, vikkasti lüsi on `arki pãäl Lüg; panid `oumbu oksale argi ala Khk; Vajub vana puuaid `kiiva, siis pannakse ark ala Kaa; argid oo, kelle najal mesipuud `püsti seesavad Mãr; pada `paniti koogu `otsa sedãsi, kaks `arki `lõyüdi `püsti, puu `sinnã vahele ja [pada] `sinnã `pãäle Kõp; aki ark (kolm püsti asetatud vihku, mis moodustavad rukkiahki südamik) Krk; hargi² (kargud) Se a. hrl pl kuhjavarada toed `varras `püsti ja `argid `onvad all `külles, neli `arki Lüg; eenakuhja `vardale pannakse argid ette - - kuhi ei lähã siis tuliseks kui argid sees on Nis; kuhja lava sehen kuhja argi Krk || kuhja alla ristamisi pandavad puud mãda mua pial tehasse [kuhi] `arkidega, ristargid. kahessa või mis neid pannass Ksi b. tuuliku sabapuu tugi tuuligu and o argi peel, see ojab ännã ülal Ans; Ark on `vehmri all, siis seisab [tuulik] `tuules ja äi raputa Põi; `veske ark. üks puust ark `pandi ännã `alla Mar c. kaevupost `kaivo ark, `aaraline, vinn käib `aarade vahel Jõh; Roo ja ark olid kajul sii ikka tammest Põi; ark mis moa sees on, jung mis argi `otses on Juu; mõtsast tuvvass araline pedãjãss, tyu om tu kajo ark Nõo || ännã ark (haraline puu kaevuvinna otsa all) Khk d. võrguhark a) jalale toetuv haraline puu, millele kinnitati kootav või parandatav võrk kui `võrko akketa kuduma, siis kuduja `istu `argi savale VNg; `vergo kudumise `arki Vai; võrk on `arkis (kudumisel või parandamisel) Jãm; `viska võrk argi `kaela Mus; muti ark Tõs || võrgu hark [võrgusilmade] `korjamise

hark (vahend võrgu alustamiseks ja sirgena hoidmiseks, kinnitatakse seina külge); *hargi lipp* - *pulk* (lapergune puupulk, millele korjatakse võrgu silmad) Se b) haralised puud võrkude, köite, pesu jne kuivatamiseks *pane keeved* (kööied) 'arki Khk; 'noota kuivatatakse 'arkide või puude peal Pha; *nuoda argid, kõrendad, kos nuot peal* 'kuivab Trm e. abivahend nõõri või paela tegemiseks, vöö kudumiseks 'arku pial ka tegivad *nied* 'nöörid IisR; *keeve kogu* 'laskemise ark Khk; *Kahearuline puu ark oli pingi sihes* 'püsti. *Inimene* 'istus pingi pääl ja nõõritses Pöi; Vööpaelu koeti. *Argile* pandi löimed ja hakati neid noppima noalausele esemele Rei; Väike ku kabla ark Trv; *esü tegi argi pääl* *tsuvva* 'kaplu. *argil ol'i otsan kaits arru* - - pengil ol'l mulk sehen, 'pañti sinnü 'mulku Kam; *pal'mikot* 'koeti *hargi pääl*; *vüü* - - 'koeti *hargi pääl* Plv f. peeruhoidja, pilak piuru ark; piürg 'pandi argi vahele Kär; *Piürg põles müüri nukkis argi* 'otsas Pöi; *ol'le katearuline ark*, 'sinna 'pañti tyy pird palama Vön g. paadipärasse kinnitatud haraline raud, millel tulusel käies põles tuli ark on peerupaku küljes; *tuli põleb argide vahel, sis käiasse* 'toosel; *argi peal on pada ja pada sees tuli* Trm

4. haraline, okslik ese 'juudil on suured ullud kirjad (kirjatähed) kut argid Jäm; 'lammal ark (lambarangid) 'kaelas Mar a. viljakärbis 'õtrad on 'arkide pääl, egü igäs kõhas ei õlegi redemi. kuus 'arki 'pannasse 'püsti ja siis sasi 'selgä Lüg; 'arke pääl omma 'erne^p Krl; *vanast is olõ kärbikeid, siss* 'olli_hargi^p, *hark om õks mõtsahn kasunu^p, kärbik om esi_tett*; *Rõuk tet'ti õks mitu hargivahet* Har Vrd argis, arkel² b. pudrumänd - Muh Phl Kse Tõs Khn *hark on männiladvast tehet* Phl Vrd argip d. teat luu ussil või konnal, millele omistatakse maagilist jõudu Ussiark oleva arstimiseks. Maa-arstid ikki pannu ussi kusirautsika pesas. Kusirautsikad söönu liha ümmert ära, siis saanu argi kätte, see seuke arkluu Hää; *emätse konna ark* Krk

5. ñg jalg, reis; jalgevahe Ärä lähe 'arki 'päidi 'jälle 'vuodesse Kuu; 'argist 'saadik 'märgä VNg; 'Istub 'argid pikkal Lüg; 'arkide vahe Jõh; *Saand säel küll 'arkideni vies* 'sumpada IisR; *pitka argiga mees; küll see oma argiga lumest läbi saab; Nee sukad ulatavad 'umbast argi 'risti* Khk; *Peab ikka tükkis vara arkide peele ajama* - - pitk tee ees Kaa; *Vesi ulatas 'arki* Pöi; [seisab] *argid laiali* Lai; *Kõik kraavi* - - umma vesist *lummõ täüs* - - sattet kattõhargini sisse Rõu; *võt'te hanna 'harke vahele* Plv; *harki pidama tiritamme kasvatama* - Hi poisid pidavad sedase 'harke Phl Vrd haru¹

6. ristitaoline kiri, muster *punasekiri mü'ts, punane* 'valged argid sihes Jäm; *Kõige 'lihtsam* [kinda] *kiri oli ark ja ane silm* Pöi; *särgi poogal 'tehti teine ark, teine silm, nopiti seda viisi* Muh || käejuon Ark tuleb pika peetri kohalt elu laua kõrvast Rak

7. (tähtkuju) Kүүnlabе hark Käi

8. a haraline *hargi^p sarvõ^p*; 'hargi 'sarvige lihm Lut

hark² ark Vön, hark g hargi Kan Plv Se ärtu hargi äss Plv; *hark om trump*; *hargi kuningass, imänd, soldań, kümmend, 'ütsät; hargi maa* (ärtumast) Se

hark|ader van hargikujulise künnipuuga ader - Hlj Rld Khn Pä HJn KuuK VMr TaPõ VIPõ eL 'kurgidega, sie 'ongi sie ark 'atra, kahe 'aaraga Lüg; *Maad 'künnäti siin ark* 'atraga, 'ärjad õlivad ies Jõh; *arkater oli puust, adra rauad need olid rauast* Tõs; *kui mina nuor olin, siis sai seda muud siin arkadradega* 'torkida VMr; *vene adra õligi see ark adra* Trm; *viiskümmend 'aastat tagasi muud es joole ku arkader. nüid tetass kardult. mõni seemelts vill'a ka arkadrage* 'sissi ja 'kõrdass maad Krk; *ark ader 'olli söödi 'künda ja kannestigu jaos* - - ark adral 'olli kaits 'kurge kuusest, juurikuga 'võeti 'väl'lä - - all jälle õl'i - - adra kast - - nõõrid 'tull'iva 'ku'rgi 'kül'ge, nabapulga 'taade keedeti (kõideti) 'ki'nni - - adra lusk kääneti tõese ravva 'pääle, siss visass

'mulda ütele poole Ran; ark 'atru om nüid ka 'kartuli kuk'ke 'aada Puh; Sul naene kuiv ja kõhn nigu arkader Nõo; võta säält harkatr, naka ubina 'võrgu'isi ajama Har; 'mulda 'aeti [seemet] 'jäl'ki - - hark adõr 'peio ja hargiga kõrrast 'virkse 'viisi - - nikani nur'm läbi sai Plv; harkadõr - - maa-adõr Röp

arkake pl arkakese^p kandle keel - Lut

arkal(a) 'arkal g -i Lüg, 'arkala Vai kütke, lõõg 'umbär [hobuse, veise] 'kaula õli 'niinist punutu 'arkal, ühã 'aara 'õtsas 'silmuss, 'tõise 'aara 'õtsas puupuõr. 'arkali 'tõine aar käis 'puõrast läbi; 'arkal 'pandi 'seinäst läbi Lüg; obosed on 'arkalas 'seina 'küljes Vai Vrd arkanas

arkama¹ hv 'arkas (haaras) 'kindi Khn

arkama² tämä otta - - 'arka (astub) 'oige 'suured samud Vai Vrd harpama

arkanas 'arkan|as g -a Vai; 'arken g -i Lüg

1. kütke, lõõg 'lehmã 'panna 'arkanaga 'kinni Vai Vrd arkal(a)

2. (tellitav) katlalook 'arkenil kaks 'rauda, kahest tükkest 'keskel kuos, 'arkeniga rippus kattel 'katlapuu 'külles lies Lüg

arkel¹ 'ark|el Pst g -le Ksi VIPõ, -li VNg KJn (vana) kraam, koli mis selle vana 'arklega änam tiha Ksi; koristage see 'arkel toast ära, tuba 'arkelt täis Pil; põonikul om 'arkelt Pst

arkel² pl 'arkled Koe, 'arkli Ote; 'arkless Krk okslik teivas; kärbis isa mis 'arkled seal põllul on Koe; 'arkli om üles lüüd Ote || kae no, kas sa saat vahel ennast 'arkless (püsti, jalule) aia Krk Vrd argis, hark¹

arken → arkanas

hark|händ harkis sabaga (olevus) a. pääsukeseliik 'päästlasi oo kaht 'seltsi - - arkännad teeivad põõningule, laudile pesa, kahearaline änd; Arkänd on saue päästlane Põi b. harkhand, hand hargulõ. Siberist 'etkona 'aeti hark 'handuga hobõssit Lut Vrd hark|päästlane, -saba -hõõvel punnhõõvel - Ans Emm Rei ark 'õõvel jätab keele, punni, kus teise loua soon 'sisse keib Ans; ark 'õõvel, raual on, ark on sees, otsad üksi 'leikavad, argi maa jääb 'terveks Emm

harki 'arki VNg Jõh spor eP(-r- Iis Trm), Krk T(ar- Nõo), 'harki Kan Urv, 'harki Plv Röp harki, harali, laiali aab jalad 'arki; ajab - lõõb 'varbad 'arki (hakkab vastu) Khk; 'veski jäänd ühna 'arki 'seisma Mar; jätt aa nii arevile ja 'arki, et sealt 'poevad kõik loomad läbi Juu; Vahks jah kui moonutus - - jala 'arki all Krk; [piiritsa] tagaots 'olli veedike 'arki tettü, et lang vahele jäi Ran; sõrme olliva 'arki - - es paenuva Puh; nüid om vaest 'varsti lehmäl poig, nisa om joba 'arki; Juusse arki nigu sial arjasse püsti Nõo; häniläsel om õigõ^p pikk 'harki hand Kan; Misa naist jalust ni 'harki ajat Urv; 'harki puu^p 'paniti 'pääle [õlgkatuse harjale], sõss tuul' es aja är^p Plv || (orasest) 'arki 'lõõma, minema (kahe- või kolmeleheliseks kasvama) Khk; edimelt tuleb üits orass 'vällä, siss aab 'arki katte 'lehte Ote Vrd harku¹, arkveli

arkiline haraline 'kahte 'muodi [sõnajalgu on], 'teised on ühed 'arkilised, ja 'teised on ühed, üks 'kasvab VNg Vrd hargiline

arkima 'arkima, argin hargiga tõstma sõniku 'talgus mihed 'arkisid 'lautas HMD

harkis 'arkis R('argis Jõh, 'hargiss Kuu) eP('arkis Saa Kad I, argis JõeK) harkis, harali, hargitaoliselt laiali magand - - jalad 'hargiss maa pääl Kuu; 'kolmat 'neljat 'kõrda tuled 'lauva 'juure käppäd 'arkis Lüg; 'arkis lehed [põldmarjal] Jäm; odrad akkavad küpseks [saama], teräd ühnã 'arkis seal sees Mar; kui lehmã udar ette täis

oo, siss nisäd oo naa tikkis, `arkis Tõs; ärjal on `arkis sarved, nihukesed laiad `angus sarved Juu; jalad `arkis all Trm || kaheleheline (oras) odrad on `arkis juba Khk || `veski `sõisab `arkis (tuulik seisab selles asendis, et tuul ei saa teda ümber ajada) Lüg; `veske on `arkis KJn || fig traksis, valmis millekski, hakkamas nõnda agar et üsna `arkis Jäm; sa pead nüi `arkis olema, et jõuad `enne kohale Mus; Ah sa oled sii nõnda arkis akkamas Kaa; Silmad arkis - püsti pääs (vahib julgelt, jultunult) Hää

hark|jalg 1. harkisjalu seisev olevus (ka pej), harkis jalgadega ese `poisi harkjalg Kuu; `Anna `piimä `arkijalg (lehmale); midä sa arkjalg `ulgud Lüg; nao suur arkjalg vahib seal (inimesest) Mar; nagu suur arkjalg, suured pikad koivad all Amb; ark`jalga panema (jalgu risti panema) Plt; ark`jalguga koiku Vil; nigu ark - - jala lakka, nigu `väike arkjalg Ran || meesterahvas - Kad Krk

2. tulejalg - Mus

3. pl arkjalad (voki osa) - Kei

4. pl "kaheharulised puud rõugu puude all" arkjala^p rõugu all, siss ei lää vil'la pää kasumõ San

5. rukkiahki hargikujuline südamik edimelt `panti kolm `vihku arkjalass kokku, selle ümber `panti vihu Pst Vrd hark¹

6. kõrvahark kõrva arkjalg, `arkis sabaga. sügise aal `puevad rukki `vihkude sisse JMd

7. halvasti kirjutatud täht, varesejalad `Krihvel õli, `este sai tehä ark`jalgu Lüg

hark|kaar pööriskaer - Ote Röp hark kaaral oma^p terä^p `ümbre `tsõõre Röp

harklema `ark|leme, argelde Hel, -lõma Urv, `(h)arklõma, argõlda, `harkõlla^p Vas, harkõlõma, ipf hargõl^p Se, harkellema Röp karglema, hüplema, edvistama; kahevahel olema, kahtlema `arklõsõ teiearrõ pääl, ei tiia^p kohe minnä^p Urv; tütriku `harklõsõ Se

arklik g arkliku haraline Saapasulane aa puust arkliku otsaga louatükk Emm Vrd harglik

harklikanõ `arkli|kanõ, `harkli- g -katsõ Har, `harkli|ganõ g -gadsõ Lut haruline, haraline taa puhm `til'li ol' `väega `harklikanõ; Näl'ghain om säärän `harklikanõ, ei olõ `õigõdõ `mäantseidki `likiti Har; `harkligadsõ^p jala^p Lut Vrd arglikanõ

arklõja n `arklõja, `arklei tark, posija `arklei om `arbd'a, kumb arutlõss Lei Vrd arbuja

hark|lõug inimene, kel lõuas lohk `Harki`leuaga - - `tütrigud `lähteivad kasuks Kuu -muda adru - Khk Jaa Muh Phl ark mueas `seantsed suured aad, see on jämemad `seltsi muda Khk

arkpa → argipäev

hark|pakk `vankre arkpakk (esimene rõukpakk) - Tür -pill väikese hammasratta (värtna) võlli haralise otsaga raud, mis tuuliku ülemist kivi ümber veab - Sa arkpill, araligu otsaga raud, mille küljes `värkel; arkpill oo kivi kuli peel Khk; Arkpill viab kivi `õmber siis kui tuuling jooseb. Arkpill sii taguti kandilene, ark all `otsas Põi Vrd hargi-, hark|raud -pine pl hargikujuliselt seotud nõörid võrgu äärepaela ja selise vahel Endised võrgud olid puhas arkpinedega, kaks pine olid selise `külges `otsapidi koos Põi -pink väike seljatoeta pink ark pengi - - kolm vai neli `jalga. jala alt `laembale - - jala `arki enämbide - - kolme jalaga ümäriugu, nellä jalaga `ol'iva `pik'ligu Kam -pinn ark pinnige - - saab kõerid `naelu tagasi `kisku(da) Khk -puu arkpu(u) vankri osa, hargiline - Jaa Nis Krk arkpuu käüs laka vahele, pulk läbi Krk Vrd hargipuu, hark¹

-päästlane pääsukeseliik – Mus Rei Ark `päästlased ehitavad oma pesad loudibede sisse
 Rei **Vrd** hark|händ, -saba **-raud** arkraud tõukemõla haraline metallist ots – Kir **-reha**
 ark reha rehereha – Kär **-rohi** põldrõigas arkhrohi one, kes vil'jä `kiinni paneb. vili `lämbub
 ja `sumbub ärä. arkhrohol on `valged eelitsused Kod **-saba** harkis sabaga (olevus)
 a. pääsukeseliik arksaba `päästlane Khk; arksabad ja teised on need pottpääsukesed Kse
 b. kõrvahark Tānavu on neid arksabasi ullupõõra kohe Jür || fig meesterahvas Kui sööma
 ajal nuga maha kukub, siis tuleb naiskülaline, kui kahvel, siis harksaba Rap **Vrd**
 hark|händ, -päästlane **-sahk** harkader – Kuu L Ha Jä VMr enni olid arksahad, nüüd
 kardole vaod `aetasse koa arksahaga ja mullastasse koa Vig; ark sahk oo puu sahk, kahe
 aralene vannas `kruudega `otsas `kiinni Lih; Ark sahk sai juuritud, kaks juurt jäid
 käsipuuks Kei; arksahk on kardule vao, aama jäoks, `ennemuiste oli ta seemeldamise
 jäoks koa Juu; arksaha osad on ark, argi otsad rauast - - kurg, sie on ühest juurest,
 põikpuu, lusikas ja aisdad VMr **-toim** arктоim kalasabamuster (kangal) – Hel

arktus → argus

harku¹ `arku M T, h- V(`harko Rāp) harki(s), harali, laiali; kohevil(e) vahk pähle,
 jala `arku all; pane puu `äste `arku, sõss võtt tule `külgi; kahu `pääge, `juuse `arku
 pähän; fig vanase ei oole nõuss, sõss tulep kõnet ja ütelist, sõss lääp asi arku: sõss lääve
 vastatsit jo üt' stõstel Krk; kui kana loksib, siss om siiva `arku ja sule Ran; argut jala
 ärä, `arku `jalguga sais ja mugu `sõemass Nõo; Kui rügä `valges läit's ja uhak `arku
 rüüpääl, siss nakati `põima Rõn; `kapsta omma_ka_nüüd `arku lõõnürve pääle `vihma
 San; sais jala_ `harku `aedu Har; Silmä^p `harku pääh Vas; juudakäpäl oma^p juurõ^p
 nigu^p sõrmõ^p `harko Rāp **Vrd** harpu

harku² harku `valged (kartulisort) – Phl

harkuma `arkuma Kam Urv, `harkum(m)a Kan Rāp Se; `arkuda, (ta) `arkup
 Kam lahkuma, eralduma ei tiüä, kos ta ärä `arku tjj otsa päält Kam; lat's unõst ärä
 `harkunu (virgunud) Kan; är^p `arkunu karja mant Urv **Vrd** harahhuma, hara(h)tuma,
 harpuma

hark|und Arkunnad olid, pisike puu ark, `sülda kolm `nööri keriti argi peale, ka-
 nepi takust lips `tehti - - und siuti elus kala ja nõõri jupiga lipsu `otsa - - Argi aru ots
 oli `lõhki, nõör tõmmati `sõnna vahele Põi

arkvel hellas, valutundlikus olekus suaned `arkvel Kod

arkveli harki ka tyy om `arkveli `endä `aanu Nõo

arm¹ arm, arm g armi, armi eP eL, `arm(i) g `armi R KuuK

1. (haava)arm pale on ju `armis - - rubi armid `palges Khk; `Paise arm, sulu
 tüü arm; Kivi arm jähi eluks ajaks piha Põi; nägu `arma täis Tor; ma ole ka `rõugi
 põdenu, aga `armisi ei ole Hää; Sie (süsi) põletas kael `kat'ki. `paergu suur arm pial
 Ris; jäid suured `armid nägudesse - - nihukesed asemmed KuuK; kõik `rõuged ei pia
 `jätma `armisi VMr; mõni paise om, ärä paraness. jääp arm taga Krk; näet haav kasus
 kül`kiinni^p, a arm jääss `ikski_ `perrä Urv || vorp `lüõmisest tulevad sinised `armid ehk
 `vorbid VNg; sinine arm jäi järele Juu

2. sälk, sisselõige, soon `Lüõdi `lapjaga rohe `maale `armid sise ja `tosteti maapind
 pääl ära Kuu; Nende `armide sisse võib püsut kitti tõmmata Põi; Tua parandal oo kua
 peenikeste apsatite armid, kõik täkkid täis Han; loogal on arm, mud'u käib õhõst kohast
 `teise Juu; pal'gi `otsa raiutakse `piale ja `alla kandilised armid `sisse Kad; nual o
 arm, kos küünegä `lasti teed Kod; toit on puu `pilpake, arm shehes KJN

Vrd arb¹

arm² arm, ar'm g armi, ar'mi eP M, `arm(i) g `armi R

1. võlli läbiv(ad) (või muul viisil võlli külge kinnituvad) ristpuu(d) mingis pöörlevas seadmes a. ristpalk tuuliku peas, mille külge kinnituvad tiivad *nee puud mis tuuliga võlvi kaila sihes on, mille küljes `tiivad keivad, nee `üitasse armiks* Khk; arm oo `veske tiiva `külges, kaks `armi oo `risti, armid on `ristamisi palgid, mis kõevad völlist läbi Tõs; tuule `veski tiiväd `pantse `ruidega armide `külgi Saa || veski, löikusmasina jne tiib – Hlj Kad Kod b. käärpuude, kerilaudade, võimasina jne pöörlev(ad) ristpuu(d) (koos nende külge kinnituva raamistikuga) *kiarpuudel ja kehadel on kua armid, `asvlel on arud; vöi masinal üteldakse armi puud ja ristid kõik kokku armid* Koe || vesiratta laba `veski `armid Lüg c. veski- või vesiratta kodar(ad), pakud *armid on läbi tapitud völlist, sie on nel'la - kuue armiga ratas; topelt armid* Koe; *Rataste arm, selle külles on üleval [tuuliku] pearatas ja all veduratas kruuvidega kinni kruuvitud* Trm; [tuuliku] ratta *ar'mid ümmer võl'vi pandud, võl'vi `külge kiilitud* Kod; *armi oiave [vesi] ratta kokku* Krk d. kang, ristpuu pöörleva seadme ümberajamiseks *Minge `ar'mõ `piäle, akkamõ aga `jälle venütämä* (paati jää peal edasi lükkama) Khn; [laeva merre ajamisel] *tell'ledel on neli `armi ja iga armi juures on mõni kuus, seitse meest. armidest `aetaks tell'esi `ümmer* Hää e. kiigeais üle `arja `kiigel oli `armid ja `armi puud, *nied `lähväd üles `arja `külge `õtsad `kinni* Lüg; *kiigel oli neli `armi, kellega `ümmer `acti, need olid armid* Pär

2. ristpuu(d), tugipuu(d) (sag paarisese) a. voki käsipuu *arm käib `püsti `pengi sies. `armi `küljes on `kuondla laud. arm ehk `armipuu ehk käsipuu* Jõh; *ar'm kus pial paned ark kui tahad takku kedrada. ehk paned lina lõuk armi `auku* Ris Vrd *armipuu* b. voki aisad [voki] ratta armid *`oitsivad ratast üleval, tõene tõesel puul* Trm c. vankri tagumisest teljepakust vahepuu külge käivad ristharud *suure `vankrel on armid. puud mis käisid tagumiste `tel'gede juurest - - lantpoomi `juure* Plt d. ristpuud, millel asub rattapainik *paanike ar'mid* Kod e. puu, mille küljes ripub aidakaal *`kaalu arm - - `armipuu `küljes on käppäd, käppäde `õtsas on `augud, siis säält käib `jälle kett läbi* Lüg

arm³ ar'm transl ar'miks "pikk madal aun" – Amb

arm⁴ arm g armu eP eL, `arm(u) g `armu R

1. armastus, kiindumus; headus, südamlikkus *Isa arm `kestab `aavani, ema arm igavesti* Lüg; *Paremb vana `armu kui nuore `irmu* IisR; *Sii aita änam üksit arm* (väljapääsmatust olukorrast) Emm; *Arm `aitab änam kui irm* Han; *Vennäl ikka vennä arm* Khn; *armol `mõõtu ei õle* Kod; *sij om üits armute inimene, temäl `armu tõise inimese `vastu ei oole* Krk; *oma latse üle om arm, sa let üy ja `päeva täl man* Ran; *õige emä annap latsele `irmu ja `armu kah; emäk annap latsele `irmu küll, aga `armu ei anna sugukina* Nõo; *imä `viidi ussöst `vällä, arm karašs `aknast `vällä; imä arm om iks kõgõ suurõmb arm* Kan; *Vesine om veliste arm, `söklinõ sõsardõ arm, imä arm om otsalda^p* Urv; *imä arm õks last `vasta om suurõmb; tädi ja unu `nautäse enämb `armu ku esä; võõrass esä - võhlu esä, uma esä - armu esä* Har; *armu meelega* (lahkesti, südamlikult) *võt't `vasta* Se

2. armastus sugupoolte vahel *Vana arm ei `ruostedu* Kuu; *varastatud arm on magusamb kui avalik; üks kõrd käis `naistrava ihu `kallal, käis oma `armu `näitämäs* Lüg; *meitel `olli arm teineteese `vastu ja läksime kokku* Muh; *rõõm kisub `rõiva üles, arm aab arud lak'ka; elävä niisama `armu kokku, ilma laolatamada* Ran; *ilma armuta läits mehele, aga ega ta tolle mehega es elä* Nõo

3. a. (üleolev) heatahtlikkus, armulikkus, kaastunne, haletsus *ei mul* `kerge old neid `lapsi `kasvatatta kui mehe arm lõppes (mees invaliidistus) Hlj; *õled minu* `armus eländ, *õled kõik minu kääst saand; tämul omal* `varju `paika *ei õle, eläb* `tõise `armul Lüg; *võtas lapse oma armu ala* (päästis peksust) Jäm; *kui kedägi* `eesel põle siis pead teise armost eläma; *Anti armu poolest tükk leiba* Mar; *Sööb seda, mis armust tuuatse* Han; *elab teiste* `õlgadel - - *süüb teiste armust* Sim; *armu perast vein suppi* `neile Pal; *temä armu läbi sai ma* `tervess, *temä tõi miul rohi ja sääs mut ilusti* Krk; *laste armust* ~ *armun eläb, latse toedava* Ran; *ilma armuta inimese, `kiäki ei tule* `kaema; *võt't kah* `endäle üte `vaesõlatsõ armu peräst kasulatsess Nõo; *kost timä ka* `armu ja *api saa; kis minnu siss* `suñdi sai, *ma umast armust lät'si* `teie Har; *tõõzõ armuh* ~ *armu all* eläss Se b. karistuse kergendus või tühistus; andeksand, halastus; (kellegi) säästmine *nie kuradi siniarakad, nied panevad ane ja kanapojad keik mokka, ei* `anna `armu `kellegille Hlj; *pole sellel* `armu ega *alastust, põletas teise maja* εε Khk; `ermo *ei karda* ega `armo *ei palo* Mar; *vai isäk lapsele* `armu eedäb Kod; *teid on* `surma `mõistetud, *aga* `kindrali ärra *annab* `armu `teile ja *annab* - - `teile kakssada viiskümmend `oopi Plt; *vanast palleldi jumala käest* `armu ja *alastust* Ran; *ku_sa* `vaene ja *vilets, siss* *ei ole* `armu *ei abi* `kostegina; *es ole siss merästegi armu* `anmist, *kes kätte* `saadi, *tapõti maha; armu* `anjat õnnistap `jummal ja *armastap* `tõene inimene Nõo; *kohus* `armu *anna_i* Se c. (tööst, pingutusest, raskusest jne) säästmine, hõlp `naised `niidid, `kesse `naistele `armu ans Kuu; *Eida omal püsut armu* (töötamisel); *täna saab* `armu (merel paraja tuulega) Emm; *Ei ma_b* `oole enesel `tõoga `armu ann Han; *perele käisin kõvaste* `piale [tõoga], *ei soand siss* `keegi `armu Kos; *anna mu engel ottegi* `armu vahel, *missa iki purelet ja* `kaklet Krk || *On läbi ja läbi üks elu mees* - - *äi anna koa õlle viinale* `armu (joob palju) Pöi || *heategu, heldus, õnn(istus) sest on suur arm, et mul on* εε *poeg ning pojanaine ka* Kär; *see oli armu asi kis* `aastas ühe kitse negi siin Noa; *see üks arm, et ole jõun oma ässad isi ää pestu* Aud; *sie on üks jumala arm, et ta viel elama jäi* JMd; *vanast* `anti `vaestele `kerkuläve *ijn raha. kel arm ja* `elduss *lubass, tyy aíd nii veedi-pal'lu kui ta aíd; ma_lli* *nii väsinu, `mõlli et oless na* ärä `lääsi *armust* ~ *jumala armust* Nõo; *arm oss ollu_kül_minna*^p *tütärd* `kaema, *ku os_ollu* *võimalik; näüss kas* `taivaesä *tyy meile ka armu* (õeld vihma oodates) Har; *ilma armuta* *armutult, halastamatult, lakkamatult, palju* *Südametu inimene, ilma armuta* *peksab* `looma Pöi; [jõkke] *tuleb* [kudemisajal] *ilma armuta* `sisse *seda kala* Aud; *mis sa ilma armuta* `raiskad *seda* `aega, *et ei teind kedagi* Lai; *latsen* `pesti *tedä ilma armuta, a mes tost abi, temä_m* `süñdenu *varass* Nõo; *tan sḡan tet'ti kül_nii* *ilma armulda_tüüd et, jummal* `hoitku^p Har | `kurjad *elajad* - - `mutku `kiskuvad *aga* `riidu `ilma `armu `asjata *kohe* VNg

4. almus, armuand *õlen tulest läbi käind, õlen ihu* `ilge *alasti, palun* `armu; *vieb* `armu *kotti* `täie *omale* - - `riiet *ehk* `süõgi `kraami Lüg; `sandile `anneda `armu Vai; *valla* `vaesed *on kõik armu* `soajad Juu; *ega ma* `armu *ei* `kerjä, *mia saa nii samatele* Nõo; *Armupallõja* (kerjus) Röp

5. kahetsus, kurbus, lein *ei d'õua valida* `armu; *armurõiva*^p (leinarõivad) Lei

6. looja, jumal *Hoidku arm seda olemast* Jäm; *Äga sii aita oma jõud vei nõu* *änam üht, muud kut peab armu* *peele lootuse panema* Kaa; *nüüd sa siis lihad, suurem arm* *aidaku ise sind* Pöi; *arm on mind* `oidnud *sest ässast* (kaklusest) `eemale Kse

7. (emf hüüatustes) *oh sa* `elde *arm!* Khk; *Arm-aeg oidku, kui niid jälle sadama* *pane;* *Arm* `aitku, *et ilm peaks, siis ehk saame eina labuse ka* Kaa; *oh keela arm seda*

Sörve lahingut VII; Oh sa arm paraku veel - - ät see asi pidi nii äkist tulema Jaa; oh arm aeg, tursk 'kangest laeba lehaga Rid; kullase arm, 'meske kuub sul! Kod; oh arm, ei pest ei pest [põrandaid pühadeks] Plt; armu pealt äärepealt, peaaegu See kukkus mul kääst parandale, armu peelt et es lähe puruks; Saunas oli viinju leitsu, mind pidi armu peelt üsna ää jõrmama Kaa

harm¹ arm g armi Pöi Krl, harm g harmi, harmi V hall, hallikirju, kriimuline Nägu nii must ja riimu omal kut armkass Pöi; sääne harm lammass, ei olõ tiä must, ei olõ ahk 'õio^p Urv; rüü löövä jo harmiss Har; mul nakass habõ harmiss minemä, harmi^p karva^p siseh Plv || hallikirju kass või koer Meite vana arm on koa 'jälle 'koose tulnd Pöi; arm (halli koera nimi) Krl

harm² arm g 'armi, 'harmi kurb, nukker; meelehärm, kurb meel tegi minu 'miele 'harmiks; Elu 'ilmas enämb sie arm 'mielest ei kau Kuu

armahe 'armahe armsasti, lahkelt - Se

armak → ärmäk

armakene → armsakene

armalõ armsasti timä suka iibä 'hüästele kõnõlass, 'armalõ Lut

armama 'armama, arma- armastama Se Lei Lut ütstõist hoitkõ ni armakõ^p Se; mina olõ ta inemise armanu Lei

armapa adv < armas Anni - tu nigu üldäss peenebähe, 'armappa, 'pehmeppa Se

armas armas (-ss, -ss eL) g 'armsa ('armpsa, 'armssa S) p armast (hv 'armsad eP, 'armat Vas) üld, g 'arma Se Lei Lut; 'armas g 'arma (u 'armsa) p 'armast ('armsa Vai) R

1. a. a, s armas, südamelähedane, armastusväärne 'hirmus oli mend 'armasa kosi oma pikke 'piibuga ja 'laia 'kaabuga Kuu; midä kibedämb vits, sedä 'armsamb laps Lüg; Armas vend, varsa änd (öeld algajale muu jutu vahele) Kaa; mida arvem tulled seda 'armpsam oled VII; mis oma kasvatud loom on, sa ei tea kui armas ta su meelest on Juu; kas lased pruudil natuke 'ohtuda, siis on pärast 'armsamb Sim; egä mia selleperäst es lää [mehele], et ta maailma armass olli, lätsi muidu; siis laits om emäl armass, ku ta sul nisä otsan om Krk; olgu ta 'tõese meelest õlg vai agan, aga egäl om oma armass Ran; kellele armass, sellele illuss Nõo; 'minka rikass, 'tyuga armass Vas; Mul es ole kedäge 'armsampe ku latsõ^p Räp; noil ol' armass ütstõist, nä ütstõist hoiⁱ Se; olõⁱ suu sõnna, olõⁱ 'armit 'kõnnit, jäi ütsindä kui tulbakõnõ tjj vjrd^e Lut **b.** meeldiv, kena, meelepärane; kasulik, hea 'Armsam oma ema vits kui 'võera ema võileib IisR; säääl oli 'armssid lugusid lugeda Khk; Kiri kassipoeg oo ulga armpsama olemisega kut must Kaa; meel ja 'mõistus teeb inimese kenaks ja 'armsaks Muh; minu kõege 'armsam toit on 'lammaliha ja verikäkk Kos; mul nii armas üksi elada JJn; 'armsa 'näoga laps; kõik on armas, kui keväde tuleb Kod; Armpsamped küll ämp ei ole ku suvine pühäbe ommuku Hls; mis 'aiga 'müüdä tetäss, saa armass Hel; armass inimene, aap juttu ja - - ei ole suguki 'uhke; uni 'olli nii armass Nõo; kruus ja liiv om kadaeale armass; akan om armass leevä jakk, vesi om pik'k piumä jakk Kam || hinnaline, väärtuslik elo oli 'armas ei 'tahtond 'surra VNg; Reedal raha armas Hel; uma tehrüss om armass, 'armap kõkkõ Se; hing - elu armas väga, kõigest väest Sai päävaotsa loogu veetud, nõnda et ihu-ing armas sehes Kaa; siis ta 'panni naa 'lingama et ing armas sihes Muh; kiiru ja karju naa et ing armas sees, no surma irm Lih; tii tüüd et elu armas KJn; poiss rühmäss kas elu armas San | meil põle särvet enamb mõnel 'armsal aal (ammu, kaua aega) old Kad

2. hale, kahju – Krl Har Lei Lut naanõ lät's paku ja jät't poja veritseide 'jalguga kadajustõ. is olõ armass umma last Har; tyyl om armass naist un last, ik'k Lei

3. (emf hüüatustes) oh sa 'armas aig, midä su mõttes ja 'mieles on et tappad 'tõisi Lüg; sina armas 'jeesus, tuleb sõda 'jälle Ans; oh sa armas aeg, akkab 'vihma sadama Muh; armas aeg, mis ma nüid tien JMd; oi armass ajake, me_sä nii 'kaugess jäid Nõo; või armass aig, vôi_mina 'vaenõ Har

armastama armastama eP/-ss- Kod/ M(armaste-) T, -(m)ma V(armaste- Krl), 'armastam(m)a R

1. armastama, kiindunud olema, kalliks pidama; erootilist armastust tundma 'Iuksed tulevad ärä pääst, sis 'keski salaja 'armastab Lüg; ema ikka keige suurem armastaja Käi; kolm 'aastad armastasime jumaliku 'kange armastusega Ris; panete omale 'puhtad särgid 'sel'ga - - 'vuata mies kohe armastab. jah, mies armastand kohe 'üöse Koe; obene oiab 'irmsass taga inimess. obene one 'kange armastaja Kod; mõned 'piavad - - 'anma poestele karva 'kooki, et poiss akkab siis armastama teda Äks; [emal] 'ol'li lollike tu poig, aga ta iki armast Ran; 'eldet 'anjat õnnistab jummal ja armastap 'tõene inimene Nõo; Jumalõt ja ligimest pedi külh armastama Har; timä 'väega 'lat'si armašt Vas || temä vôt's miut ümmert kaala 'kinni ja armašt miut Krk

2. meeldivaks, meelepäraseks pidama; himustama Siga 'armasta sitta, 'lammas 'suoja vett, vasik jahurokka Kuu; pudeli armastje mees Jäm; tema armastas seda neh sõna nõnda; ma_p armasta üht suuremad sääl 'käia Khk; 'naisterad armastavad muidu lora 'aeda Käi; sedä 'asja ikke armastasin 'eesele Mar; mina olen kala armastaja inimene HMd; 'külvamise 'juures 'lõuna tuult ikka armastakse Kei; ta armastab seda tööd küll, ega ta 'vastameelt ei tee Juu; ma ole küll vana ja 'muldaminei, aga 'laulu ma armasta Trv; ega siss k̄ik' lina 'talgusi es t̄ij, 'talgut teivä nyy, kes lõbu armastiva Ote; timä armašt raamatut lukkõ^p Se | fig mitte armastama, vihkama (võrdlustes) Armastab kui koer keppe ~ kui koer luuavart Hää; armastass nigu pini 'paalkat ~ nigu pini 'kassi ~ nigu tsiga 'musta 'paugi Se

3. haletsema, kaasa tundma armasta_i naist sukugi^p, halõsta_i^p Se

4. (emf hüüatustes) oh armastaia jummal! Vas

Vrd armama, armastelema, armatsama, armatsema, armustama

armas|tegija õnnistegija (emf hüüatustes) oh sina armas tegija jah, küll see oli aeg Khk; või armastekij, naid ei valitsõ enämb 'keski Har

armastelema v < armastama Tāma alade 'armasteli näist vanust judusta Kuu

armas|tilka, -tilku - 'tilka, - 'tilku särgi kaenlaalune lapp vana 'muodi 'paiad: 'kaindla all oli 'nella 'kantilised labid, nied olivad 'armas 'tilgud Vai

armastus armastu|s eP/-ss- Kod/, -ss eL, 'armastu|s R; g -se; g -sõ Rõu, -kse VNg erootiline armastus, armastus sugupoolte vahel, suguline vahekord; sügav kiindumus 'Armastus tegeb kova 'vuodegi 'pehmeks; 'Armastus 'liisub 'nindagu 'lahtine olut Kuu; 'piavad 'õige nuort 'armastust; no esimisel 'üösel - - siis juo õlivad koledad 'armastused; 'armastuse laps (esimene laps) tuli mõnel kõhe 'pulmade arel Lüg; Kūined õitsevad vahel ja igal sõrmel 'ol'li oma tähendus - - nimetsesõrm 'ol'li armastus Hää; armastus on nõnna nagu üks müil - ta on seespool, aga 'ükskid ei nää seda; see täna armastust täis (perenaine on söögi üle soolanud) Ris; ihulik armastuss ja vaimulik armastuss Hel; mina tuusi laste 'vasta alati suurembat armastust kui mehe 'vasta Ran; mõni om 'endä armastuse pärast maha lasnu Nõo || Igavene armastus (^plõhnav

kuslapuu") Käi; *tulihain um armastusõ lil'l ja tõrvahain um ka armastusõ lil'l* Rõu Vrd arm⁴

armatsama, armatsema *armatsema* Jäm Khk hv Mär Tõs Hää, (nad) *armatseve* Hel; *armatsama* Trv, *armats|ama*, -õma, *armada*([?]) Lut; tud-part *armadu* Vas; *armatsõ|ma* Lei, -mma Se, (ma) *armadzõ*; *armastõmme* Krl, (ta) *armatsõss* Röp

1. *armastama*, kiindunud olema *armatse teist inimest* Mär; *noored armatsevad* Hää; *ma kirikut armatse* Hel; *Kašs süü kavva armadu, pini pikä* `peetü: pikäst mõrsja põlvõst mõnikõrd ei tulõ midägi vällä Vas; *rahvast väega armat's, tä ol' väega nii* `rahvalõ hüä; *ma sinno nii armadzõ nigu pini* `paalkat (ei armasta) Se; *võtta^p poig, ma armadzõⁱ* - - *a timä armatsõss* Lut

2. *meeldivaks, meelepäraseks pidama ma armatse* `päevä nätä Trv; *tuvi kodun* `uunede pääl, *nemä armatseve kivi majasit* Hel; *mehine armatsõss pehmet puud* [taruks] Röp

3. *kokku hoidma, säästma armatse oma raha natiseged* Jäm; *kui midad* `asja vähe on, [jõeld] *me* `peame teiseks korraaks ka *armatsema* Khk

4. *haletsema, kaasa tundma* - Se Lut

armene *armiline* *Jalg om kõik armene* Nõo

armeti, armetu *armetu* (-o) g -ma RId/ `ar-/ Ans Pha Emm Rei L KPõ ?Plt KJn; `arme|du g -tum(m)a p -tund, -dundu Kuu; n, g *armetu* hv Mär, Vig Kse Mih Ris Pai VMr I Plt KJn M T; n, g *armõ|tu* (-to, -du) ?Nõo San V(n -du^p Rõu Vas Se, -tu^p Rõu; `armõdu Se, transl -tummass Har); *armeti* Äks

1. **a.** *armetu*, vilets, vaevaline, halb; väeti, haletsusväärne; nõrk, kidur, jõuetu *Vanamies on peris* `armetummas `korras; *laps oli old täiss ja kärnäss ja armedu kaik siel* Kuu; `armetumal `viisil Jõh; *linad oo, nagu ühüd tut'akad, armetumad, lühiksed* Mär; *meie sii oleme nii vanass ja armetusse jäänd* Mih; *vili* [põllul] *on kõludeks läind, peeneks ja armetumaks* PJg; *ta vaene on üsna armetu oma* `tervise poolest Ris; *lühike armetu rukis; mu jalad armetumad, ma ei saa* `käidud nii `kaugelle ja Amb; *jäi se* [mesi]puu *armetuks, ei ole peret and* Pai; *oh seda armetumad* `ašsa, *põle tal* `kervelgi `õiged vart taga VMr; *armetud lapsed; nõdusa kaelaga on armetu obune* Lai; *Seante armetu et tuul puhkab ümmer* Hls; *mõnel noorel vjil armetube* `rõõva ku miul, *rapents ja tolgents; küll olli ta jõvvetu, küll olli ta armetu* - - *jušku kõvve sõlmek olli; armetu vili* `kaugelt nätä, *ku konn sehen karašs; tji om armetu nüit kävvä* Krk; *tu elu om täl kah väegä armetu* Ran; *miul* `olli sõsar `väega armetun kõrran, *temä ka älväti ärä* Puh; *armetu* `kortin näil `olli küll; *sa_llit illuss poiss nigu üits osi, aga nüit sa let nigu kõss, armetu nigu sandikõnõ* Nõo; *ma* `kasvi `väega armetut `myydu Kam; *om jalust armõtus jäänü^p* Krl; *k'ul^p timä ol'l armõdu ku sõast tul'l* Se || *olõ õi vanõbit kedägi ei umatsit, tu_om armõdu^p* **b.** *vaene, varatu, kehv* *Ta on nii armetu et pole riietki seljas* Vig; *Sij on õte armeti inime kel ei ole kedagi suhu* `pišta Äks; *ta on varanduse poolest armetu, põle jõund* `endale koguda Plt; *ta_m nii armetuss* `jäänu, *et täl ei ole midägi enämb* Nõo; `Kašvi sääl - - *sannan. Tuu* `ol'li enne `väegä armetu sann Rõn **c.** *saamatu, oskamatu* *Armetu, seuke kápärdes* Hää; *ma_i ole nii armetu old* `miski töö `piale Hag

2. (intensiteedisõna) **a.** *a* tohutu, (väga) suur nüüd `saavad raha küll, nüüd `saavad `püörast raha, nüüd `saavad `armetu raha Jõh; *armõdu virdsaga ol'l enne ka_lihm kyyhn* Har **b.** *adv* väga, (erakordselt) palju, ülimalt, tohutult - Jõh hv eP, T V *Armetu kõrge korjuga regi seisab teisepere värava taga* Põi; *armetu suur jõgi* Ann; *vahelik si_o*

armetu vana sõna Kod; nii armetu suur vihma yug `tulli Rõn; mul om üripäiselt armõdu pal'lu tüüd; armõdu tullitsõlõ jyysk Har; mul taa kanakõnõ nii armõdu hää ol' munõma Plv; armõdu illos `autu küll om Vas || lapsed läksid Palale, ise armetud `aiged Kod; nisu `kasvi kui uidakukõ, maad `olli jo armõtud lahjad ja Ran; suvel `ol'li sää (Varssavis) armetu soldati `laagrin, sää `ol'li `mitmit tuhandit näid Ote

armetude armetude Puh Nõo Rõn, armõtudõ San Har

1. vaeselt, viletsasti, kehvalt `kyylmine om kalliss, aga es neid ei panna armetude kah `auda Puh; `väega armetude `anti `süüvä meel'e Nõo

2. (üli)väga, palju, tohutult; kõvasti, tugevasti ta röögip `säl'gä nii armetude - - sälg valutap, ei saa `sirgu `aada ennäst kudagi Rõn; tel ol' kahju armõtudõ San; tsia_söövä_tammõ `tõhvu armõtudõ; armõtudõ mürist ja_päl'gäss; nee haina omma nii koova^p, naa `hõngasõ armõtudõ; armõtudõ tek'k hallu; siss raisat'i armõtudõ taad `mõtsa Har

Vrd armetult

armetuke dem < armetu, viletsake, väetike, nõdrake vasik om nõnda `põuri jäänu, armetuk Hls; Taa om vana armõdukõnõ - ei olõ `rõivõid, ei_päätoidust, ei_päävarru Har; Sa^p mu^p vaenõ armõtukõnõ, kuis su elopäävä kül lääv! Vas || vanast olid armetukesed need jutud. mõni ale jutt, siis nuteti juures kui `loeti Lai

armetult arme|tult Khk Lai Plt

1. vaeselt, viletsasti, kehvalt elavad armetult Plt

2. (üli)väga, tohutult; kõvasti, tugevasti mis sa sest siis nii armetult katti käristasid Khk; ta oli armetult nõrk Lai

Vrd armetude, armetumalt, armetumasti, armõtuhe, armõtulõ

armetumalt `armetumalt Kuu, -d Lüg, armetomalt Mar väga (palju); kõvasti, tugevasti `Armetumalt o `hierunt henesä uhi`uie rips`kuese `sieligü `enne`aigu hidunaseks Kuu; ja [pesu] loppotus käis sedämodi - - sie kurikas sai `armetumald suge Lüg; see oo saand `jälle ühnä armetomalt `pekka Mar **Vrd** armetult

armetumasti armetumasti Jür, -e PJg, `armetumast Lüg Jõh

1. viletsasti, kehvalt põld sai armetumasti `küntud, saksama `sahka seda ei old olemaski Jür

2. väga (palju), kõvasti kui `aakrehi `kohto läks, sää `sai juo `armetumast `peksädä Lüg

Vrd armetult

armetus armetus g -e Tõs Hää Plt KJn, p pl armõtuisi Rõp armetus, viletsus mis ma - - tiia kõnõlda^p sannast! muid armõtuisi kuulit', et `sanna seeh eleti Rõp

Armi armi Mar Trv Krk, `armi KJn, armi Kod Har(h-) koeranimi pinil ol' vanast Harmi nimi; veli tull, ol' verrev pini üten - - Harmi Har

armi- armi- Vas Lut(är-), -r- Se pühapäeva-, pidu- (rõivas) armi püksi^p (linased mustad siksak triipudega püksid); armi`rõiva vai_pido`rõiva ol'liva õks `vahtõpa_ja_parõba^p; armisärk, minga kerikohe minnä^p, `küllä minnä^p; Mehil ol' pidol kånvo armisärk vai armäk Se; armikaadsa^p umma_pühäpävä kaadsa^p, mindä^p õnnõ `hüvvä `paika; armi`kaatsuga mindäss kerikolõ, `ähke; armirõevass um pühäpävä rõõvass Lut

armija armija maa-arst, posija - Lut

armike oh sa armike (emf hüüatus) Mus

armiline armi|line spor R/ `armi-/, S Mär Kse VJg Trm Trv Ran San, armi- Kos Iis Kod, g -lise; armi|lene g -lese Emm Mar Tõs Tor Hää/armi-/ Ris/ `armi-/ Juu

armipuu

JMd Koe KJn (sag liitsõnades) armiline, arme täis kääd olivata kaik `armilised VNg; *rubid tegid* [näo] *armiliseks* Jäm; *armilene* `perse oo paelu `pekse saand Tor; *sie on riiu mies alati teine sinise armiline* VJg; `nõstmit põdenu - - *armilise* `näoga Ran Vrd -arbeline, arvaline

armi|puu voki käsipuu – RId VMr `armi puu käip `püsti [voki] `pengi sies - - *mõni* `üttep käsipuu ehk arm Jõh; `kuondla laud on armipuu külles VMr Vrd arm²

armis `armis (armiline, armidega kaetud) nägu Krj

armistuma armistuma `Pussi aav `armistub, sana aav aga mitte Kuu

harmitama `armitama Kuu(h-) hv Hlj

1. *kurvastama, südant valutama* `harmit mield; *Ei tule, ei tule viel tagasi mereld, hakkab joba* `harmitama Kuu; *süda* `armitab sies Hlj

2. *hoiatama, hirmutama* `Armidin toist küll aga ei sest `ualitud `ühtä; *Sie* `meie `mamma onu `püüdänd alade `hoiata ku `harmita sen va `viina `vasta Kuu

***armitsema** *armida*^p, (ma) *armidsõ* hoidma, säästlikult kasutama *armida*^p õks vää *armi* `rõivit `hoita^p; *armitass* - *hoiõtass* Se

armjas `arm|jas g -ja mustakirju, hall `armjas röövas; `armjas koer KJn

harmoonika *armooni|k(as)*, `armooni|k g -ka, -ku (-gu) S(-n|g, -n|gas, g -ga Jäm) Khk Emm Mär PJg Hää Saa Juu Kad Äks San, `armuani|k g -ka Iis; `ar|moõnika VNg, -muõnikas Kuu/p `harmoõnigast/ Lüg, -monika Vai, `(h)armoni|k g -gu Kuu; *harmoni|k g -gi* Lut; *armoorik(as)*, *armoorik* Rei(g -ga), `(ar-) Lih, *armoo-rikas* Emm; *armooni|k*, `armoõni|k g -ku (-gu), -ka Var Pä, spor K(`armuonik), Iis Trm M T VLä(h-); `ärmoni|k g -ku Var I Plt Puh; `ärmoõnik Hlj Lüg Jõh IisR/-ua-/-; `ärmuõni|kas g -ka VNg; `härmoonin|g g -gu Urv; `ärmoori|k g -ku (-gu) SJn Krl Har(h-), *ärmori|k g -ku* Koe; *maanik* Rid; ?-*moori|kas g -ka* Kos, *amoorik* Muh lõõtspill `ärmuõnik `mängis, `nuored siis `tantsisivad ja `laulasivad - - `mängis kõiksugumased `mäññud `ärmoõnikuga Lüg; `mängvad kiige all `armoõnigud Khk; *kahe reaga* `armoonik Mär; `armoõnikud kutsuti veel korts ja lõõtspill; *kere on talle* `jusku armoonika, *käib pikemas ja lühemas Saa*; `estest oli toropil'l, siis olid `simled ja `ärmoõnikud VMr; `ärmonik `olli iki periss pulmapil'l Puh || *hum kolm tüdrugud on juba Talinast tulnd, armoõningad seljas* Jäm Vrd härmon

arpant `arm|pañt g -pañdi Hag Saa Kar Rõu, -pant g -pandi Kaa Pha Põi Käi Han(-pañt) Pär Jür Nõo(-pañt), g - `pandi Kuu Hlj Jõh, g - `pañdi Jõh(aar-) IisR; *ar|pa-ñt* pl -pa-ñdid Jäm, *arband* g -i Pst; g `arbañ'dli Urv *käevõru arpa-ñdid tihaste õbest ning ponksust. sedine ümargune vits oli* `ümber kää Jäm; *Ku_ma pruu*t' olli sõss vana `Kaarli `kinkse mullõ hõpõ `arbañ'dli Urv

armsahe meeldivalt, armsasti *roõs* `lõhnass `armsahe Plv

armsake(ne) dem < *armas tud'u* `armsake, *ole nüid vagusi* Juu; *latse omma* `armsakõsõ^p Krl; `armsakõne ol'l timä mullõ Se; *oo mu* `pinkest `armakeist, *kos sa* `olli^p Lut

armsasti `arm|saste PJg, -sast Kan, `armsesti Hls armsalt, meeldivalt, kenasti *tiä alati tulõ nii* `armsast (rõõmsalt, naeratades) `vasta Kan Vrd armahe, armalõ, armsahe, armustõ

armu|ader 1. van (surnud) kirikuõpetaja perekonnale kasutada antud maa iga kirikul oli armuader. *kaunis suur maa ala oli. Ruuhnu kiriku armuader oli* `praegune Kulli asundus. *kuñni Eesti valitsuse* `alguneni olid kirikul armuadrad Kär; *luteruse kirikutel oli armu ader, üks adramaa. kui õpetaja ära suri ja lesk jäi järele, see päris*

selle; kirikuvalla talusi neliteist, üks `maksis armu adrale sel ajal kui se proua lesk oli Krj; `Mõisnik oli mud'u annud mõnel suuremast `seisusest inimesel, kirikärä lesel, maad, see oli armuadramaa Han

2. armuleivasööja, ülalpeetav – Khk

armu|adra|mees van Mes armuadra mees (alatisest laenu- või abitahtjast) ta mool eige on Emm -poiss van `Kiski ei taha armuadrapoiiss `olla, tahab teistega ühüpailu tiha Han

armu|aed noorpaari ringikäik ümber laulatuslaua kreekakatoliku kirikus `peimehel ja ruudil o roonid peas kui nad kõivad `ümbär armu aa Muh -aeg armust, halastusest saadud tähtaja pikendus nüid olevet armuaig, `lõpvet ärä, viimäne aig olevet lähüksen Krk || no armu aeg! (emf hüüatus) PJg -alune soosik Armualusele äi ööta säält kohast santi sõna, kus teine juba vilakat saab Kaa -and almus, teise armust saadu – sp⁴ üld `sandile `anneda `armu `andi Kuu; õpetaja `korjab `kirikus armu `andisid Khk; Tervis oo taevasa armuaand Kaa; armu `andid `aemas (kerjamas) Emm; see inime elas `ainult `andidest Mär; minule `anti ka armu `andi, kui maea ära põles. üks `andis ühe asja, teine `andis teise Lai; ma ei taha mitti armu `andi, ma tasu `tjyge Krk Vrd arm⁴, armuanne -anne = armuand – Khk

armu|elu 1. armusuhe, intiimvahekord (hrl väljaspool abielu) jättäs oma `naise maha ja akkas `teistega magamas `käimä ja `armo elo elämäs Lüg; mõned naesemehed elavad tüdrukuga, mis elu see on koa, elada nihukest armuelu Juu; elävä niisama `armu kokku, ilma laolatamada – et armuelu niisama Ran

2. armuleival, teiste ülalpidamisel – Lüg

armu|heitmata halastamatu, kalgi südamega – Lüg Jaa Emm Mär Juu Ran Har `armu `eitmatta inimene, ei alasta enämp `tõise `päüle Lüg; Sij om armu `eitmäda, kes tjyb `kurja, ei ooli tõesest Ran; armu `hiitmäldä miiss Har -kade u armukade, kiivas `armukade - - `eiga `enne seda sana `ollu - - `enne `üöldi sie on `armastukse perast kade VNg; kui üks teise abielu `voodi tekib, siis teine oo armukade Khk; `ol'li nii armukade, et käis alati `iilmän, kui naene koheki läits; `tüt'rik taits tõesega, poiss sai armukadedass Ran -kadedus s < armukade armukadedus ajas raisa `kaevu - - muudgu uputama Trm; mis na kik'k ärä ei tjy armukadeduse peräst hääviteve `enidit ja `tõisi Trv; mijs ai tõese naeste `rahvaga juttu, oma naene tuus tollest nigu armukadedust Ran

armu|kakk 1. armastuse äratamiseks (poisile) valmistatud kakk, mille tainasse segati juukseid, häbemekarvu jm – Äks Ksi SJn Krk irmu kakku, armu kakku läbi reite röömu kakku hum Äks; armukakku `tehtud. `pandud vitu `karvu `ulka, siis `antud poisile Ksi Vrd armukarask

2. armu poolest, armuannina saadud leib – Kuu Vrd armuleib

armukane → armuke

armu|karask = armukakk `Küpsendetti `armukarask. `Tehti `saia jahujest vai `leivä jahujest `taigin - - `leigati siis moni `kaentlu aluse `karva `raasukene ja pääst `hiukse `karvu ka - - Ku sidä karaski `ahjusse `pandi: ”`Ahju, `ahju `armu karask, läbi `reie `röömu röösk” Kuu; armu karask, võta `kaugla alt `karvu ja tuti päald `karvu ja `lõika äste `peeniksess, pane karaski `sisse ja anna toda `poesile `süvvä, siss pois vötap su ärä Nõo -kask kask, mille poiss viib hrl nelipühade laupäeva õhtul tüdruku ukse taha või akna alla – Käi Rei Mär Hel

armuke(ne) dem < arm⁴

1. u mitteseaduslik abikaasa (hrl naine) – spor üld poiss ei õle viel võttaja, aga eläväd

sedä `armokese elo Lüg; see oli taal tükk `aega armukseks, siis ta võttis tese `viimaks ää ka veel Khk; `mõisa ärral olnu mitu armukest Hää; nüid võttis omale mehe, armukese Juu; mõned lähvad jo kole `õelaks, kui nied armukesed on JJn; armukest pidas poiss mees, või kes oma naisest lahus, või naine surnd Plt; sii abielu naine om üits üle `kohtune inimene, kessi omal armukest pidä Krk; uma naanõ om õks laulatõt, armukõnõ om nüisaa kõrvalt Har; armukest elama ebaseaduslikult intiimvahekorras elama eläväd `armukast Kuu; naine lahutas ennast ää, nüid elab ühega armukest HJn; armukest lööma id leheb õhega `jälle armukest `lööma Emm

2. armastatu, kallim – spor R eP kenega `käidi ja üväst läbi `saadi `üöldi ikke, sie one sene `armukene - - sel ei `ollu `alba tähendust midagi VNg; oh minu armas armuke ja kõege suurem rõömuke Hää || (emf hüüatustes) oh armuke, ei seda põld Plt; Oh armukõnõ määne haiguss tul'l pääle Urv

armukese|maja lõbumaja `enne vanast sääl `armukese majas õlivad ka `kuolitand `preilid sies Lüg

armu|kott pej almuse-, armusaja kis armust ajab ühe ning teise kääst, sellele `eetasse: mis armukot't sa mool oled Khk || ?irmu kot't ja armu kot't VJg -**kõis** vaenukõis Kes armukõie - - katki teeb, see saab ohu käe Emm -**lualine** armulauast osasaaja armulaualisi ol'li pal'mipuie püha väga pal'lu Saa

armu|laud 1. püha õhtusöömaaeg, ristiusu sakrament kirikus, kus pakutakse Kristuse surma mälestuseks pühitsetud leiba ja veini; jumalaarm haigele või surijale kävid `lau₁al - `armu`lau₁al Kuu; armuloual `eetaste nüid enam, vanasti oli jumalaarmule minema Jäm; need, kis maha `lasti, `võeti armulauale Vig; Armulaual andetse `veini ja vihalehe `suurdune kaerajahust õhuke lebake inimesele Han; armulaual käiakse ikke, mõni kaks kord `oastas ja kudas `keegi tahab Juu; vana `uasta `õhtul oli armu laud VMr; õpetaja loeb kõik ära mes `altariski, kui võtab `aiged [kodus] armulauvale Pal; ta om rasse `aige, imustess armu `lauda Hel; jumala teenistüss ja armulaud Har

2. (altari)laud, millel asuvad armulaualeib ja -vein õpetaja `ütleb teese pühaba, et kui `soovijaid on, siis soab armulaud `kaetud Juu; armolavva piäl oo samet kangas; vüül`mõldrid katavad `lauda, õiendavad armo `lauda Kod

3. (liitsõnades) armulauaga seotud, seal kasutatav `Armum`lauraha (väike rahasumma, mis makstakse armulauale kirjutamisel) Kuu; armu loua karikas misse sihest [õpetaja] `viina annab Jäm; `kerkus `antase armu laua `leiba Khk; armulauva viin Trm; armulavva pühä (püha[päev], mil kirikus jagatakse armulauda) Plv

armulda → armuta

armu|leib 1. armu poolest, hrl vanaduses antav elatis, ülalpidamine ke `mõisad õli jo `tienind `aastad `kolme, `neljä`kümmend, sie sai süis `mõisast `armu `leibä Lüg; juba midu `aastad armu leva `otsas Khk; vana või vigane, sööb üsä armu `leibä, ei tee iäd kedägi Tõs; mõned vanad inimesed söövad laste kulul, ehk lapsed vanemate ülespidamisel, need söövad armu `leiba Lai; armu `leibä andas laste mant. ku laste mant ei saa sis andas vallast Hls; ta (hobune, koer) om ärä igänu joba, sellel vaja armu `leibä anda Krk; Armuleib om mõroleib Vas Vrd armu|kakk, -palk

2. armulaualeib `lual `käija saab `armu`leiba VNg; `õptaja tüd`rikud ise tegemä armu `leibä. kaara `tummi `laskma vor'mi `sisse; armuleeväd one ühesuurused ja nagu rattad tõesed Kod

armu|leiva|jass pej = armuleivasööja va armuleba jäss Kse -**leivaline** = armuleivasööja – Lüg Kaa Mar Koe kis on vanad ja tervised `otsas, need on armuleivalised Koe

-leiva|sööja teis(t)e kulul, armust elav inimene *Ooletu* 'autujuht sõitis oma vigases, nüid jääb armuleba` sөөjas Han; *Armuleva* `sүүja - - üks laiskvorst, igavene soolikas, tүүд ei viisi teha, elab teste kulul Hää; *poig om mul siin peremүүss, sis ole puja man armuleevä sөөjä* Ote **Vrd** armu|leivajass, -leivaline

armulik armuli|k (-o-) g -ku (-gu Rei Trv spor T V) spor S L KPõ, Plt Trv Hls spor T V; `armulikku VNg

1. heatahtlik, halastav; lahke, vastutulelik *sie one* `armulikku ken südamest ja kääst, `andest ja `kombest `elde ja üvä VNg; *mul armulikud* (helled) *poisid* Aud; *jumal ole mulle armulik; irmulik läheb armuliku* `juure `kośsa pika piibuga ja laia kaabuga mõist Tor; *äste armulik, ää inimene, annab sellele ja tollele* Ran; *ta_m* `vaeste `vasta armulik *ta_i põle* `vaesit Nõo; *mј* `pernanõ om `vaesilõ inemisile `väega armulik Krl; *kõik* `inemise omma minnu `vasta armuliku, õks `andõva pimä hämmekest ja leevä palla Har || meeldiv, meelepärane `täambä_m sāne armolik ilmakõnõ. ei k'ülm ei lämmi Se

2. van austusepiteet härrasrahva kohta `enne oli palutu `armulikku `erra VNg; *armulik ärra, roua* Tõs **Vrd** armuline

armulikult adv < armulik minnu `võeti armulikult `vasta Har

armuline armuli|ne (-o-) g -se spor eP eL (*armulõ|nõ* g -sõ Krl), g -tse (-dse) Har ?Rõu Se Lut, *armuli|nõ* hv Plv, Se(g -dse), `armuli|ne g -se R; *armule|ne* (-o-) Muh Emm Rei(*armulei|ne*) Kse Tõs Tor Hää hv JMd, Koe KJn Hls, `armole|ne Ris, g -se

1. heatahtlik, halastav; lahke, vastutulelik *mois oli ikke ka* `armuline, *mina* `laitada ei saa `moisad VNg; *Kas said siis pali vai vähä, aga* [pärašt peksu] `errada pidi tenama, et `ninda `armuline õli ja `ninda vähä lasi `andada Jõh; `issand olga tale armuline Khk; *ju tal naa armulene süda oo* Muh; *ta oli kohe nii armuline et lubas* `mulle `anda ia palga ja `kruami viel `piale kauba VJg; *sүү one armuline vaesse* `piäle Kod; *mea ole armuline inimene ei* `kakle kellekige Krk; *sina olet ka üits armuline inimene, annat mulle* `süvvä ja tүүд `rohtu Nõo; *paanti minno* `sүүmä, *selle et ma olõ näile olnu armoline* Rõu || leplik, salliv *loom on koa armoline teise* `vasto Mar || (emf hüüatustes) *armuline jumal* `oitko Mar; *oi sina armuline, ka kas ike südä!* TMr; *oo armulõnõ aig - jummal* Krl; *Oh sa armuline vägi* Rõu

2. van austusepiteet härrasrahva kohta `mõisas `õõti ikka armuline ärra ja armuline roua Khk; *käisin nende armuliste ärrade juures* Mär; *armuline provva õli üvä* Kod; *vanast üteldi - - armuline - armulik ärrä* Ran **Vrd** armulik

3. armastatu, armsam; kallis, armas `armuline on sie `tütrik `poisile, *poiss* `armastab juo mittu `aastat Lüg; *armulisele mõni kiri?* Trv || *siis sai naise nal'alalise, `kaasa kaalaarmulise* San

armu|mäng armulugu, armatsemine *sүү noomituss käis ike: ärä võta armu* `mäügi ette joodiku mehege, *siss tuleve ullu latse* Trv

harmun → härmon

armu|palk 1. armu poolest antav elatis, pension – Kuu Krl *armupalk, mis tõne armust mullõ and* Krl **Vrd** armuleib

2. fig vallaslaps – Plt

armu|pill fig naisterahvas *armupil'l baaba päle üldäss* Lut **-riik** *Ermutegud armu-riikis* ("õeld mõne raske kuriteo puhul") Emm

armus armu|s (-o-) g -se Khk LNg Var almus, *armuand vanaste* `antti kiriko ukse ees kerjosteale armost LNg; *sialt keis üks vana inimene, noh armust aemas, ennem*

`anti perede piält ikka; ta saab armust - - arilikult `anti `kõiki - - `vilja `anti, mõnel
`anti rukki jahu, ja siis - - nisu jahu, ja liha Var

armu|sant kerjus ega ma onde mõni armu sant ei ole, et sa armu peräst mulle
annat, ma tõi jo tüüd sulle Nõo

armustama armustama hoolitsema, muret tundma; armastavalt, armulikult suh-
tuma iibä armustass `ümbre - üle `lat'si, et tõbitsõst jää as; tull' iiba suur sugulene vai
sõpr, tull' minnu armustama; inemise^p armustasõ^p üt'stõist Lut

armustõ armsasti, lahkelt võtt' `veiga armustõ minnu `vasta; ni armustõ tulõ mano
kõgõ naard, väega veessel' lat's Se

armu|suu fig "häbe" Tyuys tyu tuuleluud, pühi pruudi armusuud Ote -sõna armu
sõna, sie käib jumala sõna sies Juu; ei ole üttegi, kes mulle abi annap, ehk armusõnaga
tulep kõnelama Nõo

armuta armuta Mär Tor Ris Kos Koe Kod Puh, `ar- R, armulda^p Har Vas

1. armutu, halastamatu armuta ei alassa tõese `piäle Kod; om üt's ilmarmulda
inemine Har

2. armetu, vilets Sis `viedi keriku `andeid. `Armutad `saivad Lüg

3. (intensiteedisõna) väga, üli-, erakordselt `armuta hüä, tige Kuu; sie puu on `ar-
muta suur ja `irmus suur Lüg || väga palju, suurel hulgal kilu `saadaks vahel siin
armuta Ris

armutama armutama Khk Mar Hää Juu, `ar- IisR

1. armu, halastust osutama, hoolitsema akkas `vaesid `lapsi armutama Khk; tä
armotab tettä na `kangeste et ei lase kedägi tehä üht Mar; poiss läks tüdrikud armutama
Hää; vaest last piab ikka armutama Juu Vrd armutlema

2. armatsema, kurameerima Keda sa küll `öösel `aidas kogu öö `armutasid; Käis
tüdrukuid `armutamas IisR

armu|tee ta um tulnu turu `tjädä, ta um `astnu armu `tjädä rhvl San -tegu heategu,
halastus `tõine lähäb `tõisele `armu puolt appi tegemäie, sie on `armu tego siis ei
võtta kedägi Lüg; to_m üt's suur jumala armutegu, et timä esi_hukka is saa^p Har
|| (emf hüüatus) Oh sa armutegu küll Hää

armutlema armutlema kaasa tundma Kui ma `aige oli, äi ta armutlend mind
`ühtid Rei Vrd armutama

armutu armutu (armotu, armoto) Khk Kaa Muh Hi(-o Käi) Hää Saa, `armutu
(`armoto) RIid g -ma; armotu Rid; `armu|du Jõe Kuu(g -tuma, p -dunda); n, g armutu
Jäm Khk ?KJn Hls; armut Ans

1. halastamatu, julm, süd ametu `pekseti ärä `armutumal `kombel Kuu; armutu
inimine, kis seda visi `loomi peksab ning teiste inimestega `riidleb Khk; sa oled nii
armutu teise `vastu Muh

2. armetu, vilets; vaene, kehv `armutu `leivast, `armutu `riidest, `kaigest `asjast
one `armutu VNg; tämä on `jalgudest `armutu, ei saa `kõndida Lüg; sedä `kutsuti
`armoto (vaenelaps), kel ei ole isä `eigä emä Vai; loom nii armutumaks ee vaivatud
Khk

3. (intensiteedisõna) a. a (erakordselt) pikk, kauakestev armut_aja sadas Ans
b. adv väga, üli-, erakordselt Tānavu `armudu kuiv suvi Jõe; Armutu aeg tagatsi, kui

me viimistkord teineteist näha saime Kaa; armutu suur kivi, aga lõhuti ää Muh; armutu palju vett Rei; armotu ilus Rid

Vrd armuta

armutult *armutult* Jäm Khk Plt

1. julmalt, halastamatult *peksab armutult oma vanad obust* Khk **Vrd** armutumalt
2. suurel hulgal, väga palju *venelest said armutult tubakad* Jäm

Vrd armuta

armutumalt `armu|tumalt IisR Mar/armo-/ armutult üks `soldat varastas ja_s seda on `armutumalt `peksetud; `lapse jättas `armutumalt maa ja `ilma `uolest IisR

armu|töö 1. abistamine töö või armuanniga äädütüü ja armutüü olna pühapäevän lubatu Nõo; no_tõi jälle pät'si `leibä, oh sedä `asja, ma ei_tahaki taa armutüüd Har

2. seksuaalvahekorras olemine ta_m külländ `tennu toda armutüüd, `õkva silmitside om `tennu Nõo

armu|vaene "armuanni saaja või tahtja" – Hlj -valu armupiin, -igatsus sie armuvalu on vist kõige kõvemb valu VMr -vili *Esimine armuvili* – kui `pulmad `jäävad `kauvast ja laps tuleb usina Lüg

***harmõline** *hõpõdsõ_lehe*^p, *suurõ*^p, *hurmõlitse_ ja_harmõlitse*^p Se **Vrd** hurmõlinõ

armõtuhe *armõ|tuhe* Har Se(-to-), -to- Rõu Vas

1. vaeselt, viletsasti, kehvalt `vaesõh eloh, *armõtohe olõ ma elänü*^p Se
2. (üli)väga, palju, tugevasti *kõnõl' tükü 'aigu, siss plaksuti rahvass kässi armõtuhe; lat's ol'l pellänü armõtuhe; no_seest soolast vaest saa?* – (vastus) *armõtuhe* (kindlasti) Har; *jalg ol'l 'paistõt ja halut' armõtohe* Rõu; *armõtuhe tõrõli; setonaasõ*^p *nyy_kaasikutava armõtohe* Se

Vrd armetult

armõtulõ *armõ|tulõ* Urv(-ll-) Krl Har(-ll-) (üli)väga, palju, kõvasti, tugevasti *ol'l taad armõtulõ 'pessünü; oi armõtule 'kutsõvõ, a ma_s taha_minnä*^p Krl; *ta naar armõtullõ; armõtulõ pihu laul'* Har **Vrd** armetult

harnaagli pl `harnaagli juuksenõel vanast õks ol'l heegeldet `pitse nuidõ `harnaaglidõga^p. *nyy 'ol'li_vanast 'juusõ panda*^p, *nyy_ 'harnaagli*^p Har **Vrd** aarnaadel, arnaater, arnak

arnaater `arnaäter pl -naätre Hel Ran = harnaagli saksatanu `ol'li til'luke, `arnaätrega `panti `kinni, *susassit 'juuste 'sisse* Ran

arnak `arnak g -i haaknõel kui ei õle `arnakki, *võtta aga nüõp niul ja pane 'kinni* Lüg **Vrd** harnaagli

arnika → arnikas

arnika- arnikast (*Arnica montana*) valmistatud [ravim] *arnika piiritus* Ris; *arnika tilgad on venimese 'vasta Juu; arnika eli pane viina 'sisse ja on ia kõhu rohi* Kos **Vrd** arniku-, ärniga-

arnikas *arni|kas* g -ka spor S(-gas Khk g -ga Jäm Rei; -ke Kär) Lä, Tõs Vän Kos Koe Iis Plt KJn; `arni|kas g -ka RId, -gas g -ga Jõe Kuu; *arni|k* g -ka Khk Trv Nõo, g -ku (-gu) Saa Hls Krk Plv Lei, g -ke Nõo, g -ki Muh; n, g *arni|ka* Tor Hää ?Juu Kod(-r-) Äks; `arni|ka g -ga Vai; pl *arni|kad* Jõe(`arni-) Kad Kõp Har(-gu^p); g *arnika-* Tor Ris VJg mitmesugused hrl kollaseõielised, rahvameditsiinis kasutatavad taimed, näit sügisene seanupp (*Leontodon autumnalis*), harilik kuldvits (*Solidago virga aurea*), karvane hunditubakas (*Hieracium pilosella*), liiv-koeratubakas (*Crepis tectorum*), sookoeratubakas (*Crepis paludosa*) jt *Kui venitad siest ehk kui kõht 'lahti on, siis seda*

arniku-

tied 'juuva, 'arnikast 'tehtud tied Jõh; arnikad, 'koltsed tutt 'õitsed. kut inimene ära venitand, tihaste teed; kui rinna alt ära oli, siis ikka 'tehti arnika teed või õlut Jäm; arnika rohod tegavad 'terveks Muh; Arniga teed tarvidata, kui 'ründus 'aige on Rei; kõha jaos korjati neid arnikid Saa; arnikad, 'koltsed õied 'otses ja 'kangeste vihad Juu; si arnika on 'jälle kõhuvalu 'vasta Äks; arnik kasuss niidü veereh Plv Vrd arning, arnits, ärnigas

arniku- arnika- ku om ärä 'tõsten, siis arniku tropp 'võtvet tagasi Krk

***arning** g arninga Rei arnikas arninga tee Rei Vrd ärning

arnits arnitsa arnikas - Khk Vrd ärnits

haro haro "veidrik" - Se

harok haro|k g -ga tuhkur harokat kutsutass ka 'noorkast, tuu om vinne 'värke.

harok 'veiga taht kanamunnõ Se Vrd harokanõ, harokõnõ¹, harõ

harokalla harokalla^p harali - Se

harokanõ, harokõnõ¹ haroka|nõ, -kõ|nõ g -sõ = harok harokanõ tu sääne ellai ku kass, süü kannu ja munnõ, iu 'võjri pite eläse^p Se

harokõnõ² harokõ|nõ g -sõ Plv Se rukkilill rügä harokõist nii täüs, sinetäss puha; ma 'kõie harokõisist vanikit Plv Vrd arjakas², harolill

harolik haroli|k g -ku haruline, okslik taa sääne harolik puu Plv

haro|lill haro|lil' = harokõnõ² Vanast kutsuti rüä 'lil'i harolil'l Röp

arp arp g arbu JõeK ViK, g 'arba Kuu, g arbi Koe, p 'arpu Kuu nõidus, nõiatemp; nõiduseks kasutatud ese(med) se vanames - - siis oli tehnd sidä 'arpu ja siis olid akkaned Tenul 'luomad surema Kuu; eks arbutajad teind 'arpu et ädasid minema ajada; [arbutaja] käis iga kevade 'ümber karjamua ja põletas unädi sitta - - et unä 'karja ei tuleks, sie oli kua arbu tegu; 'arpu 'katsuma, kis panevad 'kaardisi, kuhu puole lähäb, sialt puolt varastasse kedagi Kad; vanal aeal 'tehti 'arpu VJg Vrd arb³, ark

arpa → aripäev

harpama 'harpa|ma, -da Kuu, 'arpama Lüg(-maie) Vai, da-inf 'arpa hüppama, pikkade sammudega astuma Lökkä 'julla ligemäs ma 'harpan sise Kuu; tämä 'arpab 'pitkäst, 'arpab 'pitkäd samud Lüg Vrd arkama², harpima

arpane → aripäevane

arpant → armpant

harpene 'Harpene kuusk - - sie tähend 'haarikust 'kuuske Kuu

harpima 'harpima, (ma) 'harbin, (ta) 'harpib Kuu, 'arpima Vai = harpama Üks 'harpib 'tulla 'süepuõle; Midäs siel 'ninda 'harbid, kuhus sul 'oite 'kiire on Kuu; 'tarvis akka 'oige kovast 'arpima, siis saan 'kiirembä kotta (koju) Vai || pikkade pistetega õmblema - Kuu

harpimiste Nää ku 'ilgest 'harpimiste (pikkade pistetega) sa 'neulud Kuu

harpu 'harpu Kan Plv lahku, eraldi joba 'mõtsa 'jõuden lät's vanaimä meist 'harpu Kan Vrd harku¹

arpuma 'arpu-, imps 'arbu- Kuu, arbu- VJg nõidusega arstima moned pi, id tegemä muni, egä ja moned 'jälle 'leivägä - - siis 'sinne midägi 'lausuda vai puhuda - - mina ei ole küll nähnd sidä 'arpumist; sel on 'lendäv käünd läbi. eks 'selle - - 'arbuti 'jälle 'vasta Kuu; 'arpume, siis saab terveks VJg Vrd arbuma

harpuma 'arpu|me, da-inf 'arpu Hel San, -ma, (ta) 'arpu Ote San, 'harpu|m(m)a, -da^p, (ma) 'harpu V

1. eralduma, eksima, teistest maha jääma `lamba ütstösöst ärä `arpunu, ärä lännü `kaugõdõ Ote; sa olõ iks tõistõga üten, muidu `harput är^p Urv Vrd arpõmõ

2. sassi minema (lõngast) – Hel Plv

3. van väsimä, roiduma – Hel

Vrd harahhuma, arbuma², harkuma, harpõmõ

arpõmõ `arpõmõ = harpuma tõste mant ärä `arpõnu San

harr tyy pyul' ol' sääne hurr ja harr, a siin saat_õks vähäkäsege `arvo (segasest jutust ja küsimisest) Se

arrakili "segamini, risti-rästi" Puud oo sii arrakili maas, nee peab kenasti pinuse laduma Kaa

arrile harkis, harali tämä `seisa jalad `arrile Vai

harro üt's lätt `hirro, tõnõ `harro, kolmass ku'alõ `persele Lut Vrd hirro-harro

arsa Ls irsa-arsa

harsakõnõ harsakõ|nõ g -sõ "kasimatu, karvadesse kasvanud" Ma joht `säntsele harsakõsõlõ lännü es, taal um pää nigu_Pol'la pee Rõu

arsing → arssin

arsk arsk g arsa kuri, õel – Hel

arsklema pr (ta) `arskleb "riidu norima, vihane olema" tämä kodo alate `arskleb Kod Vrd ärsklemä

harso(na), harsova har'so, -na, -va vulva, kusiti `näütäs umma har'sonat, `näütäs përst Vas

arssin `arssi|n g -na R (n -na Vai), spor S L, Rap Juu Kos JMd Kod Plt KJn Trv(g `arsne) Rõn San Urv(g `arsna) Har(-nn); `arssin g -a Röp, g -õ Krl; `arssen g -e Tõs, g -a TÜR; p `arssinat, `arssinna Se, `arssin(i)t Krk; `ars(s)ing g -e Rei; arssin (arssin) Var Aud Juu Koe Iis Kod Se(arššin), arsin (ar'sin) Rei, I Äks Krl Plv g -a (-e Krl); arsen g `arsne Trv; `arsin g -a Puh; p `arssinat Trm; `arssin g arsina Vas; ar'sin Äks(p arssinad) Rõu(g arssina)

1. arssin, tsaariaegne pikkusmõõt (= 0,711 m) `ostin ühe `arssina `riiet Kuu; üvä `eina `kasva `arssina `pitkulaistest Vai; `arssin on kakskümmend kaheksa `tollü vöi kuus `teissend `verssoke Käi; Arssin oo kakskümmend kahessa tollü, süld oo kolm arssinad Han; poisijõmpsikud vöi alt arssina poisid Aud; `linnas `müidi riiet `arssina `viisi Kos; vanass õli süld, õma arssin ja küünär Kod; oben om kait's `arssint ja kait's `verssokki `kõrge Krk; poolõ tõsõ `arssina puid vetti ka `mõisadõ kalgi ahu jaoss; sanna puu^p olli^p katõ `arssina piuu^p Har

2. arssinapuu üks `arssin, `tõisel puol on `tollid, `tõisel puol `versokad Lüg; mõni müüb `arssinaga mõni `küünraga Hää; arjumehed müisid `arssinaga, nendel küünarpuud es ole Saa; `arssina `mõetusi taludes ei old, Venema mehed tõid, minu isa ei `teagi `arssinad, pärast akkasime `poodis nägema `arssinasi Kos; puu `meistrid mõõdid `lontoni ar'sinaga, liigetegä ar'sin; `eeste müisid riiet puuar'ssinaga, päräss tulid raudarssinad ja liigetegä arssinad Kod; `arssinat ja tollipuud ei lövvä^p `kostki Se

3. viinaklaas, pits viina `arssin; viina pit's om `arssin Röp

arssina|halg arssinapikkune puuhalg `arssina alud `enne `üöldi - - siis oli `arsina alg igal puol, `arssina pikkune VNg; raudahi, sie on kõhe suur - - `lähväd kõhe `arssina alud `sisse tõsele Lüg; Vanasti tehti roonumetstes ikka arssinaalgusi Kaa Vrd arssinapuu

arssinaline = arssinane *arid* - - kolmõ puudalidse vasara kätte ja poolõ `arssinalidse väidse Se

arssinane `arssina|ne g -se Lüg, -r- Kod arssinapikkune `niskest `arssinased puud, neid õli kõhe `virnad Lüg; `arssinased puud õlid vanass Kod **Vrd** arssinaline

arssina|pakk arssinapikkuse pakuga ühemehe hõövel `arssina pakkuga lükketi `laua `ääred `sirgest Lüg -pulk arssinapikkune liigendiga mõõdupulk puutöö mees-
tel on `arssina pulk `taskus Kär

arssina|puu 1. arssinapikkune mõõdupuu (hrl riide mõõtmiseks) `küündrapu ehk `arssina puu ehk `mõõdupuu `üöldi, käis ikke lae vahel, `mõõdud pääl Lüg; `mõötis `arssinapuga riiet Juu || fig talupojale `arsti `arssina puud (peksta) Kod **Vrd** arssin

2. arssinapikkune puu(halg) *ta sai ühe sülla* `arssina puid leevapuiks Kos; `arssina puid vetti `mõisadõ Har **Vrd** arssinahalg

arssing → arssin

harssuma pr (ta) *harssus*, nud-part *harssunu* räbalduma, "katkutud, närune ole-
ma" *Ku meesteraal naist olõ õi?*, *sõs tää harssus är?* Rõu

arst *arst* (arst) g *arsti* (arsti) eP(pl *arsid* SJn) eL; *arst* g `arsti R(n `arsti VNg Vai); *arist* Lei

1. u kõrgema meditsiinilise haridusega isik, *arst nüüd on* `arstid, nüüd `lähväd `arstile, *egass* `ennemast `keski sedasi `arstil käind kui nüüd Jõh; *vanast* olid `toht-
rid, nüid `kutsuvad arstiks Khk; *inimesed kõevad ammastega arsti* `juures Muh; *alam rahvas* `viidi `tal'li ja, *nuheldi kere läbi ja see oli tämä arst ja* `aa-ptiiker Mär; nüid `peetakse inged sees nende `arstega Tõs; *ma põld* `kuultki oma noore põlve, et `minidi arsti `alla, ehk `tohtert `tooma Juu; *käis küll* `arstidel, *aga ei saand abi* Tür; *päris arst* ikke, mitte ei old maa arst VMr; *arsti uksses ma ei õle* `sisse käänud Kod; *arstil käisin*. *arst* `ütles et liigeste põletik Pal; *sügise* `vankri tee aeg `viidi `aige `reega arsti `juure Lai; *ma l'li* Valgan arsti all, *ma l'li* `haigõ Har || fig *igavene arst* (surm) Muh; *Arst* `aita isi ennast Han; *abi suab kui arsal* `käätsse (asi paraneb, kui puudustele juhhitakse tähelepanu) Kod

2. maa-arst, tark, posija – spor eP, eL *arst*. see ikka selle soolapuhujade `pihta kuulda Jäm; *ma olen kõik arstid läbi kõin*, linna `tohtred ja maa arstid Aud; *ennevanast ku pisike äda* `juhtus loomaga ehk, *sis läks kohe arsti* `juure, ikke maa arsti `juure Vän; *müjs lähnud arstile*. *süj* pannud mehe piimapüti `piale kummuli, et tuleb piima `piale `väl'ja [uss] Pal; *vanast* `tohtert es oole, *oli pal't arst*, *kis rabatset arst ja nikatset*, `maalist, `ruusu, kidsi, maru; *edimene laits om arst*. *ku kolm suurt nel'läbät* `riidit nisä om saanu, sellest saap süs arst; *kissi vangikõudse ärä lahuteve*, sellest saavet ka arst, *süj arst*, *mis ta esi taht* Krk; *emä* `ol'li kidsi arst, *ei tüä mes ta posiss sinna* `pääle Nõo; *noh, käenu* `arste pittu tema (mees), *arsti ei oleva* `mõistnu midägi nõu `anda [kuradi vastu] Kam; *vana Suri ol'li tark arst*, *timäl ol'li* `säitsma Moosõsõ raamat, *tollega* `arstsõ Ote; `nõida kutsuti *vanast arstiss* Har; *arst om kes mõist* `arsti sõnnoga vai *kässiga*, *vüj päle vai* `suulõ päle sobi ar?; *latsõga läts arstõlõ*; *arbjä om tuusama arst* Se; *arst*. *vana ääd'e*, *vana haabakõnõ*, *timä* `sül'gäss päüle ni saa abi Lut **Vrd** arstmik

3. posimine, arstimisvõte; ravim, arstirohi Kadakas `oõtasse õheksa `arsti olavad Põi; *loomadele tehasse arsti pärast* (arstimiseks) *kaelu vett* Muh; *süte vesi ja sool ja leib segamine*, see oli se moa aluse arst; *tegid kõiksugu arstid* `talle ää, `laäsid `surnu `auda `kusta ja - - siis kadus ää [haigus] Juu; *pahema kää sõrme* `küisi pidi närima ja parema kää piupesa lakkuma, *sie oli sie arst* Kad

arsti|abi teenekord paraneb sul isi [kirvehaav] ärä ilma arstita, et ei ole arstiabi vaja Vil; olevet üt's naine, kes 'maalist 'arstvet. käüs sääl 'arstmen, arstiabi 'ot'smen Krk

arstija tgn < arstima; maa-arst, posija nakass sõnuma arstja kabõhhõnõ; 'üt'sku vinnütäss ni sõnnutass, 'üt'sku arstja sõna^p Lut

arsti|luud arstiluud tuulepesa (puu otsas) – Se -lõng ravimiseks kasutatav lõng püüvä varatusõ 'aigu 'prää'tedäs kõvastõ, sis tuu lang saa arsti lang, kidsi 'vasta ja^p Se

arstima 'arstima (-r-), (ma) arsti(n) (-r-) hv S, L KPõ Plt KJn Kam, 'arstma, (ma) arsti (arsti) Tõs Kõp Vil eL(-me M San; 'arštma Lei); 'arsti|ma, (ma) 'arstin R(-maie Lüg); (ta) arsiib Kod; imps arsitakse VMr ravima, tohterdama (hrl nõidusega või rahvatarkusega); nõiduse mõju kaotama piim läks kokku. no siis 'arstisivad ikke 'sirbi 'otsaga - - 'tombasivad 'piimale 'risti 'pääle ja VNg; 'arstimise roht on eli ehk kõhe 'piiritus viin Lüg; se tiab ko 'roosi 'arstida Pha; ussisõnadega 'arstis inimesi Mih; 'enne ohatleti või arstiti 'kuñsidega Aud; suola 'tüikad, neid arstitakse ära, kui varastatakse liha ja sellega vajutatakse Kad; kes 'vainu kõie ära lahutama, selle käsi olema ia 'arstimeseks Plt; 'arstisid poha maa 'rohtaga Vil; temä arstib viij ja sõnadega Krk; maa-alutsit arstiti üste 'viijga - - siss 'loeti meie, esäd Nõo; õpe rahaga iks arstiti [maahäda] Kam; ku jala^p umma_ 'haigõ^p, siss kunna maraga arstitass Rõu; Nii 'myudo arstõ timä uma maraleemega 'väega pallo 'haiget 'tervest Räp; lät't kuu^p vana baaba manu^p 'arstma Lut || fig no küll nüüd sadu tuleb, kuer 'arstis 'eina Kuu; kangast pidit 'arstme (telgedel seadma, kohendama) Trv

arsti|paaba posijaeit, maa-arst sõnuja um arstibaaba vai arst ese^p Lut -päev neljapäev nelä 'päivä õks kutsute arstipääväst. neläpäiv es tetä^p peräst 'päivä tyyd, vast tyy peräst Räp

arsti|rohi 1. mitmesugused taimed ravimina, (igasugune) ravimtaim raudroho pidi õlema üks 'arstiroho Lüg; ma keisi aja äärt 'mööda, noppisi arsti 'rohtusid Pha; teelehed on arstirohud Rei; tungal teri 'antasse 'loomele, see oo arsti rohe Tõs; naestepunad korjatakse arstirohuks Kos; põldvõerasemad on arstirohud, on aavarohi Plt

2. (igasugune) ravimisvahend; apteegist saadav ravim 'arstib maa 'rohtu, ega. ei avida 'arsti rohed egä Kuu; koera keel peab üheksa arsti 'rohtu sees olema Jäm; aqnera nahk o arsti rohi Muh; mis 'apkide pealt tuasse, see on arstirohi. ega see kodo keedetud ega maarohi põle Mar; tõrb on vana 'aegne arsti rohe Vän; 'mõie arstirohhi kah Võn

arsti|sõna pl om arsti sõna, mõestab sõnadega 'arsti Nõo; mul ka omma^p arsti sõna^p - - vanaimä opaske mullõ uma_ sõna^p Se -õdag neljapäevaõhtu neläpäiv ol' arstipäiv, neläbä õtak iks arsti õtak Räp

arstlik 'arstli|k g -ku VNg(n -ku) Jõh Mus Räp(in 'arstlikun) u arsti; arstile omane sain üvä 'arstliku rohe, sie avite kohe VNg; seda 'räägivad et kes 'vainu kõit on lahutand et 'selle kääd 'piavad õlema 'arstlikud kääd Jõh

arstmik arst, arstija tamä 'olli 'arstmik, ikke maarohudega Hää

artell 'arte|ll, -l g -lli, -li Kuu('ardel g -i) Hlj VNg; 'artell ('arte-ll) g 'artli Jõh IisR, arde-ll Kei; u 'artell, 'a-rk|õl g -li Khn, 'ark|el g -le Tõs; artse-|ll g -l'i Võn, van artsee-l, u 'arte-|lja Räp; g artli Emm a. ühiseks tööks koondunud isikuterühm (hrl kalurid), 8–10-meheline kalapüügiselts, nootkond 'artell, 'seuraks 'kutsuti, neli meest ja 'naiste 'rahvas oli 'seuras Hlj; mere, 'nuoda 'arte-ll Jõh; Keik, kes säel 'piimaveu

`artlis olivad, pidasid oma `korrast `kiinni IisR; `Meite laeva `arkõl ei `arvass tänäve uut purjut `osta Khn; `arte-ll om `tõyliste ühisuss, kos `tõylyise^p ütentyyn Võn; Ma olõss pidänü kudajidõ `arte-lli minemä Urv; kel suurõ^p nooda^p, noil om oma artsee-l Rääp Vrd ärtsel b. ühine (tüki)töö `Talgudel tegime tüäd kõik ühes `artlis IisR; tegi tööd `arkle `peale Tõs; `arkli tüe -- noh nagu selsi tüe või Khn || (mehele teiste poolt antud keretäiest) Mees sai laadal artli pekja ja põdes aestapæevad Emm

art|päev artpäiv argipäev – Kuu

arts arts g -i Jõe Kuu kampol Pane siis `siebi sise `artsi ka Kuu

artsell → artell

artsik¹ artsik g -ku SJn Pst Hls Krk varjualune, kuur hoone seina kõrval artsik on sihuke kuur, vahel tehakse `kuskelle seena `ääre, et on nagu vari kedagi `asja `varju `panna SJn; põhu artsik (`varbest või lavva otstest) Pst; agadest teive `rästse ala seantse ardsiku - - agadest `panti `kõrva, `koeti teivaste vahele [haod] Krk Vrd ardu

artsik² artsik, ardsik g -ku võsastik, tihnik, puhmastik sji einämaa suur asi ei oole, seast ardsikut täis puha; taa ei kedäki mõts, `siantse artsiku puru Krk

artsik³ artsik g -ku Hää; ardsik Trv a. naeruhimuline, edev Artsikud on `seuksed, `ambad `it'sis suus ikki Hää b. Näe, [kass] poha [piima] ärä lakkun. – No küll om ardsik Trv

aru¹ n, g ar|u, (-o) u Lüg Jõh, eP M T(g arv|u [-o] ?Puh Võn, p `arvo TMr San, in arvun Ran, el arvust Ote) V(arv g arv|u [-o]); arv g arv|u, -o Kod, `arv(u), (`arv[o]) g `arv|u (-o) R

1. a. sag pl aru, mõistus ei ole `arvu `haisugi Kuu; ei `selle `arvud pia `kinni midagi, nie jalad `vaesed `saavad pää iest `soita VNg; vana juo ei õle `õiget `arvu; `Arvu en õle `kaotand. Arv on `selge; on segane `arvudest; Arust lage; tämä on lühikese ja `kerge `arvoga inimine Lüg; Arut sul piast! Jõh; Pole mette meelega arugid Khk; Kus inimesel aru on, äkist `õöse paneb minema; Elajal ikka elaja aru Põ; sel ikke arost ja oiost `puudu; tä targa `mõistose ja aroga Mar; igä asjal oma aro olgo unit ehk olgo karo; `kerkleb nagu poolearuga Saa; ta (vanainimene) ei ole enam vana aru - `mõistuse sees Juu; ommikuks tuli arudesse (sai kaineks, tuli mõistusele) JJn; loomal on ka aru piast, ta tiab küll Tür; sul nuored arud viel; arudega inimene, targa arudega Kad; ta lähäb oma arudega juhmist juba VJg; õma arvuga ja mõttega `tjssin küll vjil, aga enäm en näe kudoda; targemä arudegä inimesed Kod; tegi jõngermaani tükka, ei old veel täie aru sees Plt; siu aru lää laiali, sji ei ole `õige jutt mis sa aat; temä akkass joba inimese aru `saama, küll ta nüid mõist `ende jüst olla; sa olet periss ullu aruge, siul ei oole täüt aru; sji sai nõnda `pessä, et aru pala `kunnigil ei oole Krk; arust nõrk - nõrga aruge Hel; latsel latse aru Ran; našte `rahval olna pikä `juusse ja lühike aru; ta_lli `vedike napak, täit aru pään es ole; ta_m jo ilma aruta inimene, ta_i tüü mes_tä kõnelap vai om Nõo; `kergekene, `kerge aruga Ote; kas `arvo oli mihele minekuge, oh pimmet - - lät'si sinna nigu piina `ahju San; inemise eläse_maa pääl arulda^p, arujagamise `aigu omma ussõn ollu^p; medäss `säärtse poolõaruga inemisega_tjide^p, kel arru pään ei olõ^p; Poolõaruga, -mudsuga, -toruga, pyyl`u'lli, pyyl`puudulinõ Har; [inimene] umah arvoh imp olõ õi^p Se b. n_g (kergemeelsest, mõtlematust, napakast inimesest) ega sen `arvud `haitte Kuu; minu `saapa `säareski on `rohkemb `arvu ku sul pääs Lüg; sul o ühna varsa aru Var; Inimene on näte - - puuduliku aruga; sellest `õeldaks - - et aru `viltu veab; Aru perset `müüda laiali - - albakas inimene Hää; aru `teivaga seilas Koe; `sulle vaja nii kaua sugeda `anda kui aru `perssest pähä tuleb; ei sul ole õiget

aru sul on va kitse arud VJg; aru ei saa toobiga pähä valada; võta ää malk, kae kas aru tulep `persest pähä Ran; Sellel on aru lusikaga antu ja kulbiga võetu TMr; vana torujüri. ei olõ `õigõt `torru ja arru Rõu | Vanamies vade `varsa `arvud Kuu; Vana obune, varsa aru - - (õeld) kui suur inimene tjjb lapse `tempusi Hää; vana mies aga lapse aru JMd; vana inimene, aga varsa aru Plt; vana mjjss, `vaska aru Hel; arust ära ~ välja(s) ~ ussen puuduliku mõistusega, meeletu, rumal `mielest `lahti ehk `arvost `välläs VNg; tama on jo oma `arvust kaig `vällä Vai; Sa oled eese tahtmisega ka arust ää Kaa; lapsed jooksevad nigu arust ära ~ ilma aruta Lai; lokeltes `pääle, edesi tagasi kää, ku arust ärä jäänu kunagi Krk; kas sa arust ärä ollit, ku sa sedä teit Hel; ka_{sa} arust ärä olet `lännu, et sa mehe maha jätit Nõo; ta om jo arust ussõn - - tal ei ole enämb `õigõt arru Har | `lähväd arust `lahti, ei õle `õiget `muistust Lüg; aru pähe võtma mõistliku(ma)ks, targemaks muutuma rumal, ei võta aru pähe Kei; võta aru vahel pähä, et sa aru saat Hel || poiss käib ja ul`astap ja kotun tjjyd üle aru ja pää (väga palju) Nõo

2. arusaam; arvamus, mõte; kavatsus mul on `toine `arvu sene puold ei mina `tah- tuks `ninda teha VNg; minu `arvo päält sinust ei õlegi `niiskest tüõtegitat Lüg; ja ma olen arutand seda `asja, ja olemist ja olen selle aru `piale `jõudnud Hag; no tee siis oma aru järele Juu; ei tia, kus ta siis lähäb oma aruga JJn; [lapsehoidjal] tuli tark aru et mis tiha Pee; ta `umbes aru järele `ütles, et nii pailu on vaja VJg; vana `rahva jutu aru `järgi `õetse nuust, aga nüid `õetse natsa-lka Vil; ma tei ta ärä küll oma aru `järgi, ka ta `kõlbass või ei; mike aru pääl ~ mikeperäst sa sedäsi tjjt; siin o ilma arute (tarvitamata, ülearuseid) `nõusid kah Krk; ku tu `viuglemine käib, siss neil (mesilas- tel) om vist tu ärämiñeki mõte ja aru Ran; mu arvo `perrä ~ pit'e ~ arvost `piäzi nii olõma Se; arusse pähe, mõttese toho tobe, mis sul arusse on tuld Sim; arus 1. peas, mõttes, kavatsusel mis su ullu arus on, et sedäsi tegid Juu; mis selle karja arus täna on, et ta nii vara tuleb `lõunelle Kad; 2. (kellegi) arust, meelest mu arvoh om nii Se; arust (kellegi) meelest, arvates, arvamuse järgi minu `arvust et kaks `ker- da `pistetü poiss sielt `kõue puhist läbi Kuu; oma arust on tark, aga `vaata kui lol'list teeb ise Lai; mu arust küll ei_{olõ} tyy asi nii ei^p, t_{om} vaest tõisildõ^p Har; Jaäsi noorik um mu arvust jäl njj `myydu (rase) Vas; arude sees mõttes, (millegi üle) vaagimas, kaalutlemas `Õitegi pikke `aiga sügäväs mettes `kaaluteli - - oli sen `asjaga perisest `arvue siess, kuniks lõus hää neu; Mies ka ise aruje siess, `kumba otta, `kumba jättä Kuu; arvu lõõma arutama, järele mõtlema, kaaluma lein `arvo kust ma saan huost Kuu; lüõn aru, kas saan `tulla või en saa Lüg

3. selgus, teadmine Ei saand sidä `arvu, migäs asi sie on old Kuu; ega_p saa ta kääst `selged aru, muidu keterdab Krj; `õiged aru põle kusagil, kõik oo `seiti Mih; kui ma selle aru kätte saan millas ta (kuu) `tehtud oo Aud; Jukude asi - - mis me sest aru tahame Juu; ei olnud nähnud, aga võt'tis asjast `õige aru ja tegi ära Ksi; ta aru kätte ei saa, kas ei ole seletuss otsekohene vai om - - arusaamine `väike Hel || teised tüdrugod ajasid nii `kangest seda aro, on se ikka tõsi, et mehele menemene toleb Rei; tjj tjjt tüveni, aja asja aruni Hel; aru saama 1. mõistma, taipama `vierad ei saa `arvu `meie `ranna `kielest, `kaigist sanust; Saa sa siis nüüd `naistest aru Kuu; lollakale äi maksa midad `rääkida, ta_p soa aru Vll; Kui muedu aru sua_{mtõ}, tulõb `nuuti anda Khn; kes aru `saaja, saab ise aru, kes lol'l, sellele `näita näpuga Kei; ei sest soa aru ei Liisu ega lapsed Kad; laps pudrab, ei saa aru, mis ta tahab Lai; sel om iki mjjl' pähän, sjj saap kõnest aru joba Krk; no temäst (veinist) ei saa aru, kellest ta_m tettu;

te saade 'onte aru, et miust ei ole ämp tyytegiät Nõo; sa sait vöörildõ 'arvo Plv; Taast ei saa^p joht habõndõga juut' ka 'arvu (raskesti mõistetav) Vas; 2. ära tundma; märkama põle arugi saand, et need 'aastad oo läind; [nii kadunud, et] seda 'kohtagi saa änam aru Vig || (emf hüüatustes) Saad sa aru, ta saigid mihele; Ta siis 'terve päeva pole tööd teind. Siis sa saad aru! Rei; arule ~ aru peale saama mõistma, taipama [Siis] sai 'Liena 'arvule, et ta vei 'itse henesä ku 'lapsed 'kaḡḡutasa kadule; Ei 'saaned 'üksindä ka 'arvu 'pääle, migä se küll oli Kuu; aru võtma mõistma, taipama Ku_kõik' ütte panõ_sõss võta õi_vana habõndõga_juut' ka inäp 'arvu Rõu

4. seletus, selgitus; aruanne (hrl verbiga andma) 'tulga aru 'andama 'vällä, midä õleta tehnd Lüg; 'viimsest tühast sõnast peab aru 'andma Muh; ma ei tahagi selle 'peale aro nõuda Mar; Aeg annab aru Vig; ma olen 'valged verd, 'andis oma 'kohta nihukest aru PJg; 'omme pean aru 'andma ja kui ma 'anda ei soa, siis pean surema Kos; pian ma 'sulle aru 'andma sellest, mis ma tegin või kus ma käisin Lai; üt'skõrd piat kõgõst arru 'andma Har

5. teade, sõnum 'lähtvad väl'jamaale, ei anna teedustkid, ei anna arugid Jäm; kadus tema jäljetumaks, pole temast aru midad; mine aru 'viima, et 'aitab merele 'minna Khk; kes es saa 'tulla, see 'saatas aru tagasi Kär; saadeti arusid, keda kutsuti vaderiks Mus; tõi 'meile aru et Poaste 'randas 'olle kalu Jaa; Käib aga 'mööda küla arusid pärimas Rei

6. a. (kindel) määr, mõõt; teat hulk, kogus; arv; arvestusühik eks aru 'pualetst ole neil ikke 'pal'ju 'luami Hlj; tie tüöd 'arvu järele, ära tie üli 'liia ega 'vaiva 'endäst Lüg; meitel nii ühe aru pärast (võrdsel hulgal) 'piima; nee kapad olid 'mitmes arus (suuruses). toobist viie toobini Khk; Kolme toobine mat't sji oli ikka sji vana 'muistine vaka päält 'võtmise aru (kui tuulikul jahvatati) Põi; kui tat aru perast 'rüüpad, siis ta ei tee rumalaks Muh; 'pasmud tegid ise seda aru kui pikk ta (kangas) pidi olema Rid; pidi paras aru olema ikke, kui ta (piim) paelu 'apnes, siis läks 'veesse Mih; päeva tõusust päeva 'loodeni oli 'endene päe, ega siis tuñni aru ei oln Aud; vana aru järele olid pal'gid [parvedes 21 jalga] pikad Vän; ku korvi kere aru koa täis sai, siis punuti põhja 'vitste otsad 'sõnna ääre 'sisse; [orjaajal] vaest ei soand kaks ööpäeva magada. mis nüid inimestel viga, oma kellaaru magada Kei; ega siis (vanasti) postivahe aru põld, siis tuli se tulba aru, siis postivahe aru, nüid on tiinu aru; kui nad aru (normi) järele annavad, et ei 'anta nii paelu kui keegi tahab Juu; egäs siäl kedägi päevä aru põlnd, et mitu päevä just pulm 'ol'li KJn; tunni aru 'järgi (määratud ajal) 'anti rohi Krk; tyy om nii inemise arust vällän - - tyyli liha 'lahkõss sällän 'vällä^p; no^p arutõdi sääl tyyd maa arru ja villä arru Har; siss heit raha sinnü^p 'liuda niipal'o ku heit, tuul 'arvo ei oolõ^p Se || 'lõune ja 'õhta vahe peal on kesk 'päide aeg, sie oli üks aru, vata 'enne põld jo kella Jür; pääv juba pätsi arul - - vaja 'pätsi võtta (hommikul kella 8 ajal) Kod; sääl (kalendris) 'ol'li 'vahtsõ aru ja vana aru. tu ol' õks edeotsast ku_vastanõ aru (uus kalender) üless 'võeti Har || (eitavas lauses) neli vassigad oli 'metsas olnd. nõnda otsitud et pole aru olnd Kär; kell lähäb naa 'kaugele, et põle arugi; neid (pulmaliste kimpe) oli jo naapaelu 'tarbis et põnd arugi; auna kärbis oli pailo sandim teha, 'senna läks naa 'irmos pailo lat'ta ja 'teibaid et põlnd arogi Mih; Kui jõgõ 'sisse tulid, siis 'santeki serv oli veess. Sie olõss ju laevõl enäm aru mitte Khn || see 'joomene oo koa arust ää läind juba (juuakse liiga palju) Mär; tsireli om tinav'aastak arvust ärä lännu, mud'u om iks neli 'lehte, nüüd om viis Ote b. arvestus, arvepidamine see 'ühte lugu tehässe sedä aro ja 'rehnutti Mar; Kui perenaist põle,

siis põle aruspanijad, majal nagu põles lukku ees; Inimesed võivad omased `olla, aga rahaga tuleb `selge aru pidada, mis ühü või teise jägu oo Han; se `puudlane jäend siis neid (varastatud naereid) aru tegema. ära jägama Vig; `Kihtida `tul'li aru `järgi, mitte nii nägu lips-lops, et ükstaskõik, kudas Hää; piab kõrra aru järele süük' oleme ära tett `tjүүлistele. piab kõrra aru `järgi `val'mi oleme, kolm `kõrda süvväs Hls; na pidäsiv `rehnuudi aru iki Krk; ega₁ taad nii arulda₁ saa õi₁ kota^p, taad tulõ ega kõrd esi₁ `myydu kota^p Har; ar(v)us, ar(v)usse arvel(e), arves(se), arvestatud; meeles, meelde, teada kui `paljo sel `aastal `sündind ehk surd, sie on õppetajal kõik `arvus Lüg; kõik oli arus, `pal'lu sealt `saadud oo ja `pal'lu `saada jääb Mär; Saõmõ `mindud sõni kui Riia suetsud akkasid nägüma. Selles arus meie olimõ Tukkõ `kohtõs, üks nelikümnen `võrstä siipuõl `Riiga Khn; nüid on päävad nii arus, ei täiks kusagille neid ää raesata; asjad pannakse arusse, kui pailu `keegi soab [pärandi jagamisel] Juu; ta võtab kõik asjad arusse VJg; päävä^p omma arvoh täl, tjüt ku₁ pal'lo `päivi tek'k Se || ons se asi aru pele `pandud (arvesse võetud, märgitud) Khk; aru pidama 1. arutama, kaaluma, järele mõtlema; nõu pidama vahin siin ja pian aru, kuhu `puole akkan menemä Lüg; `vallamajas `peeti aru, millas kellegi kätte kord tuleb [küüti minna] Aud; aga siis oli üks suur arupidamine - - kis `kandis niisukest `pärmu`re `nüöpi Jür; arsid `piavad aru SJn; `piäme siin - - aru et, kirn om ärä kadunu Nõo; ma₁ pia õks arru pedämä uma elu üle, et kuiss ma₁ saa Har; `nakseva `arvo pidämä umist asost Röp; 2. mõõtu, piiri, arvestust pidama ikke pean aro (loen, arvan kokku) kui pal'lo see oo; peab igäst asjast ikke aro ja `eesest lugo Mar; kas ta viinaga aru peab, joob palga maha Kir; no küll oled `kergest lähänd oma `mõistusega, ei pea enamb aru kedagi VJg; ta on aru pidaja mees, ei võta ennast liiast `purje Lai; ku mõni ülearu kuri om, (õeld) sa piat aru iki `endest pidäme Krk; võta pit's ja piä aru Ran; jummal' ei joua arru petä^p maa ilma `hullusõga^p, mia no^p maailma päl tetäss Har; (ei ole ~ saa) aru ega (- ei) otsa - (ei ole) aru ega otsa peal 1. (ei ole) selgust; mõtet; arukust, mõistlikkust senel `asjal ei ole `arvo `eigä `otsa, ei tiä midä tämäga saa teha Vai; sel inimesel ei ole aru ega `otsa peal (üks `müllaja inimene) Muh; naa `jõhker, `tormab et pole aru ega `otsa Var; mul'ab `pialegi, põle sel jutul aru ega `otsa Lai; sääl ei oole aru ega `otsa, nõj eläv ku mõtslooma, nõj ei tää midägi Krk; nuil ei olõ arru ei `otsa maa pääl, kuiss eläse^p Har; Taa lang um nii är^p pussõrdunu^p, et taast ei saa^p inäp `arvu ei^p `otsa Rõu; 2. (ei ole) piiri, lõppu, määra tüöl ei õle `millagi aru egä `õtsa, kie tüõtegijä on Lüg; paeatavad naa paelu, põle aru egä `otsa Tõs; sel asjal (raha kulutamisel) põle aru ega `õtsa Trm; mul om maai-lma tegemist ja tjüyd, ei ole aru ega `otsa pääl sel tjүүл Hel; paänd üte kõrraga `vihma valama, siss es ole enämb aru ei `otsa Ran; sellel pole aru ega akatust (rahulolematult millestki) Aud; kus selle aru või ots KJn; (ei ole) otsa ega (- ei) aru (peal) 1. (ei ole) mõtet, arukust, mõistlikkust kõik mis mõtesse tuleb, aab suust `väl'lä. põle sial `otsa ega aru Nis; oma tjüyd kõrralikult ärä ei tjij, ei ole `otsa ega aru Hel; är um tak'eldänü₁ ta lina no₁ i₁ olõ^p `otsa ei `arvu Rõu; 2. (ei ole) lõppu, määra töööl pole `otsa ega aru peel Jäm; aru-otsa - aru-otsa peale 1. selgust, arukust, taipu Pole niid küll aru-otsa peele, mis keik ää tehakse Kaa; [inimene] vahel peris segäne et põle aru `otsa `kuskil Vil || üks otsalene piab ikki olema, kis aru- `otsa piab KJn; 2. (ei ole) lõppu, piiri, määra Küll laulupidul oli ikka rahvast koos - - pole aru-otsa peele Kaa; tjүүл ei ole aru `otsa Hel; ku jutuotsa üless võtap, siss ei ole aru `otsa `kossegi tol jutul Nõo; otsa või aru peal id Kus ennist ikka oli `metsi, polnd sii `otsa või aru peel Kaa; pole aru-seadust peale

id Meite emased imetlesid nii `irmsasti, et pole aru-säädust peele Kaa; otsa-aru (ei ole) mõtet, arukust, mõistlikkust *Sene asjal pole änam otsa-aru tēda* Emm; *saantki `õiged `otsa aru, mis ta `rääkis Mär; meil ol' kik'k `laokil, es ole `otsa-aru `kunnigil* Krk; (pole) aru peal(e) 1. (pole) mõistust, mõistlikkust, arukust `Küünlakuus siis pole `kassidel änam aru peal, teevad `pulmi, `koinivad; *Onts `sõukstel aru pääl, õö läbi `jõöravad `pääle küla kauda; See minemine oli ju nii kâkas `kaela, et seal es olnd aru peal Pöi || emf nii `uhked `riided, pole aru peel Khk; Pole aru peele kui kena riie* Kaa; 2. (pole) lõppu, piiri, määra mette töö pole aru peel, kui `tiitsest tehase ning `otsa_b saa Khk; *teitel äi ole mette aro peel kui `paljo tei tahate vetags aga ika veel* Emm; aru peal(e) panema järele mõtlema, kaaluma *iga asi tahab arutada - aru peal `panna* Var

7. a. teat iga, periood, järk [kellegi, millegi] eluajast; vanus *se akkab juba inimese aro `sisse `saama -- saab kaks kümmend üks `aestad vana* Emm; *mina esi teos ei käenu, siis olin poisikese arus MMg; selle aru seen ta iki om, ega ta vanep višt küll ei oole* Krk; *ta_m jo alt `iäline, vjil latse aru seen Nõo* b. teat väärtus; liik, selts *mis nii vana, selle `kohta `eetasse: see inimese arust `väljas juba Khk; mina põle änam inimese arus. mina olen aga tešte oiü ja varju all, muud kedagi Ann; ega sa_s `väätima lapse arus taha `õlla Trm; ta on õige inimese arus (peetakse õigeks inimeseks) Plt; sji om joba omast arust är lännu, sji oless ammu `tahten är tetä joh; temä om pereme aru pääl, kullege temä `käsku; kasulatse aru pääle `võeti, aga orja tükike om Krk; ma olõ `väega vana. `minnu ei vöi inemisesse enämp ütelde, lat'sõ aru sisen San; ühes arus, üten arvun ühesugune, -taoline; ühtemoodi ühes `arvus (ühetarkused) Lüg; kes nüid koloo-si `aigu toda [põldu raadikuks] `ütleb, käib kõik üten arvun Ran; sais üteh arvoh (ei võta mingit maitset juurde) Plv; sa_saisat alasi üten arun ei jää_sa kõhnõmbass, ei_lähä ramutsõppa Har; ühe aru peal id nende kasu on nii ühe aru pel (ühepikkused) Khk; seda `küнди `tehti - - enamasti iga `aasta ikka ühe aru peal Noa; sa ei lää vanepess suguki kurdut üte aru pääl; mea ole temäge üte aru pääl selle vanadusen, mis `meaki ole Krk; üte arvo pääl om mõlõba, `ütsegi olõ õi largõp Se; ajast ja arust aegunud migä jääb ajast, sie jääb `arvust Kuu; mis aost tyü arust Krl*

8. (kindlaks määratud) kord; järgnevus, järjestus *Mis aru see on [tuli] `kustund [pliidi] alt ää Pöi; see on ea ka, kui on aru nõnna keeduga (igal nädalapäeval keedetakse teat kindlat toitu); kui oli nisust `toitudele aru, ei `ilmas ei läind segamisi [nädalapäevad] Noa; `nõuksed `jampsimese juttosi aab juba põle enäm juttude vooiaro üht (palavikus olles) Mar; `seukest aru põle ennem oln, et `meile allitan leib oo `toodud Aud; kas see nüid kellegi aru on - - mõlemad (mees ja naine) nii `juua täis et PJg; `reede olid `terved karduled. ikke olid nisuksed toedu arud ka Ann; ot ma_kae õigõ^p, mis aru teil om taal asjal San || igal asjal on oma aeg ning aru Khk; egäl asjal oma aru Trv*

9. komme, tava, pruuk *nie puu `aarudega `aηηud, neid enämb ei `pruugitasse, nie on `arvost maha jäänd Lüg; vana aru `järgi `toodi `kaasa tegu `leiba [pulma] Mus; See oli ikka see vana aru, et jaanibest akkas einatõõ `pihta Pöi; pidasid kuu aro, vanas kuus panid kardulid PJg; mõni vana aru `järgi peab veel kolmanda püha koa Juu*

10. Muid tähendusi `niidu `massinal on oma arv (otstarve), `pimä `massinal on oma arv. kõik `asjad on oma aru järele `tehtud Lüg; `närđin piim - - tääl põle siis oma aru, tä ei ole rõõsk, ei ole apu Tõs; peremes `istus laua `otsas [vanasti], testel

seda `istumise aru põld. ükstas puhast kudas nad olid Kei; `mustlased vat ku lasevad pat-pat-pat, sõna aru ei olegi Sim; poesid ja tüdrikud pidäväd `sehvti, `laia aru ~ `arvu lahevad Kod; *Ei võida* [tema teda] ilma pääl, kos sa sellega - - aru poha Trv; nüüd om kõik maha palanu, ei ole külä arru ei midägi (ei ole külä asetki) Hel; vinnütüsspal'k hoit `tõisi `palkõ omah arvoh (paigal) Plv || suund koodi^p (tähtkuju) omava õdagu siin arvun; kae_kos kukä^p oma sääl arvon om Püürissaar, arvon vai kaändin Röp

aru² ar|u (-o) hv R, eP hv eL (sag liitsõnades ja kohanimesedes)

1. aru, kõrgem, kuivem maa (hrl heina- või karjamaa, harvemini põllumaa) Siin `Püssi arus - - õli üks [puu] maas Lüg; aru on `paema, õhuke `pinnas pääl Vai; `Raiusi omale arust mõned `koormad kadakid Pöi; sead võivad vahel aru varal koa `olla (karjamaalt toitu otsida) Muh; karjane lähab arusse Rid; tuul pöörnd `Ärgema aru `peale PJg; oli suur ärja karjane, iga sui oli `ärgadega linna arus, sial oli suur mets Jür; kos `põldu võis arida see oli aru - - soo oli vahepial Äks; aru pial kasvab `jälle lips `eina Plt; ku iluse aru lehese [siis seisab viht hea] Krk Vrd arumaa

2. aruhein aru on tiht ein Kos

aru³ aru (aro) RId van reha rukki, luo aru Lüg; aro `pulgad, terä vars; otta arod, `lähme `luole; `pahmas `tougeti `ühte `unniko aro selägä Vai Vrd aaru, ara²

haru¹ n, g, p aru (aro) eP(p aruda Kod) Trv Krk Hel Nõo; n, g aru p, ill `argu, pl g `arge Hls Krk TLä(n arg) Kam Rõn(n arg); n, g aru, p arru Kam San Krl(pl g `argõ); n, g har|o (-u), p harr|o (-u) V

1. a. haru, hargnev, eemale-, väljaulatuv osa, ots, esemeosa - eP eL võrgu ark, argi arud Jäm; `toose argil o neli aru, tõrva kandid põlevad arude vahel Mus; Tuul `murdis õumpool õhe aru ää; saalinga arud, kust parduunid üle keivad Pöi; risti arud Muh; vabe arud; unna ark, kaks aru. unna nõör on `vihtis arude vahel; `kumpassi arud; aru tuul (küljelt puhuv tuul) Rid; iga aru ots oo linal üks pupar Kse; arksahad, `seoke argi `myydi vadnas oo shees, kaks aru Mih; `johtmõ arud Khn; arus (harali, haralised) sarved Aud; va karuohakas - - üks aru täda oo PJg; `sirkli aru; viie aruga [pudru]mänd; suured arud kahel pyyl pilvetükil Kod; abe oo kätte `argu aet Krk; [kaevu] ling `olli tulba arude vahel; [reha] varrõ ots `aeti kätte `argu; kätte `argu kõjo om `loojast nii `luudu, et kasvap kätte `argu Ran; tyy `tõene prilli arg (sang) om serände pik'k, `tõene om lühike Puh; mul om viie aruga pööriss; lääts om araline, mitu aru om kül'len Nõo; por'gen `kaks maast üless, om `mitma haruga Har; ega `aastaga_kasuss põdral üt's sarvõ haro Rõu; jñh kerä, takah haro, keskpaigah hüire `keldre = kaš Vas; katõh haroh omma^p mi uibo^p Se b. tee-, jõeharu Mõuke aru säält siis `Mustjala `pääle lihob Pöi; `Pärnu jõel tuleb ka õege `ulka arusid `sisse Vän; jõgi lähab `kaste aruje, lähab `lahku Kod; temä läit's tõist `argu, tõist tñjñd Krk; tñjñ käänd `mitmade `argu; lännuva `tõene tõist `argu Nõo; nellä tii arrõ pääl tetti tuli San; tñjñ lätt kattõ `harro Se c. haspli, kerilaua tiib `asplitel neli aru kut tuulingu tiivad, nee o jala `külges Krj; Arud - aruspuud Hää; kerilaua arud Juu; `aspli aru õts õli kahe pulgaga `kiñni, `võtsid pulga `välja, said [lõnga] tüki pialt ära võtta Trm; lõnga loil o aru Krk; ristil omma^p aru^p pääl, `argõ pääl om lang Krl Vrd aruspuu || kumer põikpuu haspli tiiva otsas - Sa Muh Kse Aud Juu Trv Krl Mo emal olid `sõuksed `asvolid mis seina sihes käisid. Kaks pisikest puud olid `risti, arud egas `otsas Pöi; `liikme kohalt `murtakse `asvle aru pooleks, et `lõnga kätte soab peält Juu || "üks keerd lõnga üle haspli nelja haru = 4 küünart" - Khk d. veskitiib tuule `veski aru Nõo e. hangu, hargi, kahvli, ahingu jne

pii, teravik laia arude vahega eina ang Kär; kahvrel oo peä ja arud Vig; ahenga arud Tõs; sõniku kablid, kahe aruga Kei; västri arudel on kisud kül'les Trm; kate aruga konk 'olli, konguga 'kisti sitt unnikude Puh; lei vigla 'sisse ni kauõdõ ku_harrõ ol' Har; 'västrä haro Se f. ankru, lutsuõnge jne haru krabi on nelja aruga 'ankur Käi; 'ankrul on aru ja lest otsas arul JõeK; 'jaakar on kahe aruga Trm; mõni kümme harro ol' lutsu õngõl Röp g. tangide, pihtide jms käepide kivi tangid kate aruga Ran; tangi haru² omma_vällä 'paindunu², ei_saa kokku pit'sitã Har h. nooda tiib lesta noodal 'rohkem ei käind kui kaks meest, teene viab teist aru HMD; nuodal on pära ja kaks aru, nied arud on tiivad JõeK; kige vähemb om kümme 'süldã [nooda] aru Trv; kriisi aro ja pik'k aro. kümme 'süldã om üts aro ja kat'skümmed tõõne Võn i. ohja-, nõõriharu 'Sõuksed aralised ohjad olid, ega obuse välja pooltse suitse 'rõnga 'kül'ges oli üks aru kinni Põi; 'tõmmas ohja arust Mär; ohja aru tulli tõissspyult obesel 'valla Krk; kãudã ohjharu kiñni² Har; tsuvvakabla ~ tsuvva haro² Se || keere, säie kolme aroga palmek Käi; nõõr punuti kahe aruga 'enne ärä ja kui taheti tasasemad 'saada, siis 'pañdi kolmas 'piale; plet'id 'tehti kolme 'keermega ~ aruga Lai; kahe aruga pal'mitsedi ja kolme aruga ka Plt; katõ haruga nyyr Har

2. a. jalg, säär, reis; jalgevahe (ka pej) suurte 'pitkade arudega mees Ans; Laes oli 'joonud 'peega rattaga obuse arude vahele 'sõitand Khk; ää aag ome arusid nii laiale; aa arud laiali, kihuta karune vahele = obune pannasse 'vankri ette Muh; se ühnã arodesse kasond, kere põle kedãgi Mar; seesab, arud laiale PJg; arudest soadik läks vee sisse Juu; aa aru 'endel 'lõhki jah, kisu 'kintse vahe 'lõhki Krk; imu viab jyst, 'tahtmine 'tõukap takast, rõõm kisup 'rõiva 'kaala, arm aab aru 'lak'ka (suguelu) Nõo; lãt's arõst saandõ vette Krl Vrd hark¹ b. püksisäär Püksi aru kärises katti Kaa; 'lühkeste harrõga püksi² Kan; püksi² omma arõ vahilt 'kat'ski Krl; kaadsa haro² Se

3. van rukkilade vanast 'pañti rüã haru_maha², 'kyytõga 'lyydi pääle. 'valgõni ol' viis kuus harru rük'i 'pessã²; kat's harru 'pañti maha, nu 'pesti vällã² ja 'pañti tõsõ² kat's jälle² Har Vrd haarukõsõ

4. fig eri suund jutt läks 'metmesse arosse Mar; Oleme Miilige ütte argu (üheva-nused) Trv; muretsemine om 'mitmed 'argu Hls; anna 'taeva äit', et te mitte tõine tõist 'argu ei lãä, et te ütël meelel elãde Krk; me oleme lãnnu egãüits esi 'argu: üits 'emmã, tõne 'essã Kam; ollimõ kül ütõh a etikui ar lãt'sime 'harro (lahku) Se | irost ja arost (kõikjalt, igalt poolt) korat kokko Se Vrd ara

haru² aru S(h- Phl) Rid Mar(-o) Mär Juu Kos harva, mõnikord; vähe kes ägaba 'äästi, see aru sandist (pole külla minnes midagi selga panna) Khk; igapäiseks 'kindaks 'aitab, aga põle aru 'võetav (harva kantav, pühapäine) üht Muh; sii väga aru kut 'ülgid saab Emm; neid oli väga aru inimesi, kel saanid olid Mär || aru kall'is asi Kos

haru³ → harv

arudlane → haruldane

*arudline pl arudlest (kellegi) vanune, ealine minu arudlest või 'alla minu vana-duse; me oleme_s ühü arudlest Aud Vrd aruline

aru|harva väga harva Öõ 'kulli kuuleb veel kevade väga aru'arva Põi; kenel aru 'arva on, sel on ullem [tiirud hobusel] Kei Vrd harukord

aru|hain, -hein 1. arumaalt niidetav rohi, hein aruein, kuivamaa ein Hlj; luha ning 'peenise leht eina vahe peel. seda 'üitasse aru einaks Khk; muru mia süedãn mul'likatõl, aro eenã 'oostelle rhvl Khn; aruein oo 'tõhtsam loomale 'sõõta, kui soo ein Mär; karusipääval ehk mareta pääval pandakse aru eenã 'sisse raud nael JMD; noh,

'lamballe sai ikka aru 'eina. aruein on nihuke 'lehtne pienikene Koe; aru ein on ilus, sial on kaste 'eina, kera 'eina, väri 'eina, krook 'lehte ja Sim; aruein, mis 'kõrge mua pial kasvab. 'rohkem õielene, ristikut, iireernest [hulgas] Ksi; aruein om 'lyumele pal'lu paremb kui luhaein Hel Vrd aru²

2. (taim) aru ein o pisikene must, must pea 'otsas Muh; aruain om pikemb ain, nii 'kastõ aena 'myydu, õle 'taoline; luha perve püäl 'kasvi serände ain, aruain. aruain 'olli kõva 'niita Ran

aru|heina|maa kõrge kuiv heinamaa Kuradikäpp - - kasub 'sõukstes aru einamates Pöi; aru einama. 'kõrged einamad. ega sial nõnna iad 'eina kasva aru einamatel JõeK; 'valge juuss 'kasvis 'kõrge pial, aru einamite sees Trm; mõnel mõni raasuke oli aru einamaad, mõnel ei old 'ollagi Lai; aru einamaalt sai ikke iad 'eina, ilus leht ein Plt Vrd arupealne

arujane tal on arujane ("pikavõitu, pikem") karv Jäm

haru|jõgi se on arujõgi, mis suurest jõest tuleb, üks jõe aru Juu -kaar (kaerasort) arukaar om 'valge kaar. pöörus om aruline arukaaral Ote

arukalt arukalt adv < arukas - Juu

aru|kanerbik suakanerbik, arukanerbik - teine liivamaa pial teine 'suoma pial VJg -karja|maa üvä aru 'karjamaa VNg; aru karjama. peenike 'lehtne ein, nagu võilille lehed sees Plt

arukas¹ aru|kas Hlj, spor eP, M, arvo|kas Kod, g -ka; 'arvogas Vai, 'arvuka VNg taibukas, mõistlik, tark 'arvuka on 'niisukene et ei aja 'suisa 'pääle VNg; sji one üks arvokas inimene, kõik tiäb ja mõessab, tark Kod; minu mihe vend oli piä ppylt arukas Pal

arukas² arukas, pl -kad hv haruline arukas puu; arukad oksad Khk

aru|kask arukask (Betula pendula) - spor Päl K, Trv Krk TMr 'paine 'asjadeks on sookased paramad. arukased on jälle 'mööble 'asjadeks Vän; ühed aru kased on 'narmas 'okstega, riputavad allapole, teised 'jälle mis kähäraks kasvavad Amb; arukask on ladvass 'tihke pal'ju 'õksu. suuremalt jaolt arukask on kahen arun. tümä kyyr on 'rohkem sile, al'lem kyyr Kod; aru kask neist tetäss 'vihte. aru kase kasvav 'kõrgepe koha püäl, lehe om sakilise; aru kase lehe om karre, syu kase lehe libeve; arukase mahl ku siirap, keedime Krk

arukene¹ dem < aru¹ (vähene) mõistus, taip Eks 'ninda ela, kuda 'kellegille arukest 'antud IisR; mis arukene sul peas 'ol'li, et sa nõnna tegid Tor; oh seda arukest, lusikege ant ja kulbige võet Hls; siul aruke, et sa tulet siü 'pildme Krk; timä om esi otsan, om arukõnõ ka otsan; niu_poolõ arukõsõga^p Har || (emf hüüatus) oi arukene! 'lämmi om iki paremb kui külm!; oi aruke, vana tahap ka kõnelda. alb om kui sul kellegagi kõnelda ei ole Puh

arukene² aru|ke(ne) g -k(e)se Sa(aruge[i]ne) Muh Kse(arv-) Han Var Tõs Aud; 'arvuke|ne g -se Lüg('arvokei-) Jõh, 'arvo|kaine ('arvu-) Vai

1. harv, hõre, mittetihe; õhuke, läbipaistev üks 'arukene vili 'annab 'rohkebb 'vällä kui 'paksust 'külvetud Lüg; arugene küli; arugesed 'juused Jäm; Külma kevadega jääb randas rohu kasu arukseks Kaa; aruke võrk Pha; aruke küla, pered ni arvali Jaa; katus jooseb katus oo aruke; aruksed 'ambad Muh; Seda aruksed 'kampsuni käist oo sañt 'nõeluda Han; aruke riie Tõs || fig mool 'sõuke va aruke pea, laseb kõik läbi Muh

2. harva esinev, haruldane; üksik, vähene see on marras kord kui ma 'sõnna 'minna

arukil(1)a

saa, arukene aeg Jäm; täkud või pätsud o sugu tegijad, nee o aruksed Jaa; aruksed puud, kus näid `arva on, üksikult Var

Vrd arune³

arukil(1)a segamini riided on arukilla porandal Jõe

-**arukline** -*arukline* MMg, pl -*aruklidsõ*? Lei -harulised katõ *aruklidsõ*? Lei

haru|kord aruharva – Lüg Mar spor K, M põllumes põline rikas, ammetmes arukord rikas Juu; sie on aru kord kui `äikese `vihma tuleb VMr; *sij om arukõrd ku tal kõne tuju om* Krk Vrd haru|korda, -kordadel, -korral -**korda** = harukord nii aru `korda tulid `meile Juu -**kordadel** = harukord maja `seinu vuaderdatse väljäss pyult küljess, arukõrradel kua sidess pyult Kod -**kordne** haruldane `Nindasugune saak oli aru `kerdane Kuu; arokorne asi, ega seda ühte `pukku saa Mar; see oli aru `kordne suvi, nii vihmast ei mäleta Lai -**kordselt** adv < harukordne aru `kortselt vihmane Lai -**korral** = harukord `Päeva karjub [rääk] aru korral Pöi; aru korral, kui sie `korda lähäb JMd

arukseli harvalt Vili oli arukseli külitud; `Taimed istutati jää `pæele arukseli maha Kaa Vrd arukselt

arukselt = arukseli Arus oo puud-pöösad üsna arukselt kasumas Kaa

aruksisse harutatud Ilusa `ilmaga sai neid (vörke) `sendägi kudagi aruksisse, aga `lainess meregä oli peris `voimata neid üks `toisest `lahti `saada Kuu Vrd harenuksis(se)

aru|kõiv = arukask *syukõjo om nilbide lehtega, arukõjo om karedide lehtega* Nõo; *rau sa arukõust viha lihese*?, nuil ei olõ `tilku manh Har; `vihto tetäss aro kõivost näitäl `pääle jaani päivä Räp; aro kõost saa makõ mahl Se -**küngas** kõrgem (parema heinaga) koht soos või rabas änamasti sood `ongi, vähe on aru `künkaid sees Pai; soo oli ikke eenamaa aga siis `niuke aru küngas oli kus kuused ja kased olid Koe

arulane arulane haruldane – Kär

arulda¹ arulda Trm Nõo Kam Har(arulda^p), arulta Han van harva põllumijss põline rikass, ametimijss arulda rikass, kaupmijss korralda rikass Kam

arulda² → aruta

aruldane arulda|ne g -se (kellegi) vanune, ealine minu aruldane inime Tor Vrd aruline

haruldane arulda|ne (arudla-, arodla-, arodle-) g -se u Lüg IisR S, L K I, aruldõ|ne g -se San, aruldane Tür Ran, arutlane Hls u Krk, aruldõ|ni g -dse Krl haruldane, harva esinev, ebatavaline `mannasupp `piimäga vat sie õli siis noh - - aruldane toit Lüg; aruldane ea villa saak Mar; Vanaste oli `rõngel aruldane asi Han; aruldane külalene JMd; Kuie ärra oli jo aruldane rikas JJn; siin kasvab ristikein aruldane ia Koe; aruldane poeg, ta istub `tuündide `viisi ema juures Äks; ametimees aruldane rikas, kaupmees korraldane rikas Lai; [3-haruline puu puuvigla tegemiseks] pidi aruldane lövviss olema Ran Vrd arukene², harukordne, arulane, haruline², arune³, arvetu

aruldase aruldas|e VJg Trm(-i) paras jagu, parajalt võta ikke aruldase seda `ruaga ära üle aru võta VJg Vrd arvodasa

aruldaselt aruldaselt "harva" – Kär

haruldaselt adv < haruldane aruldane vili, aruldaselt kena Kär Vrd haru|kordselt, -pärast

arulik aruli|k g -ku "väike merekala" sii meres oo igasugusi kalu: ahvena, vimma, särje, aruliku - - kalu Tõs

aruline *aruli|ne (aroli|ne)* g -se Lüg IisR Jäm Khk Muh Noa LNg Mär Khn Kos JMd Rak VJg u Kod, Plt Trv Krk(*aruli|n*), g -tse San Kan Har Vas; *arule|ne (arole|ne)* g -se Khk LåLo Tõs Tor Hää Juu JMd Plt KJn Kõp; *arulõnõ* Krl; *arvuli|ne (arvoli|ne)* g -se Kod Ran Nõo, g -tse Vas Se, *'arvuli|ne ('arvoli|ne)* g -se Lüg Vai

1. (täie) mõistusega, aruga; arusaja, arukas üheksä 'kümme'nd 'aastat aga ikka õli viel 'arvuline; 'kerge aruline - - 'justament kui laps 'räägib 'tõine Lüg; Nisuke imelik laps, ei sest arulist inimest 'saagi IisR; lootsid on arulesed inimesed, suured 'teadajad Hää; arvolised inimesed kõik egäl õma 'mõistus Kod; mõni vanem inimene ei old täie arulene, nigu tit'a Plt

2. (kellegi, millegi) taoline, sarnane, sugune; (teatava) ealine, vanune, suurune jne; (kellegagi, millegagi) võrd(väär)ne ristlind. musta 'valge kirju kana arulene lind - - nii suur kui kana; tehasse kirgul inimiseks (leeritatakse) - vana inimise aruliseks; oleks mool paras püu aruline (sobiv matar löömiseks pihku võtta) kää Khk; te olete mo laste aruline (sama vana) Muh; kooli arolene ma võisin 'olla, kui see talu siin oli LNg; kes sõja arulised (kutsealised) olid, nied 'kartsid, et 'sakslanõ sõda võtab Khn; soavad leerist 'lahti, siis soavad juba mehearuleseks, võivad 'naisi võtta Juu; lugijaarulised (leerialised) poosid; Ranna vald one tasane mua, nagu järvearuline; alam 'kahtekümme'nd 'uassad 'loetasse nagu lapsearvoline; karjaaruline (karjasealine) Kod; temä om jo inimese aruline, ega ta änäp lait's ei oole Krk; aga temä (kadakas) om nii ütearvuline (ühtlane), kasup 'pisti üless Nõo; ku_ma iks tütarlatsõ aruline olli, siss ma_'kraassõ ka kässigõ 'villu San; hum latsõaruline pudur' (poolvedel puder) Kan; timäle omma jo^p umaarulitse 'rõiva tettü (ei olõ suurõ^p egä vähämbä^p); ruusaaruline maa, sääl om kivikeisi ja 'liivanõ Har; mu aroline - - mu_suuru^p Se Vrd argu, arudline, aruldane, arune¹

3. korralik; sobiv, paras arvuline annom Vas; arvuline süük', kõrraline; arvuline tüümjõss Se

haruline¹ *aruli|ne (arule-, arole-)* g -se eP T; *haroli|ne (haruli-)* g -(t)se V(?haroline Plv; *arulõ|nõ, -ni* g -dsõ, -dse Krl, *arulin* Lei) haru(de)ga; haraline; okslik, sakiline See oo mitmeaaruline asi (segane, kahtlane) Kaa; arulised pilved, aga 'moodi Muh; [küünla] 'lühter oli suur aruline 'väl'la lõigatud Mih; tuuli ang sie 'tehti puust, kolme aruline HJn; 'juukse otsad on arulised VJg; maa kaer õli aruline, iga aru ise päine, 'ripsmed õlid arulised Trm; ilos aruline lina Kod; [lume] rätsäkuss üteldi nu suurõmbat tükid, nu arulised Ran; mürkhain om haroline, säärtse lehe^p ku 'põrkna päälisse^p Röp; kaheksaharuline [kiri] (kindakiri) - VJg Urv Vas Vrd aarakane, aarakline, haaraline, haarane, aarikane, aariklane haarikune, aariline, aaringlane, aaruklane, aarukline, arakane, arakline, haralik, haralikanõ, haraline, hargiline, arglikanõ, hargline, harikanõ, arikline, harklikanõ, harolik, arukas², -arukline, harune, harõlikanõ, harõline

haruline² *aruli|ne (arule-, arole-)* g -se S(harulene Phl) spor L, Ris Juu; *harvuline* Lut, 'arvuline van VNg haruldane sie on 'arvuline asi, ei seda 'enne ole old 'kuulla VNg; aruline soe ilm; liha on ju päris aruline söömaaeg Khk; Värsked lestad, nee oo ju paergus tükkis arulised asjad Kaa; Laiakala oli siiskid vehem seda söödi aruleste aegadega Emm; arolene võeras Mar; Sijj on nüid aruleseks jäänu, et mõni vjil kodu kangast kujub Hää || *harvuline* (puhanguline) tuul' Lut

haruliselt adv < haruline¹ [kuuselill] kasvab kuuse 'moodi aruliseld Rak

arulta → arulda¹

aruma

aruma aru-, aro|ma riisuma Jõh Vai oda aro `selgä ja mäne `einä aroma Vai Vrd aaruma

haruma aru|ma (aro-) Hi(h- Phl) Mar Ris Nis hargnema, harunema *sukk arob ää* Emm; *köve ots võrudagse `kinni, siis äi haru Phl*; *`riide ääred kuluvad ja arovad ää* Mar; *`ultus äär ei aru üles Nis || selguma, avalikuks tulema se asi akkab aroma, akkab tolema `välja Emm*

aru|maa aru - R eP hv, ?u eL sara `puud `kasvavad arumaal VNg; *nied `einamad siin on aru maa `einamad. nied on `kõrgemad kõhad*; aruma `karja maa sie on ikke `kuivemb `karja maa Lüg; *muulikad kasvavad aru maade peal, karjasmal Muh*; [piibelehed] *kasuvad - - ilusa aru maade sees Mär*; *nisoke ilos aruma ein, jõe `kalda peäl Vig*; *arumoa ja soomoa. kõva arumoa Juu*; *kõik on siene mets, arumaa Amb*; *aga ega vil'lad `iasti `kasvand, ta ju aru maa, mõnes kohas paas `väl'las Ann*; *aru mua pial oli [hein] paksem Pai*; *ega meil syyeinämaad ei ole, meil om kik'k puhass ilus `kõrge arumaa Hel*; *kel ol' jõud suurõmb tyy sai rutto `hindäl aro maa kätte - - no aro maa, tuu_m õks harit maa ja kõrralik maa Plv*; *arumaa_m liivaga^p segimäne maa*; *arumaa pääl kasuss õnnõ leppi ja kadajit. aro maa pääl kasu ui vili, tuuperäst, õt halv maa om*; *vil'älitse maa omma arumaa^p, putõ^p maa^p, hüä vili kasuss Se -murakas arumurakad (muulukad) - VMr*

arune¹ aru|ne hv Hlj, Vll Muh Plt, -aru|ne Trm Plt KJn, g -se; aronõ Vas; -arunõ Har; transl -arutsõss Krk

1. mõistusega, aruga; mõistlik *Tege inimise `varsa `arvuseks (kangekaelsusest) Kuu*; *Siin on, siit saab, aga arune mees kellele antakse Vll*

2. (kellegi, millegi) taoline, sarnane, sugune; (teatava) ealine, vanune, suurune jne *karja arused lapsed kõevad ikka Muh*; *siis lõppes [orjus] ära kui mina inimese aruseks sain Plt*

Vrd aruline

arune² pl arutsed Vig; komp arotsõp Se a < aru² neoksed `mätlest ja arutsed, va kurendik, ja va kibi rähk Vig; arotsõp maa, tuu om mõtsmaa Se

arune³ aru|ne g -se (-sse) Sa hv Hää

1. harv, hõre, mittetihe; õhuke, läbipaistev *arused `ambad*; *üks külib änam arust, teine tihed küli*; *arune mets*; *arune riie*; *aja pulgad oo arused, kanad lähtvad läbi*; *arused pilve kiud Khk*

2. haruldane, harva esinev, üksik *see on arune pää, koos sa `lahke oled Jäm*; *arune vööras Khk*; *sii oo arune, kus mees põllal oo, ikka naised Muh*; *üks arune tüü mul teha Hää*

Vrd arukene²

harune aru|ne g -se Kod, haro|nõ g -dsõ hv Vas haruline kartuli konks mõnel kahe arune, mõnel kolme arune Kod; katõ haronõ kõiv Vas

arunemma siis akkasid ajad vähe arunemma (arenema) Hlj

harunema arunema Kuu Hlj VNg IisR spor eP; pr arõna- Lei

1. hargnema; lagunema *Arunevad `aiad ja lagunevad kaduksed, kui peremiest ei ole Kuu*; *sukk aruneb ülesse, sil'm on moas Juu*; *kõie ots on `lahti arunend JMd*; *mis `riide serv arunema tükib, seda palistad MMg*; *`ol'gikatuss arõnass vällä Lei || selguma, avalikuks tulema üks asi aruneb ja akkab `sel'guma Tor Vrd haruma*

2. laiali, lahku, ära minema *Teised jäid vjil `istuma, mina arunesin ära. Nägu `ulka*

'aega kyys ära 'ollu, vaja arunema akata Hää || haraliseks minema puud arunevad ikka 'mitme araliseks Juu

haru|pael pl arupaelad ankrut võrguga ühendavad köied – Khn Vrd haarapaulad
aru|paju (pajuliik) vek'emad kõvama pajud on aru pajud Amb -**pealne** aruheinama see on aru 'pialne, et siit teeme 'lammalle [heina]. aru pialt tehakse 'lammalle; soo ein on vilets - - aga aru 'pialne ein, tema on paremb, kosotab 'rohkem Tür -**putk** (harilik) heinputk einputk ehk aruputk. pikad varred, 'valged 'õiled IisK

haru|pärast 1. haruldaselt, eriti aru peräst 'kõrge repõ Hls

2. harva kes egä päe 'ehtin, sji aruperüst alasti Krk

aru|rebane verevä omma arerebäze? Se -**rohi** luha 'pialne on teine 'pool jōge suur einam - - luhane rohi pial, ei ole aru 'rohtu pial Sim

harus arus, pl arus|ed van Põi Muh, Hi(h- Phl) vant poadi arused; arused olid nee kes masti 'püsti pidasid, poadil oli pia, arus ja küljearused Põi; vanast 'üeti ikka arussed, nüid 'üetse änamast vandid Muh; paadil on harused, [laeval] vandid Phl

aru|saadav mõistetav, selge laua kirikus käisime ju 'rohkem kui nüid käiakse, se on aru 'saadav jo VJg -**saam** aru, mõistus, taip napi arusaamaga mees Pha; tuima arusaamaga inime ka, oli 'metsas kasund Põi; Ta nii 'püsku arusaamaga Rei; üks oo oma arusaama pealt napõ, teine oo mõnest teisest kohast Var Vrd arusaamine

aru|saamata 1. mõistmatu, taipamatu, rumal üks 'arvu 'saamata inimine tieb tüli ja 'riidu ja kisub viha Lüg; kui teine sihane arusaamata [parre] 'lükja oli, kes es pea nõnda seda kurssi, lükkas parre maha [rehetoa laest] Ans; oo üks arusaamata pea Muh; ta on niske aru saamata, seleta mitu 'korda, ikke ei saa aru Lai; egä emätagutsest latsest 'endä õiendajat ei saa, ta_m iki 'väike ja aru saamata Ran; tööõõ om ku tohmak 'arvosaamalda? Se

2. mõistetamatu, selgusetu, segane 'Jäigi aru 'saamata, kes 'kellele 'tuupi tegi Jõh; arusaamata asi Jäm; arusaamata lugu Trm

Vrd arusaamatu

aru|saamatu 1. mõistmatu, taipamatu, rumal arusaamatu inime ei soa teesest aru Juu; ta on 'siuke õel, on 'mõistmatu ja arusaamatu Pil

2. mõistetamatu, selgusetu, segane Ühel 'naisel old siel 'arvu 'saamatu 'johtumine Kuu

Vrd arusaamata

aru|saamine arusaam 'ennevanane 'rahva aru 'saamine õli 'jälle sie et kui uss suvel 'einämal 'kuski 'ammustab - - piä jalg sääl [maa] sies Lüg; oli imukas laulu 'peale, aga tal ei old ead aru 'saamist Amb; ta om üt's terätse aru 'saamisege, terätse loomuge lait's; olli periss juh'm, 'väike aru 'saamine Hel; aga sa_i saa aru, vanavus võtap selle eledä aru 'saamise ärä Nõo; 'põnnü 'tunmisega, 'põnnü arru 'saamisega Har || yyy 'vihma 'õlli iki periss sõna, aga 'saugamil ei ole üt'tegi 'õiged aru 'saamist, mes tä tähendäb Ran

haru|sageste väga tihti, sagedasti – Trv Hel meil üte 'aasta varastedi aru sageste Trv Vrd harutihti, harvsakõst

arusamale arusamale harvemini – Jäm

aruselt aruselt hõredalt, harva orased arused, aruselt küünd, vähe seemet Khk

aru|soobik aru soobik madal vesitsem maa, aru maa 'kül'gis, pole mitte soo kahe maa aru vahel PJg

arus|puu haspli tiib Arud ~ aruspuud Hää Vrd haru¹

harus|tuul arustuul nõnna nagu änam külje pealt Rid

aruta aru|ta Mär Khn VJg, *-lda*[?] Har; *'arvuta* VNg

1. arutu, mõistmatu; mõtlematu *aruta luam* VJg; *tyy arulda tegu* Har

2. (väga) palju, tohutult, suurel hulgal *toi 'arvuta 'ulka 'marju* VNg; *Timahalt saikah arulda pal'lu kartuliid* Har

arutama aru|tama (-o-) R_{spor} eP(-d- Hi) M(-tem[e]), Ran Nõo Krl(-tõmõ) Rõu, *-tamma* Jõh Har Plv Vas(-o-) Rãp arutama, (põhjalikult) kaaluma, mõtlema; seletama, selgitama; (millegi üle) nõu pidama, rääkima *Sen segase 'asja arutamisel 'murdab kuratki oma pää* Kuu; *'selle 'kerra 'annan 'andest, ei akka arutama, kes seda tegi* VNg; *No tämä tuli siis ikke tied 'müüdä edesi ja arutas, et kust 'mõisa saks sie õli* Jõh; *ma arotasi 'soole kõik ette mes sool tehä oo* Mar; *parun 'kaevas veel 'Rakvere rahu 'kohto käte uieste arutada* Vig; *mis sest vanast jutust viel arutad* VJg; *naised ikke arutasid, kui pal'lu 'pasma 'lõngu on, 'mitme 'pasmalene kangas tuleb* Plt; *kes vana 'asja arutap, tol sil'm pääst 'väl'lä* Nõo; *ma_käve alan jaaman. sää'l arutõdi ka_taad sõa 'värki* Har || *see peab inimene olema, kes sene asja* (lennuk, auto jm) *üles arodas ja sene tegi* Rei **Vrd** arutlema

harutama aruta|m(m)a (-o-) üid (*aroda-* Emm, *aruda-* Rei; *arute|ma* Hls; *-me* Krk Krl; *arutõ|me* San; *-mõ* Krl) **a.** hargnema panema; (õmblust jm) lahti võtma *'eile 'ombless, tänä arutas üless* VNg; *ottasin krabu 'sorgad 'kinni ja arotasin 'sorka 'lailalle* Vai; *Mar't matab ja kadri katab ja 'andrus arutama kõik öles - - 'andruse päeval siis läks sulaks* Põi; *nee [kõied] oo suurest tõrva rossist arutet* Muh; *Vana sukka arutama* (vana pahandust arutama, meelde tuletama) Hää; *arutasin vana palitu ää ja 'lasksin pinsaki teha* Kos; *kis 'vainu köit on arutand, piab abi 'soama* (oskab haigust arstida) Pal; *kui suka põid 'kat'ti, võta aruta ära, tee uus põid 'otsa* Plt; *aga om näpuluu küll, mes kõ'ik' 'valla arutava* (toimekast lapsest) Nõo; *Ku_ 'kindakiri saa 'võl'ssi 'koetuss, tulõ üless aruta* Har; [kui kangale] *soe 'hamba 'sisse_koet, tyyd ma arudi tagasi ka mitu kõrd* Rõu; *arodi noid 'mäkkmit 'jalgu külest* Se || kangast telgedelt maha võtma *kangas sai tel'lete pealt ää arutud* Aud; *kui kangass valmiss, arutedi 'võlla päält maha* Kam || lammutama *selle maea ma laotan - - akkan aga arjast arutama* Tõs; *maja on 'välla arutõt* Lei || *Sõ'ss perän lahasti_nää* (lõmmud) _ *'kirvõga vähämbäs ja sõ'ss väidsega mugu arutõdi õnnõ* Rõu; *siss taa ain om arutamin 'vällä* (hein on tarvis laiali laotada) Lei **b.** (sassiläinud köit, lõnga) lahutama, korda seadma *See lõng on nii 'mässas et seda äi aruta änam kedagi* Põi; *ma aruta lõhha 'lahkeks* Muh; *tuul peksab vihid segamisi, ja siis ei aruta neid 'keegi* Rid; *tuul arutab 'vihma, tuleb pikälene vihm* Mar; *Villad on kokku vanunud, sa arutad nad näpp-näpult 'lahti nii peenikselt ku saad* Hää; *viipsi lõng selle laua 'piale ilusti, laua pial aruta ära* Plt; *ku lõng är 'vatskuss, sõj taht 'valla arute* Krk || soolikaid üksteise küljest lahti lõikama ja puhastama *kes 'oskab ahju luua 'valmis tehja ja sea sooled arutada, see 'kõl'bab naiseks* Pha; *ma su soolikad arutan!* Vän; *soolikaid arutakse ja pestakse 'puhtaks* Juu; *är sa kõrd arute neid sooliksit, raku 'valla, me taham 'vorste tetä* Krk; *vanast üteldi et tyy võib mehele minnä, kes ahjuluvva ärä keedäb ja siasooliku ärä arutab* Puh || võrku tühjendama, kalu võrgust välja võtma *'Kammilu arutama* Kuu; *'käidi lesta 'võrka arutamas, 'lesta sai nopitud 'väl'la sialt* Ris

haru|tamm aru'tamme 'aama (tiritamme kasvatama); *nuga aab aru'tamme* (on selili, tera üles) Muh

arute harva *ametmõis om arute rikass, ja kaupmõis om kõrrate rikass, põllumõis om põline rikass* Puh

aru|tee *arutie* värvmadar (Galium boreale); ka: pehme madar (Galium mollugo) – Jõe

aruti *aruti* Han Var *arutu Tāna oo aruti pailu päästukesi tillevoni 'raatide pial* Han; *tegi 'ulka tööd. aruti töö ära tein* Var

haru|tihti väga sageli, tihti – Ris Plt KJn Trv Nõo *mina kah aru 'tihti tahan sedä 'suurma 'paksu 'putru* Trv; *aru 'tihti tulep toda, et asja ärä 'kaova* Nõo **Vrd** harusageste, harvtihti

arutist *arutist* väga palju – Var

arutlema *arutlõma* Lei; *arutõ|llõma, -lla?* Har; *'arvute|lemä, -llä* Kuu

1. frekv < arutama *'Arvutelimme sidä 'asja igäte 'kanti* Kuu; *nakatass mõnt 'asja arutõllõma* Har

2. a. välja mõtlema, arvama *kaju arbd'a ku arutlõss 'taadõ 'paika saa kaju* Lei
b. nõiduma, posima, lausuma *'arklei om 'arbd'a, kumb arutlõss* Lei

arutu *arutu (arotu, aroto)* Lüg Khk hv Emm, spor L K, Kod Hls Krk u Krl, g *-ma* Lüg Khk Emm spor L, Kos Koe, g *arutu* Juu KJn Hls Krk; *'arvutu* Krl; *'arvu|du, pl -tumad* Kuu

1. mõistusest puudulik; rumal, mõistmatu, taipamatu *arutumad 'lapsed, 'jusku 'ilma 'arvota* Lüg; *see ühnä aroto inimene kellegist aro ei saa* Mar; *ei tää, kas ta arutus lääp* Krk

2. (intensiteedisõnana) a. a tohutu, (väga) suur, pikk jne *'Täüdüss 'arvutumad ajad 'seisuda 'suhkurinouss (suhkrujärjekorras)* Kuu; *'riisus arutumad ännad põllale* Kir; *arutumad eenad sai* Tor; *'loomi oli loadal arutumal ulgal* Kos; *arutu 'kangad olid old* HJn b. adv väga, (erakordselt) palju, tohutult *'Arvudu rumal* Kuu; *seal oo aroto seda 'valged paberid veel* Mar; *peal oo pehme maa, seal ta (meteoor) võis 'menna arutu sügabase* Mih; *'kasvavad nihuksed arutu suured õõnad* Juu; *'linda õli arutu pal'ju* Kod; *'Peipsin olevet arutu kalu* Hls

Vrd aruta, aruti

arutult arutult, väga palju *Elus oo keiki asju arutult ede tulnd, kes neid keiki änam teeb* (teab) Kaa **Vrd** arutumalt, arutumasti

arutumalt *arutumalt* arutult – IisR

arutumasti *aru|tumast* Kul(aro-) Khn, *'arvu-* Kuu arutult *siis akkasid naa arutumast 'käämä, siäl piält 'randas olid kõik valla luõmad kuõs* Khn

arutus¹ *arutuls (aro-)* Krl g *-se* Mar Mär Han Tor Kos Koe Trm Ksi KJn, *-ss* g *-se* Trv Nõo, g *-sõ* Har Rõu(-ss), p *arotust* Räp; g *'arvudukse* Kuu

1. arutamine, (läbi)mõtlemine, kaalumine; otsuse tegemine *'Laeva averii old 'arvudukse all* Kuu; *kui ei saa nii rutto 'selgeks ja 'õigeks mette siis tä lähä pekale see arotus* Mar; *asi 'olli arutusel joba mitu 'kõrda, aga ei saa 'õiget 'otsa kätte* Nõo; *tyy tulõ no?* *arutusõ ala?* Har; *sõss tull' tyy asi arotuistõ, 'naati 'asja arotamma* Rõu

2. selgitus, selgus *Aeg annab arutust* Han; *Aig and arotust, päiv seletüst* Räp

arutus² *arutuls(s)* g *-se* Vai Tor Kos Trv Puh San; *arutus* Se

1. harutamine soolikade arutus Tor; *arotass ummõluist vallalõ, tu om arotus* Se

2. harutatud lõngaotsad, nopped *arutus pannas 'ville 'seltsi* Trv

harutuse|lõng *arutes-* Pha, *arutse-* Aud harutatud lõng *punast arutes 'lõnga* [võeti

nari arstimiseks] üheksa `sõlmi sai `pääle siutud Pha; arutse lõngaga saab nõelutud Aud

arv → aru¹

-arv Ls kanaarv

harv arv g arva eP Kam Ote San V(h-); arb g arva Ans Khk, spor L(g arba), HaLä(arb Rap) SJn; aru g arva Kaa Põi Muh Hi(n -o), spor L(g aruda Var), HaLä Ann Lai VIPõ M T Lei(n arru); `arv(a) g `arva R(h- Kuu)

1. harv, hõre, mittetihe; õhuke, läbipaistev; kore; suurte vahedega; lõhenenud, pragenenud, kulunud Arv `nindagu `seula pohl Kuu; arv maa, `kardab `külma, kevädesed üõ `külmad, `keryitab üles Lüg; `Arvad `juuksed; fig Pala kukkub suust maha, suu on `arvast `kuivand ägädaga Jõh; pudeli `prunti on `liiga `arva: `lasko `enge läbi Vai; arvad kirjad (suured tähed, suur kiri) ollid aabetsis ülal Muh; arva `süüga puu Käi; arb künd Mar; uks arvaks kuind, ei pea tuult Mär; arv kamm, arva `piide vahega Tõs; arv kangas Aud; `lestasi `püütaks arva võrgudega, arvad silmad Ris; ahi on `urpseks põlend, augud sees ja nihuke arv on juba Juu; määr on arvama karvaga JõeK; arv mets, puu siin, teine sial Amb; `enne tuulati arva sarjaga, siis tihi sarjaga Sim; arvad `ammad KJn; kaldsa põlve om arva joba, akkave katik mineme; `engverel om - - arvebe laia jämme lehe kundsu Krk; aru rõõvass, õreda sua sehen `koetu Nõo; kesev ja rügä, külvets arvemb, nee aava `poiga Ote; üt's om kammil harv ots ja tõnõ paks ots Har; arva² un laia k'ül'gluioõga l'emma² `omma ää² Lei || fig halb, nõrk (mälust) Pää arv `nindagu kabusta pää; Pää arv, jalg `kerge (rumal pea, jookseb palju) Kuu; `arva pää ei pia `mieles VNg; mälo on jäänd `arvast, inimest tian, nime ei tule `miele Vai; vanadoses akkab pea arvaks menema, keik kaduvad ära Rei; pia on arv nagu sõela põhi, ei pia `kiinni Ann

2. harva esinev, haruldane; üksik; mõni, vähene - VNg Lüg IisR eP M T `arva `kõrda käis meil Lüg; Sui on varesed arvad, üks kaks `lennad koos Põi; ne on aro pæevad, mis mena seel käi Emm; Nee na arvad sõnad, aga sedasi räägidi Rei; metsä einäma, mõnel kohes oo arb kask ja paio põesas Mar; aru inimest kes tegid [kuhja], iga üks ei teind PJg; tänabu ei tule `õuni, arv üksikud on pial Ris; meil mõni aru kord `tehti `kal'ja Lai; mõni arv piisk `tulli KJn; aru `võõra Krk; tu kalal `käimine `olli väega arv Ran; to_m üt's aru aig, ku temä_i ole `joonu; prilla `suurest ei sata, mõni aru udsukõnõ tulep Nõo

3. adv harva vana udar kaos ära, ta (tall) nii arv imes Ris

Vrd arukene², haruline², arune³, harvak, harvavõitu, arvik¹, arvlane

harva `arva üld (h- V, `arba spor Sa L, arva SaLä)

1. harva, hõredalt, hajali vil'i oo arvaks jäänd, oled sa tettä `arba küлинд või Mar; `Kaapsad tullad na `arva istutada, et lammas kahe tallega mahub vahele magama Han; aed on `puhta `arva `tehtud Juu; üüst `otsa olet `arva `lasken levä [ahju], viimäitse otsan olet kokku `küilun Krk; `vihma tulõ `harva, suurõ pisarõ² Har; Sitt - - laotõdi - - nü `harva ja hoiõldõh Ráp Vrd aruselt, arvali, harvamiste

2. mitte alati, mõnikord, (väga) vähe väga `arva peremel oli `leiba, `suuremb jagu oli `aina `puuduses Jõe; mida arvem tuled, seda `armsam oled VII; se tuhandest `arva neid mehi, kes `kündväd, mehed käüväd mere püü piäl; `Arva nähä nagu õbõraha Khn; ilusad `ilma oli `arva sel suvel Lai; naene tu võt't ku üt's padin ja podin, mÿjs tu üt'el `arva `vasta Nõo; `harva läht, `ausalõ `võetass Krl; `köündlã `olli `arva püist

Lei Vrd haru², harukord, arulda¹, harupärast, arute, harv, arvaldasa, arvamisi, harva-
nesä, harvastõlõ, harvatsikku, arvlasi, harvsagõhõ

Vrd aruldaselt, harvakult, harvalt, harvasti, harvavõitu, harvikult, arviti

arvaelema frekv < arvama Avida `arvaella van ~ sie tule `arvada u Kuu

harvak arva|k g -ku Kär PJg, h- Rõu

1. harv, hõre, hõredalt asetsev arvakud pered PJg; ku_m külvetü harvakult, sõss
[vili] kasuss harvak Rõu

2. harv, üksik, mõni põllu `tõõlessi pole, meni arvak noor on Kär

arvakas arva|kas g -ka Tor Kos JMd harvavõitu arvakas rukis Tor

arvakene dem < arb¹ jooneke, praoke käsäi pääl omma arvakõsõ, otsa jñhn ka_mma
arvakõsõ; ala_võttu üte `käega[?], arvakõnõ om [kausil] sisehn, vaest `kat'ski_lätt Har

harvake(ne) dem < harv vil'läk(e) ninda arvak(e) Krk; taa om `väega hõrrõkõnõ
ja harvakõnõ nigu paist kõik' läbi Har

harvakult harvakult Rõu Vas Se

1. harva, hõredalt; vähe tuulõ `herne[?] umma[?] et harvakult mõni Rõu; `kapstalooma
kügütedäss harvakult Vas; harvakult ol' `täämbä rahvast `kerkoh Se

2. harva, mittesageli harvakult saa kokko timäga; säre kalla ja ahuna kalla saamõ[?]
kõkõ `rohkõmp, `lutsa mõnõ harvakult Se

arvaldasa harva, mittesageli `arvaldasa `johtosin kogu, tämä elas jo `kaugel VNg

arvale = arvali pigistab kirstu arvale, naeldest jübä lahti [lauad] Var

arvali arvali Khk Kaa Jaa mittetihedalt, harvalt, hajali vale katus laseb `vihma
läbi, [lauad] arvali pääle paitudud Khk; se nõnda aruke küla, pered ni arvali, pole lisidal
mitte Jaa Vrd arvale

harvalik harvali|k g -ku Se Lut(-gu) harvavõitu sääne harvalik om lina, võinu[?]
padeb olla[?] Se

arvaline arva|line g -lese armiline – Rei

harvalt arvalt Hls Krk San Har/h-, -ld Nõo, `ar- Jõh

1. harva, hõredalt `püüdäs kole `arvalt `kõlvädä Jõh; ma `tahtse õige pikält `pistä
ja arvalt `astu, aga emänt tahts iki eta (õmblustõõ) pidi õige peenikselt ja `äste tett
olem Hls; kit's auk sedä viisi arvalt Krk Vrd areldi², arukseli, arukselt, arvale, arvali,
arvekol, arvel, arvikult, harvuisi

2. harva, mittesageli, mõnikord kes arvalt tuleve, nii ütelts aru `võõra Krk

arvama `arvama, arvata eP eL (`arva|m[e], arvate, -de M; `arvam[m]a, arva|ta[?],
-da[?] V; `arvamõ, `arvamme, arvõde Krl; da-inf arvadõ[?] Har); `arbama, arbata Vig
Mih, arbada[?] Lut; pr (sa) `arbad Põi, (nad) `arbavad Rid, `arbvad Mar; tud-part
arbatud Ris; `arva|ma, -da R(`arvamaie Lüg) Emm; `arvama, `arva VNg Vai; pr
(ma) `arvan, `arvon Vai. Lausefoneetiliselt mara ma arvan Mär Koe, maran id Amb

1. a. mõtlema, arvamusel olema; oletama ei tia, `kuidas -- [ta] `arvab puud polema
Kuu; `arvasin ikke, et vareksed käviväd nokkimas Vai; `Kalliks sa `arvad selle minavad
Põi; münü `arvamese järele seda (viina) on jo `mõisas tehet Rei; see on arvata et
nehoke asi ei jää mette varjole Mar; sa reägi temäle, mis temä sest asjast `arvab Juu;
milla sa `arvad `suama tehä Kod; ma es või engest arvade, ega mõttest mõtelte, et miul
`seante küläläne tulli; ma omast pääst esi `arva, ka ta om nii või ei oole Krk; ma arvassi
et muist `rahvist olet sa suur lugu `peetu mõjs Nõo; tyu om `pal'lalt `arvamine, ma olõ
`kuulnu nii Krl; ala arvadu et mul meelest lännü om Har; suu pääl arvatas pal'lo `halvu
`vaimõ olõvat Se; a r v a t e s (kellegi) meelest, arvamuse järgi `omme on `palju `rohkem

kalu kui täna oli, minu `arvades. sie tuul ajab kalad `pohja Jõe; minu arvates oo se `õige Muh; mu arvatõn om tyy asi tõisildõ^p Har; arvata 1. vist, arvatavasti, umbes `aastade poolest arvata kuue`kümne ringis Saa; olin nõnna arvata kaheksa `uastane Kad; sedä maad olli üits kolm `versti arvade, mis ma tulli Krk; arvate tunni kate pärast tulli - - turukubijass Hel; arvata vast katõ sõrmõ `laonõ `olli tyy vyy Nõo; Tyy sõna ol' arvada^p tarõküllekammõr; a pärast `ül'ti tarõküläkammõr Har || sinnä^p om iks viiskümmend aast`aiga arvata tagasi Räp; 2. arvates mu arvada et `sakslanõ ol'l. mu_meelest ol'l tu_ka nigu `sakslanõ Har || (endast) mõtlema, ette kujutama jah omast meelest `arvab `eese `uhke olevad Mar; Mis sa arvad oma siis õtte olema! Tor; Ei tea, kas ta arvab ennast ilma sambast jääma (varanduse ahnitsejast) Sim; kuradi kerese kaß tiä^p miä tä `hindäst `arvass Vas || tahtma, õigeks pidama `võedags üks maa pikus, nii petk kui ise `arvab ja siis akadags [kurni] vastati veeredama Käi; leib on ilus ja kohe küll muku ei õle nõnna magus kui minä `arvan ja tahan Kod; enne kiriku-õpetaja võttis `reñti kudas ta eass `arvas Vil; täl ol' suur meelevald tegi mis arvass Plv b. kedagi kahtlustama, süüd oletama `umbesa ei tohi `toise `pääle süüd `arva VNg; ku ta `enne varastand on siis ikke tämä `pääle `mõella ja `arveta Lüg; `Korda akkasid ta `pääle [vilja võtmist] `arvama, õieti tea kedagi midagi Põi; ma `arvan ikke tema `peale, teist tegijad ikke ei ole Juu; `arvamata õlgu küll tämä `piäle, et tämä tehnud Kod; et ta `endel ei `arva suguki `süüdü Krl c. järele mõtlema, arutama, kaaluma `kandidaat on tämä juo `arvetud, saab asemelle; lein `arvamaie, kas saan või en saa tänä `mennä Lüg; ma vahest `ütlen küll `estiks, et ma luban, aga siis akkan `asja üle `arvama ja `ütlen kohe, et ma ei soa sellega akkama Juu; ema akkas `asja `arvama et mul on nägus `tütreke VJg; ma enne ei tää sul ütelle ku ma `asja `järgi `arva; mea pia `arvame kik' sõna, mis ma suust `vällä `ütte. ega mea ilma `arvamede - `mõtlemede üttegi sõna ei `ütte Krk d. välja mõtlema, leiutama ju see selle jutu omast pest `välja `arvand on Khk; noh see jutt oo `jälle arvatod egä see tõsi põle Mar; tollõ jutu om ta esõ omast pääst arvanu Krk || see on `kange neid juttusid `arvama (vestma, kõnelema) Khk e. kavatsema, nõuks võtma (koos da-inf) Ta `arvas tänä `linna `mennä Kuu; tämä `arvab õma ametiga ärä elädä Kod; mis sa `arvat uma `pääga tetä^p Se

2. a. kindlaks tegema, ära ütleva või seletama; mõistatama, mõistatusi lahendama mina olin `kange `arvatusi `välja `arvama Hlj; tehnd paha pali - - ei `jõuva `vällä `arvada `kõiki neid `tempusi Lüg; `arva üles mis see mõistatus on Jäm; seda saab arvatod ikke kes tä oli ja Mar; `arva ära, mis mul sii kaßti siis on Hää; mea `arva ärä küll, kui vana ta om, `ende elämise `järgi Krk; kas ma mõttõtark olõ, et ma su mõttõid või vällä arvada; no_m ime^p maa päl, no ei joua^p jummal' maa päl arvada^p, mis no ilm tege Har || (tähti) veerima; (sõnu) kokku lugema rehendab ja `arvab `tähti üles, midä nimelised `kiegi on Lüg; laps `arvab alles `tähte ei `oska viel lugeda VJg; raamadu ots joba kähen, akass joba kokku `arvame Krk; ta joba mõestap `tähti arvata, nakap joba kokku lugema `tähti `perrä Nõo Vrd arvatama b. ennustama, ette ütleva või nägema või aimama ühe `aasta ette `arvada, kas tulev `aasta ka tuleb `ninda `pitkäd rukkid ku sie `aasta Lüg; `Ilma arvati `taeva `märkide `järke, nee olid vanadel inimestel kõik peas Põi; taevas `loitleb täna. siis `arvavad, hakkab külmaks minema, kui `talve aeg Phl; taevas punetas, ja [virmalised] `vehklesid - - arvati sõda Sim

3. a. (kellekski või millekski või mingisuguseks) pidama, lugema, tunnistama `Arvama omaks (näppama, varastama) Kuu; `kiskusin `virsu `tohto, `metsavaht `arvas minule seda süüst ja pani `trahvi `pääle Lüg; milleks sa teed see arvata (tundmatu

sõna tähendusest) Khk; *ära* `arva `koera karvast Rei; *nüid nad* (lapsed) *ei* `arva selle kodust midagi Hää; *teesed* `arvasid tõeks, *aga tal oli nal'la jutt, põld tõe jutt mitte* Juu; *vanamies, keda ta* (rehepapp) *arvand* tondiks olevad, *ütend* temale Kos; *ma sedä innass - inna ette ei* `arvagi Krk; *mes s'ij vana inimene v'ijl om, mes joba mullass piass arvatama* Nõo; *ma ei mõista siihn kedägi* `süüdlässess arvada^p; *sa* `arvat vaest mu süüss, *et kašs vällä* `kyyli Har; *arvašs tyyd tävve ette* Plv || kuhugi kuuluvaks pidama *Mind arvati siis veel noorde* `kilda Pöi || (kellekski või millekski) nimetama, ütleva, kutsuma *eläjäd ike õlid* `este, *egä es arvata luamass* Kod; *üükarušs hobõššit kaits* `üöse, `üöd'silene arvatass Lut b. (millestki või kellestki) lugu pidama, hoolima, (midagi või kedagi) hindama *aga ma ei* `arba sellest lihast [mis on pärast tapmist likku pandud] *kedagi, see oo vesine* `kangeste Mih; *Nemad* (sakslased) *on irmus* `uhked, *teise inimesest ei* `arva midagi Hää; *eks neid* (tüdrukuid) *arvataks, kes ilosad ja* `uhked `ästi Ris; *temä ei* `arva miust mitte midägina Nõo; *minno* `väega arvatass, `vasta vöödass *ilosahe* [kui suurt sugulast] Se

4. otsustama; määrama, mõistma *midä süüd* `arveti. *süüd* `arveti *sedä et tie* `van'ni tüöd; *kohot* `arvatasse süütegijale; [kui võtad noore naise] *siis tulevad kahed* `lapsed, `kelle sa `muistad `õigust `arvada Lüg; *tyy jäägu sinu* `endä arvata, *t'ij nigu esi näet; tedä om* `õigess arvatu, *temä ei ole* `tolle asjaga `süüdi Nõo

5. a. (kogust, aega jm sag umbkaudu) kindlaks määrama, (välja) arvestama; loendama, (üles, kokku) lugema *tämä on tehnd pali paha, et ei* `jõuva üleski `arvada Lüg; *Ta oli nõnda* `arvamise `järke (kaalumata) *pannund;* `Amba `järke arvati obuse *vanust* Pöi; *ta teab* `mitmest põlvest *enese vanem(a)id tagasi arvata* Mär; *kõik* [kanga lõngade kogus] *oli mõõdu järele* `väl'la arbatud, *siis akati* `käärima Mih; *keskelt läbi arvatud on nii ehk nii paelu* Juu; *akkas* `oasta täht `päivi `arvama Kos; `kaeksa `kuormad `arvasid luomale `eina ja `põhku [talveks] *kokku* JIn; *kas_si* `laubane päev arvati *kua luguje; sõnnikuvedo päväd* [mõisale] *õlid arvatud, kaks või kolm pävä;* `anti `püüli `vassa ja *mes ta arvas* `riide ets [müümisel] Kod; `en'ni arvati *kui pal'lu seemet lähäb* tüki `peale. *s'ij jagu seemet* `viidi `val'mis kohe Äks; *ma ole üte* `aaste ette arvanu, *sii olli lühep* `uit's `aaste, *mea ole tat pikepess arvanu; aig* `arvamede, *tuin* `täädmede (sünnitusajast) Krk; *kes temä äätégusit jõv'vap ärä arvata; miu* `arvamise `perrä oless *ta joba ammukina pidinu siin olema* Nõo; *küll ta t'ijd kona ta sul kätte tasu - - ao* `arvass; *sa_piat egale* `t'üüle *uma aig ette vällä^p* `arvamma, *siss lätt tüü edesi* Har; *ku kangast* `veeläss *käärpuiõ pääle, s'õss arvatass* `paasmit *pite ja lukõ pite* Vas; (ilma) arvamata lõpmata, väga, tohutult (palju) *neid on tänavu seal üsna ära arvamata* Ris; *täma ei* `jõudnud *neid* (hobuseid) *enam pidada, obused akkasid ilma* `arvama-tta `jooksma Trm; *ilm* `arvamata *pal'ju* Kod; *sääl olli* `arvamede *pal'lu inimesi kogusen* Krk; *pole arvatagi pole kõneväärt, arvestatav seda pole arvatagid, mis ta siit sõi* Khk; *Oli musta pea rohi, tuder, kaste ein - - aga nee_s ole eina sihes mitte ää arvatagi, suurem osa oli* `sõuke *tihe orase* `moodi rohi Pöi || *karussit* `arvama (hrl jüripäeval küllaga karjaste karjasoleku päevi korraldama, kindlaks määrama) Se || jaotama *nää maad arvatasse viieks kuueks* Mar b. arvutama, matemaatilisi tehteid tegema, liitma (kokku arvama) või lahutama (*maha arvama*) `arva `vällä *nüüd sie, kui* `palju *ma* `võlgnik *suga olen; süõmaraha* `arvetasse *maha sene raha* `küljest Lüg; *valla kirjutajatel* *olid* `arvamise *ketid* (arvelauad) *nendega* `arvasid *kogu* Kär; *Selle* [raha] *võib ju vilja* `pääle `õmber *arvata* Pöi; *õöldags p'eesit* `arvama, *aga pabere p'eel* *rehkenda-*

ma Käi; kui 'koolis sai 'enni rehkendusi arvatud, sis sai ikke sedäsi sõrmetega 'loetud Mar; siis minu isa küsis peast 'arvamisi nende käest Mih; tuleb tagasi emadepälvast kaks kuud edasi arvata HMD; ma 'arvasin ülesse, et niik-niik paelu tuleb 'panna Juu; maha 'arvamise 'rehnuk Kos; naelad olid. pärast ikke akkasin 'arvama järele, et kaks ja puol 'naela on kilu, kui 'margapuga mõeda JJn; [arvelaual] võrud kellegä 'arvavad, luuss näväd one Kod; selle 'tarkuse ole ma 'taeva ätilt saanu, et ma arvade ja rehente mõista Krk; 'arva sji maha, mes mul ärä om massetu Nõo; ku 'kaupmihe käest ostat medä - - siss kaupmiišs kirutass k̄ik' üless, ja 'arvass kokku, nii pal'luss tulõ Har; rehkendüšs 'ol'le: ol' kokko 'arvamine, 'maaha 'arvamine, kasvatamine ja jagamine Rāp; 'arvamaalda' om v̄jil, pal'lõss tulõ nullõ Se

arvamisi arvamisi, 'arvamise (ajaliselt) harva 'enne käis siin 'kotkaid 'arvamise JõeK

harvamiste 'harvamiste harva, hõredalt - Kuu

harvanesä (ajaliselt) harva Tämält hakasid 'kirjad tulema 'oitegi 'harvanesä Kuu

arvastamma → arvestama

harvasti arvast, -e, -i L Ha Jä VIPõ, arvast, -e SaLä, arvast ViK TaPõ(-ss Kod), -e T, (h)arvastõ V, 'arvast R(h-, -e, -i Kuu, -e Hlj)

1. harva, hõredalt, suurte vahedega ärä 'laudi 'ninda 'arvast [puid riita]; vedeläst ja 'arvast kuub - - udune 'kangas, arv nagu udu Lüg; kore künd kui arvaste koredaste on 'küntud Juu; kore ein, se jääb koredalt kärbisesse, arvast, ei vaju 'liitu JJn; kui arvast tulid, siis 'ööldi lume 'elbed Lai; mõnel v̄jil om 'amba arvaste Nõo; 'rõiva aasõ kokko (traageldab), harvastõ 'tsuskass kinni' Se; kel 'latsi pal'lu, tyyl vaja harvastõ 'kül'vä', kel tõbrast pal'lu, tyyl vaja pad'astõ 'kül'vä' Lut

2. mõnikord, mitesageli, harva 'paistekakk on ka üks erk ruog, 'sellepärast et teda 'arvast saab Jõe; 'Harvast ka 'kõhva 'lõhvastab (vaene lõbutseb) ja sidägi 'panna hajuks Kuu; nakiga 'kinga, saabast, arvast kennel oli Jäm; 'enne arvaste oli 'païnisi, egä igäs peres põld Juu; mõni [kana] 'sul'gib sedasi, et arvast pikka 'müeda ajab ühetasaselt suled maha JJn; Saab sind kua arvast näha nagu nuart kuud Iis; liha 'panidi arvasti supi 'sisse Plt; arvaste lähät, 'ausaste 'pectäss Nõo Vrd harvastõlõ

harvastõlõ harvasti 'lambit kirivit veedü um, johuss harvastõlõ Lut

arvatama mõistatama, mõistatusi lahendama, arvama 'arvatusi 'arvatama Jõh

harvatsikku (ajaliselt) harva k̄ik' inämbüsi vedelä_sõõgi_ 'keeti - - 'paksu 'süüki ka_tet'ti õks harvatsikku Rõu

arvatus 'arvatu[s g -se Hlj VNg(-d-) Jõh, arvatu[ss g -se Hel

1. mõistatus 'jälle üks 'arvatus: 'rusked 'luomad 'eina 'kütkes, sie tähenda jovi-gad; 'eha 'käidi küläs 'arvatusi 'arvamas VNg Vrd arvutus

2. oletus, arvamus üt'skõrd jäi kuñst tegemede, sõss 'kyyli pul'l ärä. si 'olli 'rahva arvatus Hel Vrd arvuss

harvavõitu 1. hõredavõitu, mittetihe 'arva 'voitu rugi VNg; arva 'võitu riie Mar; aed on arva 'võitu JMD; vili jäänd arva 'võitu VJg Vrd arvakas, harvake(ne), harvalik, harvlik

2. (ajaliselt) harva eina 'talgud olid ka vahest, aga see oli naa 'arva 'võitu Lih

arve arve g 'arve Khk Mär Hää hv KPõ, MMg KJn Hel Puh, arvõ g 'arvõ Rõu; ill 'arvesse Lüg, 'arvõdõ hv Har, p pl 'arvet Rāp; n, g arve Emm Rei Tor

1. arvestus, arvepidamine; arvutus tal õli 'muidugi 'rehnut 'selge ja 'arved 'tehtud Lüg; kui ta (kangas käärimisel) segamini lähäb, siis ei 'soagi kududa. piab kõik 'selge

arve olema Hag; *eks sie õld jälle 'enne arvesse arvatud, kui kutsuti [peiupoisse ja pruuttüdrukuid], kes kellegiga on Kad; 'taader on 'niskene, kos maa 'iadus ja 'suurus on 'arvesse 'võetud MMg || kaupmiiß võtt 'arvõdõ (arvutab kokku), pal'lu raha tulõ Har*

2. u maksta tulev summa; võlg; võlakohustus ühisusest ep saa suurt 'arve 'pæle midad Khk; 'kaupmes paneb puhas 'arvesse Mar; mees 'maksis suure 'arve ära - ää Mär; õiendage kõik 'arve poodin ää Puh

3. u, pl vahekord, suhted 'Jõiva^p - - kõrtsih ja lät'sivä^p taplõmma, 'naksevva^p sääll ummi vanno 'arvet õiendamma Ráp

4. oletus, arvamus minu 'arve 'järgi; et küll om oma 'arvest (arvates) vaevaline elu Hel Vrd arvuss

arvekol harvalt, hõredalt puud 'metsas on ninda arvekol Emm

arvel arvel harvalt, hõredalt - Pha

arveldama harvendama 'nairid kua arveldetasse VMr

harvem arvem Emm Kei Lai

1. (ajaliselt) harvemini Kina lestlikku kivi löidub arvem mikega lutsu visata Emm

2. hõredamalt, harvemini Vahest oli [kartuli] seemet vähe - - 'paidi arvem Kei

harvemal harvemalt sii [küla] 'otsas oo harvemal majad, külas oo tihemal Phl

harvemalt arvemalt Tõs Hää Sim Kõp harvemalt, harvemini, hõredamalt ega sieme ei tasu pal'lu 'luopida, 'viska arvemalt Sim Vrd arvepelt, harvõmba, harvõmbadõ, harvõmbahe, harvõmbalõ, harvõmbihe

harvemast 'arvemast VNg Lüg Jõh, arvõmbast Har

1. (ajaliselt) harvemini arvastõ ma olõ käünü ja arvõmbast vjil lää Har || aeglasemalt loed üle 'liia 'tihti, pladised, loe 'arvemast, siis ma ka saan aru Lüg

2. hõredamalt, harvemini aga siin õlid [majad] 'arvemast, siin taluküläs, aga sääll õlid kõhe maja majas 'kinni Jõh

harvemini arvemini Muh JõeK, -e KuuK, arvõmini Khn

1. harvemini, hõredamalt; harvemaks nee paod o ikka arvemini vaon Muh; midä pjõtkõm oedõ, sedä arvõmini lähäb 'auka 'iässe 'raiu Khn Vrd arusamale

2. mitte liiga sageli järjest käis, 'ühte 'puhku, aga nüüd käib vähe arvemini JõeK Vrd harvem, harvemalt, harvemast

harvendama arven|dama eP Hls/-dema/, u Puh Rõn, San/-deme/; arve|nteme, -teme Krk, harvõndam(m)a V; 'arvendama Lüg harvendama, harvemaks tegema, hõrendama, välja kitkuma Kui õli 'liiga 'metsa 'kasvand maa siis 'arvendeti Jõh; ma lähe 'vilja arvendama (umbrohtu vilja seest katkuma) Muh; [taimed] on 'liiga 'tihti istunud, tahavad arvendada JMd; ku sa ajald ihuste ärä arvendit, siss 'kasviva 'väega ilusa 'põrkna Rõn; 'uibu 'aida vaja harvõndada^p Rõu; padi vili, siss harvõndõdass, saa parõp Se || laiali hargnema harvõndagõ 'laembahe (näit kartulivõtul) Se

arvepelt arvepelt harvemalt - Krk

arvestama arvesta- Pha Kuu Kse Kos JJn Pal, 'ar- Kuu VNg, tud-part arvõstõdu Ráp, arvastamma Plv u arvestama, arvesse võtma Naise varandust ja kana sõnnikut et maksa arvestada Pha; sai 'pastlepaar 'väl'la arvestud, kui lai tuli sie, kus 'pastli nina JJn

arvetu haruldane, harv nüüd on vist 'õige 'arvetu paar, kie ei õle 'pruovined 'enne [pulmi] 'tõine 'tõise 'nõusid Lüg

harvhammas

harv|hammas harvade hammastega (inimene); ka sõim *sa kuradi arv`ammas, pia oma`lõvvad must`kinni* Lüg

arvik¹ *arvi|k* g -ku spor S (g -gu) L

1. harv, hõre, mittetihe *puiestik on sehuke arvik mets Vän; rukis oo õege arvik Tor* || s *harv mets ilusad`sirged puud, kõre arvik Vän*

2. üksik, vähene, mõni *mõni arvik tuhlis on ülal Khk; Seikse tööga saab keigest meni arvik mees akkama Kaa;`kärlik sõlg`olli pisike, nee`ollid arvikud, kellel nee`ollid Muh; need on arvikud talud süin LNg*

arvik² *arvi|k* g -ku oks, hagu *arvik oo üks lepä või kase agu, kuiv puu; tõmmas arvikuga tämale;`juuksed ku arvikud Kod*

arvik³ *arvi|k* g -gu haruline puud nõnda *arvigud, üksik mänd nõnda arvik Khk*

arvikult *arvi|kult* Emm(-guld) Mar Mär HMd Hag SJn

1. harvalt, hõredalt, hajali *saa veel`püidma`menna end, jee`tükid veel arviguld sees [meres] Emm; nõnna arvikult, arvalt pered HMd*

2. harva, mittesageli *arvikult, kui seda peab`üttelema Mär*

arvistelema *arvistelema* naerma, itsitama *Irvistele, arvistele, lavistele lougujasa* rhvl Kuu

arvitama *arvitama* Kul Vig Kse hv toimetama, korraldama; parandama **Vrd** *arbitama*

arviti *arviti* Rei, `arvite Lüg

1. harva, mittesageli `arvite *johtob sedä nägemä Lüg*

2. harvalt, hõredalt *seal neid peresid nii arviti Rei*

arvitsema *arvitsema`aitama`* – Mar

arvlane pl `arvlased harv, üksik *eks sial mõned`arvlased [seened] või`olla KuuK*

arvlasi `arvlasi harva – KuuK

harvlik `harvli|k g -ku, -gu hõreda-, harvavõitu van *Ta suga om sääne`harvlik. Harvligu`hamba; Tiä nigu veidükene`harvlik om, a muidu om illus rõõvas Urv*

arvodasa kaalutletult *leib piäb ike`arvodasa ja mõissusega testod õlema. sul piäb ike arv õlema, kui palju sa paned puid Kod Vrd* aruldase

harv|sagõhõ *harvsagõhõ(hõ)* harva, mittesageli – Kan Se -sakõst `harvsakõst tihti, sagedasti – Räp **Vrd** harusageste -tihti väga sageli, tihti väime^p umma^p eläjil *harv`tihti sälah Plv; ütte`puhko harv`tihte kääse süä^p Räp Vrd* harutihti

(h)arvu- → (h)aru-

harvuisi harvalt `Võlla pää, sääl`olli`harvuisi nii mulgu_{seen} Urv **Vrd** harvusi

arvult *arvul|d, -t* jaopärast *sa küsi raha`endä kätte ja anna tälle arvuld Nõo*

arvus `arvus hõredus (näit võrgusilmal) *kiluvõrgu`arvus on kaksteist mili`meetrid* Rid

harvusi = harvuisi *Istuda_{harvusi},`lyymõ om veidükese Har*

arvuss `arvu|ss g -se Trv Krk oletus, arvamus `rahva`arvuss *olli sji, et temä sedä tegi^{ss} Krk Vrd* arvatus, arve

arvutama *ottab kust aga ise`arvutab* (heaks arwab) Kuu

arvutus `arvutu|s VNg, `arvudu|s, `arvo- Vai, g -kse mõistatus `arva sie`arvudus üles Vai **Vrd** arvatus

harv|võrk suuresilmaline lestavõrk *Lähamme nüd`har`vergulle; Suvel tüvenega nägüb küll`har`verguvesiligi mere pohi; har`vergu vesil vai noh siel`ranna iess Kuu;*

suurekala võrk seda kutsutakse ikka arvaks võrguks Pha; arvõrgudega `saavad koa `ahvned Ris; kammeljaid `saadakse -- `käidi arvõrguga Kad

harvõmba harvemalt `porknõ pedi harvõmba `kül'vämä Har Vrd harvõmbadõ, harvõmbahe, harvõmbalõ, harvõmbihe

harvõmbadõ harvõmbadõ Har, arvõbadõ Lei = harvõmba ku sa_tahat harvõmbat rõõvast, siss piat harvõmbadõ sukka `pandma Har

harvõmbahe harvõmbahe, harvõbahe = harvõmba - Se

harvõmbalõ harvõmbalõ = harvõmba - Lut

harvõmbihe = harvõmba mõtsristikhainal om lehe^p harvõmbihe küleh Plv

harõlikanõ harõlika|nõ, pl -dsõ^p haraline - Har Vrd haralikanõ, harõline

harõline harõline = harõlikanõ vanast `oll'i villä har'gi^p. harõline puu oll' Har

*arõndama da-inf arõnda^p, ipf arõndi harutama - Vas

harõvalla harõvalla^p harvalt, hõredalt - Har

harõ n, g harõ p harõ tuhkur harõ nahk Se Vrd harok

as ass Ris HMd eks, küllap, ju, vahest ass sie laul võis pikem `olla koa, aga ma põle õppin; ass tal siis natuke ika `assa oli koa; ass nääb, mis moodi see lähäb; ass saagu mis saab Ris; ass ta tuleb HMd

hasatama hasatama "lohakalt tööd tegema" - Se

ase ase (asõ V) g -me üld, g -ma spor S Pä eL, p aset Emann (excl V), asend, asent VNg S Ote V

1. a. magamiskoht, -ase (väliskohakäänetes üld, excl L, sisekohakäänetes spor S L, Ris Vil); aluskott, põhud, magamistarbed Kas sa oled juo uniasemell (magamas); eks mul ole siin `aiga medellä `seljällä asemell Kuu; magasima ühes asemel VNg; ärä `õhtast aset `kiida Lüg; memm oli asemel `aige Jäm; Ase kut seapesa; tie sa ase üles, magamise aeg oo kees Khk; mene kergita ase ära, pane palakas `peele; Aseme õlgi sai iga jõulute ees vahetatud Kaa; Vanad inimesed olid oma asendega kurus; magab ikke kesk asend Põi; kobi aga asemest `välja Muh; Mõni inimene jeeb enne surma kouaks ajaks aseme jäuks Emm; aset pidama (voodihaige olema) Rei; `viskasin asemesse pikali Mär; teinekord ta (kana) üppab asemesse Kse; Omigu kiida aset, `õhta `ilma Han; Panõmõ `puhtad `riided kua asõmõssõ Khn; tema on nii pal'ju `aige, on aidatav kohe, asemel KuuK; tüdruk oli `teisis asemel, mina `teisis asemel; tõuse ülesse, ei saa asemest `lah-ti! JJn; ei jõua asemelt üles `tõusta Ann; Piab asemed põrandalle tegema Trm; kos üü, sial ase, kos pääv, siäl paik Kod; ollin pikali asemas; magamese ase `oll'i kolme `kord-ne Vil; nüit ta ot's viimäst aset (suriijast, kes voodist tõuseb) Krk; kui `koiti pidi om tyy ase, siss om ää küll magada Ran; mia tei sulle ää `pehme aseme Puh; valgen piab ase ärä tegemä Nõo; Ase tetti `aendest `sisse, kos `üüse karjusse ja aenalise magasiva Rõn; tetti ase ja `eitsi magale San; mul oll' `täämbä üüd `väega halv asõ Har; ma lä `sängü asõmõ pääle; `miinke no tju `tuuhtõ `tarrõ, `seohu asõmahe maha ai ar^p Vas

b. van seinä külge kinnitatud, ühe või kahe tugisambaga magamislavats kravatid vai asemed õlivad `tehtod `seinä `külge Lüg; ase oli seinä `külges, nee mes `lahtist olid, nee `üiti `voodiks Käi; ase on vana `sel'tsi, kaks sammast seinas, põhud sees Mar; mõnes kohas oli seinä kül'les ühe jalaga ase, kaks `nurka oli seinä kül'les Pee; seenä `sisse `oll'i - - pulgad `lastud ja siss seäl - - mõne `puuke säl piäl - - ase - - kus magati KJn

c. (nelja jalaga) voodi, säng ase on samma mis `oeti; vanad `muistist asemed, suurde `kõrgete `otsadega - - `valgest puust olid, `valgest `laudest Pha; Lamma oli `talve toas, asema jala `kül'ges oli `kinni Põi; vanasti olid kahepoolega puust asemed.

ööseks tõmmati asemed 'lahti Kos; 'vuodi on nuorema 'rahva sõna, vanemad 'ütlevad ikke ase ja säng Koe d. (kodu)looma(le) valmistatud magamiskoht Aja - - lehma ase tasaseks Pöi; neli tegad asend, kaks 'näitvad tuld, üks eidab 'peele = koer Emm; aja lehmad asemele; Koer otsib aset Rei; asemele! (käsklus loomale) Mar; looma ase [on] vertsaane Kul; siga ei pia aset, ommiku oli siga uppumisel JJn; tasutasse eläjite asemid Kod; saepuru võtab virdsa 'sisse, tšjib asema kuevass Nõo; peni tegi asend Ote; katõl kahrul ütehn pesahn asõnd olõ_i^p Lut

2. koht, paik, (paiknemis)ruum sügise suvi tieb 'talvele aset Lüg; kui pihulased aset 'tahkivad (üles-alla lendlevad), siis teab 'tormi Muh; kuhja ase vaadati 'väl'la. 'kõrgem koht Kei; tule 'seie, ma teen 'sulle aseme, lahen 'issu Kod; maea ase 'olli meil kuiv, muial 'olli 'ümber 'ringi vesi Kõp; judin läit's üle ihu, ei tää ka surm arva aset mõõt Krk; nüdi 'pääga lehm - - mitte sarve aset ka_s ole Nõo; olõ õi asend, olõ õi kohe mahututa^p Se; aset täitma asendama 'paadi 'pohja 'lauad - - poranda aset 'täidavad Jõe; tamme naad ja nakid 'täitsid ennistel 'aegadel naelde asent Kaa; särk täit 'nüidise 'mantli aset Pst; tuul otsib aset (muudab pidevalt suunda) tuul 'otsis aset, 'pööris süa, 'pööris 'sõnna Rid; küll sii tuul' nüid pöörab egä raasikse aa pärast, ta otsib nüid aset Hel

3. auk, õnarus, sälk, süvend sarika 'perse ase Lüg; 'öövli roua ase [hõövlipakus] Ans; 'muistised särgid [olid] 'lahti kaila asemega Khk; Küna otsa sihes oli 'sõuke ase kus seep sihes käis Pöi; 'lihtne pajupil' kuue sõrmeauguga - - kuus aset KuuK; pulga otsa 'sisse lõegati veedike nõõri aset ehk säppu, kos nyyr pidämä jäi Ran; [peaõrrele] 'kirvega olli nõõri asent 'sisse 'lüüdü, tsäpp Kam; asemelt R eP Trv - asemest S Mar ära - lahti - välja välja väanatud, nikastatud, paigast ära 'polve luu läks asemelt 'vällä VNg; taal oli puusakont 'katki, asemest 'lahti Vll; Käib 'õmber noagu oleks 'lambal neerud asemast ää olavad (hulkuvast inimesest) Pöi; Ma rükkisi oma naba asemest ää Rei; jälg asemest ära Käi; kukkus õla asemelt ära Pee

4. asu-, elukoht eläb 'linnu 'viisil, ei õle aset egä 'paika Lüg; ei aset ei 'paika tämäl, käi ja ulgu Kod; kus sa engel läät - - miul ei oole 'mintävet aset; asemit (kortereid) olevet Nuian saia küll Krk; läits 'endüle parembat aset 'kaema, siin ei saa enämb 'olla Nõo; mihiläne (mesilaspere) esi^p ot's asõnd Har; 'Vahtsõlinah jo mu jaoss omgi asõ val'miss, muidugi kaiba_haud ja mata^p ar^p Vas; aset pidama asuma, elutsema - Lüg Rei || talukoht siis korjasima raha ja õssima aseme. ase oo sii talu kruut Kod

5. töö-, teenistuskohat - Lüg Kod Nõo Ote Krl Se läks aset 'kuulamaie, kuhu 'tienistuse saab Lüg; enne 'jõule om asemide 'saamine Ote; sulanõ ot's asõnd Se; aset (kinni) pidama töö-, teenistuskohal püsima - Kod Krl

6. millegi tekitatud või millestki säilinud jälg, millegi varasem asupaik (millest säilinud rusud, pudemed, jäänused jne) 'naula ase Lüg; tema on jo 'nenda 'uonokaine muudku luu asemed järel Vai; 'amba asemäd jäänd ouna 'sisse Khk; es tohi 'istuda mette - - 'istumese ase läks sisse [kurdus seelikul] Muh; kui sa nii kurjaste tettä lööd, et ase juba järele jääb Mar; [pruudi] kirst saadeti enne tulema, siis tansiti seal kirstu asemel veel Kir; [Lumi nii sügav, et] sammul ase taga Saa; 'nopsin neid kardule uniku asemeid Juu; mõisa 'küinide kohad, 'küinide asemed JJn; vana kaevu ase Kod; tyykõrd sai pallu kalu, 'olli kala asemit võrgut täis, noid 'plontse Ran; 'tyyברי ol'li ärä 'viidu, 'pallalt põhja ase 'olli maha 'jäänu Nõo; 'herne asõma pääl kasus muu jumala annõ^p parembalõ Lut || arm, haavajälg kos sa pobaski 'katki tegid, 'sinnä lei aseme Kod; 'nõstse, 'paise ase Krk; nägu 'nõstme asemit täis nigu rübäl jälle Nõo;

kui [haav] `tervess saa, jääss palmõ `járgi vai ase Kam; Varas jätt varna, tuli ei jä-tä varna asõndki^p Urv; `herne asõ (rõugearm) Plv; munõ külä puhašt katsk nii ar^p, jää_s külä asõnd Se || fig ül'nü nii kui sõnal olnu^p sõl'm, asõ (mõjukalt, kõvasti); timä sõnal asõ um (mõistab rääkida) Lut

7. raas, kübe õmete piäkualin ärä käenud, aga aru aset ei õle Kod; mitte üits ase või küben ei näe (silmad täiesti pimedad) Hls

aseldama¹ aseldama Trv, (ma) aselde San, -t- Krk, asõldõmõ San Krl (-me), (sa) assellet Krk, assõlda- Plv askeldama senigu ma sääl aselte, sigu söödä, seni puder kjjss Krk; vaja är^p tuli paa ala tetä^p, vaja asõldõmõ nakadõ^p San

aseldama² → haspeldama

asemal, -e → asemel, -e

asemeke(ne) dem < ase asemekene on tegemata, `tarvis tehä `uuvista üles Lüg; oma asemekest ma käest ei `anna KJn; miu asemekene om `valmiss tettü, muku `eitä pikäli Nõo; maja asemakõnõ om jäänü ennedä Har; ka siih mu asõmõkõnõ om, koh ma magaži kq̃q̃ Se

aseme|koht voodikoht Pailu selle õhe inimesel `ruumi taris on, kui tal asema koht on, seda on küll Põi

asemel, -e asemel Kuu Lüg (-ll) Vai, spor eP, Krk Hel Ran Nõo; asemal Aud Hää; asõmel San; asõmõl Khn Ran Kan Krl Räp; asemel|e VNg Jäm Khk Muh Emm Mar Kos VMr Kod Lai SJn Nõo; -lle Kuu Lüg(-le) Vai(-le) Jür JMd Rak Avi Trm Ksi KJn; asemale Põi Trv; asõma|llõ Har Vas; -lõ Har Rõu Lut; asõmõlõ Khn VID

1. postp, adv kohal(e); asemel(e), aset täitma(s) olisin ma saand kedagi oma asemelle Kuu; läks `vällä ja tuli `tõine asemelle Lüg; kõva südamega, kivi südame asemel Khk; Mänd `aitas mõnese `kohta tamme asemale Põi; `vammi ei saa muidu `väl'lä, ku võta pal'gid ärä ja pane uued asemel Saa; ta tuli meie sulase asemel Ris; ta läks minu asemele, tiänib siäl Kod; laps akab `ambid `murdma, kui esimesed ää, tulevad uued asemelle Ksi; panni mind oma asemele viina `meistriks SJn; tule miu asemel siia, sijj ase jääss tühjäss Krk; kuus `viskap vana kuku maha ja `vastse kuku kasvava asemele Nõo; pakkhatta^p, paku^p tsõõri asõmõl Kan; kost sa no saat põrhõlla^p üttegi inemist timä asõmalõ võtta^p Har Vrd asõman

2. (kellegi, millegi) eest tegi sida minu asemel Kuu; küll miä tien siu asemel sene tütõ Vai; ma lähe sinu asemel `tütõle Muh; asemik toemetab teese asemel `ašsa Tor; ma tulin tema asemel rohima Kos; tiumehele `pandi karduli `putru `karpi, siis tiumies pani seda leva `piale või asemele VMr; nüid on saun sääl - - asemel nüid kus se `veske ol'i KJn; läüts miu asemale tühü Trv; ma is saa esi_minnä^p, siss timä lät's mu asõmallõ Har

3. olukorras, olukorda, asendajana, asendajaks (sag vastupidiselt ootuspärasele) Sen asemel, et `lapse `valmis tegid, tehnd parem kubu agu Kuu; sene asemele pidaks täda karistama, täma `anda viel `oiguse VNg; söõma asemel `anti `peksa Khk; võttand säält nõõbi ja toppind see pahuleva asemel ühe naise sohe Mus; porss oo ikka umalate asemel Muh; siin olid sõle asemal `sil'madega reesid Aud; kui vana ää `lõhkusid, pane uus asemele Kos; kardule supi asemelle kiedeti `leatsa või ube Jür; `tuopide asemel on nüid `liitred Pai; mina tema asemel küll nii pailu ei rabeleks VMr; oli temale naha asemel paberid `antud Pal; aab kasvass `tervess, jama jääss asemel Krk; porukat `süüdi apu piimä asemel Ran; `Pärnohe `vjjdi linno ja `tyydi asõmõlõ `syyula ja^p õks tyu pütt heeringit Rõu

aseme|lina voodilina *otstakkune* - - *sie* `tehti siis `jälle, *asemelinas* ja VNg; *aseme linu kujuda* Rei; *Pane aseme linad maha kaste kätte leekima* PJg; *labasest `riidest `tehti aseme linasi* Sim; *kui paelu on asemelinasid ja käterätikid* Pil

asemeline armiline *ma olen `rouge asemeline* VNg

aseme|riided voodiriided `enne `vaaliti juo - - *aseme `riided* VNg; *Asema `riided olid kõik linused* Pöi; *ega `enni põlnd aseme `riidid ega kedägist* Mar; *asõmõ `riided olid kõik* [pruudil] *naa paelu kui asõmõsõ läks et kaks või kolm tekki* - - `patju oli kua - - *no linasi neid oli kua mitu tükki* Khn **-rõivas** voodiriided *Pühi sa^p põrmand, ma^p nakka asõmõrõivit ropsma* Vas **-tekk** `silmlikust sai `silmirättikud kudu ja siis *asemetekid* ka VNg; *Asetekkk oli nenda `krümpsus ja tröömane* Rei

asemik *asemi|k* g -ku spor eP, Hls Hel Nõo; g -gu Kuu Rei; n *asemikku* VNg; *asõmi|k* g -gu Har Vas; *asemni|k* g -ku Hää Krk; *asõmni|k* g -gu Krl; *aseni|k* g -ku JMd, *asõni|k* g -gu San *asetäitja, asendaja* *tämä one minu asemikku sel ajal kui mina `vällas olen* VNg; *tema eest oli asemik `välles* Tor; *ta on `mulle asenikuks `kohtus* JMd; *valitseja oli `mõisas `juhtija, tema oli ju ärra asemik* Lai; *ega tedä ennäst ei ole, säääl om üits asemik* Nõo

asendama *asendama* Lüg, *asõndõmõ* Krl, *asõndamma* Har *askeldama sitta `mam-mokene `jälle* - - *obose sitta sies tämä `kõige `rohkemast asendab* Lüg; *no ruttu, mi-sa_tanh asõndat vjil; ala_sa tanh asõndu* Har

asениk → asemik

haserot *Haserot, sie tähendänd vanast `oksa vai hauhagerikku* Kuu

ase|täitja *asendaja* *kui õpetaea oli `jälle ära, siis olin jälle õpetaea ase`täitja* Hlj; *üks poiss `olla seal talle ase`täitjaks* Juu

asi *asi* g *asja* (*asja*) p `asja (`asja) eP eL (g *assa* p `assa L K; g *aisa* p `aissa - `assa JJn VMr VJg Sim; g *asa* p `asja V; *aži* g *ažá* p `ašša Se Lei); *asi* g, p `asja R (n, g, p `assa Vai)

1. konkreetne objekt, aine **a.** *igasugune üksikese `vaanad ning `taldrikud ning koostad on ju sööma asjad* Khk; *talus asjad, masinad ja riistad* Kos; *pruudi asjad olivad kaanega kerstus* HJn; *lat's `asjuga^p mäüg* Se || *varandus, omand sel `asja laiast* (palju vara); *noot oli küla asi, oli küla peale* [ühine] Pöi **b.** hri pl *suguelundid* - R eP M *tüttär ei `tõhtind vilistada, sis ema asi pidi `kuivama* Lüg; *ise ihualasti, asjad puha `paljad* Pöi; *kui mesterahvas sibult süüb, lähavad tema asjad `rõemsast* Kad; *elämise asja* (meestel) Krk; *alumine asi* (naistel) - Jäm Ksi Krk; *ka hed asjad* (hermafrodiidil) - Lüg Emm Plt | *kait's jagu `asju* Krk id c. *olend, taim inimene ning loomad, nee on keik `loodud asjad* Khk; *mette üks aja asi ai kasu* Kaa; *jumalalyyd asi, misä timäst sis `pel'gäde^p* Har || lill - Se Lut pl *verevä asa^p pääsusilm läk'e verevähe `asja* (lähme pääsusilmi korjama) Se; *asi `hüitsess* Lut d. aine, ollus, materjal *tämä* (valitseja) *ei süünd muud kui magedaid `asju* (värsket liha) Lüg; *jips on sihand kõva asi* Khk; *minä sess vägeväss rasvaasjass lugu ei pidä* Kod; *ta_m jo söögi asi, mesä täst nuhutad* Nõo

2. küsimus, nähtus; sündmus, juhtum, (asja)lugu, asjaolu *tõest `sündind asi* Lüg; *kaig imelised `värgid ja `asjad saab `kuulda* Vai; *asi pole `õige: vanames kuulab egas `asjas mu sõna* Vll; *kis vana `asja `meele tuledab, silm pæesd `välja* Emm; *vana `muistne asi `võetse jälle jalale* Muh; *sõad on ühed `ermpsad asjad* Käi; *`reekes moost `santi `asja, `laimas mind* Phl; *tiab kõigist asjast `reakida* Hag; *assa arutama* VMr; *ei puudu asjasse* Plt; *tuima olemisega, tälle ei putu `üitsegi asi* Ran; [ma] *ei ole*

*'tolle asjaga 'süidi Nõo || sag pl olukord, lood ei sel ole kaik 'asjad 'kerras (mõistusel
puudulik) Hlj; mul on 'vaine asi küll, 'tervis on 'vaine Lüg; varas käis 'öösse, kui keik
asi vaga oli Jäm; kui kuib oo, siis oo sii nii ea raho asi Mar; ennemuiste oli ju se asi
väga kibe, ega põld jo 'kõiki 'assa 'saada Juu; läks 'metsa oma asjaga ~ asjad sitasti
(jäi vallalisena rasedaks) Ksi; assad on alvad Plt; [tüdrukul] omma ka asja alvastõ,
n_om paks San || haigus eks sie 'pissetus öld maast akkand asi Lüg; pandud Lüg
Khk Mar ~ tehtud asi Jäm nõiutud haigus || fig neis 'asjus olema (rase olema) Hlj;
asi ants ~ nudi ~ tahe ~ vask kõik korras, selge, lool lõpp 'Tiemme tüö ärä
ja asi tahe Kuu; Lähe - - naiseks ää ning asi nudi Kaa; Palu 'andes ja asi ants Han;
nüid om asi vašk Krk*

3. a. töö, toimetus, ülesanne, kohustus; ettevõte, üritus *'tõine mies ajas 'asjad
'juone tämä iest Jõh; 'onvad 'kaigele 'asjale 'uolsad Vai; keis linnas 'asja ajamas
Khk; tä ikke tunneb seda 'asja (oskab arstida) Mar; jäi oma asjaga 'puntrasse Mär;
põld tema asi 'riakida Lai; pal'lu 'asju õiente; aave valla 'asju Krk; kui üless 'tulli
magamast ommukuld, edimäne asi pidi panema rät't pähä Ran; tjj ajald ärä, ärä jätä
ribelema, sis om kõik asja kõrran; to_m naeste asi, teku mes nä tahava Nõo; periss
toga, selle ei saa^p timäga 'oigit 'asju 'aia^p Kan; 'kangõ mjjss egän asan. täl om jõud
hää ja 'mõistus Röp; ajab asja ära (kõlbab, sobib) Tür b. tegu, tegemine Ära tüütuppa
mene, sääl 'poisid ajavad oma 'mieste 'asju, mis sest 'kuulada IisR; saarde_bäl kadus
'pastle asi kõege 'este ära; siia asi (siiapüük) akkab ka kehvemaks 'jääma Rid; noorde
inimeste asi, tahavad 'tantsi Vän; pange jaanibä 'veised kus tahes, see põle karjatse asi
Juu; nelikümmend 'oastad ike veike asi [õlgkatusel vastu pidada] Kad; võt'tis kulise kot'i
'sel'ga net põld asigi VMr; (millestki, millegagi - kellegagi) asja olema tegemist,
pistmist olema mis mul 'asja on senest, et sa 'kurdad Lüg; minul ei õle magamisega
'asja Kod; see on mu oma asi, põle sul sellega 'asja KJn; mis sul 'tyyga 'asja om,
mis tyy sullõ putuss Har | ei öld 'asja, et just pere'naine [pidi võid tegema] Jõh;
(millestki, millegagi) asja tegema 1. tegemist tegema, välja tegema ei tee 'asjagi
mette teisest inimesest Mar; tiäsin küll, aga ma ei tehnu sellega 'asjagi Kod; timä ei
tjj sellege 'asjagi, mis sa tat käset Krk; 2. mängima minke liiva 'hauda 'asja tegemä
Vas; (kellestki) asja võt ma (kedagi) arvestama ei võtta 'tõistest 'asja Lüg; asja ks
panema ~ võt ma tegemist tegema, välja tegema ei võtta 'asjastki, et kodo 'tulla
Lüg; ei võtt emada enam asjastki Iis; tõene ep pane asjasski Kod; üks tee (ja) kaks
asja ühe käiguga saab kaks toimetust korda Üks tie ja kaks asja. Kui ühe käimisega
rohkest kui üks asi õiendatud saab Iis; aja ~ saada tühja ~ sita ~ sitt
asja le (kui keegi kohmitseb liiga kaua või pole loota, et hakkama saab) aa sett asjale
ja mene ise järele Mar || ajapikuld asja käevä Ran; 'aiga 'müüdü asja käevä, ripa-rapa
rista 'kat'ski Nõo; tjj tyyt tüveni, aja asja aruni Krk*

4. sag euf kehaline toiming, olukord *kiimalus 'üeldi 'lyymade asja 'kõhta MMg a.
suguühe sene 'piiaga on küll 'asja 'aetud Lüg b. hrl pl menstruatsioon Kie viel neid
'naiste omi 'asju 'ilmutas, nied 'pieti salajas Lüg; emaste asjad Jäm; naiste asjad
Pha; asjad akasid 'joosma PJg; naisterahva asjad käivad Ksi; oma(d) asjad id
kut menel omad asjad 'kinni on, siis 'antaks ravareie roho teed Käi; oma asjad ää
jäänd Koe; õmad asjad kül'jen Kod; temä põde oma 'asje aal Krk | viimased asjad
(päramised, järelsunnitus) Kod c. loomulik vajadus, ekskrementeerimine, hrl ühendeis
(oma) asjale (minema), (oma) asjal olema ~ käima, (oma) asja ~ asju ajama oma 'asja
ei tõi tehä 'rissitud maa 'pääle Lüg; käüb oma 'assa pääl Vai; läks aja taha oma 'as-*

ju ajama PJg; ega ta mud'u ää läind, oma asjale läks Juu; on oma asjal Ksi; umalõ aʒalõ Se

5. põhjus; ettekääne mie tulin `teile tänä `assa (asja pärast) Vai; mool pole `sõnna midagid `asja `minna Khk; oled medaged `kurja teind ja on `asja seda `karta Emm; [eliting] tuleb ehmatusest, ta tuleb pisiksest assast Ann; mis asi se ometigi on, et obused ei lähä edasi Rak; ega ma^p ilma is tulõ, ma_tulli õks asjalõ Har; mis sul `ašša om; mis aʒa läbi tullidõ Se; asja tegema põhjust, ettekäänet leidma tieme `asja ja lähme `voatama Jür; tei `asja, `tulli miu `poole `uudist `kullema Nõo; asja ees - eest, teist taga(nt) ~ takka põhjusest; tuluta nosib poole `pääva seal, `asja eest, teist takka Mär; `kondas nisama, `asja ies, teist taga Kad; kõnõlass `endä hüppä juttu, `asja iihn ei_takan Har

6. kasu, tulu, väärtus; midagi kasulikku, väärtuslikku, olulist ei sen judust ole `asja, `jüsku `valge hobune sitta vede Kuu; suurt `asja pole seda sadu olnd `ühtid Jäm; üks tühine asi, mis sest `rääkida Khk; [laps] ikke asjaks koa juba, lühendab ikke so jalatäied ää juba; see oli ikke tükk `asja, mis tä `andis Mar; `endised mut'id põlõ asjad kedägid, va jämedäd puraskid Khn; si mõtsa ain ei ole midägi asi Ran; mõne pörss vai asi Puh; suur asi pööriss ta_i ole, a taa_ks om asjass `endä käest võtta Nõo; tervüss om kõgõ ülemb asi Urv; no_taa om joba asi, taa hoi_a_s_a_henele alalõ mälestüsess Har; tühi(ne) asi midagi ebaolulist, väärtusetut üks tühine asi, mis sest `rääkida Khk; tühja asja pärast nii suur tüli Nõo; asja eest (millekski) vajalik, kõlbulik Poiss meil `täitsa juba `asja iest, `oiab `lambad ja IisR; asja sa_a_ma õnnestuma, korda minema, väärtuslikuks, kasulikuks muutuma neist laku `talledest taha `asja `saaja üht Khk; juba poesikesen varassas, selless ei sua `asja Kod; suurõ rubinaga tegi, sis saa_ka es timäst `asja Röp || (adjektiivselt) tähtis, tore, hea asi inime, `uhke ning asi oma eest Jäm; ta `olli vist üks asjem koa, es ole liht `soldat Muh; vaada kui asjaks ta ennast peab Rei; `ostis kaks oost, kui assad nad olid TÜR; kas eläjäd `jyytsid ärä? -- asi `sjggi! Kod|| (midagi ebaolulist, väärtusetut; tühja kah!) kau `asja Kuu; Ah asi nüüd! Sellepärast ära küll piad vaeva Iis; Ena asja, kopik ees ehk teine taga Tõs; katsu `asja Tor; tota mul `asja Amb; tota `assa, keda taga `aetakse VJg; ku leib odav om, asi kait's (pole tähtsust, lugu) viinast Krk

7. leksikaalse tähenduseta rõhutav komponent ühendis mis asja mis `asja sa üsna `palja `kääga `vastu paned Muh; mis `asja see `moole ikke teeb_s Mar; mis `assa sa lorad alati Ris; mes `asja sa juaksed ja rabeled Kod

asi-komme Kõrtsi Juhan oo tüdrukute eest ju suur asi-komme (uhkustaja) Kaa
asima asima Jõe Hlj Lüg Jäm Koe Vi Kod Lai kinni haarama, kinni võtma kass asis kohe `iirist `kinni Hlj; asi kottist `jälle `kinni VNg; asis mul `rindust `kinni, ühe `nüöbi `tõmmas iest `vällä Lüg; tule asi kua otst `kinni, tõstame ülesse Koe; ää viida `aega, asi `kärrest `kinni VMr; asisin muast `matra ja vedasin mõne simaka vasta `kuotisid Kad; laps asis rinnast `kinni, asis suhu VJg || hammustama kuer asis mu jala kohe verisest Hlj; nää asis teist `kuera VMr; sääsk asis kätte `kiinni VJg || ässitama (koera) koerale öetakse asi - - asi, asi, asi, kui loomale `piale `aetakse Sim || järsku kahmama, tõstma asis ia kahmaka `kaendla ja läks Kad; asis `sülle einad Lai Vrd aasima

asine asine g -se Muh Hää komp asisem Ans Kaa a. asjalik, väärt; tähtis, kõrgel positsioonil vanasti olid `veskite `juures varjualused rohkem asiste inemeste jauks Ans; see oo pisike tüdriku lutakas, põle si asine tüdrik üht; see oleks nagu asisem oln koa

(polnud lihtsõdur) Muh; *Mõni inimene ka, isi põlegi midagi asine, aga 'vaata ku isukas ta 'sõyüma Hää b. sobiv, kõlbulik enne 'ollid ju ääd kaarid ää lühikse 'piidega, nüid asised kedagi, irmus pika 'piidega; Oodataks asist 'ilma Hää*

asitsõma *asitsõma* mänguasjadega mängima *latsõ asitsõsõ Lei Vrd* asjatama, asjatõllõma

asja|ajaja R spor L K I, Hel Vas Röp

1. ametnik, ametlik isik *Küll neid 'asjaajai on iga 'oite 'palju 'nüüdisell ajal (kontoriametnikest) Kuu; politsei on 'ammetlikku 'asja ajaja VNg; sii oo metsa ülema 'juures asja ajaja Aud; eks se küla tallitaja, eks sie oli sie asja ajaja Rak; miu poig olli asja 'aaja Valgan Hel; taa olõ õi 'huupi inemine, taa om ka asjaajai Vas*

2. tegutseja, keegi, kes on suuteline midagi korraldama *tää tuleb 'asja 'aama külasse, aga ei mena tea, on tää ko kellegi asja 'aaja või Mar; nüid uueamal aal kui ma juba asjaajaja ja töötegiija olin Kos*

asja|karp a. asjamees – *Sa ennää asja 'karpi; mis see asjakar'p siit tahab Khk; Tuli 'tähtsalt uksest 'sisse kut mõni asjakar'p Kaa b. pej keisid ninad olid sel'las, 'uhked asjakarbid (mansetid) kää Jäm*

asjake dem < asi kus *nied asaksed on?* Kos; *tilluke, õhuke asjake om lipen Pst; ei tiü kos tu latse asjakõõ om 'jäänu Nõo; lat's om ommi asjakste man Krl; võta uma asjakõõp ja mine 'ussõ, sääil om hää sul 'istu' Har || lill – Lut*

asja|kraam *keriku veräväs 'kirjasivad - - siis 'viidi 'nendele ikke 'saia ja 'leiba ja, 'niiskest 'asja 'kraami Lüg*

asjalda *asjalda Har, asalda(?) Kan Rõu Vas* asjata, ilmaaegu sa *asalda 'süütät inne Kan*

asjaldama *latsõl kät'o'p asaltasõ ("haaravad asju") jo'p Plv*

asjalik *asjali|k Khk VII Tõs Koe Trm KJn Hls, -sj- Mär Juu, -ss- Tor Kos JMd Plt, g -ku; asjalik g -gu Trv San (-s-); asjalik Har asjalik, tõsine, arukas aas 'sõukest asjalikku juttu Khk; ta ikke kaniste asjalik, lähäb ja teeb Juu; sii on ikki üks asjalik asi KJn || tarvilik mul ei olõp põrhõlla säärast asalikku minekkit, ei lähä_ka ma'p eih Har*

asjalikult adv < asjalik oli *asjalikult töö 'juures Kos*

asjaline *asjali|ne, -sj-, -ss-, -le- eP, asjaline Puh Nõo, 'asjaline R, g -se; asali|ne g -dse Rõu Se(g -sõ), g -tse Vas; asali|nõ g -sõ Plv; asalõni g -dse Krl*

1. asjamees, tähtis, uhke; end tähtsaks pidav *tämä 'oige 'asjaline, et 'preiliga 'rääki juttu VNg; teeb mis asjaliseks ennast piab Khk; se oo eige asjalene, inimene peab ennast änam kut on Emm; ema kudas 'Kloostre 'mõisa nende asjalistel Ris || pej inä, inä asjalist Mar; vaeh mulle asjalest, kua tiab JMd; 'vaata kus mul asjaline õige VJg; 'õege mul asjaline Trm; katsu mul asjalist Plt; kuule asjalest KJn*

2. millekski suuteline, kõlblik, sobiv *Vai siis 'paadidki 'kuigi 'asjalised olid - - puoltoist-kahe 'süllä pikkused Kuu; maa_p ole asjaline enam mette tää tegu juures; tamm oo viis puu, lepp põle misegid asjaline Muh; sa ote põle miskid asjaline veel sii Mar; ta juba asjalene, akab juba mitu 'asja ära toemetama Ris; sji one ike asjaline inime, sji õiendab kõik majan ärä Kod; asjalene sõna KJn*

3. ametmees, keegi, kes asju ajab *mis asjaliseks see mees on Jäm; oled sa mõni asjaline koa sii või Mar; üks 'sioke asjalene oli, 'piiskop või Pil*

4. see, kel on asjaajamiseks, tulemiseks vms põhjus *ma_lli iks asjaline kah, ma tulli*

kraase ot'sma Nōo; ma ol'li `teile asjaline kah Rōu; mis asalinō tiä `ol'le Ply; ma^p olō veidū asaline Vas; ma olō ka asalinō, taha rahha Se

asja|lugu asi, lugu `läksin tuppa ja `rääkisin pojale sedä `assa lugu Vai; ma sai ühe vana mihega jutule ja `rääkisi asjaloo ära Jäm; asjalugu nii küll ei olō^p, tyy om hoobiss tõisildō Har

asja|mees üld 1. ametmees, tähtsam tegelane Küll neid `asjamihi on nüd kaik kohad täüs, kus vade `suuremad majad on Kuu; suuremad asjamehed `istuvad sööma `laudas, alvemad laava taga Khk; Tu on ikka kohe suur asja mees Pöi; nee ollid ruudi poolt asjamehed (tegelased pulmas) Muh; üks suur asjamees keis, tea mes asjames see oli Mar; aga need laevamed olid ikke suured asjamed Aud; Ma premeeriks küll, ku ma mõni asjamjjs oleks Hää; ilm tiäb mes asjamjjs sa õled Kod; Tahtsō olla egalpuul asāmiis Vas || asjaline; tähtis kes siis `kärmemb oli siis, mittu `süldä `rohkemb sai `verku `kuotud, siis sie oli `jälle `asjamies Kuu; nüid ma olen asjamees, nüid ma sain `õigust Juu || rase – Krk

2. pej tähtsusetu inimene, kes end püüab tähtsaks teha mis `asjamies sa `õige õled siin Lüg; nää mul asjameest Khk; inä asjameest, kus mool koo töömees oo Mar; vat kus mool asjamees oo, topib oma nenä `sinna vahele Tōs; Vaat kus mul asjamjjs, jusku siasitt naisemjjs Hää; vaat mul assames Plt; vaat kun mul asjamjjs om alle, vōi temä mul selle är tōi Krk; õigō mul asāmjjs Vas

3. asi, ese; olukord noh ega sie long nüüd old - - midagi, oli üks `niisukene - - `asjamees, kellest sai teha midagi VNg; pläsku nihuke plekist asjames, nihuke `kinnise kaelaga Juu; oli nisuke aesamies, kus [torupilli] puhuti VMr; suur mühin ja kohin tuleb - - ja isa läind sis `vaatama et mis asjamees see nüid oli Sim || mehe suguelundid – Hlj || menstruatsioon – Hlj

asjanda asjanda Trv TLä, -nda^p Urv; asanda(?) V, -nta Hls; asjande Hel, -ndō Urv Krl Rāp, asjante, -i Khk, asande Hel Krl

1. asjatu, tulutu asjanda mõte, kes_tu vjll peräst kyulmist kodu tulep `käimä Ran; to_m sul asjanda tyy, paremb mine maka tyy aig; asjanda kulu ja vaiv Nōo; tyy kõnōlamine om asjanda^p - - nigu hani `sel'gä vesi Urv

2. asjatult, ilmaaegu mis tä lei ilm jumalō asjandō Urv; mi_sa asanda murōtat Har; olō õi_na_salvō^p asanda_tettü^p Rōu; asanda tōōsō `pääle petit; au ei anda^p asanda ja `tarkust ei saa tasota Rāp

Vrd asjata

asjandama asjandama ”tegema, korraldama” – Sim

asjande → asjanda

asjanik `asjanik Lüg Jōh; `asjanie|ko g -go Vai asjamees sina õled `õige `asjanik siin Lüg; mis `asjanik sa ka oled; ühestki `asjanikku ei õle, kes `tunneb, mida teha Jōh; küll tāmā ikke üks `asjanieko on Vai || sperma – Jōh

asjanti → asjanda

asja|otsija harjusk asja `otsijad `kauplesid sellega Khk -puu tarbepuu – Har Lei Lut -see asjamees Peavad ennasid ju ka teeb mis asjaseedeks, ise pole mette kut äi üht; Emased inimesed oo egas pooles suured asjaseed, isastel pole änam ööda üht Kaa

asjata asjata, -sj-, -ss- eP(asjada Rei; asata Amb; aisata VMr) Ran Nōo TMr Krl, asata Rāp; `asjata R

1. ilmaaegne, asjatu, tulutu asjata mere `minna, selle tuulega pole kalu Khk; asjata on veel seda tööd teha Mār; assata töö ei anna leiba Tor; see `käimine oli mul täna

üsna asjata Ris; *asäta* `luota, et sa suad JMd; *sie on asjata* vaeva nägemine VJg; `sinnä minek om asjata - - egä midägi saada_i ole Nõo || *sie on* `vaivase `tüögä ja `asjata (selline, kellest kasu ei ole) `piiga, ei sedä `maksa võttada Lüg

2. ilmaaegu, asjatult ta põrgib mud'u asjata, se ei `aita enam Mär; *see_nd mõni jutt, mis ta lirstab asjata* Aud; *asäta käesin, ei suand sialt kedagi* JMd; *mis ta tast asjata ubib, ega ta teda* `viia ikke ei `jäksa Kad; *asjata käib* `košjas Kõp; *asjata sa* `kaiblet, `kutsnu tütar appi Nõo; *mis sa asäta tänität, ega tost midägi kasso ei olõ*^p Röp

3. põhjusteta kas tulid `asjata vai tulid `asja peräst Vai

Vrd asjalda, asjanda

asja|talitus töö, toimetus `asja `tallitused `uatavad Vai; *ta läks* `linna asjatalituse pärast Aud; *kui olid matussed või pulmad, siis oli asja tal'litust pal'lu* Lai; *kos sa ollit nükavva?* mul olli asjatallituss Hel

asjatama *asjatama* Ran Nõo Ote San Urv Har Rõu, *asjatamma* Har; *asatõme* Krl; *asata|m(m)a* Vld mänguasjadega mängima tassitükid ja - - *nyy olliva näil* (lastel) *asjatada* Ran; *taat tõi* `kyyrma `livvä, *nüid om ää lastel asjatada* `kyyma `lijvä *sehen* Nõo; *Lat's sei kõtu täüs, no istus põrmandu pääl ja asjatas ilusallõ* Urv; *mine_sa_ka* `tõisi `lat'si manu^p *asjatamma* Har; *lat'sil um* `tõisiga_hüü *asatta*^p Rõu || *sekeldama* *kui suur inemine ei tji*^p `kindmat tjiyd, *sjs üteldäss, mis sa asatata* Röp Vrd asitsõma, asjatõllõma

asja|tegija "toimekas" *Sie* `naabur on mul old alade `asjategijä, *eга tä ole* `mil-laski üeld abist `mulle ärä Kuu

asjatu n, g *asjatu* Kod KJn Vil Hls; g -ma Hää Juu; `asjatu g -ma VNg (g `asjatu) Lüg; *asäta* g -ma Kos; n, g *asjadu* Krl

1. ilmaaegne, tulutu nuo `asjatu, et sa seda tegema akkad, `eiga sina seda `tehtu saa VNg; `asjatamad `käigud on nie Lüg; *täna on asjatu* `poodi `minna Juu || *saamatu mina olen nüüd juo vana ja* `asjatu, *mina enamb ei* `oska VNg

2. halb, tige, tülinorija *tämä one ilmatu asjatu, tükib egäühegä* `tüllli Kod; *asjatu inime, kuri ja tige inime,* `kaivab teese `pääle Vil

3. euf rott joba jo vana asjadu laudan Krl

asja|tundja Khk Mär Koe I KJn Plt Hel Urv Röp

1. asjatundja [laeva lastimise] töö `juures kaks miest olivad alati `asja `tundjad - - `toised olivad keik tüõme_eet Vai; *vada see mees tunneb juba* `asja, *on üks asjatundija* Khk; *ku peremjss* [tööd] `vastu ei võta, *kutsutess asja* `tundja, *nji taksijrve üle* Hel; *Är_`jätku umma rahako'ti nii hajovallõ, mõni asja* `tuindja (varas) *pand kápä pääle*^p, *om lännü*^p Urv; *ta om asa* `tuindja joba Röp

2. asjatundlik ta on üks asja `tuindja inimene Mär; *vahel obsess tahvad* `õssa, *siis kutsovad asja* `tuinja inimese, *kes obsess tunneb* Kod

asjatõllõma *asjatõllõma* Urv Har Rõu = *asjatama* *Lat's asjatõllõs ilustõ, kaess unimi asjakõisi* Urv; `minke_{no} `aida, *asjatõllõgõ_sääl kah* Har

ask¹ *ask* g *asu* T V(h- Se); g *asa* San prügi, praht; pühkmed `asku *kõik* `täüs, `pühki tulõb Võn; *vana-aasta viisid asu põhja* `poole ja `saesid esi pääl ja siss kuulasid Ote; *pakõ iist, muidu pühitess* `asku Urv; `viska *asu* `plüidi ala^p; *Ku_mehe_tarõn* `hüüli - - *tegüsi põrmandulõ pal'lu* `askõ Har; *Asu*^p *omma*^p *õks vjil nukan, tyy olõ õi*^p *illuss* Rõu; *asu seest löüse väidse* Vas; *jää äs aganikku muud ku ask; Hasa tji takah* (lohakas

töö) Se || pej (inimesest) *ka_kiä tulõ siiä_mullõ vjil kõnõlamma, vana ask* Har; *a_tyy naanõ ol' nigu ask, olõ es`mäantsegi`rõivategijät ei_midägi_kõrraldajat* Vas

ask² *ask* g *asa* Mar Ris, g *asu* Hel nõid *ask* teeb pahandost teistele, `nõidab *ää* Mar; *kui ma noor olin, siis oli`askasi järjeste* Ris; *va asu Mareti jagu* Hel

haska *haska* van Plv, *haska* Röp latatara *haska* aja `pääle `tühjä juttu Plv; *vana igävene jutu haska, käüse küllä pite* Röp **Vrd** *haiska, haskats, haskõruss*

haskatama *askatam(m)a* hv Kam *h-* Plv, *haskatam(m)a* Rõu Plv Röp latrama, keelt peksma *mes_sä askatata ja vasserdat -- naa mõne jutu!* Kam; *mõni kodapoolitsõ nainõ haskatas küllä peten* Röp **Vrd** *haskatamma, haskõrdama*

haskats *haskat's* g *-i* Plv Röp = *haska naid haskat'sit um tah külät* Plv; *vana jutu haskat's, om iks töösõl pal'o jutto külh* Röp

askeldama *askeldama* eP Ran Puh Ote; `askeldamma Lüg Vai; *askeldeme* Pst Hel; *-t- Krk; askõldamma* Rõu *askeldama, kiirelt talitama, toimetama; sekeldama midä siä siis`ninda`askeldad, et`paigal et`seisa;`askeldab,`askeldab, ei`asja iest, teist taga* Vai; *ma äs saa öõssa ka rahu änd,`seerasi ja askeldasi`peepe* Mus; *nendel kahel askeldamist küll LNG; askeldab`peale edasi tagasi, aga ei ta tööst tule`väl'ja kedagi* Aud; *see askeldab, angeldab, on vile* PJg; *tal askeldamist küll nende va`lastega* Ris; *toimeta ja askelda, nii et väsid ää kohe* HJn; *iki askeldas nõnnakaua kui sae viimäks selle asja jutti* Kod; *askeldab väl'las, ei tia, mis ta teeb sial* Lai; *askeldab`piäle, ega tal`aega põle; proua oll'i tal nisukene kah üks tore askeldaja inimene, kudas`kangaid ja* KJn; *küll oli miul`täempe askeltemist* Krk; *egäüits askeldap oma askelduisi, kellel om`aiga tõstest`kaeda* Ran || *kauplema, äritsema spekulant askeldab siin ja sial* Kos; *kauba juudid askeldavad`ringi* Koe; *askeldamine on`sahker-`mahker värk* Lai || *lobisema, tühja juttu rääkima -- Aud JõeK kõik jutud ta askeldab ühe ja teesega, et kõik pidavad`saama`teada ikke* Aud || *"lööma ja juukseidpidi kiskuma"* *Akkasin`kõrra`askeldama`lapsi, tahivad`kõrra`õuve`mennä, pane`riide, kedä tahes* Lüg **Vrd** *aseldama, asendama, haspeldama, asteldama, asõndõllõma*

askeldus *askeldus* g *-e* Aud Kos Kod Lai; `askeldus Vai; `askelus Kuu askeldus, toimetus, töö; *sekeldus iga pääv tuob`askeldusi* Vai; *tämäl one pal'ju askelduss* Kod **Vrd** *asklõmine, asõl*

ask|hunnik *prügi-, prahihunnik -- V Pini istsõ`askuniku otsan* Urv; *askunik nulgahn, ask kasimada^p* Rõu; *risu^p viiäski`askunikulõ* Lut **Vrd** *asuhunnik*

askli|töö *ku tüü om`perrä jäänü, siss`üt'livä seto naasõ^p, ma tjj tollõ`askli tüü är^p* Röp

asklõmine `asklõmine *askeldus Sa^p tii`asklõmise ar, siss tulõ ar tarrõ* Se

askus `askus nõidus `askusege *elässe* Hel

haskõrdama *haskõrdam(m)a* Kan Röp Se = *haskatama sa haskõrdat, ajat`tühja juttu ja`huuplõmist suust`vällä* Röp

haskõruss *haskõruss* = *haska too vana haskõruss, haskõrdass`pääle* Kan

asm(as) *asm* g *asma* KuuK Kad(*asmas*) Rak; n *asma* JõeK

1. onn, hütt; *ajutine varjualune kalapüü asm* KuuK; [vabadikul] *on oma asmas, tegi`mõisa tegu* Kad **Vrd** *osm*

2. hobuste latter *obuse asma, iga ühe jäuks oma asma* JõeK

asmeldama → *haspeldama*

asmukene *Minu venna asmukene -- ahi on sealihasta, keris on kanamunasta* rhvl

Hlj

asmuska `asmu-ška ” $\frac{1}{8}$ viinatoonipi; väike tubakapak” `Asmu-ška oli sie `veike pudel, perä akkasivad asunikust `kutsuma IisR

asnas → asten

haspel `asp|el g -li, -le R S (`asp|er g -ri, -re Khk Kär), spor L; K(`asf|el Ris) I (`aspel g `aspli); u M, Puh; n, g `aspli (`aspli) u T; `asv|el g -li, -le Pöi L (g `asvli Mar) spor K(n pl `asvled Amb); `aspyy|l, `aspu|l' g -li Vil; `ast|el g -la Vän, n pl `astlid Kse Han Var, `as|lid, -led Tõs; asel Rid; aspel g `asple Vil Trv Ran

1. sag pl haspel, tööriist lõnga vihti kerimiseks (ja pasmastesse lugemiseks) – üld, excl V) `Aspel õli `viie vai `seitsme `künträne Lüg; vanast oli viipsi puu, nüid on juba `asplid Pha; Astli rink oo mitu künart pitk Han; `Asvli mis seina sihes käisid. kaks pisikest puud olid `risti, arud egas `otsas, võlv `keskel Pöi; `asplega asveldatse Kse; asselde `otsa `seoti vihad - - viheldi `vasta `riidi (pulmas) Tõs; `asvli peal saab `pasmid `loetud. seal tehase lõng `vihti, pärast keritse ää Aud; `värtna pialt aad lõnga `aspli piale Trm; `aspel oli mul niisuke, mis ise luges [pasmaid]. `aspel käis kerilaudade `külge veel kah Lai; või masin, olliva nigu `aspli sehn Nõo || `Kõie `kieramiseks käis `seina `küljes `aspel, sel oli neli `aara IisR || vil'la `nütjal on `aspel, see `tõmbab vil'la vikati `poole Jaa; (ise) lugeja Lüg Jõh Jür - lugudega haspel Var Tõs hammasratta ja lõkshaamriga haspel, mis ise pasmaid loeb Lugeja ehk praksuga asvel Jür | ristjalaga `aspel püsthospel – Lüg Vrd haspelpuud

2. A-kujuline maamööduriist – VNg Lüg Juba `mõisaajal oli `aspel. `põllul `mõõtis `tüõlistele tükkid kätte, kaks puud, lattist `lõikad, kaks `õtsa kokko ja tugipuu vahele. Nüid on `aarade vahe, mis maad `möödavad kaks `mietri; Tuleb `aspliga `õuve, aar aga `möödab maad Lüg

haspeldama aspel|dama Sa(asper- Khk Kär Kaa) Muh spor L(aspõl- Khn) K(aspel- Ris); I(aspel- Kod) M(-dema, -deme) hv Ran, Puh; Kam (-damma); `aspeldam(m)a R(`asvel- VNg) asvel|dama spor Sa; L(asvel- Kir) Ha Jä Lai Plt; astel-, as(s)el- spor L, asmel- Rei

1. haspeldama, lõnga haspli abil vihtideks tegema `Keträsid `värtna täis, sis akkasid `aspeldama Lüg; pooli peelt asperdati `asprite `peeke `vihti Khk; Asveldades - - saab tiada mitu lugu lõnga oo Han; asteldavad lõnga `vihti, et teda pesta saab ja Vän; Mõni lasi asveldamise aal `lõimelõnga kua läbi nõelasilma. Mõisas proua ise `oidis `nõela ja kua takuse lasi läbi nõelasilma asveldada Amb; aspeldamise varras, sel one nut'i õtsan Kod; aspeldamise aal loed `paasmed; aspeldad, `värten kääs Pal

2. askeldama, sekeldama; ruttama, kiiresti midagi tegema aspeldab tööd tiha; poisid aspeldavad - - müravad ning mängivad Jäm; `kange aspeldama, ta tallitab kiirelt Jõe; küll aspeldavad ruttu `minna Koe; ta aspeldas kodo `tulla Kod; `veske aspeldab juba tublisti KJn || aplalt sööma No küll aspeldas toitu sisse Pha; Lagemist `laulmist meil pole, kuku aga kohe asveldama Pöi || lõõma, peksma Kui sa_b jäta ühekorra `järge mitte sa soad asveldamist mo käest Pöi

haspeltsi|ora aspeltsiora rauast või puust ora, mis haspeldamise ajal pooli sisse pistetakse – Mih

ass asś g aśsi ~ assi LÄPõ KPõ, ass, `assi g `assi R (asś g `aśsi Hlj IisR); ass g assi Hi vankri (raud)telg nüid on `vankridel raud `assid, aga siis õlivad `neie asemel puu `teljäd Lüg; Assid on nii `äesti tõkardiga ää määril, et `vanker mette sugugid äi kriuksu Rei; asś raiuti jämedast kase puust, natuke üles `poole kõber Nis; aśsi `päitsed piavad `aśsi aaspaku `külges `kinni Hag; aśsid kisendavad, on `miarimata jäetud Juu;

puu `vankril oli küle ark sies, mis põhjas käis `asside vahel JõeK; puuaasi `vanker - - tema aas suab `tehtud ühest tükist KuuK; puu aas ei ole nii `kerge kui raud aas VJg; puu `tel'gedega `vankri `assidelle `pañdi kianid `alla, et nii ruttu ära ei kuluks Sim; Aasil on möra sies Trm || hum Kas sinu `assi `otsad (käed) pidavad `aeva kaikki `puutama; Oli nii täis `kaanind, et `assidki (jalad) enämb ei `kandand Kuu Vrd aks¹

hass¹ haas g haasi Har Vas Röp loba mis sä `haasi ajat Röp

hass² haas g haasi vana(mees), van habemik nõu pidämä om vannu `hassõ vaja Rõu

hass³ ass Kuu Vai, spor eP(aas) Hls, haas Har int a. koera ässitamiseks ass, kitta Vai; ass, võta `kinni Mar; Murka, nää, ass võta Kos; Muri, ass Kriimu Koe; aas `kiñni, siga aas Kod; ass, võta lammast Plt b. kanade jt peletamiseks ass kõss, mis te ot'site `siia Juu; ass siga õiss, ass õiss, ass õiss Kod; ass kõss, ass kõss, irmutat kanu, siis lähavad Pal || teat mängu puhul tagumist paari jooksuma kutsuma - Kuu Har

hass⁴ `hassõ tegemä van tagumist paari mängima vanast latsõ tek'ki, `hassõ. mitu `paari ol'l. üt's saís üt'sindä edepyy, siss tyy üt's üjhn hõigaas et, haas haas, perämine paar `vällä Har

assa assa Lüg, assa^p Plv Röp, `assa Trv Nõo Rõu int ah sa `assa jummal, ku mj ics vahi Rõu; assa^p kuradi `persemulk Plv

hassak assa|k g -ku (-ko; -gu, -go) eL (h- V) s, a midagi väikest, kidurat a. nigel, kidur, kängu jäänud, väike, vilets; jändrik, peenike vai sääl muud kasvap kui mõni pedäjä assak; jäsärik om `väike puu, serände madal, assak Ran; va assaku `kapsta pää: serätse `pehme, tühä, `pal'la lehe enne kokku `kännuva Kam; neo [rukkivihud] nigu igävedse^p hassagu^p Plv; saa es mä õigõ^p midägi^p uma hassako rüä iist; ta nigu hassak, ta mõni `kyirma sul `pääle `panto Röp || kidur mets, haomets mõtsa assak, ken pikkä puid ei kasvate. ah mis mõts tal om, `väike assak iki om; mõts üleni puha assak Krk; tyy mõni mõts - - nigu vana assak Kam b. sasi, murdunud kõrs, haraline oks, praht `juusse om nigu assaku, pää nigu Pärdi pedäjäs; `juusse - - lähvä serätssess assakuss, nigu kuevass `väegä Ran; ku rügä ol'l atõtu, siss `pühksemi nuid assakiid kokku, rüäassakiid - - nyy mis pudinõss rük'i küllest, ku riht atõtõss San; ao kräbu vai assak Urv c. vits, hagu Ka ku saat hassakut hanna ala^p Rõu; latsõlõ lubatass hassakut `anda Vas; võta üt'e hassagu, sis ma sullõ anna Se

assak(as) assa|kas g -ka Trm Lai (assa|k g -ku); assa|k g -ka, -ku Kod, g -gu Lei

1. jämedam kõver asi (hrl puu või luu) va lepa assakad; assakud korjatasse agude seest `väl'ja; suur luu [kalal] nigu assakas Lai

2. jäme, jändrik, okslik assakas puu Trm; assak puu Kod || korratu, ebaühtlane linapihu suab assak ja `irmus Kod || lühike paks (inimene) poesikese assak Kod

hassa|koer jooksupoiss, laps või noor inimene, keda võib käsutada Eks neid `has-sa `kueri ole `sakstel alade hüä old `sundida; Ah sa oled nüüd `toiste `hassakuer, neh `ammet o kaik migä `leibä tuob; `Lapselaps o mul siin kohe peris `hassakuer, tegeb `kaiki mes käsen Kuu

hassakude sassi lang om lännu `vat'su - - om assakude lännu Rõn

hassakune a < hassak - Hel Plv pehme, mittetihe, kidur hassaku^dsi päid havvuti, noidega ol' hüä pikki `kapstit `kiitā^p Plv

hassama `hassama tühja juttu ajama - Vas Vrd hassatama, hässama

hassatama¹ assatama Kos Koe VJg, haasatama Rõu hassetama mine assata kuera-ga lehm rukkist ää Kos; Haasat uma pini `lambalõ pääle Rõu

hassatama² *hassatam(m)a* Plv Vas

1. "kõvasti hingama" – Plv

2. = *hassama* – Vas

asse- → *aste-*

asseldama → *haspeldama*

hassetama *assetama* Mär Vig PJg Tor Hää Ris HJn Amb Iis Plt *hassetama*, koera võtatama, ässitama *assetas moole koera* `peäle Vig; *mine, asseta nii loomad ära* Hää; *mis sa sest koerast assetad* Ris **Vrd** *hassatama*, *hassitama*, *assutama*

hassin *hassin* lobisemine – Rõu

assi|pakk *vankri teljepakk* – VNg LNg Rid Kos Kad Sim *lagalised* `käivad `assi-pakku *pial* VNg; *assipakk käib* `klamretega *assi* `külge Kos; *lakaline annab assipaku pial* `kierama Kad **Vrd** *aksi-*, *aks-*, *ass|pakk*

assisti *van Rääkis pudinal, ma ei saanu ta jutust assisti aru; Pumis teine* `saapa-paelte kallal, *ei saanud neid assisti kinni* Hää

hassitama *assi|tama* Khk Rei(-dama) Mar, *assi-* Juu JMd Kad Kod, `(h)assitama Kuu *hassetama assida* `koera, *see on mool paigal* `loomade `peepe *assita* Khk; *joose pa-rem ise kallale, mes sa sest koerast assitad* Mar; *assitas koera just mu kallale* Juu; *alate assitatse tagass tämäädä* Kod || *teat ringmängu puhul tagumist paari jooksma kutsuma* `kiuga `juures - - *siis* `assitamine, `viimist `paari `assidetti - - *ass-ass, tagumine paar* Kuu

assoo *int* `assoo *ah nii* – Kuu

ass|pakk = *assipakk* – Hlj VNg Emm Vig Hag Juu VMr *asspakkude ja lagaliste all on* `vankri *ass* VNg; *Aisaputkega käib ais vankri esimese asspaku* `külgis kinni Emm; *rõugud käivad asspakkude sies* Hag

assutama *assutama* Trm Lai KJn *hassetama* `koera `piale *assutama* Trm; *assutab* `koera, *ass mine võta* Lai

ass|vanker *raudtelgedega vanker* – Lüg

assõlda → *aseldama*¹

hassõrdamma *hassõrdamma* palju rääkima *vana jutu hassõrdaija* Räp

astak¹ *asta|k'* g -gi Vas, g -gu, -gi, -ki Se *kõnnak, astumine hüä astagiga inemine, pikä sammega* Vas; *ull ineminõ nõuss jo astakist ar^p, sääne astak' om, timä nõrguss* `pääga^p Se **Vrd** *astuk*

astak² → *astask*

astas¹ → *astja*

astas² → *astask*

astask *astask* Plv; pl n *astaskid* Iis Ran; *astak g astaki* Trm, g *astaku* Lai Kod (*astaka*); *astass g astasse* Lai; pl n *astat'ski^p* Plv Vas Räp (*astatsõ^p*); *otsta-hvkid* Lai; *ostaski(d)* Võn, *ostaski^p, oštatski* Se; *astas' g astasši* Lut; *attaski* Jõh; pl n *ataskid* Kad *vene saapad vene* `saapa *ataskid on jalas* Kad; *kohe kuradile sinä tuled oma* `suapa *astakitega* Kod; *astass oli kõige odavam saabas; kui laps ei taht* `kaela `pesta, *siis* `ööldi, *et must nagu astasse sääre* Lai; *Astatski o'l'iva, pikä secrega* `saapa^p *punatsõst nahast, tsuska* `kumba `jalga *tahat* Räp; *astas' um* `imnaglalda^p *ummöld* Lut

aste¹ *aste* g `astme eP (n, g *astme* Tõs, n *asse* Kod, g `asme Tõs) Trv Krk Puh Ote; `aste g `astme VNg Vai, n *aste^p* San, *astõ^p* g `astmõ Har Rõu Vas; *aste* g `aste Hls

1. trepiaste mene oda sie kibu treppi `astme päald VNg; `kümne `astmega trepp Jäm; repil oo kaks astent Khk; Kojandi `aitab kolme `astmega küll Emm; trepi `astmete lauad oo ära kulund Mär; repi `astmed on `kõrged Hää; mei nihuke madal trepp, üks aenuke aste on Juu; läks aste `astmelt `kõrgemaks Lai; edimese `astme päald `sat'te maha Trv; trepi `astme om `liiva täis kannetuva Ote; ma ol'i kolmandõ `astmõ pääl, ku sa `hõiksi, ni^p tul'i tagasi Rõu

2. samm – Khk Kod Krk neli asset sitke lai; vüjl üks asse edesi Kod
aste² → astja

astel¹ `astel g `astla Kuu Hlj Lüg SaLä spor eP, astel Mar Kad g `astla Ans KJn

1. nahkpiits (härgade löömiseks) Pistin piitsa pienderasse, astela a_a rausse rhlv Kuu; kui ärg ei lähe edasi - - saad `astlaga Hlj; nahkrihmast piits, ärja astel Kod

2. malakas, kepp, vits ma tule `astlaga, kui te_p kuule sõna Khk; võta `astla ja anna `mööda `kaela Mus

3. piibl terav ork `astla `vasto tagand öles `lööma Emm; surma `astel oo oda vöi piik Tor; surm, kos on sinu `astel Kod || sääsk `turkab `astlaga Kuu; Ninä astlad (vähi kehaosa) Vil || halvast inimesest – KJn

4. süllapuu `astel, sie õli kaks puud kokko `pandud, vahe õli üks süld Lüg Vrd
astelpuu

astel² → haspel

asteldama asteldama Jäm Khk Kaa a. mürama, mässama lapsed asteldavad ägas pool ees Khk b. askeldama Jõulute ees oli seda asteldamist iganes pailu Kaa

astel|puu = astel¹ `astel puu on pitk kuus `jalga, `süüli puu, `sengä `mõedetasse, mitu `süüli saab Lüg Vrd asterik

aste|mulk aia ülekäik – L antstued pannatse `kõrva ja puud `peale kus `astuda, see oo `astemulk Kse; aste mulk, kust paegal üle kõiässe Tõs

asten asten g `astna Pär JJn Pee Koe VMr Kad Trm Plt, g `astja Pai, asten g `astna Var, ill astnasse Hää; `asten g `astna VMr VJg Sim Avi Pal Lai; n asnas Vän Tor, `astnas Kei, `astna VMr astja kal'a asnas Tor; neil leiva astent ei ole, neil on küna Pai; `võeti (linnaseleivad ahjust) `väl'la `pandi `astnasse ja_s kiedeti `kieva vett `piale ja Koe; eks ikke sai `asten täis `pandud `sieni VMr; kaabi `astna kül'lest, mis pärast `astnasse jääb Lai

aste|puu pl assepuud kangaspuude tallalauad – Kod

aster `aster g `astri Iis n aster Plt, pl `astrid Lüg, g astre Emm Hää Kos Krl (astrõ), g `astra Mar Mih Tõs JMd Koe Trm Hls, pl `astrad Mar Mih Trm; n, g `astra Har; n `asser, `aster, g `asre Trv; g `ahtra Kod u aster ma toi `valge `astre `taimed Emm; puar astert meil on JMd; suured `valged ku `ahtra õied Kod; meil aian mõni `asser Trv; `astre omma^p ilusõ lilli^p Krl

aste|raud `asteraud sadula jalgraud – Juu

asterik asterik g -ko LNg Mar = astemulk karjaarode seest ja kus jalgtee läbi läks, seal `tehti aja `peale asterik; perede vahel olid kõik ajad asterikkosi täis LNg

asti → astja

astik `astik g -ku Lüg Vai astja kus sie liha `astiku kaan on Vai

asti|mold = astjamold Vie vesi `asti `moldi Kuu

astja n, g `astja VNg Mih Tõs Khn PJg Kos HJn Amb Kod MMg Pal Äks Ksi, n -s Kse; astas g `asta Lä PÄPõ Ris HMD Nis Rap Juu Kos Tür VIPõ; asti g `ast(j)a HaPõ(g asti Kei, n `astja HJn Kos) JJn Ann Tür Kad Rak(g `astna) Iis Trm; n `asti g

'astja R ('asti Jõh IisR); n, g 'aste Vai Emm Rei(g 'astje) Var JMd; n, g asti Käi Rei, 'aste g 'astna Hää astja, ümmarguse või ovaalse põhjaga puunõu 'Astjas 'kasvand, 'prundi 'august 'hingend (teistega sobimatu inimene) Kuu; kolm orikat 'paandi 'ühite 'astjasse Hlj; 'astja 'sisse 'tehti 'õlgine põhi, puud alle, 'ambad sies 'vasta 'astja põranda Lüg; kui 'leivad ei akkaned appanemma, siis õli 'pergel sittund 'astja Jõh; sooled 'aedi täis ja siis 'aste Emm; astas sai turrotud, nüid on päris viss LNg; küll oli pal'lu 'suuri 'astud laadal Mär; taari 'auded 'panni 'astjase Tor; ma taan villa 'astjas 'panna; uemal ajal akati 'astaid tegema laudest, 'enni oli 'umpse puust küna Ris; 'astja sees tehakse 'leiba; meil ei ole astid, meil on künä Juu; üks 'ämbrine veke asti oli Amb; 'leibi 'astjast 'väl'ja võtma Iis; leevä juur o 'astjan Kod; koabid 'astja ära, paned jahu 'põhja ja tiid riisti 'piale Pal Vrd asten

astjaline astjatais üks 'astjaline ikke saab 'põtrast ja siast Lüg

astja|**mold** puuküna, milles küüriti liivaga puunõusid – Hlj Khn KuuK 'astja 'moldis oli liiv sies Hlj; nüid pärast akati 'üidma sis küirmol'lid 'enne olid ike 'astjamol'lid KuuK Vrd astimold

astjas → astja

astnake dem < asten ma ise 'oostsin ka lepabu 'astnakese Lai

astnas → asten

astuk astuk' astumine jootikõit mjjst, miä koh lokõrdass, kõe kupõrdass, olõ õi tyu astuk' miä suur asi Se Vrd astak¹

astuma 'astuma, (ma) astu(n) eP (-o- Rid Mar Kul; 'asma, assun, -o- Kod), 'astma, da-inf 'astu, astu(n) Kse Var Mih Tõs Khn Vän KJn eL ('astme Krk Hel San, -õ Har)

1. käima, kõndima 'Astub 'nindagu kass 'märgä maad 'müöde; Kui 'astus, siis maa müdises Kuu; nüüd pean jälle akkama edesi 'astuma VNg; laps akab 'astuma, õpeb 'käima Khk; Jalg ikka 'aige veel, astub nii aralt Põi; Astu 'kergeld ja tereda 'kärmeld, kis tšeb, et sa 'vaene oled Emm; nad 'astosid 'üsna kärmeste Rid; Kui sa istud, istun mina, kui sa astud, astun mina = vari Han; astu rutemini Juu; ei suuda enam 'astuda Ann; naa liba 'astuda Sim; assuvad ku ärjäd rinnu Kod; 'terve inimese lännuva jjn, pidalitõbitse 'astnu kõige takka; 'kerge jalage, temä astuss tulist Krk; astu Punik, mine jüst ärä. 'astke kodu, kodu, kodu Hel; ma pia jälle 'astma, muidu ei jõvva õdaguss peräle; nakas nii valutama, et ma_s saa 'istu es 'astu Nõo; mul om vana jala - - ei saa 'astu nii valiste nigu nyur inemine lätt Rõn; 'astkõ nu virgõmbõlõ Krl; timä 'astõ 'jalksi kõkõ enne lumõst läbi Har; lat's nakaas 'astma katõ 'aasta peräst Se || sammumõitma (hobusest) oben lää 'sammumõ, 'astun Krk; lasõ õmõta 'sõitakah, ni_ 'myydu 'astu kää_ün harutat sa_ta noorõ hobõsõ laisass Har; hopõn lätt 'astuh Se || teat eas olema seitsekümmend viis on täis, kuiet astub Aud; kaheksat kümmet astu PJg

2. a. ühe või mõne sammumõ võrra teise paika liikuma obose 'seljäst - - 'astub maha Lüg; tule astu rattale koa Muh; astu üle ukse läve Rei; sammumõ astob edesi, kaks tagasi Mar; ennem olid 'kõrged lääved, 'andis üle 'astu Kse; astu 'õue ja võta Han; mina läksi üle selle läve 'astuma, nii 'kõrge ja sügav oli Tõs; Ää 'astug üle mio, panõd kasu 'kindi Khn; 'astus ühe sammumõ ja 'jälle 'seisis Tor; nii ku ma 'astusi, 'pirtsas jalast saadik vesi üles Hää; täna on nii pime 'õues, et ei nää 'jalga jala ette 'astuda Kei; kui obune on vana, jalad 'kangeks jäänd, siis - - astub puole 'sammumõ Hag; 'astus jalg jala ette, jalg jala ette tuli (aeglaselt, ettevaatlikult) JJn; vanass 'upsi ärä isä ja poeg lutsu

püügil, *assid paku* `sisse Kod; *ess mul need rinnad on siit* `aiged, *sammu astun, teese seesan* Plt; *`astus kannu* `otsa ja akas kõnet pidämä Vil; *Kas ma siia astu* - - `astmis aset ei oole Krk; *aeda trepil olli kaits* `tuhvi jjn, *kost üless sai* `astu Ran; *latseemä es tohi üle* `raotu läve `astu `pal'la `pääga, *ike pidi rät't pään olema* Nõo; *lat's* `astse üle puu Krl; *Astu õi*^p `üt'ski üle uma *havva õi*^p Rõu; ja *astuss tälle vanamjjs mano ja küüss* Se || fig *noorik oo üle aea* `astund (väljaspool abielu lapse saanud) PJG; *`astus üle aia ja läks* `metsa oma asjaga id Ksi | *taa om jo üle kää är* `astunu^p (ülekäte läinud) Se

b. jalaga kuhugi astuma, sattuma, vajuma; tallama *`astus otse sopa* `auku Khk; *se repp on nõrk*, `sõnna peele ei tohi mette `astuda Kaa; *kui sa niidega astud, ei anna kannas* `lahku Muh; *Astub kanna peale, tahab mo vana inimese käest veel* `pulmi `soaja Põi; *ma ükskord* `astusi vekatisse oma `varba kõik lõhki Mar; *`Astsi orgi* `otsa, *jalg oli kaua* `aige Han; *Kivi lõmunõ, ää* `astug `piäle, *saad* `pitkä Khn; *ma* `astusin `sirpi jalaga Rap; *astusin suure torika* `jalga Kad; *nigu suab kohe jala* `piale astub Sim; *assud tõese tiusta maha* (kangast kududes) Kod; *ta ei tää, ka ta astuss sita või pori* `sissi Krk; *lomp om jülen jään, ei saa* `pääle `astu Puh; *kui* `lumme maan ei ole ja *taevass pil'ven, kas astu tõese kaala* `pääle vai keele `pääle (väga pime) Kam; *laulatuse* `aigu püüd' `mõrsa `astu^p `tjdmäl'dä^p kosilasõ jala pääle. *tuuga sai võimu abieloh* `hirdä kät'te Se; *jala* ~ saba peale astuma väljaspool abielu last sigitama *ta pidi* [tüdruku naiseks] `võtma, *ta oli saba peale* `astund Mär; *On äнна pääl astutu* Hää; *no, kes sellele jala piale* `astund Ksi; *mis sa iki siin perän tolgendet, astut viimäti ännä pääl kah* Krk | *astub või keele* `pääle teese inimesel (suureline, hoolimatu) Hää

3. midagi alustama (sag ühendeis) *ta* `astus `valla `tienistusesse Vai; *ned soovivad abieluse* `astuda Põi; *kes o abieluse* `astun, *peab oma pead* `varjama Muh; *üks paar tahab tänä abielosse* `astoda Mar; *ta astub teenistusse sel või sel kuupäeval* Aud; *kuulutadi, et need astuvad abielus* SJn; *ja säääl siss oma rahvass* `astunu `süymä Hel; *ette astuma välja, nähtavale tulema; esinema käsk* `anti käde, *mut kut astu ede* Khk; *astu mo ede, siis ma nēe ära, mes sa oled* Emm; *asto sa ette nüid, so kord oo nüid* Mar; *no assu ette* [näita] *kas suad* Kod; *sisse astuma* (uksest) *sisse tulema* või *minema* `Kõrtsi ja *kohtu eluse on* `kerge `sisse `astuda, *aga* `raske `välja `tul-la Põi; *siis* `astsime sinna (tallu) `sisse Mih; *sedä ei kannate, et mia üle temä läve* `sisse astu Krk; *ku ma ussõst* `sisse `astõ, *sõss* `heitü tõnõ periss är^p Kan; *tagasi astuma ettevõetust loobuma* *Sa oled midagi lubanu või* `mõtlenud, *aga astud tagasi* Hää; *vastu astuma vastu hakkama* *Ma* `astse `vastu ja *es lase ennast sõimata* Trv; *sa* `piat õks kõik' meele ja *mõistusõ kokku* `võtma ja *juulgõdõ* `vasta `astma Har; *välja astuma* 1. *lahkuma* `astun `ammelist `vällä Lüg; *kui ei tie, siis* `astu majast `välja VNg; 2. *kedagi või midagi kaitsma, millegi eest võitlema* *ma pean teese eest koa* `väl'la `astuma, *kui teene ei* `oska `reakida Juu; *piap kehvä* `rahva viletsuse jüst `vällä `astme Krk; *üle astuma mitte arvestama, tähele panemata jätma* `astus *ikke üle minu* `kielu Hlj; *käso üle ei tõhi* `astuda Lüg; *jumala käsu üle* `astuja Muh; *käsost üle* `astoma Emm; *ta* `lli üle käsu `astnu ja *olli* `valla tettu Nõo; *timä ol' üle* `sääduse `astunu^p Har; *üles astuma avalikult esinema; võitlema, välja astuma* `otsis *parajad* `aega, *et üles* `astuda Tõs; *siin* `astusivad *talupojad* [1905. aastal] - - ülesse Pee

astumine tn < astuma

1. *trepiaste* `Kaikse ülimäsel't `astumiselt `langes ala sest `oite äkkisest `korgest *kivetreppist* Kuu; *kui trebil pali* `astumisi on, *siis jäävata jalad* `aigest VNg

2. samm, aste; kõnnak jala `astmene nagu veeratas Muh; ürit läenu parajad `astumest sekuga Hää; mul ei ole nägemist, ei ole `kuulmist, ei ole jala `astumist Nõo

astutama astutama Khk VII; `assu- Lüg astuda laskma obust aissade vahele astutama Khk

asu¹ asu R eP Trv rahu, mahti (sag koos verbidega andma, saama) Sie on `jusgu marakratt, mitte `kussagi asu ei ole `toisel Kuu; juttu pagita `kiele pääl, ei saa `enne asu kui on `toisele ies VNg; tämä ei saa asugi, ko ei saa `süüä Vai; Säel majas pole inimesel asu Pöi; lapsed, äi `nende eest saa aso medaged Emm; Äi saa asu, et annaks käsu Rei; ei siin ole asu sul ega mul Mär; tal pole mette asu `süiagid, laseb aga `ringi Ris; põle mehel asu kusagil Juu; ega ned parmud ka anna asu selle lehmale Amb; ei `annud asu - - ikke `ühte lugu aas taga Trm; ei anna asu `süia egä magada KJn; ei ole asu `kunnigi Trv

asu² n, g asu Hi ebamäärast värvi; hall; värvimata lambahall aso obo ja aso lehem Emm; asu riie; Kui värv äi aka `ästi, jääb riie asuks Rei; se on asu karva Phl

asu³ asu Jäm, -o Mar asumine, eluase Ta `lõidas `võörsilt asu Jäm; saad `jälle aso järje `peale Mar

asu|aed prügihunnik Asuaid om prahi kogomise paik Vas Vrd asuhunnik -hunnik = asuaed - Ote Rõn Urv Krl Har Rõu ma võta silitsä `endä pääd, ta_m nigu asu unik Ote; muru `ollu nigu üits asuunik Rõn; asuunik om ussõ ala^p jätet Krl Vrd askhunnik

asuja tgn < asuma Kuu Kod uusasukas, asunik sie vast on `siie asuja Kuu

asukas asukas g -ka Kuu Nõo (uus) elanik `Harga (Hara külla) tuld kohe `oitegi `runsast `uusi asuku `ielimäses saass Kuu

asukene dem <ask¹ na tsil'la kalakõsõ nigu kala asukõsõ `ussõ `võedu, naist ei saa mitte medägi Har

asu|koht asunikutalu - Lä Ris Juu Kos Jür asukohad `aanti `väl'ja kahe `kümne esimisel `aastal Noa; asu kohad o nüid seal Palu `metsets Lih; sai sammati mõisa asu koha Ris; nüid ta peab asu `kohta Jür Vrd asukrunt -krunt = asukoht sai asu `krundi Vai

asuma asuma üid; -me Krk San

1. (kuskil) aset võtma, (kuhugi) siirduma olid `tulled sua ajal üle mere ja asusid Ramu `saare; Kuu `valgete ja `tuuliste `ilmujega asus kala sügävämbä, pimejäl ja vageste `ilmujega asus `jälle vie `pinda Kuu; kolm `kümmend `aastat asuvad `sinne Lüg; asub sõnna elama; koer asus `moole äkist taa; tuul asub kana taa Khk; kui kala sisse (võrku) asus, sai `võrkusi `sisse `lasma akatud Pha; nee täid on `kerged pähe asuma Muh; nasvakas oo kaela `peale asond Mar; me asume uie koha `peale Tõs; piab nüid `teise `paika asuma Juu; viisin neile `süia, asusid kõik `kärmosti molli kallale JMd; asub aga laua `jäärde `sööma Trm; meie asusime `seie Kod; asuvad aga mutku etteotsa KJn; asuva ütte kokku elämä Trv; asuge lavva manu, ärä viivite pal'lu `aiga Krk; küll na asusõ kõik' siia elämä Har || tekkima, sugenema vee seest asond Lih; kasepirnid, tõugust `peavad asuma moa sees Rap || Üks kuradima `kehkar jäi jala ette, kui ma asusin `vatsuli `nindat `paukus Jõh

2. olema, viibima, asetsema, elama Sain - - `viera `passi, `sengä `voisin kodund `kaugemal asuda Kuu; kus `onvad `niisuked `maake ojad, sääl jõe tidi tahab asuda Lüg; asu sääl, midä sa `siia tuled asutama Vai; ta tuli `siia asuma Khk; sii `kohtas põle asun neid mette Muh; meks aso mette, kõiksugost eläjäd asovad Mar; külma sääsed

või, külma vee sees ta asob Lih; tulin siia, akkasin sii asuma PJg; nemad aina asuvad sial VJg; nüüd asub meil teine Iis

3. midagi tegema hakkama nüüd asume magamaie Lüg; *asu siit 'kinni 'võtma; asusid keik 'sööma Khk; Külma asub varbud vetma Emm; ma asusi tüüd tegima Hää; tie 'riidest 'lahti ja asu magama Iis; asu 'tööle Plt; no asugō no kōik' üteliisi 'süümä Har*

asu|maa asunikele välja mõõdetud maa; uudismaa – Lüg Khk Mar Tõs Aud Kad Kod Trv Vas *tä saand 'eesele aso maad teiste maade 'juure Mar; 'mõisast 'anti asumaad Tõs*

asundus|talu _u *asundus talu* asunikutalu – Jõh

asune *asu|ne* g -tse Nõo, -nõ g -tsõ Nõo Rõu Vas prügine, prahine, räpane Põrmand om 'väega asunõ Rõu; *Kül om asunõ moro, 'karga vai nuiaga üle Vas; tu sääne asune inemine Se*

asunik *asuni|k* g -ku R (aso- Vai), eP(*asonek* Emm Mar, *asonik* Kul), Hls Krk g -gu T V (g -ku Nõo Kam Har Se) g -ka, -ga Har; n *asuni|kku* g -gu VNg

1. _u uusasukas; endiste mõisamaade jagamisel krundi saanu *asunikk* 'juuri 'metsa ja tege enesele maad VNg; *Reidepold oli 'este üks suur mets ja asunikkude koht Vai; asunikkude majad 'tehti laani 'järke VII; asuniku elu oo 'estiks 'raske Mär; saeme 'süü asuniku koha 'peale Vän; asunikud põld oma eenaga veel 'val'mis Juu; 'seia tuli paelu väelast asunikka JMd; 'raske akada, nagu asunik lüü teeväs 'püssi Kod; asunigul ka mõne vili Trv; asunigu_u teivä kõvaste tüüd Ran; Asunigel om 'yune kõik ütten unikun Rõn; ennembi ol' tel asuniku kroñt, muud 'põldu is olõki tett Har; tah 'mõisah om pal'lo asonikka Se Vrd asuja*

2. _{hum} 0,25-liitrine viinapudel *Küll sel õli juba asunik 'inge all, ega sie nägu 'muidu nii ei kõkketand Jõh; Võta siis üks asunik ää ja lähme minema Põi; ma jõin asuniku viina ära Amb; tõi 'mulle kaheksandiku, nisuke pool soru, soruko-vkad, veked kul'kud. asunik oli ka veel tema nimi JJn; ühe asuniku täie 'andis vedelad 'rohto VMr; 'Kortin õli pyyl asunikk Kod; ma_u teene 'täämbä henele asuniku viina Har; tyu ost asunik'i Se*

asu|paik koht, elukoht no 'räägiti ikke et 'Laiussel on 'mustlaste asupaik Lüg; *selle sõnale 'õiged asu'paika ei tia Sim; mul nüüd asu'paika 'kunnigi ei oole Krk*

asuta *asuta* püsimatu, rahutu *asuta* laps, taha vakka seista 'ühti mette Mar Vrd asutu

asu|talu asundus-, asunikutalu *see põle asu talu, see on vana talu LNg; seal Sassi 'otsas on asutalusid kolm tükki Rid; meil on asutalu, me oleme ikke asunikud Plt; vend sai asutalu Pil Vrd asukoht*

asutama *asuta|ma* R eP(*aso-* LNg Mar Ris; ?*asodama* Emm) Trv Hls Ran Puh Nõo Ote Vas, -mma Har; *asu|teme* Krk, -tõme San, -tõmõ Krl; *asotamma* Kan Plv Ráp

1. rajama, looma, millelegi alust panema *senest one 'ulka tied 'aiga kui keriku asudeti VNg; asutab omale 'põldu Khk; akati kooli asutama Noa; ühõ koha võib poja-le asotada Mar; tämidi asutadu 'suurna pääl 'veike sadam Hää; pidid suure ühisuse asutama Juu; ja jäid nied kohad 'seia asutamata kuñni täna päävani HJn; minu isa 'tiadis ikke kui seda küla sin asuteti Kad; mõni oo asutanud ilosa aia Kod; temä asudet ei oole sñj maai-lm om jumalest lyud Krk; koiss taa uus kyyl' asutõdõss Krl*

2. (kuskil) end sisse seadma, (kuhugi) elama *asuma sie nägüb hakkama 'sinne*

asutama `endast Kuu; nie vast asutavadki nüüd `seia elama Vai; ta asutas `sinna elama Rei; tää lähüb alles `sõnna, see asotamese `aasta Mar; ta asutab ennast uue koha peal Ris; asutab `meile ennast Iis; te ollide asuteje inimese, ja sji olli teil õnness juhadet sji raha Krk; tol kõrral talupoead asutiva, olliva `vaesed Ran

3. ettevalmistusi tegema, valmistuma asutan ikke menemaie, aga ei saa viel `mendust Lüg; koer asutab magama minema Khk; `tjiie asutama KJn; `englane asutap sõda Trv; es ole vjil `vihtme akanu, asut's alle Krk; mes sa nii kavva asutat et minema ei saa Puh; asutap `asja jjn tõist takka, aga aid jääb iks tegemädä Nõo; sääil ta arbeldas iks ja asutas minema Ote

4. korraldama, askeldama põle seal kedägi kes tettä asotab, inimesi põle seal sees Mar; sia lubasid `minnä matussid asutama Vil; ei oole vjil `rõõviss `panden, asutess alle, aa maja `asju Krk; läits `uibu`aida ja asut sääil nii kibedade Nõo; `naakõ är^p asotamma eläjidega Kan

5. algama, alustama, algust tegema asutasid katust Kos; kanjast asutama VJg; meil om nii är lännu, kes kakelust asutive Krk; nä^p asuti jo minev`aastõ taa `härbäll'i üless Har

6. soetama, sigitama palav asutab `tüida; `valged liblikad oo paha tegijad, asutavad `ußa; nad põle mette seda imu minu sisse asutan Muh; vanas kuus `tehtud luud asutab `kirpa Ris

asutis ja taga oli [kangaspuudel] lõhnapakk, kuhu said panna `estist asutised (kanga loomise alustamisest) VMr

asutsõhe asutsõhe, -hõ adv < asune `väega asutsõhõ hoit hinnäst Se

asutu¹ n, g asutu Noa Rid Mar g asutuma Ris Kei; n asutu HMd rahutu, püsimatu poeglaps on asutu Noa; üks asotu loom ikke oo Mar; ta `liiga asutu Ris; lapsed on asutumad Kei Vrd asuta

asutu² asutu väga asutu `ulka `karduli Aud

asvel|puud pl haspel asvelpuid on `mitmed `muodi, suured laiad põrandal, ja siis jälle nisuksed `kõrged HJn

asõl asõl' g `asklõ Vas Se Lut kodune talitus, askeldus tarõ õnnõ `pühkmäl'dä^p, muido k̄ik' asõl' ar tett; läki^p ar kodo `asklõlõ Se; mink är^p latsõ^p `asklõlõ Lut

asõndõllõma asõndõllõma askeldama misa_tanh asõndõllõt tarre `m̄yüdä, mine_ `tüühve Har

ata ata-ata Emm Rei, at'a Han Amb Nõo 1stk laks, peks Päh poiss, issi tee ata-ata Emm; Kui laits jonma nakab, siss teeme peku pääle ata, ata Nõo Vrd atu²

-ata Ls uta-ata

atak ata|k g -gu soot; muust eraldatud jõekäär, mis suurvee ajal võib jõega ühineda - Har

atakali atakali = atakili `riided olid keik atakali; nahk atakali Khk

atakane atakane kulunud, katkine kui se riie nõnda `katkend, nollakas, nārus on, siis saab `üitid nõnda atakane Pha Vrd atune

atakas ata|kas g -ka sahmakas üks keväde tuli ea atakas lund maha Mar || haigus-
hoog mõni oo teisele `neokse ataka saatan et Mar

hatakas ata|k(as) g -ga, -ka S(h- Phl, g -gu Khk)

1. kiiresti liikuv madal õhuke pilv, jooksu-, tuulepilv; pilvetükk, -rünk see mis `kange tuulega madalast nobe `kargma on, selle `kohta `eetasse: atak linnab; pilve atagad

atakil

'lindvad Khk; *linnab kut atakas pili* Mus; *vahel põle pilve atakast 'kuskil ja, akkab sadama* Muh; *nii 'kangeste 'lendavad, ne on tuule atagad* Emm **Vrd** *adaka*

2. narmake; hatt *Kalla 'tuhlid ruttu äe, atakad juba 'lahti*; Sõrmed vastavad, *atakad* (lahtine nahatükike küüne servas) on lahti Kaa; *'paljad vanad atakad veel, 'öötakse vana 'riide kohe* Krj; *Omal suur atakas 'ändas Pöi* **Vrd** *hadikas, atikas*

atakil, -e = atakili *So va vat't on koa nii atakil; riie on atakile* Pöi

atakili *atakili* Khk Muh = hatul, hatule *raku kõru atakili kulund; riie on atakili, karuseks 'kistud* Khk || halvasti riides *küll see aga atakili kõib* Muh **Vrd** *atakali, atakil*

hatakõnõ dem < hatt²

1. emane koer *a täl ol'l hatakõnõ kotoh. tuu hatakõnõ hauk: ham-hamm, ham-hamm* Lut

2. libu, hoor *tyy üt's hatakõnõ ollõv, kellega tiä 'kääbev* Urv

hata|lats pej vallaslaps – spor eL *alt värädi ata laits, sij enne muistene sõimusõna* Krk -noot *hata nyyt* ”väike päraga noot, mis lasti sisse suure noodaga piiratud vette vastupidises suunas, st sealpool, kus suure nooda sisselaskmise koht, toimub väikese nooda väljatõmbamine” – Se

hatanõ *hata|nõ* g -dsõ

1. emane [koer] – Se

2. liiderlik [naine] *ar lät's tuu 'tüt'rik ka 'veit'kese hatatsõst* Se

hata|rõibe sõim = hatt² *vana musta 'päägä hata rõibõ, ma lüü su mahha* Har; *hata rõibõh, vana lits* Se

atask → astask

hata|sõlm oskamatult tehtud (umb)sõlm, mis kergesti järele annab – V *hata sõl'm, kiä sõlmõh ei püsü'*; *rät't um hata 'sõlmõ kõüdet. hata sõlmõl tulõ nigu mulk 'sisse* Ply; *hata 'sõlmõ hiidetäss, olõ õi 'jyyškja sõl'm* Se

atatama *at'atama* last vitsaga hirmutama – Koe

hatatamma *hataks sõimama muidõ 'pernaanõ 'naksi ääsä hommugu mii'* *Marinaga tõrõlamma ja üt'el: kurja vaimu hatt -- sinna jäi timä hatatamma, ma 'tul'i umma tjjid* Har

hata|tükk = hatt² – V sõim

1. emane koer – Har

2. liiderlik naine *vana hatatük'k, 'aiõ poisi nõõri 'otsa* Har; *ah sa hatt! hatat'ük'k, t'surrõga videlet!* Se || *kui 'lehmä tõrõl, üt'el: ah sa vana hatatük'k* Rõu

ate¹ *ate* g *atte* Trv Hel Ran San(atõ), atõ^p pl *attõ* Se = ahe¹ *ate sat'te maha* Trv; [pisuhänd] *võt's ku kahin atete sehen* Hel; *mes rehi 'ol'li ülevän, tyy 'ol'li ate* Ran; *rihe ate* San; *atõ^p om kodo tyyd; attõ ni atusõ* hrl *pañni üless* Se

ate² n, g *at'e* 1stk leib – Hää

hatelka *hat'elka* mehe suguelund – Vas

ater → ader

aterman *aterman* g -i euf naise suguelund – Krk

atetiimus sõim *kurivaim atetiimus peab vana sarvigu poolvend olema* Emm

ati|hark van ahtehark – M T *ati argige atetse rügi üles* Pst; *tõene mjj's atid atiargiga 'vihke kätte maast, kaits 'vihku kõrraga* Nõo; *tyy ati ark u atusselt 'alla* Ote **Vrd** *ativigel*

hatik *hat'i|k* g -ku, -gu = hatt²

1. *hat'ik piñni* Lut

2. latsõga `tütrik um hat'ik; hat'ik um baaba, kua pidä pal'lo `poissõ Lut

atikas atik|as Jõe Rid Kei/-t-/ JõeK, attik|as R, g -a; atik g -u JõeK (võrgu-, nooda-, riide)räbal vana atikast teha poranda riidet; `anõperas tuleb `verguattikasse `panna, `muidu paber teda ei pia Jõe; see peab ikka nõõr olema, iga at'ikaga ei seo ka; `riideat'ikas; vanad võrguat'ikad Kei; kusid olid `tehtud vana `nuoda attikatest; atik verk JõeK || fig (inimesest) ah sina attikas oma juttuga Lüg; on ka üks vana attikas (vanamees) Jõh Vrd adarus, hadikas, hatakas

ati|noot "väike noot, millel pära keskel" vaja at'inyyt `sisse `panda^p; at'inyyt om vähämb ku suur nyyt Urv; at'inoodal om perä keskpaigan Röp -vigel = atihark - Ote Plv at'i `vikloga atõti riht üless Plv -võrk ööseks järve lastav kalavõrk - V at'ivõrk oll' `põnnist langust `koetu Rõu; ati võrgal oma^p `väikese^p pulla^p, sõrmõ pikutsõ^p Röp; ati `võrka värmitäss sinitsess vjõ `karva Se Vrd att⁴, atussvõrk

atjama `atjama(ie) peksma, nüpeldama `piiat valu evät saa, minä `atjasesin `tõisi, a en nää Lüg

atkosi at-koži järelpulm - Lei

atlad pl `atl|ad Sim Iis Kod/gpl -ite/ Äks/n atel/ Ksi/n atel, gpl `atlate/; pl `atl|a T(gpl -ide Ran Kam, -ade Ote; atal|de Kam, -dõ Ote) sea kaelanäärmed ku siga tuoress kartulid suand, `atlad aab üles; `atlid `arssma; siga nüistäb `atlid Kod; sigadel on `atlad ülesse aanud Äks; `atlid pigistasse Ksi; sial susiti nõglaga `atlit `lõugeperä tagast vai `lasti verd; siga `olli `atlide peräst `aige Ran; `atla aava üless, kui tsiga `roh Kemp `süyki vai jahu om saanu; `atlit arstiti kah iks `juudasitaga Kam; tsial omma `atla `lõugõ perän; `tsialõ tsusati nõglaga ataldõ `sissõ Ote Vrd atlass²

atlane `atla|ne g -se Lai Kod; -nõ g -dsõ^p Se = atlass¹ koe `atlane ja lõime `atlane Lai; kolme niigä on `atlane Kod

atlass¹ `atla|s hv Jäm, Mar Vän Kos Kad Lai Plt /u; -s g -si/ spor V, g -se Emm Tor Koe Sim Trm KJn Urv, g -sse Kod, g -si Rei, g -kse VNg; `atla|ss IisR JJn hv Trv, Har Plv, g -sse Pal, g -se Krk hv Nõo; `atla|ss g -ssi KuuK, g -sõ u Rõu; `atlös g ? `atlase Krl; `artlas g -e Amb

1. sileda (toimse) pealispinna ja labase aluspinnaga riie `pruudi alus `patjad sai teha `atlastest VNg; kolme `nitsega `tehti `atlassi KuuK; ma panin padjale `artlas `riide `piale Amb; `tallasin nel'la niiega `atlass muodiga JJn; `atlasel on `siadmist pal'lu, `atlas `kangal Sim; kuduavad nel'jä niie `atlass ja kolme niie `atlass Kod; tegin aluskot'ti, kolme niiega `atlast Plt; põllilõ tetti `atlas joonõ^p sekkä Kan; mul omma^p `atlassjõonilise sängulina^p; `atlasskudõ om nel'ä `nitsega Plv Vrd atlane

2. u voodrisiid palitul on `atlas `riidest `vooder Rei; `atlas siid Mar

atlass² `atlass = atlad tsial om `atlass Kan

atlass³ võrse aa atlassit Lut

atlass|hain kollaste õitega kõrge rohttaim (sea kaelanäärmepeaistetuse raviks) `atlasshaina kasussõ^p `pervi pite; `atlass `hainu pandass [sigade] sõõgi `sisse Kan -toimne (kangamuster) sji one `atlas `toimne piält, alt tasane Kod; atlasstoimõnõ, toim `hästi nätä^p Plv

atlaulatama lahutama mjjž' `olle k'initusõn un `atlaulatõdi Lei

atma `at|ma, (ma) ata(n) Saa eL(-me Hls Krk, -mõ San)

1. ahtma, vilja parsile kuivama panema õhe lau `atsime ülesse Saa; rihi om atet; vedäge eleje kodu, siss atame üles Trv; `atmise argi olliva `puutse Pst; Ahjukülle `atmine oleved kuri tüy; mia `atsi `eila `rihte Hls; sji olli sääl rihet `atmen; üits kanid

'sissi, tõine at's, kolmass olli parsil; njj atets kik'k mis kujume pannass Krk; viimäne 'lauguss jäi iki üless, 'vastne ateti jälle üless Ran; rihi tuleb atta; ku 'rii all lade sai sõkuteduss, tyyd 'aiga olli rihi atetu kah; tõu 'vil'lä ateti nõnda nigu rükkigina, iki neli part kõrraga Puh; pää 'viidi 'karni 'valmiss, sääld olli ää ommuku atta Nõo; kui vali 'atja, siss olli kat's 'sisse 'kanjat Kam; ku rehi üless atetuss sai, siss 'panti ruttu tuli 'ahju Ote; nemä tõeva nurmest kodu neli 'kyyrmat ja ativa parsile Rõn; siss 'lasti tu rihe atuss maha^p, mis üless ol' atõtu San; parrõ^p atetass täüs Kan; ahu kuru 'atmõni ja latsõ pudru 'kijtmeni nee omma kat's rassõt 'asja Krl; meil sai ka atuss üless atetuss Har; Hummugult peSSI riiht ja 'päivält at'i üles; t'ää võt't vihu 'vasta ja 'atsõ üless Rõu; 'ol'gi atõtass üless [kuhja] Plv; Rehe 'atmisõ vigõl Vas; nimä at'iva^p mito riiht üless; linno ka atõtass; läk'e 'atkõ ar vili üless Se; kesva^p un 'kaara^p dak'siga atõti^p Lei || tugevasti sadama Kage att lummõ ku kasugõ käüssest Rõu

2. võrku, noota vette laskma lääme atame võrgu 'sisse Trv; kiisa aevõrguga atetass jää alt kiissu, jääaugust atetass 'sisse Ran; Armand võisõ atta sääld kerigu puul, ta sai kallo külläld Võn; tyy nyyt atõti 'sisse; atami 'sisse Urv; võrgu^p atat õdagu 'sisse; atõtass soonõlt 'sisse, üt's võrk tõõsõ 'pääle Räp; at'i võrgu 'sisse; lääme loomust - 'nyyta - 'võrka - meresit 'atma - 'viskama; ma ati sinnä^p ette - 'sisse Se

3. sööma, õgima ata oma kõtt täüs Hls; ma lää rihet 'atme (sööma) Krk; Kõik 'atva lavva man nigu tyy'meche^p kunagi; Neelä no neelä^p, kunas sa taa suurõ kõtutük'ü jovvat täüs atta Rõu; ma^p at'i uma kõtu täüs Plv; ata^p kõtt täüs, kavvas sa atat taah Vas; nigu att kõttu, t'äut kõttu nigu riiht Se

atr → ader

(h)atr → adru

atragõuma at-ragõ_uuma vastikuks muutuma (toidust) šyÿk at-ragõ_u Lei

atragõuss at-ragõ_uuss rõhitis - Lei

-atras Ls meriatras

atrima 'atrima, (ta) adrib Jaa Põi Muh ahmima, ahnelt sööma siga adrib nõnda 'süia, lomss-lomss Jaa; küll see 'atris aga 'süia; mis sa nii palju adrid Muh Vrd hadrima

atru|lill 'atru|lill a. merisinep (Cakile) - Kuu b. hanijalg (Potentilla) - Kuu -malts 'atrumalts randmalts (Atriplex litoralis) - Jõe

hatrune 'hatrune a < adru küll sie oli kole kivi, sie oli 'hatrune ja limane ja Kuu atru|nipp pl 'atrunippid punajalg-tilder (Tringa totanus) - Jõe -neul 'atru|neul Jõe, -nel Kuu kala: madunõel (Nerophis ophidion) v merinõel (Syngnathus typhle)

Ats: 1. a. dem väike poiss Ta oli alles põlve 'kõrgune at's Põi b. sõim oled üks mõlaat's JMd; kuradi at's, sa ei tia midagi Plt

2. (sõrme nimetustes) Eks sest vähikäsest 'atsist igä ka ole natukase kasu töö 'juuress Kuu; pisike at's Juu Ls nimetsi-, pisike-, väike|ats

atsa at'sa Hää Plt; atsä Räp a. sõim poisile 'õeldi kuradi at'sa Plt Vrd atsakas² b. sea meelitusnimi (sag 1st:k) - Räp

ats|aig ats|aig g -aja p -'aiga Kam Ote = hattsaaja lita joosep ijn, peni takan, tu om tu 'aelamine ehk atsaig Kam; litapeni pida ats'aiga Ote || fig (inimesest) kui 'tüt'rik poesiga trehvässivä, siss üteldi, et nemä 'piävä ats'aiga Kam

atsakas¹ atsa|kas g -ka hv Hää, Trv Pst; -gas g -ga Saa; atsa|k g -ku Hls Krk(g)

-gu) agar, kärmas, energiline *sji on ikki peris atsagas poiss Saa; õige atsak taliteme Hls; temä on õige atsak vanainimene vjil Krk || edev – Hää Trv Vrd ätsakas*

atsakas² *at'sa|kas g -ka Hää Plt a. dem (väikesest lapsest) – Hää b. söim (ebameeldivast poisikesest) – Plt Vrd atsa*

hatsama kiikuma; kiigutama *lehme hatsama; last hatsadakse jala peel Phl*

atsame `atsame ümber hulkuma (hrl koertest, ka liiderlikest inimestest) *peni `at-save `külla piti Hel Vrd atsatama¹ Vt hattsaaaja*

atsatama¹ *atsatama pulmi pidama (koertest) lita atsatab, pidä `atsajid Ote Vrd atsame*

***atsatama**² kädistama (harakast) *ku sõda tulnu sõss arak atsatanu muru_bäl un lüönü puiereida_bäl lippu Lei*

atserteme talitama, askeldama *ma pia iki siin atserteme Hls*

atses `atses kärmas *ole nenda `atses kut koer linnu taga Jäm*

***atsima** imp *atsi Krk, at'si Har Se lstk astuma ma kõnnite tatt, atsi nüid, atsi Krk; lat's at'siss esi^p Har; mine `maahha, at'si ka^p Se*

atsisna → atsissina

atsissina *atsi-ssina Jõe Lüg Jõh(aksiassin) Vai/at-/ Trv Hls Hel Vas Röp; atsi-ssina PJg Kei Kõp(sisna) Võn/at-/ Rõu(at-); at'si`ssina KJn; atsi-ssin Pär Kos Koe Trm Kod(sissina) Hls(-ss-) Hel; `at'sissin Iis; atsi-ssinka Krk; assi-ssina VJg; aktsi-ssin Puh; altsiisina Kse; altsissina Plt; arsisstin Äks; atsisna Tor; `tsissina Hel; t'sissin San, -a Röp puhastatud riigiviin lähmo `puodi `juoma paar pudeli `atsiissina Vai; Pool `toopi atsi-ssinad `maksis üle rubla Pär; mehed jõid atsissina `viina Kei; piiritusele pool vett jure, siis sai atsi-ssin Trm; `atsi-ssina om neli kümnet `raadi `kange ja topelt atsi-ssin om `kangemp Hls; me_võta üt's juús t'siissinet San*

atsissinka → atsissina

atskoo *atsgoo Emm; at'skoo- Ran Vas (kaardimäng) "kakskümmend üks" Atsgooga on ennast mütmed mihed püksata mängind Emm; mängevä at'skoo-d Vas*

atsma `at'sma lstk (kätt) suudlema *at'si minno, at'si^p käe `pääle Lut*

atspool → otspool

atstahvku *ats|ta-hv|ku Rei/-gu; obs-/ PJg Tor Hää/-gu/ Kei/-h-/ Trm KJn Kõp Pst(at's-) Ote, -taahvku Rõu, -tah|ku Juu Koe Plt SJn Trv/-gu/ San, -ta-hku Lüg Juu Krk Krl, -tavku Vig Plt; `at'stahvku Har; atstahvka Kos Se, -tahvka Emm, -taavka Vas Se/-fka/, -tauhki Har, -ta|hk Krk(g -hu, -hi) Nõo, -taalk g -gu Rõu, -taavik g -u Plv; astahku Trm; `a-stahki VJg; `astauki Vai; ants|ta-hku Jäm Khk(-tahvku) Han Tõs; anstahku Kse; `a-psta-hku VNg Lüg; `allstahu Plt; ots|ta-hvku Trm, -tahku Rid Koe, -tahku KJn, -ta-õku Khk, -tahvka Kaa Trv(-tavku) Plv, -tahka Kuu; vats|tahku Mär Kse Ris(vas-)*

1. eru(-) *atsta-hku `soldat ei `tieni `kruonot enämb Lüg; `vatstahku soldat, ku tal teenistuse aeg üle oli Mär; soldat oo atstahvku Tor; ma `atstahku `soldat ja au sees Juu; sji om joba atstahk `soldan; sji om `atstahu pääl, temät änäp ei tarvidede kohekil Krk; `atstahvku mehe olliva kroonu teenistusest vabastedu Ote; mitu `solda `niini `lasti `atstauhkiss Har; tuul soldannil om jo `atstaak käehn Rõu; sõamehele `anti atstaafka Se*

2. ametist lahti, kindla tegevuseta, prii; käibelt ära *sie kuol `mester jäi `a-psta-hku, sai `kuoli päält `lahti Lüg; nee kinjad saavad nüid `antstahvku Khk; Küll oo antstahku*

'raske elada Han; ta sai nüid juba vastahku Ris || lõpparve, töölt vabastus kui sai üks töö lõpetatud vanasti, siis 'tehti 'otsta-hvku Trm

atsuma at'suma 1stk käima, astuma Akka nüid at'suma kah! At'su, at'su tipa-tapa Hää

att¹ att g atu Sa LNg/g ato/ Kul Mär Kse(pl atad) Var Khn/g ata/ Juu; atu Mar/ato/ Juu Jür

1. sag pl üleshõõrdunud puu v riide osa; lõmaks v katki taotud ots; kaba [langetatud puul] atul riie, suured atud ning villad ülal Jäm; ööra liiva 'papriga kepi atud peelt ää Krj; suurd atod jääbäd 'külgi [langetatud puule] Mar; pulgal att 'otsas, ega ta nüid otst ää ei tule; 'kirve varrel atud ees; atud ette tagun Var; atu on [mutrile] 'otsa läind, ots on 'nässu 'taotud Juu || kiulu sisselõige Kui kiululõ ata sisse 'lõikad, siis mitte mõtõ ei põlõ, et 'välla tulõb Khk Vrd atta, attu(s), hatul(e)

2. hv murdlaine, terava harjaga laine atud 'peksavad 'vastu kivisid Mus Vrd attlaine

3. pilverünk suurt attu akkab aeama. kõva paks, üksigud pilve tükid Khk; Aas loode poolt atu üles Põi

att² at't Kir Var Saa, g ati Kse Mih Tõs Vas, g at'i Khn Aud Tor Plt vana mees; (vana)isa ati ait on annud 'väl'la, jahu mat't on maksnud 'võlga Kse; vana at't Var; 'vaata kui kaks 'atti elas, siis 'üeti vana at't ja noor at't Mih; mede aga at't oli atike, akkas õlut tegema rhvl Tõs; 'Mindi 'süema ning at't akkas liha jagama Khn; see seal oo veel at'i istutud õunapu Aud; at't ja memm Tor; vana₁ at' tüllüsket's Vas Vrd ätt

*att³ pl atud tutkas (Philomachus pugnax) – VII Vrd attkael

att⁴ at't g at'i kalavõrk at't ol'l üt's lak'unõ kõik, 'ahtakõnõ, süle 'korgu; at'iga suvõl 'püüt'i Rõu Vrd ati-, atuss|võrk

att⁵ att g atti 1stk kass – Lüg

hatt¹ att g atu Hi(h-, g hati Phl, ato Käi); n atu Rei Hää, at'u MMg, at'tu Koe, attu R(h- Kuu)

1. endisaegne naiste talvine peakate, (valgest) villasest riidest peakott – Hi vana 'naistel olid atod, 'valgest vellasest 'riidest tehet; Müts justkui va att Emm; ato olen näind; atu kaḡḡast 'tehte, pleegidete 'õues ka. teina oli torus att, see ehidete toruse Käi

2. van meeste müts, kaabu – R 'Pruudil oli henes krants pääs ja tämä peigmihel oli hattu pääs Kuu; 'miestel õlivad attud; en minä õle nähnd 'mieste attuda Lüg || väike v vana müts – Lüg Vai Hää hum Koe attu pääs. sie ei õle 'kellegi müts, vana, 'tolgendab ja ropp, ei õle enämb 'mütsi 'plaanigi tämäl Lüg; lapsed kannavad ka atusi Hää || fig hīgi hatu s kiiruga Kuhuss sün 'pistäd, 'aeva kohe hīgi haduss; Ei avida, saab 'tehtud kohe hīgi haduss, et vade hüäst raha sais Kuu

hatt² att g ata Kuu(van h-) I spor KLõ eL(h- V); at't g at'i San, ati Krk; n ata Pst, at'a Aud San

1. emane (koer) at'a oo ikke emase koera nimi Aud; ka sḡḡ om esane või ata Pst; ega pini 'pistä ei saa^p ku hatt 'handa ei nõsta^p Urv; essäne pini ol'l pini ja immäne pini ol'l hatt Har; pini hatt Rõu; hatt aelõss pinel; kui pini^p 'ümbre hata käävã^p (viinamaiastest meestest); hatt pini; üt's hatkut'sik, kolm pinikut'sikõt Se; hatt hauk, 'hamba^p tsilgusõ^p = kolgitsaga^p linnu kolgõtass Lut

2. liiderlik naine, hoor; armuke; lapsega tüdruk o nḡḡd (tüdrukud) ühed atad küll Kod; tyy vana att, elu aig 'litsi lõõnu Ran; vanast iks üteldi latsega 'tüt'rige atass. tu 'tüt'rik om jälle atass lannu Kam; Vana igävene 'tüt'ruugu hatt, egã 'ḡḡise 'tõmbas

'poissõga Urv; um säänä naistöraass ka kiä hata ammatit pidä Rõu; vana hata sai 'hindälle, taa mõni nainõ Plv; hatt um aunimi, lit's um liignimi, a huur um uma nimi Vas; Hata häbū, pini igä (lapsega tüdrukust) Röp; hata suku naane (kergelt ja valudeta sünnitav naine) Se || sõim – van Kuu, I eL vana hutt, vana hatt, mine koo, kerri sasist 'langa, ärä tule 'riidlema Kuu; oh sa vana att küll Ksi; kuradi att Pst; att pia lõvva^p, üteldess, nii ku pahanu oldass. 'tütrekku üteldess iks atass San Vrd hata|rõibe, -tükk, hatik, hutt

3. pealetükkiv inimene; keelekandja tõõsõl olõ õi^p häpū, kõõ tsusk umma ninna õgalõ poolõ, tuu om 'nilbõ hatt; ka koh om 'valgõ hatt, katõ 'vaihhõl käüse, ütele keelega ja tõõsõlõ Se || lobisev, kiitlev, lubadusi andev mees taa ei olõ miis, ta om mihe hatt. lupa külh, aga ta ei täädä^p Har; a mijsõs om hatt – mis timä 'krõlle aase, kõõ tõist tsusk. tä väega sääne 'petjä ja 'kitjä sääne om Se

-hatt³ Ls lephatt

atta atta = attu – Vig

attima attima van reele seotav seljatugi – Pil

att|kael 1. = att³ atkaelad, väga kukkede 'moodi 'riidlevad, pead on 'vastamisi VII; Atkaelal oli suur rae 'õmber kaela, kevade üppasid õheteise 'vastu, raed kohevil Põi

2. näruses riides [inimene]; ka sõim kuradi att kael Khk; 'juussed 'silmis nagu va atkael Muh

att|laine murdlaine 'suures meres oo kaari laine, lõpe meres att'lained; kui att'laine käde jääb, siis saab 'suitsu Mus Vrd att¹

hatt|saaja pl attsaja M T, (h)att|saja^p V(-saaja^p Urv Har Se); n hatsae Se hrl pl koerte jooksuag, koerapulm; koertesalk jooksuajal kus lita om, 'sinna läävä attsaja kokku Ote; peni^p pidävä att'saaju Urv; hatsaio seah ol'l kah mi^p Muri Röp; käävä ku hatsaja pini^p 'ümbre, räbeldeh ja purõldõh; Kohe kirep (kirju koer) killast jääs ja hatsaja pini hannast jääs (hum kuhugi minemisest) Se || õg (inimestest) kui sääne 'tüt'rik om, sõss ka pidävä attsaaju Urv Vrd atsaig -saajaline s < hatsaaja Lauda takan ol'l üt's hürin ja larrin 'endä, ku hatsaajalise kokku 'lät'si^p Har

attu, -s attu, attus Sa Muh Lä(atto, -s) Juu nässu, lõmaks, katki, pinnule; nässus, pinnul; villal nua tera attus Khk; kui sa 'kerve silmaga lõõd, siis läheb 'teiba ots attu Põi; toru ots oo attus (-attu läind), õeldasse kui toru ots oo 'käärima akand Rid; kui paelu 'riisuda soab, reha pulgad lähevad attu; tagus 'vuamri attu Juu || segamini, sassi see on ää vatustadud, tükkis attu 'aetud Khk || närus, halvasti riides see oo nagu atkael, ni attus teine kõik, 'santide riuetega Muh Vrd atta, hatul(e)

attu|pää hum viletsa peakattega inimene vana attu pää, ei õle sul 'mütsi pääs egä kedägi Lüg

atu¹ n, g at'u Han Hää/atu/ Saa Jür Vil Krk, atju Har, hat'o Rõu saamatu; tohman; edvistaja; vigurvant Tia mis at'u 'sisse oo läin, et na vakka oo Han; Jusku va atu läheb, laisk ei ole, aga ei pia 'korda; Vana atu 'õeldaks, sõj on -- ed'vistab ja 'seuke on Hää; oled ikka üks at'u! Jür; sõj ju peris at'u, sellest ei maksa kõneldagi Vil; karva at'u (habemik); olet üt's at'u, ei mälete kedägi Krk; Sa käüt poisil takan nigu atju Har; vana rahvass 'ütli: a sa olõt ku vana hat'o Rõu Vrd ätu

atu² at'u lsk laks, (vitsa)hoop Kui nüüd oled 'püksid 'märjast teind, siis saad at'u IisR Vrd ata

atudama *atudama* kiiresti minema, olles lohakalt riides *Pani siit atudas minema kut kaltsuwares* Emm

hatukene *at'uke* Hel, pl (*h*)*at'u|kōsō^p* (*hat'o-*, *hat'ö-*) Urv Har Rõu sõim ?kerglane inimene, kergats; Võrumaa lõunaosa elanike pilkenimi `Antsla latsõ ol'li *at'ukōsō^p* Urv; *Kasaritsa hat'okōsō^p* Rõu

hatul, **-e atul**, **-e S(h-Phl)** Kse Iis; *atol* Emm, **-e** Mar narmendav, karvaseks kulunud, villal [riie]; pinnul, lõmaks taotud [puuots]; villale, karvaseks [minema]; pinnule, lõmaks `kâised `nühkand *atule* Ans; `põikli *pee atul* [haamriga tagumisest]; *püksi perse atule kulund*; `rüistand *aisa `samba `külge atule* Krj; *põll on atul, seda ei saa enam `selga `panna* Rei; *atad võtab talval `otsa, puu võtab atule*, `lüies ja `pekstes lähäb *atule* Kse; *varusse servad kõik jua atul* Iis **Vrd** atakili, attu(s)

atune *atone* van, *atune* u vile, kulunud *atone riie*; *Karu on `metsas atune*; *Vaia ots läind `lüies atuseks* Emm **Vrd** atakane

***atuse|alune** partealune ruum rehetares *atusõalunõ miä um riih atõt är^p ni tuu um atusõ alunõ* Lut

atuss *atu|ss* g **-sse** Hel T, g **-sõ** V(g **-se** Lei Lut, **-ssõ** Urv; *aduss*, *atuss* Se)

1. = ahus, ahe *kui atuss kuiv*, `võeti *maha*, `panti jälle uus *atuss üless atussele* Ran; *tõene atuss olli parsil ülevän, toda nakati `pesmä* Puh; *viglaga ateti atuss üless*; *Kui atuss om atetu, siss pañti tuli kõrraga ahju, et atuss kuevas rutembide* Nõo; *pidit ärä `oitma, et tule kibena es lää atussede* Kam; *Olliva kai's pusipuud - - nigu aidsaiba, noidega pusiti atus läbi mulke täüs, et vili parembide kuivas* Ote; *Malõ `sääñtsit atussit kah `atnu^p et perän `parsi pite `pandsõ vett maha^p nigu lapin inne* Urv; *viglaga tougati parrõ edesi, siss jyyšk tyy atuss maha^p*; `laugu `kaupa lastass *atuss maha* Har; *Ku riih kuivas sai, sõss `ae'e atus `vällä* Röp; `mihkli pääväst lastass *aduss maalõ* Se; *ku kuiv atuss, kuivass `tõösõ uomugu. ku ämm, zõss ül'e katõ uomugu; pallav türe ziss `saie kuiu atuss, muiduži is tapa te'ri* Lei; *atuss um reheh, kõik arvata^p `laugusõ^p, tuu um atuss* Lut **Vrd** ate¹

2. parteepalne ruum *Atussen om peris hää magada* Ran; *siss `tyydi `kyyrma ja siss `panti sinna ülesse atussele vijl* Puh; *tyy om korõmb atuss, lätt enämb `villä üless* Har

3. ahne inimene *tam nii ahnõ `süümäde niu vana atuss; att `sisse niu vana atuss; tamm ahnõ niu atuss, püünd pääle kokku* Har

atuss|võrk ööseks vette lastav kalavõrk – Trv Ran *ku vagane ilm, sõss lään atuss `võrkega* Trv **Vrd** ativõrk, att⁴

atu|täis *Ma jähi vihma ala, sai seikse atutäve, et amba all pole ka kuiva kohta; Sai poe juures kõva atutäis pandud* (joodi end purju); *paned - - kena atutäve putru-piima kinni* (sööd palju); *Sander oli - - poiste käest sõhukse atutäve saand* (sai peksa) Kaa; *ma oleks ikke se atutävega läind* (oleksin surnud lapsevoodisse) Põi

atv *atv* g *advu* puukaba *advud tulevad ää `saagida, müigi puudel ei või neid `olla* Var

au n, g *au* R eP(*ou* Jäm Rei Han) M TLä u Rõn; *au* g *avvu* Nõo Rõn San V(g *au* u Rõu Plv Lei Lut)

1. maine, hea nimi *Paremb `auga `surra ku häbügä elädä* Kuu; *ei tohi `tühja juttu `rääki ja `toise au `tiuta* VNg; *sie on oma aust maha jäänd, oma au `kaotand, kie `mertsukast akkab* Lüg; *param `auga `auda, kui äbiga elada* Vll; *Oled vara kau-*

dand, oled vehe kaudand, oled ou kaudand, oled keik kaudand Emm; so 'eese viisid 'teotavad so au ää Mar; eks ta elan küll suure au sees Ris; mõnits tõise au, taht tõist sitate Krk; kõiv 'olli suure au sehen, tollõst sai pal'lu 'asju Ran; t_om ää ku latse serätse au sehen om; veli arvass, et tyv putup temä au 'kül'ge, ku sulane võtap temä sõsare; esi 'endä au ei küüni kohekina Nõo; Au om inämb väärt ku sada 'vähkä Urv; perremiis üt'el' 'pernasõlõ et sa_lõt mu 'avvu 'teotanu^p Har; Parõmb au sisen ellä^p ku hää 'sisse koolda^p Rõu; paremb 'auga 'hauda ku 'hääga 'mulda Räp; hää au lätt 'kavvõ, kuri viil kavvemballõ Lut

2. austus, lugupidamine, respekt vanamaid peab ikka au sees pidama VII; suure au viisiga 'võetasse ikke ärräd 'vasto Mar; 'reestrid olid seal naa suure au sees Mih; sui elas 'Uudes 'mõisas vana leskproua, kis 'nõudis pal'lu au Kos; au andma 1. sõjaväeliselt tervitama kõik sõdurid pidid 'anma oma ülemadele au Mih; soldat anab ülemale au Kos; sõa väen piät au 'andma ülembille Räp 2. respektierima 'tõine 'annab 'tõisele au ja on abinik Lüg; missa undile au annad Khk; au äi 'anta asjata ega 'tarkust tasuta VII; kes tyy veeren ollive, nü pidive surnul au 'anme Krk; kui sa toolõ 'avvu saat anda^p kiä üt's avvutu inemine om Har; 'säantselle inemisele 'piäsi kül^p kõik' ilma 'rahva^p 'avvu 'andma Vas; au ei anda^p asanda ja 'tarkust ei saa^p tasuta Räp; au pak kuma austust avaldama tämä tašt au paku peremehele, teretäs Kod; mis sa sel aust tal pakut, ega ta iki ei tule siul appi Krk; tõsõ käest taht midägi saia^p, lät's tallõ 'avvu 'pakma Räp; au tegema 1. sõjaväeliselt tervitama lei 'sõrmed 'kõrva 'ääre, 'ongi au 'tehtud Lüg 2. austust avaldama pruut siis tegi s_oma puolt sie au, et siis 'selle isame 'naisele ka pani tanu pähä Lüg; noh, ma või soole jo selle ou tiha ka hv Jäm 3. nõiduma, et tütar mehele saaks munõ tegevä 'avvu, kas täst siss om api vai olõ õi^p Se; a uga 1. austusavaldustega, toredasti ja kui 'auga siis 'maeti neid (mõisnikke) Jõh; see 'maeti 'ouga maha Jäm; nihused suuremad elukad said suure 'auga 'maetud Juu; teda 'maeti suure 'auga maha JMd; ta on 'auga eland ja 'auga maha 'maetud VJg; sääl olli ilust 'auge 'vastu võet Krk; 'Pjõtrekene matõti suurõ 'auga maha^p Har 2. see mees oleks 'auga võind sii 'olla, 'keegid poleks puudutand Ans; me oleme saand 'auga vanaks Kul; 'auga all'iks suand Juu; [naine] 'tõstis 'auga 'põlvedele oma [vallaslapse], ei tapnd ää Ksi

3. kuulsus; kiitus; tunnustus Emä tüõ, vade tüttäre au Kuu; igätses au ja 'püüdäs au ja 'õtsis au Lüg; Elu aig seda au taga ajand Jõh; niid on ta sest oust 'ilma Jäm; see äi tee tale au Khk; Ta ajab paljast au taga Kaa; mis sa_s au tahad, kui põle veart mette Muh; ta o siit ja sealt saanud 'kiituse kirjad ja au omale Juu; eks sellel old siis au, kes 'rohkem 'jõudis KuuK; mis au sa sellega saad Trm; syy aa au taga Krk; no mes au sa tollega said, et sa 'kaibama lätsit Nõo; no mis sa ütlet, määnest 'avvu inemisõt 'ot'sõvõ enesele San; Myy es taha tyyd es, ku tyyd avvu pal'lu ol' Urv; anna söögitegijäle au, syyk' um hää; mul oll 'avvu pal'lo, a 'õnnõ õs olõ^p Rõu; mullõ tul' 'avvu pääle, panü 'palka pääle Se

4. seisus; positsioon; seisund; amet sie mies ülendeti 'tallitaja au 'sisse; ajab mehe au 'vällä, mehe iest juo 'välläs; minä olen 'soldati 'naise au pääl sulasest (st sulase ja mehe eest) Lüg; sai 'kindrali au, sis läks 'Suome 'maale sai kamenda-ndist Jõh; võib küll 'olla, et tä perenaise au kannab Mar; ma olen sulasenaise au sees Plt; ametist 'lahti ja aust ilma Vil; oss miu poisš ka 'varga au saanu Krk; täl 'olli kaitš talu ja au pyyll 'olli kooli_õpetaja Puh; kes ohvitseri au sehen 'olli, tol 'olli tendsik Nõo; ku kryyn [pruudil] pääst maha 'võet'i - - 'nõsti 'tütrigu aust maha^p Har; au peale va-

deriks *ku kasugu änd ja räti änd üless jääss, siss 'ütleme sedäsi - - siu aiass au 'pääle, ku su vaderiss aiass - - siss saat au 'pääle* Krk; *aiass au pääle*^p Krl

5. autunne; endast lugupidamine, eneseväarikus *viin ottab inimese au ära* Jõe; 'oule *ja äbile ep saa vahet vahele* Jäm; *Ei suol põle änam ou ega äbi* Han; *temä ei tunne äbi ega temäl põle au* Juu; *ei õle tämäl au egä äbi* Kod; *kellel on äbi, sellel on au* Pal; *sij ei tunne 'ende au ega äbü kedägi* Krk; *tol atal ei ole äbi ega au* Ran; *au ta sie on 'auta inimene, sie 'tunne äbi 'eigä 'ilget* VNg; *karita 'kasvavad, 'auta eläväd* Lüg; 'auta *inime oo kölvalu* Tor; *sie oli 'auta tegu* VJg; *sina tulet ku 'aute inimene* Krk; *Ilma hirmulda kasus, avvulda eläs* Urv; *ta om üt's ilma 'auldõ inemine* Krl; *tell ole õi määnestki 'avvu, 'aulda*^p *inemine* Se

6. neitsilikkus; puutumatus 'tütrik *piab oma au üleval, ei lähä 'poistega segämiste* Lüg; *see tüdruk äb_oja oma au piretkid* Khk; *tüdruk pidas oma ou ülal* Rei; *neitsi au oo 'varna visatud* PJg; *poiss riis au ärä* Krk; *tark 'tüt'rik mõstab oma au alali oeda* Nõo; *om au leeväge pinile 'andunu* Krl; 'tüt'rik *piat umma 'avvu 'hoitma, nigu rõõsa piimä päält purru hoiõtass* Har; *Mijjs kaess kost saa, a tütarlats piät umma avvo hoitma* Röp

7. kosilane *au tul' lävele, ni sai tälle ga mino* Se; *tulõ au läve ala, toori jõvva_i vooril haarda*^p 'kõikõ miä vaia Lut

8. rahvapäraseid ja piltlikke väljendeid *abe on mehe au Jõh; abe oo mehe au ja nina mehe nägu* Khk; *Au värv on juba juustes* Põi; *abe on mihe ou, naine mihe nägu* Rei; *mu poeg on mu au ja 'uhkus* Hää; *abe mehe au ja nina mehe nõu* JõeK; *kus ta au ja ülgus nüüd jäi* Koe; *abe om mehe au ja nina om mehe nägu* Hls; *abe mehe au, nõna mehe nõu* Nõo; *vundsi*^p *omma*^p *mehe au* Krl || *Au käüb tied 'müöde, häbü tieärd 'müöde* Kuu; *suur 'kiitus, jäme tänu, ümmargune au* JMd; *temä aul auk 'persen* Krk

haua|andres surm *avva andress tule mul 'perrä* Krk -**ase** *haua-*, matmiskoht 'mulle 'jäätä ka 'auva ase kirik 'aiale Lüg; *Otsib nagu haua aset* Saa; *ku värin üle ihu lääp, siss surm 'möötvet avva aset* Krk; *raha ijst 'müidi nyu avva aseme* Nõo || *vahe külvamisel ka siia hidsa jäänu*^p - *kiä koolõss, tyu jäi havva asõ* Se **Vrd** *hauaplats*

au|ahne kuulsushimuline *sa õled au 'ahne üle 'liia* Lüg; *tema on ikke nii au 'ahne* Juu; *kes tahab 'kõrgemalle kui ta 'viartus on, eks see ole au ahne* Lai; *auahne om üt's kergät's* Krk; *tomm_ 'ilmauhnõ*^p, *pedä hennest 'väega suurõss* Har -**ahnus** kuulsushimuline *oh seda au 'ahnust, mis sel mehel on* JMd; *mõnel om au 'ahnuss nii suur, otsip au 'endäle* Nõo

haua|jõgi sügav pehme põhjaga jõgi - Vig Kir -**kabel** *Nindägü haua kabelist ärä karaned (kõhnust inimesist) Kuu -kaevaja, -kajuja 'auva 'kaivajad 'lähväd 'surnele 'auda 'kaivama* Lüg; *pandasse 'süümiss 'juure ja pyyl'tuupi avva 'kaevjille* Kod; *pl avvakajoje* Krk; *havva 'kaibja 'kinda*^p *andasõ [hauakaevajale või] ostõtasõ nõnarüt'i*^p Se -**kann** *pl aua kannid vesiroos* - Ris

hauake(ne) dem < haud

1. (väike) haud, kalm, *kääbas lapsele kaevati veike auakene* VJg; *pojakoõsõlõ kaavõti hauakõnõ 'valmiss, ja 'panti hauakõistõ 'puhkamma* Har

2. (väike) auk, lohk, süvend - Nõo V *njõdu pääl om 'väikene avvakene, sääl om vesi sehen* Nõo; *tuhkhaud om aho suu ijn sääne havvakõnõ, kohe tuhk ja hüdse 'kistass, ku ahi är_p om palanu*^p Kan; *tanh om üt's hauakõnõ, ala 'lasku ratta tsõõril sinna 'sisse minnä*^p Har

hauda | kivi hauda kattev kiviplaat *suured paed ollid auapikkuselt aua peal* [parunil], *suured auakibid* Vän

hauda | koht 1. sügavik, võrendik veekogus *aua kohad on kus 'järsku läheb sügavaks* Pha; *aua kohast saab kõige 'rohkem kala* Kad || *lahtine koht jääs – Jõh* Vrd hauakotus

2. (vana) matmiskoht *surno 'aead oo auakoht; karjaarode sees ja, einamaade sees, 'ootasse, sii 'jälle üks aua koht. 'sõnna oo mõni loom 'maetud* Mar

hauda | konn 'd'äänü ku auakonn, sl'ikt (viletsast v luigest) Lei -kotus = hauakoht – eL *selle jõõn om õige pal'lu avva kotussit* Krk; *järtv olli kuju. võrendike ja avvakotuste sisen olli vett* Ote; *havvakotusseh kala* Se -küngas *kääbas auaküngas 'tehti natuke 'kõrgemaks* Vän; *inimene, kõigest kõhast sa lähäd üle, aga auva 'künkast sa ei lähä üle* Pal -labidas fig Sul ead kosilased: kirikukirves ja aualabidas Kul Vrd haulapju -lapju = haulalabidas. Mu võlga mass matus, taso *havva lapju* Vas

aualine pl *aua* | lised Jäm/oua-/ Mus, aava- Khk; *avvaline* Kod

1. s matuseline *surma 'seltsis 'lähtvad 'surma 'matma, on oualised. kes teelt tagasi tulad, on surma ära 'saatijed* Jäm; *matussi 'tehtud ja surm olnd 'enne kodu, kut aualised koduse said* Mus

2. a = haudlik *avvaline kõht, mägi ja auk, lohk ja org* Kod

***auama** pr *auass* kahisema, kohisema 'aava lie^p auasõ; *mõtsa auasõ* Lei

hauda | meri sügav meri, ulgumeri *nemad olid 'aua merel 'olned sügisi ja tuld torm 'pääle* Jõe; *Sedä 'järsküembä [merekõhja] 'langust nimidetti 'aua 'pardaks ja peris sügävä 'auamereks; Sügäväss 'auameress [nooda] jäälage 'kinni 'jäämist 'karta ei old* Kuu; 'auameri ja 'ulgumeri hrl, *kaks nime 'toisel; 'auameri on sügäv meri, 'pohjas on vesi sue* Vai; *aua meres üleval* JõeK -mirt väike igihali (Vinca minor) 'Audade peal *kasus aua mirt, 'talve oli lume all aljas* Pöi

auane "sügav, pehme põhjaga" [jõgi] *sii Viibusse all oo va 'pehme, 'kõrkane auane jõgi* Vig Vrd haudlik, *audne*¹, *havvunõ*

hauda | neemine Hauaneeme küla elanik 'hauda 'niemiste 'heinämaad Kuu -parras 'Rannast 'kaugemal, *kus merepohi akkas 'rohkest 'langema, nimideti maa 'pardaks. Sedä 'järsküembä 'langust nimideti 'aua 'pardaks* Kuu -pealne *jõe auapealne sügav koht jões – Vig -plats = hauaase mul one juo 'aua 'platsi 'ostetu* VNg -põhi *sõim Uo sina kurivaim, sina 'avapõhi [kirus isa poega] Lüg -püüd 'hauda püüd võrgupüük 60–80 m sügavuses meres – Kuu -raha hauaplatsi v matmise eest makstav raha mo vanamel oli neli 'krooni aua raha* Mar; *kui inime sureb, siis õpetajale 'antakse auaraha* Juu; *Ta maksab aua raha järele (õeld sellele, kes läheb varastatud hobust taga otsima)* Vil; *havva raha mastass 'kõstri kätte* Rõu

aub → oup

haud aud g *aua* eP (g *aava* spor S; *oud* g *oua* Jäm Ans Emm[g *ova*] Rei Han); g *avva* Jõh Saa I(*aada* Kod; *avva* Pal) eL (h- V; g *auv[v]a* San Urv Krl; g [h] *aua* Har Lei); 'aud(a) g 'au(v)a R(h- Kuu)

1. a. (suurem) auk, koobas; süvend, lohk, nõgu (peam maapinnas) *Pikk aud 'põllu sies, 'jusku maa õless 'sisse 'langend* Lüg; *kivid lahuti, suured kaaluti avvast 'vällä* Ran; *palanuisi 'audõ ol'l [Kuresoo] nü täüs, et rukõ vitä^p es saa^p* VÕn; *vanast 'olli ütsi palutedu, kaevetu suure avva maa 'sisse* Ote; *tjü 'audu täüs* Krl; *lohetsõid kaevõti väidsega, ku haud [sees] ol'l, siss nakati ilastamma* Har; *ku pümme lätt pümehhele tjüid juhatama, sõss satasõ mõlõmba 'hauda* Rõu; *ähn tsaga havva [puu sisse] Plv; Tõõsõ-lõ 'hauda kaivat, esi 'sisse satat* Vas || (silmadest) 'väegä *auvan silmä^p mǧnõl va-*

nal; silmä^p omma^p `auda jäänü Krl; sil'mä^p `hauda sadanu^p – hobōzōl – vanal kuul `sündünü^p Lut b. kartulikoobas – _{spor} T V `kartuli omma ärä `sijidunuva havvan Ote; vii na ubina sinna^p `val'mide kaavōtudō `hauda Har; maa ubinde aua Lei c. linaligu kel oo [linad] sitast `maetud, siss virutab need matust `auda ja akka jälle uieste `matma Vig; lina ammutadas argiga avvast `vällä Ote; Nu ku hauan ka_{ks} hää vesi ol', siss sai sääl ka `valgō^p, mud'u `ol'li hauan lina^p õks ahembō^p Har d. kolle, lee aud kutsuti, `keetsime aada piäl ahju rinna all; süded one aada siden, kōdan one kividess aud, moete `tallad ise süte siden Kod; aua pial `kiitsid; rehetua `auda tõmma tuhk Pal

2. võrendik, sügav koht (veekogus) Kaber `nieme mihed olite siin `meie ligidel `aua pääl `kammila `vergul Jõe; Malu `hauda `maksab `vaeva, `Leete `hauda `andab `leibä Kuu; Siin jões on `põhjata kõht, aud Lüg; aua rinna `peale panime võrgu ette Vän; `veski `tammede `juures vesi sööb `sinna aua Kos; ojas on sihuke sügab koht, `mustrab kohe ja `kangeste kül'm vesi, `üitakse aud Pil; uja olli matal, `auda (sügavate aukudega) Ote; püüdmise kottal om sääne haud, sinnä saistass kala Se

3. a. matmiskoht, surnuhaud; kalm; kääbas, hauaküngas laseme `surne `auda Lüg; Sie tahab küll oma `svure varanduse `auda `kaasa `viia IisR; nende aud meres Khk; Lõidis omal märja oua (uppus) Emm; [kui põld keskelt tühjaks jääb, öeld] selle `aasta sureb üks inimene sealt perest ää, aua jago maad tühaks jäänd Mar; aua kelbas (haua äär, kallas) Vig; tänan paraè-gust oma isa aua `põhja Vän; käisin `surnu `aedas aua peal Juu; `nuorigi mehi `Assamas ja Kullengas ja kõik `viet'i auale ja augule (st said surma) VMr; `audasid tegema ([surnuaial] haudu korraldama) Trm; ma pia üits päe mineme `audu `säädme Krk; serände inime oless kulunu elusald `õkva `auda visata; sa aad mu elusald `auda (tülist); kes `naaru `pel'gäp, tyy `pjjru `koolep, pussuga `peetass `peie, `aesuga `aetass `auda Nõo; kōik' pandass üt'skōrd `hauda Rõu; elläi lõppi ar^p, `aet'i `hauda; `kyy'l'ja matōtass, `aetass haud kinni, maa pääl'e, saa k'ääbäss Se || fig ta on üsna oua äärel (suremas) Rei; nää Ploom `sōitis siit mõödä, `ootas `auda juba (st oli suremas) Mar; avva veere pääl (st enne surma) saat targass, aga siss om `il'dä Ran; hauas (haua põhjas) surnud; maetud vanamad oo aava `põhjas; kaks last makavad `audas Muh; juba se `külmes `audas Vän; tütar om `avvan Nõo; hauda minema surema Vanad inimesed läksid kõik `tervete ammastega `auda Põi; läks lapsega tükkis `auda (suri rasedana) Kse; mjjs läits `auda, naesel `ol'li nii kahju kui `oitku Ran; kōgō uma keelega lää `hauda Vas; hauda (-hauale) viima 1. (maha) matma ei lahe `surnud `audagi viia, mutku tülitsevad ja `taplevad Pal; mina oless `auda `viidu, oless `pehmit `pei'it `saanu Rõn; 2. surmama, tapma See suur töö `ahnus ta enne `aegu `auda viis Põi; mu `mōistus on `niuke tõmp, ma olen nii sarnane, ta kipub ikke auale mind `viima Ann; sji `haiguss om pal'lu inemiisi `hauda vjijnü^p Har; hauda ristima kiriklikult matma – Hi `auda restidagse. õpetaja restib: mollast oled sa `vōedod ja mollags pead `saama Käi b. rahvapäraseid väljendeid Närib veel `aua `pohjastki `toise üles (surnust halba rääkima); Ei lase toist `auaski rahul `olla id Kuu; Küll haud parandab (parandamatust haigusest) Hlj; [mehel] `varbad `audas veel soojad, aga naine lööb juba `litsi Mus; Tunneb aua aisu (on vana) Pha | Eks `auass ole aig `puhkada Kuu; `Auvas `aiga magada küll Lüg | Minu suu on `nindagu aud (ei räägi edasi) Kuu; Vaikne nagu haudas Vig; küla oli nii kui `surnu aud `vaikne Aud; Kole ku haud (tühjast hoonest) Trv; kõik jäevä kõrraga vakka nigu aud Nõo | ega teine saa teise aua `kohta `täita, igauks piab ikke ise oma `auda minema J.Jn; Ega üt's

täüt uma havva; astu õi^p üt'ski üle uma havva õi^p Rõu | (haiglaselt kõhnast inimesest) nagu arvass `väljã tullud Kod; just ku arvast tõusnu Krk | Surm läheb üle aua (kui tahtmatu värin üle ihu käib) Tõs; surm läits üle avva, mõõt` `auda, kas om paras tulla juba, värist minnu Ote | Kes isa ehk ema lööb, selle käsi kasvab hauast välja Krj; muilõ `hauða kaivat, es_ `sisse satat, `hindã päält võta^p mõõd'i (salasepitsuste tegijast) Se; havva veere pääl jala^p (rasedast 6 nädalat enne sünnitamist) Lut; (teine, üks) jalg hauas, teine (haua)/ääre peal (~äärel) ~ kaldal (~kalda peal) ~ pardal ~ kaelas ~ veere peal ~ perve peal vana, suremas Omal juba jalg `auas, `tõine `aua `kaldal, aga `tõised inimised on ikke `ambas Jõh; see nii vana, jalg aavas, teine aava äärel Khk; varsi jalg aadan, tõene `kaldal Kod; tige ku vana kõng, et tal küll jalg arvan ja tõine veere pääl Krk; jo^p jalg havvahn, tõõnõ um jo kah veere pääl Rõu | meie ema on küll ühe jalaga `audes, teesega aua ääre peal Vän

audaline → haudline

audane → audene

aude `aude R = audjas `Üasti sue `aude ilm; `Suure `tormi järg ja ilm `aude, ehk akkab Ulgmadalale ka kalu soretama Kuu; ilm on `pilves ja udune, ilm on `aude; ilm läheb `audest Lüg; Täna tuleb vist `äiakese `vihma, `irmus `aude ja `raske on; `Kopsu `aigel pidi `kõige `raskemb õlema `niisikeste `audede ajal Jõh; `aude `ilma on tümã `ilma, madal, tümã tuul Vai

(h)aude → haue

***haude|ahmen** suvine ahven ahamnid suvel kutsotasse aadeahammed, nõjd tulevad suvel soja ilmaga, sis nävãd aaduvad Kod

hauded → haue

haude|hein `aude- Kuu/h-/ JõeK [loomadele] hautatud hein `aude einad, `audub `einu lehmale, `panna tuline vesi `piale JõeK -kapsas aude- Koe Trm, aade- Kod; `aude- Lüg Kos VJg sag pl hautatud ja hapendatud kapsad `aude `kapsad, kiedetud `kapsad, mis `panna `raiekapsaste `ulka, sis akkavad `easte `apnema VJg; aade `kapsad ja riiv `kapsad Kod Vrd hau-, audu-, haue|kapsas

audeks `audeks "tegemata, prügitamata" mineva sui jcid teed kõik `audeks `jälle, pole midagid `peele `pandud Khk

audene `aud(e)ne, `auda|ne g -se = audjas `audene `ilma, puol udune, sue ja `niiskus, vagane ka ja; `raske `lämmu õhk, kui on `audene ilm Lüg

haudes, -se `audes R(h- Kuu) Kse spor K, Trm, `audesse hv Sim, Plt = audjas ilm täna nõnna `audes, ei tia, kas akkab õite sadama või Amb; sügise `enne jõulud on `audes ilmad Kad; ilm seisab `audes VJg; teinekord on suvel [ilm] `audes, `sompas ja paksus udus Sim; ilm lähãb `audesse; ilm on `audes, nisuke soe ilm, nigu vihma saod ja, sügise kiissa `püidmese aeg ja Plt Vrd audus

audev `audev = audjas `paergu `jälle `audev soe one, sijn tyub `õstass vihimã; `audev pilven ilm Kod

haude|vesi `haude- Kuu; aade- Kod (kartulivarte, heinte jne) hautamise vesi (on valmistatud talvel ka loomadele) `Audevesi on enãmb `luomale `anda kui `paljas vesi; Küll se tie on tänã `jusgu `haude vesi kohe, vade `tervisele `sendã hüã Kuu; aadevesi jãeb `kapsile `sisse Kod

***audija** transl `audijaks puruks, peeneks `Tormiga tegi kaik `vergud `audijaks; Sie torm tegeb kaik rüsãd `audijaks Kuu

audik¹ audik g -u malk `andsive audikud, pess koera mineme Hls

audik² *audik* g -u hauduja lind *Mõnel linnul pidi isa veel parem audik õlema kui ema; Audik akkas juba munele, pojad omal 'veiked alles IisR*

-haudjad Ls hanihaudjad

audjas `aud|jas g -ja IisR Sa(`oud- Jäm; `audu- Vll) Vig Kse Sim Kod KJn

1. niiskevõitu soe, sompus, lämbe, tuuletu [ilm] `kamber oli `oudjas Jäm; *kena 'audjas ilm, kui vaga ning soe on; 'talve olid 'audjad ilmad Khk; 'audujas 'lämmi ilm, pala soe, 'niiske, sauna leili 'taoline Vll Vrd aude, audene, haudes, audev, audus*

2. (veidi) haadunud `audjas kala (päikese käes hoitud soolakala) *pole änam nii soolane Pha || pehme [maa] 'audjas koht KJn*

3. [mune] haaduv `aud'jas kana plaksud Kod

4. isamesilane, lesk lese `audjad u, hv Kär Vrd hauduja

haudlik `audlik g -u Hls Rõu/h-/ ebatasane, auklik; haudu täis jõgi on `audlik, pal'lu avva kotusid sehen Hls; `haudlik maa Rõu Vrd aualine, auane, haudlikane, haudline

haudlikane `audlikane San, `(h)audlika|nõ (`haudliga-) g -tsõ (-dsõ) V(`audlikõ|ni g -dse Krl; `haudlikaanõ Se) auklik, rööplik *taa riuhhetarõ põrmad om vaia tasatsõss tetä^p, taa om 'väega 'haudlikanõ; loe sa ka ilusadõ, sa lähät nigu 'haudlikast tjjd müüdü ratastõga Har; süvä lumi um, tjj^p 'haudligadsõ^p Rõu; 'haudlikaanõ norm, t'siol tsuugidu suurõ havva 'sisse Se || rõugearmiline nägu oll 'haudlikanõ Har Vrd haudlik*

haudline `audli|ne Lai Nõo(g -se), h- Vas(g -tse) Röp; `audle|ne g -se KJn; `audlõ-nõ Krl; `audaline IisR = haudlik kus puud on üles 'juuritud, paha 'niita, on `audaline maa IisR; `audlene jõgi KJn; *tii um 'väega 'haudline Vas Vrd havvunõ*

haudmass *haudma^s* g `haudmõ = haue - Har

audme → haue

audne¹ `audne = auane sügäb `audne jõgi, mõnes `kohtes sai läbi kõia Vig

audne² → audene

audu `audu peal munad o `valmis teisel (st kana, lind pesal) Mar

hauduja 1. tgn < hauduma

2. isamesilane, lesk `leskede vai `audujate järele `ütleb, `millal tuleb esimene pere. `audujad, *nied mett ei 'kõrja; emäd 'paarivad 'audujäega Lüg; mihiläisil omma 'tüülise esi^p, 'haudja esi^p, kis peret 'hauduva^p Har Vrd audjas*

audujas → audjas

audu|kapsas ppl `audu `kapsid haudekapsas - Kod -küpsse tainane, nätske leib on `ouduküpsse `tainane `pehme, `oudund, pole `küpsend Jäm

hauduma `audu|ma R(-maie Lüg) eP (h- Phl; `oudu-, `oudo- Jäm Ans Emm Rei Han), `aud(u)|ma Muh spor L, Kod Kõp Vil eL (-m[e] M, `haudma - `haudum[m]a V, `haud'ma Lut), `auma Vän; pr `audu- (`audo-; [ta] audub ?Koe Kad Trm Lai, audub Kod) R(h- Kuu; imp^s `avv[v]u- Kuu Lüg) eP M Ran hv Puh; au- (ao-) Kuu Hlj spor eP, Trv Lei; (h)avvu- T V

1. hautama, kuumusega (ja niiskusega) mõjutama, sojendama, kuumutama; kuumuse (ja niiskuse) mõju all olema, selle toimel (teiseks) muutuma **a.** [mune, poegi] hautama, poegi munast välja tooma *Lõsüksis 'justku va 'haudund kana Kuu; litigad oo tuppes, siis tä akab litiguks sugema, tä aq ub ennast seel sehes Khk; 'Õötakse ka, mis sa luksud, ega sa_b akka 'auduma minema Põi; Ani aub ühü jala pial = kasvav kapsapea Han; [mesilase] kärg lähäb mustas ja `sitkes kui pojad 'auduvad Var; kanad 'luksuvad - kippuvad 'auduma Juu; ia 'auduja kana VMr; ikke seest pigistavad [kalal]*

marjad `välja ja `auduvad siis pojad `välja Trm; `audev kana Kod; Mul ei olõki`i` essä, susi sittõ kannu `otsa, päiv `hauðõ `vällä (vallaslapsest) Urv; logõvalla nigu `hauðva kana Har; Sõss tulõvagi nyy vagla^p `säla sisest `vällä, miä sinnä pagsu naha ala^p umma `hauðunu^p Rõu; Kakõno nigu hauðja kana Räp; paisõ hauð mää `sisse Se || (haiglas) last ajaliseks kasvatama u nyy latse, mes `enne `aigu sünnivä, noid avvutass `tryubi mulgun `kaskanaha tüki sehen Puh; `säitsmä `kuune laits, oless ta latse `kliinikude `annu, oless `vällä avvutu. laits avvuti `seeni, ku ajalisesse `saanu Nõo || (rasedast) tea mes tä õlma all seal `audumas on Mar; nüid `auduss, siss lää `lõhki; kass `auduss `poigi nüid, kurt kõtuli mahan Krk || saamisel, loota ma^p otsõ k'uudu hobõst. - no kas `saie? - `hauðmisel om Har || fig `Kaua `audund `asjad `lähteväd `aisema (kuulu-jutt levib) Kuu; Oh sie va igavene `tossakas saa kedagi `tehtud, üks `enne `aegane ja vähe `audund ikke on IisR; magu hauduma paisuma, valmima (viljast) - Kam V kesv vai kaar `audse maku; kui maku avvup, siss tu kotuss lätt jämedämbäss, kost pää `vällä tulep Kam; kuu aud maku (kuu kasvab) Krl; mao `hauðmese `aigo siginess vilä `sisse tungõlpäid; kesev hauð mako, käol joba uhhak kurguh Räp; rügä nakkass jo mako `hauðma, keşväl om ar mago hauð Se b. kuumuses (ja niiskuses) valmima, küp-seda laskma; väikesel tulel kaane all kee(t)ma, aeglaselt küpse(ta)ma `autu liha VNg; kali `audub `ahjus, `paistub `küpses Lüg; leib oo `audumest `vaego, pool küps Mar; `audub `einu lehmale JõeK; kui `erne supp keeb ja jääb `auduma, siss lähäb `pehme-mast Äks; tangu om alle kõva, puder taht `audude vjil Krk; kiisa `panti potiga `ahju, `audusiva `pehmess, luu kah ärä `audenuva Ran; lehmile avvuti syyim aganist Kam || lühikest aega keetma, kupatama (kapsaid enne hapendamist) `avvutasse `suure pada-de sies, `aetasse `kiemä, `tõstetasse `laudude `pääle - `avvutud kabustad Lüg; egä aadutud `kapsale `syyla pantud Kod; `väikse pää avvuti, avvutu `kapsta. pää lõegati `rišti `kat'ski `panti `auduma Kam; ma `täämbä hausõ `kapstit Plv Vt haudekapsas c. (tulises vees) leotama v ligunema [karu] pahemal käppäl õli `põlvest `saate karv `väl-lä `audund suus [imemisest] Lüg; rehetoa vommil oli silma kivi, selle sies `audus kaņņas [värvimisel] VMr || [pesu, kangast] hautama; (leelises v kuumas seebivees) ligunema v keema `põuku, `kaņņast `auduma. Panin `tõrde, tuline leheline `selga, alt lased ära ja `jälle ajasid `kuumast, kõhe et kiev ja `uuvesta `pääle Lüg; ega sie allitand plekk `vällä lähe, au ehk pese VMr; siss ma olli tüdrukene, ku `püiki avvuti Nõo; ku mina `naksi mõssu `mõskma, sõss joba `paaga havve Plv || [kalja, taari] tegema, uuendama, värskendama enne `auti ega `laupa `õhta ikka `taari VII; `taari `autasse, kui tä san-diks on läind Mar; kahe nädälä päräss aaduti [kalja]. `panti uut raba ehk uuded kalja leeväd `juure, siis `jyydi vjil Kod; taaritõrikse `põhja `panti kõrd `õlgi, siss taarileib ja kuum vesi kallati `pääle. siss `lasti tõse päeväni `audude Hel d. (soojuses ja niiskuses) pehmitama v pehmenema; painduvamaks muutma v muutuma `niine `avvutasse sedäsi et lähäb kuor `lahti ägedäs; `virsu `avvutasse ka, et akkab iast `jalga, on `pehme Lüg; pannakse veel tulise `leibadelle riie üle, et siis `auduvad Ann; linad on viel valjud põle easte `audund Koe; vanast tenäti sannan, üteldi at'tuma viha `audjale. viha `audja kašt viha likess pañd keressele `auduma Nõo; ja siss kud'a [vehmripuu] `pehmess `olli `audenu [kuuma tuha sees], s paenutedi ta telele `ümbre Ote; taa tõrikõsõ vits om vaia vällä `hauð^p, siss saat tõrikõsõle pääle aia^p Har; loogapuu pandass kuuma vii `sisse `hauðuma Plv e. puunõusid hautama, turrutama `audub `tuorvi, akkab `audumaie. tulised kived ja kadaka `õksad, siis ei lähä appust Lüg; lüpsiku torirohud `pandi `kuima, kui taris `olli püt'ta `audu, siis nendega `auti Muh; puu riist kui tema ei saa `autud,

siis piim akkab venima sial sies VMr; putt jo `hõnkass, timmä vaia `haudu^p kivvega^p Se f. soojendama, kuumutama, (ennast) hautama; sulatama Nüüd `haudusin laval `tarbeni, ott hie `augud `lahti Kuu; Juhan on `ahjul, sääl tämä `audub oma `külgi, ei tule maha, ei tulegi Lüg; All kõhu otsa sihes `olla `kange valu, `audus soja kiviga Pöi; aade ahamned; kui soe ilm, siis mua `aurab, `keltsä aadub Kod || arstima, mäda välja kiskuma; lahti lööma, puhkema (paisest) mu põlv oli kohe nagu suur pada, siis sai vana sea rasvaga ja tangu pudruga `lahti `autud teist Juu; midägi havvutuist pääle panda^p, nigu ruttu ar havvusi^p, pääsesi^p `jyyskma Se || fig (soojas kohas) istuma, magama, lesima; vedelema, laisklema Midäs sa siel tuas nüd `hauud - - tule `väljä `vastla `liule ka Kuu; Kes pani omale `suaja `ilmaga pali `vantaruid `ümbär, [sellele] `üaldi, et mis sa `audud `ennast Jõh; Saab jo küll `ahju pial `audumast, tule `alle IisR; `rüide all oo ea `aududa jah, ea soe Mar; mis sa `audut siin kodun, ku sa `vällä tühü ei viisi minnä Krk; haud pääle magamist (alati magab) Plv || anna `seie, mis sa oma püus seda `audud Khk g. (niiskuse ja soojuse toimel) põletikuliseks muutuma laps one `audumas, pan linase `rüide `öüdeid `kaindla `alle VNg; `varbad `lähtad `auduma, pane `jälle villatukk vahele Mih; lapsil `auduvad `kainla-aagud ja põtkava-hed Kod; `loomadel olid sõrad, kui `kasvasivad suurest, kogusid pori tükkisid, akkasid `auduma Lai; `perse sori ärä `audenu latsel Ran; mu emä üteli et, ku keväje edimält `konna vii sisen näet, siss tük'kev jala `audumõ San; havvunu `varba `vaihhõlõ panõ^p kuusõ `tõrva Lut h. pehkima, mädanema, kõdunema; määndama; rabadaks muutma v muutuma nüüd `kõnnetasse rukki kõrs üles, eks siis akkab kõrs `mulla sies mädanemä ja `auduma Lüg; riie, on tä märjalt jäänd kohegi paksuli, siis tä `audub ära; sõnnik `audub `lautas Khk; lahju [võrgu]lina nii mäduks `audund Mus; linad `viidi likku. kui linad kuivale jäid, `audusid ära Pal; siss `panti naa [keedetud taelad] mullage `kinni, `lasti `audude Hls; vana egä om keväjelt ärä `haudunu^p, egä `hyyliduss alt ärä Har; maa jo^p ar um uttunu^p, turbass jo^p är `haudu; rüä orass `pel'gäss `hämmä, gu `hämme maa pääle satas lumi `tuori (siis) ga keväjält vöi ar havvuda^p Lut || muhenema, käärima (maast) umalad `kasvavad `niskeses `audunes maas, kus vesi `tassind `prahti ja Lüg; sõnniku maa kõnneti äräde ja `lasti siss `audude sääl Krk; Kesväl pidi maa olõma ilusahe är `haudunu^p Rõu; siinä kehvebä maa pääle haaru vi sitta, tuu lasõ `haududa õnnõ. soo maa om no `haudunu^p, `piasi õks `vil'jä `saama Se i. umbselt soojana tunduma, vihmaootel olema (ilmast), ilmamuutuseks valmistuma, ilmamuutust ennustama `audub elm, ise soe ja ise `pilves Mar; aob suurt sadu Khn; pääv `õige kõrvetab, si aadub `vihma Kod; ilm akkas `audum(e) vihmal. kisk `umbe, nüid auts `vihma joba Krk; päiv om niu vii sisen paistuss - - nüüd aud õkka satu; ku kana `liiga pal'lu vihussõ ja näk'itese, siss om ka et, `vihma `audva San; ta undsõ^p aud `põuda Urv; ku põvva^p omma^p, `nyurdõ `pil've lask, ilm nätä^p haud sadama Vas; `pil'vi haud, saa `vihma; `haud'ja ilm Se

2. fig (põhjalikult) mõtlema, kaaluma; endas kandma, hoidma, vimma pidama mis sa `audud omas mõttes kui et `räägi `kellegagi Lüg; mis sa selle asja kallal nii kaua `audud Khk; Piab viha, `audub `kurja Hää; tea mes mõtteid see audub Trm; `audub neid `plaanisi, kes tiab mis ta nüid `väl'la `audub Lai; kis siantst pikkä viha piab, `audub, `õhkub, just ku üits aa kubu kunagi Krk

3. fig peksma `audusin `õige `kõrra ovost Lüg; Pani pia `jalgude vahele ja `audus naha tühüst Jõh; Villu suab `audu Kod; Sain lõpuks selle rattavarga kätte, aga ma teda audusin KJn

haudumadu `hauduma|du pl -tumad vähe küpsenud Tänä oli puess `oite `haudumadu leib, ei `kelba kohe `kuidagi `süüä Kuu

***haudumine** g `audumese Tõs, audumise Koe lämmatavalt (soe), lämbevõitu tänä oo `audumese soe, `sõuke `audumese ilm Tõs; on nii audumise soe. `vihma tuleb Koe

haudumise|pulber `haudmise `pulvrõ talk – Har -tõrs tõrs kangaste, pesu hautamiseks Suur tõrs, tuhk `pandi `alle, kiev vesi valati `päälä ja takkune vai linane `kappas `sinne `kieva vette. tünn `pandi päält `kinni, sie õli `audumise tõrs Jõh

audumissi `audumissi Khk, `oudumisi Rei haududes, pikkamisi [küpsema] piab `nda `audumissi küpsetama Khk; leib `küpseb `oudumisi Rei Vrd haudumiste

haudumiste `haudumiste = audumissi Lase `taŋŋu `putru alade `haudumiste `kiedä, siis o hüä ja saab `pohja `korbumata tümäks Kuu

audunuse g `audunuse haudunud koht [ihul] `tärkliis ja ussi jahu, mes seenä pal'gi kül'jess kuare alt kuabisid nua õtsaga `pihko, `paniti lapsele `audunuse `piäle Kod

audunuse|rohi `audunuse rohi harilik käbihein (Prunella vulgaris) – Kod

audus `audus Kad Lai = audjas `audus ilm on palav ja `raske, siis aub `vihma: kui `pikse oog `mööda, siis on `vaikne ja soe, siis `ööldasse, et ilm on `audus, küll ta tuleb `veelgi [vihma] Lai Vrd haudes

audutama → hautama

auduv `auduv vesine, märg `auduv soo seesab märg kaua, ei soa `einä teha Juu

haue aue g `aude eP (ou- Jäm Ans Emm Rei, n aave Khk Mus/g `aave/, aude JMd HlJK Trm, aade Kod, ppl `õuded Rid), pl `aude Trv; havvõ g `haudõ Plv, pl `haudõ^p Kan, p ? `haudet Räp; `au(v)e g `aude Lüg; n, g `haue, pl `hauded Kuu, n `aude VNg Vai; hauõ^p g `haudmõ Har; pl `audme Nõo; ? `audi pl `audid Kär

1. hautis, hautamise saadus; see, mida hauta(ta)kse **a.** hautatud loomatoit `luoma `haue (hautatud kartulivartest, lehtedest jne) Kuu; `aude – `lehmäle `audeti, agana `pääle `kievä vett ja `anneti `lehmäle `süvvä Vai **b.** hautav aine Akkas omal einapebri oudid tegema Emm; pane soe aue `piale. lõob ennem `lahti paise Mär; magusast ja püüli jahust tehase aue, sie võtab `kasvjad `lahti VJg; jalalõ vaja havvõt tetä^p Plv || tabu maa `hauded (maa peale väetiseks mädanema pandud praht) Kuu || püügi `audme (pesupesemise puhul tehtav traditsiooniline (pidu)söök) Nõo **c.** sag pl linnasepäts, keedetud v hautatud linnasejahu, kaljavärskendus see `õigest leiväst taar põle ikke nii ea kui auetest `tehtud. auetest oo `neoke ramos ja paks Mar; kadagate `peale `pandi [taariastjas] `auded. keemast `võeti pajaga ja `pandi korralt kallati `taargasse Mih; üö `otsa olid `auded ahjus; `este `tehti `auded rukki ehk odra linnakstest Kad; tii taari `aude valmiss. `audide `pääle pannass vesi Trv; siss kallati `tyybrist nyu `taari `audme sinna silla `pääle ja `panti `kuuma vett nii et tyu tõrike täis sai Nõo **d.** sag pl mesilaste haudumisel olevad munad, nukkunud tõugud, (kaanetatud) kärjekannud kut mesilased panad munad, siis nendest tulad `auded ja tõugud Khk; `audi toobid Kär; ega nad (mesilased) ise nii pal'ju süe, aga aue võtab `toitu Kad; naa^p mihiläse `haudmõ nakasõ jo `ussõ tulõma; üt's hauõ^p om jo ussõn; imä [loob] muna kañni sisse. munõnu kiñni kaanõtunu^p, kutsutass `haudmõ^p Har; imä tege puja `haudet Räp Vrd haudmass, hautus **e.** konnakudu kunna `koelmu um vaest tyu kunna havvõ^p Plv

2. hautamine; haudumine `Oisin `leivä `astja tulises `audes; kanad o `haudess vai said `pandud `haudesse Kuu

3. fig **a.** peks, peksmine obone `tahtoses `auet `saada. `andasin `tuplisti `auet; ovostelle `pandi `saidakas `perse `pääle ja `anneti `auet, et `saivad `mõisa `juure Lüg

hauekapsas

b. vaev, töösoe, vatt *Küll sene 'tüögä on elos 'auvet saand, võtta kas vai rukki`leikuss, oi küll sai 'auvet - - ei 'nüitsel ajal enämb 'ninda 'auvet saa, nüid juo 'massinad* Lüg

haue|kapsas *ae-* K, 'auve- Jõh sag pl haudekapsas 'veiksed 'kapsapeäd lõegatakse 'lõhki, need lohod 'autakse ää ja pannakse 'apnema – on aue kapsas. sellest keedetakse suppi Juu; aue 'kapsad said 'autud, raie 'kapsaid 'pañdi vahele. teine rida 'tooreid 'lohkusi ja teine rida aue 'kapsaid Pee; aue 'kapsa supp, 'nuaga rästiti [kapsad] peenemast; aue 'kapsa piirakad Lai

auete|pealne Oh sa auetepealne! (aeglasest inimesest, meelepahas teisest inimesest v loomast) – Rid Ris

auetu jõuetu sa oled õige auetu Saa

aug *aug* pl *aug|a^p*, *-e^p* okaspuu okas – Lei

haug *aug* g *augi* spor S, Lå (h- Phl; ou- Jäm Ans Emm Kse Var, pl *õugid* Rid) PJg Vån KPõ(g *aogi* Kos) spor I, u Trv; n 'augi Vai Kul ('augis) Ris ('augis) HMD Pee; g 'augi spor R, Kul Vig HaLo Hag ?Tür Pee Trm; *aug* g *avi* spor Hi(h- Phl; *oug* g *ovi* Emm Rei), Tõs VJg I u Lai; g *aavi* Sa(*oavi* Põi) Muh Phl Var(*oug* g *oovi*) Tõs Khn Aud; g *au(v)i* Jür HJn JõeK Kad VJg; g *ou(v)i* Jäm(*au-*) Ans Rei Rid/*õug* pl *õuvid*/; g 'auv(v)i, 'avvi, 'avi R(h- Kuu); g *ae* hv Mar Tor Kam, g *avve* (*avvõ*) Hel T ('avve; *avvi* Ran TMr); (*h*)*aug* g (*h*)*avvõ* V, g (*h*)*au(v)õ* San VLå Rõu; n, g *avi* spor Hi(h- Phl; *ovi* Emm) Rid(*abi*) På(*abi*) I Åks Lai(n *aavi*) Plt M KodT; n, g *aavi* ?Khk Var Tõs Aud haug, purikas (Esox lucius) 'Augi pää ja ane pää, sia pää ja 'süia pää on ühe 'väärilised; venub 'jüskü 'hau,i suolvesi (pikaldasest inimesest) Kuu; nõnda kut *ouvid* pitkad Jäm; mis unt 'metsas, see *aug* meres Mus; suurel *augil* on tuim liha, nii kui lepapuud näsi Krj; Sügise noore jää peal 'tehti nua 'püüdu, pekseti 'augi Põi; *aug* oo ju mere unt Muh; *avi palak* - söba hv (haugi põis) Käi; Antsu ei arvata meheks ega *augi* arvata kalaks, luts leivakõrvane Mär; *aavi* 'ambad, nendega 'vautatse 'ambavalu 'vasta ja rõima 'vasta Var; *abi* - *aug* (suur haug) hv - purikas hrl Vån; 'augid tulevad kebadi maa vie 'sisse 'mångima Ris; *aug se on se kala unt* Kad; neid *avised* keedeti ja küpsetati, kuivatati päeva kääs, 'tehti silgust, 'pañdi 'soola Lai; Nüüd om tühi kui kudenu haug Trv; *avi* pää sehen om ninda pal'lu 'raami ku lesenaise aidan: 'kühvle, ja 'lapme ja mõla ja Krk; *purik* van - *aug* u Ran; 'väikse aue poja Kam; Aug ei arvata kalasse, mind ei arvata mehesse Ote; Paremb haug hannan kui haugas pään Rõu; 'haugi 'raoti 'västråga Råp; haug käüse jurlakidõga^p; *hävõ* pirlak (isahaug); *hävõ imå* om maråga haug; iåalodsõ haug tyu kudõnõss 'varra; kunnu haug, kes marå ar 'lasknu^p; nii kõhõn kui kunnu haug (tüdrukust); *hävõmarå* pudõr (havimarjast piimaga keedetud paks puder) Se; *hävõ kjõl*, *kõldu mjõl* (võlusõnad muinasjutus); nii pal'lo ku kåldul kjõlt, nii pal'lo *hävõl mjõlt* Lut; kui v haug soolatud ja kuivatatud haug 'auge sai na paelu, 'kuiva 'auge ja 'sårge oli küll Kir; 'pañdi 'vårskelt kõhe lakka rippuma. 'maarjåval 'süedi 'kuiva 'augi Iis; kuiva *hävõ^p* Se **Vrd** haugi-, havikala, havipurikas **Vt** haavine, havi-

auga *auga* Kaa Muh auguline *Sulaga oo suure tee nii auga peksand* Kaa; puu 'aanate sihes sai kena piim, kena *auga* Muh

***haugahhama** pr (ta) *haugahhas*, part *haugahhanu* haugatama [vanapagan] *um haugahhanu, pussahhanu* 'vasta Vas

***haugahhutma** ipf (ta) *haugahhut* haugatama *pini haugahhut* 'üte voori ar^p, ni jäi 'vaiki; vanast käve poisi^p, ku *pini haugahhut*, *siss pagõsi* 'mõtsa Se

haugahtama *haugahtam(m)a* VId, (ma) *haugah(h)a* Vas haugatama *pini haugakt*

Rõu; *pini haugakti* Se || (korra) järsult ütlema, nähvama *seto* (minia sõimunimi) *ei kõnõlõ kah midägi, haugahtas õnnõgi* Räp

haugahuma *hauga|huma*, -*hhuta*^p haugatama – Lut

haugahuss *haugah(h)u|ss* (-*ss*) V, (h)*auga*_u|*s(s)* Krl Har Lei; g -*sõ* haugatus *üt's pini auga_u us ol' õnnõ* Krl; *kullõ üt's hauga_u uss ol' vällän, ei tiia mis säääl om. taa niu hauga_u ust kuuld, nii jyysk 'ussõ 'kaemadõ* Har; *'kuuldu üt's pini haugahu_s ja rohkõmb midäge^p* Rõu; *kulõ üt's haugahu_s ol' ku väläh* Se **Vrd** *vaugaus*

augaline¹ *augali|ne*, *augeli|ne* g -*se*

1. *käärlaud lõhjad 'jooskvad augalise seest läbi kui kanhast luuasse* Khk

2. a *auguline Vaada kui augaline sokk sool 'jalgas oo* Khk

augaline² (kala) *augaline on räimiaruline, augud külje sees, seitse 'auku, seeld ta 'ingab* Khk

haugas (h)*augas(s)* V (-*ss* Rõu Vas Se; *haaga_s Räp*) g ('h)*auka*

1. (kana)*kull haugass om vähämb kull'; Hauka pesähn saa õi kanapoiga; Mine hauka käest veel kanna otsma* Rõu; *'taiva all 'laugõlõija võt't 'valgusõ 'tyyyja kinni = haugass sei kikka ar^p; Hauka pesä veere pääl lää ei kanase* Vas; *'hauka kanno kandva^p* Se; *kägo 'päüle jaanipäävä pereverno-*t'sa* muust tsirgust, haugass saa* Lut

2. *'hauk'il taandsmisõ ilo teat liikumismäng (mängijad – kanad – seisavad reas üks-teise taga, neist esimene on kikas. Eraldi olev mängija – haugas – hakkab püüdma kanna, keda kikas kaitseb. Mängitakse, kuni kõik kanad ja kikas on kinni püütud) 'hauk'il 'taandsma; tandse nii 'terve õtag haugastõl* Se

augastama *'augastam(m)a* RId haugatama *kuer 'augastab ühe kõrra ja 'kinni kõhe* [säärde] Lüg; *Kuer 'augastas 'kõrrast ja jäi vait* Jõh; *'koera 'augasti* Vai

haugatama *auga|tama* eP ('*auga*- KJn, *aoga*- Kos, *aaga*- Kod) Trv Krk, -*tamma* Har Rõu Lut, -*tõm(m)e*, -*tõmõ* San Krl, *aoga*- TLä(*aaga*- Nõo); *'haugatama* Kuu

1. kord v paar *haukuma Küll see koer augatab, kelle 'pihta kont kopsatab* Han; *õlima tule all. õlesi kuul tullud, 'koergi ei õlesi aagatanud* Kod; *peni unest aogatab, näeb und, siss aagatab* Nõo; *tulõ is kedägi^p tyu pini niisamadõ haugati* Har **Vrd** *haugahhama, haugahhutma, haugahtama, haugahuma, augastama, vaugatama*

2. (korra) järsult ütlema, nähvama, kähvama *ta augatab kohe nagu kuer mu 'piale, 'ütleb niisuguse näuh sõna* VJg; *es 'ütle midägi, augat' pal't 'vastu* Trv; *tyy tütär iks telle haugatass mõnikõrd. ku midä um õnnõ, sõss haugatass jäl^p et, misa tei^p minnu siiä^p 'ilma* Rõu

Vrd *haugutlema*

augatuma → *halgatuma*

haugatus *augatu|s(s)* g -*se* Khk Juu Plt KJn Trv hv San; *'haugadu|s g -kse* Kuu (ühekordne) *haukumine, hauge Lühüve 'haugaduksega [koer]* Kuu; *üks augatus keis, siis jähi keik vagusi* Khk **Vrd** *haugahuss*

augeldama *augeldama* etteheiteid tegema – Hää **Vrd** *hauguldama, haugutama*

auges *auges* g ?*augja* vasturääkija, -hakkaja, tõrges (hrl teenijast) *va auges inime* Koe

haugi|kala = haug – Vai Emm Mar Juu Kos VJg **Vrd** *havikala*

***augitis** *ahvatis, juurdemeelitav sööt [hundiagu keskpaika pandi tükk liha] augi-tiseks* Vän **Vrd** *augutus*

augjas *'augj|as* g -*a* Khk Kaa VII sale, sihvakas *obu on 'augjas* Khk; *'augjas inimene* VII

hauglõma 'hauglõma, havvõlda' mængima; hullama, vallatlema, jandama pinipuä^p 'hauglõsõ^p; lat's taht havvõlda^p; nuur hopõn, timä kabla otsah 'hauglõss; vaja havvõlda 'tütrekul jo 'poiskõsõga; kikaß 'hauglõss kanaga^p Lut

augu 'augu hull tätit ku 'augu; 'augu opõn, ta om 'tikhõ Lei

augu|järg 'aku- R, augu- Jõh VJg auguga järi tie 'lapsele 'aku järg, et laps õppib 'sõisama Lüg; 'Aadi tegi oma 'lastelegi viel 'aukujäri Jõh; augujärg 'tehta lastele sügisel VJg

augukene dem < auk uuril pisuksed auguksed sees Tor; mõni augukene, mis see teeb ko Juu; obuse ravvaga tehnuvad aagukese viina vaadi 'sisse Trm; 'väike augukõne 'rõõva sisen San

hauguldama (h)auguldama Käi Phl noomima, haugutama ma auguldase teda Käi; oh ta hauguldas 'vastu Phl Vrd augeldama

augu|lina augu lina tahab 'rohkem liguda; augu lina o sellest param, kui saab pikka 'liutamist, et saab õbeda 'karba al'l Vig

auguline augu|line Muh Mih Kos/ao-/ Kad VJg Krk; augo- LNg Mar; -lene Rei/ou-/ Mär Tõs Aud Hää Juu JJn; 'augulene Ris KJn auke täis, auklik tee paha ja sait ja augoline Mar; 'seoke auguline pa'n oli Mih; nüüd tehass augulesi 'rõõvi Hää; tiiskannul on aoguline 'trehter ots Kos; kir'm 'seante õrn rõõvass, auguline Krk Vrd auga, aupaline¹, aukline, aukuline

augulteme augulteme M

1. meelitama, petma, ahvatlema pois meeliteb ja auguldeb tüdrukud Hls; rebäne augultevet 'koeri 'ende manu, ku ta auk; mine augulte last; ta augul'ts mut senikava ümmer, ku ma tal 'järgi anni; augultemine om ää poole ja aaveltemine alva poole Krk Vrd aavelteme, augutama

2. osatama, järele aimama ku tõse kõnet 'järgi auguldet, õpetet; ku mia kõnele ilma ammastede, tõse 'järgi auguldeve Hel Vrd haugutama

augu|pea "auk, mis lauditele viib" 'ougube; Vaada et sa üles 'minnes augupsust (augupeasuu) 'alla äi kuku; Kui sa laudild oled einad 'alla 'viskand, pane õljed augupsuu 'pääle Rei -pääsuke kaldapääsuke augu 'pääsuke elab liivaugu kallastes, 'aukudes, ise on 'veike al'l IisK -raud aoguravva ots om pyulnuri Rõn

augus augus Vil, 'auguss Kuu aukus sel on 'silmäd 'auguss Kuu; silmäd augus Vil

august 'augu|st, -st Kuu Lüg Vai spor eP ('ou- Jäm Ans Emm[g 'ougoste]; g aagus-ti Kod), Trv Krk TLä San V ('ou- Plv; g 'augusta Se Lei Lut); augu|st, -st Jäm/ou-/ Kär Muh Rei/ou-/ Kse Aud Hää HJn Ann Koe Äks Lai KJn Har Lei Lut; augu|st, -st Jõe Jõh Kär Rid Mar Mär Vän Juu JMd Ann VMr; g -i aasta 8. kuu, lõikuskuu 'mõisi tegi esimesel 'augustil rukkid maha vana 'siemega Lüg; see piab 'augustis ära 'maksma Ans; 'ougustis tuleb jēerastel jooksu aeg Emm; kardulit soaks kül'l kui augustis tuleks veel 'vihma HJn; nüüd kesknädali jääb nädal esimesesse augu-'sti Ann; 'augu|st on juba vil'ja koristamise aeg Sim; 'mihkli kuu om peräh 'augusti Plv

augusti|kuu = august 'augusti kuust 'saate on juo Jõvis Lüg; mei panemo igä 'aasta 'augusti kuus 'silmu 'merrad jocke Vai; viie 'teismemal 'ougustikuu päeval sain tagasi Ans; augusti kuus akkame õsuma Muh; kui tuli juba augu-stikuu, siis akkas 'meitel suur kilupüid Rid; augu-'sti kuul, ku vesi jões 'tõusis, siss on ead 'saaki saand Vän; 'augu-'sti kuu lõppus tuleb 'lүpsma JMd; 'augusti kuu om pal'lu 'kirpe ja 'kärblisi Krk; augustikuu nakatass rük'i 'pandmadõ Har; 'augusti kuuh 'pälkäss jo 'keße Räp

augustine *augusti|ne* g -se Augusti-nimeline *augustine poeg tuli* Kod

augutama *augu|tama* Khk Lai Trv Pst, -*teme* Krk Hel meelitama, petma, ahvatlema *augutas teise koira ee* Khk; *pani 'kauksi tilgakse 'piima 'piale* [supile], see oli *augutamine* – *nägid, et piim on supil pial, aga ta ei old. kõhna peremees augutab seda 'viisi, teeb supi 'valgest* Lai; *sij om kaval inimene, sij auguts tõise ärä 'ende 'järgi; sij om ka ike rumal, ku tõise käest augutemise 'myydu ärä võtat* Krk; [nutvat] *last auguteme* Hel Vrd *augulteme, augutlema*

haugutama *augu|tama* eP(*ougodama* Emm, *hauguteme* Phl, *aogu-* KJn, *ougu-* Han, *aagu-* Kos Kod Äks) M(-*teme, aagu-* Hel) Puh Nõo/*aogu-*, *aagu-*/ TMr San /-*tõme*/, (*h*)*augu|tam(m)a* V(-*tõmõ* Krl); *'augutam(m)a* R(*h-* Kuu) etteheiteid tegema, meelde tuletama, noomima; tõrelema, pahandama; kiruma, söimama; osatama; pilkama, narritama *Igäüks 'haugutab, kel suu 'poigite nenä all* Kuu; *kui vana inimene 'rääki ja 'toine 'kerda sanad üle, siis 'üõlla: ärä 'auguda* VNg; *Ma liha auguta ta just läbi Pöi; ougodas mool pēē täis* Emm; *augutasin tää kere täis* Vig; *küll ta 'sõimas ja augutas* JMd; *laps vastaline, akkab kõige asjaga 'vasta, augutab ema sõnu taga ja VMr; tõese 'uassa 'asja vjil aagutab, kõneleb* Kod; *mis sa must taga augutad* Pil; *õpitemine om 'ümmer kõne ku tõist järgi augutetse* Pst; *latse ei tohi üt'stõist aagule ega nokki* Hel; *om 'endüst 'kortin, ei tule 'kiägi su aagutama, elä kudass sa tahad* Nõo; *mõnikõrd vjil augutasõ ja 'naardva^p vannu inemisi 'kõnnõ üle* Krl Vrd *ajuma², augeldama, hauguldama, haugutlema*

augutes *'augutes* g -e = *haugutus ma sain Mari kääst tänä augutest, aga ma ei 'lausun tal 'vastu 'ühti* Ris

augutlema *augutlema* Khk Muh = *augutama augutleb teist oma 'seltsi, kutsub, tule ning tule, mis sa augutled teist* Khk

haugutlema *augutle|ma*, -*da* Mus Kaa Pha Muh Hi(*ou-* Emm Rei) Kse, *'haugutlema* Kuu, *augut-*, *augõt|lõma* Lei; *haugutõ|l(l)õma*, -*lla^p* V(*'hauktõ|lõma* Vas Se)

1. = *haugutama kui sa annad, siis ää augutle mette; ta augutles mind nõnna läbi et Muh; ma panõ rät'i pähä^p, muidu nakasõ muu^p minnu haugutõllõma* Har; *kavvas sa minno 'hauktõlõt, 'õigõt juttu olõkii^p, kõõ 'hauktõlõs* Se Vrd *hauguldama*

2. frekv *haukuma peni augõtõlõs* Lei

augutus *augutus* g -e *ahvatis, hõrgutis teen 'lehmadelle augutust, raputas jahu 'piale sul'bile* Lai Vrd *augitis*

haugutus *augutus* Trm, *aogutu|ss* g -se Nõo, *'(h)augudu|s* g -*kse* Kuu etteheide, noomitus, *haugutamine ma ei taha su augutuisi kuulda* Trm; *küll om tõese aogutuse all alb elädä* Nõo Vrd *augutes*

augu|vahe a. *tie sie 'auguvahe 'peitliga 'tühjäst, et lähäp 'sinne kōdara 'auku* (ree tegemisest) Lüg b. *lüke, lase* (kangakudumisel) *sa 'laskid aagu vahe pitkäle, oia parajass; lähed aaguvahet, kudod ühe aaguvahe ärä* Kod

augõtõlõma → *haugutlema*

auh *auhh* Lüg Vai Emm Kos Hls Krk, *hauh* Räp

1. on *auh* (koera häälitsus) *koer 'auku auhh, auhh* Vai; *'õhta 'kostis küla poolt auhh-auhh, auhh-auhh* Kos Vrd *auhv*

2. *istk* *koer* – Emm Hls Räp

au|hind *autasu nüid 'antasse äga karja poisile neid au 'indu* Khk; *auindasi 'antase 'näitusel* Tor; *minu sõsar sai eegeldämiseaga au 'indu* Ran; *üt's sai periss suurõ kūrvidse iist auhenna* Har

auhka¹ int *auhka*, *vot kos õli asi*, *koer läks `siale kallale auhkaa*, *`vaata ku laheb Kod*

auhka² n, g *`auhka eeterpiiritus Üks käis `auhkat `müümäs `puole `tuobistes pudelites Jõh Vrd õuka*

auhman söim *las `auhman lõhub metsä puale Kod*

auhta *`auhta tuhkjas*, *lahtine (lumest) `auhta lund on tie täis*, *obosel on `raske; kui on sula ja `auhta lumi*, *siis obose jalad `lõikavad läbi Lüg*

auhv = *auh koer augub auhv*, *auhv San*

au|jalg *kängi üks ma ala aujala^p*, *pääle pikä pääväjala rhvl Se -järg van*, *piibl troon Oli `enne `tütrikü*, *nüüd said `viimaks au `järjeperijä (pojast) Kuu; istub oma au järje peel Khk; Nikalai oli siss aujärje pärijä Tõs; Nüüd on `keisre aujärg tühi Kos; jummal `istna aujärje pääl*, *`engli `vahtna sällä_takst Nõo*

auk¹ *auk g augu eP (excl I; ou- Jäm Ans Khk Emm Rei Han Var HMd) M TLä(g aogu Puh) KodT San Krl Rõu*, *g `augu R(`auku Kuu; n `auku VNg Vai [`auko]); g aagu I Äks*

1. **a.** *ava läbi mingi pinna*, *eseme; katkine koht; mulk kui tõge ette tehässe*, *siis `jäätässe tõge `silma auk*, *kuhu mõrd ette `pannasse Lüg; sie on ime `kuida tämä `aarikaine sääl* *`pienest `august läbi `lähtõ Vai; ouk jökil peel*, *taarist `kinni paigata Jäm; piab aja `aukusid toppima Khk; Kot't on nõnda `aukusid täis kut sõela põhi Põi; tuhat tuuli luuli `auku*, *sada `auku `samba sehes = äke Muh; rot't teeb paranda `sisse augu Tor; looma laual olid augud sees*, *lõngad käisid sialt läbi Nis; kui rummu auk on `irmus suur*, *siis ratas akkab `lampama Kad; kooguga võtad irre [jäa] `auku*, *kui kõrvale läheb Trm; võti tehässe iki aagu järele Kod; `auke täis ku sarja põhi Krk; ussel olli `väike auk ja laas sihen*, *kost ta koolituppa vaadašs Hel; auku laskma puurima akkad rege tegema*, *lähäb juo sadame `viisi `aukusi `lassa Lüg; oherdil oo kaa übä*, *se raud kellega `auku lastasse Mar; puuriga lasevad `auka Tor; puutel'lega ratta rummule `lasti `käämregä auk `sisse KJn; piigertige lastass `auku puu `sisse Krk || auguga n äsa euf püss tuln `auguga näsa ja liiv`jalga `laenama Hlj || tikand; pilu ougud kut linnu silmad*, *trümbi ning krae ougud Jäm; kodavere aagud one kel kolm sammass Kod; augu `torkimine on prodeè-rimene SJn* **b.** (inimese) *keha avadest (sag fig) sie `patrab alaliste*, *sene auk ei `sõisa `kinni Lüg; siidi kera*, *seitse `ouku peel = pea Jäm; auk tešel ammuli pees Ans; egäl om auk `risti nina all*, *võip ütelle tõisel*, *mis ta tahap Krk || vulva ju neid ühe augu kälilissi sääl änam kut kaks on [liiderlikust naisest] Khk; seda `ütse oora tööks*, *kui teise [mehe naise] augu kallale lähevad Mus; Nee aa ühe ougu kälimihed Emm || fig augu peremees naisemees saab `varsti augu peremiheks Mus; ei saa hända augu peale kiire*, *palju tegemist nee vaad käsu`andajad soa mitte `ända augu `peale Muh; Äi saa ända ougu peele Emm; miul om `väege pal'lu tüüd*, *ma ei saa `aiga `ända augu pääl panna Krk | Jusku lehma änd: ripub `ainult ühe augu pääl (saamatust v laisast inimesest) Hää; egä sijj lehmä saba põle*, *et alate ühe augu piäl (intiimvahekorrast) Kod; egä ta lehmä änd ei oole*, *et ta üte augu jaoss om (liiderlikust mehest) Krk | `lõhkos eide augo ää ("tegi võisilma katki") Mar*

2. **a.** *tekinud v tehtud süvend milleski*, *mingis pinnas `ahjul õli suu ies `müüri `sisse `jäätud `augud*, *`aukude `sisse `pandi puu `põigite*, *`tõine õts `tõise `auku Lüg; `puuris kasele `auko ja lasi `mahla Vai; trukk-nõõbid*, *kahe poolega*, *teisel ouk*, *teisel pisine nupp Jäm; põld o `auka täis*, *auk `aukus `kindi Muh; mees `kaevas `auku Mär; mõnel olid augud*, *kus võis linu `leota Vig; aja augud täis Juu; kaeve `puuga `torkasid*

'laugude kohas augud 'sisse, siis rehi 'kuivas ruttu Trm || veekogu; lomp 'lauka rabas on 'müklad ning augud Khk; Emaani läks 'poegadega 'auku, isaani 'valvab ääres Pöi; madal vee auk Kos; karedaru auk on 'niiske auk kos pitk rohi kasvab, keväde vett täis Kod || sügavik veekogus, hauakoht Ulk 'saare taga on 'Mustakive 'auku, siel 'püeda 'angeri VNg; 'Musta 'augule 'vähki 'püüdma Jõh; sääl 'aukus pole 'enne kalu saand Mus; Ljõnakülä 'aukus käösid ennemä suurõd laevad Khn || lohuke augud 'palges kui ta 'naeris Muh; auk lõua ots Kei; 'vaata, kui ta naerab, kui ilusti augud lõövad pale 'sisse Juu; ku naar, siss 'augu tulev 'põski 'sisse Krk **b.** urg; looma pesitsuspaik rebasel on 'augud ja 'lindudel on pesäd Lüg; teinepõol 'kraavi on rebase augud Noa; ür läks auku Iis; mägra koer sji aa mägrä 'auke seest 'vällä Krk **c.** surnuhaud minä lähän 'varsti kaa 'auku; mul on 'naine 'augus ja mina lähän kaa 'varsti taga Lüg; siis jääb uus maja 'tääle, ega ma tätt 'auku vii mette Mih; 'esteks põld ikke nõnna kahju 'oltki, aga kui isa 'auku 'pandud, siis võtt nõnna vee 'lahti Juu; [mees] augun sehen, kus ta vjil saa 'andess anda Krk || fig auku ajama maha matma 'Acti 'auku kut loom Pöi; (üks) jalg aukus, teine augu ääre peal vanast ja haigest inimesest Isi vjil suurustab, aga omal juba üks jalg 'aukus, teine augu ääre pääl Hää; mis sa temast tahad, jalg 'aukus, teene augu iäre peäl Juu

3. fig **a.** tühik, vajak, lünk suri maha, et suur 'auku jäi taha VNg; [mees] on 'välläs, üks nüüd õle auk taga, tüö kõik 'siegis Lüg; tä (laps) täidäb ikke mõne augu ää jo Mar; 'vaene laps 'pañdi 'kruonusse, no tema on sie augu täide Koe || midä 'säädos sie on, kui auk on sies; sene käso sies on auk sies Lüg; Ausõna 'aukudega Rei; temäl eij_oolle kedägi au, temä aul auk 'persen Krk **b.** töö 'kündämise ja 'äästamise 'augud, sie 'ongi 'põllu tüö; 'mõisa auk ei saa elädeski täis Lüg; mõisa teo oukus 'orja alati, millal sa omale 'asja teed Jäm; on üks mõesa augu täede, 'lapselik, noor alles Mär; kái mõisa augus VMr; ma olin mõisa augul VJg; mõisa 'aukusid 'täitma KJn **c.** millegi rohkusest, paljusest; pej inimesest (liitsõna põhisõnana) üks ta siit 'vihma 'augu päält 'praegald tuul on (sajuennustus) Kuu; Mis põld 'sõuke on, muidu üks 'karge auk, 'rohtu täis; 'Voata seal Oti 'mõisa põllud ja Mui küla põllud, 'puhta nisu auk, nisu kut üks müür; See oli sii kut üks marivarre auk, aga 'sahkamine 'kautas marivarred äe Pöi

4. rahvapäraseid ütlushi ja püsiühendeid. Suu kui linnupuuri auk Krj; Suu nagu sea tapu auk (ropendajast) Mär; Su auk on suur, ei seda täida täkk ei ruun Vän | Magab nii et hauk maas Mar; Magab augu maa sisse Pst | Suur auk sees, tükki kas kasuka ja vammusega ühes tükki läbi; Püksi perses auk nagu Peedi Taaveti aia vahe Vil | Mis sa (inimesest) siin puhhud kui hülies aukos Hi; | see oli augu 'ääri kaudu, sai 'ääri 'piirtud, nüid läheb 'auku 'sisse, asja oma kallale (ääri-veeri jutust) Khk; Auk on auk ning pauk on pauk (tuleb olukorraga leppida) Kaa; Kui kästi perse minna, siis vastati: ää olg sa augu vahel Krj | aia tjiit, augu jätät, ku 'laokil 'mõnda 'asja teit Krk | Täütmede auk üteltse selle inimese kottal, kets ennäst kõrini täüs õgib Hls; sedä 'auku ei jõvva 'kennigi är 'täütä; selle auk ei saa täüs siin maa pääl, ta lää enne 'lõhki Krk | iga ougu pruün, mis iga ougu peele passib [see on] inime, kes keige 'tööga 'valmis saab Jäm; Ole niigu pulk aukus, ei pääse kuhugi Kul | Augud on pääle kauba (õeld kantud rõivast müües) Vil; paik mulle, auk sulle (õeld sellele, kellel uus riie seljas), sji 'üttep 'vastu - auk paiga 'tahtjel Krk || kiitlejast Kõlgas 'kõhtus, aganas 'aukus, 'piprad perse ääre pääl; Ega ta kahest august ei situ Hää || ehal, tüdrukute juures käima. Käis soja vee auku külastamas Krj; Tema armastab auguga liha Amb;

Rünnak karvase *augu* peale (sõdurikeeles) Rak || ust näitama, välja viskama. Näitama, kus puusepp *augu* jätnu Hää; Näitab kuhu ehitaja hoonele *augu* jätnud Kad || auk uk a e v a m a kellegi suhtes midagi halba sepitsema Ken 'kaeva 'toisele 'auku, sie 'itsegi sise kugerdu Kuu; 'etsis 'mulle 'auku, ise kukkus 'sisse VNg; kui akad teisele 'auku 'kaevama, võta oma pēelt 'möötu Khk; Kis teisel 'auku kaevab, 'võtku enesast mõet Han; kes teesele 'auku 'kaevab, ise 'auku 'langeb VMr; sa kaevat mul 'auku, aga esi viimäde 'sissi läät Krk; auku pähe rääkima ~ raiuma kedagi veenma, oma nõusse meelitama Tahtis moole ouku pehe rēekida Emm; raiut teisele 'auku pehe ehk aet 'kärpsēt pehe Käi | vedāb tōiss kua 'auku ōma 'nōuga Kod | Suur 'ahnus ajab 'viimaks 'auku koa Pōi; auku kukkuma ~ minema ~ sadama ebaõnnestuma tāmā kukkus sedāsi 'auku, et 'vandus valet Lüg; Elu on ūsna auku minemas - (ta) joob ja lakub iga jumala pää Kaa; joba auku sadanu (surnud) Trv | tā ikke augost 'vällä juba läind ("paremale järjele saanud majapidamises") Mar

auk² auk g aogu haukumine ei ole 'kuulu kikka kirgmist ei peni 'auku Nõo

hauka|hernes (taim) 'haukaherne^p, näid külbetāi.^p, rüki siäh kasusõ^p Lut -kääds 'haukakāäd's pl -dse^p = haukaküüds - Se -küüds 'hauka|küüd's Rõu, pl -küüdse^p Vas kibuvits 'hauka küüdse mari Vas **Vrd** haukakääds

haukama 'aukama Vai, 'auka|ma, auga|ta M(-m[e], -te, -de) T(aogata Nõo Kam Rõn); '(h)aukam(m)a, (h)auga|da^p (-ta^p) V('aukõme, augatõ Krl) hammustama 'auka 'miule üks suutäüs 'leibā Vai; ega latse 'perse küllest ei saa augade (st lapse ema peab ka tööle käima); 'auka siit küllest üt's lõvataüs ärä, väist ei_joole Krk; aogass suure 'suuga 'leibā Kam; Anna latsõlõ pudrukamak kätte, las lat's esi 'haukas Urv; pärast laulatust söövä^p mõrsa ja kosilanõ üt'e 'luidsaga^p ja 'haukasõ üt'te suupalla Se || halvasti ütlemä Mõni inemine 'haukas sinnu ni halusalõ et saa Rõu

hauka|pasane leetene 'haukapask põkah maal, 'haukapasanõ põhi, 'lõjte põhi Rõu -pask 'auka- Lai Äks T V(h-) rebaseliiv; vesiliiv; teat savine, külma põhjaga maa, kõlbmata maa, leede 'aukapask liiv, sj on alb maa, nisuke nagu kõege peenem liiv, laheb vjõ läbi Äks; 'aukapask om serände keede maa, serände 'kerge vesi liiv; kevājā obene vajob 'sisse, kos toda 'auka 'paska om Ran; tyy mõni maa, ei piä 'rammu, tol va 'aukapask all Kam; [leedemaal] liiv om pääl, 'auka pask (- rebāse liiv) all; verrev liiv, nüit kutsutass tedä 'auka pask Ote; 'aukapasa maa San; tōnõ liiv um sääne hal'l, sääne valsumb, hahk, sääne valss um ja um likõ - tyy um 'haukapask Rõu; sāl 'haukapask om all, kui künnät, tulõ sääne 'valgõ üless; 'haukapask, tuu pääl taha õi vili ka 'kasvada^p Se || hv ebameeldivald kirjust riidest no määndse ka 'ostse rõiva niu^p 'haukapask Vas

***hau|kapsas au-** Vän Krk; pl havvu 'kapsta^p Räp = haudekapsas havvu 'kapstele 'panti külm vesi 'pääle, esi lät's 'hapnõma Räp

aukas 'au|kas g -ka hv Kse Hää auahne

aukes aukus silmad 'aukes Tor

auk|hammas "puuduva hambaga" see kut aukammas Khk

haukima 'haukima, pr (nad) 'haukivad kangastama, terendama Maa 'otsad 'haukivad, tuleb meretuuld Kuu

au|kinnas pl au 'kinda "vastsündinud lapsel käed küünarnukini valged, tulevase ausa inimese märk" - Krk

auk|laul auk- Sa(ouk- Jäm Ans) sag pl (regivärsiline) rahvalaul; ilmalik laul teine on jumala sõna laul, teine oli auklaul Khk; auk laulud, ajalikud laulud, 'lauldasse 'pulmade pidude, 'jootude 'aegu Mus

auklik `aukli|k g -ku eP(`ou- Jäm Emm Rei); g -gu Kuu auke täis, auguline tie on `auklik; `Auklik `nindagu `ussijest `uuristetud oun Kuu; see oo `sõuke `auklik ja `künklik maa Khk; Tee on nii `auklik just kui kivise aja `otsas Pöi; `aukliku sauepõrandaga tuba Kos **Vrd** aukline, aukulikkone

aukline `auk|li|ne Kaa Rei/`ouk-/ Mar Mär Kse PJg spor K, I M Puh, -lene spor L(auglene Aud), Juu TÜR Koe Lai Plt KJn Kõp, -leine Phl; g -se auklik, auke täis õue justku sia tõngerma, nii `aukline Mär; See tee oo na `auklene, et murra kas või jalad ää Han; `auklene parand Aud; `kampsun nõnna `aukline juba Juu; Eena `soadu tuleb kaanisti teha, et ta põle `aukline Kos; `luomadest `aukleseks tallatud [tee] TÜR; leib `ästi kohenend, nagu `aukline leib on Kod; aga kui ta (heinakuhi) sedasi `auklene on, siss ta mädaneb paelu ärä Kõp; `auklise `valge [kartulid] om `valgepe ihuge ku sileve `valge Krk **Vrd** auguline, aukulikkone

auk|lõug Auk lõug on `aukus `lõugadega (lohkus põskedega) inimene Pöi

aukraad auaste see pole ülendud mette, midad au`raadi pole Khk; siis oli üks `kapteni aukraadis Plt; ta sai jo noorõn kõik' aukraadi kätte RÄP

hauktõlõma → haugutlema

auku `auku R eP(`ou- Jäm Emm Rei; `auko Mar) M lohku `silmad `langevad `auku Kuu; vanal ikke `silmad vajuvad `auku Lüg; louad on nii `auku jäänd Khk; Lõuad ja silmad puhas `auku vajund Pöi; siis akkab `varsti surm tulema, kui selmad `ouku jeevad Emm; silmad oo naa `auko läind pähä teisel Mar; paled `auku läind Rap; nii `aige inime, silmad `langevad `auku VJg; silmä jääve `auku ku ta kava `aiga põde Krk

auku|leib õhuke ümmargune leib, millel auk keskel. Kõpsetatud auguleivad aeti vardasse ja kuivatati kõvaks `Aukuleib ei mend `allesse Jõe; Meil ka alade `tehti neid `suome `auku `leibi Kuu

aukulikkone `aukulikko|ne g -se auklik tie on `aukulikkone Vai

aukuline `aukuli|ne g -se R auguline maa on `münklikune voi `aukuline Jõe; Nie `tougad tegeväd kohe silmnäü `aukuliseks `ilgeks Kuu; `kuore mänd oli `aukuline VNg; `aukulised ja `kärnäsed `kartulid Lüg; `muidu tämä on `justku mesiläise `kerre `muodi siest `aukuline Vai

aukuma `aukuma, (ta) augub. mere tuulega lest akkab `aukuma, petab ennast nõnda ee, mette_p tule `ääre Khk

haukuma `auku|ma (`auko-) R eP(`ou- Jäm Ans Emm Rei Han); `aukma spor L, Vil eL(h- V); (ma) augu(n) (augo[n]) aagu[n] I KJn T) eP eL; `augun R(h- Kuu)

1. teat häält tegema **a.** haukuma, klähvima (peam koerast) kuer ei `augu, kui et äristä Lüg; Punane koer augub läbi `luise aja = keel ja hambad Jäm; vana `koera_b maksa `enne ee `puua kut noor `aukuma akab Khk; kui rebane `talve augub `irmsa ealega, siis tuleb `kurja `ilma Muh; Koer ougub naa koua kui külalene tuleb Han; Li-hast koer augub luise aia taga = keel ja hambad Hää; rebased jo auguvad JJn; põllu `tuhkur aagub nagu veike kut'sik Kod; kit's auk sedäviisi arvalt Krk; til'luke koerake, aga ta `ol'i kräd'se `aukma Ran; mes nyu peni `onte aoguva Puh; peni läits obest `aukma Nõo; peni auk, ei tiä kes tulep Ote; pini `kaugõn `auksõ Urv; pini hauk via `unda kui hauk kavvõhe, kui `lähketseh om inemine, sõss hauk kärrehe RÄP || Kui rehepeksumasinale lastakse vilja alla ebaühtlaselt, siis õeldakse, masin augub Vig **Vrd** haugatama **b.** krooksuma (kudemise ajal), kuristama (konnast) `konnad `auguva keva-de kui sue akkab tulema VNg; va kärn konn augob naa et, teised konnad `laulvad Mar;

kui konnad noore kuu sees auguvad, siis on noore kuu ses silgu `soaki Juu; kitt ennäst nagu konn mättä otsan auk Trv; edimält [konnad] `krooksua^p, siss nakasõ^p `haukma, ku naa^p kudõnõsõ^p joba Plv; `Konna `haukva, kalaaig om müydä Ráp c. vaakuma (peam varesest) Mere `kuerad (hõbekajakad) kui `aukusid, siis `tiasime, et raba on jo `lahti (jäävaba) IisR; `vaakmine um täl periss hääl, `haukmine um ku tähendäss midä: klankst-klankst. ku üt's varõss hauk, siss saa^p `kuuljat ja `häömist, ku kat's varõst hauk, siss saavat saaju Plv d. fig (vanatüdrukust) kate `kümne kolme `aastaselt akass [tüdruk] üriseme, kate `kümne viie `aastaselt akass `aukme joh Krk e. ?hingeldama rauha haugi^p hobõsõl, `rauhakõs `haigõ^p Se

2. fig halvasti v järsult ütlema v kõnelema, tõrelema, sõimama; mõnitama, pilkama; osatama, (sõnu) kordama; nõökama, naljatama, lõõpima `Viinistü külä `toisel `otsal on `haukumisenimi: Tontkülä Kuu; tohi `võeraga `auku mitte Muh; ma ikka `aukusin, et sureks ää, soan matused Kei; vassuline laps aagub `vasta, sina `ütled ühe sõna, tämä üheksä Kod; missa õpidet ~ augut `järgi [teise sõnu] Krk; täl kah suu `risti nõna all, aagub `vasta nigu peni Ran; tyy hauk inne, `õigõt juttu ei kõnõlõgi; misa `oplõt vai augut takan Urv; vana valladu `poiskõsõ röipõ^p, muudgu `hauk'i pääle vanna inemist ja `tsuske^p Har; tu inemine om `hauk'ja `väega^p, kõõ joud ar `hauku^p Se; ette haukuma etteheiteid tegema akkat mul ette `aukme sedä - ku vana `asju akkav `ütlem Krk; hauk imäle ette et, timä ollõv `tüt'rigu tütär Har Vrd haugutama

3. rahvapäraseid ütlusi ja väljendeid ega vana kuer `ilmaški valet `haugu; `aukuja suhu `ambad `jääväd; egä `haukumine `haava tie, kui kuer `purra ei saa; Augu aga ära hammusta (õeld, kui mõni äkki teisega riidlema hakkab) Kuu; Ärä `augu `ambaid `lahti (õeld narrijale, pilkajale) Jõh; Kaua sa urised, millal sa `aukuma akkad (õeld alati torisevale inimesele) Põi; Haugu haugu mõisa põllal perse tühjaks, siis tuled kottu süüa saama (õeld neile, kes tühja lori ajavad) Mär; Kui sul raha taskus ei ole, siis haugub iga koer sinu peale Vän; Nagu saksa koer aagub peast Tor; Koer ei äbene kuskel aukuda Hää; `aukuja koer ei ammusta Lai; Hauk nigu pümme pini helü pääle (kuulujuttude rääkijast) Har; Hauk ku pini mõtsa habina pääle (tühjajutu rääkijast) Rõu; Pini hauk sinnapoolõ kost lakõt saa Ráp; täi^p haukva^p habõnin, hiire `piid'sva `hiu'ssin (vaesest inimesest) Lut || koergi ~ penigi ei haugu järele ~ taga ~ perra juhtunule ei pöörata tähelepanu mitte koer ep ougugid taga Jäm; äi koer äi ougo ka järele, kados nago tina `tukka Emm; mette `koergi augo takka Mar; mitte `koergi ei aagu taga ku sa ärä kadud Kod; tuli tegi `puhta töö ja `koergi ei `aukund järele Plt; taad ei augu^p pini ka `perrä Krl; kraam varastõdi vällä^p et pinigi is haugu `perrä Har; kuud haukuma hum oksendama koud `aukma Lei; oravaid haukuma tarbetut tööd tegema; üksildast elu elama (vanatüdrukust) nakat oravit `aukma kui jäät vanass `tüt'rikuss Urv; ega tedä (vanatüdrukut) inäp nüüd `kiäki ei võta^p, ta jäss nüüd kodo oravit `haukma Plv; ta mji'ss kääse syu pääl oravit `haukma; saada^p syu pääle oravit `haukma (laisast inimesest) Ráp

aukus `aukus Lüg(`aukos) Jõh eP(`ou- Jäm)

1. lohkus Ei õle enam sie nägugi: põsed `aukus Jõh; Noorelt oli nii suur kena `valge laari `näuga inimene, nüid silmad `aukus, must kut va tuletukk Põi; Põsed `aukus ja sil'mad `aukus Hää; See kuhi on külje pialt kohe `aukus Jür Vrd aagun, augus, aukes

2. auklik, konarlik laud `lonkab, ei `sõisa `paigal, põrand on `aukos Lüg; `aukus parand Tõs

aul aul g auli Khk Mus Muh Hi(ou- Emm Phl; h- Phl) Noa Rid Var Khn(g aoli)

Ris Kad, g `auli Jõe Kuu merelind, aul (Clangula hyemalis) *Ilusa `ehtujega `aulid `laulavad meress kohe `ninda et `kuulub tuba Kuu; aulid kisavad ika a^p `auli^p a^p `auli^p Mus; aul oo al'l lind, vähem kut part Muh; aulid karjuvad akk aulik, akk aulik Khn; aulid `laulvad kevade vara Ris Vrd aulis, aur¹*

haul aul g aulu S(ou- Jäm Ans Emm Rei; h- Phl)

1. a. veeaur, aurusegune õhk; leitse aulu ajab välja paja kaase vahelt Khk; pani `keebe `aulu `vastu `silmi Mus; `oulu tuleb tuba Rei; `haulos ~ `haulas Phl b. (vee-kogust tõusev) udu, uhk meri `uhkab ka vahest, ajab `seokest `alli `aulu `välja `talve külmaga Khk; meri ajab `jälle surt külma `aulu `välja Mus

2. ving, karm `põrssad surid oulu käde Jäm; süte oul; oul akkas piha kinni Ans; aulu käde jääb, sureb ää, kui juba korra `joobund (minestanud) on Khk; Ahi ajab aulu tuba Kaa; saun veel `haulus Phl

3. fig taal pole mitte meele `oulu pæs Jäm; pole `mõistuse `aulu Khk; Pole mette sääu `aulugid änam (imestusavaldus) Kaa

Vrd aur²

haulama `aulama, aulata Khk Mus Phl/h-/; `oulama, -da Jäm Rei(oulata) aurama ing üsna `oulab Jäm; supp akab `aulama Khk; meri `aulab Mus; vesi sai ära oulat Rei || kässi `haulama (hingeõhku peale puhuma) Phl

auli¹ n, g `auli haavel `püssü sies `pieda `auli, just ku tinased `erned Vai

auli² on auli hääliitsusest aulid `karjuvad auli, auli, auli, auli Muh

aulik¹ aulik g -u Hää(`au-) HMD

1. aul (Clangula hyemalis) – Hää HMD

2. merikotkas (Haliaeetus albicilla) – Hää

aulik² `auli|k g -ku Lüg spor eP(`ou- Jäm Rei; g -ko Emm), Hls Krk; g -gu Kuu Trv Puh; n `auliku VNG; avvulik Krl, avvolik Vön Vas; auvulik Plv, auvoli|k g -gu San auväärne, korralik, mõistlik, haritud `auliku inimene VNG; `aulik mees VII; üks viisakäs ja `aulik inimene Mar; temal on `aulik nimi, ta on tallitaja VJg; ti olede üt's auvolik inemine San || van (kõnetlussõna) `aulik kohus ja `kohtu `errad Kuu; `aulik ärra Khk; `aulik õpetei ärrä Krk; auvulik herrä Plv

aulikult auväärselt ma lät'si iks `aulikult, võt'i hüä kosti ütehn Rõu

auline `auli|ne g -se Lüg Khk Lai Plt; `aulene Muh Emm Rei/ou-/ Hää; avvulõ|ni g -dse Krl; avvuline Vas = aulik² `aulised `saksad `oõti ikka vanasti Khk; se on üks `aulene inimene Emm; avvulõni inemine om sio miiss Krl

auli|pea auli- Emm, oulibe Käi Rei

1. valge peaga (veis) Meil oli ühegora üks oulibe ärg Rei

2. merelind, aul – Käi

aulis aulis Ris, g auli Phl; `aulis g `auli Jõe Ris

1. merelind, aul `auli on `püütud arilikku `kammila `verkujega Jõe; `aulid, sellad mustad ja kõhu alt `valge Ris

2. "suur must merikotkas" – Ris

aulitt aulitt on auli hääliitsus – Jõe

aulivida pl `aulividad peibutusvahendid aulijahil – Jõe

haulu|kast aurukast aulu `kastis aetse lavad ning langud nii `pehmeks, et saab laeva `külge teha Mus; laevdel on oulu kastid Rei

aulune aulu|ne g -se Khk Rei/ou-/ aurune aulune saun Khk

aulutama aurutama paneme `tuhlid aulutama veel Khk

au|mees¹ *sie oli ikke näil au`mieste mäng Vai; ta oo läbi aumees Khk; need ilma ametita on `kel`muse mehed `rohkem, ega nad aumehed ei ole Lai; Aumiis alati aumiis, ütél kaupmiis, ku talo `matsi tüssätä sai Vas*

au|mees² → **ajumees¹**

au|märk *Mõnele `antakse aumärk veel `peale surma Pöi; temal on se suur kruonu au märk Ris; üt`s poiis `tahtsõ `jyyskmisega au `märki saia^p Har || tanu, abielunaise tunnus ku naesel üttegi au `märki ei ole, tanud ei ole [väljas liikudes], siss lännä maa `lahki Ran*

aun *aun g auna Muh Rei/ou-/ L(pl õunad Rid, õunad Var) K I, g aana spor Lä, PJg Rap Juu Kos spor Jä, Sim I Lai Plt, g `auna R(n `auna VNg Vai)*

1. *van suvivilja vihkudest tehtud piklik kuhi, kuhu vihud pandi kahelt realt püsti ja nende peale kaks kihti põigiti – R K I pikkemb [suvi] vili, mis `vihku `siuti, sie `pandi `auna VNg; `õtrad õlivad `aunas Jõh; odra vihud pannakse `auna VMr; rukkil on akid, aga suviviljal on aunad Kad; kuuskümmend `vihku sai `ühte `auna `pandud, siis sai pikkergune aun VJg; aun ei lähä `ümmer kui kolm `vihku one all; rükkid õlid ämmokesen, nisud aanan, õdrad kua aanan Kod; vene aun õdra vihod `paniti vene `auna, redelite egä puie `piäle ei pandud Kod*

2. *piklik heina-, suvivilja-, õle-, kartuli-, mätta- vms hunnik (sag ajutine) on `pak-sust `eini maas, et temast tuleb üks saad või aun Jõh; kus se `tuhli aun on jäänd Rei; mättäd pannasse `auna Vig; `metses sis tegime aanad, ika sületäis `paika, sületäis `paika Kir; Elab nagu varblane nisu auna otsas Vän; `naired `vietakse aunast kodu Ris; kaks `auna lähäb `koormasse Juu; vähe oli neid kes `auna `muodi tegid, me tieme ikke saud Sim; kui ein märg, pannasse veiksesse `auna ehk `köksi Trm; põhk pannasse `auna KJn*

3. *u (rõugu)redeleile v ristiseatud roigastele kuivama pandud hein v suvivilja – Muh L Trm Lai aunad `ollid pitkad, `roikad `pandi `alla; `mõisa põlte sihes `ollid aunad, talu pered tegid nabrads Muh; aunad oo mo `keskmese elo aeg tulnd Mar; aanale pannasse orgid sesse, siss ei vaju na unnikusse, ei lää palabass Vig; auna kärbis oli pailo sandim teha, `senna läks na `irmos pailo lat`ta ja `teibaid et põlnd arogi Mih; `aunasid siin pallo ei teha, mõni arv teeb, kui lyyg märg on Trm; argid olid all, lat`id pial, linad `laoti `piale, oli aun Lai*

aunatama *aunatama auna tegema – Aud*

au|nimi 1. *aukraad; ametinimetus sõaväes on aunimesi `kõige `rohkemb Lüg; `en-nem oli ikke `tohter, se ju suur aunimi Juu*

2. *fig hüüdnimi; sõimunimi minu nimi on magus moka, sie magus moka on aunimi Lüg; tyy`kapetad ehk sokid, kapetas oli aunimi tal Kul; eks enamast ikke tüdrukute `kohta `õöldud [kihvakata], neil oli ju pal`lu neid au nimesid Plt; kriimsilm oli ta aunimi Hel; tõsõ pet`ti ka nõu kokku ja `riste telle ka hää aunime: näpit`s ja lutuss Har*

au|paklik *alandlik; teisi austav, viisakas saks oli nii au `paklik Khk; au `paklik `os-kab iluste saksaga `rääkidä, konksutab põlvist ja piäst Tõs; lapsed olid au `paklikud võeraste ies Kos; `lihtsad ja au `paklikud mehed õlid Kod; olõ^p `ausõidõ ja `kuulsõidõ inemiisi `vasta au `paklik, siss saat sa häste vällä ellä^p Har; Ivaan lat`s au `paklikul viisil ja teretäs tedä Vas -paklikult adv < aupaklik kui kiegil `vasta tuli ja aupaklikult teretas, siss jäi proua `seisma ja `ütles: tere-tere Kos*

haupri *n, g `haupri lobasuu, tühine inimene suur `haupri, tsorra ni tsorra Lut Vrd haipri*

hauptama 'hauptama lobisema 'hauptil suu ammuli, kõõ 'hauptitass ali 'hauptitass Lut **Vrd** hauptama

aur|pärast nime poolest; pealegi *Isi aupära*st 'meistremüis, aga sedasama 'tühja 'asja ei täa Häa; ega sie kraav olegi, sie jo aupärast ikke jõgi Kad; 'olli 'kartuli muld kah vjil auperäst, väkev maa Kam; 'akna kleidone oma^p 'akna jñh au peräst Röp

aur¹ aur g auri järvekaur (Gavia arctica arctica); aul (Clangula hyemalis) aurid oo metspardi 'suurdutsed, 'lestas jalad, sügavas vees oevad. 'aurisi oo 'parves koos, neid süiasse - - aurid kõia ei soa, jalad oo 'perses; auridel oo mustad tiivad; aurid oo üleval sügava mere sees Tõs

aur² aur g aur|u (-o) S(u; our g our|u Jäm Ans Emm[-o] Rei) eP(g aoru Kos, g aaru Trm Kod) eL(u; g aoru Ran Puh Kam); aur g 'auru R(u), aur' g auri M(u aur Trv) Se

1. veeaur **a.** aur, toss; leitse, leitsak; aurusegune õhk Nõnda 'auru ja 'tossu täis ku püt't Põi; 'mõisade sees tehässe 'sõnna plüda 'peale nihuke suur plekist [plüidikummm], kus aur ja suits 'sõnna 'alla lähäb Mar; Kõrva kibi tihatse sojas, lastatse tilk 'piima piäle, see aur teeb kõrva 'terves Han; kiedan lehmale saunas, muidu ajab 'ullu kartuli 'aisu, 'lämmi 'sisse, 'auru ja sodi JJn; kui pada 'soemass lähäb, akab 'auru 'väl'jä ajama Kod; rehes märg vili aas 'auru; [kaljaleivad] 'panti 'astnasse, keend vesi 'piäle. 'valge lina 'panti üle, et aur 'väl'la ei tuld Lai; obesele 'kästi eenä pibre 'auru lasta KJn; masin ajab 'auri 'väl'lä Trv; läät mineme ku aur taga; auridets pannass auri 'sissi Krk; nigu rehi üless 'panti, siss küteti, aur tulli 'alla pande; keväde 'lasti [laudaaken] 'valla, et tu aur tuleb 'väl'lä Ran; arvati hallitusõ 'haiguss ku õhu 'ruum [tarus] ol' 'väikene, 'auru ol' täüs, auru tõmmaš 'härmä ja ol' [mesilaspere] valmiss Har **b.** (maast, veekogudest tõusev) udu, uhk suo pääl 'tõmmab vilu aur 'alle Lüg; mere toho - külm ja kuiv aur, tuleb 'järsku Rid; suitsu 'karva ilm, 'aurus ilm. ei saea aga paks aur. merel paks aur Var; ilm on lämm - nihuke soetsune ja 'auru täis, mis 'raske on ingata; allikast keeb vett ja 'auru ülesse Juu; vihma järel aur tõuseb üless VJg; aur langeb 'kassess eenämua 'piäle; jõe aur tõeseb kui 'õhta tuleb Kod; soo einamatel on 'auru, 'õhta eel Lai; mõts aa 'auri 'vällä, vihma 'järgi Krk; egi aja 'auru üless, ilm 'muutuss tõsõss Har; õdagu nakass 'tossama, niidü^p 'anva 'auru 'vällä Vas || Ajavad 'aknad 'õhta 'auru siis läheb ilm veel külmemaks kui ta on Põi; Ake oo aurust 'ähmne Han **c.** hingeõhk kui on palav ja lähät tulist edesi, siis akkab 'erñest aur 'vällä 'käimä Lüg **Vrd** haul, õur, äur, õür

2. gaasiline olek **a.** tehniline aur (näit masinate jõuallikana) 'veski ka 'panna 'käimä, käib tämä vie vai 'tuulega vai 'auruga Lüg; Kui laevaga merele mintä, siis akeda enne vchemald tund aega ouru üles aema Emm; auru 'veski, kus aur 'jõutab - - sial põle vett ega tuult Nis; kõik oli inimeste jõul 'tehtud, nüid tieb aur VMr; kahetol'lised lavvad on laevadel, aaruga tehässe - - kõik aarutasse nñid plangid ärä Kod; massin tule mugu kõllin taga õnne^p. no jah, tal ää aur pääl San; massiniš lät's 'katlalõ 'auru sisse 'pandma Krl; vanast viinavabrikun 'keet'i kõik' ubina aaruga 'pihmess, mñst 'viina tet'ti; 'küt'ke^p aur üless, massiniist näüss jo tullõv Har; auriga 'laudu lõigatass Se || lennuk läit's suur auri jut't taga Krk **Vrd** õür **b.** ving kütä nii pallo 'lõunu kerissele, et sñj aur ärä kaoss, ta muedu aa pähä kah Trv; ku tulep 'auri ja kooletep ärä Krk **c.** (seede)gaas [puhituses] loomal 'panti õleside lõvvade vahel, et suu 'ästi laiali, säält jyyšk aur 'väl'lä. sorgati väitsege tühjä makku, säält jyyšk ka aur 'väl'lä Krk

3. u aarukatel; auru jõul liikuv v töötav masin (rehepeksumasin, vedur) sii oo

'raktoritega ja obustega 'peksmist väga vähä, ikke 'mootoritega ja aurudega Aud; Pessümasinal om aur ja press. Aur vedä 'pressi 'ümbre^p, press pess 'villä; Vanast is üldäki vetur, 'ül'ti alasi aur. Aur 'aiõ 'tossu 'vällä Har; kas tii pessät auruga 'riikhi?; mii 'küllä tull' aur. tiiä äi, kost mii timahhava auru saa Se Vrd auru|katel, -masin

4. fig a. hoog, kiirus noh miehed pange 'paaru 'juure, siis jouame ennemalt, 'antke 'auru 'juure Jõe; panivad obosele 'täie 'auru 'pääle Lüg; Eina tööga oo niid - - seike aur peel et ää mette räägi Kaa; Siis ta läheb nii et tuli taga - - igavese kiiruga, suure auruga Hää; akkasivad 'vil'tsima, ma akkasin 'neile 'it'si tegema, panin 'neile auru 'piale JõeK b. (jooibnud inimesest) Sass on tänä 'jällä kõvast 'aurus Lüg; Mehel juba paras aur pees Kaa; Vana 'ol'li auru all, lōi südametäiega peegle kat'ti Tor; kui tal 'kerge aur juba pääs on, sis ta_i 'märka änam kedagi Saa; teine juba 'aurus JJn; ja söss olli tugeve auru all kõvast 'sõiten Krk

5. muid tähendusi aur tuleb 'vällä 'püssi'rauva 'õtsast, lüüb 'suitsu 'lahti Lüg; võtvad naa, et mulla aur (tolm) kõib üle pea PJg; ärä mine suhu, syykalla aur (lõhn) akkap pähä Kam

au|raha medal, teenetemärk (hrl sõduritel) aurahad ja 'ristid ja, rind õli täis Lüg; Keiser pannud oma keega madrustele ourahad ründu Emm; need oo 'villa viind 'näitusele ja 'loomi, siis näd saavad aurahasid Mar; kes kaua ametis oli, sai auraha Juu; aurahase olliv kaalan Krk; temä 'ol'li 'katsa 'aastat kroonut 'tjnnu, sõdade müllun ja. auraha olliva toreda, lindi küll'en Ran; taal om rind aurahu täüs, mis taal viga elädä Har -rahvas kirstu rahvas 'üiti ikka au rahvas; au 'rahvale 'pandi 'pulmas ikka paramad toidud ette Muh

aurama 'aura|ma RId(-maie Lüg) S(u; 'oura- Ans Emm Käi Rei) L K('aure- Ris HMd) I eL(u; -me Krk San Krl, -mma Har Plv), da-inf 'aura|da Mus, 'oura- Emm Rei, aura|ta Khk Käi/ou-/ Rei/ou-/ L K(aora- Kos) Kod Trv, -da^p (-da) Har Plv; pr (ta) 'aurgab JõeK; ipf (ta) ourgas Han

1. veeauru eritama a. (soojuses) auru eritama, tossama; auruks muutuma 'kohvi ja tie 'aura ikke kui one 'kuuma VNg; Liha 'ennemast 'keideti ja kui tulivad jua 'pannidki, siis ei 'praaditud ka, et liha ramu 'auras menema Jõh; Kui katel keedu 'aegu 'kangest 'aurab siis läheb 'talve sulaks Põi; 'enni tä 'aurab küll aga egä tä kee_s veel Mar; Kouss kupat tuheldega ourgas loua pial Han; metsast 'tehti 'põldu - - küt'ist 'tehti, küt'ised 'aurasid siin Vän; linnakse jahu 'aurab ää lahjaks Kos; vesi jua 'aurab akkab 'kiema VJg; las nad (kartulid) natuke 'auravad, siis 'kallan 'kaussi KJn; piiretus ärä auranu Trv; egä na 'enne [mett] ei kaaneta, ku vesi ei ole 'vällä auranu Ote; ku vesi [kustutamata lubja] päale putuss sõss lätt 'auramma Plv || (märjalt kokkupandud heintest) ku ein märjast pääst kokku 'pantass akkab 'aurama ja tulitama Hää; omikute nääd kohe, et kuhi akkab 'aurama, aeab nigu 'suitsu 'väl'la Sim; tõsõ nädäli siss lät's haina kuhi palama, aurass nigu auru 'katla Har || fig valetab nii et suu suitseb ja abe 'aurab Plt b. (maast, veekogudest) uhkama, uduna tõusma meri 'aurab, 'ninda kui suits 'tuiseb Lüg; Siis kui moa vihma saju 'järke 'aurab siis pidi 'jälle 'sooja tulema; Kui 'talve 'lahtised veed - - 'aurama akkasid siis läks selle 'järke 'kangeks pakaseks külmaks nõnda et 'paukus Põi; meri 'aurab koa, kui akkab 'lahti menema Muh; järi 'aurab 'enne päeva 'tõusu Var; meri 'aurab, siis kui ia 'piäle tuleb Tõs; maa 'aurgab kui sue ilm on, külm akkab 'väl'la minema JõeK; kos njjd vanad 'maakesed 'roostega syyd on - - pääva veeru aeg akkab kohe 'aurama Äks; ilm om jahe 'perrä, soodi^p

'aurasõ Har c. fig higi, niiskust eritama (inimesest) pää 'aura kui palav one; küll sain agu, nahk 'aurab VNg; nahk on sue, et 'aurab 'seljäs Lüg; üsna 'aurasin palavusest eenamal Juu; 'tüetasin nii et nahk 'auras VJg || purjus olema kui pääd joba natuke 'auravad, sis 'lүүdas langud kokku [pulmas] Vil Vrd haulama, äurama, öürämä

2. fig a. hoogsalt toimuma neil on 'kiire tehä - - töö 'aurab Lüg; pulm 'auras ikka 'ühtelugu, pill 'mätgis - - ja õlle toop see 'lindas 'ühthe 'puhku Lih || tuleb aurates sealt 'jälle (hum hoogsast käigust) Mar b. u ära minema; kaduma Oura ege rammupõlves ee (öeld vastasele hoiatuseks enne kaklust) Emm; Pidime 'tuhlid panema akkama, aga mehed 'aurasid ää, ei üteln kus kadusid Han; sepad on oma vүүpangedega siit ära 'auranu Hää; Ol' köögih, ni^p lavva päält mu säksavüits arki aurass Vas

3. muid tähendusi a. suitsema aur tuleb 'vällä 'püssi 'rauva 'õtsast, lüüb 'suitsu 'lahti, siis 'aurab Lüg b. (suus) õhkama, õhetama viimädi akkap 'aurame, 'õhkame suhun [näsiiniine koor] Krk c. välja nõrguma meil on 'kievasi 'kohtasi, 'uskui alt akkab 'aurama vett VMr; kui om, 'kostegi mäe sihest aea vett 'vällä, et: säält 'aurass vett 'vällä Ote

haurama 'aurama PJg Ote Vas, 'haura|ma Urv Har/-mma/, da-inf 'aurada^p Vas, haurada Urv

1. a. valju häälega nutma, karjuma, röökima (lapsest) mis ta lat's taah 'aurass Vas b. mõirgama (pullist) pul'l nakkas 'aurama; lehm 'aurass nigu^p pul'l Vas Vrd äürämä

2. mässama, märatsema mis sa 'aurad, märatsed ja 'puñnid PJg

au|rend aukülaliste määratud pidulaud pruut'paar oli keige ees'otsas 'laudas, - - pruut'paari ees põlesid 'küinlad - - see oli au rend, 'üiti aurenniks Krj

aurik auri|k Mus Pha, ouri|k Emm, 'auri|k Jõe Kuu Hlj Vai, g -ku (-gu, -go) u aurujõul liikuv laev siis olivad enamiste 'seili 'laivad, nüüd on nied 'aurigod Vai; aurikud annund 'kelladega signaä-li udu ajal Pha; Ourigod vetvad purjulaevde eest keik paramad prahid ee Emm Vrd aurukas, auru|laev, -masin

auri|mõla lühike oli auri mõla, sellega 'sõuti vee pealt Kir

aurine auri|ne Krk Hel, g -tse Trv Hls aurune a. auru täis; leitsakuline aurine sann, kammer Trv; sügüsel om auritse ja tahmatse kik' 'yüne (kui raske õhu tõttu tuli ei põle hästi) Hls b. udune, röske aurine ommuk, siss 'lambit 'vällä es 'aeta Trv; ilm o udsune ja aurine Krk; ei saa masind ajade, aurine ja summane ilm, vana inimestel siss kondi ka 'aige Hel

au|rist ristikujuline aumärk auristid oo koa. need olid 'enni soldatidel, siis kas tä oli võitnd kedägi või. siis 'anti 'neile suured auristid 'kaela Mar; mu lel'l tull' kroonu päält, ol'l uma aurišt rinnan Har

auritama auritama Trv Krk aurutama aurita 'villu Trv; auridets, pannass auri 'sissi, sõss 'tõmbap 'kinni rao Krk

auru|haigus surid auru 'aigust (vingu) Pha -jõuline auru jõul töötav rehi sai 'ümmer ehitud. tullid auru 'jõulest massinad KJn -kapp 'aurukapp = aurukast - Kuu

aurukas auru|kas Jõe/'auru-/ Ris/g -ka/ = aurik

auru|kast laevaplankude (harvem vitste, lookade jm) aurutuskast 'auru'kastid õlid. 'neie sies said 'vitsad teha 'auruga 'pehmest Lüg; Laevaehiduse tarvis tehdut ourukastid aa üsna pikad nenda, et keige pikemad plangud täveld sisse mahtuvad. Ouru saab sihane kast kasti alla paigudat katlast kus vesi ühtepuhku keeb. Katel aa peeld kinni ja toru kuotu leheb our üles kasti; Kui ourukastist loogapuu välja tõmmedi panti

see püsti paine vastu ja akedi seda teisest otsast taliga painudama Emm; Lasõ poiss tieb aurukašti `alla tulõ Khn Vrd haulukast, aurukapp

auru|kattel 1. seadeldis tehnilise auru saamiseks kas on üks `veski `lauva `lõikamise `auru kattel ehk `reie `peksämise `auru kattel Lüg; auru katel paneb masina `käima Juu; auru `katlaga käis vil`lapeksu masin `ringi Kos; Siga om aige, nüid kohisep nigu aurukatal Nõo; auru `katlast tule toru `sisse ja `katla aur aa [viina] laari `kõjma Ote; haina^p olli `väega `pihme^p, tõsõ nädäli siss lät's haina kuhi palama, aurašs nigu auru `katla Har; auru `katla pandass `väl'lä, a prešs rehe ala [viljapeksmisel] Se Vrd aur², aurupada

2. auru jõul liikuv v töötav masin **a.** rehepeksumasin auru `katlaga masindakse `vil'la Juu Vrd aur², aurumasin **b.** aururvedur – Nõo

auru|laev aurik `auru laiv käib tulega, `auruga Lüg; see oo arvata et ega purju lae aurulaiva `vastu ep saa mette, aurulae nobem ikka, läheb kaudu Khk; Purjulaevde mihed üüdvad ourulaevi nõgininadeks senepärast, et nee aa sõotahma täis Emm; auru-laevad käeväd `katlaga, katel aab `auru. aarulaeval `korssen piäl Kod; vanast olivad purju laevad. egass auru `laeva põle olnud Äks **-masin** auru jõul liikuv v töötav masin **a.** (aurukatlaga) rehepeksumasin `mõisates pekseti aurumassinaga `rehte Khk; no ega `eäni masinad ei ond kõik oli käsitsi tegemene, ei põnd obose masinad ega põnd auru masinaid Mär; Aorumassinaga `vil'lä ei pissetä, nüid om tolle jaoss traktor Rõn; mii `küllä tul'l auru massin, saa `hõlpsahe vili ar `pešsā^p Se || Vana Eeri ka hõõlit's `Rõugu poolõ, vat'i hõlma vallalõ. Esi teh'k ja puh'k ku aurumassin Rõu **b.** aurik vanast `üiti tule lae, nüid o auru massin Muh Vrd aurukatel

aurune auru|ne u Muh, Var Khn/-nõ/? JMd Trm SJn Krk, g -se u Khk Kse Tor Hää Koe Lai Plt KJn, auru|ne Kos/g -se/ u Ran Nõo Kam/g -tse/, ouru|ne g -se u Emm Rei `aurune u Lüg **a.** (vee)auru täis; leitsakuline kui rehi `nüske oo siis ta oo aurune Kse; saun oli aorune, `auru täis; suits oli aorune Kos **b.** udune, röske, hämune ta (ilm) `sohke aurune. tume pilve taga. `nohkest `päikest ei tule, mis `paista võib Var; kui ommiku sadas `vihma ja akkas pääv `paistma soo, ealt, siis oli ilm aurune Lai; `aknad on aurused Plt; aurune ilm, ilm `auduss `vihma Krk; nigu suvel `sondu lüüp, nii `talve aorutsess. tu aorune kül'm om kah iks väegä kül'm Kam Vrd aarukas, aulune, aurine, äüriline, äürüne, öürüne

auru|pada pada aurutuskasti all auru saamiseks aurupaast `antasse `auru auru `kasti Rid Vrd aurukatel **-pasu** `aurupasu u "eriline seadeldis suurpüüniste tõrvamiseks" – Kuu **-surm** vingumürgitus mõned surevad auro `surma koa. see oo `saunas Mar

aurutama auru|tama (auro-) u Khk, Hi(ou- Emm Rei) Mar Var Tor Hää Ris Juu Kos/aoru-/ JMd VMr Trm Kod/aaru-/ Äks Plt KJn Hls(u; -teme), `aurutama Kuu Lüg

1. aurus pidama v keetma; auruga töötlema oboosed õlivad `kärnäs, siis `aurudetti Aa `mõisas, `pandi ahi küdemä ja `sauna `tehti Lüg; et siis seal kaane all aurotasse neid (kalu) tehässe `pehmeks; mõned `riided `jälle aurotasse üle kui oo tõbi onld ja Mar; jalased aurutase ära – siss läheb paremini kõberase; aurutud look Tor; aurutamese kašt (laudade aurutamiseks) – nellast lauast `tehtud, `keskel pada Ris; liha `astjaid tuleb koa aurutada, `enne kui liha soab `sisse `panna Kos; akand `aita aurutama `koidest, pand aeda põlema JMd; kesanend puud tulid aurutata vai kiovas vies `autata vai `kieta [puunõude tegemisel] Trm; imijä lapsele `üeldi üvä õlema kui aarutad pada

piäl Kod; *sõniku püäl aurute või tossute* [linu, et nad saaksid läike], *kas üles lauda lakke või sõniku 'pääle maha* [pandi linad] Hls **Vrd** aulutama, auritama, äurutama, üuritama

2. auruks muutma; auru levitama *auruta vesi 'välja* Khk; *masin aurutab kõik kohad täis* Plt || *tänä sÿj ilm tossotab ja aarutab* (on aurune), *tänä ei sua 'lyygu* Kod

3. "tuulutama" *mesilane kui täma aurutab 'õhku, tiivad uluvad 'ühte 'inge. seisab* [mesipuu] *augu pial* Var

auru|veski u auru jõul töötav veski *Suured auru 'vesked, nee 'võtsid tuulingute elu 'välja* Pöi; *Märjamaal oo suur auru 'veske, teeb 'püüli* Vig; *auru 'veskis 'jõutab aur* Nis; *Polli Peräkülän om auru 'veski, üte paari kividege* Krk; *taal auru 'veskil om tÿÿd, alati kopatass* Se **-vints** auru jõul töötav vints *Ouruvintsis töötava mihe parama kee all aa vintsivintiil mikega ta ouru lahti ja kinni keerab* Emm; *vesi 'lõhkun auru vintsid, mis 'käima võtab* Phl **-virr** auru jõul töötav linaropsimismasin *siss tetti* (ropsiti linu) *nende auru 'virreg* Hls

aus aus g 'ausa R eP(ou- Jäm Emm Rei) M spor T, g 'ause Krk Krl; *auss g aussa* San; n, g 'ausa Nõo Võn V

1. a. õiglane, korralik, usaldatav *Asi 'olgu aus, käsi 'olgu puhas ja inimene 'otsekohene; Paremb üks aus 'sepra kui sada 'autumat* Kuu; *ta üks va aus inimene* Khk; *aus inimene äi tee 'albu tegusi, äi valeta, varasta, kõik 'kiitvad tada; 'ausad meest äi ammusta kedad; aus mees nähjes, kel'm kuuldes* VII; *seal külas põle 'ausud mehi mitte; võeras ikka õõ 'peale aus* (öömajalisest) Muh; *Siga ausa mehe leiva kõrvane* Vig; *ega ametid või põlata, ükskõik mis ta oo, kui aga 'ausal viisil oo teenitud* Aud; *Nii tuiskab, et aus mees ei ajagi koera hullu alt välja* HMD; *koer keda kutsutakse, aus mees, kes ise tuleb* Juu; *tämä taht 'irmus aus ja kõrralik 'õlla* Kod; 'antke aga au, 'antke au, seda ma tahan. aga kes tiab, kui aus ta ise oligi Lai; *sÿj om aus mÿjs, 'utllik inime-ne* Krk; *temä sai tost nigu 'aavatuss, et temä nii 'ausa poiss ja nisuke 'tÿjnä 'tüt'rik 'tälle nii alvaste üteli; aga inimese 'õlli tol kõrral nii 'ausa, et rüä 'pääle 'kiägi es aa; Nigu aus silmä iin, aga kel'm sällä taka* Nõo; *ti oledi aussa olekiga, teil om üt's auss olek'* San; *malõ 'ausõide vanõmbõidõ lat's, mai tii sääräst rumalat teku; om nuid ka, kiä 'ausa inemise omma^p, kiä ei olõ koira^p* Har; 'ausa nimi um parõmb ku kuld Rõu; *abielo asjon üt's liiderlik inemine. ta ei_oolõ^p mitte 'ausa ja puhass Räp; nimä^p omma^p 'ausa^p mehe^p, 'auside 'miihiga^p saat 'hõstehe läbi* Se b. lugupeetud, au sees; *kuulus igä üks tahaks 'ausad ja 'kuulsad 'õlla aga saa mette* Mar; *Mida pikem särk mehel, seda ausam naine* Trm; *medä räbälämäd 'riided, alate tilbendavad, sedä 'ausam õli* (pilkavalt) Kod; *kodu 'kuulsam ja ahju pial 'ausam* Lai; *mis 'siande 'ausamp mesterahvas olli sÿi õigati isänt ja nasterahvas emänt* Krk; *kes sõõrin 'rohkemb vigurit mõist tetä, tÿy 'õlli 'ausamb; vanast üteldi et kusi om kuninga rohi ja 'ausa 'vaese-mee õlu* Nõo; *tÿy ol' kõgõ 'ausap, kel pik'k 'valgõ kask 'õlle* Võn; *tÿy [naisterahvas] 'õlli üks kõgõ 'ausamp kel [sõbal] tutu küll'en* Rõn; 'kuulsap om lat's kotun, 'ausap ahuvirussõl Urv; *vanäl Masal ku naanõ 'el'li, siss_ol' abinaanõ ka manh, ja pedi tÿyüd 'ausapass ku umma naist* Har; *vallavanõmba sulanõ ol' ka üks 'ausamb ku tõesõ mehe sulanõ* Plv; *meil om tu saia leib 'ausa; rikass poiss om 'ausa, toolõ 'tahtva 'tüt'rigu kõik'; 'ausap olt uma aho püäl ja kuulusap_umah kotoh* Se || *austatud* (kõnetlussõna) 'ausa opetaja härräkene, *ma jäi kühl 'täämbä 'kaugõss kerikudõ tulõgiga, ala sa no õks pahass pandu^p* Har; 'ausa herrä^p, 'olkõ nii hää^p, 'ankõ mullõ puid vai 'palkõ vai Räp || sõnakuulelik; aupaklik; meelepärane *sie õli aus mies 'saksa 'vasta, 'õtsis suurt*

au, klanis `saksa `põlvi Lüg; si aus vööl`mölder olnd temal (õpetajal). nii aus olnd selle õpetajale, et and tooli temale `alla ja aand juttu `piaale `jultuse temaga Ksi; mõni tei `rohkem [üle normi], taht' aus olla perenaisel ja peremel Pst; kiä iks inäp `joudsõ kaibada^p ja `tõisi takast `suñdi^p, tyü ol'l herrä sil'mih jäll `ausap Vas

2. hea, tubli, korralik ja siis oli `tehtud `selle `Pranqli mihele siel `ausad `süögid ja aus üömaja ia oppetuse iest Jõe; `saadu tegemine oli kunts, `saadud olid `ausad küll, ilusad nigu nunud Hlj; Sup on küll aus, aga Tiit too suurem lusikas Tor; olid alles `ausad süegid ja juogid JMd; viin on aus VJg; õige hüü `ausa hind sai; tsäär`piimä süvväss jah, tu_om viijl `ausa piim Se

hausa hausa, hausa Vid lobiseja, mõtlematu, kerglane, räpakas, alp (inimene) hausa, mis tä lätt tegemä, tege halvastõ, ei läpe är tetä; om õnnõ vana hausa, kõnõlõss õnnõ, mis `suuhtõ tulõ Röp; olt sa üt's hausa, hausit pääle, aja üt'skõrd jo kõrralikku juttu ka^p Se **Vrd** hauss

ausade `ausa|de Nõo Har/-dõ/

1. ausasti, pettuseta ma vöi `ausade `sulle `massa Nõo; mis ammat' sulle andass, tyüd piat sa ka `ausadõ pedämä Har || lugupidavalt tyü pojatütär pedänä oma mehe emä `väega `ausade ülevän Nõo

2. kindlasti seeni^p saat jo `ausadõ enne `valgõt `liina Har

ausahe `ausahe Vas Röp Se

1. ausasti, korralikult `ausahe `el'li är^p, lasõ õs ar hinnäst naarta^p Se

2. = ausalt lubahasõ_k'ul^p `ausahe matta^p Vas

ausalt `ausalt Kod Hel hästi, korralikult, ilusasti väägä `ausalt mateti maha, `õp-taja ja pillid Kod **Vrd** ausade, ausahe, ausalõ

ausalõ `ausalõ = ausalt `harva läht, `ausalõ `võetõss Krl

ausasti `ausa|st Lüg Jõh Jäm/'ousa-/ Mus Kse Kod/-ss/ Pst Krk/'ause-/,-ste Lüg Nis Äks Trv Nõo(`auvsa-), -sti Mär

1. ausalt, pettuseta Tassus `ausast `vällä Jõh; tingi east ja maksa `ausast! Kse; `vaesemad inimesed käesid koa ika [kerjamas], ega nad siis seasi saantmardiks käind. nad tulid ike `ausaste -- kohe `sisse ja Nis; temä pidäsi `ausest oma `neitsi`põlve, temä es oole ira poiste `pääle Krk

2. hästi, korralikult, ilusasti sel mehel on `õige `jõudu, sie mattab oma `naise maha `nõnda `ausaste Lüg; mina panin ta (ema) `ausass `mulda Kod; süüvvä võisit `ausast, kikk oll iki Pst; arvaste lähät, `ausaste `peetäss Nõo **Vrd** ausade, ausahe, ausalt, ausalõ

***hausatama** mõtlematult rääkima, lobisema vana hausa, misa tah hausatata Plv **Vrd** hausma

hausk hau|sk g -sa = hauss Usu ui^p ma su `hauska Rõu

hauskama `hauskama, hausata = hausma No kiä külh sullõ om hausanu Rõu

hauskar `auskar g -i R JõeK/-r/ Kad; `ausk|er g -eri Jõe Krj LNg, g -ri (-re) spor R, Rei/'ou-/ Ris Kei ?Jür; `õuskar (`õuskar, õskar) g -i, -e Ris, `õusker HMd; `auster Vai, g -ri (-re) Emm/'ou-/ Rei/'ou-/ Kir Tõs; `ausk|el g -li Rei/'ou-/ Mar; `aust|el g -le Käi(ou-) Rei/'ou-/ Phl/h-, g -li Rid puust kühvel (vee, kalade, jahu jne tõstmiseks) `paadisse saab [kalad] `vergust rapputatud, siis saab `auskriaga `tosta `korvi `sisse Jõe; `katso kus on `auskar, `tarvis `lõüli `viska Vai; pane myyl paar `haustle täit `lestu Phl; `loopis `auskliiga paadist vett `väl'lä Mar; kui sa merel lähed, peab `õuskar ika `sel'tsis olema Ris

auskme|toru `auskmetoru gaasi väljalasketoru paadimootoris – Jõe Vrd auspuutoru

hausma `(h)ausma, (ma) (h)ausi hv Ote, V lobisema, lorama; naljatlema; vigurdama, edvistama *mis sa edestad, mis sa ausid tan Ote; misa hausit, aja jutt mis jutt om!* Urv; *misa hausidõ^p, pia no parõmb ta pudrumulk kiini^p* Har; *timä kõnõli inne nii hedevähe `väega^p, sõss `ül'li et, näet kuiss hauss Rõu; jättä_äi_ umma `hausmiist `maahha; haussui nii taah Se; hauss ka ku hola Lut || kergemeelselt toimima missa ausit üppä Har Vrd* hausatama, hauskama, haussõlõma

auspuu|toru `auspuutoru = auskmetoru – Jõe

haus (h)aus^s g (h)ausi V(g haussi Röp)

1. a alp, kerglane, rāpakas, hoolimatu (inimene); vigurivānt, vigurdaja *aus^s om vigurine; ku koera^stikku tegi, om aus^s Urv; hauss inemine, mis sa hausit mukka; hauss tyytegi^jä. hausi jutuga Röp Vrd* hausa

2. s, a loba, lora(jutt) *taa õi olõ `kostkina peri, taa aja `haussi juttu; missa ajadõ `haussi Har; ku mjj_u tah `Tsolgo istanguhe läämi^p, küll tah visatass `haussi, `kullõ inne Plv Vrd* hausk

haussõlõma haussõlõma, -la^p tühja juttu ajama, lobisema *mis naa latsõ tan haussõlõsõ Se Vrd* hausma

austama `austa|ma spor R, eP(`ousta- Jäm Emm Rei; aussa- Kod) M(`austem Krk) Nõo, `aus|tamma (au_u-s-) Har; *avvus|tama (avvos-)* hv Nõo V(-tamma Plv Vas Röp; -tõmõ Krl; avst- Se) lugu pidama, austust avaldama; kiitma `Austa `leibä (õeld sellele, kes sööb toas, müts peas) Kuu; *ruudi vend pani [pulmas] ruudi kinna mõega `otsa ja aas raha: `austa sõsse `kinga Jaa; kes vana `alli `austab egä sedä nälg ei näpista Mar; `Alli piad `austa, kulupiad kummarda Han; mõesa ärrat `austadi enne -- mütsiga ei tohtnd üle mõesa õue `minna Tor; kel õli pali kedrätud, sedä kiideti ja ausseti et one kärke Kod; mõni taht, et tõise temät `austev Krk; ega ta suur asi ei olekina, avvustap esi `endä!; mis sa sitta kitat ja `nälgä avvustat, tyy mõne mjj_s Nõo; kiä õks rikkamb ol' tyyd `austõdi papass. tu ol' papa egalõ ütele Har; sõss avvustit ja heidit' hää sõna pere `mamselile, sõss tä pañd kõrvalõ leivä raaso Röp; tu om `austõt mjj_s, kiä viina juu ui^p; rahha avvustõdass; midäss sa `tühjä kität `nälgä `austat (õeld kiitlejale) Se*

(h)austel → hauskar

austen, auster¹ `aust|er g -ri HJn Kad, g -re Phl Juu Kos, g -eri Jõe Tõs, g -ere Emm; `oust|er VNg Juu Jür/g -re/ Koe/g -eri/ VMr Kad; `õust|er g -re HMD; *aus|teier Jür, -teier Han, -tõier Hlj Ksi, `ousteier (-tõier) Mär, g -i; `austen Kad Trm/g -i/ kaasavara, veimevakk nüüd teha `austeriks pesu, `kleite ja `keike Jõe; linasest tuligi tija keik `ouster, kui mehele `läksivad VNg; `enne `üöldi `väimevakk, nüid `üitakse `auster seda HJn; teeb omale `austenid - `veimid Trm*

auster² → hauskar

austrei, -bant, -bunt austrei San, haustri Vas; *au-st|rei|ban^t (-bant) g -ban^ti Trm Lai SJn Krk/aus-/ Hel/h-/ Võn Rõn Urv/h-/ Har, -bunt Vig PJg/aus-/ Tor; ausreibun^d Hls, houstrei pañt Plv kolmanda sordi lina (endisaegse sorditabeli järgi) `rištme lina õli kõige parem, siis õli aus-trei-ban^t. see õli kua ilus puhas lina, aga ta õli lühem Trm; prakk ol'li kõige alam - - aga siss tull'li rei-ban^t, a siss tull'li au-strei-ban^t ja siss tull'li nit^t SJn; snit^t lina ol' kōkō paremb, siss ol' ristlina, siss ol' austreiban^t Har*

haustri → austrei(bant)

ausutimed → ousutim(m)ed

au[söök] pidu-, parem söök *suvõl keedete muna`putro vedelät, tyy ol` ausyÿk`* (anti külalisele) Räp; *är praadidu`põrssa` - -`praasniki`aigo sis tu ol`väega au syÿk`* Se

autama¹ `autama metsas a-u hüüdma kui sa `autama akkad siis sa oled kadond; üks `autas ühõskokas teine teisskokas Mar

autama² `autam(m)a Plv Räp

1. aitama, abistama läämi `autamõ neid Plv; *Latsõ^p vai`tiindre^p `vaihõl ka`auteva^p* [perenaist lauakatmisel]; *Mÿss - -`vannõ inemiise ja jumalat, et kiäke tedä ei`auta^p* Räp || (hüüatuses) *Taivaesä, `auta esi* Räp

2. mõju, toimet avaldama; mõjuma; kasu, abi olema *Vannõ küll`hirmsahe, aga tyy es`auta õks inämb midäge, mis lännü^p, tyy lännü^p; Tääd`äs (tõkat) `autas`saapa ikä pallo pik`endädä^p; Tal om surma tõbi, timäle ei auta inämb üt`ske rohi; Ei`auta ussi- ega püssürohi* Räp Vrd avitama

hautama `auta|ma (`aota-), `auta(da) R(h- Kuu; imps `avvu-, `avvu- RId) eP(`outa-, ou`uta- Rei; öuda|ma, da-inf audata Kse, ?`auda Tõs; imps avvu- VJg) M(-me, `autem[e]) Lei([ma] `auda); `hautamma, (ma) `hauda Har, `autõmõ Krl; *audu|tama* Trm Kod(aadu-) Lai; (h)avvutam(m)a Trv Hel(-eme) T V(avvutõm[m]õ Krl, `havtamma, `havtama Se) (imps eP alal sag kokku langenud verbiga *hauduma*)

1. kuumusega (ja niiskusega) mõjutama, soojendama, kuumutama; kuumuse (ja niiskuse) toimel teiseks muutma a. [kana] *hauduma panema; poegi munast välja tooma mina põle kanaid`autand`pal`lu Jõe; sie`hautab ige omale kana poigi* hv Kuu; [kiivitaja] *lageda põllu`piale muneb ja`päike`autab munad`väl`la Var; meil ka ike egä keväjä avutadass`kannu* hv Puh; *ma`hauda sinnu (kana) külmä maa pääl, agu vaest sõss sa jätät* [haudumise järele] Har b. väikesel tulel kaane all keetma, aeglaselt küpsetama, haududa laskma *sukru`ube - - nad ka`autasivad nied ikke ää ja`sõivad kauntega tükis ikke kohe* KuuK; *pudru tahab`autamist* Lai; *tangu avvutide äräde* [verivorsti tegemiseks] Trv; *avvutet liha* Hel; *aganõid`hautõdass tõrikõsõn. aganõilõ pandass keenü vesi pääle, siss`hautõdass* Har; [tatrapuder] *ol`havvutõt, õt väega hää ol`olnu^p* Plv; *pusuhain, juur kistass`ussõ, havvutadass är, juvass är* Lut || lühikest aega keetma, kupatama (kapsaid enne hapendamist) *igal sügisel tulevad`kapsad`autada* Mär; *`autud`kapsad* Kad; *nüid`tehta särv`kapsaid, vanast avvutati* VJg; *havvutuüsi`kapsitiid ja riivituüsi`kapstiid tet`ti* Plv; *meil`kapsta päid ka havvutõdass, pandass talvõss`tõrduhe* Se Vt *haudekapsas* c. (tulises vees) leotama v seista laskma *mene tuo`eina`püüri ja tie`vanni, `auda`aiged`jalga* VNg; *piab`jalgu avvutama`kuuma viÿ sehen, siss lähäp`kühä ärä* Nõo || [pesu, kangast, lõnga] (leelises) keetma v leotama *Lina- ja takulõngad`liutadi enne`lõilsevÿjs päe või paar, siss`pañti patta,`tuhka sekka ja tuhaga`autadi* Hää; *vanal aal autati kanñast. pañdi suure paa`sisse tük`õl`gi`põhja, kord kanñast`piale ja riputati`tuhka`piale, siis viel lehelist`piale ja autati ja poristati`kieta* VJg; *ku vanast`püüki`havtõdi, siss`miñti`tervest pääväst iu`viirde ja eleti säääl* Se || [kalja, taari] tegema, uuendama, värskendama *kal`la`autadi. kui õlut`tehti ja se läks juba vesiseks, siis`autadi,`pañdi linnase jahu, tulist vett`peäle* Juu; *kal`la`autati, kui ta lahjaks läks* Ann; *taari havvutamma* Plv d. (soojuses ja niiskuses) pehmitama, paindumaks muutma (eriti tarbepuust) *pasus`haudeda alukse laudu* Kuu; [tarbepuid] *ikke`autasse`pehmeks, kas`saunas või nii et vesi keib otsast`väl`lä* Mar; *rii`jalast piat`hautamma, siss saat painuta^p* Har; *viha lehessit havvudi* Se e. puunõusid

puhastamise otstarbel kuumutama; turrutama `enne `auveti `piima püttisi, `anneti sie vesi `lehmidele, siis pidi piim ilus puhas olema Jõh; kaks `korda sai nädälis `auda palava kividega [puulüpsikut] Tõs; [puunõusid] `autedi kadaje `marjuge ja kuuma kividege Hel; taari `tõrduat havvutass Se f. soojendamata, kuumutama; (kuumalt) paistama, kõrvetama (päikesest); sulatama [kana] `autab ikke `poegi, sojotab neid Mar; ega all'lika suon `kinni külmetagi, all'likast tuleb jo sue vesi, `autab `lahti Kad; mine `sängi magama, mine avvuta `kirpe hum Nõo; ilm om umminõ – enne `pikse `vihma, elgitäv, vai `autav om Har; seo ilm havvutass `õkva Rõu || [paiset, roosi jne] arstima, mäda välja kiskuma `õlgu sie `kasvandane ehk ruos, `ülge rasv `avvutab Lüg; paeset `autadi – `sõnna `pandi leeväpuru `peäle Juu; syü vitstõga hautadas `jõuke `väl'lä, ky eläjä^p oma^p käe siseh Röp || fig [soojas kohas] istuma, magama, lesima mis sa sii ennast `aotad (palju, kaua istud) Muh; mis sa havvudõt taah aho pääl! Vas; `Hautas munnõ (laisast inimesest) Röp g. põletikku tekitama [ihul] eenä `nüite piäl vihmävesi o soe, sji ruttu aadutab `varva vahed ärä Kod; linane [mähe] `panti `vasta ihu, puuvillane `autama lapse ära SJn; es taa `jalgu `kiitni ka `panda, na_m jo virdsa sehen, ta avvutap jala naha maha periss Ran; ta jalg näet `nilgu är^p, kjiib vesi avvut' är suka seen San h. määndama, kõlbmatuks v pehmeks muutma kui vihma `järge suur palav on sügise, siis akab `tuhlid `autama; laps kuseb ala – `autab aluskoti ee Khk; madala põhjaga [maa], ei lase vett läbi, seisab põllu pääl ja `autab vil'la ära Hää; lumi `autab ära, lüeb all'lituse orakse `piale JJn; taa lumõ vesi om taa kotusõ väl'lä `hautanu^p, selle ta jääss rüäst `pall'ass Har || [maad] käärima panema, muhendama `Atru `autab maa ärä Jõe; `Audund maa kus leppäd `kasvavad, `metsükõdu `avvutab Lüg; maad `havtamma (suvel ülesküntud kehvemata maad järgmise suveni seista laskma) Se i. vihma ähvardama, sadu ennustama Akkas juba `ommiku `müristamist `autama IisR; täna on soe ilm, ei tea, kas ta `autab `vihma Kei; audutaja ilm Lai; ta `autab `vihma nüid, `seake sumes `sumpund, et tuult ei ole SJn; ilm o lämi, nüid auts pess sadu Krk; ei tiia kas `vihma avvutõ vai San Vrd hauduma

2. fig peksma – KJn Hls siis akkavad `autama teist (kotti aetud saksa) KJn

hautis `au|tis g -e IisR Põi Mar, -tes g -tse KJn hautamisvahend Heinapebre autis on valutavale kohale ea Mar; `pannin sõrmele `autest et mädänemä ei akkaks KJn Vrd auts, hautus

auts auts g -i Saa, g -e (-i) Hls(-t's) Krk(pl `autse); ill `aotse Tõs

1. kaljaleib, -haue keenu vesi `panti jämmep jahule `pääle ja `panti sis `apneme, ka juuretsed manu `autsele; taari `autse jahu om jämmep, peenike jahu läab `autsest läbi. [kui] taari auts peenike om sis läab `õigust ala Hls; taari `autse `panti `õl'gi `pääle. `autse ivast tetti, rüä ja kaara iva Krk

2. hautis, hautamisvahend `sjiitel pannass `pääle `autset, võilevä puru ja soolage `vaiku, aap mädänem Krk

Vrd haue, hautis

autse|päts kaljaleib küdsätide `autse pä't's rüä jahust ja nisu `lüididest. kui `taari tetti, `panti õle ala ja `õlgi `pääle `panti `autse pä't's Krk

auto `autu R(-o Vai) Sa Var Tõs Khn Sim Trm SJn Vil Hel T V, autu (-o) Muh L K; `aud|u Jõe Hlj Ote, -o Vai; aud|u Saa HMD Nis Kei KuuK Sim Lai Plt Krk, -o Mar Mih Ris Ksi Kod; `ou|tu Jäm Khk Rei, -du Kam Ote; ou|do Kod, -du Pal, -tu Emm VJg Kod, -to Emm Rid; otu Khk Jür(ootu); `auti Lei u auto sõja ajal siis jua akkas `autusid olema Hlj; `este tuli `laadel `autu, siss inimesed käisivad `õitu, lušti

'sõitu `sõitma Iis; `outu läks `koutu, ma pöörtsi obuse soue `ouku Jäm; kala - - viiasse otuga `linna Khk; nüüd `autud viivad kõik lestad vastalt ää Krj; Lähme puõ `juurõ `uõtama, ehk suamõ `aututõ `piäle Khn; nüüd aududega sõidavad suts ja suts Nis; ma olin kolmekümne `aastane vist, kui esimene autu `Tartu `moandi pialt `mööda läks Kos; natuke `puudus, et oleks outu `alla jäänd VJg; meie issimä oudo `piäle Kod; esimene audu oli kua nigu tõlla `moodi Plt; `Jaapani sõa `aigu es ole lennukit, es ole `autusit Kam; mina latsen es oleki `autut nännü Ote; mu^p esä imäga^p es olõ `autud nännü^p Plv

autu `audu g -mattuma Kuu; `auto Mar, g -ma Vai; n, g `autu Khk VII Mär Kse Juu Koe Iis Kod Lai KJn hv M, San, g -ma Emm Aud Tor Häa Kos JMd Plt; outu Rei, `audu^p Vas, au, utu Har ilma auta, hoolimatu, häbitu oh_ks tei `audumattumad, ei `huoli aust ei häüst Kuu; see oli üks `autu tegu Khk; sõj on `autu tüdrik, au maha lüüdnud Kod; kes au ega äbi ei tunne, see on `autu Lai

hautus `autu|s JJn Koe/autu-/ Trv/-ss/ Hel, g -se; `hautuss g -sõ Har; avvutu|ss g -se TLä, g -sõ V/h-/

1. hautamine, haudumapanek tal kana autus käsil Koe

2. hautis, hautamise saadus; see, mis hautab a. hautatud loomatoit eläjile avvutedi, `anti lehmile avvutust, agana avvutust Nõo; ma tei lehmile üks nõgõsõ havvutust. niä `krüüpsvä tu leeme ka är^p, nii niä `tahtva tyyd havvutust Urv b. hautav aine [nõle puhul] tetäss `autust obestele nõna `otsa Hel; syykaela ja pedäjäossa avvutuss olna ää, kui jala `aige om Puh; temä otsip marjatsit kadajit, tjjb `jalgule avvutust Nõo; sa piat taale `paisõllõ `hautust päälõ `pandma. võta villa ja_ `hapnõ püimä päält pääliss ja pänõ^p `hautusõss pääle siss `kaksass mulgu `sisse Har; pedäjä ja kuusõ kasvast tetäss havvotust Plv

Vrd hautis

au|värat = auvärav lääme nüüd auvärädit tegem, laulatse tule; mõni tege auväräti [surnule] kah, musta lipu kül'len Krk -värav auveravad teha ka `pulmide aast, `männi `latvad `pandi kogu VNg; kui te `lähtä mehele, siis `poisid `tieväd auverävä kust `sõidata läbi pappile, `tuoli paneb `sinne auverävä `kõrva ja `tühjä pudeli `sinne `tuoli `pääle, siis piad `viina `andamaie Lüg; auväräbäd tehasse, kui pruudid `peimed kerikust tulabad - - ja suurest `lehtsest `kaškest tehasse need auväräbäd Mar Vrd auvärat, -värjä, -värä -värjä pl auvärjä = auvärav `mõrsa kotun `olli auvärjä üless tettü. sääl peeti kiini ja `au `värteide (- au `värju) manh küüsti `pašsi Har -värä = auvärav no tetäss auvärä^p, au `värjä alt tulõ saja `sisse Vas -väärt lugupeetav, auvärne see oo üks au väärt mees Mar; Pehka `olli `Tamsa külä kyy! `meistre, vana auväärđ mjjss `olli; messä uhkustad ja avvustat `endä, ega sa nii auväärđ ei olegi Nõo; ta ol' üt's auväärt herr, timä tegi kõigilõ hääd Röp; au väärt om, olõ õi häpe kittä^p Se Vrd aulik²

ava ava Kod KJn, aava Muh

1. lahtine, katmata laalatet naene ei tõhi ava `piägä käedä majan ja eläjite jalun vjil kõege `rohkem Kod; kuub om `lõhki, kõik rind ava; `aida põle iis, õu ava KJn

2. lagunened, katkine teine vati käis o ühna aava Muh Vrd aba⁵

-hava → -havva

ava|järv tuulega kaletedi, puri vedäsi ja, sõj olli avajärve pääl Trv

avaldama aval|dama u, hv R(-damma Vai) eP(abal- Vig, aaval- Sa Muh L Ha JMd) M(-teme Krk) Nõo TMr Ote Rõn San/-dõme/ V(-damma Rõu Plv, -dõmõ, -dõmme

Krl; *avval-*, *aval|damma* Har) (välja) rääkima; üles tunnistama *avaldin* `väljä oma saladukse Kuu; *ta oleks pidan aavaldama seda et ma vii ää* Muh; *ärgu* `keegi `eese südäme pealt `kõiki ää aavaldago Mar; *avaldagu ennäss* `ilmu et ma õlen siin Kod; *sij ei taha üless avalte ega tääduste sedä* `asja Krk; *poiss avaldanu säl ärä et, ma võti tu raha* Nõo; *siss varass avald ärä, es saa enäp* `salgusega kohekine Ote; *sa tiiät külh, a sa^p ei taha tyyd mulõ avvalda ennedä* Har; *las tä ar^p avaldass, kos tä tyyd juttu kuul'd* Rõu

avalik *avalik* g -ku üld (n -kku VNg, -kko Vai; g -kku Lüg Jõh, g -ko Emm Mar, g -go Vai, g -gu Kuu Rei Trv Puh San Krl Rõu; *aava-* Sa L Hag TÜR, *aaba-* Mar Vig); *avvali|k* g -gu Har(avalik)

1. avameelne, otsekohene; lahtine, *aval sie on üks avalikku inimene, sie* `rääki *avalikku juttu; üvä avaliku südämega* `andas VNg; *ta on aavalik inimene, pole* `sõuke *salalik mette* Khk; *ta ei ole avalik, püiab kõik salaja teha* Ris; *tõine om salalik, tõine om avalik, avaltess kik'k ärä* Krk; *tam serände avalik inimene, kõnelep kõik* `väl'lä, `endä *sehen ei pia mitte midägina* Nõo; *kõnõl' omast avalikust* `süämost Krl; *tom* `väega *avvalik inemine, tyyl õi olõ salahust õi^p* Har

2. ilmne, kõigile teada olev *sañt sala akab aavalikuks tulema, üles* `arguma Jäm; *see* `undrehti *asi peab ikka aavalikuks tulema* Muh; *mis sis sest saab salata kui see üks aabalik asi on* Mar; *see süi oo juba aavalik* Kse; *sa piad seda avalikuks tegema, kes seda juttu on* `reakind Hag; *egäl ütäl avalik joba jo, sedä ei massa salate änäp* Krk; *ku järeldä ei saa kätte* [tapjat], *siss üldäss, et kuritegu tulõ üt'skõrd avvalikuss* Har; *tyy um ku* `pioga `kumpi^p *avalik* Rõu; *a peräst lät's avalikko ja saadõti kullakaivanduhe* `arki^p Se || kõigile kasutada olev, lõbu- `numri tüdrukud, aavalikud naised VII; *aavalik maea, kus asuvad aavalikud naeste* `rahvad, *jo se ikke lõbumaea oo* PJg || *sa õled üks avalik* (kelm), `sündind *valestamma* Lüg

3. vaba, lahtine (vesi) *üits tük'k* [koolet] `olli `valla, *üits sombuke, kos ol'li nätä avaligu vett* Ran Vrd avar

avalikult adv < avalik

1. avameelselt, otsekoheselt *ta* `reakis *ühna aavalikult üles* Muh; *ei räägita avalikult* `väl'la, *räägitasse* `mõista `möödä KJn; *ütles avalikult suhu, ta ei äbene midägi* Krk

2. üldiselt teadaolevalt, varjamatult; kõigi nähes või kuuldes *avalikuld* `keski *paruni* `vasta *ka* `vaidlema *ei akkand* Hlj; [soolavedamine] *sie oli ka salaja* `tuomine *ja, seda avalikuld ei* `lastu `tuua. *se oli sala kaup* VNg; *siis tuli* [mõrsja] *aavalikuld* `väl'la *teste sekka ja pidu* `algas `peale Tõs; *lapsed lausa avalikult* `riakisid, *nemad ei osand varjata* Lai

avama *ava|ma* Kuu Lüg(-maie), Vig a. lahti tegema, *avama ajumes avas kirstu* Vig || närimisel suud liigutama ja aeg-ajalt lahti tegema *avas* `suuga, *justkui õless tubakas põses; obone süõb* `ravvad *suus* `kauva `aiga, *avab, laseb pala* `tõinepuolt *suu* `nurgast `tõise Lüg b. (tööd) algama – Kuu

avand *avand* g -u Kuu, n, g -o Vai jäässe raiutud auk (veevõtmiseks, kalapüügiks jne) *avand*, `tehtud *vie ottamiseks ehk pesu lopptamiseks. talvel* `tuodi *neh avandust vett; langujega* `mendi *avandulle; Pane sudi* `püstü *avandule, moni* `lähteb *sise* Kuu; `nuota `lassa *avandost* `sisse; *vett odeda avandost; jää* `püüki *teha küll - -* `tuuraga `raiud *avandod* [jäässe] Vai Vrd avandik

avandik *avandi|k* g -ku VNg(n, g -ku) Jõh, g -kku Lüg Jõh jäässe raiutud vm auk; sügav auk soises või vesises maastikus *jues one* `talvel *avandiku* `auku *siel'd* `ueda *vett;*

tie on 'aukulinne, siis 'üella, et tie on avandikkusi täüs VNg; Õli vai kaks 'kümmend 'kraadi 'külma, sai ikke jões, avandikkus 'uhta [pesu]; 'raiutasse avandikkud jõgide 'pääle, kie jõest vett 'vieväd Lüg; Kurismiku 'kutsuti avandik, obust ei 'kandand. Mõni avandik ei 'kandand 'ennastki; Avandik on tümä kõht, päält täis, et ei 'paista 'miski, aga õli 'miskisugune auk, 'jällä 'üaldi avandik Jõh Vrd avand, avandus

avando|kaigas "pikk ritv võrgu vedamiseks ühest jääaugust teise" on üks 'süüli'pitkune 'riugu, avando'kaigas. pien 'nüöri - 'seljä'nüöri on 'riuvu taga. 'selja'nüöri viad 'vergo 'sirgele Vai

avandus avandus g -e Khk Pöi Muh Emm(-os) Rei Rid, aava- Mus Krj Muh Rid Var, aba- Ris pragu, lahtine koht merejääs vesi kukkus, võttis aavandused 'sesse Mus; kevade kui akan meri 'lahti minema, siis tulavad avandused Pöi; läks obusega avanduse Muh; oli üks mere abandus, obone läks 'kropsti sees Ris Vrd avandik

ava|noot kalapüügivahend Avanyydägä püietässe kalu kesk 'järve, mitte ranna jäären. Sij on suuremb nyut Kod

-havanō → -havvanō

avar avar g -a R(n -a VNg Vai) Sa Emm Hää Koe I KLō Trv Hls Puh Nōo, g -e Krk; avvar'g avara San VID

1. a. ruumikas, lai, suur avar 'huone; avar riist, küll sie ottab 'vasta Kuu; kuub on üvä avara ja 'lahtinaine; nie one üväd avarad 'kengäd, ei nie murista 'kustki VNg; suur särk mis nõnda avar on Jäm; avarad ryymid; 'suapad oo avarad Kod; kuub om avar Trv; tal piap avarep tegeme kasu pääle (lapse rõivast); sääl om ää avare ruumi, kik'k iluse küüni Krk; aga tyy sukk ei ole nii avar 'jalga 'aada kui sij Nōo; saabass om väeg avvar' San; meil ei olō^p avara^p ruumi^p Plv || lahe nüüd om mul avvar' ellä^p, putui^p kellegi^p ette Se Vrd abar² b. kuhjaga, tublisti täis mõõt avar vakk; ta pani avarad toobid Khk

2. vaba, lahtine (vesi) 'muoturiga avara vies jää äärt 'müöda 'käime [hülgepüügil] Jõe Vrd avalik

avara adv = avarasti ku kahekeisi õlema sängin, siis oo avara Kod

avarade adv = avarasti sij om mul üits ää jak'k, lähäp nii avarade 'sälgä Nōo

avaramidi avaramini siin oli avaramidi Jäm

avarasti adv tublisti siin on avarast nael; pool kilu 'meetrid avarasti 'minna Jäm Vrd abarahe, avara, avarade

avarii ava|rii· Vai(-rie-) Rei Ris Kos, -rei VNg; aava|rei· Emm(-ri), ahv- Hää laevaõnnetus, avarii mast kukkus mere, 'kolmest tükkest läks kurat, vot siis kus oli avarei; siel kävi 'laiva a-varei VNg; lae on aavarei-s Emm; 'juhtub laeva avarii-, sis on 'toukerd 'tarvis Kos Vrd haveri, averiit

avarist Norilaevadega käidi avaristi peel (tormi, udu v rikke tõttu karile jooksnud v randunud laeval) Khk; Ankrudeta laeva loeda avaristiks (selle sadamasse pukseerimise eest saadi päästetasu) Emm

avarus avaru|s g -e Lüg Khk Hää Nōo, -ss Krk suurus, laius, ruumikus sel 'kuuel on avarust küll, on ia lai Lüg; jõkil on avarust küll, püksidel pailugid avarust Khk; oh sellel (kleidil) om avarust külländ, mes sedä viga 'sälgä 'aada Nōo Vrd abaruss

ava|suu|kädis värvlita varrukas vanass õlid avasuu kädissed, 'lahtised, ilma 'suulisseta naesil ja mehil. all serv õli palisset ja testod tikkusega Kod Vrd aavasuu, abasuu|kädis, -kätis

havatama *avata*|ma Kuu(h-), Vai/-mma/; *aavatama* van Ris ahvatlema, meelitama *poiss havat* `tütrigu ärä Kuu; *akkab teist ää aavatama*; *aavatas* `luoma [toiduga] Ris **Vrd** ahvatama **Vt** aavates

avatlema *a*|vatlema Emm Mär PJg Ris/aa-/; *ava*|telema VNg HJn JMd, -delema MMg ahvatlema, meelitama; võrgutama *Suur poiss avatles vehemad lubadustega ounavarga* Emm; *poiss avatles tüdruku ää – tegi tüdrukule lapse* PJg; *mis ta nüüd aavatlleb teise kääst* Ris; *avateles minu luomad ää* JMd **Vrd** aavelteme

avaus *ava*_u|s g -se JJn, -ss g -sõ Rõu/-sõ/ Vas; *avavus* g -e VNg Hi(*avavos*) VMr *ava*, auk; õõnsus, õõs *puuld* on `nuoreld kuor ärä `(v)uetu siis `kasva `puule *avavus* `sisse VNg; *saukukk on samasugone kui koeraputkest velepill, avavus on pääl Käi*; *siis oli viel siest õenes presšraud, pol't käis `sisse, nii suur avaus oli* JJn; *ahju rinna külles on `neske veke avavus, kus pieru ots vahele läks* VMr; *hammõ käsuse avaus* Rõu; *avaus sainah lask `lämmä `vällä* Vas **Vrd** aavuss, avus

ava|vesi *avavee noot* (suvisest noodalkäimisest, kui minnakse noodavedamisel rinrust saadik vette) Emm

avavus → *avaus*

ave n, g *ave* Jäm Khk Kär Mus Kaa Kad; *aave* g `aave Mus Kaa habras, pude; pehkinud, kulunud `meite linad nenda *aved* `seasta, pole vissid `ühtid; üks aruke *ave* (höredalt kootud, kergesti kärisev) riie Jäm; jää läind *aveks*. lööb siniseks puhas. kevadine aeg; `püised läind vee sihes nii *aveks*; on tä (riie) märjalt jäänd kohegi paksuli, siis tä `audub ära, jääb *aveks* `jälle Khk; *vanad `aaved võrgud, neid äp `julgekskid änam vede `viia*; *märg paper o ka aave, `laageb ää* Mus || *ave tanju pudru, vähe kiend, pude* Kad **Vrd** aba⁵, abe, ame

avene *aveseks* (pudedaks, hapraks) ning *muruseks* jäänd üks riie Jäm

avenema *avenema* hapraks, pudedaks muutuma *kombai-n* nii vana, kumid εε *avenend* Khk

haveri *haveri, averii* laevaõnnetus, avarii `Laeva averii old `kohtus `arvudukse all; *laev on haveris* (randa, karile jooksnud); *alus oli mend haverisse* Kuu

averiit õnnetusjuhtum, avarii *Sie* (saunalava) `noiku kovast ja võib tehä nisukast *averiiti, et tuleme `täüegä kuger `kuuti*; *Sidäsi siell `tormiaveriidis `liepuess -- `nähd tädä Rohu `nieme `soldandid `kiikriegä*; *Eks sis ole `mennetigi `sinne averiiti* Kuu

avetama *avetama* "vahetpidamatult rääkima" *avedab* `pεεle, äi saa pidama. muud *kut avedab ühe inņega* Khk

havi → haug

havi|hammas 1. *Jεetilad rippuvad katuserεestas justkut suured avi ambad* Emm

2. sag in, ill (tärkava orase, hv rohu) ots(ad), idu(d) – I [oras] *aas juba avi `ambasse* Trm; *rükkid one jo avi `amban, tuleb nagu tikk mua sidess `väl'jä, ise punendab; sügise vähä aviammass `tunda* Kod; *avi `ambas oras; nagu avi `ambad on kui ta (oras) `tärkab maa seest* Pal

3. koeripskanga hambuline kiri – Rõu

avihtamine *aitamine mis ma esi jõuvva, tyü jõuvva, avihtamist ei jolõ*[?] Plv **Vrd** autama², avitama

havi|jääll jääalusel havipüügil [käima] *aavijääll keisid kui jää `selge -- nui kääs, `löödi jää `pihta* Mus -kala = haug `avvi kala, *eks sie õle `jusku sia pekk* Lüg; *me `püitsime aavikala noodaga* Pha; *aavi kalal on `kangest `nilva* Pöi; *avikala on pehme*

havike(ne)

Lai **Vrd** haugikala **-karva** havivärviline, halli|kirju, -täpiline aavi `karva, sur_`täplik riie Khk; *hävõ `karva hopõn Vas; hävõ `karva hal'l [varss] Se*

havike(ne) dem < haug üks `avvikene on `pilvest tuld, kukkus `vihmaga `õuve `pääle maha Lüg; *meil `tyydi kalu, olli kah üt's `väike avik(e) sian Krk; `tulli üt's `väike avkekene õnge `otsa, `rohkemb es saa midägina Nõo; tan ijhn om ka naid hauõ-kõisi Har*

havi|lill (taim) tõne jagu om `valge, tõne kõllatside `äitsnidege, `äitsneve kala kyy aal Trv **-mõrd** Meil oli sü aavimõrd, ahvenamõrd, `räimemõrd Põi; *latikmõrd om õre, avimõrd om sage Trv -noot* Aavinoot oli, sellega sai aavisi `pütud, jäimest lõhast suure silmaga Põi

avinurmik, **-as** avi|nurmik pl *-nurmiked* Kod, *-`nurmi|kas g -ka* VNg; pl *-nurmikud* Pee Sim Iis Äks Lai, *-nurmikud* Trm Kod Lai, *-`nurmikud* RId Avinurme valla elanik (sag puunõude müüja) *Lohusu omad vai avi`nurmikud, kes `kaussidega `käisid* Lüg; *tütär läks ühe avinurmikele Jõe `valda [mehele] Kod; avinurmikud käesid, tuli riista `koorem värvasse* Lai **Vrd** nurmik

havi|purikas = haug a. väike haug – Võn b. suur haug Sain tubli *havi purika* kätte Trm c. isahaug *avipurikad one isäsed avid, käeväd emäsegä ühen; avi purikad o veiksed, nõid isäsed, emä o suur* Kod **-rist** *hävõrist* maagilist jõudu omav ristikujuline luu, mis on võetud paastumaarjapäeval keedetud vana haugi peast [noota] *suidsutõdi tyy hävõ ristiga, sõss nakass kallo `võtma; ku mõni ol'l haigõ, sõss paänd hävõ risti `kaala, ku määne pallav tõbi ol'l* Se **-silk** soolatud haug – IisR Iis Kod

avitaja rahvaarst *läits avitaja `juure abi `ot'sme* Pst

avitama *avita|ma* R(-mma Vai) hv Emm, Mär Hää Koe Trm Kod Plt KJn Trv Hls T Urv Lei Lut, *-mma* V(*avvitama* Vas), *avi|teme* M(*aavi-* Krk), *-temme* Krl, *-tõmõ* San(-*tõme*) Krl; *aavitama* Jõh hv Khk, RId Kse Tõs Kos/oa-/ Koe Puh Kam; *abitama* L(*aabitaja* LNg)

1. a. abiks olema, abistama *Ei avida `kiired `koivad ega arg süä `rinnuss* (häda ja õnnetuse eest ei pääse) Kuu; *avida `tosta `mulle* Hlj; *avitasima `ninda `kaua kui vähägi ülitas* VNg; *tule avita, mul on `ränkes `tõsta* Lüg; *siis tämä ehk akka `minnu avitamma* Vai; *tule mend abitama* LNg; *mene aavita tat* Rid; *sai `keia tänd abitamas* Var; *tämidi ma es olnu `mõisa `rihtes avitamesel* Hää; *ma avitess kige ihu ja hingege tedä, aga miul ei ole `jõudu selles* Trv; *käsi avits kätt ja jalg avits `jalga [õeld] ku tyy manu `rohkep inimesi tuleve* Krk; *`julget jummal avitap* Ran; *`olli sañt kost ta `olli, mia tedä aviti; `jummal om `õkva käsitsi minu avitanu* Puh; *siss tulna `tõisi `väikeisi `linde ka appi, avitana kao `poiga `syytä* Nõo; *mina olli ka `kange, esi jumala jõun aviti ennäst* Ote; *ma ää `meelega `tjjsi ja avitasi `sinnu, aga mu käe ei teevä* Rõn; *`pernanõ pügi `lambit ja ma lät'si ka avidi tyyl pük'ä^p* Urv; *Kuri keerutäs ruuska a hää miis avitas härjägi üle kraavi* Krl; *kõigin om ta abimüs ja avitaja ja kõkkõ timä tyyd* Har; *kas lähükõrral ei olõ mõnd inemisekeist, kes sinno avitasi^p* Rõu; *jummal' ol'l kõgõ avitamah; ei avida minnu nu inäp jummal' ei juudas* Vas; *avida mullõ - minno ka^p* Se; *mina avidi `skruud'lel' ummõlda* Lei; *kel um `kõhtu pal'lo, tuu või tõõsõlõgi^p avita^p* Lut || *toimetama, hoolitsema ma ikke isi, ennast abitan veel* Mih; *temä saap esi ennäst ärä avide* Krk; *tä säeb neid ja avitab* Ran; *sina neid vana inimesi avitat, näiss ku `kavva sa neid rohitset* Puh; *ta_m avitanu naese ka serätse tyy `pääle, kos ääd `palka saab; temä om nii `aige, ta esi enda avitada ei saa* Nõo; *Marin kõgõ avitass ja paás* Har

b. (mitmesugustes soovides, hüüatustes) *ku tyyüst 'myyäda 'mintti [õeld] jumal appi, avide jumal [vastati] Krk; vanast ku nurmen tyyd tetti ja tõene 'myyäda läits, üteli: 'jummal abiss, [sellele vastati] avita 'jummal Nõo; jummal' avita^p sedä nädälekeist jäl^p 'vasta võtta^p Räp; ko ilosahe mõnikõrd hummogolt 'varra vaak, sis õks kõgõ 'üt'let õt avida jummal' varõsõkõnõ vai tere 'hummogost varõsõkõnõ Se; avida jummal' šinnu Kra*

2. mõju, toimet avaldama, mõjuma; kasu, abi olema 'mitmad igä 'uskusid sidä, et sie (sinine paber) avitap küll [haiguse vastu]; *Ei avida muud kui oda ise jalad 'selga ja 'elmad 'kaula; Mes avitab udu 'määgimine kui se pääss pääd ei 'pöörä; Ei avida 'istumine, küll avitab 'astumine Kuu; säl ei avida midägi Vai; nõj rohu ike avitive, nõj ike 'mõieve Krk; vits kah es avita Ran; lehm 'luhtit täis, midägi es avita Puh; 'maani 'palli tarõ maha, es avita prit's es 'kiäkinä Nõo; ku rohu avitasõva siss avitasõva, ega mina (arst) ei avita ku rohu ei avitava Ote; temä kuevat ja tsuidsut noid sibulit, aga midägi es avita Rõn; ku vanass lätt hädä, sõss avida ei 'üt'segina^p inäp Urv; mu nõo ei avida tanh medägi Har; Asi om nii hull, et ei avida jutt ega^p jumalasõna Vas; ku 'vihma vjäl õks tulõsse, sõs kardohkele õks avitase^p Räp; taassperil'de lukõ^p, tuuga^p avit' 'haigustõ 'vasta Se || arstima, terveks tegema avitap sõnaga 'aigust Trv; Tamme vallan ollu üits vanamjjs, kes serätsid ädäsid avitanu Ran*

3. kõlbama, sobima, kõlblik olema *eks ne 'heinäd täü igägi kuhugi 'korjusse 'panna, ega ne sis 'oues avida; Rugi jahud avidid ka 'kohvi tehä Kuu*

4. a. jätkuma, piisama, küllalt olema *eks siis nüüd avida juo, jädä 'ehtule, 'huome o 'jälle päiv Kuu; 'kümne naglalisi kive ei ole vaea, avitab katest kolmest naglast Ran; Sellest joba avitap Rõn* **b.** läbi saama; kestma, vastu pidama *Ma nüüd parandin 'vergu nii 'terveks ku sain, 'täüdü avitada vähä 'aigu; Pesin pükstaniged ka puhtaks, siis 'jälle vähä 'aigu avitavad; Küll sa 'pargid 'kuokisi kere täüs, et kohe avidad sen 'süömägä 'huomikuni; 'Siie lakka ei enämb 'rohkemb sovi 'heini, no avitab üheks 'aestaks Kuu* **Vrd** aitama¹, autama², avihtamine

avituss avitu|s(s) g -se Ran hv San Krl Har Se; *avvitu|s g -sõ Vas s < avitama mõni tei 'päivi vai maass rahalist 'üiri - - iki avituse ja tyyj ijst Ran; mis avituss ta om, ku sa kässigi manu ei panõ^p Har; tuust mullõ avvitust ei olõ^p Vas; mjj ilm jumalalda saa ai üle olõkõrrõ, tu_om kõik' jumala avituss - avitaminõ Se*

havi|und aviunnal on vask konks ja 'mätjas pannasse konksu 'õtsa, und pannasse jää 'alla Trm

avokille ammuli, lahti *midä siä vahid 'nenda, suu avokille Vai*

avus avus avaus, auk (müüris) – Pai Vil

-havva Ls kolma-, mustõ-, muu-, tima-, tina-, too|havva **Vrd** -haava

-havvanõ Ls kolma-, mustõ-, tima-, tina|havvanõ **Vrd** -haavanõ

havvu|kapsas → haukapsas

***havvulinõ** *havvulisõ 'kapsta^p, riiu 'kapsta^p Plv*

havvunõ *havvu|nõ g -dsõ Vas, havvonõ Se auklik havvonõ tjj, suurõ^p havva^p Se* **Vrd** auane, haudline

havvusklõma *havvusklõma* frekv < hauduma – Rõu

avvustama → austama

(h)avvuta(m)ma → hautama

havvutuss → hautus

aõldama 'aõldama, aõlda^p paaritama *lihm härägä är 'aõldass Lut*

B

(kirjakeele *b*-algulised sõnad esinevad murdekeeles hrl *p*-algulistena)

b *pee, pie, pji* kirjatäht; häälik `kuolis õppedetti aa `piesi Lüg; *kaks* `peedä Kod; *kaks pehmet tjjd ja pjjd* KJn | (tähtede õpetamise vormeleid) aa *pee akka pähä, kui ei akka* `viskan lakka Jõh; aa *pee akka pähä kui ei akka löö nuiaga takka* Mar; aa, *pee, aeda tee – ema õpetas ikke sedasi* Juu

b → *p*-

baabuškike eideke *ku alöss* `tõõnõ `baabuškikõ ka olnu Lei

baatjuska → *patuska*

baatska → *patska*

badebešši pl *badebešši* udu – Lei

bagdan *bagdan* vallaslaps – Lut

bagun *bagun* kail – Lut

bakk *bak'k g bak'i* kronu – Lut

balbatama *balbatama* "keelega teat viisil häält tegema" *balbatat kielega, balbatago_i kielega* Lut

bari *mis_ta bari aži om* (mis asi see õige on) Lei

baša (lamba kutsumiseks) *baša baša baša* Lut

batvin `bat'vin peet; naeris – Lut **Vrd** *patsvin*

bauar *bauar*; pl *bauari*^p, *p*-, *bou*- vaarikas *bauari marja*^p Lei

baušli- `baušlilava^p (Moosese käsulauad); `baušliraamadun (katekismuses) *am je-säkõrd* Lei

beebris *beebris* kobras – Lei

beeri pl *beeri*^p, *bie-*, `bieri matused *aidamiis d'o ka^p saa* `bieren (matusel) Lei

belgalouka *belgalouka* valge peaga lehm – Lut

bell *bel'l* kae *kasuss bel'l pääle* Lut

bendeli pl *bendeli*^p tugipuud sarikate alaosas, titsid – Lei

bes *bes ilma* `varbun *aid ka* `ol'le *pal'mit, tuu* `ol'le *bes nagluda; nakr tulõ bes* `tahtmada Lei

bet *bet, bät* aga *tuul om* `laiba, *tuul om ra'ad, bet kis mulõ and; ma las* `maanu, *bät mul äi olõ lupa* Lei

bika|kaar *bikakaar*; *-ka(a)r* vikerkaar *bikakaar paist* `pääle `vihma Lei

***bikma** müttama (kalu) *dolbaga bik'itass kala^p bruk'ki* Lei

bisatama *bisatama* solvama – Lut

blaasma *talvõ`blaasma* (virmalised) Lei

bleedna `bleedna kahvatu jäi `bleednast, `valgõst Lut

***bleiki** p `bleikit kepp, mida lüüakse teat lastemängus *kon latsõ^p `pesvä keväjält* `bleikit, `pesvä *kammanidsaga* Lut

bläistik → *pleistik*

boka pl *boka*^p (söögiseen) Lei

borduli *borduli* pl tant tatt, ila – Lei

borr *borr g bora* Lei Lut lõikusesi `kuagi *ragu oma bora päl* Lei; *pal'lo kabõhõisi üteh borah* Lut

botva *botva* hapendatud jook suhkrupreedist ja leivakoorukestest – Lut

bouman pl *boumani* puusepp – Lei

bovar *bovar* kokk – Lei

braakma → brääkma

breiv *breiv* prii – Lei

brekš *brekš* pl *brekši* latikas – Lei

brigon *brigon* g -a

1. "orjus" rahvass käve *brigonalõ*, *brigonan esänd peśš kiä tii is`hüästele*; *brigona päle`käülemene, tüüd tetä^p* Lut

2. "pärisori" – Lut

brigonik *brigoni*|k g -gu "ori" *mia esänd`ütless tuu brigonik tege* Lut

briinum `breinum g -a; g `briinuma ime `briinuma d`utt; `breinuma šoug (imeuss)

Lei

broinik *broini*|k g -gi vallatu *broinik lat's* Lut

brudi, **brugi** *brudi*; *brugi*, ill *brukki* kalapiüünis, liiv – Lei

bruugan *bruugan* g -a; `brougan peigmees – Lei

brätt vennas *vot brätt* Lei

brätäke vennike *kaõ kon brätäke* Lei

brääkma `brääkma, `brääki^p; `braakma, `braaki^p mitte süüa tahtma (inimene, loom) Lut

brüntš → prunts

bubin → puuben

***bukstereitsema** tähthaaval ütlemä ma `bukstereidse jette Lei

bulba|reha "käsireha kartulivõtul" `bulbarihal um kol^p nell'i pidimät minka *sivuta^p maad, ni`korjass`bulbit maa alt* Lut

bulba, -s *bulba*, p-; *bulbass* g `bulba kartul pani `bulbit patta; *ky pil've^p tükäh tyy voori`bulba kül'b hüä*; jälle *tsiga lätt`kurja, lätt`bulbidi*; *timähhavva`bulba^p `kašvi^p kakui`pähkme^p*; *bulbaubina^p* (seemnenupud) *varrõ päl kasusõ^p kakui`kul'usõkõsõ^p* Lut | (kartulisorte) *piäkasusõ^p `bulba^p – nimä^p umma^p `säändse^p vereväligu^p, kasusõ^p pikä^p*; *musta^p suurõ^p `bulba^p*; *suurõ^p `valgõ^p `bulba^p – näid inäp külbeti`tõpra peräst, tsiku peräst, tuliverevä^p `bulba^p*; *tümbverevä^p `bulba^p*; *turetska`bulba^p – silmäkeisi, mulgukeisi pal'lo; vahadsõ^p ~ vahadsõkõsõ^p `bulba^p*; *`valgõ^p `hüürigu^p* [kartulid], *kutsutass kuniga`bulba^p*; *verevä^p `pikligu^p `bulba^p – noid külbetässki, umma^p `saaksa^p `bulba^p*; *virga^p `bulba^p* (varased kartulid) Lut **Vrd** kulba, pulbu

buldike *ussõ buldikõ* (ukseriiv) Lei

bult *bul't* g *bul'di* lendva, rabandus *bul't lüü`maalõ*, *bul'di`trieka* (lөөk) Lei

bumba *tulõ`bumba* (keravälk) Lei

bumbul `bumbul, pl -li kullerkupp *kanaššidõ* ("kanapoja") `bumbul; *neid`ü* (niidu) `bumbuli Lei

burdoova *burdoova* bordoopunane `tütrigal ol'li^p `säändse^p kōrra^p, *pümehhü verevä^p burdoova`rõiva^p, `viltso^p `kal'li^p `rõiva^p* Lut

burkan `burkan, `buo- g -a porgand `burkana^p `omma^p magusa^p Lei

burnuss *burnu*|ss g -sõ" suur, pikk ülekuub" *suur särk`minka`õütsi mindäss, uat kasuka pääle, kutsutass burnuss* Lut

buržma `buržma kortsutama; (ümber liigutades) segama *buržitass šieniga saa šik-ke* Lei

***buuama** da-inf *bu'uada, bouada, 'boada ehitama ma `võidev `jennel bouada; 'boumani om `bouanu* Lei

buulka p *buulkat, p- sai [katsikulised] veevä `süüki - muna `putru, buulkat, mett viiäss* Se

buulkakene dem < *buulka võ'tt buulkakõsõ, liha, sei ar^p* Se

***bõidõldama** *või om ka bõidõlduzidõ* (püüliks tehtud) `d'ohvõ Lei

bõrdõ|jumal `bõrdõ (eba) d'ummal' om äi `riktig Lei

bõss *bõss* sirel - Lut

bõsu *lehmiil om bõsuaig* (kiiliaeg) Lei

***bõsutama** pr (nad) *bõsutava* kiili jooksmata *lema^p bõsutava; l'emma äi bõsuda* Lei

bõtto justkui *bõtto satass, satass jah* Se

bäikts lõpnud, valmis *aniku^p un t'edre^p* (kalkunid) *rei pält* (korrapealt) *bäikts; 'pilla `maalõ un bäikts* Lei

bät → *bet*

D

(kirjakeele *d*-algulised sõnad esinevad murdekeeles hrl *t*-algulistena)

d tee, tie, tjj kirjataht; häälik *Misvahet `sengä igä on ku tñmä d vahest kova t asemelle `kirjudad* Kuu; *ei tiä kus käib `pehme tie ehk kus käib kõva tie* Lüg; *kaks pehmet tjjd* KJn

d- → *t-*

d'- → *j-*

da ja *saisa da saisa* Lut

daalin `daalin *daalia* - Lei

daartum `daartum *kuupäev, daatum* - Lei

dakš *dak's* g *dak'si* puuhang *jene `muštu ku is olõ dak'si poen, sõss `olli varikun; kolmõ aruga pou dak's* Lei

dakš-, **dakši|ader** *harkader dak'siatr; dak'satr `olle vanutšin aon* Lei

***dalažiitama** da-inf *dalažiita^p* teatama - Lut

dambeidsemin `dambeidsemin *tammistamine* - Lei

dau(d)žma `dauðžma; nud-part `daužinu "koputama, lööma" - Lei

daveerenõi `davee-renõi "usaldusmehed, teenijad" - Lut

deel *de'el'* pl *deeli, d'eli^p* (sae)laud - Lei

deenamin `dijnamin "väeteenistuses olek" - Lei **Vrd** *diinušk*

dekaabr *dekaa-br* g -i detsember - Lut

dellig → *geldig*

delverk *delver'k* pl -*vergi^p* taldrik - Lei

dibõndama *dibõndama* ehitama - Lei

diidelnik *diidel'nik* logard, päevavaras - Lei

diinušk `diinušk *kroonuteenistus* - Lei **Vrd** *deenamin*

dink *dink* härjakara - Lei

divavoitma *divavoitma* imestama - Lut

djekan *djekan* g -a vanem vaimulik katoliku kirikus - Lut

djudka *d'jud'ka* (sea kutsumiseks) Lut

djääkan *djääkan*, *täagan* abivaimulik, diakon *papp ja djääkan ol'li varastanu^p ar^p herrä härä* Se

do kuni *no toori vaja jo kolmada 'aastaga 'pääle soidõlda^p hil'lakõistõ do viie 'aastaguni* [hobust] Lut

dok ometi *ma dok 'taašti* Lei

dokt *dokt g dokti; dokt(õ)* (lambi)taht; süütenöör *'taade 'mulku puist 'pulveri, s̄ss pond dokti 'zišše* Lei

dolb *dolb g dolba mütt dolbaga bikitass kala^p bruk'ki* Lei

dolnik *dol'nik g -gi* manuline *dol'nik um sääne pant manu k̄õõ 'perrega peremehe manu, tälle 'masta rahha - - peremiis ravitsass ni 'rõeva^p and 'säl'gä* Lut

domm *domm g domma* (hästi korda tehtud) *maja vidi uma 'domma* Lut

donnits *do'nits g -a* külmanud maa, kelts *ku do'nits är^p sulass, siss saa kündä^p* Se

draatva *'draatva* (pigi)traat *haräššidiga 'harja 'säetäss ni 'saapit ummõldass, 'säetäss 'draatvalõ 'otsa; 'draatva tõrv* (pigi); *vaib 'draatva* (okastraat) Lut **Vrd** drott

draudsõ, draudsõ- *'draudsõ* kihelkond, kogudus *'draudsõ 'oll'li kolm ammut's veiz 'valda; jeesu 'draudsõ* (mingi usulahk); *'vel'ji - 'vel'd'i 'draudsõ* (vennastekogudus); *'draudsõveli* (vennaste koguduse liige) Lei

drell *drel'l* trell-, rauapuur *drel'l, taaga 'uurtass 'rauda* Lei

drikk *drikk, -k'k* pl *drik'i^p* tatar – Lei

drott *drott g drot* traat – Lut **Vrd** draatva

drukavoodma drukavoodma – trükkima – Lut

druutsen *dru'tse-nn* isamesilane – Lut **Vrd** trוותna

druťša *druťša* halltõbi – Lut

drõgina pl *drõgina^p* koera-pöörirohi (*Hyoscyamus niger*) [ta] *visass drõginet kerese 'pääle* Lut

drükmann *drük'man'n* trükkal – Lei

dsints *dsi'nts g dsi'ndsi* "mingi maks mõisale" – Lut

dsusin *dsusi'n g -na* tosin – Lut

dsõnul *dsõnul'* mesilase nõel – Lei

dsõsa *dsõsa* põhja settinud kaerajahu, juuk – Lut

dsäkk *d'säkk* abivaimulik, diakon *keä avitass papile 'laula^p kakui 'keistri, tuu um d'säkk* Lut

džõ *džõ džõ džõ, dže dže* (sea kutsumiseks) Se

dukama pl *d'ukama^p* lühikesed õled – Lei

dukk *d'ukk* nali *äi olõ üttegi d'ukk* Lei

duli|puu *dulipuu* – pirnipuu – Lut

dumm *dumm* rumal – Lei

dummike *dem < jumm* [viljakõrrel] *d'ummikõn om 'd'ämmeb kotuss; d'ummiksõst kutsutass ku üt'el vil'äl om kat's 'pääkste; rüä d'umiksõ^p* (kahe peaga rukis) Lei

dummuss *'dummuss* rumalus – Lei

dummuži *'dummuži* rumalasti – Lei

dundur *dundur g -i* Lei(-r) Lut(t-)

1. *parm tuu* (lehm) *is ta'a 'dundurilõ anda jennast; nõken 'salvass neiježi ku 'dundur; sõkõdundur* (sõgelane) Lei

2. kontvõõras *dundur* - - *tulõ* `kutsmalda `talgolõ vai `rištkaidsi vai `ähki; *korjuss pal'lo* `tundurit Lut

dutš *dut's* g *dut'si* tosin - Lei

duuda *du(u)da* torupill *duda* um sääne kohõ puhutass `hõngu `sisse Lut

duuda[**kott** *du(u)da-* "torupill" [mängija] `puhsass *duudakot'ilõ* `hõngu `sisse, a `sõrmiga `korjass hellü Lut

duulake pl *duul'akõsõ*^p pirnike - Lut

dveel *dviil*, -l' pl *dveeli*^p, *dvie-* käterätt - Lei

dõhavits *dõhavits* g -a *astma dõhavitsaga*^p *inemine lõõsutass kui kuah* Lut

E

e *ee*, *ie* kirjatäht; häälik `oskand `ültse `tundend [tähti], *aad ega ied* VNg; *Pikk ja pien* [inimene] *ette puole kõveras* `jusku `krieka *ie* Lüg; *Ilmapeeld kut kreeka ee* (kõveraks tõmbunud inimene või loom) Emm; *Kõver ku e* (ettepoole kõver inimene) Hää; *alati ole* [käies] *nii kõberas nagu kõber ee* Juu; *kahe* `egä Kod; *mis sa* `eetad, *igäl sõnal ee järel* KJn

e- → i-, jõ-, õ-, ä-

ea *ea* Rõn, *ea*^p San Urv Rõu Vas ega *ea_nä_nällätse iks ei olõvõ* San; *vanast ol'l*, *ea_põrõhõlla olõ õ_* `puuki `eie^p Urv; *Ea_sõss* sängün määnest *kot'ti es olõ^p*, *puha* `pal'la_rüä olõ^p; *taa um herävällä^p*, *ea_taa õi_maka õi^p* Rõu

ea → *ida*¹, *jada*

ea, *ea-* → *jää*, *jää-*, *ää-*

hea *ea*, *ia*, *iä*, *eä* eP; *ia*, *iä* hv R; *ää* hv Jõe Kuu Hlj, *Rei Hää Saa* hv Ksi, *Kõp Vil eL(h- V)*; *εε* SaLä Kaa Emm Käi, *h- Phl*; komp *ea-* Mar Var, *ia-* VNg Mär Var Tor Trm Pal, *ää-* Hää Krk Plv/h-, *εεm* Khk Kaa

I. a 1. (hrl inimese füüsilised või vaimsed omadused, oskused, tervis, meelteseisund jne) nõuetele vastav, võimekas, tubli, terve; suurepärane; tore, rõõmus *see vana on üsna sur εε* (kõbus, tugev) *veel*; *mool oo veel εεd* `ambad, *teistel pole sel aal änam* `ambud suus Khk; *kui tä* `viina *ei võtaks*, *siis tä oleks ikke üks ea töö mees* Mar; *mool oo sõõgi isu eä Vig*; *olass mool silma nägimene olad*, *siiss olass ma veel üsna ea inimene olad* Mih; *jõhvikas ia apu*, *teeb südame* `iase Aud; *sel oo ea oi u peas*, *see tiab pal'lu* PJg; *seda iam meel tal* `ol'li Tor; *Kui obune* `ästi *viab -- siis sellel obusel on ää usk* Hää; *ia kõnemies* Hag; *mul on nii ead kõrvad*, *et kuulen kui kerp* `põhku *kuseb*; *mõnel on ea tervis*, *jüst nagu va un di tervis kohe*; *temal on alati nihukesed ead lõuad*, *läterdab ja ladiseb alati* Juu; *nii ia kui ta* `sinna [kooli] *tuli*, *nii ia ta sialt läks -- ta_i osand seda* (lugeda) *koa* HJn; *kui inime ias tujus on*, *teeb kõik* Pal; *keksi poolteist vakamad väl'la* `niitis -- *se olgu isegi ia* `niitja; *kohe iad meelt tegi platserdada sial* [sooja vee] *sees* Lai; *nagu tei* `ääpess `süäme; *moka om tal ää*, *tõõtegu ei oole* `kunnigil; *olli neil ka ääss meeless sji* *latsek* Krk; *esi vigane*, *aga egä päiv väl'län -- tol om ää eüg sehen* Ran; *poesi emä tulep väl'läst* `sisse, *ja* `kangede *ääl meel*; *säl* `iksi *niikavva ku mul mjiil ääss sai* Puh; *aud tjiip kōik üte ääss*, *olgu na* `vaesõ *vai rikka*; *tyy nahuk jäi sul saamata*, *võit tenädä äid* `jalgu; *mul* `olli *ää pää*, *ma_ less* *võenu kävvä küll koolin*; *om mõni obene küll ää* `juyskma; `uika *sina*, *sul om ää eli* Nõo; *Hää om ku* `häste *taidsit*, *parõmb vijl ku paigal püüsüt* Urv; *täl ei olõ hääd näku kaia^p* *tä kõõritõss*;

leerilatsõ tetäss pühäbä ääss (õnnistatakse kirikus); innebi ol' iks urgõpääväl poisslaste äässstegemine Krl; taal mihel om hää pää, kiä nii 'korgõdõ üless 'julguss minnä' Har; hää 'süümisega loomakõnõ Rõu; ma 'tahtsõ sul müjlt hääss tetä' Plv; töösõl om hää müjlt' töösõ pahandusõst Röp; hea meelega meelsasti, rõõmuga Ma tuleksi eemeelega, aga mette pole aega Kaa; 'viska luomale 'erne 'varssa ette, ta süüb neid ia mielega VMr; targa inimese kõnet 'kullet ää meelege Trv; ku mul om, sõss anna häämeelega sullõ Röp

2. (loomad, konkreetsed esemed, nähtused, omadused jne) korralik, kõlblik, mee-
lepärane, viljakas; maitsev, toitev; küllaldane, rikkalik; lihav, rammus jne on pääst
jala 'tallani ias 'riides; ia luo ilm tuleb täna Lüg; Äid 'lambaid 'sünnib 'palju 'ühte
'lauta IisR; näl'laga sööb inimene kõik εε, olga εε ehk sait Khk; Joodul olid keiksugu
eed-paramad söömäd rennipeel Kaa; Kaks kõvad kivi äi tee 'ilmaski ead jahu; See (toit)
on nii ea et viib keele 'perse Põi; kui päe tarab, siis o ead 'ilma tulemas Muh; rabatud
rukid -- need olid kõige 'eamad; ma teen oma sāngi eaks (korda, mugavaks) Mar; pa-
nevad saiatükkisi 'sisse [õllesupile] ja panevad sukkurt ka ja. kudas 'keegi teda 'iamaks
teeb Mär; mõni annab ike kuus seetse 'toopi 'lüksis, see oo eä lehm Vig; meitel olid
'eamad pärmid Var; vil'lad oo tänabi ead Mih; see kunts olnd, et 'raske 'jalgsed naesed
kudusid [võrku]. sis olnd ea saak Vän; Siiss põlnu kangast nii 'kangesti pleegitada, ku
lõngad enne 'ollid ääks 'tehtu, 'autadu ja pleegitadu väl'lal õrrede sõjjs Hää; malsad. ias
maas kasvavad, ia maa puud JJn; täna on supil ia mekk Ann; sian leiva sooja 'veega,
tuleb ea magusapu Tür; siin on 'kange si äädäl 'kasma, kui on vähägi vüjil ia eenam; sial
[kaevus] piab isi vääga ia vesi olema Pal; ia taluke, jušt suur ei olnd, aga iad põllud
Äks; kui kuusel 'pal'u käbisid siis tuleb 'kartul (kartulisaak) ia Plt; se vär'm es ole ää,
es tule iluss miu kõrt Trv; nñj korbi olli 'väega 'ääde Pst; Mis viga äie puideg tuld tetä
Hls; Ää 'olli, 'otsa saie, makuss 'olli maha sätte (õeld pärast maitsvat pala) Hel; es
ole 'rüstu, mugu kirvess, kui ää-kuri 'tyygi 'olli; sedä sama kiisa 'solki 'anti sigadele
kah. siga läüts tollõga õge ääss Ran; üits tuline ää kajo; pojapoig om ää ameti pääl,
saap kallist 'palka; pääasi ku sõyk suust ää om, olgu siss kõtun mes tä om; ää 'maoga
supp Nõo; kihu survava, ilm lätt 'ääle Kam; taa nahk om muud'u hää, a kesk 'nahka
om suur mulk 'sisse lõigat; ilm lätt hääss, vällä_ 'sel'güss Har || küps, keenud (toit) Sa
Rei Ote 'tuhled 'küpseid kenasti εεks Kär; suur tükk, kee ju millagi eaks mette Kaa;
Katsu onts tuhliid katlas iad Pha; keeda tuhliid ääks Rei; odot kos väit's om, ma kae
kas liha om ää Ote || (nõrgenenud leksikaalse tähendusega) õhel ääl päeväl läksin ma
Villändisse Vil; Kül ma sõss ühel hääl pääväl võta kuriku ja pessä tiä läbi kah Urv

3. (mingi abstraktsem nähtus, olukord jne) sobiv, nõuetele vastav; mugav, mõnus;
meeldiv, meelepärane, tore; hõlpus, kerge jne vat see olnd täna üsna äil päil (saanud
hästi süüa või lõbutseada) Jaa; Ka oli see ea asi, et nad (sakslased) täst ära läksid;
[tuulik] On 'paergus eas korras Põi; see on eaks küll (käib küll); [hinnetest] üks oli
väga ea, kaks oli ea, kolm läks 'korda Mar; Igas pool ia kus 'meitid ei ole Han; kudas
kellegi 'saatus oo. mõnel iä, mõnel alv Tõs; Üsä iä kua, kui mõni vana inimest 'uatama
tulõb Khn; ma panin ikke liha 'astjasse, kõndised tükid panin taha 'eäre, siis oli ea
kord kohe, kuda ma 'võt'sin; vahest se üle kaela töö lähäb paramini kui ea töö lähäbki
Juu; 'kurja ei soa teha iaks Kos; sie nii algas puu, ea 'lõhkuda HJn; ia küll, et ulu all
saab 'olla Ann; ei nähend ead 'undki sellest; meie olime alati eas läbi 'saamises HljK;
ea muretu elo Trm; eks ta siis räägi 'mitmed 'moodi, oma asjad eaks Plt; õlbastege
om ää vett kanda Pst; ää põlv (elukäik) Hel; sätte tolle asjaga 'sisse, nüid süidäb

kõrvatagust, otsib ääd nõu; kui `kiäki `risti üle tjj -- `äüle poole läüb siss om ää [kala] õñn Ran; aga tost om vil ää, et ma kõnni; ja äid `päivi ma konagi es näe, tei tyyd yyyd ku `päivä Nõo; mul ol'l tuhand ää (väga hea) uni, mis ma `yyse näi; na_peenikese_puu, ommavõ ää_palamõ San; elu um hää, ei_taha kooldagi Rõu; [talumehed] `masva inne [mõisale] massu ärä ja, ja om sellega kõik' hää (korras); suvõl om siin tulihää ellä? Plv; aig and hääd nõvvo Röp

4. a. positiivsete eetiliste omadustega, (moraalselt) väärtuslik, heatahtlik, lahke, sõbralik, sõnakuulelik; lähedane, intiimne no siis `otsa `kannika -- `keige `iamalle `lapsele `anneti VNg; `Naabrumehed `riidlesid küll, aga nüüd on `jälle iad IisR; akkas koiraga eeks tegema (sõprust otsima) Khk; Teine eese eest südamest tahab sulle eed teha Kaa; Kes `sõukste tigde `kurjade `silmadega on, see pole ea inimene Põi; mul üsna kahju nende `hæde inimestest Phl; ees ea, aga taga `persse sis `lõikab `kaela Mär; `ööldi ikke, et tüdrekuud `olle kõik iad, aga seda ei tia, kust tigidad naised tulevad Aud; (kui kedagi heaks kiideti, vastati) Kui ma ää oleks, kaß oleks mu `ammugi ära sõõnud Hää; Ea laps, lambasilm, saba vaja, valmis unt (õeld salalikust lapsest) Jür; Eada tuntaks älli ajast, kaunist lasta karjapõlvest; Ea laps kasvab vitsata ja vibuta KuuK; [koer] `enne oli väga ia, ei akand kellegisse `kiñni Ann; süda kohe rahul, kui tiad, et ta (loom) ikke `iades kätes on VMr; ia südamega inimene; kuda ma ia inimene sinuga nüid tasa saan Lai; sel tüdrukul oli õige õñn nüid, sai siatse ää mehe Trv; me `kakleme ja saame ääss (lepime) jälle; ää inimese eläss üte `amme sihen ärä, kait's `kurja ei saa küñnin ärä eläde Krk; sest yüst päevüst jäime meie periss ääss sõbrass Hel; `kanga kodaja vai `kangur -- ääl latsel om jo mitu nime Ran; ku_sa `anda jõvvat, siss olet sa ää; mõni inimene om ää vaemuga, aga tõene om nii alb; siss ku Mari tegijä `olli, siss `olli ää küll, aga nüid nemä ei tunnegi Marid Nõo; om nii kole ilm, et ää peremjys ei aa `pennigi `väl'lä Kam; `väimis om mul läbi (täiesti, väga) ää mjys Rõn; ää lat's tunnuss `ällü, ää naariss lehe ala^p; olõ esi ää, siss omma_tõsõ_kah Krl; ta tull' no_hennest hääss tegemä, selle et meil ülä pahanduss ol't; ma_hiidi poisõlõ hääd sõnna, pois_i_kulssi ka mu_`palvõt; sa_tahat kõigilõ hää olla^p Har; vanakuri tõi hää (naise oma) latsõ tagasõ Vas; tõist nigu taht oma võimussõga hääss tetä^p (meelitada), et nä ütte sünnüsevä^p Röp; ma tei sullõ hää mehe peräst (sõpruse tõttu) Se b. (kõnetlus- või viisakusvormelites) ole sa -- ea mees, et sa `aitasid mind Mus; eestvedaja eit viis pruudi kiriku, aeas inimesed pingist `väl'la, et olge ead, `antke pruudile istet koa Juu; ole ia, too `mulle puest tikkusi Ann; olga iäst Trm; ia inimene `aitamast (tänuõnad) Lai; jääge iäs van KJn; jumal `seltsi (õeld sauna minnes, vastati) jumal ää seldsimjys; ole ninda ääss, tjj mul äräde sji, mea esi ei saa Krk; olge ääss, viige miu `Elvä `poiga `kaema Nõo; ole nõnda ääst ja -- anna mullõ seeme lammast KodT; jummal' sek'kä (õeld sauna minnes)! `vasta üteldi et, jummal' ää mjyss! San; olõ ni_hää, tulõ mullõ veidukesess appi Har

5. a. soodus, kasulik, sobiv; tulus, õnnelik menel inimisel on ee käsi `loomi `sõõta Khk; Täna oli seike eepää – teris oli kena ning ilm pidas, sai lehmacina kenasti kuivalt labuse; Äi vaada ee silmaga selle peele (ei ole sellega nõus) Kaa; ees `lootoses (rase) Phl; villakad `lammad on ääd pidada Mär; kas mu jutt `võeti iäs (kas kõlbas) Vig; iäks ei `võetud kui ta (kägu) mõja ligidale tuli Var; kui tuul' ea oo, sis tuulati rukist õhe peenikse sarjaga Mih; kui kardulid `tehti, siis vaadati, et ia aeg – suured pilvetükid oo Tõs; seda saab `ease `loetud, kui `peimes tuleb vanemadega `rääkima Aud; ta `kiitis koa selle eaks Juu; kolm `pääva olema nädalas mis on iad päävad Koe; kalo_ßsid pida-

sin, ned `jälle ei ole iad, võtavad jalad `aigeks Kad; korvid on iad kraasi `täisi `sisse `panna, aga ei ole iad `villu `oida Pal; enne kirikuõpetaja võttis `renti, kudas ta eass `arvas Vil; mia pia kikk ääss `võtme puha, üteltu ta mis `tahten Krk; nõj kummi kota ei ole `jalgule ää suguki; nigu ääss `arvat, nii tjj Nõo; ärä tekku nüid `kesvä, ei ole ää aig Ote; härmä `võrku juusk `maaha, nüüd om hää rüä `külvmise päiv Rõu; `kyyymne om kühäle hää, `kyyymnet`säi Se; võta heaks või pane pahaks ole rahul - nõus või mitte Votta iast vai pane pahast, aga ma pian nied `alvad `uudised ära `rääkima IisR; Veta eeks vei pane pahaks, aga üks tünkam sa oled Kaa; Veta eaks või pane pahaks aga sedasi see asi oli Rei; saa nüid pahases või võta nüid ias mis ma räägi Kse; võta iast või pane pahast VJg || karjane_s jõva `koeri oida, koerad pidid eaks `võtma (maha murdma) Muh; see obone on able `sõõma. see võtab keik eaks, on nii able Ris b. (soovides, tervitustes, jumalagajätul) `uue `aastal `suovita `onne: iad uut `aastat, iad `onne, üks laps ja üiksa `särki Jõe; kui võiras `välja läheb, `ütleb ead `aega ehk ead `tervist. teine `vastab: `tervist `teile ka; ead `pääva - `teile paramad; kui omaksed ää lähvad siis `ootakse: ead elamist, ehk ead `õnne! teine `ütleb siis: `soole ka VII; äid pühasid Kul; ead `tervist - teist `teile Kse; ead und; ead teed teil `minna Juu; ead `õhtat Trm; äät `tervist, vana rahvass `ütlev iki: jääme jumalege nüid Krk; vanast ütlet mõni, ku ärä läits: ääd `päivä, ääd `aiga; ääd nägemist, mia piä minemä nüid Nõo; ääd d`akku (jätku leiba); `andava (soovivad) ää `päävä Lei c. (vastusena tänamisele) Tuhat tänu `teile - `Võtke iast IisR; Veta - vetke eeks Kaa; `antasse `jälle `süia süiss tänätasse `ootse `võtke eaks Mar; `võtke iaks - kui annad `noabrele `süia ja ta tänab sind, siss `ütled nõnna Kos; timä aäd mullõ sõõgi iist suurõ tenu. ma `ütli: `võtkõ hääss Har

6. parem; parempidine; ant kura, vasak, pahem - Saa KJn Kõp Vil eL `yÿssi akas mul üks kura jala `veike syyn kokku `kiskma, siss akas ää jalal kah Vil; [riidel] ää kül'g ja paha kül'g; ää toim ja paha toim; ku surnul ää jalg pikep om, süs saa mÿjssurnut; käänä ääd kätt; suka ja `kinda vÿÿr tule ää paha (parempidi pahempidi) kudade Krk; ää sil'm sügeleb, vist saab `naarda; `latvamine om ää kää pyuld, oiab vikati `kõrgen Ran; ääst sil'mäst iks näi (nägin) Ote; Ää poole `pääle `võetass maa (maha) lammass ja korapyuld nakatass edimält pügämä Rõn; käänat `langa hääle poolõ (päripäeva); ku_kura kõrv `pil'li lüü, kuulõt `kurja juttu, hää kõrv, hüvvä juttu Har; ma haari sõss katõ puudalise kot'i `häähää kätte Plv; Mis ää kääzi tege, taad kura kääzi ei tejä? Lei

7. (välj ironiat või midagi negatiivset) ia on sie minu `kiele `murre, sedä `ullemb `neie oma; no sie eit sai küll ead sõnad (sõimu) `tõise kääst Lüg; ee ning veel param (kaks halba inimest) `lähtvad Khk; kui `ühte `asja lubad, ei anna, süs `õetse: `tõotis koa iä mees; iä mees see, kes lubabki Tõs; kaks tükki lähavad `neaklema, tõine ütlet ika äid sõnu ja tõine Hag; küll mu kääd olid `irmsad, olid nad ead `enne, aga süs olid nad veel ullemad Juu; oleks nüid ta ia mies (uss) ammustand JJn; üks `iames jätt värava `lahti Kad; `ütles omi äid ja paremaid sõnu (sõimas) Trm; ead `ot'sis, veel parema `leidis Plt; vigel om maan, tõene äämÿs võtap vigla ärä, ei oleki enämb `vikla Nõo

8. (kogust, hulka märkival) a. (koos substantiiviga) rohke, paras, tubli, suur; palju minu mehe onu oli ka, meid õli ia ulk IisR; mitu eed `aastad läks `enne `mööda Ans; `Õhtase olnd veel eed `aega Kaa; Kätele lihaks ead `muljumist ää, küll süs see venind veri `jälle `liikuma akkaks Põi; ma magasin ühü ea une Mär; ma `arndsın tal `vemlega ühe ea `nähkämä Saa; nii et kahelt poolt `lactedele `arntime nisuksed iad matsud, muidu ei tuld vili `väl'la Kos; luomad lähvad ea iliga Jür; mul omalgi küir, ia (suur)

küir `sel'gas TÜR; no eesti valitsuse aal jo sain iad (palju) `vil'ja Kad; süüb suu, katsub `kaksi, kolmel olgu ju `iagi kogu ees; mina olin ia plikajõmm, kui ema laadale läks, tõi vask piira Sim; ommen siss panen ää tule `ahju; temä on ju ikki mitu mitu ääd `aastad sääl Vil; ihess om õige ele `valge -- ää eeringe pikkuss Trv; ää `julguss tal iki minnä Krk; `tulli üits ää yyg vanemba `vihma Nõo; vanast toit' perremiiss selle `härpä, et siss sai hääd raha ku vällä möi Har; ma tõi mõtsast hää voosiku ja anna sullõ hää nahatävve Plv b. (intensiteedisõnana) õige, üsna, hästi, väga meil on viel lakkas ia `ulka `pürdu VNg; εε kõva (päris tubli) `keima Khk; kes ea `julge oo, see ikka läheb Muh; oli ia natuke `aega vahet Var; mina `viskasin kibi `senna (kaevu) `sisse. läks ea tükk `aega, kui `sulpsu oli kuulda Mih; aga ma tegin `talle ead kiiret takka Juu; teeme iad suured vihud Kos; nää kus naisel iad pikad `juuksed JIn; ma olin ia vana -- käisin kooliski `krüiga Plt; joba ää suureke si laits tal Trv; kaer `kasvi vahel ää pikakesess Ran; noid `sarvi `olli tambil iks ää pal'lu Ote; tyy `olli ka joba ää elänu inemine Rõn; see niit' om õigõ hää kõvakõnõ Har; [taarile pandi] kjiib vesi pääle žnnõ ja, ka sšss ol'l hummogu jo `õkva hää hapu kah Plv; eelä hummogu ol'l õigõ hää suur hall; timä (mesilaspere) ol'l hää `korgõh; üt'skõrd ol'l lõõnū' sül'lem `õigõ hää `korgõhe `kõivo; ahivarrõh ol'l vist hušsel pesä, ma `lõüse säält hää mito tükkü Röp

9. (hüüatustes) Tule iast appi! Kas `ninda `muodi sis `keski tieb IisR; `taivane `jummal, tule esi ääst appi, kas seräst pahandust meile vaja `olli Nõo; o_su hää, mis om rikkal [viga] ellä^p Krl; hea aega aegsasti Selle (põhuevo) soab säält oome ead `aega ää Põi; Vahest kui arvati et soab sõniku `õhtaks iad `aega `väl'la, siis `panidi `piale lõunat `ärgi poar `kündma Kei; hea küll (välj kinnitust, nentimist, nõusolekut jne) olgu peale(gi); küllalt Ee küll - oleme `rääkind; Ee küll, sellest jägub mulle juba ulgaks ajaks, rohkem pole taarist anda Kaa; noh, ia küll, akkasime sis ää tulema Jür; noh, eä küll, `anti nüd tükike `leibä kätte KJn; ah, ää küll miu isu saa täus ka joba, mea ei taha olla Krk; sai poole tükki ärä lugõda, üteli õpõtaja: ää küll! ää küll! jätä^p Nõo; ää küll, kari lännü_ `mõtsa Võn; noh hää külh, küll ma_ `kullõ `perrä kuiss tyy asi ol'l Har; sai üte peotävve `jookhit jah. `üt'li_t hää küll^p, mullõ sedä küllält Plv; hea nahka saama ~ tulema õnnestuma; korralikku inimest saama Eluaig `arjund `kergel õlema, ei sest enam iad `nahka saa Jõh; Isa `juodik, ei siis ole `lastestki iad `nahka `luota ~ tulemas IisR; laps oo ka ukkas, kui sa_p saa eed `nahka tääst Khk; Ega sellest nisust ead nahka saa -- nüüd öökülmad kisuvad juured katki Mar; Äga kohe tööst iad `nahka tule Han; ei neist tütardest iad `nahka tule VMr; ei saa temäst ääd `nahka Ran; hea olema ~ seisma (kellegi, millegi) eest kostma või vastutama; hoolitsema Siis isames pidi senest siis ia õlema et pruut' pidi `kingitud `kraami kättä `saama, et sõnast tagasi ei saand Jõh; kis selle eest εε on, et see `valmis saab Khk; Mis see teise ee seismine aitab, kui sa ise eese eest mees pole Kaa; seisäb ikke teise eest ea ja teine seisa so eest ea `ühti Mar; `niide panemesega pian ma selle eest ia `seisma [et ühe ja teise varva pealt panen] TÜR; küll mina juba selle iest ia seisan VMr; heast peast asjata, põhjusetä, mõtlematult Täis mies niisama iast piast parisniku käest obust `ostama ei akka IisR; Seda sa tegid küll otse eest peest lollisti Kaa; üsna east peast tuli pahandus, põlnki seal kedagi `põhja Mär; akkas kohe iast piast `nutma Koe; ääst pääst nakass `sõimama, `asja jjn, tõist taga Ran; üks hea kõik ~ puha ükskõik, üks ja sama räägi sa `easte ehk räägi sa kurjaste üks ea kõik Mar; üt's ää puha, kudass sa tjiit Krk

II. s 1. a. väärtuslik, mittehalb asi, omadus või nähtus; headus, heategu; kasu, tulu siis *tämä* 'rääkis vahest *säl iad* ja 'alba 'keiki 'mieste 'ulgas *sie vanames* VNg; *Ia* 'puolest 'katsusin vanainimest 'aitada; *Ei tie* [laisk] *sedä iad, mis* 'leiva *sies vesi* IisR; *Ega kahte eed vei tahta* (et lubatakse ja antakse) Kaa; *Äi sedä vanamate õpetust soa laste* 'sisse vägisi 'õhti 'panna kui nad *sedä* 'caga *äi võta* Pöi; *tee ead, aga ea ei ole* 'ilmaskid; *tee* 'õelale *ead ehk, paku pahale perset, see oo ükskõik* Muh; *kui vares* 'karjuma *akkab, siis eed tema äi tehenda* Emm; *läksite* 'metsä. *kas te tegite seal koa ead kedägist* (mingit tööd) Mar; *Igas pool oma iad ja viad* Han; *se ei ole tervisele eaks* 'ühti Juu; *ma põle kõverad kõrt iad* (midagi kasulikku) *teind* Koe; 'lueti 'mulle siis *kõik ette, mis iad ja viad mul pidivad olema* VMr; *poisid ajasid* [kiike] 'üMBER ja *sõidutasid plikasid. aga noh, ega mina sedä iad saand* Sim; *ma* 'ütlen *iä pärast egä ma paha pärast* 'ütte KJn; *kae* 'ääge *või kae kurjage* *sij om üt's puha; tjj* 'vaesel *ääd, või kaitse kõhna* 'karja, *sij om üt's puha. temä iki sellege rahul ei ole; parem om kijt kapustid* 'ääge *ärä süvvä ku nuumärg kurjage* Krk; *kui sa joba* 'julguse 'kaotad, *siss ärä ääd looda; tjj ääd ehk* 'kurja, *lõvväd jüst Ran; ku* *sa tõesele ääd tjjd, siss tjjp tõene sulle ka ääd* Nõo; *säl aida man joht ääd ei olõ*^p, *jäll ol'l mürä* üss Urv; *sa ei saa* *taa latsõga* 'hääga 'kõrda, *halvaga ammuki* Har; 'Harva *um hääd ilma halvada ja* 'halva ilma 'häätä; *Hääl olõ õi ik'ä, kur'al* 'otsa Rõu; *Paremb poolik muna* 'hääga *ku terve tüluga* Vas; *noh, mis hääd* (uudist) *kuuluss* Räp; *heaga vabatahtlikult; meelsasti; otsekohe, jalamaid* *Kui nais inimene* 'randa 'minnes 'vastu tuli, *sis pööra oort* 'eaga *tagasi, kala* 'õnne *äi olnd* Pöi; *Oura siit eaga ee* Emm; 'andis 'iaga *ennast kätte* Kos; *mis sa tihud vel ise, ole* 'iaga *vaid* Kad; *Siis ta akkas* 'tihti *meie pool* 'käima. *Meie* 'eaga *ei* 'tahtnud, *et ta käib* Trm; *mine* 'ääga *minemä* Nõo || *maitsev või rammus toit* *Tahab ääd* 'süia *ja kallist kanda, aga isi ei tjj midagi* Hää; *tyy meil* 'pehmet 'leibä *ja lehmä ääd* (võid) Krk; *suu jooseb vett, kui nüed kedägi ääd, vai lõhnast om joba ää tunda* ~ *tuta* Ran; *Ku vahepääl rasvast ja hääd sei*^p, *sõss lei* 'õkva *kõtust vallalõ* Urv || *fig* *sij tjjb ala puha* -- *ää ja kurja* (roojab ja kuseb alla) Hls; *poiss* 'käskin *vanatüdrukut* 'pükse *paigada, tüdruk* 'vastan: *kunass ma su püksi ääd ole kaia saanu, et ma su* 'pükse *pia* 'paikame Krk; *tyy naanõ ol'l nii* 'haigõ *et sängüst* 'vällä *is saa*^p, *hää ja halv kõik* 'ol' *üten sängün* (roojas ja kusi alla) Har **b.** *Paljast eest-paremast* (põhjuseta, asjata) *äi anna kengi sulle sohe vei silma mette miskid* Kaa; *leheb eest paramasse, kui on* 'vaene *laps* - *leheb* 'teenima Emm; *kui üks muu inimene tuli ja küsis: kus isä nüid on, siis lapsed* 'ütliid: *isä läks iä ette paremat tegema. isä oli all* 'aeda *tegemas* Juu; *küll ta* 'reakis *east ja paremast* (lobises) VJg; *kui teine* 'vasta 'ütleb, *iast paremast, siis lääb riiust* 'lahti Lai; *läks iäst paremad tegema, läks alvemas vjll* KJn; *vanaesä lät's* 'hääle *parembat ette tegemä* (läks kapsastele jäneste kaitseks *aeda ümber tegema*) Räp; *head* (ja) *paremat* 1. *maitsev toit või jook; midagi väga head* *Iad ja parema omale* 'sisse *ajand; 'Juoksis* 'linna *iad ja parema* 'otsima IisR; *Taga* 'mõisast *tuuasse neid eid paramid, 'palja suu augu jäuks* Khk; *Lubati nõnda suure suuga keiki eed ning paramad* Kaa; *vanaeit poputas teist oma eade paramatega* 'mõnda 'aega 'peale Muh; [vanasti] *kala* 'leiba *oli. nüid söövad ääd-paramad* Rei; *põlnd ead egä paremad* 'ühti (polnud tulemust, kasu) Mar; *Ääd-paremat täis, ei tahagi midagi* [süüa] Trv; *tjj kodupoolist iki, ääd ja parepet* Krk; *sulane* 'söönu *siss ääd ja parembat kõtu täis* Puh; 2. *Tieb kõik tuppa iad ja paremmad* (kuseb ja roojab) Lüg; *Sedä äiep tee paes eed-paramad* (üldse), *kas vana ruskekiut toobsigid änam vassikad vei äi toogid* Kaa

2. vara(ndus), kraam ei viisi tyyd tetä, mugu tahap tõeste ääst elädä; `endül midägi ei ole, siss ku tõese ää manu saab, siss võtass kōik ärä Nōo; mis tel viga tõsō hää pääl ellä^p Krl; mina olō `vandōga `tōotanu, et `üt'ski ei peä^p `mōisa hääd `putma ilma herrä lubata Rāp; mis sa tõsō hääd habidō^p Se

Vrd hüva

hea- Vt hää-

eadets eadets in -es, -is jää; jäide abe üsna eadetses; puud ühna eadetsis, kägisevad tuule käe; eadetsē kord `olli [nōu] peal Muh

eadlane `eadlane PJg; `iadla|ne Tōs, g -se Han ealine Meie olime ühü `iadlased; Meie `iadlasi oo küll sii külas veel Han; minu `eadlane, naa samma vana kui mina PJg Vrd ealdane

head|pidi päri-, parempidi übäpidi on iäd pidi KJn; kas äädpidi vai kurapidi Ran Vrd heapidi

headus `eadu|s, `ia-, `iä-, `eä- hv eP, `ia- Lüg Jōh IisR, `εε- Khk Kaa, εε- Jäm Emm; `äädus|s VNg Rei(ää-) Hää Hls, -ss Krk Hel Nōo Lei, `äädü|ss San spor V(h-; `häädü|ss Rōu), g -se

1. heasoovlikkus, sõbralikkus, vastutulelikkus Ei ilu pada `panda, `iadus `panda pada Lüg; igaüks `räägib tõist taga `tōinekōrd. mõni kord `iaduse perast Jōh; katsub `εedusega läbi `saaja; kui `pihta akab, siis pole `eedust (nalja) Khk; ju se `eadus vōi `kurjus ikka `loodud koa oo Muh; sii o `äädus, et õpetaja mul `syyki `saatis Hää; tulin `iaduse pärast `reakima Kos; `eadusega soab änam kui kurjaga Trm; enne ei sua kellegi `iadust aru, kui syy enne mitu leesikat `soola ää Ksi; siu sehen ei oole `äädust suguki, puhass `kurjuss Krk; kas mina temä `äädust tüä, ega mina temäga ütē ei ole elānu; `ääduss võedap `võõra väe Nōo; mis tyu üleliia `äädüss lat'silō avitōss Krl; äist `mõõttist nõsōss `ääduss Lei

2. kasu, hüve; hea asi; meeldiv olukord pole ette siin εedust midagid Jäm; ega se `tervisele `eaduseks põle ne viiηused ilmad Muh; Piimaga `tehti tainas, rasvaga kōpsetadi. Suuremad `iadust `pandud [koogile] kedagi `sisse Kei; `iaduse aeg on minul üle, käin juba kaheksakümnet kuet Rap; ega orav `iadust küll ei tuo (ei ennusta maja lähedal head) VMr; ei ta `riakind `mulle `iadust VJg; põle lastest kedagi `eadust nähnd Trm; ma le elun kōik `nännu, ole `äädust nännu ja ole `alburst nännu; mes `äädust mul om, ei saa `endäle `süvvä tetä ei midägi Nōo; kattō üä ei saa^p, und un `äädüst (sugüühet) Lei

3. väärtus, kvaliteet Mōni `peupoiss [kihutas teel] kui tahi `näitada pruut `tüdrukule obuse `iadust IisR; teine riie oli ka selles sammas `εeduses, aga natusse `kallim Khk; noore looma äädust vaaded karva piirdest Rei; soo ein, tääl ei ole jo `eädust kedägist Vig; võtan moa `mõetjad ja lasen moa `iaduse `kindlaks teha Kos; ma temä `äädustest ei mõista kudaki ütelle; syy `syyki, ärä söögi `äädust süvvä (õeld sellele, kes ütleb: syyk' ei ol ää) Krk; tyy peremjyss -- temä vastaäs tyy `ääduse ja kige asja üle Hel; Tyu (katsekakk) küdsäss rutto är^p ja tyust proomitass leevä häädüst Rāp

Vrd hüvädus

eakas¹ eakas Vig; ppl `eakaid Plt; all `iakale Kuu; n `iaka VNg elatanud, vana eks sie ole `iaka inimene jo. kuus `kümmand `aastad one vana VNg; on ikke `eakaid inimesi ka ulgas Plt Vrd ealdane, ealine

eakas² `eakas u Emm; `εεk|as g -a Khk heapoolne, -võitu nee on üsna `εεkad inimised; `εεkas maa koht Khk

heakene dem < hea

1. üsna või päris hea, tubli, väärtuslik, meelepärane; heatahtlik, sõbralik *mu lapse laps on 'ääkene Hää; üks sai vedamiku, teine sai 'iakse töö mehe; temal oli 'iakest 'metsa sial, 'rohkem metsa koht; mõnes kohas oli [karjamaale] kaunis 'iakene metsakene 'piale 'kasvand Lai; ah temä 'seante 'ääke om Krk; miu vanaemä 'olli serände 'ääkene, temä konagi es 'ütte üttegi 'alba sõna Nõo; se lat's om mul ni_ 'hääkene, ku hommugult üless tulõ, siss tege pai ja and mullõ suud Har; ol' 'õkva 'hääkene ku tuult es olõ^p Plv*

2. (kogust, hulka märkivalt) a. (koos substantiiviga) üsna suur [saunikul] *oli vakamaa maad -- tua taga oli kohe 'eake tükk; sul juba eake servake 'tehtud [kampsuni alläart]; 'kirjutel [pullidel] on 'iaksed kañnikad juba JJn; Ma 'vaatasin pääsukest, 'eakese tonksu viis savi pesasse Iis; poiss kui purlakas -- kellel ikke 'iake jõud oli ja jäme poiss oli Lai b. (intensiiteedisõnana) üsna, võrdlemisi, päris 'iake tubli oog 'vihma; jäsarikud [puud] on 'iakessed tugevad mõned Trm; kõvakoorig, 'iakene suur putukas; leeva sõkkumene on 'iakene 'raske tyy Äks; võsu 'kapsa suppi keedeti 'värskelihaga -- supp pidi olema 'iakene paks; need [lume] 'elbed on 'iake suured ja 'mitme arulised; siis lisati teist 'värvi 'juure -- et nüid sai 'iake ilus Lai*

3. heakene küll hea küll, olgu peale; hrl täitesõnana jutustuses *noh, 'iakene küll, 'lähmä 'õhta kodo Lüg; 'εεgene küll, siis läksime 'jälle tagasi Khk; no 'iake küll -- mina läksi siis oma noorema 'õega 'sinna rat'sikuse ja Aud; 'iakene küll, küsin ta enese käest Koe; ommiku, iakene küll, 'tuldk'i 'jälle üks saunacit 'sinna kõveras Kad; ah 'ääke küllät ei oole viga kedägi Krk; 'ääkene küll, taha mia noid unikude 'riibutuisi 'lehti ärä 'tuvva, Juhan ei lase Nõo; no 'ääkene k'üll ma_s tule iks kah üten San; no_ 'hääkene küll, no või ma kat's 'tuini 'jalgu puhada^p Har*

Vrd üvakene

heaks eaks HJn; iäs KJn; ääks Hää; ääss Krk Ran Nõo, h- Rõu jaoks, *tarvis Niipailu laisk on või, et ei lüguta 'sõrmegi, ja teise ääks ka midagi ei tyy Hää; oli korjatud armu 'andisi näl'la ädaliste eaks HJn; adra raha läit's 'vanige ääss Krk; tetti 'kerku man korjandust ka 'sanite ääss Nõo; tyy (peigmehe sugulane) visas siss [raha] inne et: herrä hääss. ja siss pruudi sugulasõ [viskaside] õt pruudi hääss Rõu Vrd east*

eal eal Trv; eäl San; ial Ksi Krk; iäl Kod Ran Har Rõu iial, iganes; (koos eitusega) mitte kunagi, iialgi *kui lesel naisel ju lapsed on, ära mine ial mehele Ksi; ei saa temäst eal selle tyy tegijat Trv; 'ryuga ei kästä valitse, pistä peost suhu, mis ial ette 'juhtup Krk; ma ei oless sedä eäl arvanu San; taa pahandusõ päüle ma iäl su_polõ ei lähä^p Har Vrd eales, ealgi, iäle*

ealdane 'ealda|ne Lüg IisR Vig PJg('ia-), 'iäldä|ne Vig, g -se

1. ealine, vanune *ühü 'iäldäsed inimesed Vig; minu 'ealdane mees PJg Vrd eadlane*

2. eakas *Noh, ta on ikke üsna 'ealdane inimene VNg*

ealegi, -na → ealgi

eales 'eales Trv, ea- Plt, 'eä- Ran Nõo, 'ia-, ia- Han, 'iä- Rõu eal *Mis sa iaales teed, 'mõtle enne ikka läbi; Põle iaales kuri ja pahane oln Han; kus sa ka 'eales lääd või oled Trv Vrd iaales*

ealeski 'ealeski JõeK, ea- Plt, eä- Nõo mitte kunagi, iialgi *põle 'ealeski 'mahti 'saanud; sest silmapilgust lubasin mitte 'ealeski enam juua JõeK; ei ealeski Plt Vrd iaaleski*

ealgi 'ealgi Mus Tor, 'eä- Khn, 'iä- Kod Krl; 'ialgi Muh, -d Ans Muh; 'iälgi^p

Plv Se, -e^p Rõu Se; 'iälki Har; 'ealegi Trv, eä- Ran, 'ia- Kam, 'iä- Ran Nõo Kam; 'iälege Röp; ijalgi Trv Krk Hel, ijä- Ote San Rõu; ijälgi^p Vas, -e Röp; ijalegi Kam, -igi Hls; ijälegi(na), -ki Har eal, ialgi mitte 'ialgid pole ma sihandest tööd teind Ans; ma elu 'aegas lää 'senna, 'ialgid mette Muh; 'ealgi ei saa kodu 'olla Tor; ei 'ütte temä 'ealegi 'alba sõna tõesele Trv; ega kait's kõvat kivi ijalgi ääd jahu ei tji Krk; kui ää ilma, sula ilma, kass ei lää 'iälegi truubi kappi Kam; mia sa ijälegina tji, tyy tji kõrralik; ijäleki ei joua ma tedä suurõss kasvata^p Har; olõ õi^p ijälgi^p 'olnu^p siät; ja siss tek'k kõik' mis timä ijälgi^p käsk Vas

eali lammas karjub ühna 'eatse eali ~ 'ühte 'inge (pidevalt); ta üiab ühna 'eatsi eali (valjusti) Muh

ealine 'eali|ne, 'ia- Trv Krk San, -li|ne, -le|ne spor S L KPõ ('eä- Juu) TaPõ, Plt, 'iäli|ne Kuu ('ia-) Vai Kod Pal Hel TLä V(-nõ Se; -lõni Krl), -le|ne Tõs KJn Krl, ijäli|ne Hel Har Rõu Vas Röp Se, g -se R spor eP, Trv Ran Nõo, -tse San V(-dse) (hrl liitsõnades)

1. teat eas olev, vanune *Ei sest enämb pikke 'iälist ole, on 'ninda ärä loppend Kuu; üks nuor 'lieri'ialine läks VNg; otsi oma 'ialissi Khk; kas ta 'mooga ühe 'ealene on või vanam Kär; se on vana 'ealene inimene juba Emm; mehelemineku 'ialene -- kahessateist 'aastane PJG; selle 'ealesa inimesa oli seal küll Ris; kas ta ema on viel tütõ 'ialine, et 'tüötab viel JJn; minu 'ialised on 'praegu kõik ikke kadund (surnud) VMr; ta on jua maksu 'ialine VJg; sinä_t õle enäm karja 'iäline (12-15-aastane); võit jo mehele 'minnä küll. jo naese 'iäline Kod; pikä 'ialine, temäl om 'päevi pal'lu Krk; sa olõt jo kooli ijäline lat's, mi_sa kotun vedelet; mi^p olõ mölõmba üteijälitse Har; kolmõ kümne 'aastanõ om poolõ ijäline jo Röp; siih olõ_i mehe 'iälitsi; nii (selle) 'iälinõ ku ma^p olõ Se*

2. täisealine; eakas olin juba 'ialine, kui isa ja ema surid VJg; kui lapsed 'iälisess suavad, lähväd oma 'maia elämä Kod; ta_m jo õge 'iäline 'tüt'rik, ei saa mehele Nõo; taa_m õks jo õigõ ijäline inemine jo^p (tyy üt's nellä viie 'kümne 'aastaline); tyyl omma jo latsõ ijälitse^p Har

Vrd ealdane, igaline, iälik

ea|pealne see oo ühna ea 'pealne (üle 30-aastane) tüdrik juba Muh

hea|pidi õigetpidi, päripäeva; parempidi Kärnkonnakiri [kindal] on kolm 'sil'ma ääpidi, kolm 'sil'ma pahupidi Hää; 'esti keerutasse [nõõr] kuripidi ja pärast 'lastasse kokku iapidi SJn; kurapidi kabel ja ääpidi kabel; ääpidi sukk Krk; 'kapla tetti kurapidi vai ääpidi Kam **Vrd** headpidi, hääpäidi, hüvapidi

earits earits g -a, -e äär(is) suur laia earitsaga ratas müts 'olli peas; suur jäme õle earits tehasse 'rinki -- siis pannasse õled 'alla ja, 'rinki 'ümber earitse ja, siis akatse 'tuhlid 'miili panema Muh

eass eass Ote Urv(eäss, ääss) Rõu Vas

1. (eitav) ega siis, egas poistõl olliva jalgräti, eass saabast es olõ Ote; eass puuk' kõigilõ es käü^p; Ääss t'ää [adralusikas] muidu^p ei_püüsüssi, t'ää om iks noidõ naba 'nyü'rega_sinnä^p adranaba 'kül'ge kõudetü Urv; eass ostõtut nqnarä'ti olõ õs vanast Vas

2. (möönev, jaatav) jah, no, küllap eass t'sikur' and qnnõ maku; Üteldi, et eass sügüsene piim om 'væga_vä'ev Urv

east east Lüg, iast VMr jaoks, tarvis Siis 'tõmmeti [pulmas] 'ämme põll 'lõhki ja

akketi sene east raha `kõrjama, et uus põll `saada Lüg; mis iast mina piaks nii pailu `orjama VMr Vrd heaks

easti `easti, `ia- Kaa Pha VII Põi spor L Ha Jä, VMr Ksi Plt Pil, -e Pha Põi Muh Lä PÄPõ Ha JJn Koe ViK Trm Pal Äks Lai, *east, iast* Jõe VII Põi Muh Kir Jür Amb Pai spor ViK, IPõ Pal; `easti, `iä- Mär Var Tõs Juu KJn, -e Vig Var Tõs Juu; `iast(i), -e R; *iaste* Iis; `jästi Khn

1. nõuetele vastavalt, korralikult, soodsalt, täpselt; hea isuga; meeleldi; palju, tublisti, ohtrasti; korras, joones `valge `üõga ei lähä [kala võrku] `iaste, ta näüb Jõe; ja [mustlased] `ästi `iasti `iesti kielt `oskasid VNg; õunabu `õitses `easti Kaa; `veski east jooseb; nüid o asi `easte; see riie oo nõnna east `uhtun Muh; toit mekib `easte LNg; `paindob `easte Kul; `aridsin `talle `easte sõnu Mär; `easte õpetud ärjad olid Kse; kasukannikas, see `anti lastele, et siis kasvate `iäste Var; `ühte `nurka `mahtosid kahe rehe põpped üsna `easte ää; mede põrsas sööb loomapeedi `lehta naa `easte Mih; `Tõstama rannast ei soa `iäste kala Tõs; Se ahõ ei küpsetä `jästi `leibä Khn; laev juoseb `easte üles (sõidab paraja tuulega); ta (kaan) lähäb ju nii `easti kui iho `sisse Ris; ta oli ise nii `iasti (arukalt) üteln HMD; Ei tia kenel seda raha na `iasti oli Kei; ta oli tubli sepp `ästi iast Jür; lapulisi ei sallita `easte HJn; ei ma `sinna `jaksä `kõndida `sinna on `easti maad KuuK; nüid ei kuule `iasti, ei nää ka `iasti Ann; eenamad olid kõik sedasi ligistikku, siis noored inimest said iast kokku Pai; ia kis `iaste tañsib parem kis paigal seesab Koe; tule iast appi; nemad sõevad `ästi `iaste pereme juures Kad; ia algas puu, läks iast `lõhki Sim; `tuhkru nahk maksab `iaste Äks; vead lõngaga kokku, nii iast kurjast kui sai Lai; vänderdab -- kis `easti ei käi Plt; meie saime `juutidega kanis iästi `vällä (hästi läbi) KJn

2. (intensiteedisõnana) üsna, päris, täiesti, väga esimese [niitmis] `päivä `õhta pidi `sauna `saama, tieb `kondid iast `pehmest Lüg; kui `easte viha asi on, siis `öötakse mõro Kul; ahe `lõmbab täna nii `iaste. ku `siiver `iaste `lahti oo Var; aga ma tegin `talle ead kiiret takka, et peab `easte `kiireste tegema Juu; alasi piab `iaste kitsas olema HJn; poiss on `iaste suuremb temast VJg; sinikäd põle viil `iästi `valmis KJn

3. See riist (suguelund) on oma loomult üks imelik asi küll inimesel, nii east naisel kut mehel Põi; nii `easte noor kui vana tunneb `rõemo kevadest LNg

Vrd hästi

hea|tahteliselt heatahtlikult [kutsutakse] *Veike Volli. See on nagu ea `tahteliselt `üeldud Trm -tahtlik* sõbralik, heasoovlik *ia `tahtlik inimene Vll; armastab `lyyme vai, iki ää `tahtlik Ran -tahtlikult* sie peremes `andas `älle *ia `tahtlikuld jah nelisada `rupla tiad Lüg Vrd* hea|tahteliselt, -tahtliselt **-tahtliselt** heatahtlikult *Kui teine üleaedne vai nuaber sanna omal ei kütnud, siis teine kutsus oma sauna iatahteliselt Trm*

eatanud eatanud Mar; `eatand Kse elatanud `eatand inimene Kse Vrd igatan

hea|tegija, -s sa toedat miu nigu äategijät Nõo || fig eategijä o `liikmede sees ja valotab na `kangeste Mar; [kassile] sa iategijas oled mul küll Amb; eategija väl'lal, kurjategija `oone all = ader ja äke – heategija, sirp ja vikat – kurjategija Plt Vrd hüvategija -tegu aitamine, headus, vastutulek *Iatego ikke iest `leidib Lüg; see oo palju üheks eategu, kolmsada `mõetu [kalu mõrras] Muh; Eategu seisab koua meeles Emm; see on suur eategu, et sa tulid mind `voatama Juu; Äategu unetedass ärä, alb peetäss meelen Nõo; häätegu lää ei vett `jyyksma (kasutult kaduma) Rõu Vrd* heateht, hüvategu

-teht heategu *ea teht on eest* 'leida Mär **Vrd** häätehtus **-tehti** *catehti* (headusest) 'antud Trm

eatse, eatsi lammas karjub ühna 'eatse eali ~ 'ühte 'inge (pidevalt); *ta üiab ühna* 'eatsi eali (valjusti) Muh

ea|tuul kirdetuul *kui ia tuule alt* 'kolne on, *siis tuleb* 'külma kohe Jäm; [päike] *jaanibä tõuseb ea tuule alt* Mus **Vrd** idatuul

eba¹ *eba* pej eputis *temä on* 'niisuke *eba ka*, 'kierab 'siia 'sinne VNg **Vrd** ebakas¹, hebu

eba², **eba-** *eba* Kei Kad Pst; *eba-*, *ebä-* spor üld, **äba-** Pöi Hi LNg Mar Kul Hää Ris Nis Kei Juu, **äbä-** Mar Hls, **eeba-** San spor V/h- Se/

1. **ebausk** *mis jumalast on, ei ole äba* Ris; *seal on* 'jälle *ea jagu vana eba sees* Kei

2. **vale, väär**, mitteloomulik *eba assad põle loomulikud* Kos; *ei sie küll* 'õige ole, *sie on küll üks eba nägemine* Kad; *nyy*^p 'olliva^p *eba jutu*^p; *eeba ajo*^p (vana aeg) Röp

eba|arst maarohtude või posimisega arstija *ebaarst oo isiakand arst* Kse; *ebaarst sji olnd nisuke, kes siss jälle* 'andis [maa] 'rohtusid, *kui mõni lyy ära nõiutud oli* Ksi; *äbaarst ken säänest* 'aigust arstive nagu 'maaline – *loeb sõnu* 'pääle Hls

ebaelema *eba, elema*, –ä *ebalema*; kaksipidi kõnelema *Midäs siin* 'ninda *eba, eled*, *ega sa* 'vieras kohass ole, *et ei* 'ilge 'süüä Kuu

ebaga *Ebaga* 'looma (kirumine pahateo puhul) Khk

eba|jumal 1. jumalakuju, ikoon; pühaks peetud puu, kivi jne; teise usu jumal *vene usulised kummardavad* 'paerguskid *eba jumalid* Khk; *kummardavad va äba jumalad* (ikooni) *va puu tükki* Mar; *ebajumalad oln*, puust postid ja Kse; 'iisraeli lastel oli *eba usk* ja *ebajumalad* VJg; *ebajumalad õlid vanal aal. panid ühe kivi jumalass ja kummardab sedä*; *ebajumal ta ike on. kel tuli eden põleb* Kod; *me maal olli pagane ja kummardive ebajumalit* Hel; *eebajumalõid ei massa orjada* Har

2. jumaldate isik või ese *ebajumalad on vask ja kuld ja õbe* Juu; *nigu ebä jummal* 'õkva (arst, kellelt saadi abi) Kam

ebakas¹ *ebak|as g -a* Jõh VMr eputis *niesukeesi eputajaid ehk ebakaid oli küll. tema tahab ennast* 'uhkest või enamast pidada; *üks ebakas on niisuke libeda jutuga* VMr **Vrd** eba¹, epakas, öbakas

ebakas² 'juuksed on *ebakad* (lendlevad, kohevad) JJn

eba|keks *Ebakeks* (edev, kerglane inimene) on ta, *ebakeksus* (kerglates olekus) Kuu **-keksu** kogemata 'Kerra läks 'terve 'paadilast 'piiridüst 'täüest *eba* 'keksu *me-re* 'pohja Kuu **-komme** ebausukomme *nad olid* 'vihtlened 'luoma 'kopsuga 'tuhka 'pääval -- *vana aig old eba* 'kombed täis Jõe **-kunts** ebausku kuntsi pidaja, *pidas seda va elu* 'aeksed *eba* 'kuntsi Juu

ebalik *ebali|k g -ku* "kerglane, hoolimatu" – Jür

eba|meelne "hooplev" *Õli nisike* 'kergats ja 'kiitlik, *siis õli eba* 'mielne Jõh **-moodne** *Äba* 'moodne (ebausu) *jutt* Kei **-sõsu** poolõde, enne abielu sündinud *õde mes emä kodoss tuanud* [lapse], *õlgu nad* 'üste emäje *sedä* 'üeldi -- *ebäsõsu* Kod

eba|usk 1. usk üleloomulikesse jõududesse või nõidusesse ning nende rahvapärastesse tõrjevahenditesse *eba usk. kie* 'kartas 'tõise 'nõidumist *vai sõnamist* Lüg; *see o eba usk, kui* 'kengid *usub seda, mis pole änd -- usub keiksugust* 'noimist Mus; 'terve *pere veel eba* 'usku täis Krj; *mis sa peäd* 'seokest *ebä* 'usku – *kardad va ebä* 'usku Tõs; *tormiga karjuvad kullid. kullid jusku äba* 'usku täis Hää; *need tühjad ebausud on tagasi* (vähemaks) *jään*; *ebausu* 'küsis Ris; *sie* (teine inimene) 'vaatas ja nüüd *põrsas ei süe*

-- sial ike on seda eba `usku Iis; vanast oli seda eba `usku küll Ksi; se on kah ebausk
 -- et sel sel kuuajal on ea sea `tapmese aeg SJn; äbäusk, sÿj om kuntsi asi Hls; minu
 nättäväst ebä `usku olli küll Ran; ebausk -- kiä `nõidust ja kadõdust `pelgäss ja pidä
 Plv; ebausk um tyu ku `juudit usutass; tyu (inimene) pidä ebausu `kombit; ebausk um
 tyu ku^p kiä `kõiki vanno vigurit pidä, et tõõsõl um kuri silm ja^p Vas

2. mitte luteri usk ebausk oo üks võeras usk Kse; kes sedäsi [ikoone] kummardavad,
 on eba `usku Juu; ebäusk (lahkusk) Kod; ebausk um tyu usk midä `õigõss ei tunistada^p
 (pole ristiusk) Vas || ateism tä üks äba `usko -- tä ei uso, et jumalad oo Mar

eba|usklik üleloomulikke jõude ja nõidust uskuv miks sa nii eba `usklik oled, miks
 sa kardad `tonti Khk; inimesed `jälle eba `usklikud, pole `keegi `julgend esimene üle
 [uue silla] `sõita Mih; eba `usklikud on nied, kes usuvad `nõidust ja `vaimusid ja tu-
 li `pomme ja paha `silma ja nisukesi `asju Kad; ebä `usklik ma_i ole, aga tondi ja ko-
 du `käijä omava Kam; mina ol'i `julgõ, tyyperäst, et mina eba `usklik es olõ^p Rääp Vrd
 ebausuline || hv kergeusklik eba `usklik usub `mõnda `asja, mis kedägi ei ole. usub mis
 teene inime reägib ja reägib edasi Juu

eba|usuline 1. ebausklik sie `kange ebausuline. `noabre perenaene usub `kuñtsisi
 Jür; oh teie ebäusulised `pelgätä `surnud Kod

2. lahkusuline; uskmatu üks äbausolene tääl ei olegi jumalad Mar; ilma jumalata
 rahvas on ebausuline JõeK; ebausulised (lahkusulised) Kod

eba|veli poolvend, enne abielu sündinud vend mes emä kodoss tuanud [lapse], õlgu
 näd `üste emäje, sedä `üeldi ebäveli Kod -viis nõiatemp need nee eba viisid siis oo,
 `nõidade viisid Mar

ebe ebe g -me R Mär Vig Kse Var Tõs Tor Saa spor KPõ, I Plt KJn TLä Kan; pl
 ebemed PJg SJn, -mmed Lüg; n, g ebe Vai; ebem g -e Lüg Ris Hls; hepem g hebemä
 Urv; hepem pl hebeme^p Rõu; eben g -e Hls Hel; pl ebened Saa

1. midagi väikest või õhukest a. peenike puru, praht; peenike karv, lõng, kiud; kübe,
 helves, ude, laastuke, killuke linad liu `laskijalle, ebemed eest vedajalle, `tutrad takka
 `tõukajalle Hlj; `Neljä, `viietõist `aastaselt tulevad esimised ebemed `poisile mokka
 `päälä Lüg; `Irmus kuhe, kus `tuulades on `paksu tomu ja ebemeid IisR; tuleebemed
 oo `valged ja `kerged Tor; `kanga ebemed on sui `liiga ea varvaste vahel `panna; ebem
 poeb `kanga `tellide `alla; ku paned kadaka oks tules, siis ebem linnub piima patta Ris;
 `enne `jõulu põld mitte [lume] ebet tuld Juu; `juuksed on nii ebemes (laili, kohevil)
 JJn; taku ebemed (peened takud) Koe; linad mis takused siis nied on nagu ebemed, ega
 neist iad `lõnga sua; puust tuleb nõnna [lume] ebemeid maha. ebemes lund vahest teene
 pää saeab VMr; ebemed (õhukesed tohulible) Trm; `juuksed tulid kaks kõrd maha. nii
 pal'jas pia, et mite üks ebe ei õllud Kod; kui lumi uidendab `tulla nat'kene siis `õöl-
 dasse, ebemed tulevad Plt; [linakülvi algul külvajaja] `viskab kolm `korda `kägäg üle õla ja
 `ütleb selle juures: ebemed (takud), tudrad, näl'geenäd; raua ebemed (raualaastukesed
 sepikojas) KJn; udu `sul'gede `kohta üeldasse ebemed hv SJn; siiä om maha pudenu
 ebemil, kasusit, ristikaena lehe ebemit; pudsu ebemit om maha lännu [kangastelgedes alla
 kudumisel] Ran; õre abe kui üt's ebe Puh; Pudsu sulõ_ naa_ `lindlösõ, no om hebemiid
 kÿk' ilm täüs Urv; Võta_ naa_ linahebeme_ maast üless Rõu b. õhuke kord, kirme; õhuke
 või läbipaistev asi; kulunud riie kas seda `kuue ebet `maksa `kanda VNg; `riie nagu
 ebe juo, `killendab `vaide, jääb `arvast, juo `lõimed ja kued `tunnevad Lüg; [linnariie]
 nigu üks ebe -- mis see peäb töö `juures; piimäl ~ leemel oo õhoke apo ebe peäl Vig;
 `rõiva õreda kui ebeme Puh

Vrd ebu², edemed, ibe, höbe

2. hrl pl ehted; naisterahva (õhukesed) paremad riided *kui sättib 'ennast 'uhkest 'riide, siis 'üel'di, nüüd on oma ebemed keik 'üंबर pand Hlj; küll tämal one neid 'riide ebemi vähä, ei mul ebemist 'puudu ole VNg; ei tää, kas [naine] lähäb 'pulma vöi, 'juskü 'mustlase obene särab ebemetes -- pane üks ebe 'kül'gi ja on asi tahe Saa; aiva eputab nagu komet' oma ebemete ja vattidega Kad; oh sa pime, neil on nii toredad ebemed 'kaelas, 'pit'sis, 'laaris ja 'tortis. no on 'endalle ebemid 'ümmer ajand SJn; mul om 'endä ilbu, mia tõese ebemidega 'uhkust ei aa Nõo*

ebekene natuke, raasuke üks ebekene oli seda 'vorsti Plt

hebel ebel Hlj HljK/-l/, g -ä Kuu(h-), -a Kad eblakas *Sie ajab vade neid ebelü juttu Kuu; kes igale 'puole 'val'mis minema, naerab pal'lu, va ebel; vanad seinakellad on ebelad, 'jõuavad liiga ette Kad; niisuke narr ja ebel' inimene HljK Vrd öbel*

heheldama ebeldama Hlj; (h)ebeldämä Kuu eputama *No küll nämäd 'höünäküsed igä heheldäväd henes 'riietegä; Midäs tämä nüd 'aeva siel 'peili ees heheldäb Kuu; 'aina ebeldas 'poistega Hlj Vrd ebelema*

ebelema ebelema = heheldama *nuored plikad on 'kanged ebelema nuorelt, aga vanuna aja 'puuga taga, ei sua paigast Kad*

*hebelema pr (ta) ebeless Se, h- Plv jooksuaega pidama (koer); suguühet sooritama (inimene, koer) *pini hebeless Plv; sa kääüt tah ebeledē^p Se*

ebelik ebelik "eputaja, häbelik" – Hlj Vrd eblík

ebeltis ebeltis eputis – Hls

hebelüisi kergelt *mõsi taad rät'ti hebelüisi Plv Vrd hebevällä*

ebem → ebe

hebemekene hebemeke|ne g -se väga õhuke rõivas *Sa_lt no 'hindälle õigõ õhukõsõ hebemekese 'ümbre, 'perse tõmmanu^p Urv*

eben → ebe

ebendama ebendämä Lüg; (ta) ebendab Trm *peenikest lund sadama, kibendama akkab lund ebendämä, kui 'pienikesi ebemi akkab tulema Lüg; ebendab lund sadada Trm Vrd ebotama*

hebevellä, hebevällä hebevellä^p Se, -ällä(°) Rõu Plv Vas Se kergelt, nõrgalt; lohakalt (riides); kohevil(e) *ku lina_kõvastõ_pandass 'sumpõhe, sõss õi_liguva^p, agu hebevällä um, sõss liguvasõ^p Rõu; mõsõ^p tedä hebevällä; 'rõiva^p omma vedelihe vai hebevällä säläh, ihost 'hoitva^p 'kaugõhe; panõ^p haina^p hebevällä^p Plv; 'hiusõ^p umma^p tuule hebevällä^p; Kot'i suu 'pässi vallalõ, kõüde^p ol'l hebevällä^p kõüdet Vas; veerekese pääl maalõ sadamisõl, hebevellä^p Se Vrd hebelüisi, öbevällä*

eblakas eblak|as Aud Jür JJn Vil Hel, g -a LNg Mar Kse Var PJg Juu JMd Koe ViK Trm Lai; ebla|k g -ka Iis Lai, -ku Kod(-ä|k) Trv; 'heplagas, '(h)epla|k g -gu Kuu edev; kerglane; erk, elav (inimene, loom) *Hobused 'olled 'kaikil hüäd, 'külläb 'meie 'heplagas täkk old viel 'kaige 'huonumb Kuu; see na eblakas kui tä (tüdruk) o meeste ees Var; noor inimene al'p ja vallatu. eblakas inimene PJg; ei ta (tüdruk) ole na eblakas midagi, et 'nõelamise pärast ära jokseb JJn; kõige tühja asja pärast naerab, eblakas [naine]; kieveldab edasi tagasi ehk eblakas obune Kad; ed'vistab nigu va eblakas Sim; eblak one väügä erk obene; tüd'rik edev ja eblak Kod; tüdruku eblakas Lai; om tan eblakit tütär 'latsi Hel Vrd hebel, eblakuke, eblas, eblatis, eblík, eblukene, ebrík, ebru, elbakas, eplakane, heplakune, öblakas*

eblakuke eblakas sii tüdruk va eblakuke Trv

eblas eblas Var Tõs PJg; *ebl'ass* Se eblakas; kartlik, peru *eblas* [inimene, loom] *kes sedaviisi edev oli, kardab üht 'asja ja teist 'asja* Var; *eblas, mis 'kõike kardab* Tõs; *eblas. noor inimene al'p ja vallatu. eblakas inimene* PJg; *sa olt sääne kui vana ebl'ass* (kergemeelne naine) Se

eblatis eblatis g -e eblakas; peru *eblatis obu, iga 'asja kardab* Var

eblük eblük g -ku Pee van Ksi, Plt Pil SJn eblakas *kui inimene 'näitab 'peened olekud kõigi assa juures -- siis 'ööldasse väga eblük - peisik* Plt; *seande edev tüdruk on eblük* SJn **Vrd** ebelik

eblitama eblitama Tõs SJn eputama; perutama *eblas* [hobune], *mis 'kõike kardab, eblitab* Tõs; *eblitab ja ehitab ennast; eblitab, on übelik ja ei 'julge ütelda* SJn

eblukene eblakas eblukene 'üelda *kes on 'nõnda edev, on 'kange 'rääkima* Jõe

ebojas eboj|as g -a hõre küll *on ebojas vili, mutku tärgänud* Kod

ebone ebo|ne g -se purune *ebosed villad* Kod

hebosk hebosk edev (naine) *hebosk iks um q̄nnō olō_i^p tääst tegijät* Vas

***heboskelema eboskellema** Plv; *heboskōlōma* Plv Röp(-ll-) edvistama *hedevä^p inemise^p heboskōllōsō 'hindäga; lat'sikōsō^p heboskōlōssō^p pääl, 'olkō oks t̄q̄ meeli 'tütregu^p* Röp **Vrd** ebusklemä

ebotama ebotama kergelt lund või vihma sadama *vähäkene lund ebotas. ei õle v̄j̄l' r̄j̄j̄j̄d; kui aned lähväd, siis ebotab juba lund; ebotab vähäke vihimä -- nõnna õredass* Kod **Vrd** ebendama

ebre ebre oherdi või vindla teravik *oherdi ots või akatus, kenega 'auku akas tegema, oli ebre* Ris

ebrik ebrük g -ku eblakas; erk, elav *ebrik loom, ei seisa paigal; küll seal oli pal'lu ebrikid tüdrukid koos* Plt

ebru p *ebrut* IisR; *ebro* Kul eblakas; peru (Ei, ära seda) 'ebrut (setukat suure koorma ette rakendagi) IisR **Vrd** edro

***ebrutama** (ta) *ebrutab* perutama - IisR

ebräd pl *ebräd* kabja sarvkiil *kabja ebräd, mis seäl 'keskel oo, argi 'moodi* Vig

ebu¹ *ebu 'aises. tuul' vōt't ebu* (potisinise) *aisu mant* Trv

ebu² *ebu, -o ebe; helves; piisk; (väike) raas; õhuke kord, kirme vähäkene lume ebo tuleb. lume ebod, lilledised üheldässe ebode 'kōsta; lume ebod ehk vihmä ebod; linal pudeneb ebosid ja luid 'ketruse aal; taku ebod; 'enne ajas ebo* (tibas peent vihma); *õhukesed 'juuksed, üks ebo aga; püimäl kuare ebo piäl* Kod

hebu ebu Jõe SaLä Kaa Krj Pha Trm Nõo van Kam; *ebo* Kod, h- Plv Vas Röp Se; p *ebu* Vig, *ebo* Käi Mar Aud PJg

1. edev, kerglane, pirtsakas, eputis (eriti naine); peru (hobune) *on see ka ebu tüdruk, mette ep või piret 'pistagid* (sõrmeotsagagi katsuda); *ää oly sa ka nii ebu, ise vana inimene juba; tüdrugud ning perud obused on ebud* Khk; *keib naa_t mis perse keerab taga, kes sõdist ebu* [naist] 'tahtas pidada Mus; *Ebu olemisega tüdruk* Kaa; *pole see nii ebu kut sa 'arvad. vähe ebu 'võitu* Krj; *mes mõni suurd nal'lad teeb sai eboks 'üitod* Mar; *üks ilma ebu* (lirva) *ta ikke on* Trm; *kes uhkustass ennäst -- siss üteldäss; sa olet nigu ebu* Kam; *vana hebo, mis sa_ 'hindä 'näütlet tahan* Plv; *taa* (hobune) *nigu hebo om, 'kargass kōkkõ; tyu vana hebo 'lat'sikōnō* Röp; 'rōiva omma *k̄q̄ik' vallalō ilotohe, sa kui hebo taah 'k'äudō^p, hebo 'värki olt* (öeld lohakale inimesele) Se **Vrd** eba¹, epu

hebukene

2. *lapsed ika tegid 'neari ebo: teina külite maha ja äнна alone topidi 'eino täis Käi; ma tee 'soole takka ebo (säru) Mar; teesele inimesele ebo teha (nalja teha; peksa anda); tääl (jooibnuul) kohe teene ebo (mõnu) sees Aud PJg*

hebukene dem < hebu edev või kerglane inimene *Ka kos om hebokõnõ, kuis om naanu hinnäst pundsõrdamma Vas*

ebuldama *ebuldama* = hebutama pane sind muidu ebuldama, siis o 'ambad laiali pees, näida kenasti, mis sa 'seati ebuldad Mus

eburdama *eburdama* = hebutama tüdrukud on nüüd ju ebud, kõivad kinus ja eburdavavad Mus

ebusklemä *ebusklemä* edvistama, vallatama mes sä ebusklet sääl, ku_sä tõsine ei ole -- kui 'ullat tõnetõsega Kam **Vrd** heboskelema

hebutama *ebutama* VNg Khk, -m(m)a Kam; *hebotam(m)a* Plv Vas Röp edvistama, eputama; uhkeldama (rõivastega) *ebuta 'riide 'endast 'keige 'ommigu, ei saa ebudetu VNg; 'tüt'rigu ebutase, 'säevä 'endit iks, kos poesi ommava, naarava ja irvitäse Kam; mis sa^p tah hebotat naide 'hel'miga^p Vas; mis sa tah hebotat, panõ ummõtõgi 'mõistliko 'rõiva^p 'sälgä Röp **Vrd** ebuldama, eburdama, ebutlema*

ebutlema *ebutlema* = hebutama miks sa nii edeva oled! ebutled, ebutad nii pal'ju Khk

ebutus *ebudus* VNg, -tuss Kan

1. edvistus *ta tege nüüd ka 'säantsid ebutuisi ja 'kergid tükke Kan*

2. eputis *sie vana ebudus ei pia suud 'kinni VNg **Vrd** eputus*

ebäldämä *ebäldämä* lorijuttu ajama – KJn **Vrd** epeldämä

edaja (liikumisel, ajalisel, saavutustelt) edasi *aeg lähäb ubasesti edaja; kahegesi tüõ lähäb 'jõutsam edaja; lapsed ajavad nell'a tõllakil edaja; lükataks edaja ikke, ei 'voeta ette 'varsti Ris*

edanema *edanema edenema see töö ei edane nändel 'ühti Var*

edasi *edasi* spor R, S(-e Phl) spor L, KPõ Iis spor TaPõ, VIPõ -ssi LNg Kul Mär Vig Kir Kse PJg spor Ha, VMr Iis; *edäsi* u Hlj, LNg Mar Vig(-ssi) Juu KJn u Vil; *edasi-* u Var

1. (liikumisel) kaugemale ettepoole, pärisuunas *oleksite lähänd nattukene edasi Hlj; lehm leheb lüpsi ajal edasi Khk; 'rääkisime mõned sõnad, ta ratsutas 'jälle edassi Mär; kännud kooritakse selleperast ära, et putukad ei lähä edasi Vän; lükata üks 'joosis lohinal mäda paku edasi Nis; kell on nii taha jäänd, põle sugugi edasi läind Juu; luomad said 'kõide 'pandud ärjap_piale ja see karjane -- pani edasi neid Amb; möla 'puatis kellega lükkab edasi JJn; obune mõni on tõmbi sammuga, ei jõua edasi; edasi ega tagasi, kuhugille enam ei piast Kad; tulivad tied 'müõda edassi Iis; igauks läks oma 'eega edasi Pal*

2. ajalisel kaugemale, edaspidi(seks) a vot 'läksima 'aasta edasi -- siis oli sääl (Helsingis) 'leiba ja 'saia küll VNg; 'pastu 'mairipäavast edasi; ajab nenda samma 'aega edasi Jäm; 'praegast viel neli 'päeva edasi JõeK; mis 'uasta edasi, seda ullemast asi läks VMr; lükkavad 'kohtu 'aega ikka edasi VJg; mu päavad on edasi läind, ega ma nooremaks jää Plt

3. jätkuvalt, üha, endist viisi, (ikka) veel *pole sii sõa lõppu kuulda midad, kestab ikka edasi Khk; 'mötlen edasi ja tagasi Rei; suur pere 'söömes, eks seal lähä 'toitu pal'lu edassi - ülesse Mär; pidasid seal edassi 'pulma Vig; no mo ema jäi siis 'siia -- ikke edasi elama Aud; vihm 'kestab edasi Juu; 'joosja vesi, vesi jooseb jões edasi üht*

lugu Ann; vireleb ilmas edasi ei saa ivagi Plt; mõni angib 'kangeste seda tööd edasi SJn

4. saavutustelt kaugemale, paremuse poole, paremale järjele; kõrgemale poole 'Plaanisi piab, aga ise edasi ei 'jõuva piast ei 'persest; Ei 'jõuva ei edasi ei tagasi (ei edene) IisR; kui äb saa [kohtus] 'õigut, siis 'kaibab edasi Khk; ei saa peast ega jalust edassi (töö ei edene), rukis nii 'kangeste maas Mär; loomad ei lähe edasi, ei kasva Mih; ega ta nüid änam elus edasi saa Ris; 'väiksed püt'id läkst ike ostuga änam edasi, igauks võt'tis ühe naela ehk kaks 'jälle [võid] Rap; vaat kudas mõni inime on edasi lähnud (olnud edukas) Vil

5. (suhtlemisel) ühelt teisele mõni kinnitab, et sa sedä edäsi ei räägi mette Mar; aga saladust ei annud edasi Kul; 'tietas et teine peaks edasi 'ütlemä mis ta teab Jür; 'kõiki juttusi ei 'kõlbagi edasi 'riakida Lai

Vrd edaja, edatsi, edesi, edeside, edisi, etasi

edasi-tagasi lausefoneetiliselt edas- Rap

1. vahelduvalt kahes vastandsuunas: siia- ja sinnapoole, lähemale ja kaugemale edasitagasi nink edasitagasi [korvipunumisel] ikke nii koua kut tuleb 'viimaks lõpuni 'väl'ja Ans; edassi-tagassi voorid olid Kul; saab edassi tagassi kehaga 'vaasuda Mär; prii puri mis tuule käe annab edasi tagasi 'kõikuda Var; audud sõedavad edas-tagassi siit läbi Rap; 'purjus vanaeit 'tuuras edasi-tagasi JJn; mitu 'korda ikke kraasid edasi tagasi Pal; kannab neid juttusid edasi tagasi Lai; lõng lähäb edasi tagasi nõela sees Plt Vrd edatsi-, edetsi-|tagatsi

2. kaksipidi, nii ja teisiti edasi tagasi 'mõtlemä Jäm; poja poeg 'aitab mind edasi tagasi (igapidi) Rei; räägib 'peale edassi-tagassi, teenekord teist'moodi, teenekord teist'moodi Mär; ku ta (aprilliilm) korrast sadab, korrast on ilus, nõnna 'eitleb edasi tagasi Lai

Vrd edesi-tagasi

edas|pidi edas- Khk VII Kul Mär Tor Ris Juu Tür Koe VJg Trm Lai, -ss- Mär PJg JMd Plt; edäs- Vig, -ss- Juu

1. (näoga) liikumissuunas, ettepoole edaspidi mene 'sisse, tagaspidi tule 'väl'la [nii tihe suits] Kul; laseb edaspidi 'küiru Mär; nii kitsas oli 'vanker -- teene 'istus edässpidi, teene tagaspidi Juu; siis 'võt'sid puu kätte, teine edaspidi, teine tagaspidi kaksiti puu pial Tür; Edaspidi künnab, tagurpidi äästab = kana Trm; kui sul omal on üks õnlike, mine sa edaspidi 'sisse ja tagaspidi tule 'väl'la [kellelgi pole ütlemist] Plt

2. tulevikus, mõne aja pärast jo nääb kuuleb mis edaspidi saab Khk; 'paergust ei tea ütelda, eks edaspidi nää Mär; eks edaspidi saa näha, mis tast tuleb kah Ris; edaspidi suab veel edasi teha Lai

Vrd edatsi-, ede-, edes|pidi

edas|pidine edas- VII, -ss- Mär Trm tulevane, eesolev (aeg) 'paergus me_p tee midad, edaspidine aeg 'näitab keik, mis soab VII; eks ta jää edaspidise 'peale, küll sa siis maksad Mär Vrd edassine, edes|pidine, -päidine -poole edaspidi, tulevikus küll ta (ilm) edaspoole läheb paremaks Ris Vrd edesipoole

edassi → edasi

edassine ?edaspidine Edassist aega PJg

edatsi edatsi Khk SaId hv Muh, LäEd Tõs PJg

1. (liikumisel) kaugemale ettepoole, pärisuunas *kahe nuiaga* [peksti reht] -- üks *leks* `peele edatsi, teine selg edatsi (tagurpidi) Khk; *Saba venib ka nii pitkali – just kut köidika jupp, mette äi saa edatsi* Kaa; *kaks* `poari `sõutsid `ühte `jooni et natuke edatsi lihaks Jaa; `tehke `jalga kaks edatsi seda kaod Pöi; *pulmasaead* `pandud `seisma, obust ei ole änam edatsi läin Lih; *Regi oli naa kinni et ei soand änam edatsi ega tagatsi* Han

2. ajalisel kaugemale Mõni inimene oo pialakkamesega naa `arglik, ikka lükkab edatsi Han

3. jätkuvalt, üha, endist viisi mis sa seal vahid: tee edatsi Kse; `mõtled edatsi ja tagatsi, kas teha või tegemata jätta Var

4. saavutustelt kaugemale, paremuse poole kui tuul `väl'las, siis pidi ikke teine ka olema abis [tuulamas], et siss koe ruttu se töö edatsi kõib ikka Lih; *Sedasi mõni inimene ei saa tööga edatsi* Han

5. (suhtlemisel) ühelt teisele narrib so kääst sõnad `välja ja räägib teistele edatsi Jaa

Vrd edasi, edetsi

edatsi|pidi (näoga) liikumissuunas, ettepoole *Ooda ma tõmma eese obust püsut edatsipidi, siis sa saad eesega kaudu* Kaa Vrd edas-, edetsi|pidi

edatsi-tagatsi (ruumiliselt) edasi-tagasi *aeomes üidetse* -- `ratsa `sõitis edatsi tagatsi Lih; *Tüdrük eegeldab edatsi-tagatsi inimeste vahel* Han

ede¹ n, g *ede* Khn Vas Röp Se(g ete) Lut; g *ede* Lei; *ede-* Vai Khk Kaa Pha Trm Kod spor T V

1. sõiduki esiosa *üt's ede pääl, tõõnõ perä pääl*; [vankris] `täütätüñn ede pääl, kausi *takanpyül* Röp; [hobune] and `persega, nigu ratta ede pauk õnõ; *saani ede, hobõsõ* `perse ligi Se; *istu*² *ede* `pääle Lut

2. esine; eesruum *rihealusõ ede* (suvel katuse ja seinteta väike ruum rehealuse värava ees; selle kõrval) *rihealusõ ede laut* Khn; `kohtu ede man Lei Vrd edi¹

ede² → ette³

ede- 1. (ruumiliselt) eesmine, ees-, esi- [jäänooda] *vahekõis on peenem ja edekõis, mis hirre taga, on kõige peenem* Trm; *Edetulp* (kangastelgede külgpuu) San; *särgi edenuka*^p (hõlma alumised nurgad), *nyy*^p *kutsutass siilu*^p Kan; *Vok'i edekäsi* (eesmine lühipost) ja *tagakäsi*; *Ede postikõsõ* (eesmise lühiposti) *kõrv*; *vanast ol'l kõva puu õnnõ edepulgass* (vankri vahepulgaks, mis ühendab esitelge selle peal liikuva rõukpakuga) Urv; *edetükk tsiast* Krl; *üt's ait edepyyul, tõnõ tagapyyul, tyyd kutsuti edeait ja* `hyyrüss; *edekink* (sea esireietükk); *rattõil om kah kat's lat'ti, ede lat't* (vankri esimene rõukpakk) ja *taga lat't; meil nyy taga nurmõ*^p *omma* `llyte põhjaga maa^p, a *edenurmõ* (kodulähedased põllud) *omma savipõhjaga; kat's ust ol'l* [rehetoa] *ede uss* [kust vili sisse anti] ja *perä uss* Har; *Edemulk* (särgi rinnalõhandik); `Vankri ede `parda `otsõ *külehn* (küljelaua ees üläääres) *ol'l tyü pääkaabõl* [rukkikoorma sidumisel] Rõu; *edelakk* (vankri esimene rõukpakk); *tul'li* `maaha [sängist], *kohendi edeveere kah* [ära] Plv; [sea] *edekindsu liha om sääne* `kõrdlikanõ. *kõrd pek'ki, kõrd* `laihha; *Ede post* (kangastelgede külgpuu); *Ede vahepuu* (kangastelgede eesmine vahepuu); [vankri] *Ede tel'g* [ja] *taga tel'g* Röp; *tarõl taa edejago, taa* `omgi edine; *edekoomot* (eeskamber) ~ *edejakk*; *pinil om õks edek'app vai peräk'app* ~ *taga k'app*; *pässä man om edesõrm, edesõrmõ man om* `keskmäne sõrm; *ede tsõõri*^p (vankri esirattad); *edeverbass* (?suur varvas) Se; *ede* `akna [ahju ees rehetoa seinas]; *edeilo um põl't; üle mink l'ätt kuõt kangass, ta um*

edepuu (kangastelgede rindpuu); *edevärüse* (vankri juhivitsa) ühes otsas oli lukmõkõnõ; [vankri] *edelat't ja perälat't*; a edekäänipuu lasõ_i kangast tagasi Lut **Vrd** edi-

2. (ajaliselt) esimene *Tetti leevätainast õhukõnõ karask ja panti inne leibi ahju. Seeni^p ku_leevä^p ahju saiõ, ol' edeõhik jo_är^p küdsänü Rõu; tunnõ õi tyy* (leiva) man midägi kas om peräpät's (kaapekakk) vai edepät's - kõik' omma üte_hüä^p Se

ede|hammas löikehammas *ede`hambõidõga_süüäss`putru Har; ede`hamba^p umma_päält terävä^p Rõu; `Hapnõga^p ede`hamba^p läävä^p halusast; Pal'loss nuu^p ede`hamba^p `haigõt tegevä^p, õks tagomatsõ^p Se; `säantse_kõvõra `hamba^p, kutsutass klõka^p, `vaihhõpäält noid purimidsi ni ede`hambit Lut*

edegas edegas, `ei- ei tea kas *Kuer kilise `oues kedi `otsas, edegas külä`kuerad o`kallal Kuu*

ede|jalg 1. (looma) esijalg pääpõrmuss om tyy, ku eläjäle löig pannass `sarvi ja keedetäss tõese ede jala `kül'ge `kinni Nõo; `Lambal käüdeti [niitmisel] `võrkõga tagaja edejala_kokku Har; [jänese] edejala^p omma `ljuhku, a peräjala pik'ä^p Se; peremiis pane_s [hobust] `rauda -- pañd `kinda `jalga, meest (mäest) `alla sõit edejalah `kinda^p, peräjalah olõ_i mitägi Lut

2. *edejala^p* (kangaspuude eesmised külgpuud) Lut

ede|kamber eeskamber *ede`kamber õli suur `kamber rehe õtsan; ede`kamrin eläti suvel, talvel õli siäl külm; ede`kambrid `testi tarega ühen, si õligi elämise tuba [suvel] Kod; ede`kammer Ran; ede`kambrõ Vas **Vrd** edi-, ee|kamber*

edekene dem < esi¹ *muko puurib õma edekesegä ette `minnä [rukkilõikusel] Kod **Vrd** eeke*

ede|kirik 1. kiriku altaripoolne osa *edekerikun om `kañtsli ja `al'tri Har **Vrd** eeskirik*

2. (vene kiriku) eeskoda *edekerik om `pritvora -- rahvašs om sääł ja om õks keset kerikot Se*

ede|kohe (liikumisel, ajaliselt, saavutustelt jne) edasi; ette, avansiks *na ruttu krebib edekohe; Kahe sõlmõga jõva kududõs edekohe kedägi; Tüed tehes lähäb aeg ruttu edeko-hõ; Tegemättä tüede iest `palka edekohõ `vällä ei maksõta; Magas edekohõ: `juõnud oli; Siis akati `meiti edekohõ-tahakohõ ulgutama Khn -kõrts kõrtsi eesruum edetare `ol'le jo suur, tyy `ol'le jo vanast ede kõrts Võn; edekõrts ol' ja taka kon `viina `müüdi Har **Vrd** edikõrts*

edel *edel g -a Jõe Kuu Hlj JõeK; n, g edela Jõe VNg Lüg; edel- Kad, -a- Jõh Kei, -ä- Vai edel (SW) kui nüüd siit `lounast `pääle hakkada, noh esimäseks `louna [tuul], `lounat edel, edel, läns edel ja `länne; `umbes `ninda edelalle siit -- on se Maluauud Kuu; kui tuul edelast `kierab länne `puole JõeK **Vrd** edäl, ädal*

edela|tuul edelatuul (SW) *edelätuul `seiliga vei ja toi taas `randa Vai; edela tuul puhub `lõune poolt Kei **Vrd** edel-, ädala|tuul*

ede|laud vankri eesmine otslaud *üldäss ka vahel, et edelaud vai perälaud, a üt's otsalaud om õks kõik' Urv; mõnõ^p, kes `persega `lõyjjä^p hobõsõ^p oma^p, oma^p lõõnävä puruss `kat'ski edelavva Räp; edelaud Lut*

-**edelik** Ls lõuneedelik

edel|tuul edelatuul *`kolme `sülla viest saab edel`tuulega `räimi Jõe; kui siin olid edel`tuuled, siis oli `rohkeem siit ige lahe puold vuod Kuu; kõva edeltuulega vesi `kerkib JõeK **Vrd** ädaltuul*

ede|lävi rehetoa eesuks *edelävi* (ja rehealuse poolne) *perä lävi* Urv; *Edelävest* `aeti vili `riihe `tarrō, *ku_parsilō atōti, ja perälävest* `aeti kuiv vili `pōht`adō Har

edemal, -e¹ *edemal* Trm Lai, -ül Kod; *edemal(l)e* Trm Lai, -ä- Kod eemal(e), *kaugemal(e) vesi* `mustab *edemal*; *oia edemale*; *maead õlid vanast madalad, siis* `tehti `keldrid *edemalle* Trm; *kōik karduli* `vōt`jad ühe *kōha piäl. üks ei õllud edemäl kui tõene; lähäd õmass kodoss edemälle* Kod; *poodid on edemal*; *kui lasid* [pesemisel lamba] `lahti, *siis raputas, katsu et edemalle suad* Lai

edemale² adv < ette³ *edemale tulid* (loomad tulid eespoolsele karjamaale) Jäm

edemalt *edemalt* Iis Trm eemalt näüb *edemalt* Trm

edemed pl *edemed* lumekübemed *tänä sajab üsnä lume edemid, naa* `kangest *peeniksed edemed* Mar **Vrd** ebe

edemine *edemi|ne* g -dse Krl(-mō|ni), -tse Har esimene *päkäga ja edemitse sõr-mōga tetäss tsuua* `kaplu; `tämbä om *edemine vana juuli*; *edemitse latsō* `aigu jäi `haigōss; *kooni_perämütse pät`si* `ahju pañni seeni ol`l jo *edemitsel koorik* `hüübünü^p; *kost ma* [viimane poeg] *ōks taad varandust vjyl` saa ku varanduss kōik` edemitsile om vällä_jaet*; *ede`hamba_vai edemitse_`hamba^p*; *Tagumitsō jalaga ol`l* [hobuserautamisel] *ōks tegemine, edemitsega ol`l keremb*; *ku`kyurma`ümbre lätt, siss om edemine asi`kyurma üless aia^p*; *edemitse`sündümise`õiguss`loetass jo`kuhtu pyylt* Har **Vrd** edimene

edemist esimest korda; esiteks *kikkas edemist kirg* [keskööl]; `mōrsa lät`s *edemist mihega`haina`niitmä; nu_mma* [taime] *imä lihekese mia edemist tulōva^p*; *Noorō hō-bōsōga ol`l hädä. Ku^p edemist raut`, tōi mōni perremiis paari`kindōid vai sukkō* Har

edemält *edemält* Kod Har

1. enne(m), kiiremini *rebäne`ütles, loema kummas sada edemält ärä loeb. kui tä* (rebane) *edemält sada täis loeb, siis unt ei tōhi tädä ärä süädä; tõene teeb edemält. sinä jäed viimäsess* Kod

2. endisel ajal, vanasti *edemält oli`luate kasina;`suapad kriiksuvad. edemält`lasti`kriiksu`panna suabasse`sisse; talude siden edemält kua javati käsikiviä; vai edemält õlid reed ravvan,`pañti tall pulgadega`alla* Kod **Vrd** edimalt

3. "esiteks" *edemält`uutsōgō lät`s kivile* Har

eden → ees¹

eden- → een-

edendama *edendama* Ris, -ämä Kod

1. kokku hoidma *mul on`kartulid knapist, ma pean veel edendama, et nad ette`lōöksid* Ris

2. (ajaliselt) ettepoole nihutama *pühäsid vōevad näväd edendätä ja tagandata* Kod **edendämä** *edendämä* edvistama - KJn **Vrd** edestämä

edenema *edenema* Lüg Vai(-mma) hv eP, -ä Juu Kod KJn Nōo hv V(-mmä), -m(e) Krk; *edene-* Kuu Hel Ran Puh; ipf (ta) *edesi* Har Rōu Vas

1. laabuma, edasi jõudma *paha`silmgä`vahtib kohe`toise`pääle, siis asi ei edene`üästi* Kuu; *puu edeno`kasva* Vai; `Seaste asi (töö) *akkab edenema, mehed on üsna oolega`väljas* Pōi; *tee edenes`jōutsaste* Tor; `vaese`aaga ei edenend elu`ästi Kos; *noh, eks sedamodi edenend sie eenatōō kudas ilmad olid* Amb; *küll ma rutasin`tulla, enäm ei edene sji`käimine; puu edeneb õege oma kasuga* Kod; *ta on pikälene inime, ei edene kedägi oma tegemesegä* KJn; `syyimine ei edene, `muutku nämmute sääl man; *olli mul raudtok`k kähen, siss tji ninda edeni* Krk; *obene kerib küll, aga maa ei edene*

Hel; *kõik asi, mes tä ette võtapa, edeneb* Nõo; *tä tege, tege, ei edene^p iist, ei taganõ takast, ku kana pakaldõ siseh* Se **Vrd** edanema

2. (jõudsalt) kasvama, kosuma; signinema, paljunema 'Mihkel äb edene piretkid (pole lapsi) Khk; *mette ei edene 'õhkagi, kudas tä (kängus vili) oli sedäsi tä seisäb* Mar; *tämäl luamad edenesid; vot kuda inimesed edeneväd (saavad jõukaks) kes õma tienistuse oiab alles* Kod; *umbrohi edeneb, kui sa ei kitku; talvel oli [kirpe] vähäm, kevade akkasid 'jälle edenema* Lai; *sij om tilluke ku 'tiutre kana, ta ei edene* Krk; *vili om perst pidi maa kül'len, ei edene kohekina* Nõo; *siss ei edene vili ku külm keväj om* Har

3. ettepoole liikuma obene one pero, edeneb ja taganeb ja siis äkitse 'tõmmab 'jälle Kod

eden|kõda eeskoda, esik 'vüürus on uudema aja sõna, esik ja edenkõda õlid vanema aja sõnad Kod

ede|ots esiosa; algus laiva pea – *ede ots* Pha; *mine poadi ede 'otsa* Khn; *mitte 'mijilde ei tule toda laalu ede 'otsa* Nõo; *Halgata mullõ 'mijilde, kuis tu edeots ol', kül ma sõss kõnõla* Urv; [rongi] *edeots ol' jo jaamast 'müüdä* Har; *Edimält 'koeti [sukakanna lõpetamisel] kuus vai katõssa 'silma edimädse 'varda perä otsast ja katõssa 'silma tõõsõ 'varda edeotsast hüvvilde* Rõu; *lugõmine ol' 'sel'ge ja võõse lukõ^p 'niikani ku edeotsast perä otsane* Räp **Vrd** ediots

ede|otsa 1. adv algul *ede 'otsa 'panti [piiritusevabrikus] kraadiarvo 'perrä soe - hrl lämmi vesi, presspär'm* Võn

2. prep algul *ede 'otsa nädälit lää* Se

Vrd edeotsah, ediotsa

ede|otsah 1. adv algul *Edeotsah ol' söögivärk kõhna, peräh 'pyüldõ lät's parõmbass* Rõu; *ku mä edeotsah siiä^p sai, sõss ol' kõik' 'tõistõ* Räp

2. postp algul *Hobõsõ_ lät'si 'õütsi aprilli lõpu 'pyüldõ vai mai edeotsah* Rõu

3. prep *edeotsah nädälit (nädala algul)* Se

Vrd ede|otsa, -otsal, -otsast

ede|otsal *edeotsal* algul – Krl **Vrd** edeotsah -**otsan** (ruumiliselt) ees(pool) *mis siss sääl edeotsan 'lätsive, nuil 'ollive mihe enede pääl* San; *Pääväss om vana 'kangõ lih, alasi om timä edeotsan* Har -**otsast** algul *Na_ 'põrsa 'naksi ede otsast joba lõbinal 'süümä* Urv; *kae_ mul ol' edeotsast taa 'aiguss sääne et, joud kattõ är^p* Krl; *edeotsast siss timä (seebikivi) ol' 'hirmsa kalliss; Marja^p omma^p edeotsast 'hal'la^p, perän lättevä mustass* Har **Vrd** edeotsah -**pada** eesmine pada *ega_ siin 'pal'lalt seo ede 'paaga_ tiit, siss läävä_ lühükese_ 'puukõsõ_ kah* San; *tagapada ol' müürü 'sisse tett, edepaa jaoss ol' sääne kyuk* Urv; *ede paah 'panti süük' 'kjjmä, 'taadõ 'panti sõss elä_ ile* Plv -**peri** (ruumiliselt, ajalisel) edaspidi *Ärä 'konni edeperi (selg ees), saa käüd kuger'pallu kive 'otsa; Nägümä – sidä 'üällä enämäst tulevie 'aigu_ elle, edeperi 'paistuville* Kuu **Vrd** ederperi

ede|pidi 1. (ruumiliselt) edaspidi [kala, vähk] *lähäb tagapidi ja lähäb edepidi* Var

2. edaspidi, tulevikus 'vaatan edepidi, *kui lehm 'piima saab* Pil **Vrd** ettepidi

ede|pool¹ esiosa, -pool sa pant tagasiperi latsele mütsi, edepoole panet 'taadepoole Nõo; *pronõsi edepuul' Krl; tarõ kammõr, tyyl tet'ti napu katuss ütepoolõga. takka tet'ti riimuss nii pyyl' lõhvõ, ede pyyl' ol' vallalõ* Har; *hobõsõ kubõtõ^p edepuul ja tagapyul* Rõu **Vrd** edi-, ee|pool -**pool**² ees(pool) *kolm tükki on ede puol* Vai; *edepuul om piht, tagapyul labaluu^p* Krl; *ma näi ku puuk' tul' põhja pyult -- nigu 'pirdõga tuli ol' takan ja sau ol' edepuul; ku kiä edepuul 'piipu 'tõmbass, nii lüü sawwu taga'tarrõ; kuan*

ol' sääränē tulōasō, 'katla ol' tagapyyl, edepyyll ol' pada konh 'syyki 'keeti [keedeti] inemisele Har; miss om ede pyyl, tu om edimäne; edepyyll päiv tulō Se

ede|poole I. adv **1.** ettepoole, (näoga) liikumissuunas [nooda] 'reied on ede 'puole VNg; *ep pia järje 'korda 'kinni. topib ennast edepoole, tükib edepoole Khk; keige tagant äärest akad tulema [kanga niidepanekul] tuleb tuleb tuli ede 'poole Pha; mine vjil üt's kol^p 'sammu edepoolō; taa (hobune) lask kõrva^p edepoolō, siss 'tōmbass päädligi jälle Har; veeridse ol'li_kōhnōba_terä^p, mia sarātōh tuulōga edepoolō jäi^p Vas; edepoolō kääntä^p vajä [osuteid] Se*

2. (ajaliselt) **a.** enne kolm 'päevä ede ja taga puale 'antasse valitseta nime (kui vanemad ei taha lapsele sündimispäeva pühaku nime, võivad nad valida veel kuue päeva pühakute hulgast) Kod **b.** edaspidi(seks) *tuud hoie nii edepoolō, saa tōsōss kõrrass kah Har Vrd eepoole*

3. (saavutustelt) kaugemale, edasi *tan sa salitsōt nigu kana, a su tyy ei lüä edepoolō koheki Rōu*

II. prep (ruumiliselt) ettepoole *Sest pisiksest koogist äi es saa mette ede 'poole 'ambudkid Kaa; tyy kuul' sattō edepoolō minnu maha^p Har*

Vrd ettepoole

ede|poolt eest(poolt) *vōta^p edepyyll nyy puu iist vällä^p, siss saa ma ratastōga minnä^p Har; 'tialanō, edepooli kōllanō, takast 'varblasō 'karva Rōu -pōhtja (rehetoa, kambri) esik Eeskoda edeläve juures nimetati edepōhta, rehealust peräpōhta; peigmjjs ol' ede 'pōhtan. säält tul'l, sōss 'laulsō ussō takan Urv -pōll tööpōll edepōll pandass tōsōlō pōllōlō pääle; Edepōll ol' 'pro-stoi 'rōivast: tyy ol' linnanō pōll', mia mustōmba tyy manh ette panini (panin) - 'lihmi 'syyten, 'rōivōid 'mōskōn, linnu kakkōn Har -ratas vankri esiratas tagarattal om langhar'k, ederattal um keele 'pešjä Plv; Nii ku ederratta läävä iih, nii tagaratta läävä takah (nooremad lapsed võtavad eeskuju vanematest lastest) Se*

eder|peri (ruumiliselt) edaspidi *vahest mōni nuor obone ei akka 'käimä. ederperi ei lähä, aga tagurperi lähäb Lüg Vrd* edeperi, ederpidi

eder|pidi 1. (ruumiliselt) edaspidi 'lapsed 'läksiväd vahel tagurpidi, siis 'jälle ederpidi Lüg; *Siis akkasivad 'vartastega siis 'lüämä, kaks inimist lademel, üks tagurpidi ies, 'tōine ederpidi järäl Jōh; Küll 'rūomasime ederpidi, küll tagurpidi pimedas rehe all, aga ülesse ei 'leidand; Lue ederpidi vai tagurpidi, aga 'targemat kedagi aru ei saa IisR Vrd* eder|peri, -pitte

2. kaksipidi, nii ja teisiti 'Üöse läks uni kohe ära, akkasin 'mōttema seda 'asja küll ederpidi, küll tagurpidi; *No 'andas sie 'kangas küll ederpidi, küll tagurpidi 'mōelda, 'ennegu 'telgedelle sain IisR*

eder|pitte = ederpidi ja vüō oli vüōl [parunil], *sie oli tämal mittu 'kerda 'kieratu tagurpitte ja ederpitte; ederpitte 'mennes 'puista (puistab ladet) VNg; läks ederpitte sise Vai Vrd* edir-, edur|pitte

edesi edesi R Jaa Pōi spor L, VJg spor TaPō VIPō, eL, -e Phl Rāp Se, -ssi Lüg Vig Kir PJg MMg; *edes Ans Krl; edesi- u Var, Kōp*

1. (liikumisel) kaugemale ettepoole; pärisuunas *ei tāmā 'pääsi edesi 'eiga tagasi VNg; mene aga sääld edesi, siis 'kiera paremale ja siis 'jälle edesi Lüg; üks 'souda vened edesi 'toine 'viska 'merrad vette Vai; siit otse edesi oo 'Ruhve küla Pōi; [tuul] ühnä so 'vasto 'silmi, et ei saa edesi Mar; suru tugebamiini 'koormad, ei tule mud'u edesi Mih; sienetus lähäb seenä sies edesi VJg; metsän üks 'liiksi puie vahel. edesi ei*

tagasi ei lähä; tule issu `seie `vankrile. suad `natke muad edesi Kod; `parve pannasse pal'gid, kui neid vett `müüdä edesi viiasse KJn; latse, mis te ometik joosede edesi ja tagasi; mõni oben keri `jalgege, ta ei `viska `jalgu edesi Krk; lehm piab edesi panema; Karussaare om sääl Puhja pyul, Puhjast vjil edesi üle mädä syu Nõo; `atmise aig om atiark, sellega na aave `parse ka edesi Ote; Rjy vehmer lät's `kat'ski^p, kae n_oll päivin, ei_saa edesi ei_tagasi; Mi_sa_söögiga_mõnitat ku `hambist edesi ei_lähä^p Urv; ala_sa hennest paigast edesi liigutu; ma ai `kellä (osutit) poolõ `tuini edesi Har; vana lehm tyy taaratöllöss -- pand noid `jalgu edesi ja tagasi Rõu; käänä no edesi vai tagasi Se

2. ajaliselt kaugemale, edaspidi(seks) saab nähä mis edesi saab Hlj; siis `jäeti kohos edesi, `tõise `kõrra `pääle Lüg; aab eese `aega edesi peal ja viibitab Mar; ei õle üvä ku pitkäli edesi `actasse sji asi Kod; ja ollin sedäsi et pidäsin `põldu ja maad ja, ja aeasin `jälle sedäsi `päevi edesi Vil; laada päe om edesi lükät Hls; aga kui nüid `aasta ehk kaits edesi lähäp, jälle om elu tõist `muydu Nõo; medä ajastaig edesi, toda tublitsõmbass läät; mõni aja taad tyyd edesi -- `jässki pääle tyy tegemäldä Har; mis sä iks `aigo edese vennütät vjil Räp

3. jätkuvalt, üha, endist viisi, (ikka) veel tũõ `juokseb ja käib edesi Lüg; kabaka mies vaid `osta edesi neid samo omi `änjeri; `köster `rääkis ikke oma juttu edesi Vai; aga laul kestab ikke edesi Mar; kui teesest `sõtkest leba edessi pannasse, siis o juur Kir; nüid lähäb täl viin edesi (maitseb hästi) ja suits edesi. `enne õli `usklik Kod; rukki ja nisu, njid vil'lad käevad edesi; kul't sõõnu rõugu asemel edesi Äks; Nüüd lääme oleme üits veerand tunni, siss niidame jälle edesi Hls; `mõtli toda `asja üle ja `umbre, edesi ja tagasi; ku ta oless edesi elänu, ega ta siss laalatada ei oless lasnu Nõo; `väikse vihмага tetäss iks oma tyyd edesi Kam; võll' oll' `kat'ski ja nii es `saaki `veski inämb edesi jahvatada Kan; vasiga `piami õks vällä `müümä, edesi pedämine lätt `väega `kal'iss Har; ma rapuda iks edesi et, vaest [joodik] tukõ `jalgu pääle Rõu; tä ei jätä maaha, iks mänig [pilli] edesi Vas

4. saavutustelt kaugemale, paremuse poole, paremale järjele; kõrgemale poole ei mina `ruskid `luomi taha, nee ei lähe mul edesi VNg; ei `joua sü ka oma `tüõga edesi `eigä tagasi Vai; ei saa peast egä jalost edesi, tee ja tee peal ja Mar; ei joua `tüõgä edesi Vig; Ikki uut'sikas iga `yysi maas. Orased maa kül'lest edesi_i saa Hää; vilh ei lähä edesi ei tagasi (ei kasva); võtab `kohto edesi (kaebab edasi); kui pal'ju sji kõht (koht) on edesi lähnud sess suat, kui tämä sinnä läks Kod; temä (hobune) astuss pikä sammu, temäl lää maa edesi; temä om üten päie `jalgege `kinni, temä edesi ei saa Krk; edesi `jõudai (töökas); ää edesimineje (kasvav) põrsas Hel; mes säl aia veeren kasvava nu järsikud, ei olõ neil edesi minemist Ran; temä (saamatu inimene) ei pääse päist ei `argne jalust, ei saa edesi ei tagasi Nõo; `Üt'ski tyy ei_lähä_sul napõst edesi Urv; tyy lätt uma eluga õks edesi. a_taa miis lätt enämb tagasi ku edesi; `kuhtu kulu^p piat enne vällä `masma, siss saat edesi kaavada^p; mõni inemine kasuss `väega `joutsadõ edesi; taht õks tyyd edesi aia^p, ei_taha_tagasi `kisku^p; püünä_sa_ka õks oppi^p, et sa edesi saat tulõvaesta `tõistõ `klassi Har; mõtsast `saado^p `mektse^p läävä edese Räp; Tü oll üts hull inemine, kiäki saa as timäga edesi (ei saanud läbi) Se

5. (suhtlemisel) ühelt teisele minu isa oli `rääkind -- ja emä `rääkis sedä minule edesi Kuu; `anneda `asja `toise käde sie pida edesi `viema VNg; vanad kalamehed nied `näitäsiväd [kalastuskohtade] `märgid ja sedämoodi tämä (õpetamine) `käiski edesi alade Vai; mõni vanana (vana naine) on `kannud edesi sedä juttu meie päevini Kod; ega sji puha `õige ei oole, rahvass lükkäss mud'u `tühjä juttu edesi Krk; kummuti `olli

müünü `Elvä ja, sääl `müidi siss viie rubla ijst edesi Nõo; tia om oma keelege edes ja tagasi (keelekandja) Krl; külävana pedi tiiu edesi `andma `rahvalõ Har; Ol' nyy_sõna^p `andnu edesi umalõ `tütrelle Rõu

Vrd edasi, etesi

edeseide edasi `viess põlv on sie külä, `meie külä ja ikke käis edeseide Lüg

edesi|minek edenemine, edu sel (loomakasvatusel) ep õle edo egä edesiminekid Kod; ja nail puuel ei ole edesi minkeit Ote **Vrd** edesiminu **-minu** = edesiminek `tühm-rik, tol edesi minnu ei olõ^p San; taal asal ei olõ^p mitte edesiminno. ta venüss Se

edesi|peri edesiperi TLä

1. (näoga) liikumissuunas, ettepoole; õigetpidi kos mul säräne pesäase oless, et ma edesiperi `sisse tükiss ja tagasiperi `väl'lä Puh; `tõmba obst edesiperi; Ta ei säe endä röivit kah kas ta saab edesiperi vai tagasiperi sälgä vai ka pahupidi Nõo

2. paremuse poole kõik asi, mes tä ette võtap, edeneb, ei lää mitte tagasiperi, lätt iks edesiperi Nõo

edesi|pidi ärä vahi taha, mine edesipidi (otse edasi) Kod **Vrd** edespidi

edesi|poole 1. (näoga) liikumissuunas, ettepoole ahju kaar `olli veedike ahju suust edesipoole Nõo; üt's pero hobõnõ -- tu aasõ tagasiperi `rohkõmp ku edesipoolõ Räp; mine^p edesipoolõ, sõss om järvekene Se

2. tuleviku(k)s, edaspidi(seks) jätä edesipuale. tulen ommen, kui `aega suan Kod; ku edesipoolõ `el'i vjil sõss sai õks `tohtrit pal'lo Vas **Vrd** edaspoole, edesspoolõ

edesi|püüdlük edasi jõuda tahtev, töökas kes ike on edesi `püüdlük inimene, suab `ilman läbi Kod; `kangeste edesi `püüdlük inimene Trv

edesi-tagasi lausefoneetiliselt edes- VNg Vai Rid Mar Mih Saa Krk, -ss- Jõh

1. vahelduvalt kahes vastandsuunas: siia- ja sinnapoole, lähemale ja kaugemale pidi kohe `ästi ajama [käävi tehes] edes tagasi, siis ei mend sasi; `juoksuverava tämä `juokse edestagasi `kinni ja `lahti VNg; `sõlmiline võrk on üvä, ei `anna edesi-tagasi `likuda; `rinnad kärisevväd, eng käib edesi tagasi Lüg; kalad `juoksevad joge `müüda edes-tagasi; [püssi] `sompala `otsa `pandi takud ja siis `ieroti edesi tagasi Vai; akkab äkiste edes-tagasi `vaaroma ja kukob maha Mar; sõidutas teist edesi tagasi VJg; sedäsi edesitagasi. pidid sa [sarja] sangutama Kõp; nigu soldat jälle marsip edesitagasi Nõo; kella lapp, kes edesi tagasi käi Ote; ja vili valõti [kuivatis] plek'i pääle, sääl segäti edesitagasi San; konh hulga mustikõid ol'l, sääl [me] `kävve edesi-tagasi korjatõn Har; siss `tõmpsiva^p edesi tagasi Vas

2. kaksipidi, nii ja teisiti `Itse `tüed `messugune edesitagasi (kahekeelne) tä on, ärä oda täma juttu tosiseld Kuu; ärä lase motteid edesi tagasi `käia mene juo VNg; `luovierib juttoga edesi-tagasi, `räägib mittu `kõrda; sie on edesi tagasi (keerutaja) inimine, `kierüb `mitmed sõnad viel tõist `muodi Lüg; ää vaterda edesi-tagasi VJg; mes sa eegeldäd edesitagasi `niskess jutto Kod; ta veeret's sedä sõna edesi tagasi, kudagi ei saa `vällä ütelte Krk; soni `pääle edesi tagasi, temä mjil' om ull Hel

Vrd edasi-tagasi

edeskellemä edeskellemä edvistama taa mõni `tütrek, edeskellless uma moodoga^p Plv **Vrd** edestämä

edesnik edesnik|k pl -ga^p abikarjus, karja ees olija mi lät'si ette mi olõ edesniga^p Se **edesi|pidi** edes- Lüg Jõh Kaa Põi Emm Rei LNg Rid Kul Vän Hää Saa Ris JJn spor ViK TaPõ VIPõ M, -ss- Tõs JJn Trv Krk Puh Nõo Kam Har Räp; edespedi, -e Rid

1. (näoga) liikumissuunas, ettepoole `ennemb kisub tagurpidi ku edespidi lähäb Lüg; kui one pal'ju inimeisi, üks sõedab edespidi, tõene tagaspidi Kod; tõisel olliv `pastle edesspidi (õigetpidi), tõisel tagasspidi janan; akkass edesspidi (küüru) `jäämä Krk

2. tuleviku(k)s, edaspidi(seks) jättama nüid `selle töö edespidi Lüg; Edespidi, kui kuuled oost `ernumas, tõsta `taale siis kajust vett künase Rei; olgu siis edesspidi Tõs; elatud oleme `seie `maale saand ei tea kuda edespidi saab Rak; edespidi `viskan saadu laiali Pal; ma jätä selle tagapoole, edespidi om ka vaja Krk; peäme nõu mes me edesspidi `pääle nakame Puh; ah, no^p ei olõ meil taad `aigu tetä^p, külh mi_ `tiimi edesspidi Har; `aigo saa sõss edesspidi küll lää Ráp

Vrd edas-, edesi|pidi, edespitte, etespidi

3. paremuse poole temä ei lää edesspidi, temä lää tagasspidi [majanduslikult] Krk edes|pidine edes- Jõh Vai Ris JMd Trv, -ss- Plv edaspidine egä `kaiki tüöd saa edespidise `pääle jättä Vai; kas sa siis oma edespidiseid toimetusi ei tia JMd; edesspidine elo um `tiidmädä Plv -pidiseks edes- Jõh, -ss- JJn edaspidiseks Nied `asjad `jäägu küll edespidiseks Jõh Vrd edespiditsess -piditsess = edespidiseks selle ma jätä edespiditsess Krk -pitte edaspidi, tulevikus küll ma edespitte tien kui nüüd en `joua VNg; las `olla, edespitte, senega on `aiga Vai Vrd edes|pidi, -päidi -päidi = edespitte Leib o lobuss ja raha ka, ei `tiie mes edes `päidi tuleb Kuu; ku mul `tervuss paraneb, küll ma siss edespädi lähä su `kaema Nõo; edesspädi tii^p tüüd Plv -päidine edaspidine Sis näist edes `pädisest `aigust näd `tiesid sidä `jälle vägägi `rääkida Kuu

edess → eest

edessi → edesi

edess|poolõ edaspidi(seks) ku ma edesspoolõ `aigu saa, siss ma lähä; hoiat õks pikembä päävä jaoss edess poolõ, edess poolõ jälle tahat süüä ja ellä^p Har Vrd edesi-poole

edestik(k)u edestiku Krl, -kku Har pitsis, eesrakendis obõsõ omma^p edestiku saani jjn Krl; mi_ härr sõit tõllaga, kuus hobõst iihn, neli tükkü ol' tõlla ette pant, kat's hobõst vjyl edestikku; tyyl ol' kat's hobõst iihn, üt's ol' edestikku, tõnõ ol' vehmõrdõ vahel Har Vrd edetsik(k)u

edestämä edestämä Ran Nõo Ote Rõn Urv(h-), -m(m)ä Kan Plv, -eme Hel San Har edvistama ärä nägu mingitu tõestel ja vööbatu, [noored inimesed] edestävä Ran; mis sa edestäd -- aad nal'la ja edevuse jutte Ote; kergat's tüdrik `kerklõss ja edestäss San; mõnõ_ `tütriku^p iks edestäse_ mõnikõrd `poissõ näten Kan; Küll om keku inemisetük'k, kek's ja edestäss nigu mõni haiba tütarlat's Urv; kae_ määne etev `lat'skõnõ, edestäss Plv Vrd edendamä, edeskellemä, edetsämä, edeveme, edistämä

ede|tare (kohakäändeis võivad muutuda mõlemad osised) eeskamber [tema] `olli takantaren, mia olli jntaren Nõo; [mehed] edetaren pusõlnuva ja purõlnuva ja `irmsast `rjyüknüvä Võn; meil om edetarõ tühi; tyu säält edetarõst mu_ keitgitsimmi siä^p Har; tagatarõh ol' sõss `pernasõl [laps], edetarõh ol' noil peremehe velel Plv; `las-ku_i_ vaheust vallalõ -- umminõ õhk tulõ kõik' ede `tarrõ mud'o Ráp; tu om edetarõ, sjo om tagatarõ Se -telg edetel'g Har Ráp Lut puutelgedega vankri esitelg

edetsi edetsi Ans(ls) Khk Jaa Põi Muh LäEd Hää

1. (liikumisel) kaugemale ettepoole; pärisuunas see äi tule edetsi, lihav tagasi Põi; `ankur pannatse `sisse, siis saa edetsi menna enam mette Muh; tuigub vähäkeste, pisi `tassa edetsi Kse

2. ajaliselts kaugemale kui meite päevad nii edetsi lähvad, siis -- Muh; ühekorraga oo see lahe sopp 'umne. üks kümme 'aastad edetsi on einama 'valmis Lih

3. üha, endist viisi, (ikka) veel se 'röökind nõnda edetsi Jaa; sii oo kruus ja ikka sedasi edetsi Han

4. saavutustelt kaugemale, paremuse poole te 'peate oma tööd koa edetsi 'aama Muh; nüüd 'peame tõttama, et edetsi saab selle 'tööga Kse; 'Närba 'lyyuma ei tasu pidada, ta läheb 'rohkem tagatsi ku edetsi Hää

Vrd edatsi, eetsi, etetsi

edetsik(k)u edetsiku Kan Vas, -kku Röp pitsis, eesrakendis kat's hoböst ol' iks jjn ja üt's ol' edetsiku Kan; panö hobösö edetsikku vai 'pit'si Röp Vrd edestik(k)u, eetsikku

edetsi|pidi 1. (näoga) liikumissuunas, ettepoole obused käisid [pahmamisel] korra 'ümbert ning inime 'astus sammu edetsipidi Ans; Lükame seda palki süllamaad edetsipidi Kaa; Sjj inimene käib edetsipidi 'lyukas Hää Vrd edatsi-, eetsi|pidi

2. edaspidi, tulevikus – Kaa van Hää

edetsi-tagatsi (ruumiliselt) edasi-tagasi edetsi tagatsi, mis ma ära 'söutsi kaks-kümmend kilu 'meetrid Lih; 'Istme põha pial oli tore 'märgi 'kindud edetsi-tagatsi öerutada Han

edetsämä edetsämä edvistama vanad ei taha, et nuared nõnna edetsäväd; ku akavad edetsämä siis, põle enam 'ötsa ei 'arvu Kod Vrd edestämä, editsämä

edev edev g -a spor eP, -ä Kuu Vai Kod KJn Trv u Ran Nõo; edeb Rid Mär Vig Vän, g -a Mar PJg, -va Aud; n, g edeva VNg Khk Mus, -ä Vai, -e M; etev g edevä T V(h- Urv Rõu Röp; -v Rõu), -e Hel San Krl

1. edvistav, eputav Edev nagu 'lapsuke. 'Täia inimise 'köhta 'liiga edev Jõh; kes esmaspe sünnib, see oo edev Muh; kes 'tahtis 'uhke ja edeb 'olla, 'kandis kübarad Vän; mõni meesterahvas oo edev, 'kerkleb 'peale Tor; noh küll tema on üks edev inime, naerab alati Amb; tütarlapsed one edeväd, naaravad ja it'sitavad, kui 'näeväd 'poissa Kod; temä om 'õige edeve, muud ei tjj ku lõkerteb Hls; om etev nigu lirva jälle, kel neid edevit vaja Ran; etev inemine pirutab, kutsut 'sisse, ei tule Nõo; küll ta tormutap tyy man -- mõni etev inemine 'näitap, et temä nüit jõvvap tyyd tettä Kam; Hellenurme edevä (kutsuti sealseid inimesi, sest nad kogusid raha) Rõn; taa vana hetev inemine, om [juukse] totu ette lõiganu^p 'hindälle Urv; edeve 'myygõ Krl; mi sa ajat edeveid juttõ Har; hedevä^p inemise^p heboskõllösö 'hindäga Röp Vrd edevgäs, edevikku, edvi

2. kiire, ennatlik; ettetükiv edevä 'poiga, tämä igäle 'puole toppi kuhu 'tarvis ei ole Vai; saar laseb kõige varemine omad lehed maha, saar o öte edev; nee oo 'seuksed edevad 'tuhlid se 'aasta, laguvad ää Muh; mõne oli nii edev, ta 'tahtis ikka keige 'eini 'lasta [luike jahil] Noa; va edeb nina, teräb nina -- see ikke 'öötasse lapse 'kohta, kis igasse 'kohta lähäb Mar; rukis on irmus edev (läheb kergesti kasvama) Jür

3. elavaloomuline; peru üks va edeb eljäs Mar; mõni loom on üsna edev, laob palju 'ringi Ris; on nii edev ja eblakas ja kärsitu ja elav, olgu sie inime vöi luom vöi sälg vöi Koe; edev obune, kole keevik, nõnna üppab ja 'kargab Trm; 'väege edeve ja irdi tõse, ei saisa paegal Hel

4. latraja sie one üks edeva 'suuga inemine VNg; edev, 'kõiki 'asja tieb ja 'räägib Lüg; on üks edev inimene, kõik ennem padiseb üles kui tarvis on VII; Ta (mees) veel edevam kut mõni vana edeva 'suuga naine, kõik mis ta kuuleb, kohe teistele räägib Pöi; ta oo edev 'reakima Muh; va edeb inime, ega 'taale tohi 'rääkida, ta räägib 'ümmer

kõik Mär; ma ol'lin edeva `suuga (ei jätnud ütlemata) Vän; edev inime kis na kipub `reakima või otsib juttusi Hag; edeva kielega VJg

5. *edev, kes pal'lu edevad aab VII; ega ma edevet küll es t'ij, et au pääle ahne olli, et ma au `ot'se (ei otsinud kiitust ega ajanud auahnust taga) Krk*

edevake dem < *edev kitt ennäst nagu konn mättä otsan auk, kes `en'de `kit'ja, edevakse om Trv*

edeveme *edeveme edvistama ärä edevede, ole `mõistlik, keeletess ku na ul'andese Hel Vrd edestämä*

**edevgäs* g *edevgä edev näd onegi edevgäd, edetsäväd siäl; ta võtt selle edevgä t'üd'riko [naiseks] Kod*

edevikku *edevavõitu minu emä oli ka üks edevikku, seda `naeru oli kohe nii et `oitku Vai*

edevitte *vara, enneaegu kui edevitte `välja `võetse, siis jäävad levad `tainaks; ei tohi [pesu kuivamast] edevitte ää koa võtta, ehk ep tulegid sadu; mis sa nii edevitte `joosid nende kallale Muh*

edevus s < *edev*

1. *edvistamine, eputamine Ema piäs seda `peilist `vaatamist edevusest IisR; edevus on siis, kut sa naarad ja Emm; edevust oo tüdrekudel paelu Tor; `ehted on edevuse ässad Kos; küll sel seda edevust ja `al'pust sies on VJg; tütarlapse edevus, kui tütarlapsed it'sitäväd ja juaksevad; mes edevuss te `tiätä (mis te edvistate) Kod; s'ij om kik'k edevuss puha, ku inimese l'uum ei mõista ilusti `kõndi Krk; aab edevust taka ja säeb `endä, et siss iks poestele meele `perrä om Nõo; kiä iks hedeüst ai, t'yy [juukse] totu ette lõigass Urv; t'yy om inemisel üt's edevüss, et ennembi saa tettüss (enne teisi saab töö tehtud) Har*

2. *rutakus see oo edevus, kui edevitte levad `välja `võetse Muh*

3. *lobisemishimu küll on edevust, keik mis räägitud plirr plarr jälle edasi Ris*

ede|võllas kangapoom *Ede `võlla pääle tulõ kotõn rõõvass Har; edimäne võllass um tuu, kohõ kuõt kangass keritäss pääle, edevõllass Lut*

hedevähe adv < *edev timä k'õnõli inne nii hedevähe `väega^p Rõu*

edevüss → *edevus*

ede|õu ees-, puhasõu *Vahevärik oli õhta lahti unund ning elajad olid õösse edeõue tulnd, naiste roosijääd tükki ää soopand Kaa*

edi¹ *edi* g *ede*

1. *esi, lõikusrind võt'i hüä ede linna (laiusega 5 m, pikkusega 10-50 m); põimõtass edi `vällä; vihu^p ol'i^p ede päält; üt's põld an'd `vällä viis et'e; nä^p `põimva^p jo perämätsi et'i; rüä edi; üt'si et'i saa vil soost põllust õgalõ ütele Se*

2. *esine, eesolev ala looga edi - mõrra suu Se*

Vrd *ede¹, esi¹*

edi² *edi* Kuu; *edi, edi^p* Rõu Vas Se; *idi* Har (hrl prefiksina) ei tea; vahest, ehk *kui `hülgele ligi `hüiliti, oli `sukse `muodi [laud] -- siel oli `valge `riie ies, siis pidi edi kuda `polvilla siel pääl olema Kuu; idi mis `ütliivä -- ei_tulõ `m'ijlde õi^p Har; Edi_kas no_tõist `poissi ka_hõigada vai Rõu; edi vaja minnä är^p; a tä edi nii om; edi kari tulõ kodo, edi kink kari Se*

edi- (kohakäändeis võivad muutuda mõlemad osised) *eesmine, ees-, esi- kõrdsin olli neli tare, editare, tagutare, k'üük^p Hel; edipada k'ijp; edipošt (voki eesmine lühipost)*

Kam; *Köögile ja edituale piäme kah panema laudpõrmandu alla Rõn; istu rj̄j ettepääle* (reepeale), *rj̄j edipää man Se; edihamass Lut Vrd* ede-

edi|ait aida eesruum *ediait olli just ku võõruss [teisel] aidal ehen Krk; ediait ja taguait, j̄jstaedast lääb sinna 'taade 'aita uiss; j̄jnaedan om 'tel'le Nõo; 'ol'li ediait ja taguait. kui 'veskilt 'tulti, siss jahu 'panti ette 'aita Kam*

edik *edi|k*, ill -kude van esik – San

edi|kamber eeskamber *sulase ja 'tüt'rigu olliva j̄j'n 'kambren -- ega edikammer 'lämmi es ole; edi 'kambre saena pääl olli mõnel 'laudust tettu riul ja, edi 'kambren olli kapp kah Nõo; siss tyy (nõid) 'pilnu õdagult 'tuhka põrmandule, ette 'kambrede ja 'taade 'kambrede; edi 'kambre 'olli suur ku 'kopli Kam; rehetare otsan j̄j'n 'kamrin 'el'li kõrvuline Ote; 'ütless keiseri naane: las j̄j'n 'kambrin 'maada Lut Vrd* edekamber

edi|kes *edi-* Rõu Vas Se; all *etikelle* Se ei tea kes, keegi *edikelle obõnõ um vallatõ 'päsnu Vas; tiia äi etikelle minno paaba tükkõ vaja om Se Vrd* edikiä -**kiä** *edi-* Rõu Vas Se; *idikiä* Har = edikes *Idikiä mullõ üt'el, et Jaan ollõv ärä_koolu^p Har; Edi, 'kinka sa no^p üt'en 'Rõugulõ lät'si^p, tunnõki õs Rõu; edikiä säält lät's Vas; edikink lat's ta om; edikiä om ar väidse 'võtnu^p; edi 'kinkõlt no ma võt'i soo tikutoosi Se Vrd* etkiä -**kohe** *edi-* Rõu Se(-kohe); *idikohe* Har ei tea kuhu, kuhugi 'pernanõ om ärä_pagõhõnu^p idikohe Har; Edi_kohe sa_no_koosõrdat Rõu; edikohe no ma väidse pañni; edikohe lät's Se Vrd etkohe -**kon** *edikon* Rõu, -*koh* Vas Se(et'ikoh); *idikon(h)* Har ei tea kus, kusagil *perremiis ol'l tõsõn tarõn idikon 'haigõ ollu^p Har; Edikoh ma näi küll su^p 'kindit, parhilla ei mõista üteldä, koh Vas; edikoh om tulõkaho Se Vrd* etkoh -**kost** *edikost* Rõu Se(et'ikost); *idikost* Har ei tea kust, kusagilt *siss ol'l saanu^p idikost Kasa pyylyt vikadi Har; edikost ol'l saanu^p üte vanu kakõnu_kasugõ tük'ü kätte Rõu; 'Soosna saar olõ õi k̄gõ siih 'olno^p, et'ikost olõvat 'tulno^p Se Vrd* etkost -**ku** ei tea kui *ediku_t'a meeleline ka olõ_õ^p, s̄ss panõki_i_ 'säl'gä [seda pluusi] Vas Vrd* etku -**kua** *edikua* ei tea kumb *Näid ol'l kat's 'vel'jä edikua näist 'viina lõppi Se -kui* *edikui* Rõu Vas Se(-kui); *edikui* Har ei tea kuidas, kuidagiviisi *edikui sai tel vallaga_tu_juñ 'sisse vai Har; edikui tyyd verd s̄ss 'ül'ti Rõu; edikui taha ei_minnäki_tedä 'kaema Vas; edikui no sinnu kutsuti; no 'üttese edikui tõisildõ; 'prätetidi edikui edimääntsidi kistavartõga^p Se Vrd* etkui -**kuna** *edikuna* Rõu Vas; edikuna Se ei tea kunas, kunagi *edikuna tyy esä käve tah pujaga^p Vas; Edikuna ma^p teie a no saa_s manogi Se Vrd* idikona, etkuna

edi|kõrts kõrtsi eesruum *vanast 'olli Rundsun edikõrts ja tagukõrts; edikõrdsin 'jyydi, edikõrts 'olli ka 'lämmi, aga edikõrts 'olli enämbide 'pimme Nõo Vrd* edekõrts

edimalt *edimalt* Saa Kõp; *edimält* Hls T Urv Har VId, -d Trv spor T; *edimelt* M San, -d Trv Hel San

1. algul; kõigepealt *edimalt* *tehas kige rassem tyy ära Saa; edimäld tuli 'väike suetsuke ülesse, viimate läits ta õge suuresse Trv; edimelt* *akkass suure 'yyge 'pääle, säälsa-man imu kadunu; konna kuusikul tule edimelt tilk maa s̄jst 'vällä Krk; kes edimäld 'niitmä nakass, tyy niit p̄ȳrkaari; kui abe nakab kasuma, siss edimäld tuleva 'väikse ud'eme; edimäld kui na [oad] v̄j̄l 'väikse 'olliva, siss mullati kah Ran; edimäld om nyur noorik, peräst om naene Nõo; ma edimelt es tiia_tia viguriid San; edimält omma [puul] urva^p ja siss aja lehe^p Urv; ku_ma 'mõisadõ 'teolõ lät'si, siss 'pañti minnu k̄kõ edimält puusepä manu^p Har; edimält käve nädälil üt'skõrd koolih Vas; rüä orass um verrev edimält Lut*

2. endisel ajal, vanasti *edimält 'ol'le Terikeste külän üt's 'tõrdutegijä Võn; edimält 'aknit 'riihe tarõl es olõ^p, ol'l otspaja nulgah R̄p Vrd* edemält

3. esimest korda mā kuuli jo minevä nädäle jo^p, sä kuulõt vjil edimält Rärp; ma 'pallõ sinnu edimält; vai ko keväjä kohe edimält 'tüühhö 'minnte vai 'karja edimäist kõrd 'vällä 'aete, sis ol' jäl suur 'tähtsüüs tuul õt kes kink 'jäl'ge pääle saa Se

edimane edimane Jõh Trv; edimä|ne g -tse Hel T V(g -dse); ed'äman Lei

1. (järjestuses) esimene sabastikku 'mängimine, üks õli ies, kie 'püüdas, edimane õli ema, kie 'oidas 'poigi Jõh; Edimäne laits om enämbiste iks säände virrin Hel; edimäne kui 'niitmä nakati, 'olli iki püürkaar; jaanipäevän visatass edimäne kivi vette, kül'm kivi ja jakapäevän tõene kivi; edimätsel aeal (algul) ku_t'a 'võeti [kroonusse], 'olli kolm 'aastat Poolamaal Ran; nellä eli 'pääle laalava, edimäne eli om ijstel; tyy edimäse naese laits t_ 'olli konagi nigu põletu; edimäse 'amba om piimä 'amba; ega mina edimäne es ole, tõese 'olli enne minu joba sää Nõo; poiss jäi 'istma edimäiste 'klassi; edimäse 'saapa sai mina leeripäeväss; edimäne nimi ja väärnimi Kam; ma^p 'olli kat's 'kümness edimäne; edimäsele tandsutajalõ and pruut' 'andõ^p Rõu; üt'el kui edimäne kaupmiis 'vasta tulõ ja^p, [siis] toolõ är müvvä^p, selleperäst, et edimäist kaupmiist ei kästä^p 'põlgõ^p Vas; edimädse sülleme 'aigo_i laala^p 'kumbke^p imä; maad'sa^p mi_makõl. 'täämbä 'saimõ edimäst 'kõrda uudset; Rää kül'v alost sõss ku sügüse lät'sivä^p edimäse^p kül'vi kurõ^p Rärp; perämäne sai edimäsest; kuu om edimäse veerändiku pääl; edimäist 'vyuri tulli 'küllä Se

2. (väärtuselt, tähtsuselt) esimene lehm lännu [müümisel] edimäisi 'sorti Nõo; tano om edimäne ihokatõ^p Kan; ma_lli ega päivi edimäne kardoka 'võtja Vas; imä piät õks edimäne ollõm, edimäne nuumer [esikohal]; edimäne müjss om küläh vana Vaaso; tu om edimäne ryyk, et karašsinna juvass Se; mu lina^p är lät'si^p edimäist kätt Lut

3. eesmine, eespoolne edimäse 'amba om naaru 'amba; kul'u edimäne ots om muiduki suline Nõo; s_ 'pani meid edimäste 'penki [istuma] TMr; edimädse^p 'hamba ali ede 'hamba^p Lut

4. esimene kord edimäne om mul pal'laste 'jalguga olla Nõo

Vrd edimene, edumaine

edimene edime|ne Jõh KJn San Vas, g -se M(-n Krk), -tse Kõp TMr Plv, -dse Krl; edimi|ne Jõe Trv Hel Rõu, g -se Jõh Vai u Nõo, -tse San Kan Har, -dse Krl(-mi|ni)

1. (järjestuses) esimene mine siä miu iel, ku oled edimine Vai; edimine sõrm oli vanast vôi 'võtja Trv; edimene poig sai talu Pst; edimen sõrm, sõj om koti noõp; pane edimen lõng edimese 'niitsmess. kige edimen pane kige edimesess; mis sest nõnda kahetse tääd, edimene saa iki arakil (õeld, kui esimene laps sureb); poiss pidi naise 'mõisa 'viimä. ärräl olli edimese jü 'õigus; mea olli kige edimen(e) sää, 'tõisi kedägist es oole Krk; edimene [tütar sai mehele] esä emä tõttu, tõne tõse sõsare tõttu, kolmass sõj sai tyy-teo tõttu; siss ma olli vjil edimest 'talve [koolis] Hel; edimise 'aasta iks and 'piimä Nõo; edimine sõna om minul San; edimitse sõrmõga om niisama vass, a periss vass 'võetass iks edimitse sõrmõ ja päk'äga Kan; [pulmas] laupävä õdaguss oll, edimine sõyk' ol' paksu_ 'hapnõ_ 'kapsta ja^p Rõu; Edimetsel helme kaalah, perämetsel perseh paljas (esimest last ehitakse) Plv; ma lää edimeist 'kõrda ägliga 'äestämä Vas

2. (väärtuselt, tähtsuselt) esimene üks tuli edimisest, 'toine tuli tagumisest Vai; edimese 'lumre oben Krk

3. eesmine, eespoolne 'eistukk käis 'pohjas ja tuli 'välja nagu kala, tagumine ots kadus 'pohja, edimine ots tuli üles Jõe; edimised 'ambad ehk iest 'ambad Jõh; edimise kappä 'külles on labaluu; 'luoma edimine 'otsa ja tagumine 'otsa Vai; obene oiab edi-

mest `jalga Trv; *ma lätsi edimesse talule* Hls; *edimene kammer*; `päälmise `amba tuleve edimestest üle Krk

4. esimene kord elun om põra edimene nätä^p San

Vrd edemine, edimane

edi|mia *edi-* Rõu Se(*et'i-*, *idi-* Har ei tea mis, miski, mingi *Idimia latsõ_vanin* *tsolgutassõ^p* Har; *Edi_mia t'ää sää*l ahu man no_potsõrdass Rõu; *edimia* `undass väläh Se **Vrd** edimis

edimine → edimene

edi|mis = edimia *edimit'ä* tää üt'el', ma saa as `arvu; *miiss ol'l et'imitä pahano^p* Se -**määne** ei tea mis, mingisugune *edimääne no sul nimi ol'l*; *edimääntsel* maal olõvat suurõ^p *husi^p*; *kadõhhusõ* `vasta ol'l viil *edimääne ruuk*, a mälehtä_i `hõste; `prätidi edikui *edimääntsidi kistavartõga^p*; [mees] *jo üt'el'ge et'imääntse jäl'le sõna* Se

edine *edi|ne* Pär Saa VJg Pal Ksi Lai Urv, g -*se* R Sim Iis Trm Äks VIPõ Hls Se, -*tse* M(-n Krk) T Krl, -*dse* Rõu Vas Se; *edü|ne* g -(d)*se* Se (hrl liitsõnades; kohakäanetes koos kaassõnaga)

1. eesolev ala; esiosa, -kül'g `rannaedine oligi kaik jääd täüss Kuu; *mene pühi lieedist* VNg; *Nüüd sai* `õuvele aed `luomadelle ette, ei `päese enamb treppi edist sittama IisR; *pühin* `enne oma maja edise `puhtast; `kortsu edine oli obosi täis Vai; *Tuaedisel einamal on täna* `tal'gud Trm; *sepi lõõtsa edine* Pal; [kuue, kampsuni] `rindeedine ja kaeluss Lai; `amme edine taht paigate Hls; `kolde edin olli ahju suu ehen Krk; `ol'i ää suur ahjusuedine, et [keedu]pada `mahtu iluste ahju suu ette Nõo; *särgi edine* Vas || [mõrra] *looga edine edimätse vitsa takah* Se

2. esik; katusealune või rõdu hoone esiküljel [kukkusin] `Kaksite `ukse `päälä, `kambrist `ukse ette, ediselle Lüg; *vanal ajal* kui sihused rehetuad ol'id, sis `üeldi tua edine SJn; *luud om editsen* Hls; *editsest lätsit* `tarre ja `kamress; *aidaedine om aida repp*, ää kotte pääle aia Krk; *ijn om* [vil]jakuivatil] `väike edine, kos `turbit sai panna; *aga poesi magamise kotuss* `ol'i `väikse rehetare editsen Ran; `kel'drel `olli edine *ijn* Nõo; *edine vai* `vyyrüss; *tulõ editsehe* Vas; [hoone] *edüne om* `piuta viirt piteh, *alomatsõ ussõ iih*; *tarõl* taa edejago, taa `omgi edine; *aidal ga om edine ja sanna*l Se

3. (ajaliselt) eelnev temä om Jüri edine [vanuselt]; *mea ole viimätse latse edine* (eelviimane) Krk

Vrd edis, esine

4. järre om jämme edine (jämedavõitu) Krk

edi|ots esiosa; algus *ediotsa alustuss om iks* `rasse; *Üits jämme ors võetass* [koor-mategemisel] ja *pandass kyyrma ediotsa man keidsest silmuss otsa* Nõo **Vrd** edeots -*otsa* algul – Krk TLä Võn *edi`otsa sai süüvva ja juuvva -- viimätse otsan es saa kedägi änäp* Krk; *temä edi`otsa ku_ta nyyr* `olli, *siss ta küll es võta* `viina Puh; *edi`otsa ma iks* `näie tedä, *nüid viimätse*l aal ei ole enamb `nännu Nõo **Vrd** edeotsa -**pool** esiosa, -**pool** *siss Mai* `käännu [peksmisel] *edipoole* `pääle, et *ma_i jõvva enamb kannatada* Ran; *ma_le* `amme tagusiperi `sälgä `aanu, *edipoole* `taade ja tagupoole ette Nõo; *ta ei kae, kas kleedil edipyyil vai tagapyyil* [seljas] Rõn **Vrd** edepool¹

edir|pitte (ruumiliselt) edaspidi *edirpitte* - *ederpitte* `mennes `puista [ladet] VNg

edis *edi|s* Hls, *ed'ü|ss* Se, g -*se* katusealune või rõdu hoone esiküljel; esik *Tüdrüku*, *minge nüid* muru pääle *tant'sme*, *Endrik mängib edise pääl ärmoonikut* Hls; *edüne vai ed'üss* Se **Vrd** edine, edits, eiss¹

edise|taldrik *Edise* `taldrik (praetaldrik) Lüg

edis|kamber ruum esiku kõrval rehielamus *Ediskammer olli nelläkandiline* `kam-
reke `jüürüse kõrvan. *Sedä_s saa küttä, sääl eläti suvve. Viimäti* [hakati] `sahvre üjst
tarviteme Hls **Vrd** editsekamber

ediss|päivil *edisspäivil* "tulevikus" – Lut

edistämä *edistämä* edvistama – KJn **Vrd** edestämä

edits *edits* g -e Ote Rõn esik **Vrd** edis, ehits, esits

editse|kamber = ediskamber *editse kammer -- tühjä* `nõukse sehen, sia kardule,
sigade söögi `nõuse, looma söögi *mateljaan* Krk

editsämä *editsämä* edvistama – Kod **Vrd** edetsämä

edo *edo* Se, h- Plv int (en)näe, vaat kus *hedo küll iks inemisil mõtõ^p* Plv; *edo no sa*
olt miis; *edo* `höste, *edo halvastõ* Se

edro *edro* edvistaja *tämä* `niskene *edro one*, *edrotab tõene* Kod **Vrd** ebru

**edrutama* *edrota-*, *-u-* edvistama `kerge inime, *ennäss kiidab, tämä edrotab; nä-*
väd edrotavad, sõnaga kiidab, tõesega laedab; edrutavad ja naaravad, ja `irskavad nõn-
nagu lirvad Kod

edu *edu* spor eP, Krk Võn; *edo* Kod

1. u edenemine, õnnestumine *Seda`viiti on juba tööl edu, inimesed on kenasti üksi-*
nõuva `väljas [töö juures] Põi; *mul on* `kindel usk selle asja *edusse* Mär; *sel ep õle edo*
egä edesimineki [loomakasvatuses] Kod; *selle tüül om iki nätä kauniss edu periss* Krk

2. lust, rõõm; tahtmine, himu *Kiitas peele teistele et Kolga mätlikus olne iganes*
palju poolamarju -- äies ole midagid, eide jutt oli paljas üks edu tegemine Kaa; *ta teeb*
muidu inimestele edu (ilm teeb head meelt, seades sajule); *taa tegi moole* `sõukse jutu
edu et Muh; edu taha tegema, sie on nal'aga ülesse ässitama Koe; *mõni* `oskab teha
teistele iad edu ja kus teised naeravad kas kõht `lõhki Kad; *laps o norokille, ei õle* `lusti
ei edo Kod

hedukane *heduka*|ne g -se lollakas; *edev* *Ei sen hedukasega* `oska midägi `rääkidä
Kuu

edukas *edukas*|as g -a Emm Kse Tor Plt KJn u tulemuslik, jõudus *edukas tüüinime,*
kui tuleb, siis tyub, kui lähäb, siis viib; edukas kõõnik [hobusel] KJn **Vrd** edus

edumaine *edumai*|ne g -se esimene; eesmine, eespoolne *edumaise obose pääl oli*
isamies. `toise obose pääl oli `peigomies ja `pruuti; *truva edumaine* `otsa, *sääl on*
`sorme `augud; *edumaine* `masti *sie on vüör* `masti; *tämäl* (kuunaril) `oldi ka raad
edumaises `mastis; *edumaised on* `kliver `seilid Vai **Vrd** edimane

-edune Ls otsaedune

edur|pitte *edurpitte* edaspidi – Vai **Vrd** ederpitte

edus *edus* g -a spor R(-o-) PJg Kad KJn

1. *elavaloomuline; edev* `esmispä *edos, `lõisipää tõdus* (lapse iseloom vastavalt nä-
dalapäevale, millal ta sündis) Lüg; *mõned lapsed on* `lapsena kole *edusad, ei seisa*
pudeliski; `üeldasse et küll sie on vast edusa luomuga inime, aina `lendaks `sinna ja
`sie Kad

2. hakkaja; *edukas sie on* `ninda *edos ja* `kärme *tegemeaie* Lüg *Meil olivad edusad*
obused, neil `piitsa *vaja ei old* Jõh; *tämä on edos mies, voda kaig* `asja *ede ja* `rääki
`vällä Vai; *Küll oo -- aga edusa tööga ja lahtiste kätega inimene* PJg

*edustama*¹ *edustama* Kos Kad edendama **Vrd** edustelema

*edustama*² *edustama* Kad, -mma Lüg

edustelega

1. edvistama `tütrik edustab; edustab ning `luobib päd Lüg

2. naljatama, lõbustama tema `oskas `lapsi nõnna edustata et `kuula aga. küll tema edustas igate `muodi Kad

***edustelega** edendama Kolk (Kolga mõis) edusteli aluksevedu Kuu Vrd edustama¹

***edustuma** ?edukas olema `Palju `püüdäjä `joutumalt `jouda, edevalataja edustu Kuu

edutsama edotsama, -u- edvistama lapsed edotsavad ja eputavad; veike laps naarab ja akab `irskama ja edotsama Kod

edvi edvi Trv Krk edev inimene *nij om edvise mölepe, edvistev pääl kateksi; edeve lõk's, va edvi Krk Vrd* edvik, edvisk

edvik edvik Pee, g -ku Saa, -gu Krk eputis aasin edvikud `talle `aidust `väl'la Saa; edvik om `seante edeve Krk Vrd edvi

edvisk edvisk = edvi - Krk

edvistama edvista- Saa SJn, -e- Trv Krk, -ämä Nõo Kam, -ämmä Har; ed'vista-Jür Sim Lai, -ssämä Kod edev olema, eputama ed'vistab nigu va eblakas Sim; mes sa alate ed'vissäd Kod; *sij va petsik edvistes `pääle igal kottal poeste ümmer Trv; sij muud ei tji ku naarap ja edvistep Krk; küll temä lrvendäp oma `suukesega ja edvistäp oma ihuga Kam; sa panõt kat's `kraagi kõrraga `kaala, nakat `tyuga hennest edvistämmä Har Vrd* edestämä, edustama², edutsama, edvitama, edvitsema, edvitsämä

edvitama edvitama Tõs, -eme Krk edvistama `kerklane edvitab Tõs; temäl lõpess aig äräde ennäst edviten, kunass ta sedä tyyd tege; midäss sa edvitet ku sa inimese looma viisi ei mõista olla Krk

***edvitsema**, ***edvitsämä** pr (ta) edvits Krk; edvitsä- Kod edvistama mes sa ed'vitsäd, edev õled (õeld liiga palju naervale lapsele) Kod; mis ta edvits selle Juhanige Krk

edäl edäl g -ä lõuna (S) Edäläst saab (sajab) kolm `päävä järjest; edälä tuul; Sie üsä ramp `ankruplat's, edäl tuulõga üksi ond varjukõ Khn

edäman → edimane

edö → ette⁴

edüne → edine

edüss → edis

edüss|puu aho edüsspuu endisaegse ahju ristpuu, mille küljes oli katlapuu - Se ee¹ ee Põi Tor Krk, h- Plv

1. int hei ee! pea `kiinni Tor; hee, kes sääl um, tji_hel'lu Plv

2. int Vana kiri [lehm] tuleb juba ine ajades värava taha `jälle, nina pikali, ee ee

Põi

ee² → esi¹

ee- → e-, ei-, jee-

hee¹ hji, hji^p, hii, hii^p Urv Har Rõu Vas Se; e-, je-, ii- (liitunud järgneva sõnaga) Lei int näe(d), vaat vanast ol' hji sääre piingi sugudane söögi laud; Noh ku [lina] üless võedass, käändäss hji `näede_kuppu Urv; hji kohõ ma pañni pudru; hji_sääl kon om hji haab; Huju hii, hud'suda taad `hullu kah ega taast esi naasõ `võtjat ei saa^p Har; Kae_hi ma_toona_käve `Rõugun Rõu; jekon (vaat kus) om küll inemin; `iikon om vits, taa ma kard'a vits; eku om lämme Lei

hee² ee Hi(h- Phl; ee Käi) ihe, ihumispuru suur kollane, küna `põhja jeeb, se on käia ee, vask `asju puhastata senega; kõvasi ee Emm; tahu ee; Kui piim püttis venima

akkas, määridi püti `uurdeid käia `eega; Käia eega saab kirja nahka mustaks värvida
 Rei Vrd ige³

heeba heeba söim halb ta_m vana heeba inemine, vana halv Urv

eebatamine eebatamine ebausupidamine ku naine tull `vasta, sõss saa_i kallo,
 tyy ol' ka õks `kuistuss, eebatamine Se

eebatu eebatu pl -mad väga (suur) eebatu suur nina; eebatumad (suured, aga oma
 vormi säilitanud) jalavarjud Muh Vrd iiba

eebe → eeve

eebel eeb|el g -li Jäm Emm; `iebel g `iepli Kuu käsihoob laevavintsi, mootori jne
 käiguvahetuseks Vintsimihel on keik aeg mõlemad keed ammedis. Parama keega tõmma
 ühtepuhku eebeld edasi-tagasi, teise keega ouruvintiili Emm

eebistel → epistel

eebutlema eebutlema rabelema, kekslema (peru hobune) obu -- `tõmbab kõrvad
 türeks ning eebutleb Khk

heebõlõma `hijbõlõma lehvima `Hiussõ `hijbõlõsõ^p tuulõ käen Rõu

eedang eedang g -u edev mis sa `seake eedang oled, ole ikki tõsine SJn Vrd eidand

eede eede g `eede ilma keeruta kõiekee vanast kui oli pööraga `tehtud kõöve keed,
 siis nee `eeded olid ennem `valmis `tehtud näppudega. ning siis oli pöörudud pööraga
 keerd `pεele Khk Vrd heie

eeder → eeter

heedess kerglane Heedess mis heedess, ei saa^p targõmass üts mõhk Vas

Eedik eedi|k g -ga esmaspäeval sündinud lehma nimi – Lut Vrd Eesik

eedik|tall eediktall utt – Hää

eeditämä eeditämä heidutama kui inimesed kõvass kõnelevad surija juuren, eedi-
 täväd ärä -- pal'ju [surijaid] on ärä eeditet; eks si vihim eeditä eenäliisi Kod

eegel- eegel- Mar Han Koe Kad Trm Kod Plt Trv Hls, ie- JJn VMr, `ie- Lüg Jõh
 IisR Ris; eegel- Kaa Nõo

1. heegeldamiseks vajalik `Iiegnokkaga (jämedam heegelnõel) `iegeldati `kamp-
 sulid ja takkusest `niidist pättid; `Iegel`niulaga (peenem heegelnõel) `iegeldasid `pit-
 si, kas linasest vai `rulli`niidist Lüg; mis akkad tegema `iegel `kouguga ehk `iegel
 `nõelaga Jõh; Eegelnaagel - -naat Kaa; Eegelnõelu oli vähä saada, siis sukavardast
 viiliti Han; `kuusmaín -- `kange kõva puu, eegel`nõela võib temast teha Kad; õli
 raud eegel`nõelasid ja puu`nõelasid Trm; sõredamad `asja ku tahavad eegeldätä, puuss
 eegelonks kuhlaþu puuss; võta eegelnõul ja tee `pit'si Kod; sibula `võrku `tehti -- eegel
 nõelaga Plt; eegeldet pit's, mis eegelnõglage eegeldedi Trv; Eegel naadliga eegeldedi kõige
 sugutsit ilusit pitse ja mütse Nõo Vrd heegeldamise-, eegeldis-

2. heegeldatav, heegeldatud üks ma juba lapsest piast näkerdasin kududa ja iegelpits
 oli näpus JJn; [tegin] kõiksugu, eegel`pit'si ja Trm

heegeldama eegeldama spor S L KPõ(ie-; `ie- Ris) TaPõ VIPõ M, -ämä Vig Kod
 KJn Ran Nõo Kam(-mmä); heegeldämmä spor V(ee-); `iegeldam(m)a spor R(h- Kuu;
 `iägä- Jõh)

1. heegeldama, pitsi kuduma `Enne kõik `pitsid `iegeldati, puest ei `õssetu mi-
 nu `nuores `põlves Lüg; ära eegeldag nenda `pehmelt Jäm; eegeldatse pitsid koogu ja
 niidiga või `vilse lõnnaga; pitsid o poelõnnast eegeldet Muh; `kindod eegeldadi nõelaga
 Mar; Vanasti eegeldamist põld, pitsid said kõik ostetud Kei; minu ema kui nuor old,
 oli kua eegeldand. pääva tekid, käte rät'ikutele pit'sid vahele -- õde `ostis poomvilla

heegeldamise-

'lõnga, sellega eegeldas Sim; suured eegeldud [sääre]paelad olid Plt; eegeldet pit's Trv; padja pööräle eegeldedi 'pitse vahele, 'otsa Kam; pätäku^p eegeldedüvä^p Kan; vanast heegeldedi 'ümbre_kaala rätte, kolmõ nulgaga_ja, nellä nulgaga^p Har

2. fig a. tühja juttu rääkima, keerutama naesed tükivad eegeldämä ja kõnelema kõik 'väl'ja; mes sa eegeldäd edesitagasi 'niskess jutto Kod b. kiiresti või pealiskaudselt tegema, sihitult liikuma, sekeldama; kurameerima Küll see laps aga eegeldab ühüst uksest 'sisse, teisest 'väl'lä, rahu põle; Tüdrükud ja poisid eegeldavad kua 'õhtati metsa 'ääres kiige all; Akkas juba noorest piast poistega eegeldama Han; Olen palju raamatuid läbi eegeldand Jür; käib ruttu edesi tagasi, nigu eegeldäb jälle Ran; Kohe poolõ sa no_heegeldät (lähed) Rõu c. peksma aga ta sai eegeldatta -- mina 'arntsin 'vemblaga, testel olid 'kaikad Sim; Eegeldas teese nüi läbi, et lase aga olla KJn; Eela 'Vasse 'mõisa laadal sai kõvasti 'mustlasi eegeldud SJn d. sööma Poiss eegeldas mau tangu pudru täis; Äga eegeldamata jõua 'karjas joosta Han

Vrd eigeldama, hekeldämä, äägedämmä

heegeldamise- heegel- mo eegeldamise nõöl läks katti Jäm; 'vilne lõng 'ollu ja 'juuste nõela peal 'tehti eegeldamise nõelaga [imped] Muh; eegeldämese kook Vig; eegeldämise nõglal ol'i nigu kisa vai tsälk otsan Kam Vrd eegel-

eegeldann eegel|dan'n g dann'i ?torkav kuusk (Picea pungens); ?nulg (Abies) laia oksa ja laia kübene, eegeldanni kuuse. eegeldan'n ei aa maha oma kübenit -- vanast es ole eegeldanne. eegeldan'n 'val'kjass rohiline, aisess 'kangesti Krk Vrd ildani¹

eegeldis eegeldis g -e Vig Han; eegeldis- Muh Rid, -es- Tõs

1. heegeldus(töö) Eegeldiste 'mustrisi 'vaatasime ühüteise eegeldiste pialt; Eegeldis oli ligi, kui külas kõisime Han

2. fig (olend) a. tühja jutu rääkija - Vig b. kiiresti või sihitult liikuja, sekeldaja; kurameerija Äks inimesed ole eegeldised, ikka sihverdavad 'siia-'sõnna teiste 'assade vahel; Loomad palava ja 'parmuodega oo kua eegeldised, 'mutku 'joosvad; Need tüdrükud juba 'pišsast piast oo igavesed eegeldised. Ikka poiste järel Han c. söömar See oo suur sööma eegeldis Han

eegeldis- heegeldus- suured kondist eegeldis koogud 'ollid Muh; isa tõi ikka lastele pit'si 'niiti ja eegeldis 'nõela Rid; einsat's 'üiti. ikke eegeldes nõelaga 'tehti Tõs Vrd eegel-, eegeltsi-

heegeldus eegeldus hv Jäm, Mih Ris Koe, -ss Ran, heegeldü|ss Har Plv(ls), g -se; pl eegeldused Trm Kod, 'ie- VNg; heegelüss- Rõu heegeldamine; heegeldustöö; heegeldatud ese mis 'keski tegi nüüd näpputüöst, 'kindaid ja, ja moned 'iegedused VNg; see on kena eegeldus; sañt eegeldus Jäm; kes es 'oska, tyu_s tüä midägi eegeldusest Ran; taal om heegeldüss 'sel'ge Har Vrd eegeldis

heegeldus(e)- 1. heegel- eegelduse nõel Mih; eegeldusnõul one kõvera õtsaga Kod; serätset eegelduse nõglad olliva -- luust nõglad, pikke ja lühiksi Ran; heegeldüss- heegeldüse hangukõnõ Har; heegeldüssnõgõl Plv Vrd eegeldis-

2. heegeldamisel tekkiv Üt's pidi kangast nüi et timä är_ 'vaassu õs ja_ tõönõ tõmmašš jäl_ 'kanga 'käega 'sõl'mu nigu heegelüss silmä^p Rõu

eegeltsi- g eegeltsi- Tõs, -e- Saa Krk, -dse- Mih, eegelse- Kõp heegel-, heegeldus- eegeltsi nõel; eegeltsi töö Tõs; eegeltse nõgel Krk

heegelüss- → heegeldus-

eeh eeh Vai Kod int [kas lõhe müüdi kohe ära] eeh, kohe ikke Vai; eeh, pidägä 'natke, obene 'pelgüb Kod Vrd eh

eeh|käsi eeskäsi (kaardimängus) *mul om ijhkäsi k'ävvu, ma k'äu* [esimesena kaardi] 'vällä Se Vrd eestkäsi

eehnä 'ijhnä ees, enne kas tä 'ijhnä är 'lännü^p vai l'äts perähnä Se

ee|kamber ijkkammer, -kamōr; ijkkammer

1. eeskamber – Lei Vrd edekamber

2. esik [sauna] ijkkammer 'geerbime 'maalō vana 'rōiva^p un 'geerbime 'pal'last Lei

eeke dem < esi¹ edene edene 'eeke, põgene põgene põlluke -- odraõsumise laul Muh

Vrd edekene

eek|palk ahtri-, hekkpalk *Sie pal'k eekpal'giks ei sünnü, nōtōr liiga* Khn

eel eel SaLä Rei Phl Mar Mär Vig Kir Tor Ann Tür Trm Lai Plt SJn; iel R^{spor} Ha, Koe VJg Iis; ijil hv KJn, Nōo Lei; eel- LNg PJg Kod, iel- Jōh JJn, ijil- Kam, iil- Plv

I. adv 1. (ruumiliselt) ees(pool) meri 'mustab 'tuulega iel Kuu; lehm jooseb eel ja pullid 'joosvad tälle järele Mar; siis tä (ajumees) tuli eel, siis pulmasaea tuli järel 'sōites Kir; ma olin künnimes, ärg käis iel KuuK || nahakoi, see ajab naha alutsi eel (edasi) 'pεεle Khk

2. enne, varem *sina 'ütled iel, mina pian järel 'ütlemä Kuu; üks räägib iel, teene 'tōestab takka Ris; mõni nagu osatab teist ja tõdistab järele kuda teine iel reagib Hag; sial majast, kus suri, nied vaimud nagu [käisid] iel 'ütlemas, kedrasivad tuas Iis*

II. postp 1. (ruumiliselt) ees(pool) 'lähteb minu iel Kuu; mine siä miu iel, ku oled edimine Vai; ta läks kõige tie meie iel VJg

2. enne, varem *kahe vennaga olime merel üks 'joulu iel ja Jōe; õli 'kiire pühade iel Lüg; 'mustad murelased akkavad 'lendo sao, rajo iel Jōh; jaanibe eel saab eed 'rohtu Khk; andrese pää oo jõulu eel Tor; uodet 'viidi ühe kella kuue aal 'õhta iel Jür; teinekord 'pikse 'pilvi iel nisike tuul tuleb HJn; külma iel KuuK; 'pulmade eel on pal'lu 'jooksmist Lai; 'lõuna eel Plt; siss ommuku ijil siss jää magama Nōo*

III. prep enne, varem iel 'surma tämä mattas raha maha Lüg; ikke kudu 'algab eel 'mihkli 'päeva Trm; 'urpaba püüb om ijil liä,uttit Lei

Vrd eele¹, eeli, ieldi

eel- esialgne, eelnev ja siis sääl [viinavabriku käigutõrres kartulimassile] 'pandi 'pärme, iel 'pärme käis Jōh; sii nüid 'paergus eelleer, 'talve, aga seda pole ennem olnd Khk; kui undi ais 'juures [tüdrukul], siss oo eelkosjad, eeljutud jo 'peetud. oo enese kellegile jo ää luband; kosilane oli 'peigme 'kaaslane -- sobitas abielu eel 'kaupa; kosjad oli abielu eel 'kauplus PJg; 'kõrduss tetäss sügävamp kui ijil künd Kam; iil- ~ iinpühä, pl iilpühä^p (suur neljapäev ja reede; pühapäevale sattunud jõululaupäev või -reede; pühade-eelsed ettevalmistuspäevad, eriti enne jõule) Plv

ee|laskmine ijil laskmine igaühele tema tööosa kättemõõtmine – Ote

eeldus 'eeldus hulk koeri või veiseid jooksuajal koera 'eeldus; kui lehmad ja pullid on 'karjas 'seltsis, siis toleb ja tōu järel, siis 'öödaks lehmä 'eeldus Käi

eele¹ 'eele Mär; eele Mar; 'iele IisR Ris

1. (ruumiliselt) ees(pool), eel Väiksed rattad eele (öeld, kui laps sünnib enne abielumist) Mar; ta läks meie 'eele Mär

2. (ajaliselt) enne, eel 'Õhta 'iele 'alles tulime IisR

eele² eele g 'eele Kod(g 'eelme) MMg; pl 'eelmed KodT õis lillel one 'eeled õtsan; kuningalille 'eelmed one nagu 'trestlid Kod Vrd õile

eelerm eelerm õis õõnapu eelermud MMg

eeli `eeli spor Lā HaLā, Ann Sim Lai; `ieli Hlj Lüg IisR Ris KuuK spor Jā, ViK; eeli Rid Koe Lai; ieli Koe Kad

I. adv 1. (ruumiliselt) ees(pool) obo tõttab koa `kangeste teisele järele, kui teine lähäb `eeli; üks vanatüdruk läks meil `eeli Mar; ta võt'is juba poole parandalt `enni `oogu pia `eeli ikka kudas ta sialt uksest läbi sai ja Ris; eks see ole ikke `peimes, kis `eeli tuleb Rap; kui oli neli inimest [reht peksmas], siis löid nellägisti `peäle, esimene poar `eeli, teene poar järel Juu; ärra läind üpates järele nagu kukk, ajand `teisi `ieli nagu `karja Amb; obused olid `ieli `kõides, lehmad järel (sõid hobuste söödud rohumaa üle) JJn; lina kasvab `ieli, `kääga saab sedasi korjatud [peotäiteks] Koe; eina kuart `ieli ei `jaksand `niita Kad

2. enne, varem vana `kosklane `veskas eese eeli maha [pesast] Rid; nõnna kudas känd `ieli nõnna võsa järel koa Ris; mis ma `eeli `ütlesin, siis `kiitis seda järele; `uhkus käib `eeli ja `vaesus takka järele Juu; ma `suatsin ta `ieli ää JMd

II. postp 1. (ruumiliselt) ees(pool) üks läks mu `ieli JMd

2. enne, varem `viisivad `louna `ieli `väl'jale kanad Hlj; saeu `eeli Kul; Ert'sel aal `mindi einamaal pääva tõusu `eeli Han; `kange külma `eeli taevas on põhja alt kõik `valge Ris; kolm ööd old üleni kõik `pil'ved veripunased -- suure sõdade `eeli pidi ikke olema Juu; sie pääv oli väga pala, `äikse `ieli vihmase `ilmade `ieli Amb; üks `õhta `ieli -- oli [tal] nagu puolalvatus JJn; pääva luoja `ieli; pääva `ieli (enne päikesetõusu) on ikke kül'm VMr; `mardus käib surma `ieli ja koputab Kad; seda `eeli Sim; `õhta `eeli jääb [tuul] `ooglisest Lai

Vrd eel

eelia|päev õigeusu kiriku tähtpäev (20. juuli) vanad `räägivad, et elija `päiväl `kangest müristab, et Elijas läheb tulise `vankriga `taiva Lüg Vrd iljapäev

-eelik Ls õhtaelik

Eelik eeli|k g -ku (lehmanimi) Lai

heeling heeling g -u äkiline (nutu-, jonn-, valu)hoog – Phl Vrd iiling

eelitsama eelitsämä Kod; (ta) `eelitsab MMg õitsemä a. (taim) õõnapud eelitsäsid; mussiked eelitsäväd; rükis eelitsäb üheksä üüyd ja `päävä; kui rükid eelitsäväd nagu tolm -- siis suab `vil'jä. mõni kõrd ei eelitsägi Kod; egä puu `eelitsab MMg Vrd eelitsema b. (järv, küüs) suvel ku järv eelitsäb, säädäne vesi, `niskess `kõlda, nõnnagu kalamarjad roheline ise, [on] vede piäl; sõrmed eelitsäväd nagu valendavad, küüned eelitsäväd Kod

eelitsema eelitsema Pal KodT, -ä Kod; (ta) `eelitseb MMg = eelitsama sirel eelitseb. lil'led eelitseväd Kod; rukki eelitses vihmaga Pal Vrd õilitsema

eelitsus eelitsus g -e

1. õitsemine õõnapu eelitsus one lõpetet; ku [rukki] eelitsuse aeg nõnnagu `tolmab, siis suab `vil'jä; ku `enne eelitsuss lüüyb maha siis tä (vili) enäm ei tõese; kesksuve ajal ku kõege kuumem -- rohelised täpid vee sjijs -- vot vede eelitsus Kod

2. a. õis vanass õlid eelitsused, nüid `ütleväd õied; võt'in eelitsuse õõnapu kül'jess; eelitsuse kobarad tolgotavad, nii täis one eelitsuisi; eelitsuse var's; koerputkedel ja varesputkedel on `valged eelitsused; pärnä eelitsuse tji; pärnä eel'tsused tahvad vilol `kuiva [teeks] Kod b. valge täpp (küünel) kõva küis nagu raud aga eelitsused kül'jen tämäl Kod

eel|kiri kirjalik ülesanne emakeelest, prooviks ettekirjutatu vanass kvalin `testi eel'kir'ja. kyyl `meister kir'jutas ette. sa kir'jutasid ärä et käsi käis kyyl `meistri õmaga

'üste; eks õpetaja käis egä keväde 'kyyli 'katsman. 'vaatas nǝjd eelkirjäd ärä; eelkirjäd 'tehti paberi 'piäle Kod **Vrd** eeskiri **-koorija** koorimisader; adra osa 'Kuorija ~ iel'kuorija [vanemat tüüpi hõlmadra tiisli küljes enne adranuga] IisR; iel'koorija koorib ärjabä 'söoti ära, pärast 'küntakse ta 'ringi Kos **-käibiji** kaitsevaim, haldjas eel'käibiji ~ kaksik'käibiji ~ oju-vaim -- pidada oma nägu olema, näidab [ennast] kut midad õnnetus tulab Jäm

ee|lohkadō jǝ 'lohkadō viltu, liuhka saiba^p omōva^p jǝ 'lohkadō Lei

eel|lugeja eel lugeja palvevend – Khk **Vrd** ees-, ette|lugeja

eelme iilme g 'iilme, n, g 'iilmō idu viläterä um kasuma lännü^p, iilme um väläh. terä aasō 'iilme - orassō 'vällä Plv **Vrd** eelmo

eelmine 'eelmi|ne Khk Kaa Muh Mar Mär Ris HJn Kod Lai, 'ie- Kos HJn JMd JJn Rak VJg, 'jǝ- Hää, 'eelme|ne Tor Tür Trm, g -se; g 'ielimise Kuu

1. ajalisel eelnev, möödunud 'eelmine söda Khk; 'iilmene päe olli meri laabe Hää; tegin 'ühte jägu odra viel 'ielmine 'riede JJn; 'eelmene 'talve ei old nii 'külma talvet Tür; 'ielmine 'üösse Rak; seda oleks võind ju 'eelmisel nädalal teha Lai

2. (järjestuses) eelnev, eespoolne selle [lapse] 'eelmine oo Miku Khk; selle 'eelmine oli 'kange ea muneja kana; peremies tuli 'ielmise 'koormaga kojo juba Kos; tä ikke 'kõikse 'eelmine (ettetükiv, ninatark) 'eese 'asjadega Mar **Vrd** ielmäne

eelmo 'eelmo kartuliidu 'kartole 'eelmo^p aase 'vällä, tutukōsō^p tulōva takah. suuf 'kartol om, aase mito 'eelmot Röp **Vrd** eelme

eelne 'eelne Lai, 'ii- Plv (ajaliselt) eelnev nüid on ju 'õhta 'eelne aeg Lai; pühi ('iilne) nātäl tulō Plv

eel|pool eespool 'paiklene maa, eel pool on 'kõrge, takka nõgusam LNg; 'ielbol on ehk 'kergem kaevata JJn

eelt jǝlt Hls Krk Kam Ote Se, -d Trv Ran Nōo; iilt Lut; jǝld- Hel esimest korda; eelnevalt, varem kait's tüdrukut 'kaastsive, tõne tõmmaas jǝld ja tõne tegi kaasti 'täisi Trv; ku sügüse 'kündmede jääp, keväde künnets, siss -- tulep ta keväde jǝlt kündä alle Hls; jǝld läbi 'aama (vilja esimest korda tuulama) Ran; kui kesä olli jǝlt ärä künnetü, siss 'äestedi, ja enne 'kül'vi kõrrati; kǝik sügisene maa tahap jǝlt ärä 'kündä Kam; ärg'õovliga õoveltedass iilt, katemehega. põrmandu ja lae 'laudu; jǝlt 'äestamine (kevad del umbrohu juurte purustamiseks) om 'enne 'kündmist Ote; iilt 'kūnmene um sjoo edimäne vuur kündä^p Lut

eelt|künd esimene künd kesä künnetäss kait's 'kõrda, om jǝld künd, ja 'kõrduss künd Ran; 'mōisan 'aeti jǝlt künnil 'tsirkli 'järgi vao 'sisse (künti künniribale piirivaod ette) Kam **-maa** kevadel (harvemini sügisel) küntud kaera- või odrakõrs; ülesküntud sööt ku sügüse 'kündmede jääp, keväde künnets, siss ütelts ta jǝltmaas Hls; sügüse künnets üless jǝltmaa, keväje künnets tõist kõrd; 'kaara ja tatert võiss tetä jǝltmaa 'pääle (kündmata kaera- või linamaale); ku sǝjǝt künnets üless, 'sinna midägi 'vil'lä tetäss, sǝjǝ om jǝltmaa 'sisse tett; jǝltmaad künnets iki saksamaa adrage; kõrremaa om jǝltmaa Krk; sügüsel sulane läit's 'mōisade, jǝldmaa 'kündmine Hel

-eeltse, -eeltseh Ls üle|eeltse, -eeltseh

eeläskine iiläsi|ne g -tse Har; -eeläskine Lut eilne taa om mul iiläskine 'päiväne tüü; iiläskist 'päivä enämb kätte ei saa; iiläskine mǝjss om jälle vällän, [öeld] ku hommugunō 'valgō om Har **Vrd** eeläskine

eeläskine eeläski|ne g -dse Vas; iiläskine Har = eeläskine ega ma is kõnōlō iiläskist, ma_ kõnōli 'tämbäst Har

eemal `eemal S_{spor} LÄ PÄPÖ Ha, Koe Plt, `ie- Jõe/-ll/ Kuu_{spor} KPõ, Iis, `j̄j- Hää Vil; `eemäl Vig Juu, `ie- Kuu(-ll) Khn, `j̄j- KJn

1. kauge(ma)l; eraldi, lahus ja kaks meest lasid `uopis `iemall seda `nuota Jõe; Nüüd oled `kaua `aiga joba kodund `iemäl old Kuu; ta seisab üsna `eemal, tule mette `juureged Emm; näd oo teineteisest `eemal (abikaasad elavad lahus) Mar; se asi on must `eemal – ma ei saa seda kätte Mär; see põle jo `kaugel mette, natuke `meitest `eemal Mih; eenamoa on `iemal Kos; `iemal `kaugel JMd; üks talu oli sial `iemal metsa jääres; poisid ja tüdrukud olid ikke eraldi `iemal (istusid klassis eraldi) VMr; saun `olli iki ise `paikas `j̄jmal (hoonetest kaugemal) Vil Vrd edemal

2. kauge(ma)le mine münust `eemal Emm; mine ära `j̄jmal Hää

eemale `eemale_{spor} S LÄ PÄPÖ, `ee-, `ie-_{spor} K(-lle), `ie-_{spor} R(-lle Vai) Iis; `eemalle Trm; eemale Kir, -lle JMd(-ie-); `eemäle Juu, `ie- Kuu Lüg Jõh/-lle/ Khn; `j̄jmälle KJn kauge(ma)le; eraldi, lahku lüön senest `seltsist `iemäle, `oian `kaugemalle kõhe Lüg; `tõrju `iemälle Jõh; vii obu natune `eemale `kõide Khk; ännad aab tuul `eemale [tuulamisel] Muh; paneb `eemale `kaugele purinal Mär; `tõukaga `aetse `parsa `eemale, et vili maha tuleb Var; kui siis luu `katki läks ja kiud `iemalle jäi [oli paras lina leost välja võtta] Amb; sie suga oli testest saand `iemale `pandud JJn; oia minust `iemale VJg; Koer peletand kanad söögist `eemalle Trm; kuuse ekk paistab `eemalle SJn Vrd edemale, iemäss

eemalt `eemalt_{spor} Sa, Muh Rid Mar Tõs Tor Juu Plt Äks, -d Mus Hi Tõs, -ält Mar Vig Juu Kod; `iemalt_{spor} Jä ViK, Iis, -d Vai, -äld Kuu Lüg; `j̄jmalt KJn(-ä-), -d Hää; eemalt Tor Ris Koe

1. kauge(ma)lt; kuulu järgi, kaudselt `Iemäld hakkas paat `paistuma Kuu; pedalitõbi olen kuulnd `eemald seda neme Käi; silma nägemine on vilets. `eemalt ei ole muud [näha] kui üks al'l pank Rid; te tunnete ühnä `eemalt `kaugelt inimest ää Mar; ta tuli `kaugelt eemalt mind `vaatama Ris; ei piast obusega einamua ligigi, võta `iemalt jo muon `sel'ga Amb; kui post `tul'i ju `j̄jmalt aas pasunad; `kuulsin sedä niisama `j̄jmält KJn

2. ennem, varem põtermud one lühikesed laiakad, lähväd `eemält pruuniss ku sõnjalad Kod; `eemalt lõegati käsitsi pal'gid `lõhki; naesed lõid akki, `eemalt (alguses) teene oiab [vihku] `kiñni Äks

Vrd edemalt, iemäst

eemamal `eemamal Muh Vig Kir Ris Rap Kos JJn VJg, `ie- Amb, `j̄j- Hää, ee-Vän

1. kaugemal vikatid `ollid natuke `eemamal Muh; mõnis `kohtas `surnuaed on `eemamal, ei ole kiriku ligidal Ris; olid talud `iemamal, talud ei old ligistiku Amb

2. kaugemale Ikki tasuvad kätte [linnud pesalõhkumise eest], sa uksest `väl'la `j̄jmalal lähed, situb sul pähe Hää

eemamale `eemamale Muh Tõs Hää, `j̄j- SJn; `iemamalle Jür, -ämäle Khn kaugemale kul'i ojab [käsikivil] kivid `eemamale Muh; kui takkatuul oli, siis `lasti puri `väl'la `eemamale Tõs; Oja piirg `iemämäle, tuli lähäb niiesse Khn; `vaata, mine siit `j̄jmamale -- ikki räägivad [inimesed] teisiti SJn

eemamalt `eemamalt Juu, `j̄j- Hää, ee- Vän kaugemalt ja [mehed] näenu `j̄jmamalt, et tuli paistab maas t̄j̄j ääres Hää; `peime sugulastele üksibäni `antakse [pulmas andisid], kes `eemamalt `poarisrahvas oli, ega need soand Juu

eembä `j̄jmbä Lut; p iimbät Nõo

1. enne – Lut

2. *Es mõesta mina kah iimbät* (targemat, paremat) *midagi üteldä Nõo*

heemekene *heemeke|ne* g -se õhuke kord, kirme; õhuke või läbipaistev asi, riie *syy_kurivaim, tah jo rasvaheemekene ka pääl; ma keedi `syypi, `ol`le `väega õhukõnõ, `õkva_ku heemekene; ma_i saa `arvo, mis sa_ `säärtsest heemekesest ostitki, mis taa heemekene pidä* Plv **Vrd** heemekene

heemendämä *heemendämä* narmendama, katki minema *käüse[?] heemendäse[?]* Vas **Vrd** heemetämä

heemetämä *heemetäm(m)ä* Plv Vas hõredaks kuluma, katki minema [riie] *heemetäss joba, pia umma[?] aloss`rõiva[?] nätä[?]* Plv **Vrd** heemendämä

heemik *heemi|k* g -ku õhuke vilets riie *rät'i heemik; ohukõnõ rõivass -- heemik; `utdrik nigu heemik `ümbre `perse* Plv **Vrd** eimuss

heemile õhukeseks (kulunud) [riie] *heemile peet `väega ohukõsõss* Plv

een- 1. (ruumiliselt) eesmine, ees- *eden kõrtsin õli lett* Kod; [lapse] *äl`l ehen `kambren* Trv; *miu vanusid om küll, ehen otsa pääl* (küla alguses) *om vana inimene* Pst; *aerupuu syy`olli parve pääl ehen otsa pyül* Hls; *ja ollin seeni kui [sõja] lõpuni, iki jyn`linin* Ran; *tyy [kõrtsi] edimäne `kambro`ol`l laja ruum, kohe `mahtu iks rahvast `rohkõmp `sissõ -- tuud kutsuti iinkõrts* Räp; *Siss üt`s ol`l iih` sõitja hobõsõga[?], siss lät`s kosilanõ tuul takah, siss tull`perä `saaja kõkõ takah* Se

2. (ajaliselt, tähtsuselt) esimene *Ku_ladõv jyn`ajat `ahju sõss `saabõv noorõmb tütär`inne mehele, ku_tümi jyn, sõss om iks vanõmbal jyn`õiguss mehele minnä[?]* Urv; *jyn`eläjä* (varem samas kohas elanu) Krl; *sul`ol`l jo umõta iihnkiri* (eeskujuks kirjutatu) *iihn, mis sa taad siss tõisildõ kirudi; vanast ol`l iihn`sündümise `õiguss suur`õiguss* Har; *iil- ~ iinpühä* (suur neljapäev ja reede; pühapäevale sattunud jõululaupäev või -reede; pühade-eelseid ettevalmistuspäevad, eriti enne jõule) Plv

eene¹ *ij|ne* g -dse jõgine, jõgesid täis – Se **Vrd** ekine

eene² *taan `eene oomigu* (täna varahommikul) Jäm

eene³ *ee|ne* g -se a < hee² *käia `eene; käi on `eene* Rei

heeni *heeni[?] kuni ei_saa ma `pyyti minnä[?], heeni ma sinna_saa, seeni omma poodi ussõ kinni[?]* Har

een|käija 1. eeskäija; juht *ir`snik õli nagu eden`käijä. ae irt`ijä all* Kod; *l`yüper`olli ihen`käija või`jyyskei, ku suure saksa tullive* Trv

2. pl *jyh`kääjä[?]* eestkostja – Se

een|otsan eesotsas – TLä spor *VId naist üteldäss kah nõnamehess, kui ta jyn`otsan om* Ran; *mois`ah iks ol`liva jyh`otsah, iks nyu`valitsõija[?]* Plv; [palgiparve] *iin`otsan ol`l`ankriparv`Räp -palve* eestpalve *sul om vaja `palvõ`maia minnä[?] ja `hindä jyst jyn`palvõt`laskõ_tetä[?]* Urv

een|pool I. adv 1. (ruumiliselt) eespool näie *eenäm oo edenpyül* Kod; *kaits`tükki om [ratsa] obese sell`än -- iki [üks] müss ehenpyül* Pst; *kui [lehm] õhvite om toonu, siss tyy`pügäl om jyn`sarve otsa pyül, `ulka maad tõestest jyn`pyül* Ran; *purimatse`amba om takanpyül ja naaru`amba om jyn`pyül* Nõo; *siin`tetti jaanituld -- siss pill`jyysk siin ja jyn`pyül olli tuli* San; *jyh`pyül ol`l [lehtadral] `kyür`miseraud vai kooriraud* Vas

2. edaspidi, tulevikus *päeväl sayp`ehen, sadu tule ehenpyül alle* Krk; *varahene suvi ol`l tinahavva, jyh`pyül ei`tiiä[?]* [kuidas on] Räp; *Leib ja syül ol`l ka [pulma] lavva pääl, siss nakkat iihpyül`rikkahe elämä -- leeväh ja soolah* Se

II. ^{prep} (ruumiliselt) eespool ahju edine ehenpyyl kollet Krk; üits sirk sirdsut siin jñnpyyl taret Nõo

een|tulev eestulev jñntuleva nädälä lähän `aida tegemä Kod; võib olla et jñntuleval ajal tulep kah toda ette, et ei ole mitte midägina Nõo; iintullõv `aasta Plv; ihtullõv ajastak Vas

eenukene ?eenuke|ne g -se peenike, kleenuke – Jõh **Vrd** hienukane

***eenustus** ennustus `ütles, ei tia mis `eenustust sa ikke `aine minu `vasta [räägid], aga nää `alvas ära Jõe

eenäk eenä|k g -ku heinane koht ma `kõn̄tsin kõik selle eenäku läbi Kod

heenüss heenüss sõim korratu kää ku vana heenüss; Heenüss, kobista hinnäst; Heenüss panõ vüü vööle Rõu

ee|pool esiosa, -pool j̄j poolõ^p ol'li^p [pikk-kasukal] eraldi ja taga pyyl' esi lõigat nigu pikäl särgil Kan **Vrd** edepool¹ -poole edaspidi, tulevikus `vahna `muudu `iibule ei saa ella; `taašima, mis `koagilõ j̄jbulõ saab Lei **Vrd** edepoole

eera-aara segamini keik puud on `ahjus eera aara Khk

eerahuss eerahu|ss g -sõ (sõiduteelt) kõrvalelibisemine, viitamine no^p om `nilbõ tii -- taa regi `väega pal'lu j̄jrdass -- no^p ol' jälle uma eerahuss Har

eerak eera|k g -ku, -ki Hls; (j)eerak Krl kallakas, viidakas (koht reeteel) t̄j̄j om eerakus - eerakis lännu; libeve [tee] ku nõl'g, [regi] kuri om eerakus `jyyskme Hls **Vrd** eeräss, jõörak

eeraku pl eeraku van punased sõstrad – Hls **Vrd** hõrak

eeraldeme eeraldeme kaebama eeraldess omma ätä Hel **Vrd** eerdama²

eerastama jeerastama Krl; pr (ta) eerastõss Krl, eerästäss Har libisema, viitama regi eerästäss, ei lähä t̄j̄j `m̄ȳydä. mõnikõrd eerästäss nii et obõnõ jääss `risti t̄j̄j pääle Har **Vrd** jõörastama

eerastline eerastline kallakas, viidakas eerastline t̄j̄j Har **Vrd** jõördline

ee|raud noataoline künniraud; sellega varustatud uudismaaader vanast konh `juurlikanõ maa ol', vastast maad tet'ti, säääl `lasti j̄j rauaga üte hobõsõga iihn, tõne jälle har'kadraga takan. nii künneti kütüse maad; tu ol' har'kadra `m̄ȳydu atr, `muutku raudpuu asõmal ol' j̄jraud. j̄jraud lõigass `turba iihn `kat'ski Har

eerdama¹ j̄jrdamma, -äm(m)ä, `ii-, da-inf eerada^p, eerädä^p, iirädä^p libisema, viitama Regi `naksi `iirdämä, käänd tagaotsa ette; tii om `väega ekäne, no regi j̄jrdass -- iilä eeraß ka `hirmsadõ Har **Vrd** eerdmä, jõördama

eerdama² `eerdama Sa Phl LNg Mar Mär Vig Kse PJg HaLo Hag Rap, `ie- Ris Kei Hag; `eerdama, eerata Rid halisema; teatama; (mõistu) rääkima; peale ajama `eerdab -- kas `alba, `santi juttu ajab Kaa; see `eerdab `ühte `jooi selle asjaga (ajab peale, tahab väga saada) Pha; on va `eerdaja inimene, `eerdab ning ädaldab `ühte `puhku; Eerdas ja eerdas (rääkis ääri-veeri), jutt jähigid rääkimata Põi; ta `eerdab `moole oma saladust ülesse Rid; ei maksa `eerdada enese äda Mär; `eerdasin sala, et sa `teistele ei pia `rääkima PJg; kui inime `ästi ei kuule, ja üle peab `üttelema, on `ierdamene; kaela `ierdas `aige olevad Ris; nagu tüdrukul ja poisil on laps, mõni akab `ierdama et on -- aga `viimaks tulebki ilmsiks Hag **Vrd** eeraldeme, eerdlema, eerdama, oördama

eerdama³ `eerdama Khk Emm Rei

1. aeleva, püherdama; niheleva; hulkuma, käima jugab vahel, et teised `eerdavad nii kaua asemel – p₁touse `kooskil üles; mis sa `eerdad sii maas; `eerdab ning `aeleb, ep püsi vagusi `istuda; pole täl `õiget rahu `kuskis vagusi seista, `eerdab ning `aeleb

ühest kohast `teisse (ei püsi kodus) Khk; mis te `eerdati (teete vallatust) seda `viisi
Emm Vrd eerlema

2. (kiiresti) sööma, pugima *Kui loom või inimene umbast ummisjalu sööki sisse
ajab, siis öetakse: no küll eerdab; see oli ännast nii täis `eerdand* Khk

eerdanō `j̄rda|nō g -tsō = eerdlene – Har

eerdlema `eerdlema halisema mis sa `eerdled -- sedasi, omal `keiki küll; ta `kaebas
ning `eerdles teisele oma äda Jäm Vrd eerdama²

eerdlene `j̄rdlene kallakas, viidakas (tee) – Krl Vrd eerdanō, eerdōnō, jōördline

eerdmä `j̄rdmä, eerdap = eerdama¹ j̄rd `kyurma perve ala^p; eera^p sa regi `ümbre

Urv

eerdōnō `j̄rdō|nō g -dsō Krl; `iirdōnō Se = eerdlene `iirdōnō t̄j̄ Se Vrd iirdine

eere eere g `j̄rme, iirmōh g `iirmō, `iirmess g `iirme idu ku läm̄mi tal'v sis aja
keväjäst kardohkilō suurō `iirme^p; ku külvät kesvä `maaha, `j̄rme^p aasō `vällä; ko
`kartohka_kasu ui sis olō õi näet üttege iirmōht küleh Se Vrd iärmess

eereideme eereideme läikima, hiilgama `taiva tähe eereidese. kül na om `sel'ge,
eereidese `ōkva San

eergli n, g eergli kotkas – Lei

eerid eerid tiirud obustel on eerid -- see on `söötmisest, ise `andand `kuiva `vilja
Mus Vrd eerud, hiirid

eer(i)|hammas eer- Mus, iir- Mar, j̄ri- Jäm irvhammas üks j̄rihammas ta on,
j̄ritab `ühte `puhku Jäm; just nago iirhammas irvitab `peale Mar

eerik eerik k g -ku Pst Hls Krk(g -gu) heeringas mõni mähk eeriku `papres `kinni
süte pääl küdsätes. küdsätet eerik om ää küll; eeriku püti ja vaadi Hls; eerikit `püindme
lääme; vedele pudru kõrvan olli ollati eeriku Krk

heering → heeringas

heeringa- 1. heeringast tehtud *eeringa soosti `sisse pannasse koort ja jahu* Äks

2. heeringate jaoks või heeringapüügiks määratud *ma ole `Riigas olnd. eeringa
`kuuris teind* Pha; *Poiss juba mütu `aastad eeringa `laevas olnd* Pöi; *nisul one nõ-
gi`aigus, teräd aesevad, juskü õles jeeringa tūnn sul eden* Kod; *eeringa poolik -- sj on
eeringa tūnn, lõegatasse poolest* Äks; *eeringa `tündred* KJn

Vrd heeringe-, heeringi-, heeringu-

heeringa|kala heeringas *eeringa kala süiase lebaga* Tor; *jeeringäkala minä en taha*
Kod

heeringas eeringas Sa Muh Emm/-re-/ Kse Var PāPō Juu JōeK Amb Plt, -es Ris
Pal, -ās Khn/ie-/ KJn, `ieringas Vai; *eering* Jäm Khk Emm/-re-/ Rei Kse Hää KuuK
Koe VJg Trm Pal Lai KJn M T Krl(-ng), h- Phl(hii-) Har Vid(-ng, -nk), ie- Hag Amb
JMd VMr VJg Iis, `ie- Lüg Kos, `iering, -ā, -e Vai; g *eeringa* S(h- Phl) Var PāPō
Hää Juu JōeK JMd Trm Pal Äks Plt KJn Trv, -ā Mar KJn, *heeringā* Har Rōu Plv,
ieringa VMr Iis, -ā Khn, `ieringā Lüg(-a) Vai; g *eeringe* Kse Ris(ie-) T V(h-), iā- Kod,
`ie- Lüg Vai/-ηηe/, `hie- Kuu; g *eeringi* Emm/-re-/ Mar Mär Kse KuuK Koe VJg,
h- Vas Se, ie- Hag JōeK Amb JMd ViK, `ie- Hlj Kos; g *eeringu* Lai Pst; *ering|as* g
-a Mar Mär Tōs; *jeering* g -a, -ā, -e, *jāaring* Kod; *hereng* g -i u Lut; p *iiringad* Kär,
`hieringest Kuu; pl *erringed* Jäm heeringas `nūsaga `iering on isäne; `ieringed ja leib
ōlid `lauval `pulmas. `ennemast; muist pidid `ollandi `ieringed õlema. puest `tuodi.
viletsamad vai `vaesemad vai; `ostas kaks `ieringe Lüg; `linnast `toodi eeringid, kui
`räimid äs ole `saaja Khk; *eeringatega pidi aru `saama kuhu parved liiguvad, eeringas*

heeringe-

tuleb nii veepinnale Krj; suured räemed nagu eeringid Mar; Tuõmõ korra puest ieringu kua Khn; kääd oo eeringadega koos Tor; Eeringa äält tegima (ebaloomulikult häälitsema; vastumeelset juttu ajama) Hää; rasva `ieringid olid suuremad; sot'i `ieringid olid `veekesemad Kos; mis sa neist ieringitest riastid Kad; lähmä `linna tuama püt'i jeeringid. jeeringed one kua silguss; sot'i jeeringed; jeeringäd [suured] nagu ongad Kod; mina tegin klimbi suppi piimaga -- eeringad kõrvale ehk `silku Pal; tulised iad eeringäd KJn; kes rikkamb talu, ega tyy `silku es `süügi, sei eeringet. egäle ütele `anti ppyl eeringet Nõo; siss tol aal eeringide pääl elu `ol'li kah, egass toda liha nii `pal'lu_s Rõn; ma ei taha `niiskugõ eeringid süvvä^p Krl; Ol'liiiva pääl pikäle nigu^p heering (inimesest) Rõu Vrd eerik, eeringis

heeringe- heeringa- `toised [vennad] olid siin siis `hieringe püüss olid, `hieringe `laevass Kuu; olivad nied vened `nindagu, `ieringhe `tünni `ümmergune; liha ei `mah-tund `ieringhe `vaati Vai; silgu ja eeringe `tündred oo Kse; ieringe pualik, puales lõegatud sji pütt Kod; obestega `veeti eeringepüt'te ja `kõiki `värki Nõo; siss ollo [mõisatallis] eeringe vaat' syyl' vjiga ja viht sehen ja, raputet sedä eeringe syylvett sinnä (pekstud koha) `pääle TMr; heeringe hämmetüss Kan; heeringe soust Räp

heeringi- heeringa- `ieringi `tündrid Hlj; ieringi tün VMr; heeringi pütt Se eeringis eering|is g -i heeringas - HMd

heeringu- heeringa- eeringu tün `võeti poolest Lai eeri|nuu (löögiriist) eerinui `võeti pini `kaitsa üten Urv eeritama eeritama Mus Kaa, j̄- Jäm irvitama eerida aga `peepe si ukse vahel Mus; Seiksed eluinimesed et lase olla, üks eeritamine keib ühtejooi Kaa

eer|kooti jõulu udsi `tyydi `sisse `lõydi j̄r' kyyti (uperpalli) põhu pääl Hel eerlema `eerlema püherdama koer `eerleb oues rohu peel Khk Vrd eerdama³

eermeke dem < eere ku külvät kesvä `maaha -- `iirmekõnõ tulõ `vällä Se

eeroots `j̄r̄ryuts, -ds San, -t's Lei; `iiruud's, -roo-d's, `j̄r̄roots Hel, `j̄r̄ryut's, -ts, `iiruud's, -ts Har, `j̄r̄ryuts, `j̄rnryut's Krl, g -rood'si, -dsi, -t'si; kom `j̄r̄rootsuga (-ds) Har Rõu; pl `j̄r̄rot'si^p Rõu; irut's g -i Rõu

1. lühikese varrega vikat rukki niitmiseks, rauts `j̄r̄roots om lühikse käepuuge vikat' Hel; Iirootsiriha (rautsi juurde kuuluv reha) Krl; no^p tulõ `j̄r̄root'siga nakada rükä kokku `pandma; edeotsast mi, `põimi tsirbiga, peräst `naksi mi^p `j̄r̄rood'siga `lõymä; `Iiruudsõga `panti meil enämbüsi rükä. Rihakõsõga `tõmssi rüä ilustõ ette ja siss `iir-ood'siga takast muudku `t'sipsi Har Vrd eerootsik

2. (suur) nuga - Lei

eerootsik `j̄r̄rootsik San; `j̄r̄roodsi|k Krl, g -gu Rõu = eeroots

eerud eerud tiirud `antsime oboselle `süia, eerud akkasid ülesse `aama Juu Vrd eerid, iirud

eerudis eerudis rahutu (loom) igavene eerudis lammas; Äi see (lammas) tule `juure, see va eerudis Khk

eerung eerong Mar, eerung Emm, jeerung Mär, `jeerung, `ie- Lüg, g -i; ill jeerungis Krk; in jeerungis Var, ii- Nis; pl eerungi^p Har; jeerung- Trm, -i- Hää

1. 45⁰ all ühendatud nurk `akna `leitongi `lauva `õtsad on `jeerungis. siis akkavad kokko Lüg; `lõikab ukse lengid jeerungisse; jeerungid põle `õigesti lõigatud Mär; `akna roamid on seespoolt iirungisse õoveldatud; ripp põranda laua otsad on kõik iirungis. `viltu `saetud Nis; pane nii pildiraami nuka jeerungis kokku Krk

2. (aknapealne) poolviltune laud vihma kaitseks 'aknõlõ piät eerungi^p ka 'pandma Har

eerungi|kast jeerungikast vahend 45-kraadise nurga väljasaagimiseks – Hää
eerung|lõige 45-kraadine väljalõigatud osa Selle [jeerung]vinkli järel lõigatasse vil-
 tu vai jeerung lõikeid nagu pildi ruami nukad, ukse ja akna kleitongilaua nukad Trm
 -uks jeerunguks tahveluks, mille raami äär on tahvlipoolsest küljest garneeritud –
 Var -vinkel 45-kraadise nurga mõõteriist, tiidus; reguleeritava keelega nurgamõõte-
 riist, miuu, tiidus 'akna tegemise 'juures 'onvad nied samad 'ierung 'vinklid; 'ierung
 'vinkel - 'käänis pää 'vinkel - 'miius; 'ierung 'vinkliga 'panna paraja 'ierungi Lüg;
 jeerung 'vinkel Var

eerus¹ eerus, -os g -e a, s kergats, elava loomuga; edevus nyyr ike ega vana ei
 saa eerust tetä; oi ta om eerus, silmä ergi pähän. ei kurda 'kunnegi paigal, pidul ja
 kigespyyl käib. jyysk nagu eerus 'ilma 'müüdü ümmer; eerus om lõbus ja virga jalage;
 eerus ütelts tidruku 'pihta, kes ennast säeb ja 'tõmbab egaütege Hls Vrd eerusk¹

eerus² eeru|s Saa Pst Hls(-o|s), -ss Krk, g -se, g -sse Pst jõe forell, hörnas eerusse
 elave ojan, siantse eeriku 'taolise kala punatse täpi oleved pääl Pst; eeruse om rasva
 kala, alliku kotuste pääl Hls Vrd eerusk², eheruss

eerusk¹ eerusk g -ski Krk; eerosk Hls = eerus¹ üt's va eerusk iki om tõine; va
 edeve eerusk Krk

eerusk² eerusk g -ski = eerus² eeruski kasvave ojade sihen, pikä eeriku 'myydu,
 soomuse lapilise, punatse täpi pääl, 'jušku noore avise; koldaste all elävet, eeruski Krk
 eerutama eerutama

1. kolama [lammas] eerudab 'peele ühest kuhast 'teisse Khk

2. puusi hõõritama See pole küll kena, kui sedasi eerutades käiasse Khk

eeräss eeräss g 'jrdä viltune koht (reetel), viidas tii_pääl om pal'lu 'jrdõid Har
 Vrd eerak, jõõrass

ees¹ ees, ies eP(eess Muh); ies R(-ss Kuu hv Vai); jjs Hää Saa Trm Pal Äks Ksi
 KJn Vil(-ss); ihes Pal; eden Kod; ehen M Ote San, i- M San; jjn Krk T VLä(iin)
 u Plv; jjh Ote VId(iih); jjhn, iihn Har(iinh) Rõu Vas Lut

I. adv 1. (välj kohta või liikumissuunda) **a.** (ruumiliselt) eespool, -otsas; eespoolsel
 alal, läheduses 'Naine vedänd 'verku ja [mees] ise pidänd iess (istunud paadi ninas ning
 hoidnud sõudmisel paati vastu tuult ja lainet võrkudest õiges kauguses) Kuu; 'meie
 'jälle taga kahe obusega 'kündasima ja täma ies 'külvas VNg; 'lõikavad 'metsäs puid.
 'talvel on kõhe tuli ies Lüg; ees kurna all on peevili Jäm; Ma ole küll 70 aastane,
 aga mool on paergu veel [silme] ees, kudas papa sõjase läks Põi; lammas seisab nii
 vagusi ees Phl; toal oli kaks aket. teine oli ees, ja teine taga Mar; ees ea, aga taga
 'persse siis 'lõikab 'kaela Mär; sa 'olle ees lipe ja takka kipe Mih; siss 'sõitis ruudi
 veime kirst kõege ees PJg; mul on tee ees 'kiñni, ma ei soa 'minna Juu; ilp ies,
 tallukas taga (näruselt riides) Kos; mülgas soo -- 'jalge all vaob ja ees 'kerkib Tür; ikke
 'rohke parem jalg oli ies [külvamisel] VMr; ebäjumal -- kel tuli eden põleb Kod; kis
 'püsti ropsivad linu, neil on igäl oma lõugut' ees KJn; tõne käsi ihen (teine kangäär
 hõredamaks jäänud) Trv; ka siul tjj 'püstü aet om ehen, et 'minnä es saa; 'Talve
 ku üles 'tulti, ürijäti 'jyyng 'keträme, egäl oki ehen Hls; üits suigunui, kõnnip pähl,
 pää ehen mahan; vaade raamatust, sul om kiri ehen jo Krk; vanast poosi 'naarsiva
 latsetoojat naist et, aap kõttu jjn Nõo; lita joosep jjn, peni takan Kam; lehmil om
 'ruhve jjh Ote; Üt's 'niit'se jjh, tõösõ_kaariga_takah; kurõ_ 'lätvä mñnikõrd 'kolmo

`handa [äralennul], imä j̄hn ja latsō takahn Rōu; tal om tuli j̄h valu takah (väga kiire) Rāp; kät pūmehhūisi, kumbit kās̄siga j̄h; j̄h `sōit'ja [pulmas], nu `sōitva j̄h, takah sōit kosilanō Se; vikat' lätt nōnaga iih, lahutass `haina Lut; asja ees (ega) teist taga pōhjusteta; tuluta Ei ole `asja ies ega toist taga [külaskäigul] Kuu; kes käib õhest kohast `teise -- äi `asja ees, teist taga Emm; Ilus aeg jumalamuidu maha `kulai-tadu -- `asja j̄s, teist taga Hää; käisin seal `asja ees, teist takka, ei sest tuld kedagi `ühti Juu; kõneleb, ei `asja eden, tõiss taga Kod; s̄j̄ `putrass `pääle, `asja ehen ega tõist taga Krk; ääst pääst nakass `sōimama, `asja j̄jn, tõist taga Ran; `Asja j̄h, tõist takah, a terve ilm `kärä täüs Rāp | Suu jooseb kui `tatra `veski, `ända j̄s ega teist taga Hää; kõnōlass `endä hüppä juttu, `asja iih ei_takan Har; hupalōss pääl. ei tiiä^p midä j̄h, tõist takah Rāp; asja ees kut - kui taga id Ärgudab ja ärgudab ühe asja kallal, `asja ees kut taga Emm; Mi_sa sii klōoberded, `asja änam ees kut taga Käi; ja koer läin kurva meelega kuju [pärast luhtunud kohtuskäiku]. änam `asja ees kut taga Phl; ees vōi - ehk taga (ükskōik kas) rohkem vōi vähem, varem vōi hiljem sie päiv nüüd ies ehk taga Lüg; Vai sel `juodikul `miski `asjast `kahju, tämal üks lehm ies ehk taga IisR; selle `umber tä ikke on, see nüid `aasta ees vōi teine taga Mar; mea õienti enne `tärmenit ärä. `massa ta taht -- päe ehen ehk taga Krk; tyy kolm rubla j̄jn vai takan Rōn; üt's päiv nüüd iih vai takah Plv; ees ja taga igal pool (tegemas, nägemas jne) Tee peel keies olga sul silmad ühtelugu ees ning taga Kaa; kui isa ää suri, sis ma pidi igal pool ees ja taga olema Jaa; See oo ia küll, kui ees ja taga kōik ää tihatse Han; õlivad ikke `tienijad ies ja `tienijad taga Iis; emä tege ehen ja taga kik'k ärä Krk; ike piab olema `mōistuss j̄jn ja taka, et latsele õnnetust ei johu Nōo; timä om iih ja_takan -- üt's virk inemine Har | sel on silm ies `toine taga (näeb kōike) Hlj; kui sa kasvatad last teised silmäd ees, teised taga Mar **b.** sōögiks, joogiks (laual, söimes jne) kas `lehmädel on `rohto ies jo Vai; pidavad sool ägabe pulmatoidud ees olema Vll; tal oo `süōki küll ies Ris; süōb suu, katsub `kaksi, kolmel olgu ju `iagi kogu ees Sim; kas obesel oo eden kedägi vōi näljän nasama Kod; lehmil om pōhk ehen Hel; obene ollu saena kül'len `kiinni -- mitte üits aena kōrs j̄jn Nōo **c.** aiste vahel, rakkes nuor obone kie ei `ōska ies `kää, `utsitan ies `kämä Lüg; kui kaks hoost on ees, siis on `pitsis Phl; obuse masinad olid, neli obust olid ees Rid; Obo üsä vahul ies Khn; `enne oli obone aestega [äkke] ees -- nüid on `trengidega ees Juu; ärjad `küntsids, kaks `ärga ees Ann; kaks obess `surnu `vankril eden Kod; saksamaa adra, kaks obest ees käib Äks; [hobune] egä päe ehen, ommukust `ōhtuni rangi kaalan Krk; siss `ol'li obese ku lina `s̄j̄mne `kandimestel j̄jn Rōn; härä^p j̄h kat's tükkü Vas; hopōn om j̄h ja naanegi jo r̄j̄h Se **d.** kaitseks, varjuks; takistuseks, jalus, tüliks `püssi kuul lüōb tagasi, kui raud asi on ies Lüg; [j̄jäs] prago ies. obone ei saa üle Vai; nee roosid on `akna peel nü ees Khk; tōkkes ees, vesi jäeb pidama Muh; Jōmbakud puid oo `raske `lōhkuda, oksad ees Han; lage vesi oli ees tie pial. ei soa läbi Nis; kana tuol oli aseme all, sial oli redel ies, et `väl'la ei piast Amb; sa kuer, oled mul jalus ees Ann; vahel ku riibuvad naesed `einu, paksult one `einu eden Kod; mōni lääb olgu seal mets ehk meri ees Plt; siin on rüps j̄s, egä siit vōi üle `minnä KJn; silmad on `selged, aga suits on [vaatamisel] j̄s Vil; seisä eläjil ehen Trv; sōss olli -- ku pulk ehen (jäi vait) Krk; tōesel `olli joba `raskemb `riibu, `olli joba j̄jn tōese aenad Ran; ma_less vōenu `ammu jo mullan `olla, nüid `viugle siin tōestel j̄jn Nōo; ei tiiä_mis putatuss täl j̄jn vōisō olla^p et, tä es tulō^p Kan; sa olōd siin ku vana risu meil iih Vas; sa mul jaloh videlet, kät iih Se

2. omal kohal vōi paigal (hrl esiküljel), küljes (kinni), olemas `polled olid ies `enne-

vanast jah VNg; krae `kaelas, lips ees Jäm; sool oo rillid ees; see (kirves) oo nii nüriks ee peksetud -- pole tera ees anam Khk; sellel üle `ütse särgil `nööri ja tuttsi põld ees Mar; meil om sii kahed `aknad ees Mih; jaki nõobid on sandist üks Hää; vanger on obuse järel, aasad ees Nis; pöörad olid enne `pükstel ees Hag; nii nutune nägu ees teesell Juu; ühtlugu suits ies HJn; adradel põld `õigeid `sahkasigi ies VMr; ku viäre eden, siis `aitab [käiamisest] Kod; uks oli ihes Pal; mul `olli lukk ihen, aga oli läbi lauda tullu; kihva või `seantse om ihen [metsseal] Trv; nägu kimman ehen, moka mutti Krk; mõnel om `ahtake nõna -- nigu `kirve terä üks Ran; mulk om `kinni -- `laide iluste üks Kam; kas aidavõti om ihen Har; repp om üks Se || (muust tasapinnast) kõrgemal, etteulatuv `lapsel kõht suur ies Lüg; selle magu oo nõnna `lartsis ees Muh; söönd kõhu täis, kõht `õllis ees Mär; suur kõht ees [rasedal] PJg; magu ies kui taari tõrss VJg; kanapojal veeke pugu nagu puin eden, muku lähäb Kod; kõtt om punnin ehen Hls; käis nii `uhkeld, pää sällän ja rind üks Ran; [paksul inimesel] kõtt nigu `vaeseme tare üks Nõo; ku kuu nakass edimätsse veerändiku `pääle `saama, siss tal om kõtt üks Urv; kõtt punnilõ üks Vas

3. (välj aega) a. enne, eelnevalt, varem `teine inimene ei saa `rääkidagi `muidu kui kurat käib ies Lüg; Rumala tükki tegid ära kahekeste, üks ies, `teine taga IisR; paneb ees `leikama, `oota mind üht Khk; Naar ees, nutt taga Emm; üks teeb ees [niie] `aasasi, kera kää Mär; läks `siemnetega ies väliale VMr; viina pit's kää ehen ja saia pala pääle; kudass kand ehen, nõnda võrsass taga `järgi (õeld vanematest ja lastest) Krk; latse lätsive [linna], üt's ihen, tõse `perrä Hel; mul omma lehmä `nüsmädä, ma lähä üks kodu Ote; Jovva õs ni pallo [riideid] tetä ku üks jahn kakuti Rõu; `õndsä inemine hiele näge surma kol' `tuini jo ih; ih `äestäss är', pääle k'ulb `süimne pääle Lut Vrd eehnä b. varem kohal, olemas, ootamas; nähtaval `Koipse mihed tulid `jälle va est `siie, siis olid siin `süömäd ies Jõe; `läksin paja, oli kaks kolm ies, pidin `uutama `kõrda Lüg; siul on üks naha täis ies `suolas juo Vai; koes sa lihad, seel vahib töö ees, silmad `pungis pees Jäm; `umne tee -- mette jälje vermestkid pole ees Khk; riipsud `väätsse ette, külirinnad o ees Muh; nüid on igäs kohes kiri ees (kohanimeviidad) Mar; ma olin eese roovetega ees Mär; üks `Kurksi mies -- oli [kõrtsis] ies Ris; üvä tegemine ehk õlgu kurja tegemise löiäd eden; tyy one vüül eden, aga `kangess ummine (tuisanud) Kod; vana kulu on üks, seda on `raske `niita Äks; tyy olli `seante, es oole üre `jälgi ehen Krk; es saa `täämbä jahvatada, jahvatust olli pal'lu üks Puh; kiä [saunas] üks ol' tyy üt'el [tervitajale vastu] et esi ka sekkä Vas || varuks, tagavaraks mõnel on `kolme `aasta leib ies Lüg; sääl oli vana järg ees, mis sääl viga elada Jäm; Talu meistel oli sii kõigil ikka oma `aastane leib `salves ees; Tüki kaks `valmis tahutud tiiva `aerdammi katsuti koa üks oida Põi; `Pehmet `leiba `süia ei `antu, ikki üks tegu `seisis üks Hää; ei ole ees kellegil `aasta jägu, söövad piust suhu Ann; vana järg [viljast] vil üks Puh c. tulemas, tulevikus (oodata) üks jägu `aastad veel ees Ans; Päris õige einaaeg on alles ees Põi; `oomnepäe oo ees Tõs; ärge surge ära viel, meil tuleb viel ia aeg ies KuuK; kõik mis eden tuleb, kõnelnud ärä Kod; tal'v om vüül üks, ei tiiä kudass läbi saab Nõo; sul om elupäevä üks, mul om lõpul Kam; ega sa i tiiä', `määntse päävä' üks `uytva' Urv

4. (ajaliselt, saavutuste poolest) eespool, kaugemal `kuoliga on ka miust ies Vai; si `asta on rugid nisudest [kasvult] ees Khk; Kis ees, see mees Han; nad on oma `tööga juba natukene ees Juu; minä rabasin `tyygä eden `olla Kod; mi' ollõv muidõ `rahvaga lina `kakisega ütten rinnan, ei olõ' mi' ihen Har; ke üks tyy külen Lei || normaalsest

kiirem (kellaosutitest) *kell on ies* Lüg; *selle kelläst om ehen, ma jätä ta paigal* Krk; *tuñni^p 'lätvä^p jñh* Lut

5. käes, tegevus- või mõjusfääris [leeris] 'Ommiku 'kestril ies kaks 'tundi, sis õppetajal Lüg; *rohi üsna lanñeb* [vikati] ees VII; *Siis teeb* [uduvihm] viimati märjaks koa, kui sa ees oled Jaa; 'Keskmine ilm, võib ikka ees 'olla (väljas liikuda) Pöi; *saa as väidsega lõigada^p* [leiba], *kñik* 'murdu jñh Se || hoolet, karjatada sool on äga suur kari 'lambud ees Khk; *Poisil oli lambakari ees, läks teistega kupatas* Emm; 'lambu karjane, tal oli viis, kuuskümmend lammast ees Ann; *vana karjuss oli, viie talu kari oli ees* Äks; *üits lehm magass sääł vjñl mul jñn -- 'teisi ei ole üttegi enämb* Ran

6. käes (tööks, normiks, teha); kavatsusel, teoksil; arutusel 'enne 'käisivad 'mõisudes [tööl]. *õlivad oma jaod ies; sel ajal kui minu asi õli ies* (kohtus arutusel) Lüg; Igal niitjal oli oma rind ees Kaa; *mool oo ikke see tee ees ja ma pea ikke 'sõnna minema* Mar; *taal oo suur lai ee ~ rind ees* (väga laiast kaarest) Kse; *igal ühel oli jägu ies* [vihusidumisel] Sim; *aga nüd ol'li [asi] 'kohtu pääl jñs* Vil; *pal'lu tallitusi vai toimetusi ihen* Hel; *lina 'kakmise ja rüä 'lõikamise man om igal oma esi ehen* Ote; *rüä põimu 'aigu ol' egal ütөл uma esi jñhn* Rõu

7. (kellegi asemel) tegemas, tööl ema (ämm) oli ikka ees perenaine, ma oli ikka töötetija Krj; *kui tä (isa) ikke ees sool veel tegemas oo* Mar; *parunil olid valitsejad ees* Aud; *Sul piavad ikki teñtsikud jñs olema* (vastatakse, kui kästakse midagi tuua) Hää; *täl oo emä eden. 'kerge kodo õlla* Kod

8. (eelnevalt) eeskujuks, matkimiseks 'Peidlakoñdiga mõõdeti [pikkust], *ku teist sukka jñs ei olnu* Hää; *minä laalin jäälegä eden, tämä laald pil'ligä järele* Kod; *mis sa* (kirikuõpetaja) *ees teed, teeb kihelkond 'järgi* Ksi; *ku ta ehen ärä laul'ds, tõise lauliv taga 'järgi* Krk; *nigu emä - esä jñn, nii latse takst 'perrä* Nõo; *sa_loe esi iñhn, siss saa lat's takan lukõ^p* Har; *ja mis tu vana nainõ tegi iih, tuud tegi poisś kah takah* Se

II. postp 1. (välj kohta või liikumissuunda) a. (ruumiliselt) eespool, -otsas; eespoolel alal, läheduses *Ihasalu ies olen 'nuota vedand, Kaberneme ies olen; Igäkerd ei old siin külä iess kalu* Kuu; *kerigos ja kerigo ies oli suur pühä* Vai; *peab korra näpud suu ees, siis mul'lub paiset* [arstimisel] Jäm; *kui ma oli lapsene veel, siis ma pidi 'jälle ärja ees 'käima* Ans; *tuul kuristab kõrva ees* Khk; *Midagi naagu korra 'silmade ees vilksatas; 'Kallid pühad on 'jälle ukse ees* (lähedal) Pöi; 'õõtasse ikke, et estob aga oki ees 'peale (ketrab) Mar; *uś vingerdab jüst 'jalge ees* Vän; *surm just suu ees; minu kõrvade ies on vahest nisuke umin ja kumin* Ris; *ta käis täna 'kohtulaua ees* Juu; *inimesi läks küll mu ees* Jür; *üks teene vanaisa oli sial aas ta* (voodis lamaja) *ies juttu* Amb; 'kolda oli ahju ies Sim; *saana jñs on kaev* Pal; *uisk -- meie läve ihen elänu* Trv; *oolik karjane kurdab 'püsti eläjäde ehen* Hls; *rinna luo om siin rinna jñn, üleväld 'alla; 'leibä ei ole vaea, kui joba uba nõna jñn* (laual) Ran; *mñni om sääne lipõ ja makõ suu jñn; 'tütrik om peelde jñn, koda kangast* Kan; *sääl pliidi iñhn omma jo puu_ka 'val'mi* Har; *mis sä taah muk'etat 'hiñdä ja säet 'pñjgle jñh* Röp; 'kñiki iih kasusõ hyynisa^p Lut || ei ole 'uidu 'otsa ees Kuu; *elu 'juoni one 'otsa ies* VNg; *täma pees pole mihe meelt äga mihe 'oidu otsa ees* Mus; *suur muhk õtsa eden* Kod; *igi om 'ernen otsa ehen* Hls; *tati rida rinna jñn* Ran b. aiste vahel, rakkes *obone on rie ies* Vai; *Ärjad olid adra ees iges* Pöi; *kui sai 'talve õpeta* [noort hobust] *siis 'olle ree ees, sui 'olle 'vankri ees* Phl; *obu oo 'vankre ees* Kse; *kaks 'ärja olid saha ees* Rap; *nyu ärjad olid adra jñs ja künneti* Äks; *kaks obst 'ol'li neil kale_śsi jñs* Vil; *valla obõsed olliva* [mõisahärral] *tõlla jñn* Ran

c. kaitseks, varjuks; takistuseks, jalus, tüliks ära `sõisa `valge ies Lüg; üks va maias loom, kedrustab `peele teiste ees Khk; Mia ei põlõ `teite ies Khn; sapp on `päikese ies, et nüid tuleb `vihma KuuK; ma olen neid `lehmasi näind küll, kis käisid karjas, laud silma ies Amb; trihinnud naarta, käsi suu eden; `silme eden nõnnagu vari, ei näe üväss Kod; mets on tuulte ees ia soe Plt; topuss `olli lõhna augu ihen Krk; kui inimese `vihtnuva olliva, siss `oidsiva viha kápaga kótu jjn, nii et äbeduss es ole pal'lass Nõo; kartohka jjh aid, `naaridõ jjh aid Se

2. omal kohal või paigal (hrl esiküljel), küljes (kinni) vana pries õli `särgi ies; `kardinad `onvad `aknate ies Lüg; õle tuust käib sauna leili augu ees; pöör keib ukse ees Khk; rukknõöp, `leitide ees Mus; aesad oo adra ees Lih; `kalja astjaste ies on kraanid Ris; kal'ja `astna jjs õli vanast ike naga Trm; vanast `olli puu pýýr põgsi jjn Nõo; `ammõ rinna jjn ol'l meestel viis, naistel neli `nüpsi Kan; kerigu `aknidõ jjh omma võra^p; t'jookla^p (prillid) omma `sil'mi jjh Se

3. (ajaliselt) enne, varem ku olivad `suured `päävad lihavotte ies, suur `neljabā ja suur `riede VNg; minu ies vast läks `vällä Lüg; joulu ees Kär; `toomapääval keisid mehed `toomaks, just jõulute ees Mus; `Erned `pandi `keetmise ees ligu; Toa koristamine see oli ega `aasta `rehte ees; Ega ilma ees olid omad [taeva]märgid Pöi; sööma ees, kui `sööma akedi, ikka loul Rei; pilve pagi `tõusis müristamise ees Var; üsna pühade ees `tehti vorstid `valmis Tõs; Oli `siokõ `õhta ies aeg Khn; pioleo karjub vihma ees PJG; suure maru ja tuule ees mängivad kalad Ris; sõja ees Tür; `õhta eden laps `vässi ärä Kod; minu ees oli vjil õde ja vend ära `surnud Äks

4. käes, tegevus- või mõjusfääris `Auku `leibi -- `küpsendetüd sütteägejä iess Kuu; kohevel -- maa -- lammub kää ees ära Jäm; muld on nii `kerge, mud'u kohiseb adra ees; sepa lõotsa ees ep saa vabrigu tööd teha Khk; Raand oli ju `aasta `õmber kaju `otsas ilma ees Kaa; panime [nõu] koira pütiks, nüid ta koira ees käib Vll; Kenad `päikse ees kuivat kalad olid; Mis see pisike sitsi `rüide niru `sõukse vihma ees on Pöi; ma ole tukkun sii soja päeva ees Muh; Sa äi läbe isegid `vaata, kis koera ees on (kelle peale koer haugub) Rei; mis sa koa mehe löögi ees oled Mär; nägu elletab, `päikese ees ja tuule ees Ris; küll `lambad kuppasivad `juosta nagu ullud kuera ies Kad; enne on vagane vesi, siis tuule ies jo akkab `liikuma Trm; külmä eden puu ei kestä, külm võtab ärä Kod; kulu ei taha vikati ees maha `minna Äks; poisid käisid sõa ees aga tütar suri ää sõa `aegus Plt; `jummal küll ta (kangas) `jyyskse sua jjn `katski nigu tsäriseb Nõo; ku `mehitse^p oma lõönü^p `kahha kohé madalahe päävä^p paistõlõ, sşss hoiõtass külealotsõ rõõvast päävä jjh, et sül'lem -- pakko es `läässe^p Röp || valgel, valgusel piiru tule ees õppisi lugu Kär; Sügisene töö see käis puhas tule ees; tat'nina ees saab ikka midagid ära ka `tehtud Krj; lambi tule ees sai `rehte rabatud Pha; ma nää pääva ees lugeda Vll; `Matsabest pole änam tuld õles `võötud, istuti natuke koi `valge ees ja `mindi magama Pöi; leedu tule ees `pärssisid juusskullid nõnna et, `tahtsid `juuste `sisse menna Muh; `meestel `olle ka tööd, pidid tule ees tegema Phl; kuu `valge ees `löikast `mõisas koa Mar || hoolet, karjatada Kes pidas oma ede karjast, kessel kõisid küla karjase ees Pöi; lehmad ja mul'likad olid karjas, karjatse ies käisid. `lambad käisid `jälle ise karjatse ies Amb; igas talus kus olid ike loomad nied olid ühe karjatse ies Kad

5. a. pool, läheduses (jutul, asjaõiendusel jne); juures(olekul), silma all; kuuldes, kellelegi (rääkima, kõnelema, teatama jne) `kella `kümme ajal `õhta mina olin viel sääil `kohtu ies; `vandus jumala ies VNg; laps piab oma isä ja emä ies ikke alandlik õlemaie Lüg; kuninga ies nämäd `ninda sama `rääkid Vai; akkab sadama, koer sõi `rohtu, ega

ta_p tohi mo ees valeta mette Khk; ega te_p akka seda `kordama (edasi rääkima) kellegi eess; `olli isa ees üteln et, ma nägi Kuramal nii suure koera kut obuse vars; ega ma_p `kaiba seda vanamate eess; siis kõisime `uurija ees Muh; pahu `rahva `jütlust `ütles õpetaja, luges nende ees Emm; kis Senkpussi ees nuttis, see sai keik Phl; Neid `lapsi `lastakse vanainimeste ees jurada, et võtab kõrvad kurdis Han; keisin Talinas arsti ees PJg; väriseb iga assa ees kui jänese saba Tür; kihelkonna ies pekseti inimeisi VMr; ta on üks salaušs mutku vusistab ühe ja teise ies Sim; laheb püksid maha `sakse eden Kod; kui sa papi jjs ära käid, siis akatasse kirikus maha kuulutama Ksi; kül ta mukitab ennäst pošte ees KJn; `kaemen ~ `katsel käusime kyyll `meistri ehen egä kuu kõrra Hls; su oma ehen võletess Krk; etsitáp pošte jjn, tahab mehele Nõo; Õt neide `tütrelle äste_suur `veimevakk saasi^p mud'u `võidsõ tütär pulmalõistõ iihn häppü ka jäiä^p Har || teenistuses, alluvuses `ninda `nuorelt juo `võõra ies [teenimas] Lüg; vana [mõisniku] ees ma tööil ei keind mette LNg; kolm `aastad ma oli oninaise ees `teenimes Kir; kolm `aastad oli `võõra ees (teenisin võõrast) Tõs; Mina `kasvasi pereme jjs, mul põlnu `aega epitada Hää b. võrreldes, suhtes; vaatekohast, silmis nii vähäses `väärtüsess sie `rannamies ige oli `neie (maameeste) iess Kuu; miul ei ole siu ies saladust kedägi Vai; tahab teiste ees tark `olla Khk; elä küll nagu tahad, eks sa õle ilma eden äbemätä; egä tä ei `piisa kedägi tämä eden (ei jõua kaua teisega võrdsetl töötada) Kod; me olem puha patutse jumale ehen Krk; mia ei oless julenu noid `tüt'rige naesses võtta, mia tuusi et ma noede jjn olli `liiga alatu Nõo

6. mis selle ees (sel viga) on, et see_b `aita Khk; näd ikke oma `tõõga `meite ees (kaugemal). näd jo `peale `niitvad Mar

Vrd iil²

III. prep 1. (ruumiliselt) eespool, -otsas iess `silmi on üvä, aga taga `perse kade Vai; kõnnib, ees minu läheb tua ette KJn; kos tu ädä jääb, ädä joosep jjn inimest Nõo; kae, kari tulep säält, säält kit's joosep jjn `karja Kam; jjh essä tul'l lat's kodo, `mängih tul'l kodo Vas

2. (ajaliselt) enne, varem Lagle on merelind -- `õeldi jjs tormi sis nad lagistavad Hää; tütär läks eden sedä mehele Kod; minev `aaste tei [heina] ehen sügise; ehen lõunat, enne katte Krk; jjn õdagut jääp tuul vakka Kam; om üte `aastõgõ iin minnu pernaanõ ollu^p Krl; ta käve iihn meid siihn Har; jjn `aigu sündünü; iin `ielat (ülele) Lei

ees² ees g eesi Jäm Ans Kaa Pha; iis g iisi Jäm Khk; ies g -i Lüg

1. saapa- või kingasilm, (selle) metallrõngas kiŋŋa pusid, niid ep `itle küll mitte, niid kutsuvad `saapa eesid Jäm; kiŋŋa ~ `saapa iisid; iisi augud Khk; Mu kiŋŋa ees oo peelt ää tulnd; Saapa eesiauk oo nii pisike, et mette_p saa saapapaela otsa säält läbi aeda Kaa

2. (nõõbi-, kanga)kinnitusaas `iesid, `niidid `panna `pulkide `külge [pleekimisel], siis tuul ei vie `kaŋŋast edesi; `iesid õlivad `riidel ies [nõõpaukude asemel] Lüg

Vrd õös

ees³ ees MMg, ies Kuu KuuK Kod(ijes, jjs), g ikke härjaike pane härg ikkesse Kuu; kaks `ärgä vedid kõvass, ies sarvin; kui panid kaks `ärgä ette, õli kaks ijess. egäl ühel õma ijes ~ ies; ühel ärjäl õli üksik, jjs õli kahe õma; jjs õli pitk, üle kahe ärjä; rihmadega `panti jjs pähä; ärjäd ikken akavad minemä; ärjä ikked õllud sarvil ja künnetud; talvejjs (ühe härja ike talvistel vedudel); ärg `pantse ikke, siis sidotse `sarvi `külge `kinni `tüisel Kod; `ärge ees (kahe härja jaoks) MMg

ees- 1. (kohakäänetes võivad muutuda mõlemad osised) (ruumiliselt) eesmine 'Aidas oli ies 'nurgas pahemmat kätt suur kirst; Ies 'kõrtsis õlivad 'purjes mehed Lüg; Iesväli (kodulähedane põld) Jõh; Aja 'luomad iestahult (kodulähedane ahju) kodu IisR; vat igavene suur 'kõrge kivi on meitel säl, eesrannas Khk; kesse mind ette 'rinda (esiritta) laseb Muh; Kui vintsimees vintuulist ouru keerab ja eebel aa eesseisus siis vints tõstab Emm; [voki] luht oo eespulga ja tagapulga vahel Aud; eeskarjama kibe -- põle kedägi võtta [loomadel]; eeslõugas (kivi ahju esinurgas) Juu; Ies 'ammad Jür; kui sa [kihelkonnakoolis] juba ees 'saalis neli talvet ära käisid, siis läksid taha 'saali Pil

2. (ajaliselt, tähtsuselt) esimene pole ma ees 'järges oln Rid; sedäviisi kõnelesid, kes minu eesvanemad õlid Kod

Vrd ede-, een-, eest-

eese → enese

-eese Ls ise-eese

***eesebe** 'jisebe, 'ü-, 'jisep esmaspäev 'jisebe 'õhtu siss poig 'sündusi; 'jisep ma lätsi ärä; 'iiseb läits lina 'kakme; 'jisebe ja 'rjidi es aia 'karja edimest 'kõrda 'vällä Krk **Vrd** eesempe, eesmabe, eespäev

eesel 'ees|el g -li, -le hv eP ('ie-); 'jise|el g -le Hää KJn Trv, -li Krk San; 'ies(s)el g 'iesli R (g 'iesseli IisR Vai); eesel g 'eesle Krk; eesel, -l' g 'jisele Hel; eesel, -s- g 'eesli, -s-, essel' g 'esli Har; n, g 'eesli Nõo spor V; 'eessel Ran; 'jissel Hel; essel' Rõu Plv eesel pisike obune 'üstku 'iessel VNg; 'veikene saan vai regi õli taga. 'iesel õli rakkess ies Lüg; 'iesselil on kome ään ja 'suured 'korvad Vai; Mia ei põlõ 'eeslid u ~ 'ieslid van näin Khn; 'eesel ees ja taasel taga nokits pial ja kõkits kää = tiisliga vanker, sõitja, piits JMd; 'eesel one niisamasugune nagu obenegi, muku pätskääs ja madal Kod; essel' ütél miitel ol'l vangõrdõ 'jihn Rõu || (inimesest) 'Iesel 'tahtub ujuma oppida vast siis, kui juo vesi 'korvisses ulatub (rumal inimene proovib oma võimeid viimses hädas) Kuu; 'toine 'ütte 'toisele: sa oled üks 'iesel VNg; [mies] Ülani 'karvane ku 'iessel Lüg; lot'kõrv ning lolli näoga nagu 'eesel Juu; ta om rummal ku üt's 'jissel kunagi; niigu eeseld sorgi takast (inimesest, kes töötab ainult sunni varal) Hel

***eesempe** 'jisepe esmaspäev 'jisepe egä 'rjidi es ürajäte 'miastig tyyüd Hls **Vrd** eesebe

eesenbaan eesenbaan g -baani van raudtee Minu isa 'üttes, et eesenbaaniga sõideti ja kui mõni inimene nii kärmesti läks, 'õeldi: läheb ku eesenbaan Hää

eesepine 'jisepi|ne g -se esmaspäevane 'jisepine päe Krk

eesik¹ eesi|k g -ku Tõs PJg ülem; mõisavalitseja, tööjuhataja 'kiltred, kubjad aedameed on 'põrgus kõige ees [sellepärast kutsutakse neid] eesikud PJg

eesik² eesi|k g -ku Krl; pl eesiku[?] Har; 'ieži|g, -k g -ga Lei ?põldmurakas eesiku[?] omma[?] palu pääl, 'säärtse kuiva pääl Har; 'iežikmari Lei

eesik³ eesi|k g -ku VMr Sim spor TaPõ(g 'eesku MMg) VIPõ

1. esik; esine jave kivid õlid eesiku nukas; aeda eesik (mademed) Trm; saana eesik one esimene ja tõene oo saun. ennevanass õlid taludel suured saanad ja eesikud; ukse eesik oo egäl majal Kod; rat'ti 'eesku 'piäle pane kot't MMg; mine too 'kamre eesikust ära Pil; 'Saunas on eesik aga elumaeal on tuaedine SJN || kolikamber esiku kõrval – Plt

2. u laup rätt kõvass eesiku kül'jen Kod

Eesik eesi|k Lai Hel Võn Rõn Krl Har Röp, g -ku Saa Trm Kod KJn Krk San Vas, -ke Kod(jj-) Nõo Kam Ote, -gõ Se, -k' g -ge Rõu Plv; iesi|k g -gu, jee'ssik, 'jee- Lut; eesik

Urv; `iezik Lei; eesk Kam, g `eesku Har, -e San Se, -a Lut; `jjsk Ote van esmaspäeval sündinud lehma nimi *vanass* `paniti nädäläpäävade nimed eläjitele. `jjsik, töösik Kod; lehmäl `paniti Eesik [nimeks] `jjsibe Krk; Eesik ja Kolmik omma üte vannutsõ Ote; taalõ vasikalõ panõmi Eesk nimess, taa om `jjspä `sündünü Har; `Iesik, kohe läät. `iispäväne lihm. *kanoo jo ristitü i inäp* Lut Vrd Eedik, Eesike, Eesu, Esik

Eesike eesike = Eesik - Ote

eesikene dem < ees² pane `nüöpi `iesikese (aasa sisse) VNg; `Iesikesed (pastla külgaasad); Neil (pintsakuil) õlivad siis nüüp `augud neil siis `iesikesi ei õld; `kanga `iesikesed. kui `kangass maha `pliekima `tõmmetasse, nied on `kanga `külles. pulk `torgeta `iesikestest läbi Jõh Vrd öösike

eesi|raud kingsepa tööriist saapasilmade sisselöömiseks Eesiraud oli seike pisike raavast tehtud pulk. Teine ots oli vahede äärtega Kaa

ees|istuja kohtuistungi juhataja kie `kohto `lauva taga õli. `istus. sene `kõhta `üöldi ies `istuja Lüg; Oli eese eluaegu mütu raksu vallakohtu eesistujaks olnd Kaa; `kohtu ies `istuja VJg Vrd eest|istnik, -istuja

eesite esiti, esimeseks eesite õli inimeisi kasina; kõik kvalin `taštsid `minnä lugema eesite Kod Vrd eeste

ees|kamber (kohakäänetes võivad muutuda mõlemad osised) `peigme pulmalised jäid ette `kambri ja `pruudi pulmalised taha `kambri. ja siis isame `naine akkas ies `kambris `laulma Hlj; meil õli `reie tua `õtsas kaks `kambri, ies `kammer ja taga `kammer Lüg; koeast läks üks uks ees `kamre, teene läks rehetuppa. eeskammer oli suurem, sial oli sööma laud, `söödi. `tehti tööd; taga kammer oli väikem kui eeskammer Nis; ees `kamres oli sööma laud, sulaste tüdrukute asemed koa Juu; ies `kammer oli `vasta lõonat Kos; kojast lähäb [uks] ette `kambri Amb; Ees `kambris õli `akna kõhal söögilaud Trm; saanuvad talu ette `kambre Plt Vrd ede-, edi-, ee-, eest|kamber -kiri kirjalik ülesanne emakeelest, prooviks ettekirjutatu Ilukiri oli selline, et õpetaja oli `sulle eeskirja teind, pidid tegema ilukirja `järgi nagu eeskiri oli Mus; `estiks oli sial paberi pial, ieskiri me `üitsime, siis kirjutasime selle järele HljK Vrd eel-, eest|kiri; eeskirjutus -kirik altariuum õpetaje `juures oled siis ees `kirkus. pahu `jutlus siis tagand kirkust `jooksvad ede `kirku pahu `jutlust `kuulma Jäm Vrd edekirik -kirjutus eeskirjudus = eeskiri - Jäm Vrd eestkirjutus -koda esik a. u väliskoda; veranda siis on `suojemb kui ies koda ka on. ies koda tehä ette, mõni `laududest, mõni paneb `piened `palgid Lüg; vööras tuli eeskoda Käi; vöörkoda vöi eeskoda, läksin eeskotta Tor; kus se `enne sie ieskoda tuli -- paljas ukse esine oli ja sie oli kõik Kad; kui ta on `lihtne, siis ta on `jjskoda SJn b. kiriku eesruum kirgu eeskoda Jäm; [kirikuvaesed] olid Lihula kirikus -- ees kojass olid Kir Vrd edenköda, eest-, esi|koda

ees|käibija 1. talutaja [pime] keib nõnda oma meeld-mõtet `mööda, pole midagid ees `keibijad tarist Khk Vrd eestkäibija

2. isamees - Mus Vrd eeskäija, esikäibija

3. pruudi ees `käibija (saatja) Krj

ees|käija ees `keija u isamees - Mus Vrd eeskäibija -käsi pruudi saatja annete kogumisel Ruudi eeskäsi oli ka õige jutukas Jäm -kätt eeskätt (eeskujulik) põllumees PJg -külg (kohakäänetes võivad muutuda mõlemad osised) esikülg Tual õli kolm `akna, kaks `õtsas ja üks ies `küljes Lüg; [peldik] `Ömbert `rinki `löödi ka `laudadega ää. Ede `külge jähi uks Kaa; Saun oli rist `nurka -- ake oli ees `külges Pöi -lugeja usu eeslugejad (?palvevennad) Ans Vrd eestlugeja

eeslāne → eestlane

***eesmabe** `j̄ismabe Trv Hls; `iismaba, -e Trv; `iismābe Pst, -ā Vil esmaspäev läits `iismaba ommuku vara `veskile Trv; `j̄ismabe nädäl, ku `vihma tull; Tulev `j̄ismabes piab `valmis oleme Hls **Vrd** eesebe

eesmene eesmine [vedruvankri] `eesmest vedrud Pil

ees|menu eessõit(mine) `mõõga isäl õli mõök vüöl, `sõitas ies meno `ratsa obosega, siis kui sai `pulma vägi `pruudi majast `vällä Lüg

eesmäbāne esmaspäevane `eesmäbāne päe Mar

eesmält eesmält San, `j̄i- Har esmalt; esimest korda oksjani pääl üteldesse nii eesmält, tõeselt siss ku ju kolmandelt õegatess siss om tal asi joba käen San; `j̄ismält ku minemä nakat, siss omma jala ni_ `kangõ; ja pühapäävä hõigati kerikun `j̄ismält üless Har **Vrd** eesmäst

***eesmäne** `j̄j̄issmä|ne, `ii-, `iis- g -tse, -dse Har; `iisma|n, `iismä|n, `iis-, `iiz- g -dse Lei; `iismāne Lut, `iis- Kra esimene `iissmäne kell, tõnõ kell - - tuini ao peräst lüvväss viimāne kell; `j̄j̄issmäne t̄ȳy ol'l mul siihn ilman tsiku manh `käämine; `j̄j̄issmäne [viina] suutäüs om õnnõss, tõnõ rõõmuss, kolmass om jo `kurbusõss; `Iiismäst last `ül'ti kid'sipit'sitājäss. Tyy pedi pit'sitāmā, siss lõpõss kid'si ärä^p Har; `iisman pū'ū (püha), kesman pū'ū; kat'skümed `iisman; s̄q̄ss tu `lašti `k̄q̄iki `j̄j̄isman vällalõ; `kül'vi `iizmatšit (varaseid) `kakru Lei; `iismāne päiv (esmaspäev) Lut

ees|märk 1. (taotletav) siht, tähis on midagi `kihlavedamist või `võidu`juoksemist sis panema `sinna ies `märgi et ke `enne `sinna `jõuab Lüg; Eesmärk oli ikka olemas kus `minna ja mis teha Põi; eesmärgile `jõudma, `saama. ikke `õetse -- kui `valmis soab mõne suure töö, asja Tõs

2. eeskuju, näidis ku õppetaja kirutas `nuorematte `lastele `tahvlile ette aa pied siis üttel: iesmärk on siat, `tehka nii `muodi Lüg; `andas `alba ies `märki Vai; mõni lähäb kõige esimeseks töö `juure. tä nagu suur teiste eesmärk nüid töö `juures Mar

***eesmäst** esimest korda egass tyy j̄j̄ismäst is olõ is, tyy om jo^p ammust saani tyy `haiguss Har **Vrd** eesmält

ees|nimi esimene on iesnimi, tagumine on priinimi Lüg; Ees nimi on inimesel elu aja olnd aga perekonna nimed on uiemad Põi; eks igal ühel ole iesnimi ja liignimi JMD **Vrd** eestnimi

Eeso e(e)šo dem < Eesik - Se

ees|ots (kohakäanetes muutuvad mõlemad osised; piir substantiivi, adverbi ja postpositsiooni vahel pole selge) esiosa; algus *Ei sie* `lapse `rammutuma süü ole kui `leua jagamisel ies `otsas oli (õeld sõnakast tütrest) Kuu; `sieme vili, `võetasse -- `pahma iest `õtsast Lüg; keul on paadi ies `otsas Jõh; teise kuu ees `otsas `teeme `valmis Khk; *Mo nimi olnd õsna ees* `otsas Põi; Tuulamisel saadud eesotsavili oli parem Phl; *eest otst akkast* `peale. üks eest poolt teine takka poolt Mar; *Laõnõ käüs iest otsast taha* `otsa üle Khn; *esimesed* `ammad, mis suu ees `otsas oo PJg; *pialaud on suani ies* `otsas Hag; *siin ies ots on kanis nisuke pikk ia ein ikke* Amb; `kapsa ja niukst `nairi ja, kanep ja nihukese uba ja, olid siis [põldude] iesotsad olid nende jäoks jah Koe; *noh mehed kis j̄j̄s* `otses ol'd, *nj̄jd lõegasid* [leiva] Kõp -otsa algul ees `otsa on keik `raske Vll; *siin j̄j̄s* `otsa `oll'i, *mitu setu* `teiskud siga sai `preemias Vil **Vrd** eestotsa -**pidaja** iespidajā võrguvedamisel isik, kes paadininas istudes hoiab paati aerudega võrkudest vajalikus kauguses - Kuu

ees|pidi 1. edasi; edaspidi, (näoga) liikumissuunas ei saa eespidi ega taaspidi (edasi

ega tagasi) Jäm; *pidas obuse natuse* `kinni ja läks `jälle eespidi; *obu ajab ennast eespidi ning taaspidi* Khk; *eesspidi ölad* Pha; *Maja oli naa pisigene, et eespidi läksi sisse taaspidi tuli välja* Emm

2. edaspidi, tulevikus eespidi akedasse selle `tööga `jälle `pæele; *saab eespidi näha, mis saab* Khk; *Ta lubas eespidi selle asja `korda ajada* Kaa Vrd iespide

3. enne, varem Kui noorem [öde] läheb eespidi vanemat mehele, siis paneb vanema tõrre alla Sim

ees|pool I. adv 1. (ruumiliselt) ees *Kahe* `uksega [riidekapp], *iespuol neli* `riiulli, *tagapuol rippusid* `riided `varnas Lüg; *Ju seal ees pool veel vett on* Pöi; *tanu perse* `olli eesspuol Muh; *ees pool oo ikke ilus otr, ma tahapole põle saand* Mär; *ees pool jämedämäd teräd* Tõs; *silma `ammad oo puri ammaste* `järges. eespool PJg; *siit iespuol üks Saksi küla on* Kad; *aeda `räästaalune oli oma kolm `jalga eespool* Äks; [perenaine istus] `jüsspul ots, *kus leib* `olli KJn

2. edaspidi, tulevikus *Esimäste kala* `saatajaile maks [ülesostja] esimäse `kerra pääl *viel* `kümme-kond `senti `roh-kemb, *et ies puolgi* `tämale kalu `saadad Kuu; *ies-puoltulev, mis võib tulla, tulevik* JõeK; *jüsspyul `aegel jäetse sji* (põld) *karja kätte* Vil

II. prep 1. (ruumiliselt) ees `kapteni kajut on aladi peräss, *aga mies`konnal on ige tavaliselt iespuol* `masti Kuu; *se oli eespuol mind, mina oli tagabol* Emm; [kaks meest] *olid jälle eespuol mo* Noa; *Purjut oli iespuol* `mašti Khn; *kahelpool piad, eespuol kõrvade oo aiu kokad* PJg

Vrd eenpool

2. teised lapsed lugevad eespuol sind (loevad paremini kui sina) Phl

ees|poolt 1. (ruumiliselt) eest [altari ees] `kõrge parand, *kus lauale* `võetasse, ees-poolt oo madalam Vig

2. tulevikus, edaspidi *eks see asi ole veel eespuolt tulemas* Ris

ees|päev jss(s)päiv, ii- T V(jjss-, iiss- spor VId); `jss(s)pä, `ii- Kod Trv Hel T Urv Har Plv Lei, -pa Kod MMg Äks Hel KodT Kam Krl(`jsspe) Lei(`eispa, iisp); `iisbä Pst Puh Krl; `jssbä(ä) Ote; `jssba, `ii- Äks Trv San; `iespä, -a Lüg esmaspäev mõnel tulivad siis [pulmalised] pühäbä `õhta ärä, mõnel tulivad siis vast `iespä `õhtast ja `lõunest Lüg; *juba `jsspä ommogo vara läks `tjytle Kod; *mõnel pyul on iga pühäbä* `õhta `vasta `jssbat tants Äks; `jsspä ja töösibä om sellipäiv Nõo; *pühäpävä* `peeti pulm minu kodun ja `jsspa ommukust jaku jyyd enne `päivä `vjydi mehe poole Kam; *alasi ku pühäpäiv* `mjyjdä lätt, *siss tulö jssspäiv; pühäpäiväl lävä inemise kerikude,* `jsspä piät tjyjd tegemä Har; `iispäh ei olö hää tüüd alostöda; *sinine iispäiv* (pohmellipäev); *jssspävä latsõ*^p (esmaspäeviti kordusõppusel käivad vanemad õpilased) Plv; *pühäpäiv ödagosspoolö nimä lätsi jo* `mõisahe är^p, *iispäväst* `tüühhü `valmist Se; *jsspävä ma sõöd'a* `liina Lut Vrd eesebe -päevane iisspäivane Plv; *jssspä(ä)vä*ne g -dse Se; *iisspäivane* Lut; `jss(s)pä|ne, `ii- Kam Ote Rõu, g -se Kod(pa|ne), -tse Trv Nõo; ad `jssbätsel Ote esmaspäevane `jssspasel pääväl `sündinud [laps], *siis suab üks vaevaalune ja uale alune* Kod; *jsspäne päiv olna* `elde ja `rjydine päiv olna rikass; *jsspätsel pääväl vihalehessit es tuuvva, ihu nakana* `süitma Nõo; *jssbätsel päiväl es lasta* `karja `vällä Ote; *iisspävävdse*^p *päävä*^p *lävä*^p *sul kqgõ puul* `liuhka (poollogeldes) Se; *Iesik, kohe läät. iisspäivane lihm* Lut

ees|rinnas ees(pool) `Leuajagamise ajal iess `rinnass old (öeld lobisejast) Kuu; `niitmise `juures on üks eesrinnas ning teised tulavad `järke Khk -ruum saunaesik ies `ruumis `panna `riide ja taga `vihtleta ja `pessa Jõe; `saunas oli ikka kaks `ruumi.

`teises `pandi `riidesse, se oli eesruum Nis -sein esisein Mo `aegu siis oli toal ikka kolm akent, kaks ees `seinas ja üks tagu `seinas Kaa -seisus eesseisus - juhatus - Emm Vrd eestseisus

*eess|käsi tagasikätt ja iisskäsi tohi_i midäge tetä^p, ei tohi iisskäsi tarrõ `pükke^p, ei iisskäsi töösölõ midä `anda^p eih. `ül'däss õt ko iisskäsi kel'le midä annat sis olõ õi toolõ hüü, kel'le andass Se -käsilde vastu-, nuripidi iisskäsilde keerotõt lang - tu om taasperi keerotõt Se -peri iissperi, ii- Nõo Har Rõu Vas Se; iisspere Rõu (ruumiliselt) ettepoole, edaspidi; päripidi Huju `hullu, sa_{panõ}t kübäre taassperi pähä^p, panõ^p õks iissperi; iissperi pudsajõidõga kana om õks pallu ilusamb Har; Kül tä taarut' iisspere ja_{taasspere} (juurdles edasi ja tagasi), a_{teedä}saa õs midägi; Kundsä lat't `koeti katõ `vardaga^p. Iissperi kutõn `koeti hüvilde, taassperi jal_{paheldõ} Rõu; iissperi `prunti, taassperi `tandsu, mine mino peräst, astu hannast `vällä (laulesõnad jõulumängus) Se Vrd eessperilde, iihperi -perilde iissperilde, ii- Har Rõu Vas = eessperi mõni rattass (vokk) hurisõss, `tõukass iissperilde ja taassperilde; juudi kirutasõ taassperilde, ristirahvass kirutasõ iissperilde Har; lät's iissperilde Vas Vrd iihperildi

eest eest eP; iest R Khn KPõ I; iist, iist, ist (lausefoneetiliselt) Hää Pal Lai KJn Vil eL; ihest Pal; edess, ets Kod

I. adv I. (välj kohta või liikumissuunda) a. (ruumiliselt) eespoolt, -otsast; eespoolset alalt obone lüüb iest ja takka üless Lüg; seeme `võotakse keige eest [tuulamisel] Ans; eest `laetav püss Khk; [lehm] Lõi eest ja tagand üles ja läks Rei; ta (kala) sealt eest kada lähäb `sisse [mõrda] Phl; `templid `pandi `kanga `peale, siis ta pidas eest kõva ja laia Rid; ajab `peale `eesele, eest rokane kõik; [saanil] ülevelt pindpuu, mis käis eest peast taha leenini Mär; kus muld eest `kõrva läheb, see o adra kurk Lih; vesi on iest `ühmas `kinni, ei pääse `juosma Ris; et last ära lase `seie tuppa, pane uks iest `kinni JJn; se obene jokseb eest `nelja ja tagast `traavi Trm; einamaa oli eest lage Lai; vanaisa käis, `kaukaga särk `oll'i, iist rind `oll'i poha pal'las Vil; ma esi tõmmasi `amba iist maha Krk; edimätsel `olli `kergemb `riibu, tol `olli iist `valla Ran; miu veli ois kepi otst `kinni, siss vedäss [pimedat] iist Nõo; innevanast oll, hiuss lõigat iist lühembäss sõss Urv; Iist illos, takast tasane (õeld hästi istuvast uuest rõivast) Se; as ja eest (ja) teist taga põhjusest; mõttetult, tulutult Pole `asja eest teist taga, aga ta kobiseb ikka Põi; Sai asja eest, teist taga pēetäve (sai söimata) Emm; mene kedägi `asja `saama, kei `asja eest ja teist taga Mar; nosib poole `pääva seal, `asja eest, teist takka Mär; `tallab seda moad edasi tagasi `assa iest teist taga Koe; eest ja tagant igati, kõigiti; (eitavas lauses) üldse, mitte sugugi või kuskilt Teda kehuta ja `ut'sita küll iest ja tagant, aga ikke ei `jõuva `teistele järele; Ei `jõuva ei iest ei tagant IisR; Ei `inga eest äga takka (vaikib jonnakalt) Han; `naabrinaene naa tusane, eest ega takka ei tule sõnagi Mih; ta vihasteb kolm, neli `päävä. ei tule iist egä tagant sõna Krk; kae tedä iist ehk takst, ütesugune om mõlembild pyuld; tälle kõnela iist vai takast, vai kate `perse vaheld, ega temä ike sõna ei kuule Nõo | Kui ema eest ja takka kõik ää teeb, siis lapsed ei õpi tööd tegema Han b. aiste vahelt, rakkest mine päästa obused eest ee Khk; peimehe kodu pani ruut rattalt üles tõustes oma asemele `kindad, ja obuse eest `võtja sai `kindad omale Jaa; [ei] saa obost ise eest ää Mar; võta - rakenda obune eest `lahti Lai; mõtelnu et egä nä miu vaest ei võta, aga obese na võtava iist ärä Ran; nigu taha_{pallo} oll' lännu^p, nii päsnu_{hobõnõ} iist Vas c. segamast, jalust, tülist, teelt (ära); sulgemast, varjamast `kõrja oma jalad iest, ma pühin su jalad `vällä Lüg; mine ülantust tegemast eest ära Khk; Mis `autud `lasvad pärisest, katsu eest ää, et äi jää `alla Põi;

oea eest, ma pane tondi `taitsma Vig; ühed `riisusid [heina] `viirgu, teised `võtsid eest ära Sim; kasi ära ets `kõjramass Kod; pühi üst minemä, eläjäd tuleväd KJn; ku riisuts `einä, siss võets jala `kaupa üst; vanase `surriv üst ärä, nüid ta saa naist võtta Krk; tullu posti sõit `vasta, siss pidid tjjid `anma, üst kõrvale minemä Ran; võta tu raamat üst ärä, muidu saab rasvaga kokku; siss ku `väega suur vesi, siss tõmmatass vesi `värjä üst ärä Nõo; ma_panõ ta_kaasökösõ ärä iist San; latsökösõ, tulgõ üst, suurõ inemise tulõva `süümä Har; alambat `tüt'rikukõistki rikkap tünäss, et min' üst Vas

2. omalt kohalt või paigalt (hrl esiküljelt), küljest tuul lüõb `uksed iest maha Lüg; nua tera eest ee leind Khk; Einamaa ajad puhas eest ää `kistud Põi; Kui tahad õlut [ankrust] käde `saada, pead viki eest ee `vetma Emm; sigade laada pöör oo eest ää tulnd Mär; võta `vankre aesad eest ää ja pane uied Lih; tunnül naga üst ära tulnu Hää; lauda akken `jälle iest läind HJn; kas tõid aeda `võt'med iest ää Koe; `tõmmas nüõbi iest ära Iis; topid ärä tullud edess, tahavad `uudess jälle toppi Kod; sõss olli tjj pääl kirstu otsa laud üst är lännu Krk; kõogi `akna om ireveli kõik, satava üst ärä Nõo; kui [vikatit] `risti `luiskat, lätt terä ruttu üst maha Kam; ma `viska põllõ ka üst är' San; `aknõ kardinõ' `kuksi är' iist Krl; haami `tõmbass vallalõ ni pulga üst är' Se

3. (välj aega) a. enne, varem; eelnevalt Kõik asjad `lähtvad ega pää uiemaks ja vanad `kombed kaduvad ka eest ää Krj; vana piim ei sua eest ärä, uus piim tuleb `selgä (lapsi on tihti) Kod; [yanasti] `kõnneti üst (esimest korda) ark `atruaga, ja kõrrati ja seemendedi kah Puh; Ütle iist, siss ma' laula perrä Se b. varem kohal, ootamas Iatego ikke iest `leidib Lüg; et ta miul ülekohut tege, küll ta esi üst lõud (talle tasutakse kätte) Krk; lähäd sutt pagema, lõvväd karu kate pojaga üst Ran; egä üits levváp üst, mes tä tjjb, teku ääd vai `alba Nõo c. tulemas, tulevikus (oodata) tulavad ajad eest, ähk oo siis paramad peevad Khk; ei tiia, merätse päevä vjll üst võeva tulla Ran

4. käest, tegevus- või mõjusfäärast (eemale) küll nie `pelgavata `ninda_t `lähte `juoksu kohe iest VNg; [metsloom] kadub `jusku udu iest `vällä Lüg; ning [pruudi pulmalised tulid] peiu kodu, kodu `pandi väravad eest `kinni siis Jän; obu anna kätte mitte, jooseb tükki eest ää Muh; Laps äi lase easti [juukseid] liksuda keerab pee eest ee Emm; Kui see tuleänd üle metsa `puude lennab, mis metsapuud aga `linguvad eest ära Rei; petutas eest ää, ei leind kätte `kuskilt; läks teise kaela `peale ~ `kaela ja võt'tis töö eest ää Mär; ahunal on arjas sel'la pääl, nõnda et oia kääd üst, et `sisse ei lähe Hää; nää teesed sõid eest ää Juu; `varjasivad nooriku [peigmehe] eest ära Ksi; redutas eest ära, ei annagi kokko Pil; mõni tahts kana `kinni võtta, tõine kõssil' üst ärä Krk; nagu võtt üst ärä, ei tule `mjll'de Hel; üst varjule pannu Puh

II. postp 1. (välj kohta või liikumissuunda) a. (ruumiliselt) eespoolt, -otsast; eespooltelt alalt, lähedusest teine [viina]pudel läks teise renni eest läbi Ans; Nae jänene lidus üle tee just siit sammust meite eest Kaa; Toast tule eest `tullus on küll nii püme naagu lihaks kotti Põi; aga kõhu iest `jääti üks niipalju lageks rõivast (kurrutamata) Muh; toast läks kohe aho eest uks `kambri Mar; `põesa äärest tuli [hunt] ja `tõmmas talle mo `põlvede eest `kinni Mih; `Änglema küla `kallab [tee] jüst poe ukse iest Ris; nina eest läks ära Trm; küll keriku juurest ja `kõrtside eest varastadi [hobuseid] Äks; aga ku kolmass aigutemine ärä ollu, sõss `pernañ oki üst üles ja `vällä Krk; taa (põrsas) om `oigõ ku tä ei lää' su `jalgu üst Urv; lät'si sanna iist `müydä minemä Har; ma_põhe kah mitu kõrd aida üst lummõ Vas || peä otsa eest on nii `aige Juu; õtsa edess juakseb igi `alla Kod b. aiste vahelt, rakkest Päästa obu adra eest ää ka Põi; vanamees vettis obu `vankri eest ee Käi c. sulgemast, varjamast; segamast, jalust, tülist, teelt

(ära) `pilve lähäb `päivä iest `vällä Lüg; oja `valge eest ää, teine tahab kirjuta Khk; tä jo vana inimene, suri teiste eest ää Mar; mine `valge iest ää VMr; pakõ_ `valgõ iist, sa olõit hullõmb ku_ `mustlasõ immäne Har; kas_mu iist är^p minemä Se

2. omalt kohalt või paigalt (hrl esiküljel), küljest `päaval võttas `kruuvis `ukse iest lukku `lahti IisR; suured ma_i_lma nõõrid -- käisid [polgu adjutandil] `risti siit, rinna eest läbi Pee; vanast lõegati ame rinna iist `lahki ja, palistedi ärä Nõo

3. (välj aega) a. enne, varem; (teat aeg) tagasi `täma nädäla iest kävi VNg; `Oasta kuie `kümne eest olid sii veel puhas puust `roandad Pöi; ilja aa eest oln seal `nuhtluse sammus Muh; läks `teenima kahe-kolme `aasta eest Mar; eks se old kuue `kümne `seitsme `kümne `aasta eest, kui plüüdas said Ann; kas si oli kahe `aasta iist Pal; alles `il'la aja_est ühe nel'ä `kümne `aasta `iistki ma `oll'in `võeras pulmas KJn; olli vaist paari tunni iist, ku ta `surri Krk; ta `kuuli jo `mitmõ ajastaja iist vällä^p Har b. (teat aja) pärast kell saa veerändi eest kaits Krk; [sa] nopit kōik miu kasu kōjo ärä, mul os paari `aasta iist ratta puu olluva Nõo; kai `kellä, ol' viie iist kat's Vas; tek'ke no_rutto, roig lätt viie iist pyyl' [kuus] Rāp c. Täna sadas `umbest päeva eest (kogu päeva) Kaa

4. asemel, kellenagi või millenagi `toine oli `täma iest kara_ulis Vai; äga pää sulase eest (sulasena) `väljas Khk; maretabe künd `olle kõege param, see oo sõnniku eest Muh; `enni `õõti, et mets `olle `vaese mehe kasuka eest Mar; sa võid koera eest `aukuda küll mo `peale Mih; `portsasi `paridi [õllesse] umalade eest Kei; ma käisin tema eest seal töö, ta ise oli `aige Juu; püör oli nõõbi eest JJn; kes_si oo, kes sinu edess kohot käib! Kod; ei lase midägi tetä, kikk tege puha naise iist ärä Krk; siss pissetu -- emä poja iist Ran; `kartulipudrule `panti kañepijahu `õkva väe iist Nõo; imä võit ravva ja, nakass mu iist `kapstiid tsagama Vas; hoit last `hüäste kui uma latsõ iist - kui umma last Se; pidi võörast last uma iist Lut || (kellegi, millegi) võrra, väärt, (kellegagi, millegagi) võrdset, sama palju [ei] sõõ kassi eest (nii palju kui kass) ka mette Klk; On läbi ja läbi üks elu mees, mehe eest `väljas egas pool Pöi; jo `nendel `keikidel (lindudel) oma eest (omajagu) külm on Rei; lõhub tööd teha `metme mehe eest Vän; `kaste `iestki ei old [vihma] Amb; juba inimese edess väl'jän, mõni kes suure kasuga one Kod; sea olt kõva müjs, sea olt kolme mihe iist vällän Krk; ma nigu une iist (ähmaselt) oless kuulu et tä sääl om; ega sji müjss suur asi ei ole, aga `aotse aia iist käip küll; nüid ma ka_ks näe udsu iist (õige natuke) Nõo; `kergepük's ei olõ^p ka midägi iist inemine Kan; tel ei olõ karva iist (mitte sugugi) raha Har; ütest silmäst iks rõbahha vjil tühä iist (õige natuke) Vas; ei teia unõ `iistegi Lei; latsõ iist olõ_i^p `köhtu Lut

5. tasuks, katteks; vastu, väärtuses `õstas `kraami sada `viie `rupla iest Lüg; müä sain sene `vaiva iest küll üväst tasutust Vai; `lehmte eest oli maks [karjamaa kasutamisel] Jäm; ta_p saa säält midagid - teenib `palja inñe (ülespidamise) eest Khk; ühegid inna eest ää ei annaks Muh; vanast koera ja kassi eest vahetadi inimest Mar; `aitäh eest ei `anta midagi Mär; kaladõ, räemete iest käüsime enestele `leibä `ot'smas Khn; Pussiga ää `kerge `sõita küll, ku aga on, mis iist sa sõidad Hää; vasika või mul'lika iest saab torsu raha JJn; mua iest tuli `ilma `kõrged `reiti `maksta VMr; tänän leevä edess Kod; `olli ollud vägä tänulik selle `iistigi Vil; `ait'u-ma, `ait'u-ma `viikse iist ja vihakse iist Hls; ole terven nüit kigede iist, kige ää iist, sõõgi ja joogi iist Krk; vanal aal kopika iist sai suure saia nigu obese Ran; mina ei tule sulle liha iist ei luu iist `tjyyle Kam; taad [hobust] võit `osta_tyy henna iist Har; mõni and `mõskmise iist `kyulu (surnu) `kraami Rõu; tjyü eest om är^p tasot Plv; ma müü raha iist Kra

6. käest, tegevus- või mõjusfäärist (eemale) Olimme kohe `piesass `poiste iest `pei-

dus Kuu; `meie `mängisime siga, siis `tõine lei menikõrd kive `tõise iest `vällä; kao mu `silma iest `vällä et ma su `varju enämb ei nää Lüg; `Parti on paha pidada, sie `aagab kõik `puegade iest `nahka IisR; ta o selle mo eest nõnda ära mattand Jäm; kassid ajavad paigalist `järke, p_saa kohegile teste eest `minna; seda_b näü änam, see jähi `silmade eest varjule; kõssutasid saju eest labu `ääres; koer on nii inijisti, selle eest äb saa kippumagid Khk; `Talveks said adrad ikka ilma eest `räästa `alla `pandud Pöi; Ta pettis ennast mo eest ee Emm; a no koera eest oli teda (jänest) ea `lasta Noa; `varja last tuule ja tormi eest Tor; `aiguse ega ka surma ijst ei saa põgeneda Hää; pruudid käesid `kangest möda küla -- sai teste eest `joosta naa et Hag; ta oli -- `mitme valitsuse iest plehus JJn; rubis leiva meie iest kõik ära Kad; kana `võõra edess pissüb `lendu; sõda põgenikud tulid ära sõda edess Kod; last tuleb keelata tule, püssi ja naiste put'si eest Ksi; ärä latse ijst kikke ärä neeli Trv; miu ijst ta salašs Krk; ain om kuju, mitte ei lää vikati ijst maha; kit's joosep minu manu, penede ijst pakku Nõo; kui tsikule pane ää süük `moldi, siss -- ütstõse ijst lõbive ärä Kam; hoobi iust pakõt vällä^p, sõna iust ei saa `paeda^p Har; mõnikõrd käk'it raha ar^p -- `hinne ijst ka ar^p Vas; rehe `pelmise `aigo tulõ tuu iust `hoita, et mõni ohhak `silmä ei lää^p; pini krabõ kassi iust liha raaso är^p Röp; võtt ar latsõ ijst Se

7. pärast, tõttu; (teat) põhjusel; (kellegi, millegi) suhtes (hoolitsema jne) *eks old igä mure poja iest ja Kuu; kõhutõbi on `liikumas. `oiatasse juo sene iest; kui `teie `lüõta mind -- midä iest sie_nd õli Lüg; mis eest sa mind löid Jäm; kis teda selle eest `kiitand on? Khk; äi ma_p tia ta eest koa tagada üht, aga külap ta selle ää toob Pöi; Ma_p saa sünu [loba] eest kedradagid Emm; tahtn `reeke oma elu, äi ole nutu eest saan Phl; tema peab ikki mo eest oolt ja muret Mär; põbeli maas palund ja nutnd nende eest Mih; ussi eest ehmatub igäüks Vän; see saan oma jooma eest `aega `tõõle `minna HMD; vähä oli neid `luomi ja -- karda aena nende õnnetuse iest Jür; küll `omne pää muretseb ise oma iest Amb; ta ei õle inge ets yult `kannud egä iho ets; võõras `õptaja tegi põvva edess palvet Kod; ingetänu tehässe `surnute ijst KJn; sa piat `aige ijst oolitsem; mike ijst ma tage `kakle Krk; es `kohku ütigi tüü ijst tagasi Ran; mes ist ma siu `säangi lähä, ma `viska oma aseme `pääle Puh; `leidungi om ilu ijst ja ei lase `kül'mä kah `sisse Ote; sa_murõtat ta puu ijst, kink ijst sa ei olõ `vaiva nannu^p; mink iust siss toolõ andass Har; Es vanast `varga ijst midä `valva olõ õs; `Tsiku ja_pinne ijst `panti püür ussõlõ^p ette Rõu; noh tyy, `vargusõ ijst iks peläti [müstlasi] Vas; timmä jo nigu jummal' `nuhklõss patta iust Se; `hingi iust ka_pallõldass `paatrit Lut*

8. meelest, arust, arvates – S LäLo LäEd Tõs Khn Ris HMD *vaada, laste eest on ju pulma rööm suur rööm Ans; paakspuul pisikesed punased marjad, magusad veiste eest VII; Porsa õlut oli vanade meiste eest ea ja `terve; `Lamba eest olid aava lehed ead Pöi; see oli `meite eest üks rumal asi Muh; `seune varsa `muistus pees, siis oma eest veel mees ka Käi; ja upe supp, see oli ju mõne eest väga ea Noa; taloinimene oli jo `mõisneko eest looma sarnane Mar; Ühü eest - meelest kuld, teise eest - meelest muld Han; mõst - mio iest sie oli Tiiu Khn; minu eest lehe kaapssupp oli keige parem vel Ris*

9. a. jaoks, tarvis; kellelegi *eks sene iest [võrkude otsimiseks meres] oli juo sie, `naara Vai; sii sella peal oli koa üks väräb, mis `sakste eest `lahti `võeti Mar; ma ohverdasi -- `vaeste eest koa ühü krooni Tõs; selle ets õli [rehepeksmisel] inimene, kes tuld valv (valvas) Kod b. kaitseks, kasuks, huvides mis sa lehed teise eest `kostma Khk; [mindi] `Peeterborist siis abi `saama -- `rääkima õhõ ehk teise asja eest Pha; igä*

üks ise `eese eest `välläs Mar; taheti seda kooli `poiissi -- maha `lasta aga_s kooliürrad on seist tema iest; `tienijate ja moonakate iest valiti mind, saadikuks `Tartu Pee; on `õiguse iest väljass Iis; ei jõudnd `põldude ijst iä `olla KJn; temä akkass joba inimese aru `saama, küll ta nüid mõist `ende ijst olla Krk; mia `tük'se ike minijä ijst kõnelema, ike kahitsi tedä Nõo; mi_mehe^p ol'li_kah `hiidä iist plat'sih Vas; jummal' `võtku^p nurmõ ijst saista^p (palvesõnad) Se

10. jumala eest (kinnitussõnad) jumala iest! älä tule Vai; Aga, jumala ijst, nüid ei piaks änam `ühtegi kerjandest olema Hää; jumala iest, ma_i petnd sind Kos; jumala ijst, mia ei ole `võtnu su raha Nõo; jummal' ijst, sjo om `õigõ Se

III. prep üle ijst jõvnu tjiit nii `väega, tjiit `hiidäle `haigõt; `aigo sul es olõ^p tulla^p `tassampa. kihotat ijst `arvo Räp; sa olt ijst arvo `julgõ Se

eest → enese

eest- 1. (kohakäänetes võivad muutuda mõlemad osised) (ruumiliselt) eesmine, ees- mis sie iest `patrikud `aanti, sääl on seda närestikku küll Hlj; need eest mehed lasid [luigerivi] ette `otsa Noa; saani eest kori; siipool oo kaks rihalust: eest rihalune ja takka rihalune; `rehte peksetakse ees rihal Mär; [vikati löel] teene o eest pulk ja teene o tagant pulk Vig; Kirves `aeti punaseks, ijst äär raiuti `lõhki, `senna `panti nii kolme sõrme `laiune terasest leht vahel Hää; `enne olid suured ukseesised -- mis ees ukse `kohtas oli, se oli eest ukseesine; ohjad on eest otsast on rihmad, sis on nõörid takka otsast Juu; viis `põldu oli iga väilas; eestpõld ja keskväila põld ja takkapõld ja pikkpõld Pai; [põldude] iest otsad Koe; ja [pintsaku või palitu] eest nurgad jälle `kinni siit lõua alt Lai; eestkül'g KJn; võta ijst nurgast Hel; ku kot'pümme inemine, siss ol' ijstvido [sandi talutamisel] Rõu Vt ede-, edi-

2. (ajaliselt) esimene, eelnev eestroog oli `praetud kákid. siis supp, praad ja magus-roog Kir; eestpõlve `rahvad (noorem generatsioon) Han; `siante `olli ijstvanembide elu Hel; Üits ol' kol'kmise aigu ka ijstl'jüjjä; Ol' ka ijstmõskja ja takkastl'jüjjä San

Vrd ees-

3. ase-, vahelt- ijstkási no sji on `seuke ijst peremjjs või -perenaine; Obuse `kauplemisega enne, kis isi `seuke jutumjjs es ole, võt'is omal ijst' `rääkija Hää

eest|aeg tulevik ijstaeg on täädmata; Sji tegu jääb ijstaja `peale Hää -aega (ajast)

a. tulevikus `Lassin jah `kirstu `val'mis tiha, ijst `aega tuleb `tarvis; Mina ikki lähe ijst `aega ära oma laste `juure Hää b. minevikus Vanasti `õeldi: ijst `aega `olli nõnda või nõnda Hää

*eestak söömavahe äž `uomugu (täna hommikul) ma üte `ijstagu kaid'zi [karja] -- üte `ijstagu `ol'li kard'an Lei

eest|akatuses algul `Esmalt ijstakatuses vist lõngavabrikusi põlnu Hää

eestama¹ `eestama järele andma; raatsima se on nii kõva, et ei se `eesta ennast mette; Kas ta `eestas ka natugese [anda] Rei

eestama² `eestama Khk Kaa

1. higistama obu akab juba `eestama Khk

2. tilkuma; immitsema Kiha `eestab ülemise vitsa vahelt; Künal eestab (rasv jookseb põlemisel küünalt mööda alla) Kaa

eest|hammas lõikehammas esimised `ambad ehk iest `ambad on ies kõhe Jõh; `pialmesed eest `ammad on iki laiema kui alumised Ksi; eest `ammad ~ esimised `ammad Plt; [hobusel] tagumised on puri `ammad ja ijst `ammad KJn

eeste `eeste Vai Kod(eeste) MMg Lai, -s- Trm esiti `eeste lüüb `jalga maha, kepsutab `jalga; eeste õli [kirikus] eesti `jutlus ärä Kod Vrd eesite, eesti¹

ees|tegi|ja (töö)korraldaja a. eestöoline; juht OlnD suur ehitaja ja eestegija sääl [Audla mõisa ehitamisel] Pöi; `antslaäger oo `scokse müüri töö `juures ja puutöö `juures eestegija Aud; noh ta (naine) oli küögi tüdruk ja ma olin iestegija [mõisas] Hag; nõjd õlid eestegijäd, `mõisan, künd eden ja tõene tegi sedä `perrä Kod; Iistegijä saie tsipake rohkemb palka ka talu man Hel Vrd eestegija b. pulmade, matuste jne korraldaja - Mar

eest|heli sopran ega miul es ole ijsteli, mia laoli `altut Puh; ma lli esi ijsteli pääl (laulsin sopranit); nellä eli pääle laalava, edimäne eli om ijsteli Nõo

eesti¹ `eesti MMg Lai = eeste `eesti kõhe kui jõgi `lahti, sis tema `raidus [ahinguga hauge] MMg

Eesti, eesti² eesti LÄPõ(ii- Kul) Vig Tõs Tor spor Ha(ie-), Kad spor TaPõ, Krk Hel Ran Har Rõu Se, -s- Mär Aud Rap Kod; `eesti spor S, Mar Kse Kod Pal Krk Har Se/-s-/, `ie- R Ris JMD; esti Mar VII JõeK Plt Puh Nõo, -s- Räp Lut; ill `eesti Tor Ris, `esti Plv

1. (tsaariaegne kubermang) Eestimaa; (maailmasõdade vaheline) Eesti Vabariik `Iesti maa õli `Tallina maa. `Tallinama jago käis `Iestiga ühes Lüg; Seda (magus- haput leiba) akketi tegema `iesti ajal ja rukki `püüdlit Jõh; Oli kaua ää küll, aga surma ees tuli tagasi `Eesti Pöi; eesti riik Tõs; ega `enne põln eestid ega `eestlasi, siis oli kõik ikke maarahvas Aud; eesti kroon, seüt; eesti mark, pein Rap; sie oli koa viel iesti valitsuse aeg alles; sie vana iesti `aegne (väga vana) HJn; `eesti aeg ta (Mustvee) linna nime `alla `panti Kod; ku tule mõni ilma pööre, sõss nõj eesti rahase ei massa ääp midägi Krk; tulliva siia? `Eesti Plv; esti `aigu kävevä kalamehe? järvele kümme vai kat'skümmed kilo `meetrit `kaugölõ Räp || tõese om nüid sääl Võru pyyl, sina siin Estin (Tartumaal) `eestläste siän Puh

2. Eestile või eestlastele kuuluv või omane a. eestipärane, -keelne; eesti soost minu ajal `panti `lapselle ikke `iesti nimi Lüg; `eesti ema ning isa venelane Jäm; Tä saab `eesti keelest aru küll aga nää `vastu äi räägi Pöi; te olete justkui `eesti mees Muh; minu `aeges ta on old kõik aeg eesti küla Noa; `eesti `töölised `tahtsid `palka `juure saha Mar; mõesa ollendrel käis eesti leht Kos; eeste õli [kirikus] eesti `jutlus ärä; vene küläd one lähikesed, `eesti küläd one `kaugel tõene tõsess Kod; vana eesti keel (öeld oma murdest) Ksi; `eesti (sileda ninaotsaga) pastal Krk; eesti `kirvet olliva silmä mant teräni õigõ küllegä Ran; maarahvass on üldäss eesti rahvass Rõu || mitte setu `ketraminõ om eesti sõna, a meil om prääditäminõ; Vai pal'lo no inäp seto `rõivetke `peetäss, nooril jo kõigil `eesti `rõiva `säläh Se b. kohalik tõug või sort, maatõug oboste `kohta `öötasse, et `eesti `tõugu ja `araa-bia `tõugu Mar; üks oo `ildani kuusk, sehuke allaste okastega ja teene kuusk see oo eesti kuusk Vig; vana esti `tõugu `lehmi oli vanast ka JõeK; eesti rukki õli peenikene, ei `kasvand pikk Trm; tõu pul' õli, aga emä puhas eesti verd; nõjd õleva eesti `tõugu, nõjd `val'kjad punased [hobused] Kod; vana `eesti `lamba, nõj olli `kange `terve ja tugeve; robentski rüäl ei ole iki siandsd `jõudu, ku `eesti rüäl - - `eesti rüäl om peenikse, pikä terä Krk

3. luteri- ja [mees] `ütles, et `iesti kirik ei ole muud, kui üks tukkumise koht Jõe; `Iesti hri ~ lütteruse usk IisR; iesti kirikus korjati raha Ris

Eesti|maa: Mõisas olid kahed `lambad, proua `lambad, või eestimaa `lambad ja saksamaa `lambad; Vanal aal olid need vek'ed eestima `lambad Amb

eest|istnik - 'istni|k g -ku = eestistuja 'kohtu eest 'istniku amet oli mu käe pae-
gal PJg -istuja eesistuja 'kohtu eest 'istuja Tõs Vrd eestistnik -kamber eeskamber
Rehetoaga majal oli kaks kambert. Eestkamber oli talvel külm, sial elati sui Han; iest
'kamber ja tagu 'kamber JMd; elumaja iest 'kamber ja taga 'kamber VJg; Eest 'kamres
oli söögilaud, kus kõik talu pere üheskoos sõi SJn -kiri eeskiri, prooviks ettekirjutatu
jüstkiri olli ehen, selle 'järgi me kirjutim Krk -kirjutus jüstkirotuuss prooviks ettekir-
jutatu - Se Vrd eeskirjutus -koda a. väliskoda; veranda eestkoda Phl; takka koda ja
eest koda oo koa. nüüd uemal ajal oo kaks koda Mar; iestkoda on tua ukse ies; mine too
iestkojast luud ära Kos; aidad olivad, 'kamber ja iestkoda JõEK b. kiriku eestkoda (ees-
ruum) Mar Vrd eeskoda -kostja a. hooldaja kui isa ee suri siis oli lastel eest 'kostja
Khk; iust 'kostja piät latsõ varandusõ 'perrä 'kaema, ku vanõmba om vällä koolu^p Har
b. kaitsja, kellegi eest kõneleja mes eest 'seisja ja eest 'kostja sa mol oled Mar; palub
enesele nagu iest 'kostjaks, siis et reagi sina Hag; ta esi 'olli 'väega nyur, es 'julge
kõnelda [kohtus], 'jüst 'kostja kõnel Nõo; jüst 'kostja -- tä kost jüst Se

eest|käibija 1. talutaja pime mees, minu isa oli 'talle eest 'käibijaks. eest 'käibija
- kääst 'kinni veab oma järel VII

2. pruudi saatja annete kogumisel 'ermus 'uhke tubakakot't oli eest 'keibijal
Vrd eeskäibija, eestkäija

eest|käija 1. talutaja sandil oo eest 'käija; 'esteks noored [härjad] olid, siis oli
[kündmisel] eest 'käija Mär; minu iest 'käija, kes mind tiel juhib ehk talutab VJg

2. pruudi saatja annete kogumisel eest 'käijaks oli suuremast 'sõuke ia suuvärgiga
inimene. eest 'käija käis ees Krj; iga pää oli uus eest 'käija. eest 'käija kää oli villakot't,
ninatubaka sari ja 'uhke, 'pärdlitega ja kardpaeldega tubaka kot't Jaa

Vrd eestkäibija

3. esimees ta on selle seltsi eest 'käija Juu

eest|käsi 1. eeskäsi (kaardimängus), õigus esimesena kaarti välja käia eest käsi ja
tagast käsi Trm Vrd eehkäsi

2. peremehe asemik jüstkäsi no sijn on 'seuke jüstperemjys või -perenaine Hää

eest|käsildi eestkätt (lööma) iustkäsildi hiidät ~ lei^p Vas -kätt esimeses järjekorras,
esimesena Selle töö teeme eestkätt valmis, siis vetame teise töö käde; Eestkättmees (isik,
kellel on esimesena õigus midagi teha, nt kaardimängus välja käia) Kaa; pajosit kooritse,
mia 'kyrdse jüst kätt. sai seandse nuka, kost kennig es koori Hls; sina mängit [kaardi]
jüst kätt 'vällä Krk -künd maakündmine [palkas] mõne kääst obuse mõneks päavaks,
[kui oli] eest 'kündi ehk sedasi suuremad tegemest Pil -lahkja jüst 'lahkja kirves, millega
lүүiakse palgid suurest laastust - Har

eestlane 'eestla|ne eP Trv Hel Rõu, 'ie- R('iest[ɨ]lai|ne VNg Vai) spor KPõ, 'j-
Kõp Vil, 'eestla|nõ San, 'eestlä|ne Khn TLä TMr V(-ni Krl; 'eesl- Se, -sl- Rõu Vas),
'ie- Vai, 'estlä|ne Nõo Võn Rõu Röp Se, 'es- Röp Se, g -se; kom 'estlasega Vil; pl
'estlased Ris

1. eestlane 'iestlased, mis 'Tallina kubermanngu all. 'teised olivad 'tartlased Vai;
ma ole ikka vana 'eestlane ise (räägin murret) Khk; [Asva linnamäel] sial oli eland
vanad 'estlased eluaa Põi; sula 'eestlane aga must nagu juut Var; ega 'estlased põle
ka puhast 'tõugu, mõned on 'valgemad, mõned mustemad Kos; nied rässepad olid ikke
'iestlased VMr; 'eestlased eväd kõnni 'üstegi peiruga, suavad kua mehele Kod; 'eest-
lased ollid, kes 'kõrtsa pidasid Vil; 'eestlane üle viie põlve ei seisä rikass Krk; neil
olli jo 'vaese 'rõõva ka vana 'eestlasil Hel; saksad võt'iva selle keriku ärä ja ajasiva

-- 'väl'lä 'eestläset säält kerikust TMr; inne ol' öks maa rahvass, no nakati 'estlāsiss 'kutsma Rõu; 'lätläisi siih om ni 'eestläisi Vas Vrd eestline || teat paikkonna elanik; mitte setu sie oli 'iestlane (maamurde kõneleja), ei old 'rantlane Kuu; 'tüt'rik 'opse liina keele 'sel'gess -- es kõnele nigu 'eestläse (tartumaalased) kõneleva Nõo; 'estlāne 'ütless rohilinõ a mi 'üttele hal'ass; säält (Piusast läänes) omma^p jo^p 'eestläste talo^p; 'eestläse ineminõ tul'l Se

2. (taim) 'valged 'eestlased (kartulisort) Tõs; vanad 'eestlased o ühed lilled. roosad ja 'valged õied ja 'õitsevad kaua Aud

eest|laulja eeslaulja 'väike Made ollu sõnassepp, jüst 'laulja, tõise kihuten taga 'järgi Krk

eestline p 'eestlist San; 'eestle|ne g -se Emm eestlane säält polgun es ole tol kõrral mitte üte 'eestlist enne meid San

eest|lugeja lahusulistele jutlustaja [ta] Oli veel ko laste rubide paneja, ja keis ko veel 'palve majades eest lugejaks Mus; Vana oli külas teiste eest lugeja, käis 'palve 'tundides naistele lugemas Põi Vrd eeslugeja -mineja eestöoline; juht Ninamjjs, sjj on 'seuke jüstmineja, teste jüstvidaja Hää; tyy peremjjs, jüst mineje ja 'okman nagu talude pääl kutsuti, nagu niidäve, temä om kige ehen Hls -minek sissemaks säidsekümmend viis 'ruublit jüstminekit Rõu -nimi eesnimi mis ta ristitud nimi oo ~ eestnimi Mär; üks on ikke iestnimi ja teine on liignimi Kad; jüstnimi ja priinimi KJn; ta (laps) läit's 'kyyli, es tää, mis esäl jüstnimi olli Krk -nõela eelpistega Traageldamene, sis pisteti pikalt jüstnõela edesi, päris jüst nõela 'olli sjjsamma, aga ilusad tihidad 'pistmed Hää

eestok 'eesto|k Nai, g -ki Khk väiksem (jäält veetav) paat pisine paet millel tallad all olid, raud tallad see 'üiti 'eestokiks ning, selle 'peele panid siis nee, [püütud] 'ülged Khk Vrd heistuk

eest|otsa algul kõhe iest 'õtsa, 'algusses akkab 'pääle lugemine ja lähäb edesi 'ühte 'pukku Lüg; eest 'otsa läksid muedu 'noidlema, siss akkasid 'riidlema Tõs; Mõni 'ütleb 'alguses või akatuses, mõni 'ütleb jüst 'otsa Hää; mehed rabasid -- jüst 'otsa 'lyydi siss sedä tüve 'vastu 'penki Kõp; iust 'otsa 'olli ta (veski) iki nende kähen Pst; jüst 'otsa olet 'arva 'lasken levä [ahju], viimätse otsan olet kokku 'kiulun Krk Vrd eesotsa, eestotsast -otsast = eestotsa kui kanermu kukketab 'latvast, siis piäb iest 'otsast kõhe 'augusti 'päivädel rukki maha tegemaie; rukkid tehässe juo 'augusti iest 'otsast maha Lüg; eks eest otsast ikke 'üiti koa noorik, pärast läks se nimi juba vanass Vig; eestotst ei soan aru, mis ta 'rääkis Tõs -pakk 'kanga eestpakk kangastelgede külgpuid eest ühendav vahepuu – Mar -palve kellegi eest või nimel tehtav palve kerikus 'tehti küll iest 'palvet, kes 'lauakeriku 'läksid. kes 'pihtile 'võeti, sie õli ka iest 'palve Lüg; 'aige inimese eest paludaste ~ palutakse -- 'aige inimese eestpalve Jäm; eestpalve oo papti-sti usu sees Mar; pärast 'jutlust kui õpetaja tieb, siis üeldakse et tieb kiriku iestpalvet Hag; tyy jüst 'lasti õpõtajal jumalat pallõlda. jüst 'palvõ Har Vrd eenpalve -piste eelpiste ma 'aksi eest pistet 'õmblema. tagant piste 'actasse tagant 'nõõla Khk; rist 'pistmed oo 'risti. eest 'pistmed o üheteise 'körvas Muh; [käsitsi topeltõmblusel riide] Üks jear jäi madalam ja teine jäi sedasi ülesse 'poole. See (madalam äär) 'aeti nõela eest 'pistega 'kinni Amb -poolt adv, prep eest, eestotsast Iestpuold 'hammaste 'rääkimä (rääkima teisiti, kui ise mõtleb) Kuu; akkavad 'niitama siis ikke iest puold 'pääle Lüg; kabja kida. tagand poolt on ta lai ning eest poolt leheb ta vaheks Khk; eestpoolt oo ikke ilus küll see obune, aga takka poolt oo naa terav Mär; 'tuhkrul pitergused, edesspyylyt laiamad, tagass 'kitsamad jäl'jed Kod; rihaaluse väraavid ol'lid 'lahti, jüstpoolt, tagatpoolt, tuul

tuleb ilusti `sesse SJn; juuste `kakje om must, jüstpyyllt karune, paks perse taga Krk; mina kääni jüstpyyllt `tõisi linaveere seest kumarusi timäst `taadepoole Ote; sa_{lt} külh kurjavaimu kenä, iüstpyyllt kirriv, takast hal'lass Har

eestrahv `iestrahv Sim, `est-lis, `eestrah(a)v, eestrahav Kod, g-rahvi van pigimust ostetud värv oli `mulgi `iestrahvi `musta rüet Sim; eestrahav, õli tükiline, mussad tükid. arjuklased aänid Kod

est|saisja 1. eestkostja, kaitsja selle tel om ädä et, tel ei olõ iist `saisjat San Vrd eestseisja

2. lahkusuliste jutlustaja `palvõesändäle `viidi `kraami, tyy ol' jüst `saisja Han

est|saisuss eestseisus piimä ühisusel om jüst `saisuss Puh

est|seisja 1. a. hooldaja `lastel suri isä `vällä. valiti sugulastest iest `sõisja kie `uolitses `neie iest Lüg; `vaestelaste ja lesk`naiste eest `seisja on Emm; kui mehed ää surevad, siis naistel oo need eest `seisjad ja `ooldajad Mar b. kaitsja, kellegi eest kõneleja; käendaja kie iast ei `muistand `rääkida. võis -- võttada kie `rääkis `tõise iest. sie õli iest `sõisaja Lüg; käemehed on eest `seisjad Juu; prokurör, sie on peale `käija aga ahvokat't sie on eestseisja Trm Vrd eestsaisja

2. kiriku eest `seisja (kiriku majandusajade korraldaja ja vaimuliku abistaja) Juu eest|seisus juhatus Selle (haridusseltsi) eestseisuses ma oli ka, kassa ning raamatukogu olid mu mureks Kaa; sel'si eest `seisus Mär; `kohto eest `seisus on küll Juu Vrd eesseisus, eestsaisus -sõitjanaine pulmaametimees Sepli pani [pruudi] pähe eest-sõitjanaine Käi -tegija eestegija ega mool siis eest tegijad põln [kui mees suri] Kse; olin sel ajal `Aiva `mõisas tiumeheks, siis na iest tegijaks Hag; Viimasel aal veiksemas mõisates kadus kuppjate seisus ära. Sai nimetuse eesttegija vai eestegija Trm; jüsttegijä (eriti mõisas) KJn; `Olli vanapoiss kaitskümment aastet Piiril tiinin, jüsttegijä Hel-tuba eesttuba Mar VJg Trm eesttuba -tulev = eesttulev eest tulev pühapää on vana jaanipää Ris; eesttuleval aeal (tulevikus); eks eesttulevad `aastad `näita, mis sest `krillimisest `väl'ta tuleb Lai -tulevane tulevane, tuleviku- ta läheb oma `surnu `aida `vaatme, et kus tema eesttulevane `jälle `puhkepaik saab ka oleme sii `surnuajas Ans

ees|tuba (kohakäänetes võivad muutuda mõlemad osised) 1. eeskamber tagatuas `tarvis pidada `puhta, iestuas `tiema tüöd Lüg; aga need kaks `naabripereimest olid eestoas. `järge `ootamas [härä jutule pääsemiseks] Mär; kui neid (tube) paelu on, eesttuba ja tagumene tuba Juu; tüdruk ja sulane nied magasid ikke sial iestuas siis KuuK; [tapikõrtsil ehitati] kuhugille kõrtsi ettetuppa `nurka nisukene sõre `laudadest putka kuhu vangid `üesseks `sisse `pandud nagu `puuri Kad; Jüstoaas põln'd `kuskil arilikult muud ku pik'k rist `jalgega sõõgi laud ja kaks pikkä `peñki Vil || toa uksepoolne osa [mõisamajadel] üks `ainus tuba oli. aga `õõti ikke, et mine too see asi eestoast ää, ja mine too taka toast ää Mar

2. u esik - Khk

est|uks kui eest uksest `kiriku lehed, siis säää on `santide `kamber [kiriku külgsis-sekäigu kõrval] Khk; õue uks, mis õuest lähäb kotta. mõni `ütleb eest uks Nis; eestuks (läheb kojast kambri) Juu

ees|tulev tulev, saabuv, järgmine iestuleval nädälal lähan Lügänuse Lüg; `mööda-läind `oastad sa tead, aga ega eestulevad `oastad tea, mis see toob; eestuleval pääväl ehk soame midägi tehä Juu Vrd een-, eest-, ette|tulev

est|vedaja 1. a. algataja, juht `toine ikke oli `lauluski iestvedaja, ken ikke on `julgemb VNg; iestvedäjä, kie [mõisa] tüö `juures `tõiste ies käis; üks luom käis alali

'karja ies, 'karja iestvedäjä Lüg; Nee (vallakirjutaja ja kooliõpetaja) sii 'rahvale ikka nõu 'antsid ja suured eest vädajad ning 'seisjad olid Pöi; see (pahur loom) oo suur eest vidäjä igäs kohes. viib teised ajast 'vällä ja Mar; Sa lt iks egän paigan tu nõnamjiss ja jüstvedäjä Urv b. talutaja lähäb nagu sañdi edessvedäjä, lähäb ulgamatass rahavass läbi Kod; 'olli 'pimme, käis 'santman, tütar 'olli jüstvedäjä Nõo; täl (pimedal) ol'i jüstvidäjä kah, kes jüst vidäs tjjid piti Kam; [sant] ol' ka otsani_pümme, tyyl ol' vjil jüstvitäi Vas c. Tyy jüstvidaja^p (hum lusikad) ka lavva pääle Röp

2. (kosja- või pulmaametimees) a. isamees eestvedaja teeb 'kaupa kui kosjad oo Muh b. kaasanaine pruudil oli ikke eestvidaja, kui laalatselle läksid, eestvidaja eit käis ees, pani põlle ette ja müt'si pähä, tegi 'õhta aset ja viis pruudid- 'peimed magama Juu

3. lumesahk 'enni 'mõisas 'aeti 'ärgega teed 'puhtaks -- suur lume sahk oli. see oli eestvidäjä; see lume sahk või eestvidäjä oli 'neoke suur, puust 'tehti. ja sahare 'löödi laudu 'ümber; mõisa õuet ja 'seldu 'aeti selle eestvidäjäga tühäks Mar

eest|võtja (töö)juhataja; ettevõtja eest'võtja oli ette'võtja, kes võltis ehituse teha või -- siis 'palkas 'töölisi Lai; vana perremiis 'kyyli vällä^p, n_om sääl tyy vanõmb sulahanõ, tyy tyy iist'võtja Har; [ta] ol' iks terräv ku nõgõl, tyy ol' iks jüst'võtja ja plaani'andja Vas; üts ol' jüst'võtja - 'hirsnik saat' sõna (määras püügilemineku aja ja kutsus kalurid kokku), võtt raha 'vasta, timä ol' nigu peremjiss Se -värat = eestvärav [rehealusel] Tagapool 'külles 'olli tagatvärat ja õuepool eestvärat SJn; pañds jüst väratist 'vällä ku kolin (oksendas) Krk -värav rehealuse esivärav kui 'villa 'veetasse, siis oo mõlemad väräbad 'lahti. eestväräbad ja takkaväräbad. kui tuulati, siis olid koa mõlemad 'lahti; eestväräbad olid rehel, ja takkaväräbad. ja rehalsel oo koa; eest väräbast alati keiasse Mar; tagavärava all kasvab kanep, sitavedu käib eest värava kaudu (õeld, kui keegi oksendas) Lai Vrd eestvärat -õigus eesõigus kõege vanemal [vennal] oli eest'õigus Aud; iest'õigus (sepal, veskil jne esimese tulijana) Ris; vanal [rentnikul] jüst'õigus küll oli, aga ku teene [oksjonil] üle pakkus, võtab ära Äks; ta müis oma koha jüst'õiguse teesele ära KJn; ku sa 'randa lätsid, siss pidi sul olema viina pudel ligi, siss oli sul jüst'õigus [kalu] saia Pst; miul olli kolmas jüst'õigus (olin kroonuteenistusest vaba) Hel; tel om iist'õiguss ma^p ei saa inäb sulle^p anda^p Krl

*eestämä jüstämä 'ie-; 'iista- rakendama minē šina 'iestä opõn 'vehmride vei rat'tidõ d'a rek'ke vei 'saani vei 'äk'li; opõn jüstädäss; 'iistame obõsõ reel jette Lei

eest|hääl 1. sopran 'tiiskañt on jüst iäl KJn; ma laula iki jüst äält Krk

2. viis, meloodia jüst ääled (kandle viisikeeled); [lõõts] Pil' õeldi kahe 'riaga sellepäräst, et tal parema käe pyul kaks rida lahvi 'nyypä 'olli. Selle poole pääl mäñgäti jüst äält Vil

eest|ütteleja = eesütteleja olõ sa ka iist'üt'lejä. iist'üt'lejä piät sõnolinõ olõma Se

ees|õigus vanemal pujal õli ies'õigus maad 'saada -- siis ta pidi 'tõistele [lastele] rahas 'vällä 'maksama; vanemmal on ikke ies'õiguss, õde sai 'enne [peksa] ja mina 'iljamb Lüg; ma ole ammu sii oodand, mool on nüid ees'õigus ede 'saaja Vll; kui mitu last on peres, sis kõege vanemal on ees'õigus, sis soab selle koha või vara Juu; Maa saajad 'ol'id paiuki pääle saanud soldatid ja teesed jüs'õiguse mehed Vil Vrd eestõigus -õu 'Tembas sis sinise 'kirjuks kogu jala ja 'haige süü oli 'surma ies'ouess Kuu; üks on ees oue, mis peeva pool on, teina on taga oue Emm; Eesoue (oli mõnikord karja-õueks, mõnikord puhasõueks) Han Vrd edeõu -ütteleja eeslaulja, laulusõnade etteütteleja Vanasti sai 'talgusel paelu laaletud. Üks 'olli ikki jüs'ütteleja -- 'Ulka rahvast 'olli kyys, jüs'ütteleja 'ütles riä ette ja teesed korrasid kõik järele KJn Vrd eesütteleja

eetama¹ `eetama Khk Krj Vll Jaa Pöi Muh

1. käsitsi heideid või köiekeret valmistama kuidas ühekorra kõöve `keesid `eedati. vana `Mihkel `eetas kaabergitest ning kanebitest ning takkudest Khk; päti talla `lõnga `eetama Vll; takud `eetati näpu vahel `eideks. keer `aeti `peale. sis aketi `ketrama Jaa; takud `eetitse kogu ja tehjatse keed, kui `köisi tehjatse Pöi

2. fig a. pikalt või palju rääkima `eetab ikka lubada `peale aga anna üht mitte; see `eetab nii kenad magusad juttu et Muh b. kugistama `eetab `toitu `sisse Krj

Vrd heietama

eetama² `eetama IisR Kod, -ämä KJn e-häälikut ütlemata tämä nimi oo Eemilie. aga kes akkab `eetama. ike `ütleväd Miili Kod; mis sa `eetad, igäl sõnal ee järel KJn

eeter `eeter KJn; `iet|er g -re Kos; eeder g -i Rõu Se(-õr); eeder kom `eetriga Plv; `eeteri- Rõu

1. liikva mõned võtavad `ietert viina iest Kos; sidroni `eeter, ostan pudeliga KJn; eeder tük'iss är_ `hiingümä; mul ku ma eederit võta, sõss tulõ suust vett; tyy ol' suurõ veini pudõli `saarnanõ tyy eederiputõl, ja säääl ol' kaubõlda eeder; eederiklaas (jalaga napsiklaas) Rõu; kirot `eetriga `määrmise roht Plv; haramjõss - ol' karbih eederit Se **Vrd** jeegõr

2. sahariin - Se

eetsi `eetsi Kaa Jaa Muh; eetsi Emm

1. (liikumisel) kaugemale ettepoole, pärisuunas mine `eetsi Jaa; `joosis `eetsi `taatsi Pöi; muedu saa enam `eetsi kui kargu varal; nii vali tuul et, aga nii `pissi läks `veski `eetsi; pilved `lähtvad `eetsi küll, aga `pissi; ma `aatasi (vaatasin) ikka `eetsi ja takatsi; teese `kääga lapid [võrku] `eetsi ja võtad kala koa [välja] Muh; Jähi oma asjaga niipi, äi muista änam eetsi äga taatsi minna Emm

2. ajalisel kaugemale ta katsub kuidas selle päeva `eetsi saab; katsub selle päeva `eetsi aada Muh

3. jätkuvalt, üha, endist viisi kui kaua see `eetsi lähäb (kestab) Muh

4. saavutustelt kaugemale, paremuse poole elu läheb `eetsi jälle uiest; siis jõvate oma `tõoga ennem `eetsi Muh **Vrd** edasi, edetsi

eetsikas eetsikas hum kõht kas eetsikas juba ele Pöi

***eetsikku** `jõitsikku Kan, `ii- Urv pitsis, eesrakendis vanast ku saksa sõidiva[?], sõss kat's hobõst ol' iks kõrvutsikku, kolmass ol' `jõitsikku. tyy mis `jõitsikku, tyy ol' pit'sihobõnõ Kan; kat's tük'kü `kõrvusi ja kolmass `iitsikku ja neläss `panti `taadõ `jyyskma, tõlla `taadõ Urv **Vrd** edetsik(k)u, iitsimi

eetsidpidi `eetsi- Khk Kär Mus Kaa Vll Pöi(-e-)

1. (näoga) liikumissuunas, ettepoole tõmma vähe obu `eetsi pidi Khk; teine `istus `eetsidpidi ja teine `taatsidpidi `vankris Mus; teine keis ees `taatsidpidi, teine `eetsidpidi Kaa **Vrd** edetsidpidi

2. tulevikus, mõne aja pärast Eks ma ühekorra eetsidpidi ikka katsu tasuda ka Kaa; `eetsidpidi nääme, kui `aega soand, siiss võtame ka `jälle käsile Pöi; küll ma näe, kuidas `eetsi pidi elu regi jooseb Muh

Vrd eetsidpidi

eetsid|pidi 1. (näoga) liikumissuunas, ettepoole Vaada ikka `eetsidpidi ning vahel ka `taatsidpidi [tee peal] Kaa

2. edaspidi, tulevikus Ma tule `teitele ühekorra `eetsidpidi Kaa

Vrd eetsidpidi

Eeva: `aadamast ning eevast saadik (väga kaugelt) sugulased Khk; akab ievast `aadamast `piaale, tiab kõigist assast `riakida Hag; igavest vanad [majad], `aadamast ja eevast Plt

eeve eeve g `eebe Tõs; eeve(s) g `eeve Han; n, g eeve Kse, eebe Tõs; eebe Kse Var Aud, g `eepe Mih õhuke kord, kirme; õhuke või läbipaistev asi koore eebe oo pümal peal; mõni tegi `kangesti arva `riide, `jüstku va eeve oo Kse; See lõng oo nagu eeve peenike; Noorikutel `tehti linane pesu nagu eeve, ilus peenike; Poisi püksipõlved oo naa kulun nagu `eaved Han; noor lumi, `väike eebe maas Var; mis supp see oli, natike rasva eevet piäl Tõs; eebe lund maas -- lume eebe katab maad, väga õhuke veel Aud Vrd eevetis, eve, iive, õöve

eevekene dem <eeve tillikene eevekene tuleb `peale Kse

eeverdama eeverdama "uhkustades aelema" – Saa

eeves → eeve

eeveti eeveti õhviti lehm tuleb eeveti `piima Kad Vrd eevite, eeviti

eevetis eevetis g -e Kse Tõs = eeve lume eevetis moas; `valge eevetis moas nagu alle Tõs

eevite, eeviti `eevite, -i = eeveti lehm tuli `eeviti `piima; `eevite `mullikas, lehm Hlj

eevo eevo Vas Se; evoov- Ksi vaata, (en)näe eevo, ku om hüä Se Vrd eva

eevärk `jvvärk g -rgi vankri esipool – Ote

ega¹ ega üid (ega^p San Krl Har Rõu Vas; jega Aud); egä Kuu Lüg Mar Vig Khn Juu Kod KJn Vil hv M Ran Puh; äga spor Sa, Hi Rid Han Aud, ega Khk Emm; õga, õka Se

I. konj 1. (eitavas lauses) ei ka, samuti mitte; ja ei tämäl ei ole old midägi `luome ei siga ega veist ega `lehma `lammast ega naist Kuu; tämä (kägu) pesä ei tie ega `poigi ei `toida Lüg; ää tehk `liiga jooma ega söömaga Muh; ei tea mena egä tea sena egä tea `keegi Mar; Mia üsä üksi, põlõ `vendi egä õdõsi `ühti Khn; pisi `tassa elab, põle `puudu ega põle `külla ka mette Aud; `Asja jjs ega teist taga, muudku räägib Hää; ma põle seda näind ega kuuld Hag; tal (lapsel) ei old mokka ega tal ei old iget, `kumbagi JJn; `uota justkui `surma, ei tule ega tule VMr; kardivad ka et ei sure ega sure Iis; kõneleb ja malab, ei `õtsa egä perä Kod; inime ei mõistnd elädä egä `olla egä arvata kedägi KJn; püdel puder om siante `taoline, ei ole paks ega ei ole vedel Pst; tyy inimene ei tiidä tyyt jvjd ega `ilma Hel; ega magamist ega `puhkamist es ole `olema-nnegi Ran || (eelmist väidet kinnitav) mitte `ühte `kirja ega `miski ei saand Jõh; sel `kervel polnd nagu ega kedad Khk; nüid pole änam karja `tõrvesed äga medaged Phl; kanad puha sulil, mune ega kedagi Vän; nüid nuored inimised tea tüöst ega kedagi HJn; põld pad'ja ega kedagi Amb; ei süj egä kedägi, mugu närvitäb äga Kod; nii kül'm, kõik alasti, `kiindid egä kedägi KJn

2. (lause või pooleli jääva mõttekäigu lõpul) ei ole [hunt] siis `naise `kallale tuld ega last ka terind ega Jõe; kül'm ep lase matakumi `õunbude `peale ega Muh; ühnä jala järele põle se (saabas) suur egä Mar; lapi kirjad -- ega sel old `talda all ega old apsatit ega `kontsa ega KuuK; tuha `karva põle ta `valge ega al' ega VJg; kas te_i ole kudund kinnast egä KJn; eläten inimene, ei mõista eläde ega Krk

II. adv 1. (eitust tugevdav) ega kalal `kella `kaelas ole ega `ülge `sängi tule Jõe; täna on tuuline ka, äga täna väga soe ilm (e)p ole Khn; änamasti need (pluusid) olid linasest `riidest, ega poeriit polnd pal'lu Rid; kadrid olid vanasti `uhked, ega nemad

ei `aandki `piale kedagi Ann; ta `tietas `mulle seda `ammugi juba ette, aga ega mina `uskund Kad; sa ise suad `arvo, egä sa lol'l et õle Kod; ega nevä es käi `kolme `talve koolin Pst; ah, ega tast tühjäst elu `lyyuma ei saa Krk; ega mul es ole leevä `puuduss, ei raha `puuduss, `kõiki `olli Nõo; ega orrav midägi `kurja ei tji Ote; ega_tyy no enämb vällä ei koolõ^p, tyy joba nakass paranõmma Har; ma lät'si `lehmiga_kotost ar^p, et ega_mi inäp palamada ei jää^p Rõu

2. (küsilause algul) kas, kas ei; kas siis, kas tõesti äga nad täna tule?; Rihalas ämber kolises, mine vaata, äga talikas pole lahti pääsnd Põi; egä sa põle mõnel aal `neindki tetta Mar; ega te põle suitsu `oones old? Ann; egä sa Uhekille et lähä Kod

3. (järgneb jaatav lause) ja, jah, no, küllap tema, ega tema on ikke ia vanames küll IisR; olin karjas -- ega, tüö oli viel mul juures Amb; kas sis neist `e-ktäärdest saab juba vöi tahad viel lisa et ega meil on `anda küll Pee; egä siis minu_al on alati olnd [pulmas taldrikud] KJn; ega süüvvä võisit `ausast Pst; `vastse laalatuss-siidi panni pähä, ega ma_lli `vällä ehitu kah Nõo; ega me ollime ni ärä irmutedu jo latset `tontega TMr; ega tu `põimmine ka `olli ikäv tyy Ote; ega mul ol'l veli kuri ka_ks (ka ikka) Urv; ega_siss `poiskõsölõ piat `hirmu (peksa) `andma Rõu || mis siis ikka, olgu peale ega muud `ühti kui akame minema Ris; ega kedagi, las aga `olla JMd; ega kedagist `ühti, akka ka ise `jälle otst `piale Kad; ega muud midagi ku akkame `piale Plt || kui lehm kevade `lupsma tuleb, siis jätan vasika alles. ega (juhul) kui tuleb JJn

Vrd ea, eiga, iga³

ega² n, g ega Sa(ega, äga) Hi hv Rid Mih, Saa Trv Pst hv Puh Nõo Kam, Har Vid(õga), egä Khn Kod MMg Äks eL(j- Lei; egä Urv Krl Rõu Vas); in egäs hv Vai; ind-pron

1. a üks mitme omataolise hulgast, ükskõik milline kuuli su kisa äga jumala pää `aasta `otsa Ans; kes ägaba `äästi, see aru sandist (inimesest, kes kannab argi- ja pidupäeval samu riideid) Khk; ägase `kohta teeb tuulesega aqjed Mus; Täna keivad tee ääled ette egast kandist käde Kaa; pagidega tuleb `vihma ega `öösse Krj; egas `kordas (iga kord) Pha; mia mäletä neli-viis `põlvõ inimesi siit egä talust Khn; mine egäle nel'jäle tuulele aga minu majass `väl'jä; pa'gid on egän linnaden Kod; vana peremehe poeg `jyyunud õma kõha ärä. nüid käi kos soad egä `päevi `leibä MMg; Egä tõine-kolmass oless sedasi tennu; `keträt ega `õhtu iki kellä õhessamani; egät `kanti neli `jalga Trv; ütte `puhku pidi mia egät tyyid juhateme Pst; egän talun esi taar, egän vallan esi kõne Hls; ta va inimen egäss päeväss `yyta (sunnitab varsti) Krk; egäl `oinal om oma `mihklepäiv Ran; egän külän om esi `myydu kõne, egäl asjal esi nimi; vene `saapa ja naeste rahvass `pasnava egäle mehele; vanast pidi nu pruut mehekotun panema egäde `paika vyy; vana irmuss inime, vannub egäld sõnald; t_olli mul ega `aastane tyy; teomehe olliva egäpäevi vällän Nõo; Egä veidikese aopärast lätt jäl_ja kumbatass, kaess kas esä iks maka Urv; o_hata `rõipõ^p, mia na omma^p, `poissõga_mülläse ega õie; siin om eka `kanti abarust küländ Har; tu käve sagõhõ pia õga päiv õga õdagide tyy luu `painja; Naa_`van kri likõrdasõ^p egast `kot'silt Rõu; ekka `mõisahe tet'tivä_kõrtsi^p Plv; ega päiv pääväst `päivä mõtsah Räp; niidi kapuda^p ol'li `valgõ^p, noid õgapäivi `saaki is `jalga aia^p Se; mõnõl süä egävuori `närbe Lut; egal(e) pool(e), egalt poolt Khk VII Kod spor eL, egasse poole Khk Kaa, egas poole Hls Krk, egas pool Vai spor Sa, Krk, egast poolt Kaa Mih, egas pooles spor Sa ~ poolis Kaa Põi, egast poolest Khk Kaa ~ poolist Põi kõikjal(e), kõikjalt käib egäspuol Vai; keige vanam moed oli sai `nuiadega peksetud ~ nuiatud [rukkireht] egas `pooldes Ans;

meele `εega saab ägast pooldest `õigu; ma ole esimine ägasse `poole minema Khk; egas `pooles `olle `vihma olnd Kär; lõõtsa pil'l `seda `mänktakse moal egal pool VII; ägas `poolis; Egast poolist polnd `sõuksi kivisi leida mette mis oleks tuulingukiviks `aitand Pöi; `pood'a oli `tihti tee `ääres. egast poolt saab, mis `tarbis oo Mih; egä emädä egäle puale ei sua Kod; lüü egäss poole `vakju `seinä Krk; kui mia joba `iälisess sai, siss `tulli abilisi egäld pyüld Nõo; Timä and egalõ poolõ tiidä^p, et timä om üt's tark `tohtre Röp

2. a üks mitme erineva hulgast, mitmesugune, eri nisudest ja egast teradest tetas `püüggelt Pst; ma osti egät `sorti raamatit Krk; pennärde pääl kasvap ekkä `lil'i, kul- lerkuppu, küpar `lil'i Kam; ekka `myydu om ilman olõman, ilusat ja inetut; ta kaes ekä `viisi, ku parembadõ saa ärä ellä^p Har; vanast olõvat `olnu eka kalla sääl järveh Vas; mesi om hää rohi, egalõ `haigusõlõ Röp

3. s igauks; kõik; hrl pl – M nüüd egal oma rihalne Rid; tõesed tämävanadused kääväd egän (kõikjal), aga tämä nõnnagu nohik Kod; egäl om kiire aig nüüd Pst; urva om egädel, kase, lepä, aava urva Hls; obestel ja egädel `anti `leiba jõulu ommugu; sinu `amba salvave egät, sa olet oma ammastege egäde kül'len `kinni; temäl olli egädek tegemist, egädek `kaklemist Krk; egäl `õnnõ ei olõ Ran; ega egäga kõnelda ei saa, tõene `latrap tagasi Nõo; kae `püjte tulep arvendada, nii et vahet jääp egäle Rõn; timä näge meid õka Se; jegäl oma karuss Lei

Vrd iga²

ega|alasi alatasa; alati [veskil on] tõsõ `väikese silmä^p, kost egaalasi vesi jyyusk vesiratta pääle ku jahvõtass; Ega_ `valgõt `leibä egaalasi is tetä^p Har Vrd igaalasi -kõrd igakord aga egäkõrd ei sua üvä `leibä Kod; tuli `vasta ike teretas ja pikka jut- tu_nd egä kõrd ei aanud Äks; kas egäkõrd saat, alasi ei olõ tüüd saia^p Har; õga kõrd ma nii tjj Se Vrd egäkõrda, igäkõrd -kõrda = egäkõrd siss tuli iki jo liivatada neid (puunõusid) ega `kõrda Puh -mees igauks äga mees `arvab omal `õiguse olnd VII; Rügä lõigati viulukse päl, egämis tõtas enne `tõisi är saia Hls; ega egämjys tollega `toime ei tule, et `valge päeväga `vargile lähäb Nõo Vrd igaamees

ega|pidi 1. igati, igas suhtes, igal kombel See on egapidi imelik, ajad `terved, obust pole Pöi; minä egäpidi kõhe `mõtlesin Kod; kui pal'lu `viina om `võtnu, siss lähäb `yygu, kõva jutt ja, egä pidi `kange mjys Ran; egä pidi võib üteldä Nõo; siihn om halv hainamaa egapidi om halv `niitä Har

2. igas suunas, igalt poolt osa tükk olle viiskümmend `sammo ega pidi Phl; sjj mets oo nõnnagu sõul, egäpidi tjjd [sees] Kod

Vrd ega|pite, -päati, egat-, iga|pidi

ega|pite igapidi, igal kombel `mõislik mjys ja tark mjys õli egäpite; egäpite `üeldässe Kod Vrd egapidi

ega|päevane 1. igapäevane see oli ta egapeevane ammet Käi; [sepa]pajan tagi ja sae õma egapääväss `leibä Kod; kurat' sjj om meil egäpäevän sõna; ta es oiete, ta es aiete, peris egäpäevane inimen olli (suri äkki õösel) Krk; neli `talve olliva egäpäävätse latse [koolis] Nõo; Jahuga_kardohka^p ol' egäpääväne syyk' Rõu

2. peatselt sünnitav temä om `seante egäpääväne inimene, temä om jo egäss pääväss (sünnitab varsti) Krk; Kos na saava minnä, täl naene egäpäeväne Nõo

Vrd ega|päevine, -päevne, -päine

ega|päevine 1. igapäevane tule `tyymine `olli egäpäevine asi; vanast olliva egä- päevitse latse, mes egä päevi käesivä koolin; näl'g om egäpäevine küläläine; naene sul om

iks egäpäevine (iga päev olemas), aga emä tulep `arva; ma_i tiü mitte midagi muud ku egäpäevist kõnet Nõo; jämme egäpäevine leib Kam; egapäivitse `tyü`rõiva^p Kan

2. peatselt sünnitav lehm om oodussel, aga naene om egäpäevine; ma pia kotu olema, mul om minijäss egäpäevine Nõo

Vrd egapäevane

ega|päevne 1. igapäevane egä`päevne riid; kõik õmad inimesed, egä`päevsed, mes alate ühen eläväd Kod; ma olli ega`päivne karjuss Har

2. peatselt sünnitav ta_m ega`päivne Plv

Vrd egapäevane

ega|päine (põhisõna sag lühenenud) igapäevane egapäised sukavardad es ole nii `laiade `kordadega Jäm; päris ega päine võiras Ans; pailu se ägabene inimene ikka sööb; sool ägabesed `riided üll Jaa; margapuu on va egapäine kodone asi Käi; vašt (vanasti) keedeti apusid kapustid ja sia liha, sijj olli peris egäpäene süük^p Hls Vrd egapäevane -päati igas suunas, igalt poolt vakamua one seetsekümnet viis `sammu egä `päati Kod Vrd egapidi

egas egas(s) Kuu Vai Kaa VII Muh Phl KuuK^{spor} Jä, VMr Sim Trm Pal Äks SJn Trv Hel T V; egäs(s) Lüg Vai Mar Juu Kod KJn Ran Puh Vön; ägas Mus Kaa VII; õgass Se

1. ega siis egas `meilgi ole `kerge sojaaig Vai; ägas mool pole õigut `saaja Mus; äi, ägas pole nii äda koa VII; tulimuld oli kasulik, egas teda muedu `pandud Mih; sa pidid jo mitu `päävä kõerutäma [sirbiga rukist lõigates] egäss nüid Juu; egass `estist sedasi old nüid [arstirohte] kui nüid on VMr; egass `enne tad`rikid olnud iga ühel ees Pal; egass ta isi sedasi teeks, aga tesed ussetavad taga SJn; egass vanema inimese es roogi linu Trv; egass mi omma surnut es `pel`gä San; egass tyü `rõivaga olõ õi_no palangut, saa vai ei_saa^p Rõu; õgass kül`buaig viil `müüd`ä olõ õi^p Se

2. (küsilauses) kas, kas ei, kas tõesti midä meres `räägid egäs sedä tulo `maale (räägita maal)? Vai; egass sa^p ei ole^p nännü^p mu `kuhti Kan; egass sul kedä kotoh olõ õi^p? Vas

3. (järgneb jaatav lause) ja, jah, no, küllap maa `ilma sõa järele, egäss inimised õliväd ka juo `vaesed Lüg; egass aig massap raha, mes sä niipal`lu labised Nõo; egass naa rohu om kõik^p naist ainust keedetü Ote; Vikati last tet`ti puust. Egass tyüd ol` `kerge tetä^p Urv

Vrd eass, egat, egäp, eigas

ega|sugumane igasugune t`sikku om egasugumatsi `valgõid kiriveid ja_ `mustõ Har; Egasugumaitse võid `koete lak`o ja `ahtakõise, kirivet ja iloset; Nüüd omma egasugumatsõ_t`saposka^p [naistel] Se -sugune (täiendsõna võib käänduda) igasugune, iga (liiki) tetüs egät sugust `süyki Hls; kui mia olli `ostja, siss `olli joba egäsugust `rauda Nõo; Vanast es käevä kabelin kah nigu nüid käevä ja istutava egätsugutsit `lille Rõn; `lille um sul külh egäsugust Plv; `Kaara külvete egasugutsõ maa pääle Räp

egat egat egas Kalamihed `menned `huomigull valatama, egat se `üäsine kova ilm `paatisi `lohkund ole Kuu

ega|tahes igatahes – Emm Käi Kod Trv egä tahes, ku raha one, egä siis ädä õle; kas sa tuled mulle appi, egä tahes Kod; tule ega tahes ku tahad Trv Vrd ega|taht, -tahtes -taht egä taht = egatahes – Puh Vön San -tahtes ega `tahtes = egatahes – Käi

egate, egate- *egate* Kaa Emm mis tahes; igasugu *See oo niid sul küll egatekanti kenasti väl'la tulnd Kaa; Sulatüüd tulad änamesti kätte-jälge peeie. Neid tohterdaks egate moodi Emm **Vrd** *egati, igate**

egati *igati ta on egati ea inimene* **Vll** **Vrd** *egate*

egat|pidi **1.** *igati, igas suhtes, igal kombel* *See pidi egatpidi suur rikas olema kes omale ollandi sai* **Pöi**; *egät pidi saa ma akkame, tjj midä 'tahten 'myydu; ta om jalust äräde, ta om mud'u vigane egät pidi* **Krk**; *kui 'terviss käen om, siss sa saad egät pidi 'endä arbeldada* **Ran**

2. *igas suunas, igalt poolt särjevõrk, sel om tolliline silm, egät pidi tol'l* **Trv**; *egät pidi ärä lopit kõveress* **Krk**

Vrd *ega-, igat|pidi*

ega|üks *ind-pron (hrl käänduvad mõlemad osised)* *igaüks; kõik – Sa Hi Khn Saa Kod kust ega üks oma õnne levab* **Khk**; *õunpuu aad sii änamast ägalühel* **Pöi**; *viib egä 'ühte, mis kellegil ond* **Kh**; *egäüks on nad ise lüigiss; egäl ühel one 'ammad minu kül'jen* **Kod** **Vrd** *egaüts*

ega|üts *ind-pron – eL (hrl käänduvad mõlemad osised)*

1. *s* *igaüks; kõik käsitsi iki külveti poha lina ja egat ütte* **Trv**; *sij om ammune jutt, sedä egäüts' joba tääve* **Krk**; *ma_le teele 'lauda egäle ütele 'katnu; ma_lli ka kärmäss egäd ütte avitama* **Nõo**; *ta om rikašs kõigipäidi täl om ekkaütte* **Rõu**; *ega üt's om umast meelest hüä, a_tõösõlõ om halv* **Vas**; *Saa_i egaütega taare tetä (ühiselt asju ajada)* **Räp**; *Jaani pyylypühäl 'tyydi jaani 'haina kodo, 'panti õgaleütele 'saina* **Se** **Vrd** *egaüks*

2. *a* *ükskõik milline; iga (liiki) sõss nakat - - jo kokku ka 'pistmä egaüte 'varda pääl* *üits sil'm* **Trv**; *ega egäl ütel inimesel egät ütte 'asja ei vöi är kõnelte; egäüts' nagel es oia 'lauda 'kinni* **Krk**; *ämm om jyn, minijäss egäüts ei tulekina serätse talule; kamaterä keedeti paan ärä, egä üits vili iks erälde* **Nõo**; *paeo ja kõeo, ja kadajit kah mõnijagu – ekkä ütte puud [kasvab soos]* **Ote**

Egiptus: *nüid on küll 'egi-ptuse 'nuhtlus 'pandud [peale], et ni paelu 'vaeva piab nägema (öeld väga vaevarikkast elust)* **JJn**

egä *egä* **Rõu**, *g* *ijä* **Har**; *egä g ijä, iä* **Har** **Vas** (*igä*); *jegä g jeä* **Lut**; *kom pl egiga* **Se**

1. *jää vana egä om keväjelt ärä 'haudunu^p, egä 'hyylduss alt ärä; Ei olõ vjil ni 'paksu ek'ä, et saat ekõ 'müüdä minnä^p* **Har**; *timä (uppunu) iks noidõ eiega 'vjirde tul'l* **Vas**; *jegä ka um hille, 'nilbõ* **Lut**

2. *jälde; rahe sattõ sääräst 'rässä vai ekä* **Har**; *egiga van'gih ol' mõts* **Se**; *jeä^p tulõva^p ali jegä tulõ; rüä^p umma^p jekiga är räüsädü^p*; *mullu ol'l pal'lo jeki* **Lut**

egäde- *egäde* (igasugu) *'sorti mis kellegil om njj 'rõõva* **Krk**; *egäde pidi (igapidi) 'julge* **Ran** **Vrd** *igade*

egäp *egäp* **Kod** *van* **KJn** *egas nisuke vommel iki õli, egäp temäl (härjal) õllud 'õhje vai* **Kod**; *egäp ole 'ühti* **KJn**

eh *int eh pojakesed kuhu lähäta? küsis 'meie kääst* **Lüg** **Vrd** *eeh*

eha *eha* **R** *hv* **Mär** **Vig** **Kse**, **Pä** **K** **Iis** **MMg** **Lai**; *ehä* **Kuu** **Lüg** **Kod** **MMg** **Pil** **KJn** **Vil** **Räp**; *iha* **Pär** **Hää** **Kei** **Ann** **Pee** **Äks** **Vil** **TMr**; *eha-* **hv** **Pöi** **Var** **Trm**; *ehä-* **Tõs** **Hää**; *iha-* **hv** **Vig** **Kse** **Var**, **Aud** **PJg** **HMD**

1. *eha*; *ka: lääs, läänetaevas kui eha 'koldab, siis lääb sulale* **Aud**; *Iha päält punab -- ku taevas pääle päeva punab; Lae läb otse iha 'sisse, ku lae just iha pyyl purjutab* **Hää**; *taevas lööb eha_polt juba 'selgemaks; kaks 'tundi on koedu aeg, kaks 'tundi on eha aeg* **Juu**; *kui sõel jõuab ehasse vajuda kevadel, tuleb ruttu soe kevade, kui ei jõua*

ehasse, tuleb kül'm kevade HJn; eha punas, 'kuiva tuleb; nahk iired -- lennavad õhta eha aal Kad; sügise kui ehä ärä kussub, one pime; kui mõni nyur lyy m vōi laps one 'aige, 'ütlevād, laps one ehä käen õllud; kui oo punased pilved ehä piäl, one ommen 'kange tuul; suvel ku ehä kõmu akab kaduma, siis koedo kõmu lyyb Kod; kui pääv loojas on, iha kestab paar 'tuñdi Äks; eha 'karva (beež) Pil; õdakune agu ~ iha TMr

2. õhtune ühistöö veneläsil om igress, 'eestlāsil om ehä -- kudava 'võrku Rāp

3. ?ehalkäimine eha aeg ommuku tulevad poisid tüdrikute juurest Vil

ehad pl ehad pihad – Kse Vrd ehtmes

ehakas ehak|as g -a spor Jā, VMr VJg Sim kerglane, eblakas; peru; kärsitu üks ehakas tüdruk JMd; ekse (eks see) mul'likas üks ehakas olegi, muudkui juokseb alati pia laiali ots; sie obune 'ongi kohe 'niuke va ehakas, muudkui iga 'asja kardab Koe; mis sa oled niisugune ehakas. ole ikke otsekohene ja tõsine VMr; üks vana ehakas, ei ole 'aega vaadatagi, rabistab aga teha VJg; ehakas inimene, põle täie olekuga Sim

eha|koito eha eha 'koito valenda 'kava 'pääle 'päivä VNg

ehal, -e ehal VNg Lüg Jõh Saa Jür Jā ViK Iis TaPõ Plt KJn, -e Kuu VNg Lüg Jõh Hag VJg TaPõ; ehāl Lüg Kod, -e Kod MMg Rāp; ihal VNg Pai Kad Äks TMr, -e Hlj VNg Rak TMr

1. tüdruku(te) juures (magamas), tüdruku(te) juurde (magama) lesk mies mend 'leske 'naise 'juure siis ka ehale Kuu; poisid käisid ehal Jür; kui mina nuoremb olin -- siis 'käidi ikke laupäeva 'õhtal ihal Kad; suvel käedi ehäl üle 'õhtate; õmal vanana (vana naine) alles ja käib ehāle Kod; ehal ~ tüdrikute juures 'käima KJn || 'tõise maja kui 'läksid 'õhta. siis [õeld] lähen ehale Lüg; kui kuhugi 'õhta lähād siis naila pärast 'üeldasse et ehale lähme VJg Vrd ehātuisi

2. van õhtusel(e) ühistööl(e) Jõh Kad Sim Iis Trm Lai TMr Rāp Vanast 'läksivad tüdrukud 'neljape 'õhta vai ka mõni muu ari 'pääva 'õhta 'ühte talu kokku ja tegivad säääl näpputüed Jõh; mina käisin viel ehal ja. vokid õlale. taku 'kuandlad 'kaindla alla. kui linu õli, siis linu Iis; läksime ehale. võt'ime tüe juure Trm; [eestlased] läävä^p ehāle üt's üte poolõ, sõss kudava [võrku] ja löövä^p 'laulu; ku 'keträmä läävä^p, sõss läävä^p ehāle kokko Rāp

ehaline ehali|ne g -se Saa VJg Trm Kod/-ä-/ ehalkäija ehälised tulevad ommogo pyuljuasse, päev ärä 'petnud Kod

ehalt tüdruku(te) juurest (magamast) tuleme ehald Nõo

ehama ehama hv Kse, i- Muh Rei ähmaselt paistma; hahetama päe ühna ihab (paistab nagu vee seest), oome oo kuri ilm Muh; koit ihab, koidu ots on 'väljas Rei

eha|puder mihkclipäeval keedetav puder; ka: pidulik sööming, noorte lõbuõhtu 'mihkclipääväl kiādeti ehä 'putru -- 'õhta ehä ajal läksid [noored] kokko ja kiādeti; ehä puter õli 'mihkclipäävä toit. 'mihkclipäävä 'õsta sõbrad ja sugolased läksid kokko. vanad rahvas sõid jõid, nuared tañtsid kua. kiādeti manna 'putro ehk kriisi 'putro, kalad ja liharuas õli kua Kod -roog kodupoolis eha ruog, kui parema 'süõki salaja tahivad teha Jõh

ehass → ihess

ehatama¹ ehatama Saa Plt KJn, -mma Vai; ehätämä Kod; nud-part ehatand Pil

1. lapse kõhtu haigeks tegema (ehavalgusega) ehä 'valged ei tõhi paessa lapse 'mähkmete 'piäle. siis lapsel one kõht 'aige, roheline. laps one ärä ehätet Kod

2. (värvist või värvusest) a. punetama [haige] laps ehata 'silmist Vai b. kahvatama ehatas näost ärä Saa; kui inimene nii lahja ja kahvatu on -- ta on ehatand Plt c. plee-

kima; (värvilt) kahvatuks jääma lõngad one ehätänd, värv ei ole `külge akand; riie vähä ehätänd ku pääv one `väl`jä `võtnud [värvi]; riie one nagu ehätet, muku vähä ehätet ku värvid Kod; ehatand riie Pil; värv tuule käes ärä ehatand KJn Vrd ehässämä

ehatama² ehatama VNg Trm Urv(-mma) ehal käima kävi `eile ehatamas VNg; ehatama ~ kurt`jalga `laskma Urv

eha|tont 1. [poiss tegi hirmutamiseks tondi] tulge ja vaadake eha `toñti. vaadake kui saba liigub ja sarved kõeguvad teisel Aud; `kirju ja sätendab nagu eha toñt KuuK; kui inimene on must ja räpane -- sa oled üst kui eha toñt Amb

2. ehalkäija - Kad

ehatu ehatu komp -m valkjas, kahvatu, hall ehatu värv; taevas tänä nii ehatu, külläp ikki `vihma saab; Endise ehatu obuse müüsin ära ja ostsin kõrvi KJn

eha|täht planeet Veenus (hrl õhtul) ehä täht õli `meie kell ehk `siulik Lüg; oomikune eha täht tuleb oomiku pyylt Hää; ehatäht akkab `paistma kui pää `looja lääh ja pastab omikuni Juu; teine `uasta tõuseb koidu täht, teine `uasta eha täht VMr; vanass vuadasid kõege `rohkem ehä `täste ja koedo `täste, `sõula ja vangert Kod -uni videvikus tehtav uinak `õsta viijl ei taha tuld üles võtta, lähäb ehäunele; nüid eväd käi ehäunel ei koedounel Kod -valge eha(valgus) eha `valge. ei õle viel üö ega õle päiv Lüg; eha `valges täma tuligi Vai; Kui eha `valge `õhta punane siis tuli kuri ilm, tuul torm Pöi; iha `valge oo kui [taevas] punetab veel Var; kaks `tundi on eha `valged; käisin eha `valgel `loomi `otsimas Rap; kui on `pilves ilm, siis põle eha `valged ka VMr; suvel ehä `valge ei lõpegi. `püüräb ja kõhe on koedo `valge; kes ehä `valgel kudi sukka, [sellele] `üeldi, ehä `valgel tegevä enele, pimedän peiole, kuu `valgel vana pahale Kod; eha `valgega `tehti sukka ja kinnast Lai -valgus `enne `suoja kevaded ei tule kui sõel eha `valguse `sisse ää kaub HJn; `õhta `piale pääva `luoja siis on eha `valgus VMr; iha `valgus sj jääb kos pääv `looja lähäb Äks

ehe¹ ehe g -jä Kuu, pl ehed Khk Mus ilus, tore sie (tüdruk) on `ninda ehe `silmist Kuu; sellel suured ehed `riided seljas; Sellel nõnda ehe kiut kuub `selgas Khk Vrd ehv

ehe² ehe g -me Rid Khn, `ehte Sa Hi; pl `jehte^p, `ihte^p Lei hrl pl peenike puru; peenike karv, lõng, kiud; kübe, ude, ebe, lible tule ehe, õhune `valge tuha kord elus söö pæel; `lõngade küljest põruvad maha. `viltsest `kangast villa `ehted ning linusest `kangast lina `ehted; kui kanebid `soetasse ning kedretasse, siis tuleb ka `ehtid Khk; sajab `suuri lume `ehtid; kui viilitse, siis peenised purud o `ehted Mus; Vanasti tegid emased tubina ehetest patju Kaa; kui sööd akkavad ära `kustuma, `võtvad `ehted `külge; lõhha `ehted jähid maha, `kanga kudumise `juures pisiksed `narmad Krj; `ehtid peal `riidel puha, kus sa lihad VII; tole ehe leheb tohaks `viimaks; `kanga `ehted, mes maha kukkuvad [kudumisel] Phl; `korravad kaera ehemid ja tegevad `patju Rid; Poesil juba ehemed ninä all; kui kossal aob vöi part - ehemed (udusuled) olid juba pesäs, akkab `audma `varsti Khn; linal am `ihte^p, `villul ka ku `laotõdass `välle Lei Vrd ehem(es), ehme

ehe³ ehe g -me Khn, `ehte Kuu VNg Lüg S spor L K, Trv Krk Puh Nõo, `ihte Har, `este Kod, `ehtme Ris; ehe^p g `ehte Rõu Plv Vas; ehi g `ehtme Krl; n, g `ehte VNg Lüg Vai; pl `ehted Iis Trm Lai, -e^p Kan Se Lut; pl `ehtmed Kse, -e^p Lut, `ihtme Har, `eht`mä Krl; in `ehtes Hlj; in pl `ehtin Hel; ppl `ehtmeid Lüg hrl pl ilustus, kaunistus; ilu-, ehteasi; uued, paremad riided Akkame siis minema, Epu on `ehtes (lapsel uued riided seljas); eks kõrt ole ea küll, kui kõrt `ehtes (koor peal) on Hlj; lähän `linnast omale `ehtesi `tuoma Vai; `küindlad olid ja `ehted olid keik kül`jes

[jõulupuul] Ans; 'Sakste 'moodi käis 'riides koa, mis rind ja kael olid 'suuri 'ehtid täis Pöi; küll ehitas ennast 'kangest ehetega Muh; 'sõuksed ilusad 'ehtmed olid pulma obusel 'ümmer Kse; 'valgõd rätikud pannassõ peiudõlõ üle õla. sõni pidid kõik olõma oma ehetetegä ku nuõrikul tanu pähä 'pandi; Panõmõ ennätsi kua 'ehte Khn; juba uiemal ajal nad (kadrid) olid na 'ehtes et Aud; pruudil 'pañdi 'ehtmed 'ümmer ku ta 'kirku viidi Ris; preesid ja sõled olid vanaste 'ehted Hag; aga ned (vasklitrid) jägasin sin ike lastele tegivad tite 'ehtid Kad; tūd'rikud õlid 'esten (korralikult riides); tõesess pluusess süväd, tõesess selg, õlid 'niiskesen 'esten; paned 'este ku keriku lähäd, uuded 'riided 'ümmer; ei suanud ruttu 'este (riidesse) Kod; kül'leehe (preestri ametiriituse küljepealne osa); kes egä päe 'ehtin, sõj aru peräst alasti; 'altre tek'k ja 'ehte Krk; 'uhke 'tüt'rik, iluste 'rõivil ja, 'ehte ka kaalan Nõo; nyu (kaasitajad) 'ol'li ärä ihitedü, 'siidega ja 'hel'miga ja kaala 'iht'miidega Har; vanast ol' pruudil täht'päiv, konass peigmüiss pruudile 'eht'it vei Plv; 'ehte^p omma 'rõivide man; 'Eht'et ol' ka vanast 'veiga iloset. Säantse 'veiga suurõ_hõpõdsõ_'hel'me 'ol'tiva^p Se

ehe⁴ ehe g 'ehtme piht saksad panid 'enne 'ehtmete 'peale 'sulgi Tõs Vrd ehtmes ehe- → ehi-

eheeh int (väl) imestust või üllatust) ehee-h, meil tule ka aru külaline Krk

ehem, -es ehem(es) g -me peenike puru, karv, lõng, kiud; kübe, ude, ebe, lible sööd ää 'kustond siiss ehemed seal peal; tule ehemed, tule 'kül'lest 'lähtvad 'valged ehemed korja ette süte 'piale; lume ehemed sadavad; kui mõnel 'lambal oo velets vell kebade -- mis tääl pial oo. va ehemed; ükskõik kas 'velne või lenane kangas. ehemed kukkuvad 'kanga 'tel'ge 'alla; kui 'sulgi nopitasse siiss jääväd riiete 'külgi sule ehemed; uhaka va ehemed; kaera ehemed jo 'lindäväd [tuulamisel] Mar Vrd ehe²

ehen¹ → ees¹

ehen² → ihn¹

ehendäma ehendäma ehtima Ehendäsima ka 'lauba- ja pühäba 'õhta 'nuores 'põl-ves ku külä 'läksimä Lüg

ehen|pool → eenpool

eherdama eherdama Kir PJg, i- Pöi Kul halisema; rääkima, teatama Saab 'mindud muidugi, mis sa iherdad Pöi; saladust 'väl'la eherdama Kir Vrd eerdama²

eheruss eherü|ss Vön Urv Krl Plv Se, -ss Rõu, iheru|ss Ote, -ü|ss Vön Kan Plv, g -se; ppl eheruisi Har; pl eheruse, õ- San jõeforell (Salmo trutta) eherüisi om järven; eherüss om kqigõ magusamb kala Urv; ta om ku eherüss liiva pääl, ei saa^p edesi ei tagasi Krl; tan jqõhn umma_säantse_kirivä_kala^p, eherüse^p. säantse_verevät 'kirjä kala^p Rõu; iherüse kala Plv; koh om suurõb vesi, sääl om eherüist Se Vrd eerus²

ehetama¹ ehetama ohutama, tasa hirnatama obu ehetab ehk taal oo jänu Muh Vrd ihetämä

ehetama² ehetama heietama takku ehetati kedravarredega Tõs

ehetud Se_o nõnda ää ehetud (hatule kulunud riie või lõng) Pöi

hehetämä ehetämä Kod; hehetämmä Plv itsitama vanah küläh 'ol'le üt's 'tüt'rek, kes alati hehet', 'laske iks et, hehehee- sqss tyud kutsutigi et, hehetäijä Plv

ehev ehev g -ä ilus, tore; läikiv; jumekas 'Nuorik oli ehevä 'näügä (roosa jumega); Küll o kenad eheväd 'lapsed ja 'tüt'rigüd; Tie suveks ka üks ehev kleit, 'toised sul kaik tomud; Küll sul o kaik eheväd 'asjad 'panna 'rinda ja pähä; 'Sormus on 'ninda ehev, ei sie 'kassi 'kullast küll ole; Päält on küll ehev (tore, uhkelt riides) ülearu aga 'luomult peris vanakurat ise Kuu Vrd ehe¹

ehevil *ehevil* Pöi Nis JJn elevel; kohevil, vallali *Tüdrukud olid enne pidu ehevil* Pöi; 'juused 'kangeste ehevil, tuule ehevil. *lehvivad kõik* Nis; ehevil kuivad 'juuksed JJn eheville kohevil *kuiv juuks on na eheville* JJn

ehh → h

ehi → ehe³

ehitaja 1. tgn < ehitama¹

2. pulmategelane **a.** peipoolne pruudi tanutaja – Tös **b.** pruuttüdruk *nyy* 'olli 'kaaska^p, *kiä noorõmihel pulman* 'olli, *kiä 'mõrsal* 'olli, *nyy* 'olli jäl *ihitajä^p*; *sa olõt nigu mõrsa uma hannanaanõ ja ihitajä takan; ihitajä 'sõiti õks kerigu manu^p. nuid võisõ õks mitu olla^p. nigu sugulaisi 'tütrikkõ ol' Har*

ehitaja|naine kaasanaine *ehitajäd naesed. 'topsid kot'i 'õl'gi täis ja tegid aseme* [noorpaarile] Kod

ehitama¹ *ehitama* R(-mma) eP(-d- Hi) Trv Lei, -eme M San Krl(-mme), -ämä Kuu Vig Khn Juu Kod KJn Vil T(ε, i- Rõn) V, -ämmä Vai VIId; *ehitä-* Lüg Jõh Plt; *ehetama* Vig Var Pä(-ämä Tös) SJn; 'eihäm(m)ä Vas; *ihitämmä* Har (impersonaali vormid ühtivad osalt verbiga *ehitama*¹)

1. *ehitama*, (ehitist) püstitama; osadest valmis tegema *pidi 'kindlust akkatama ehitamma* Jõe; *siel ehideda 'sauna* VNg; *Tüttär ja 'väimäs ehideti nüüd omale uus maja* Jõh; *üks mees ehitas omale suure mattoo-ri paadi* Khk; *Uued kaarid peab oolega üles ehidama. Keigepeald 'panta vatt, siiss kaarinahk 'piidega, siiss nahariba ja naelad* Rei; *elod-majad ehitadi uueste ülesse* LNg; *kui on ehitud neid karja 'lautasi ja 'ässu, siis on ära tassitud see sau* Lih; *mina ehitäsi ise viit 'laeva testega 'seltsis* Khn; *akkaks ehetama, põle aga katuse 'laasta 'kuskilt võtta* Vän; *sie ait tuleb 'ümmer ehitada* Kos; *aga minu aal on saand nüüd ikke sie 'kamber ehitetud* Kad; *kägu ei ehita omale pesa* Rak; *minul õlid lapsed, kui ehitäsimä vedru 'vankri; sji õleva õma inge ärä kuradile 'annud, kes 'puuki ehitänd; vedele ehitätse tamm ette; maja on ehitet õts põhõja, tõene 'löune* Kod; *teesest suvest jäi elumaja ehitata* Äks; *lubati raudteed akate ehiteme; sellest saa sadasit 'aastit kui sji maja ehitide* Krk; *kevade pääl jüripäevä nakati ehitämä* Ran; *sinnä -- ehitedänä katekõrraline maja* Nõo; *läsäst pääst olõ kõik tennu -- kõik ehitenu* San; *võinu küll laut ehitä^p; 'kehvüss ol' suur', selle es saa_naid 'hyyrit ni 'häste ehitedüss, ku vaia* Rõu; 'mõisa ehit' *sinnä_kai gasstij üle* Vas

2. *korraldama; töökorda seadma* **a.** korda panema, (valmis) seadma; valmistuma *akkan 'riide ehitama 'ennast* VNg; *parunil oli kaik 'uhked ja ilosad 'lavvad chidettu* Vai; *ma lähe akka nüüd pudru katelt ehitama (tulele seadma)* Muh; *teina oli torus att, see ehidete toruse* Käi; *ehida ennast trois(s)e, et saame minema* Rei; *akand 'tääle 'salli 'ümber kaela ehitama* Mar; *ma just ehitasin põllale minemist* Mih; *tä ehetab 'ketrama; ma akka nüüd 'jyytu ehitama (joodu vastu valmistuma)* Tös; 'surnu ond ehitet (pestud ja riides, kirstupaneukuks valmis) Khn; *ma ei saa veel 'tulla, ma lähän kojo ja ehitan omal teised 'riided 'ümmer* Ris; *mehed ei akka nisukese tüõ (kangakudumise) 'külge end ehitama* Sim; *pühäbä ku pulmad õlid, siis 'rjidi 'võjdi pruudi kraam, ehitite pruudisäng ärä* Kod; *ehitän ennäst kiriku minemä* KJn; *sji ehits ennast ku 'linna ja maad, ei saa mineme, ei saa* Krk; *tüdruku ehitave veimevakka enne ku mehele läävä* Rõn **b.** kangast kudumisvalmis seadma *mina 'aitasin ülese 'panna, ehita kannast* Phl; *paneb 'esteks 'niide, siis 'soasse, siis akkab 'sõl'mima, siis on kangas 'val'mis ehitud; kui [kangas] 'easte ei tõust, ehitadi 'jälle, 'seati nüüd 'kõrgemasse ehk madalamasse* Juu; *ehitab kangast ehk siadab kangast* Sim **c.** hrl võrku püügikorda

seadma tampsä lõhaga võrk ehidatse ää; `öötse, `võrku ehutama, kui tabaldesed kujutse Mus; kolmkümmend `sülda kujuti räim `võrku `valmis ja siis akati teda ehutama, selist `peale panema Rid; `ostsin uue võrgu, ehetasin ära -- ääred kududa, [peab] tamsad ja paelad `kül'gi panema; mut'idel `pañti kivid mut'i ehetamise `aegas `kül'gi Hää; [võrgu] lina `koeti viiskümmend `süldä, aga kui ärä `olli ehitedu -- siis jäi kaitskümmend viis `süldä; [võrk] enämbiste osteti -- ehiti esi, pannid pullad ja sälissed ja kivid Ran

3. kaunistama, ehtima ehitäb `endast pääst jala `tallani `vällä Lüg; kene `pääle tama siis `ennast ehitä? Vai; Noored inimesed `tahtvad ennast püsut paramine ehita koa Pöi; kinjad `ollid lappidega ehitet Muh; kui nooriku majasse läksid, `peime pulmalesed ehitasid ülösse, panid paremad [riided] `selga Kir; tanud -- `lintide ja `litretega olid ehitatud; peksa `poega kui paku ja ehita tüdart kui tokki Aud; reialune oli ies, sial ehitati `jõulu puud KuuK; siis on neid ilusti ehitud, kui pidule lähvad Ann; ehitäb obsess. `val'jad `uhked ja kelläd kaalan Kod; mar'disañdid käisid -- kuidas `keski `oskas ehitädä ennast Plt; suviste pühade `aigu ehiteti nägusam kotus `kaskege ärä Pst; mis pärast `lehmi ehitedess [vanasti]. `krantsõgõ ehitedi San; leerilatsõ `lät'si kerikut ehitemme Krl; sääl [pulmas] ol' osa ilusõid ihitedüisi rahvast siän. nyy `olli `kaaska Har; kõik' `ehtëse unimi `kääpärkeisi Vas; majä om är ehitet (laudadega löödud), värmidü ja ehitedü Se || pruuti riietama, ehtima; tanutama Pulma omiku siis `sõuksed targemad ja änamad naised `aeti `ruuti ehutama Pöi; `peigme majas ehetati `pruuti teist `korda; kõrvatsenaene ehetas `pruuti -- tanu `pandi pruudile pähä ja `valge rätik tanu `peäle Tõs; mõnel pool kui noorikud ehetati, siis `pañdi toolide `peale `valge lina ja noorik ja `peimes `sinna `peale Aud; laalatajanaene ehitäs `pruuti, pani tanu pähä. `enne peiu puale minekid akati `pruuti ehitämä, `testi naene ike `val'mis Kod; siis ehitadi noorikud. `pañti tanu pähä, põll ette ja SJn; miut es ehide `kennigi ku ma laulatsess lätsi. panni oma talve `rõõva `selgä Krk

4. (hrl ähvardusena) lööma, karistama Ehitasin `poisi `kõrvad üles IisR; küll ma sind ehida, kui sa mette vehemast jütto äi muista Emm; ja ehita sind korra üle (öeld sõnakuulmatule lapsele) Mar; Mees ehitan teisel `vastu piad Han; küll ma sind ehitan, poiss Kos; küll ma su näu üles ehitan VJg; küll ma tahan `sulle ehitätä, kui sa ei `kuula sõna Kod; küll ma `sulle ehitan Plt; Oli eela -- poeste käest ehitada saand SJn; Ku ma ta kätte saas, küll ma tad siss ehites Hls

5. a. istutama vai tämä ei õlesi võenud ehitätä õõnapid `aeda; teie `il'ja `aegu ehitasita tubakad seie maha Kod b. eputama Sa void seda mustigusuppi `süia küll -- Mis sa ehidad ennast Rei c. (millekski) pidama, arvama ee ehida ennast seks (öeld inimesele, kes endast liiga palju arvab) Emm; vestrekod `ütlevad need, kes targemaks ennast ehidavad Käi d. sigitama ehitas sene -- `tütrele `lapse Lüg; pulga `jungru ehit ärä tolle asja (lapse) Nõo

ehitama² ehitama Khk Mus piima ärajäämist põhjustama saada tüdruk `lõpsama -- ehita lehma ää Mus

ehitis ehitis hoone, ehitus elupõline ehitis Pöi

ehitis|tanu hrl kunstlilledest ja pitsist tanu, mis pandi tanutamisel pruudile pähe Mede ema ehitistanul olid pärlid ja lehvid Tõs

ehits ehits Kan, g -e Kam Ote San Urv (g -dse) esik sanna ehitsen om Kam; kae ehits olli ilma `laeta. nigu `laotaja [sõnnikutalgutel] ehitsede saiva kõik', nii visati üleväst vesi `kaala Ote; tarõ ehits San Vrd edits

ehitse|kleit kleit, mille noorik paneb selga pärast tanutamist *Ehitsekleit selga - roos kõrva äärde* Tõs

ehitsämä *ehitsämä, ehidä^p* ehtima sääd jo hüvvi `rõivit `säl'gä. *mis sa tan ehitsät, kohõ sa läät* Lut

ehitukse- → ehituse-

ehitus *ehitu|s* R eP(-os) M, -du|s Kuu(-üs) VNg Vai Khk Emm Rei, *ehitu|ss* Krk T, -ü|ss Võn Kam Ote V(-s; ihi- Har, `eht'- Se), *ehetu|s* Vig Pä, -do|s Käi, g -se (*ehitse* Kod), g -kse VNg, -sõ Khn Ran

1. ehitamine, ehitustöö `mitmede majad `jäivad kesi ehitusele Vai; *Noores `põlves oli tuletõrje mees, pärast käis ehituste peal (ehitustööl) Põi; ja siis oli `kangõ laeva ehitus* Khn; *vanamees jäi `aigeks ja ehetused jäid `seisku* Vän; *seal ehitakse uut tuba, on uue maja ehitus* Juu; *kui vesi uhub liiva ära, jäävad pisikesed kruusa kivid -- kõige parem ehituse `juure lubja teha* Sim; *maja ehitus ei õle müt'si kergitus* Kod; *`raute ehitus; akkasin -- ehituste jures tüüs `käimä* Lai; *ehitus käemän* Trv; *ehitusege om pal'lu raha är lännu; siss pannass põrmatu ala ja siss akap [veski] päävärgi ehitus* Krk; *kivid lahuti -- `veeti ehituse jaoss* Ran; *põllukivvi pruugitass ehituiste man* Kan; *sa võt'i ka ihituse ette* Har

2. ehitus, ehitatav või ehitatud hoone *Siis kui vanad `krahvi `aigased ehitused õlivad, siis läks kolm `kuarma [vilja] `kõrraga üläs `parsile* Jõh; *see (Kaarma kirik) on vana kooti ehitus* Kär; *kirikutel ja suurematel ehitustel piab palgid `alla `pandama `risti, enne ku kivid [pannakse] Var; Männa- ja kuusepal'gidel raiutaks piit maha -- ku ehituse `sisse `pantaks* Hää; *mõni (maja) oli küll uuem ehitus* Amb; *suured telliskivi ehitused* Kod; *`praegane koolimaja on minu `aegne ehitus* Äks; *on neil taludel ehituisi küll, suured lobotid* Plt; *sääl om kik'k puha uus ehituss, `yyne puha uuvve* Krk; *ja ehituse kah vil'etsäkese* Kam; *`niiki `väiko^p ehituse^p oma^p oma `käega tettü* Röp

3. võrgu püügikorda panek *paelad `alla ja `peale, see on võrgu ehitus* Rid; *ahunvõrgul olliva paari tollilise sil'mä, tõist `myydu ehituss. säliss `acti `sil'mist läbi; enne ehitust kasteti [võrk] värmi `sisse, et siss kala ei näe* Ran

4. ehtimine; ilustus, kaunistus küll sel oli `ehtei `ümber. küll sie one ehidukses VNg; *kiri `sielik `selgä, `elmidega jakk -- sie õli tämä `pruudi `põlve ehitus* Lüg; *illos ehitüss pääl [ehetest] Se*

5. (üles)ehitus, konstruktsioon *paat mis edasi ei lähe ja `laene `otsas `räpsib on nisuke vilets `paadi ehitus* Jõe; *`Rõugud tegivad rie `põhja ja rie ehituse tugevamast IisR; olandi tuule `veski on teise ehitusega [kui tuulik] Mus; suur tugeva ehitusega mees oli Emm; ju näd (kihnlaste laevad) `seokse tugeva ehitusega olid, et kiviladu `väl'la `kantsid* Tõs; *`kõrge ehitusega (suurt kasvu, pikk) Aud*

ehitus(e)- ehitustegevuseks vajalik, ehitustegevusega seotud *ehidüs `palki piad ot-tama `täuel kuul* Kuu; *Sis kolm `kümmend `rupla jäi igal [Püssi mõisa rentnikul], kes abistas [teist ehitada] ehitus-abistuse raha `rendist maha; ehituse `miestel on luod* Lüg; *neli `kümme `rupla `anneti `moisast ehituse raha* Vai; *üks elos `kõrge ehituse koht* Mar; *ehitusruus* Mih; [parvega] *`viidi `oone ehetuse `pal'ka* Vän; *`tahule pääl `ol'li üleval [laev], ku ta ehetuse `plat'sis alles `liikumata `ol'li* Hää; *vanaema isa oli ehitusemies old* JIn; *ehitse krunt* Kod; *isa oli ehitusmees ja sepp. tegi müüri tüüd* Pil; *ehituse lubi tetäss sedä samati, ku rohvi lubi; ehitus kotuss; ehituse palgi olli iki neli kuuejala `sülda; kige parep om ehitus `palki võtta `surnut aal ja vanal kuul [veebruaris] Krk; omal niipal'lu raha es olõ, võt't ehituse `lainu; ehituse `naklu sepäd es tjj; ehitusõ*

tasu `olli rahan Ran; ta_`lli jo ehituss mõts, aga maha ragusiva Puh; temä ost `endäle ehituss krundi; ehitussplat's `anti, sinna pidit esi palgi vedämä ja ehitämä Nõo; kistu-tõdu lubi `omgi ehitusslubi Kan; liinan ja alõvin -- omma vakamaa vai katõ vakamaa suurudsõ ehituse kroondi^p Har

ehituse|meister ehitusmeister sie õli üks ehituse `meister kie ehitäs siin Lüg; che-tuse `meister teeb meiereid Tor; ehituse `meister tegi ise kivitõõd, lubjatõõd ja kõik Lai; vaaderpaäs piäb ehituse `meistrel olema KJn **-puu** ehituspuu kas ehidukse puud oled muretsenud VNg; ehitusepuud tulevad keige peelt vaadata, mis `moodi neid maha võtad Ans; peab ikke niipal'lo ehituse puid olema et `valmis saab ehitada Mar; ehitusepuu oo kuusk ja mänd Kod; tarvituse puu ja ehituse puu Hls; `lät'si ehituse puid ragumõ Krl **-tõõ** ehitustõõ `käisin suvel ehitusetüel ja pidasin `popsimaid VNg; mul on juo neli `kümmand `aasta sai ehituse tüöl `käidust. kivi `müüri ja puu tüöl Lüg; Ma keisi eesti aegu suurelmaal ehituse töös Kaa; ma olin suur jõmps poiss, kui -- kõik ehituse tööd said kervestega `tehtud Mär; sui oli [mees] ehituse tüöl Koe; kui on pikad päeväd, sel aal oli sji ehituse tüü Lai; lubjaga tetäss ehituse tüüd Plv

ehitusmeister ehitus `meister vahib tüõ järele Vai; `meister ja ehitus `meister oo see kelle käes töö ikke kõik oo, ja kes tööd juhatab Aud; ehitus `meister -- annab vjil tüü `väl'jä Kod; mehe isa olli ehitus `meister, tegi uue maja SJn; ehitus `meistri maiu (maju) tegevä^p Har Vrd ehitusemeister **-puu** ehituspuud `võetakse maha vana vana ku ajal, `teatud `suunda pidid kukkuma ja `teatud tuulega Krj; Kenad ehituspuud olid, jämed, pitkad `sirged kut vileid Põi; jõhvpuu kasvab pikas metsas, `aastaringid on `äste tihedad, on ehituspuu Kad; kuuse ja pedäjä om ehitus puu Nõo; Ehitusspuu_ `raoti kõik' talvõl' Rõu Vrd ehitusepuu **-tõõ** teine [poeg] Talinas ehidustõõde juures Khk; ehitus `meister -- ehetustõõd `kõike teeb Tõs; `vällä pagenu loosu `võtmise irmu peräst -- siia müüri tüüss ja ehitus tüüde `pääle Krk; kui kala es püvvä, siss käesivä ehitus `tüüdel Ran; `saie sõss tolle ehitusstüü pääl `oltuss Ráp Vrd ehitusetõõ

ehitüss, ehitüs(e)- → ehitus, ehitus(e)-

ehk ehk R eP Hls hv Krk, T Har Plv Ráp Se; *ehk'* hv Krk, Hel San spor V; *ähk* Sa Rei Han; *ehk* Ans Khk Phl; *õhk* hv Põi; *ek* Trv Krk Hel TMR

I. konj 1.a. (seob erineva tähendusega sõnu või lauseosi) või kaks `kompvekki `tuodi vahest ehk üks VNg; oli pruut `vaene -- ehk oli peiu kodu `vaene, siis `peeti ühes kohas ära [pulmad] Ans; tulgu tuld ehk `tõrva, ma lähe ikka Muh; räägi ehk `näita soole suust suhu ehk kääst kätte, aga sina aru ei saa Mär; see on tema, võta ehk jäta Juu; `pañdi supp `keema ehk kedagist Kos; `kapsa asti oli `aitas ehk kus ta oli Ann; kui pihad ilmad on, ehk kedagi, sis lüeb [jooksva] valu `sisse igalepole VMR; tulgu mis tuleb ehk saagu mis saab Iis; kukk on kirju, ehk `valge, ehk punane Lai; kui `surri mõni lyyum ärä, ehk tapeti ärä, siss `võeti nahk ka ärä Vil; kas ta olli nyyr' neuu ehk `vanamjjs, [viina]pudel käis ümmer `riñgi Hel; mina ei `pel'gä mitte midägi, tuleb ette `süümine ehk `lүүmine Nõo; ku [liha] es olõ -- `võeti `silku ehk heeringet Plv b. (seob sama tähendusega sõnu) ehk kaks vakka ähk kümme külemetu Pha; tuulispask ehk tuule keer Kse; nuor `räimes on sipusk ehk sipka JõeK; teese `juurdes vabadikuss ehk teese maas Pee; veke oesu ehk oenas Pil; kutsuti sis sedäsi et kase käsn ehk kase taal Vil; mehik ek metstuvi Trv; agudest tetti ka aid, toda üteldi aost aid ehk `aone aid Nõo

2. (lause või pooleli jääva mõttekäigu lõpul) või pelotas, kui `tõine `tõisele äkkitse midägi `ütleb ehk Jõh; noorik pani liha `vaana pääle `ande -- kas `enne `muistine õõ ehk sukad ehk Jaa; niü `aige juba et jamsib kas tä pöörüb enäm ehk Mar; kui `mõisas

oli kedagi väl'lalt vidamist, kas ärjabeid ehk, ehk 'niukest 'einu või 'villa Rap; juodud, kui pulmad, matuksed ehk varrud ehk KuuK; keedeti pakso, 'kapsta' ehk, ehk, ehk' ka sakõ_kartoli^p Plv

3. (möönvalt) a. kuigi, olgugi et sie 'mardiks 'käämine [oli] kohe põnev, ega 'sendä siis ärä jäänd ja, ehk 'hirmgi oli Kuu; ehk sa viel [jõu poolest] lähed ja tied 'eina aga -- 'miska sa tuod ärä 'selle 'eina Hlj; ta ol'l kõrdsimius ehk tal esi maad es olõ San; ehk küll kuigi, olgugi et Mehed ei tõhi enamb akkada edesi menema, ehk küll õlivad kahe mehe Jõh; aga sii meitel ega laps tunneb tähed, ähk tä küll lugeda ep osa Khk; ehk küll kõlgas kõhus ja agan augu ääre pääl, aga röövas ol'li sel'läs Saa; ehk sul on küll 'vastameelt, ehk sa küll ei taha, aga tule ikke Juu; ja 'siiski ma elan viel nõnna vanaks, ehk küll 'rasket tüöd olen teind Amb; inimene ka igätseb oma kodu, ehk küll 'võõran paegan ää om olla Nõo; ehk sa küll ei_taha', a_sa_piat 'võtma [rohtu] Har b. ?kui toorest pattu ta 'mõtleb te pääl, ehk te mitte ei olegi selle patu osalene Hää

II. adv 1. (välj võimalust, oletust või mööndust) a. võib-olla, vahest, äkki tõepoolest eks neid 'aigusi ehk old, aga neil ei old nimesi VNg; tä sel suvel õli vähäne 'eina kasu, kasinast sain 'saatu 'kümme ehk Lüg; ähk ajad sa loomad εε Khk; vanaema, ehk sul oo 'nööri Muh; Otsi, ähk leiad mõne 'pähkli Han; võib'o-lla ehk ma soan 'minna 'oome kiriku Juu; eks te_nd ise ikke vist ehk olete koa kaņņast kudund VMr; ehk tahad nähä 'lehmä, ma 'näitän Kod; väl'läs on ehk jahe Pal; nad ol'id siukst punakad vahest ehk kollased KJn; mea lää 'vaateme, ek saa vijl midägi perändust Krk; Jaan läits ehk 'lõunele? Nõo; ehk' vaest tulõ mõni hää inemine Har Vrd ehku b. või ähk olga kui suur tahab Khk; olgu ta ehk 'kuigi suur, too ärä Kos; ehk kui paelu siis selle 'kangaga viel 'pliekimisega oli [tegemist] VMr; ehk kessi tuleb tuñnissama Kod; ehk kui 'tahtsidki 'alla Kiriläle 'minnä, siss ike ilma nägemädä Nõo

2. kas, kas või; ükskõik 'Melskati kogu 'ehtu, 'naura ehk koht 'haigeks Kuu; mies saab ikke 'naise, ehk 'õlgu 'perse 'niinega 'niulutud. 'naine 'õlgu ehk üle 'kullatud ei saa noh; kivi 'lennäb ehk kui 'kaugele, kui paned kivi 'nuora 'õtsa ja 'kieritad; iest õli rind 'paljas 'õlgu ehk kui külm 'tahte; Rehavars on 'katki, 'õlgu_hk 'katki, ei õle mul 'aiga parandada Lüg; miä olen 'julge, lähän ehk kuhu 'kohti Vai; ehk kurat 'võtko 'oopis ja tükkis ää Mar; kalsumehed käevad, 'olla vahest nii 'kimpus, mitte kusagilt ei soa oömaja ehk kas mine kuuse 'alla Juu; mitte_i 'kuula, ehk tie mis sa tahad Kad

ehkatama ehkatamma lõõtsutama, hingeldama ku elläi ei jõua 'kääwü, sõss jääss ehkatamma Har Vrd hahkatama

ehkel-kehkel edev, eputis 'Ehkel-'kehkel tüdruk, paigal ei seisa; 'Ehkel'kehkel [tüdruk] liigub käte ja kõige muuga Mus

ehku¹ 'ehku Kuu Hlj IisR Kaa Ris HJn KuuK Kõp; ehku Emm JõeK KuuK Kad, ä- Mus; ehku Põi

1. ehk, vahest, võib-olla Lumi'lillid 'heitseväd ka, nüüd 'ehku 'lähteb 'suojaks; ärä me nüüd tänä 'üösel viel lähä [kodukäijat püüdma], et 'ehku jääb nüüd siis järele Kuu; ähku akkab 'üike tulema, akkab oder ää 'looma Mus; 'ehku paraneb ärä Ris; eks ma lähe tagasi ehku tuleb kodu KuuK Vrd eku

2. ehk kui Kas 'jõuvame tüö 'valmis? 'Ehku 'valmis ei 'jõvva, siis ei 'maksa 'ninda rabadagi IisR

3. ehku peal(e) hea õnne peal(e); kahevahel(e) sie (asi) jäi 'ehku 'pääle Kuu; Jähid ehku peele lootma, ehk kadund lambad tulad ise kuju; pane ehku peäl 'välja, saagu mis saad, εεd ehk 'kurja Emm; ma aina olen 'ehku peal et ei tea mis võivad teha HJn;

tõie elu `põrssa ehku `piaie, kui sureb, siis ei maksa kedagi JõEK; sii on ka `ehku pääl, kas saab `syuja `syyki või ei Kõp

ehku² ?itsi, säru nojaa, tee `ehku teistele HJn

ehkvel `ehkvel Hlj JJn a. kehkvel mesilased olid `kangest `ehkvel JJn b. kahevahel - Hlj

*ehm ehmatus panin `kervega `puule ehmuga, et lat'ti `suada [lehma ülestõstmiseks] JJn

ehmama `ehmama Mus Tõs Ksi Pil, da-inf ehmata Hää SJn ehmuma mõnest asjast `ehmad või Tõs; ma päris `ehmasin, `mõtsin, et rahakott jäi `poodi SJn

ehmatama ehmata u S(-d- Hi), L(-mä- Mar) K I(ä- Trm) TMr KodT, -em u Krk, -ätämä LNg Mär Vig Tõs Juu Kod KJn Vil Trv; `ehmatam(m)a, -ätämä R

1. hirmutama, ehmuma panema `ehmatab `teised ära `ninda et kas tove vai Jõe; Esimeseks ehmata ää, kõik õue oli `valge [pikselöögist] Põie; tä ehmata `lambu Tõs; ehmatab une pialt teist Kos; ta ehmata mu kohe nõnna ära et `seisma jäin Kad; mes sinä ehmätäd, pagan Kod; kui `lende oli läbi lõõnd, siis pidi [arstimiseks] `lehma ehmata Lai || (hernestele või ubadele keemise ajal külma vee lisamisest) Kui `erni vai ubasi `ehmatata, siis `kievad nad paremine `pehmet IisR; Kui `erned tükk `aega keend olid, siis ehmata külma `veega -- siis pidand rutem `pehmems minema, külm vesi ehmata neid Põie; `erned ei kiend `pehmet, ehmata `teisa küll mitu `korda VMr | [keedetud] Munad äi koori. Sa pole neid vist külma veega ehmata Rei

2. ehmuma `Ehmata `viimast omale ruas kuhugi Jõh; ma `kohkusi enam kui ma ehmata Muh; [ema] `andis ehmata `piima tüdrukule Rid; kui oli ehmätänd või, siis `anti `enni raua roostet -- või `jälle `anti `tahma Mar; ehmata üssist Kul; naesterahvastele oo `kange rinna `peale ehmata [roos] Mär; ma pidi enese `surruks `kohkuma, ehmata `kangeste Tõs; ja mina löi nagu ehmata ja `karti Aud; ussi eest ehmata igauks Vän; et siis pidi tulema [aadrilaskmisel välja] sie, nisukene veri mis on ehmata KuuK; mõni ehmata oma kohe `aigeks Ann; eliding -- tuleb kas ehmatamisest ehk vihastamisest VMr; inimene ehmata. luom `kohkub Trm; lehem one ehmätänud. piim one nagu sol'gitud Kod; mõned obused on `kanged ehmata -- ehmata ja `kargab `kraavi Lai; jumi jyyšk üle ihu, ma ehmadi vähä Krk || paneme äkitselt `külma vett `piaie siis `erned ehmata lähvad [keemisel] tümast kohe VJg; `erned ehmata kui `keemise aal `külma vett `peale valatakse Plt

3. (nõrgast kahvatust värvusest) kui värvist oli [riie] plaß või kahvatu -- siis oli ehmata; [riie] jäi nisuke ale või läks `värvimine `vuusi, et nisuke ehmata `näoga sai teine Lai

ehmatis ehmatis Amb; ehmata g -e Koe, -ates g -tse KJn; -ehmatis g -e Han ehmatus Esimine ehmatis tegi teda puariks päavaks aigeks Amb

ehmats¹ ehmats pl -ed PJG, g -i Pst ehmataja Nagu ehmats oli [nõeluss] tji veeren rõngas kerinu Pst Vrd ehmatus

ehmats², -e, -i ehmats, -i,-e g -i, -e naba a. (inimesel) `meestel naba, naestel ehmats; ehmats oo paegalt ää, tä pani leva koorukse oma ehmata `peale, pani takku põlema ja poti `otsa Tõs b. (vokil) oki ehmata - ehmata Tõs

ehmatuma `ehmatuma, -ätü- ehmuma [naine] nähnd jänest -- `järskü `ehmätünd sest ja nää `lapsel nüüd oli kurk `lohki; ja ma `ehmatusin nü `palju ärä, et -- nüüd mu `kallale `kargab ka [uss] Kuu

ehmatus ehmata[s u S(-dus, -dos Hi), spor L(-os) K I, ehmata[s Mar/-os/ Juu Kod

MMg, *ehmatu|ss*, -ä- Trv, `ehmatu|s VNg Lüg Jõh, g -se; `ehmadu|s Vai, pl -ksed Kuu; kom `ehmätüsega Kuu

1. ehmunine kas `ehmätüsega sidä tuleb `miele kuskohast sa `kinni odad Kuu; `a-ptiegist `tuodi `ehmatuse `pulbri `lastele Lüg; kiiratas üsna ehmatuse pärast Krj; `enni olid need `lahtised kerised, kummi päält kraabiti kirre `tahma, se oli ehmatuse rohi Rid; mul ehmatusest löi roes üles Ris; kuppu lasivad `saunas -- kis `arvas `jälle piavalu `vasta -- nisukese ehmatusele `jälle ja KuuK; ja paks `sukru vesi on jälle ehmatuse `vasta ia Koe; temal akkas sellest ehmatusest `langetõbi `piale Pal; `peasis `ainult ehmatusega Plt Vrd ehm, ehmat

2. hirmutis *Justkut obuseehmadus* (koomilise välimusega inimesest) Emm Vrd ehmat¹

ehme ehme g `ehme Trv; g ehme, pl `ehmed Ris ebe, kübe; peenike karv, kiud lõnga `ehmed [kukuvad kudumisel kangaspuude alla] Ris; lõnga nagu `ehme, nõj ei kannata midägi Trv Vrd ehe²

ehme- sulg-, sule- `Ehme padi oli pea all soe ja `pehme Pöi; taal olli iga `ööse `ehme kot't all; sa oled üks `ehme tort (kergest lapsest) Muh; Too see ehmejadi siia Rei

ehmeldamine ehmeldamine hingeldamine - Mus

ehmes ehmes g `ehme S Kse; pl `ehmed Var Ris Kad, `ehtmed Rei; ppl `ehtmid Muh, ehtmed Phl; g ehtme- Kse Var hrl pl suleude(med), -laba; udusulg kraasitud ehmes, padjade `sisse saab [panna] Jäm; see (tundmus) oli kut oleks ehmete sihes eland Ans; vähemate `sulgude `küljest said raad εε `võetud, `ehmed lehvad padja `sisse; sulud suured ning `ehmed pisised Khk; ane `ehme padjad Kär; [jõuluhandel kasukas] pahupidi `sel'gas, ani ju karune, ehmetega Mus; `ehmed ja udu `ehmed, aluskord on ju udu Pha; Vanad padjad akkavad ikka `ehmid `pülluma; Ta (ilm) on täna nii vaga, et ta_b vii ehmet koa `lendu; Nii `kerge [laps] kut pisike ehmes; `ehmid noppima; Luige `ehmed `maksid ka raha Pöi; esiti katkutse ane pealt suured sulud ää, siis akatse `ehtmid `katkuma Muh; sule roog, `ehmed kõrval Emm; Nende reied nenda pehmed jüst nat vesilinnu ehmed rhvl Rei || kui `okstel ja `raatidel o `valged `ehmed `külgis, siis [nad] oo utsikas vöi `ärmas Pöi

ehmetama ehmetama = ehmetama Täna on jälle `sõuke sait nüiske öhk ja vilu tuul, see paneb mind nenda ehmetama Kaa

ehmetama ehmetama Khk Mus

1. hingamist takistama, hingeldama; köhatama *Muudkut ehmetab!* Pääle suurt kõha jähi sõuke ehmetamine; mool südame all ajab kut ehmetama, nõnda kut takistab `ingamist Khk; *Kui on õhu puudus, siis rinnad ehmetavad* Mus Vrd ehmetama

2. värisema *Ma kokkusi nii kangesti ät keik ihu akkis ehmetama* Khk

ehmetis ehmetis g -e Khk(-dis) Mus Kaa; in ehmetises Krj (hrl ill ja in) õhupuudus, hingamistakistus; köhatas kui köhitase paneb nõnda ehmedise kideva inimese, tahab `ingamist `kinni `panna; ehmedis, öhk ei kei lebi, ajab inηη `kinni Khk; ehmetis võttas rinnad `kinni; *Ta paneb mind selle jutuga ehmedisse* Mus; *Köhides läks ääl ehmetisest `lahkeks* Kaa; vahel paneb rinna nii ehmetise, et -- rind keib juba ehmetises Krj

ehmik ehmi|k g -gu euf kotkas - Jäm

ehmima `ehmima ehmuma - Trm

ehm|sulg udusulg ehmsule pad'ja; ehmsuled ~ `ehmed Var Vrd ehtmesulg

ehmuma `ehmuma Vän KJn Kõp u Trv hirmuma, kohkuma ja sis ma `täätsin kohe et ma säält `ehmusin Kõp; lait's `ehmuss kas mõnest loomast või `võõrast inimesest Trv Vrd ehmama, ehmatama, ehmatuma, ehmima

ehmäduksiss ehmunud `naine old `ehmäduksiss siel laga (laka) `otsil ja Kuu ehmätes ehmätes g -t(e)se = ehmätus ehmätes läb ülebelt alla, sõnis kui mao sesse; toit lähäb ehmätsse seest läbi; olgo loom või inime, ehmätes igä ühül Vig ehmätus ehmätus, -üs söögitoru, -kõri – MMg Vrd ehmätes, ematus ehmätüs → ehmatus, ehmätus ehn → ihn¹

ehnadu ehnadu ihne ta_m nii ehnadu inemine, ega_taa ilman tõsõlõ ei_anna_päk'ist palla kah Har Vrd ihnõtu

ehnama ehnama Emm hv Käi (püksirihmaga) lööma Lapsed said vanast ehnameest Emm; Äi ta kuula midaged, ta ehnaab kohe ära Käi

ehnatuhe ihnelt taa `el'li nii ehnatuhe, et taal is `tahtu süü_ka is Har

ehokille kehkvel [tüdruk] õege kikel ja ehokille vahib `poissa Kod

eht¹ eht hv R S L KPõ, Kod Hls Krk; eht' Jäm Vig Han Ris Sim Trm Plt KJn Krk Plv Se; komp p `ehtemad Mar; eht'- Aud Sim hrl ind tõeline, ehtne `silku `leibä `alle ja siis viel `kartuli ja võid `pääle, siis sie õli üks eht `süömäaig Lüg; `Vaata kus akkas lund tulema, eht `jõuluilm' IisR; see on eht' (värvikindel) riie Jäm; Eht roosiks kutsutakse niisugust `roosi, mis tuleb ehmatusesest Rei; eht' (teat kollakaspruun) vär'm Vig; pruut' `kinkis mul ühe eht pussagu Saa; eht' (kõlbeline) tüdruk Ris; oli eht sõeduobune, `jooksis `ästi Kos; eht' kaup Trm; vat, kus eht lahe sammuge obene, `viskap jala üle sammu `vällä Krk; ta_m `väega eht' (ilus) `tüt'rek Plv

eht² → ehvt

eht → h

ehte pl `ehte^p omad, omaksed – Lut

ehte → ehe², ehe³

ehte|asi ehe ~ `ehteasi Jäm; prees, see on ju `ehte asi, ümmargune Hag; sellel on `easte `ehte `asju -- teesel põle `ühtigi Juu; karrast on `ehte `asju Kad; sõl'g olli tarviline asi, s'j es oole `ehte asi Krk

ehte|kleit kleit, mille noorik paneb selga pärast tanutamist Kui noorik juba ehitatud oli, ehtekleit selgas ja põll ees Tõs

ehTEL, -e `ehTEL Rei; ehTEL, -e Põi hatul(e) Se_o nii va ehTEL lõng; Ehtele minema Põi; riie on `ehTEL Rei

ehTE|lõNG võrgu `ehTELõNG ("lisatakse võrgulinale rakendamisel") Phl

ehTene `ehTE|ne g -se Khk Kär Mus Krj purune, prügine; ebemeline; hatune `ehTene kaḡas; jõki selg on nii `ehTene Khk; õörub üks riie ää, `vilne käis või püksi perse, siis o `ehTene, o `ehTeseks läind Mus; sõöd on `ehTeseD, kut tuluke on ära `kustund Krj

ehTE|puu ilupuu halakpuu^p no olli talo `rahval `ehTEpuu^p Kan

ehTēs¹ hakkamas kui poiss tüdrukud `tahtis, siis `ööldi et, see sellega on `ehTēs; `tahtis `teisi `kohta `minna `teenima, oli ammugi `ehTēs selle minekuga Lai

ehTēs² → ehe³

ehT|hiidlane, **-hiiglane** endise Suuremõisa valla või Kärddla elanik eht`iidlane ihu `vaindlane, köpp`iidlane kõhu `vaindlane rhvi Mus; eht `hiigle(i)ne Phl Vrd ihh-iilane

ehtima¹ `ehtima RId(-mäie Lüg) ?Jäm Khk Kaa Muh Mär Lih spor KPõ, IPõ Plt, `ehtmä Khn Trv spor T V, `eht'mä KJn M(-e) San spor V, `estmä Kod, (ma) ehi(n), (ma) ei Lei; `iht'mä, (ma) ihi Har; `jeht'ma, (ma) jei Lei; (ta) `ehtib Kuu, ehib Saa (impersonaali vormid ühtivad osalt verbiga ehitama¹)

1. (end) ilustama, kaunistama; (korralikult) riietuma *Pidule* `mendi, siis ikke ehti ka Jõh; *se ei* `ehiti, *kenel ei ole* Vai; *kääpided käsivarde* `ümbere ja kudas vähegid viel `ehiti annab Muh; *noorikud* `peimed läksid lammaste `lauta läksid `ehtima koa, `riidid panema Lih; *Ehtimise põll* (pulmas pruudile ettepandav põll) Tõs; *Kui naõsõd ühes* `kohta `lähtväd, siis `ehtväd, *et ää* `tüütäb `uõtõs Khn; *tüdruk akkas ennast* `ehtima kui pruudiks sai Kos; *paneub uude pinsaku* `selgä, *mes sa ehid ennäss* Kod; *ta om ennäst ärä* `ehtin ku `mustline; *ku uisal matert otsits*, ütelt: ehi ehi nooriguk seni-gu *nyyrmjjs tule* Krk; *vastse laalatuss-siidi panni pähä, ega ma_lli* `väl'lä ehitu kah Nõo; *Tal'sspühi* `tyydi kuus `sisse ja ihiti ilustõ ärä^P Har; *ar om* `hindä `eht'nü^P, *hüä* `rõiva säläh ja `ehte kaalah; *ja eläjä_kõik'* `eht'idiivä^P ar^P `lillega ja *vatnikidiga*^P Se; `musta `jeht'inü (riietunud) Lei **Vrd** ehendäma, ehitsämä

2. seadma, korraldama; (millekski) valmistuma ehi `käimest VNG; ehid `riide `ennast Lüg; *Akkage juba söõma* [tulekut] ehtima Kaa; *isa ehib, ema ehib, poeg saab* `poolde `ilma = kanamuna Kul; *mia* `ehtsi `kaibama minemä Khn; *näväd kõik om-mogo ehiväd eenäle; ma õlen mitu pühä* `estnud tulemä; *karjatüd'rik est* `karja Kod; *ommuku eht's sadame* Krk; *me* `ehtsime `kerkude minemä; *ilm ehip* `saole Nõo; *kat's kanna ehisse, piät* `vaht'ma, *kas* `aida läävä^P Krl; *ma_lõ* `ihtünü minemäde, *ei olõ saanu_konagina; ihiss pääle* `iht'mist, *ei_saa_kunagi minemä õi^P*. *sõss üldäss ta nigu turk sõtta ihiss; mi* `ihte `pallusõlõ minemä Har; *nätä^P ilm ehiss sadama* Vas; *kohes sa ehide minekit* Se; *aig eht' jo vihma pääle* Lei

3. roheliseks muutuma, lehte minema *mets akkab* `ehtimäie Lüg; *kevade oras* `ehiti, *põld lõõb al'jendama* Khk; *kui mets ruttu ehib ja* `allas lähab, *siss peab põlluga kiirustama* Saa; üteldi *et mets akab* `ehtima, *veikesed lehepungad õlid üleval* Trm; *undi karu om sihane, kudas mõts ehip* (hundi karv muutub metsa värvuse järgi); *muru ehib, mõts lehib* rhvl Hls; *kik'k mai-ilm ehiss, kolm poisikest ei ehi = mõtsa puu* Krk; *põllumiis piäb nii* `pääle nakama, *nigu mõts ehib* Ran

4. (ähvardusena) lõõma *Ma sulle näitan, vaat ku ehin sulle ühe üle kõrvade* Trm
ehtima² `ehtima Jõe Hlj S Lä Ha spor Jä ViK, -ä LNg Juu, (ta) `ehtib (ehib VII Rei Phl)

1. (piima) ära kaotama; (enneaegselt) lõppema, kaduma; võõrduma *piim* `ehtis rinnast ärä Hlj; *naise rinnad* `ehtivad ää, *pole änam imeda* `andada Mus; *juhtub lehm kaua vajakad olema siis* `ehtib ää, [piim] `ehtib nisase Krj; *lüksikord jääb vahele, lehm ehib ärä, ehid lehma ärä* VII; *soa sa last nõnna korrajärel imeta mitte siis* `üetse et laps `ehtib äe Muh; *iso* `ehtimese rohol (teat taim, mis annab söõgiisu) *on kollased* `õided Käi; *lehm ehib* (ei anna piima kätte) Phl; *laps* `ehtib unest ää LNg; *lehm* `ehtib piima ää. *kui kaua* `lüksmata on Nis; *uni* `ehtib lapsel vaest nõnna ää, *soa magada terägi* Juu; *mul'dist änam ei mäleta. mälestus nagu* `ehtib `väl'ja; `ehtis ärä, *ei taha* `süia on `ehtind, *isu läind* KuuK; *lehm* `ehtib lüksist ää, *kui sa teda korralikult ei lüpsa* Koe; *inimesed on jua ää* `ehtind kirikus `käimisest VMr **Vrd** ehtuma

2. tükki minema *piim* `ehtis laasi sees ää Muh; `Värske piim läheb udaras `ehtima, *kui kohe tühjaks ei lüpsa* Jür; *piim* `ehtib ää *kui lehm ehmatas* Ann; `ehtind piim nagu klibid *kui tulevad nisast* `välja Kad

ehtis `ehtis g `eht'sa ilus üeldasse et küll sie on näu ja riiete puolest `ehtis tüdruk Kad Vrd ehtne

eht|junlane Pärnumaa lääneosa, eeskätt Mihkli kihelkonna Rabavere küla või Tõstamaa kihelkonna elanik eht `junlased – `tõstlased Mih; eht' `junlased oo puha siit `ümmer see kupatus Aud

ehtmed → ehe³, ehe⁴, ehmes, ehtmes

ehtmes ehtmes Kse, `e- Var, pl `ehtmed; n, g `ehtme Tõs PJg; in `ehtmes Han; pl `ehtmed Vig Lih Mih Aud Pär Tor

1. hrl pl piht, turi; (l)abaluukoht `ehtmed ellad ja valutavad; pigistas `ehtmid Kse; siit `ehtmes o na `aige Var; `tõmma särk `ehtme `peäle Tõs; sel'la `ehtmed valutavad; `ehtmest jäme või peenike; `ehtmed või `ehtme koht oo kõik see rinnade kohast `ümmer Aud; `ehtme valutab PJg; `ehtmed oo käte ja õlade vahel Tor Vrd ehad, ehe⁴

2. vöökoht [rahvariide kampsunil] `ehtme ja ristluude vahel olid `pisksed nukid `riidest; Sii olid enneaegsed jäkid `voodriga, `siiludes `ehtme kohast läbi lõegatud Tõs ehtme|sulg udusulg kanapojal oo `ehtmesuled teste `sul'gede all Kse; `ehtme suled oo kaela `ümmer; mere `lindel oo `rinde all oo `ehtmesuled Var Vrd ehmsulg

eht|must (riidevärv) eht muss `eestrahv õli ja sinine rohi Kod; eht' must olli miu näütüst (sest saadik, kui mäletan) Krk

ehtne `eht|ne Pöi Mar, g -sa Han Lai; `eht'ne u Krk; pl `ehtsad u KJn; komp `ehtsa- PJg Pst õige, tõeline; ilus Vana saari kuld oli puhas `ehtne kuld Pöi; see üks `ehtne asi, `puhtasti elosti `vällä `tehtod Mar; rabamese vili oli kõige `ehtsam, see läks `sõjmneks PJg; küll on `ehtsad kalavi-nsikud Lai; nõj siidiräti olliv pal'lu `ehtsame ku `nüidise Pst; sõj om joba `eht'ne varass, sõj õpik ei oole Krk Vrd eht¹, ehtis

eht|punane helepunane (villase) värv ehtpunane – allid teräd olid `purkides. teräd `taoti `katki, nasamma kui tuhk, ja `maarjad kõis ehtpunasel sesse koa Vig; rohele- sest ja ehtpunasest `tehti [rahvariide] õösid Juu; `värvis eht'punasega Sim; `yüdi teki lõngass `pañti eht'punast Krk -roosi|rohi Eht roosi rohi villohakas (Cirsium heterophyllum) Rei

ehtu `ehtu endisaegne kartulimõõt siin `ostasimma [kartuleid] kottide `viisi, a `Suomes `müüsimma `jälle `ehtudega `välja. kaks `setverki läks siis `sinne `sisse VNg Vrd hektu

ehtuma `ehtuma Kuu VNg Phl Mär (piima) ära kaotama; (enneaegselt) lõppe- ma; võõrduma ema `ehtus ära (ei olnud enam rinnapiima); Nää jädin `lounat `lehmä `lüksämätä, nüüd `ehtus piim ka `ninda ärä et Kuu; piim `ehtub `rinnas; piim `eh- tuks `lehmast ära kui jääb `lüksmata VNg; lehmad `ehtuvad piimast ära, kui kaua `lüksmata jäävad Mär Vrd ehtima²

ehus elevel, õhinas poisid nüüd väga ehus oma uute masinatega, ega neil ole sü- gisugi JJn

ehv → ehvt, f

ehvang ehvang g -ngi osa piiblist, evangeelium ehvangal `loctess ehvangist; ehvangil andass ka suud Krk

ehvangeelium, ehvangal → evangeelium

ehvoo ehvoo. "väga hea" (eriti riietusest) Taris `puõdi `minnä ning kua ehvoo- d `selgä `pistü Khn

ehvt ehvt g ehvti spor eP(ehvd g ehvdi Rei Tõs; eft g efti Jäm; pl eftid Kad; ehft Kod), Hls Ran ?Nõo Rõn Urv, `ehvti spor R(g `efti Jõh), Kaa Pöi Mar KJn Ote; ehvt,

ehvt' g *ehvti* Trv spor Vid(g *ehvti*), *ehhti*, *ehvi* Hls, pl *ehvdiid* Trm; *ehft'* pl *ehft'i*^p Se; n, g *'ehvti* VII Han Khn Koe Ran, *ehfti* Mar; *ehvti* pl *ehvtid*, -did Kaa; g *'ehvti* Muh; *ehv* g *eh(v)i* Rei; *ehht* Mus, g *ehhti* Tõs, *'ehhti* Kuu Vai Krl; pl *'ehhtid* Lüg; n, g *ehhti* Kse; g *ehhti* Juu; p *eevtid* Ans vihik *'enne vanal ajal õlid ikke 'ehvtid nüüd on vihud* Lüg; *Siis kadusid 'tahvlid 'riholid koolist ää kui 'ehvtid tulid* Põi; ta *'ostis omale 'kiuhta 'liinidega 'ehvti* Muh; *'Kuõlis lähäb kua üsä paelu 'ehvtä taris* Khn; *ilukirjutus 'ööldi, kirjutadi ehvti 'sisse; tindi plärts läks ehti 'peäle* Juu; *'ehvti kirjutamine [koolis]* Kad; *Minu esimesed ehvtid õlid laia viiruga* Trm; *kuali ehft; kirjutuse ehvtid* Kod; *koolilastel ehvti man* Trv; *kirjutuse raamat 'ol'li, 'ehvti kutsuti* Ran; *'ehvti olliva oleman küll. sinnä 'ehvtide kirjutedi ilukirjutust* Ote; *koolih kirodi ma_kah 'ehvte, mu 'aigo ol'li ehvti joba Vas*

ehvändgeeli → evangeelium

***ehässämä** pleekima roheline on ehässänd - ehätänd. punane ei ehässä Kod Vrđ chatama¹

ehätuisi ehale [poisid] läksid küläpidi ehk läksid ehätuisi Kod

ehüss → eiss¹

ei (kõigis aegades ja pööretes) *ei* u R, L(*õi* Mih Tõs) K I, *äi* Hi; (kõigis pööretes preesensis ja perfektis) *ei* Muh Khn Hää Saa MMg Äks KJn Vil eL(hrl sõltuvalt eelnevast vokaalist *ei*^p ~ *ei*, *õi*^p ~ *õi*, *äi*^p ~ *äi*, *ai*^p ~ *ai*, *ui*^p ~ *ui*, *üi*^p ~ *üi* V), *äi* Sa, *ei* Mus Muh; (eitusverb) (ta) *ei* R Kod(pr); (kontamineerunult eelneva sõnaga) *i* spor R L K I eL(*i*^p V); (täendusrühmade piirid pole alati selged)

I. (eitussõna või -verb) **1. a.** (predikaatverbi ees või järel; sag koos mõne teise eitussõnaga) *käsitsi meil enamb ei tiha 'verku* Jõe; *'ilma 'leivätä mei ei ole 'olled* Kuu; *mina 'käisin merel ja ei 'kartand; jahu 'putru ei 'tambitasse 'nuiaga* Lüg; *see_s ole mees, kes ei ole 'mandril 'raavi 'kaevand* Mus; *kui mina veel 'leikamas inimene olin, 'ilmas ei polnd 'kõrsi maas* Rei; *näe ta_i seesa 'kuskil paegal* Mih; *Mia ei tuõss (toonud) puõst 'tanga; Sellekorra ei põlõ 'puõdis jahu oln* Khn; *me paos ei põld tänäbu ilus ein* Juu; *'liiva 'ohra ei tehakse* KuuK; *tervist ei ole mul 'ollagi* Tür; *'senna ei lähävad (minevat) lapsed* Äks; *'kennigi midägi teisel 'anda ei tähu* Pst; *'ütlime et ei mõestame 'minnä; kui rasvaga supile 'piimä 'pääle 'pantu, siss -- mehe ei ole sõõnuva* Nõo; *joba õtak ja mehe ei tuleva vjil kodu* Ote; *ei olõ_meil olnu_kaput' 'jalguga_hobõsit 'eie*^p Urv; *tuul' om 'väega 'väikene, tuul'ratass liiguss ja ei liigu_kah; kas tyy 'haigõ lam-mass 'naksi 'syymä? - syy ei; saa ei niidetüss , inemüsi om veidü; kulõ, Jaan ei tulõ mukka ütten. - mis siss, ei_tulõ ei tulõ* Har; *noorõmb vasik pess armõtohe nq̄naga*^p, *jyy ui*^p *ilosah; Es noist suurist sil'mist midä hääd olõ õi*^p, *ku nä_midä näe ei*^p (suurtest lubadustest pole kasu) Rõu; *huß saavat ei_liivä pääl 'kävü*^p Vas; *ega vii pisoga saa ei*^p *mõssu är*^p *'mõskõ*^p Räp; *katõ silmä 'vaihhõl kq̄nõla, sis 'kuul'jat olõ õi*^p Se; *ma ei 'lasta 'maada* Lei; *mitägi' kasu_i*^p *sammõl'syy pääl* Lut || *Ei nii hüä, ku 'kiidedä, ega nii paha ku 'laideda* Kuu; *'Naine 'üksi kodo, ei abi keneltki* Lüg; *siin ei viimaks sügise ei 'ühtki jõhvika* Amb; *ei õllud kartulid, ei jumala 'viljä* Kod **b.** (eitust rõhutatavalt predikaatverbist lahus) *'taevas, ei ma ole ka viel sidä kuuld; ja muud ei siis old 'väljäss kui sie vüörvaht; ei se (mees) nii loll 'ühtä old ku 'arvati* Kuu; *'leiba on vähä, ei mina saa 'lainust 'anda* VNg; *see (liha) 'toodi keige panniga lauale. äi sääl olnd taldrigid, äi sääl olnd midagid* Ans; *hobuse raua näsad on, äi 'saapa 'alla neid 'lööda* Phl; *ta moost noorem koa, ei nii vana pole 'kuskis änam* Rid; *ei see ole jutt ega kedägi* Mar; *ei võeras anna* Kse; *ei ma mullukaid näind ole, aga kuuld olen küll* Juu; *ei veli*

'seia änam pea tulema Jür; ei lähe saia pärast 'Tamsallu! kodu on igasugusi 'leibasi, ei ma süö 'leiba JJn; nüid ma ei änam tee tööd ega saa 'leiba ka Ann; ei tema ennast paranda parandamaski Trm; sess soat' ei enäm minä soand magada ommoko pyült üyd Kod; ei mina vôi 'istuda nii kavva Plt; anna nii valu, et perst õörd 'vasta maad, ei ta tÿj siiss enämb sedä Rõn; ma inäp õi sullõ tulõ Se

2. (keeldkõnes) a. (koos da-infinitiiviga) mitte *tämä tõreleb*, 'näitüb rusikad, et ei 'minnä pooskeisil 'aida Kod b. (koos käskiva kõneviisiga) ära, mitte *Rikas veli ütelnü* [vaesele vennale]: *Tulgu ei^p, tan 'ruumi veidü^p Urv; 'lasku_i (ärge laske) 'latsõ_i'siku 'tarrõ Rõu; mõtsast üt's tänitäss et ei 'tulkõ süä^p Vas; 'tulku ui^p pimmega, nakat 'pelgämä Räp; kulla sõsar', teku_i tyud joht; olgu_i nii heidäk ei peläku_i eka kotust, olgu_i nii 'heitüijä Se; las ei 'näütä taad sõrmust Lut; ti kirotago ei^p Kra*

3. (tagasihoidlikus küsimuses, möönduses, etteheites; lause sisult jaatav) miks vôi iest ei 'annetasse (või eest saab kõike sõja ajal); oi paraku, midä nüüd 'kõrvad viel 'kuulda ei saa Lüg; äi miks nee (kartulid) pole 'pehmed, nee ead kõll; 'tahtis 'süia? äi miks ta_s taha. 'lõuna aeg VII; sie (kuusman) kasvab. metsas, üks te_i ole seda näind VMr; kas sa_i võend uegata Kod; miul 'olli ka oherd, a es na kõik_i ole nüid kadunuva Puh

4. (eitussõnana vastuseks küsimusele või oma mõttekäigule) a. (eitavalt, tõrjuvalt) [teil ei olnud noodajagu] *isa ajal oli enne old aga ei minu ajal enämb ei old* Kuu; ei, *tänä 'emmõ vie* [rüasid] 'maale; ei *tämä_i 'tunne enemb valu 'eigä 'vaiva* [surnust] Vai; ma 'mõtsi, äi, see pole 'õige Ans; ei, *ma_p tule mette* Mus; Äi ma äide (ei tea) sellest asjast küll mette kut midagid Kaa; [kas oled näind, et tuluke ahju ette tehti] äi pole ma seda mette näind Põi; ei, ei, ma ei lähe; kas 'tulli? – ei Muh; Äi, äi, 'aita mitte Rei; ei, ma Kullamasse ei lähä Kul; jah vôi ei? Tõs; ei mul kibedad tööd ei ole Kei; ei 'lauba 'üüsi 'metsä ei lähä; aga ei siäsk ei maga; ei mitte ei õle võemalik Kod; kui talle (kosilasele) 'üeldi ei, sis ta läks uksest 'väl'la SJn; ei minu jala enämb sinnä ei lää Ote; ei, peñni sääl küll ei ole Krl; ütelnü_t ei mina_i võta 'väl'lä 'kasti Plv || [kas pruut käis üksinda] äi ole. teine inimene 'seltsis ka Ans; kas makad? – ei ole Muh; Äi pole, äi pole; Äi pole mette Rei b. (möönvalt, kinnitavalt, üllatunult jne; hrl järgneb jaatav lause) [kas te suitsumajasid ka veel mäletate] äi miks -- rehetuba tuli ikka suits ju küll Ans; vana õlut, äi noh 'juua 'aitab ka; äi, neid oo vehe, mine too 'pēele Khk; Äi mis süü õõda, see lehm oo paras sile loom; Äinoh! mis see siis niid oo; Äiüht! nääd sa mis uhke leidirüie sul veel oo; Äi, jah ma oli talve üsna aige küll Kaa; [kas nii ei õelda] äi üks 'õõta koa VII; ei, ei, otta, otta, ma 'ütte Muh; Pane tekel pēele ka, äi millas see ilme teklite keeme leheb Käi; äi, kui ta läks jo ta siis 'rahva majase läks; Äi näh näh, vada, see oli sedasi Rei; [kas neil ristidel nimi ka oli] noh, ei laua jalad 'üiti KuuK; ei, mul o isegi vähä Kod; kas sul üt'sindä ikäv ei olõ_{kah}? – milless ei Plv

II. adv (eitust või keeldu tugevdavalt) mitte, sugugi, üldse a. (hrl koos adverbil või pronomeni) *nied* (pannid) ei vottand 'rasva ega. ega ei 'millagi 'mustast ei saand VNg; *Ega vares 'valgemmast lähä, kui ta on, ei eladeski; küll käib 'ühte 'puhku 'õtsimas, kui ei üht 'asja, siis tõist 'asja* Lüg; Tegijal 'juhtub 'mõndagi, magajal ei midagi IisR; ma 'ootsi küll, äga äi 'ühtid Khk; äi poolestkid ähk mette sugugid pole Phl; ma põle sedä iialgi teind. ei iialgi ei iialgi Mar; kas oli alv, paha. ei 'ühti, ei sugugi Tõs; kaks tüdrukud said [palvevennad] oma 'usku, ei 'rohkem 'ühti Ris; 'surnu aal viel uidati, ei 'ühtigi, et kohe koju oleks kieratud VMr; maal ei 'peeta vanadest midagi

-- tema on nagu ei `ühtigi kohe Kad; ei kõnelda minuga ei `mitmel nädälül `üstegi sõna; täma ei tehnu ei sugugi katuss; ja teie ei tiä ei kedägi Kod; ei `ükski `sulle ei `vasta Äks; omatse olgu külä kävvä, ei mitte elu eläde Krk; ei kudagi saa `oida tedä Puh; hobõnõ ei_süü ei_midägi^p Urv; ei olõ ei eläjele medägi anda^p; ala sa pennart `küdü ei^p; taa ei mõista^p ummi `lat'si opada^p, ei_sukugina Har; mina ei tiä kassest midä ei ütestki; ei tulõ `kiäki siia ei minno `kaema Vas; ar^p sa näüdägu_i timä `tüt'rit naasest Se; [rehekäpal] ossa^p umma^p `sündünü^p vai kasunu^p man, ei `pantu^p manu^p Lut b. (lause või pooleli jääva mõttekäigu lõpul) mina enämb en `tõhtind `üksi oma `kambri magama `mennä ei; sie `kestab üks päiv ehk kaks, üle sene ei Lüg; inimine `justko `kummiko, ei `siivute ei `räägi ei Vai; tahab küll, aga ei tea kas saab või ei Ris; mõni pal'k `tõmmab kohe kollaseks, teine `jälle ei JJn; tuult ei õle, siis järv kua ei laeneta ei virvendä ei; tämä (häre) sitt es `äessä ei Kod; es `julge võõrastega kõnelda ei, pages nukka Ran; võta rõevass `säl'gä, ei ole tuul' jahe ei Kam; midäss ti_kütä ei^p ilusallõ `sanna õi^p; taalõ kõnõla_kui taht, taa panõ_ `hetvaskina õi^p Urv; ka_sa_läht umma essä `kaema vai ei Krl; mul ei olõ `aigu `körvu `süütä ka ei^p; näet elu om sisen, ei lähä elu ka `ussõ ei^p Har; ma_i_näe_neid inäp paranda^p, naid sukkõ õi^p; no^p olõ_i `kel'gi_i umma maia õi^p Rõu; ei olõ inäp mjjlt ei^p Vas; arõnu `rõiva^p säläh, olõ õi ar_parandõt õi^p Se

III. konj 1. (hrl eitavas lauses) tämäl ei ole old midägi `luoma ei siga ega veist Kuu; elavad `justku karu pojad kottis – ei tia maast ei `ilmast Hlj; ep juo änam äi suitseda Khk; mool änam äi ole äi `lapse äi kedaged Phl; oo paha inimene, ei ooli ihust ei inñest Mar; lehmad on `umbes, ei old `piima, ei suurel talul ega `veiksel KuuK; mina ei sua redus `olla, ei metsas ei `kuškil JJn; on nisuke tüma lodu `pial'ne, ei kannä inimest ei `luoma Kad; mina ei tiä üüd ei `päävä mesiläse peredess; mõni ei sua õmaga ei puele ei maele; kõneleb ja malab, ei `õtsa egä perä Kod; ei `villä, ei `einä, ei puud, ei `mingen midägi sääl ei kasva Hls; ta ei elä ei sure Krk; ei ole `kumbagi nätä, ei Jürit ei Marit; es kuule ei kippu egä kõppu Puh; serände kenä ilm om, ei ole kül'm ei lämmi Kam; ma_ka `käušsi^p ja `tjüšsi^p, a must ei olõ^p inäp `käužät ei tegijät Plv; om ta üt's ineminõ kül^p, ei näko ei tiko; ja üle läve kunage ar `antko ei `võtko midäge; hing om õnõ šeeh, koolõ^p ei elä^p Se; ma sinno kut'si, et sa hummõn tulnu^p mu^p mano ei söönü^p, ei söömäl'dä^p Lut

2. ei (ku) (võrdlev) kui tyy minu änäbä `meileidsess e ku mina tyyd; küla laib om magusab, ei^p ku uma laib Lei; par'embra^p oma^p koorigu^p ei külä küd'süse^p; par'emb targaga `kaota^p, `eigu turaguga löüdä^p Lut

IV. s vat selle `eiga saab pal'lo `tehtod. üks ei ja ei et vahest `ütteks ja koa Mar; mea_s lausu eid ega jaad Krk

Vrd eiba, eivad, ele², en, emme², ep, es, et², ette⁴, äiei

ei- mitte-, eba- äi ilustõ; ai d'ulg (mitteusaldatav) inemin; ai luvalin (rutuline; ruttav); ai märgätäv (arusaamatu); ai `sal'd'a (vaenuline isik); kanasõ^p omma^p äitüdetävä^p; äi `uškja Tuomass; äiusulin äi usu d'umalat; ai `õigõ Lei; tühämao `kotsalõ või ei lüvvä^p läüläle `tõpralõ, või ä_ `hiitä^p ei aolda^p; ei `aoline lat's ol'; leib eihalu naane. leebä ää_süüt üle nädäli a naist üle jää juvva_i^p är^p jellä^p; ei hüä (kurat); mõnõl (hobusel) um maani^p leht, jaluni, eikõvastõlõ (mitte väga) illos; kabla otsakõnõ määne, eipikäkene; tsiakaruuš um eisuur latsõkõnõ -- `aastakku kümme; eiusuline (tõrges hobune) -- sääne vasta mäke taha_i mindä^p, suurt `kuurmat taha_i `kiskv; ei `õn(d)sa (õnnetu); vil timä (laps) eiammu um `sündünü^p; sa ei `poiskõnõ, sul habõna suuh Lut

ei- → ii-, õi-

hei *hei* Kuu Se; *ei* VNg Vai Khk Rei Kse Tor Hää Kos Koe Trm; *ei* Mar int (välj märguannet, kutset, küsimust, käsku) *Ku* `hüüän *hei*, *sis* `temba `silmäpilk Kuu; *ei!* *pia* `kinni VNg; *ei*, *külames*, *koes sa lehed* Khk; *ei!* *lähme* `metsa Hää; *ei!* *kuule*, *tule tagasi* Kos; *ei!* (hobusemehe hüüd jalakäijale, et see teelt kõrvale läheks) Koe; *noh liigutass naist: hei*, *naanõ*, *tulõ üless* Se **Vrd** ee¹, eih, hõi

eia (sülelaste uinutamisel) *eia äia* `aetasse lastele Khk

heiyama `heiyama, `(h)eiämä Kuu; `eiama Vai

1. kiikuma *Ärä* `eiä *siin* `tuoliga; *Kas sul ei jää pää ka* `huimaseks `heiad `päiväd läbi *siel* `heia `tuolil; *Eks ne* (noored) `menned `kiigale `heiämä Kuu **Vrd** äiama

2. kiigutama, hällitama *Uppamme* `poissi `kätkü,esse ja `heiyamme *tuduma*; `Heiä *laps magama* Kuu

3. noogutama, (ülakeha) kõigutama *Vanaeit* `eiäb `päägä Kuu; *inimene* `eiab jah, *aga luam* `nuagutab Vai **Vrd** iiyama

eiandat *eiandat* (külma)kartlik *mis sa oled naa eiandat* Kos

heiyatool *kiiktool Vanataat* `istub *vade nüüd* `heia `tuolis ja *lugeb* `lehte; `kiiga *tuol* ~ `heia *tuol* Kuu

eiba (ma, ta) `eiba, (sa) `eibat van ei `eiba *mina* `mennu, `eibat *sa ka* `tullu; `sundisin küll `eiba *sie* `tehnu VNg

eibe n, g `eibe *helves*, *ebe kui pane* `praegus *leppä puud tule*, *siis tuul vieb* `eibid `kõrgele; *tuul vieb tule* `eibed `kõrgele Lüg

heibel *heibel*, `heipli g `heipli *kergets heibel*, *timä hoia_i* hinnäst ni rõevast ni sõna *ka*^p `ütless *kuvva vaia_i*^p Lut

heibotama *heibotama* hv edvistama *mi_sa_tan juudass heibotat*, olõ^p *vahel* `mõistlik *kah* Kan **Vrd** heigutama

eidand *eidand* Jür HJn Pil, g -i Tor Koe; *eedand* g -i Tor SJn; *eidänd* KJn *edev*; *kerglane*; *kergets eidand tüdrekud*; *lapsed ärge olge eidandid* Tor; *ta on* `liiga *eidand*, *kis* `kõiki `tühja *reagib* Jür; *nied on* `niukesed *eidand inimesed*, *ükskord* `mõtlevad `ühtepidi, *teinekord teistpidi* Koe; *eidand nar*r (inimene, kes teeb rumalaid *figureid*) Pil; *oled ikki va eidänd*, `enne *lubasid aga nüid ei anna* KJn **Vrd** eedang

eidandi|**aid** hv rõhtaed *poolkurendi aid* – *eidandiaid* [all ja peale on laotud viltu] *kurendijooksuga irred* Mus **Vrd** eilandiaid

eidassi → heideste

eide¹ = heidele *riie on* `eide *kulund* VII

eide² → heie¹, heie²

heide (h)eide^p g `(h)eite Urv Krl Har; *eide* San *härmatiss*, *jäide*, *uduvihm*, *lumelõrts* jne *külmäss tu eide* (esimene lumi) är^p San; *ei sata*^p `õigõlõ, *eidet aja*; *vihma eidet ai maha*^p; *lumõ eide*^p Urv; *keväjä tule eidet vai lume* `lõrtsi Krl; *ku talvõl puu är külmänü* -- *eide*^p *puie päl*; *vällän satass heidet*, *om nigu mõni ijäkibõnakõnõ* ja *mõni rässäkibõnakõnõ* Har

heide- 1. heietest koosnev *too moole üks* `eide *rull* Muh; `heiderullid *on nee mis vabrigust tuakse* Phl; *vabrikus tehässe eiet. vähä vellä siss saavad* `väiksed `eide *rattad* Mar; `eide *kerä*; *too mulle üks* `eide *kada*; *aga olid tugevad käed*, *vädäs* `eide *kaa katti*; `eide *kets* Var; `eidekerä PJg; *takkudest eietati* `eidekada. `eidekada *kierutati kedrevarrega lõngaks*; *tegime isegi* `eide *kadasi*, *sis kui sõel täis sai*, *sidusime* `kinni, *ja oligi kada* `valmis JMd; *närus nagu* `eide *kada* JJn

-heide

2. heiete jaoks määratud *Ma pani so`eide korvi siit ää parsile Pöi*

Vrd heie-, häide-

-heide Ls liha-, nalja-, perrä-, suust-, tule-, tuule|heide

eidekene dem < eit oh sina `ella `eidekene Vai; *eidekene ja taadikene Muh; minu eedekene (naine) Trm; `kerkun `olli kuus säedse eedekest Ran*

heidel, -e `eidel Ans Rei Phl/h-/; -e Jäm Ans Emm hatul(e), narmendama kulu-
nud nii `eidel juba et `varsti lihab `katki; `eidele kulund riie Ans; *mes juba poolkulund*
on, akkab `katki minema, se juba üsna `eidele kulund Emm; põlve ots üsna `heidel
juba Phl Vrd eide¹, hevvele

heide|lõng "käsitsi keerutatud lõng" `nõelumise jäust `lasti `eide `lõnga keerata
Sim

eidessi → heideste

heideste pl g *eideste* Jäm(eed'-), h- Phl; p *eidessi, eed'-* Jäm, *heidest* Phl, *eidassi*
Khk; all *eidestele* Khk

1. refl-pron enese *Me kutsume teid eidestele; nimedele panemise ajal `muutsid eidessi*
(perekonnanimed); *vanad inimesed `toitvad ikka eed'essi Jäm; eks me jäta siis teised*
`tuhlid eidestele Khk; vii münu poolt terisid heidestele (enda omadele) ka Phl

2. poss-pron oma lõpetame nüüd eideste tööd ning Jäm; *meite mihed `muljovad ise*
heideste loogad ja jalased Phl

3. det-pron ise teid *eidassi kutsuti `talgu ka Khk*

eidestre "lapsepõlvkodu" *Minu eidestre on `Sörves Jäm*

eidetuma *eidetuma* härmatama ku talvõl puu är külmänü, puu om är eidetunu Har
eidik¹ *eidik* KuuK VMr, p -*kud* Sim; `eidik g -*ku* Lüg Jõh

1. takkudest või linadest keerutatud nõör, võrge; koti nõelelõng *linust `tehti `eidi-
kud. `tõine lasi ja `tõine ies `kieras -- siis `nieluti kottisi, lappisid `saapaid ja `pasilisi*
*ja; `Eidiku `lasti näppist -- `tehti `võrke `paulu ja `kontsotekki kuet; `Luomadel [tu-
lid] täid sõnavusest, sis `tehti -- `eidik, sie `pandi elävõbeda `sisse, `siuti `sarvide*
Lüg; Sidusid sene takkuse `eidikuga obuse `kinni -- no midä sie `eidik obust piab Jõh;
kammitsa eidik (kammitsasilmus) KuuK VMr

2. vie `eidikud (pikad niitjad kiud seisval veel); [venelased kedervarrega ketrasid]
`eidiku jah. ja siis keris `jälle sene `eidiku ärä ja siis `pistis sene `siie `kannika `alle
Lüg Vrd öüdik

eidik² *eidik* Amb Rak sööt(is põld)

eidipuu puulusikas egäl eidipuuse kähen, suur nurmik, egäüit's võt's eidipuuge
[sealt] Krk

eidsi- õitsi- *eedsikubijass ütäl ärä, kohe tõene õtak eits kokku tuleb Nõo; eedsi maa*
olli, kos külä obõsit kablutedi; eedsi platsi olluva sada `aastat tagasi; eidsipoesi aeva
õsnat Kam; `eitsima olliva maha jäänu maa, lohu kotuse mõtsan Ote; eidsi tulõ `ümbre
eidsilise lät'si^p kokku Har

eidsi|ajaline tüdruk-, vallas-, *edimäne poig -- t_`olli eedsiajaline Nõo Vrd eid-
siajane -ajane = eidsiajaline mes `tüt'rigun poig `olli, toda üteldi et eedsiajane poig*
Nõo

eidsiline *eidsil|ne* Hel Har, ee- TLä, g -*se* õitsiline *eidsilise `uikva joba mõtsan*
Hel; *eidsilise tennuva tule üless ja valunuva, et soe obeste manu ei tükivä Puh*

eidsin *eidsin* Hel T(ee-) Har/-d'-/, eit- Rõn Kan õitsil na olluve obestega *eidsin*
`üüse, kos aenamaa ja mõtsa ollive Hel; eidsin `käidi niikavva kui vili maha sai Ran;

Eidsin `käiti seeni kui aena manu minekuni Rõn; *vanast ol' tu* `kangõ eid'sin käük'; *ku hain tettüss sai* `käüti jäl eidsin sügüsel't Har

eidsist õitsilt *Hommugu* `varha istõ hobõsa `säl'gä ja sõidi eid'sist kuu^p Har

*aidu*¹ *aidu* Kei HJn *eideke mis suaidu kodu teeb* HJn

*aidu*² *ma täna nõndaaidu peal* (tegevuseta), *pole mool si* `õiged tööd üht Jaa

aidu|aegaidu aeg VII; *eedu-* SJn (mesilaste) pereheitmine

heiduduksiss `heiduduksiss ehmunult – Kuu Vrd *heiduduksiss*

heiduga kom *eiduga* Khk Kaa Muh(*ee-*), *h-* Phl olekuga; kõnnakuga *pitka ~ pitkalise eiduga* (aeglase mõtlemise või toimega) Khk; *see oo nõnna kena eiduga ~ kõimaga inimene, see kõib nõnna kenast; see oo nii kena eeduga obu. jalad kenast kõivad* Muh; `kerglese *heiduga on prätt inimene* Phl

aidu|kali ?viskekaigas *aidu kali, millega tahad* `pihta visata Mus

heiduksi, -ss ehmunud olekus(se) *Kas näid* `hunti va, et neh oled jo `ninda `heiduduksiss; *Mürist* `ninda, et olime kaik kohe `heiduduksiss; *Ma* [olin] `surmani `heiduduksiss; *Oh minu* `päiväd, [öeld] *ku* `uudis pane `heiduksi Kuu Vrd *heiduduksiss, heiduduksisse*

heiduduksisse = *heiduksi* *Ma* `ehmadin `hendäs sis kohe `ninda `heiduduksisse Kuu

heidutama *eidutama* Var M(*-eme*) T(*ee-*; *-õmõ* San), `ei- Kuu/`h-/ Hlj; *eidütämä* Ote Urv Krl Lei, *-eme* Krk San; *heidütäm(m)ä* Rõu Plv Röp Se(*hee-*), *hii-* Har Vas Se Lut *ehmatama Äkkitseld* `kargas suur koer `piesa tagand `väljä, `heidut kohe ärä Kuu; *jooge nii* `pal'lu kui `joote, see mind ei *eiduta* Var; *sij* kurivaim *eidüt's* ärä Krk; *last ei tohi äkitseld eedutada* Ran; *ku* `kyyljat *eidütät, siss* `lyyskless `terve yÿ; ärä sa `kõvva kõnõlagu temäga, ärä kudagi *eidütägu* Ote; *sa* *parõhõlla*^p *heidütät uma jutuga*^p; *unõ pält heedüt* `üless minno Se; *umma*^p *hiidütäjä*^p *ka*^p, `määndse `ristmäldä^p, *nuu*^p *hiidütäse*^p *ni kua a* *puonu*^p, *kua umma*^p `lasknu^p hinnäst maha püssäga; *kui õdak tulõ, mürrä, kolla, käü hiidütäjä* Lut || *Kõovvu* `ernid piab kien kül'mä `vÿjge *eiduteme* Hel Vrd *eeditämä*

-heidä Ls omma-, ütteleheidä

heidäk *heidäk* kergesti heituv *olgu_i* nii *heidäk ei peläku_i eka kotust* Se

heidüsk(e)lemä *heidüskel(t)emä* Urv Rõu Plv Se, *hii-* Har Rõu Vas Se Lut; pr (ta) *heidüskless* Kan; tgn *hiidüsklejä* Lut (korduvalt) heituma, (kergesti) kohkuma *taa om sääne herk hobõnõ, heidüskless ja tük'k edesi* Kan; *Taa heidüskelless* `maatõn, *ei_tiiä mis tä* `päivä om pellänü^p Urv; *tä hiidüskelless unõ päält; hiidüskellemenõ ja tyyust lÿÿ via mano; heidüskelamise tõi* Se; *hiidüsklejä hopõn* Lut

eie *eie*^p Se; `eie^p Urv Rõu, (hrl sõltuvalt eelnevast vokaalist) `õiõ^p Urv Rõu, *õiõ*^p, *aiõ*^p, *iüõ*^p Se (tugevdab eitust või keeldu) mitte *Taha_midägi* `eie_tetä^p; *är*^p *olgu uma kraami üle hoolõdu* `õiõ^p; *Sõõgi* `aigu es olõ_meil `määntsitki `pruukõ `õiõ^p Urv; *olõ õi_säänä kat'sildõ* `mõtlõmine hüä `eie^p Rõu; *lõigaku_i tõõsõ* `kaala aiõ (ära käi teisele kaela peale); *kas minnä*^p *vai eie*^p; *sedä olõ ilmah viil olnugi iüõ*^p Se Vrd *eih*²

*heie*¹ *eie* Trm, g `eide S(*h-* Phl) L(*eies* Kse) KPõ Plt KJn, *eie* Emm, pl *eied* Vig Tõs KJn, `eied Vig KuuK; `eie g `eide Kuu(*h-*) VNg Lüg, pl `eied Kuu/*h-*/ Ris; n, g `eide Lüg Jõh; `eide g *-me* Lüg

1. (hrl vabrikus) kraasitud villa rull või lint, heie; ketramiseks tõmmatav kiud `Lanña `eie pidäb pihuss pühä`päivä (öeld laisast ketrajast); *mes pikkäd* [lindid] `jääväd, *nie on* `kraasilised. `ümmärgused on `heided Kuu; *ühekora oli näppudega kodu* `tehtud `eided `valmis, siis `mindud `mõisa kedrama; *kui* `eided ennem `valmis oli

'tehtud, siis 'vööti seda eiet käde ning keder varrega 'lasti keerd 'peele Khk; kes kodu kaarib, see kaarib 'ändadeks, vabrikus tehasse 'eided Muh; [vabrikus villad] 'tehti eietesse Tõs; 'Eidi 'tehti [vabrikus] ja isi kodu kedrati Hää; Kraasitäied venitati eideks ja lasti vokikurgust alla värtna piale Kei; Sialt (koonlast) sai siis eiet tõmmata ja kedrada Amb; keradest akkab eie tulema kedrukse masina 'peale Sim || fig sie (inimene) oli üks eie ~ eietus, ei 'viitsind 'miski teha Sim

2. takkudest või linadest keerutatud nõör, võrge; koti nõelelõng; keeruta (köie-, nõöri)kee, säie mis käside vahel 'kiereti -- kas takkudest vai linudest, sie õli 'eide; 'tuoga 'eidemeid, akkama 'paula lettima Lüg; takust tehasse eie kõöve kee jaoks 'valmis Põi; pöörä peäl 'aetse 'eied keeruss. siss 'aetse masina vai 'vänti peäl teesipidi keeruss, 'lastasse koku Vig; 'nõelumise jäüst 'lasti 'eide 'lõnga keerata, üks lasi eiet, teine 'kieras Sim

3. helves, kiud 'pitkäd vie 'eided [seisnud vees]; 'eided on 'juoma vies ka Lüg; 'heided jεεvad ikka, kuju kui selest lõhast tahad [kangast] Phl

Vrd häie

heie² 'heie g 'heide Kuu; 'eide g 'eite Lüg

1. õis 'heided hakkavad 'lahti 'lüömä; 'heidenubud Kuu

2. (rukki)tolmukas rukkil 'onvad 'pitkad 'eited 'küljes; kui esimine 'eide, senest neli nädälä tue edesi, sis rukki küps Lüg

heie- heide- 'Eie 'massina ies oli 'eie 'vaalik; 'eie 'vaalikul oli üks rattass 'otsas, sääd üks 'eie juoks 'vaaliku 'kõrvale; 'Eie 'massinald 'juoksis 'eie 'eie 'vaalikule Lüg; vabrikus tehakse 'eie rullid Ris; Ea ärg juob eievakast, paha ei juo kulbistki KuuK Vrd häie-

eier → jeier

eiermu Eiermu õis koerputke Eiermu; Eiermu südä one siden; lilla Eiermid täis; nÿjd o Eiermud. marjad sul oo vÿjl tulemata (halvem on veel ees) Kod Vrd häierm

eies¹ 'eies, eis, ei es Muh; 'äies Khk Kär Kaa VII Põi; äies, äi es Kaa VII Jaa; äis Phl; äi is Lei (hrl minevikus) ei 'äies jõund änam pidada VII; tuba va suitsu läru täis. äies soa änam inÿtatgid Jaa; nee (potisinine ja -roheline) es lähe pealt ää mette ei es võta 'päike neid ei es võta pesu neid; ei es oln lauluga vel 'peale akatudkid, kui ää 'keelti Muh; ma äis 'näingid; äis anna (andnud) Phl; Kard'a penist äi is tule 'sirke peni Lei Vrd es

eies² → heie¹

eiestama 'eiestama Kuu Lüg(eje-; -mma) õitsema (hrl rukis) Kevädel 'eiestäväd kaik 'lillid Kuu; rukki 'õitseb ~ 'õileb. vana 'ütlemine on: rukki 'eiestab; 'kartulid ka ejestavad; 'õunapud 'eiestavad; vanast 'plotnikud 'linnas ku maja põles 'ütllivad: 'meie rukkis nüüd 'eiestab (meie äri õitseb) Lüg Vrd eietamma, eietsemma

heiestama eiestama VMr, 'ei- VNg Lüg(-mma); 'eiestämä Kuu(h-) Lüg

1. takku (või oskamatult) ketrama; heideks venitama; võrget tegema ärä 'ninda jämedäst 'kiera vai 'eiesta et ei lähä vokki 'silmast 'alle; [vilets ketraja] 'eiestab 'ketrada; Tule, avita mul 'eiestäda, kotti 'paulu on vaja Lüg; näppudega muudkui eiesta aga [takku] VMr

2. fig 'Ambaid ei õle, piab 'kauva 'aiga 'eiestämä (mä'luma) Lüg

Vrd heietama

heie|takk hv ropsitakk eie takud on jämedad, kanepist, tehäkse 'köisi, 'ohjasi Juu heietama eietama spor eP(-d- Emm; -ämä Juu Kod KJn), 'ei- Jõh/-mma/ IisR

1. takku (või oskamatul) ketrama; heideks venitama; võrget tegema *jämed kane-pi takud eietatse põõra peal Muh; Noored tüdrugad äi muista kohe ilusti eieta* (villa kraasida) Emm; *vanal aal eietadi takko* (venitati pikaks lindiks enne ketramist või köie keeramist) Mar; *ema eietab kot'i lõnga; takust eietud lõng Kos*; [võrke tegemisel] *teine laseb lõnga näpu vahelt sie eietab, teine k'ierab; linnas lasti eietada* [villa] Jür; *kederverrega eietasse lõnga Amb; pañdi takku eietama voki piale JJn; mis te olete jälle mul siin eietand* (õeld, kui lapsed on vokiga mänginud); *käava eietama Trm*

2. fig pikkamööda või kaua tegema a. nokitsema; pikaldane olema, laisklema *eietab tä kallal peale, ei saa tänd val'mis Aud; mehed akkast merre eietama, sisse lasma* [rulli keritud võrke] Hää; *eietab kis naa viletsaste tieb Jür; minä ei õle õpnud eietämä, tijn ruttu Kod; kaua sa siin mõtled eietada. liiguta vähä kärmemini, nii viisi eietates sa ei saa saamaski val'mis Plt b. pikalt või palju (üht ja sama) rääkima Eietab oma juttusi ikke edasi ja tagasi, edasi ja tagasi IisR; Kui jütujärje oma käde sai, eiedas seda õhtu otsa Emm; küll nad täna eietasid seda juttu Kse; eietab kõnelda KJn c. palju sööma mis sa nii kangest eese sesse eietad Mar*

Vrd eetama¹, ehetama², heiestama, häietämä

eietamma eietamma õitsema (rukis) Lüg Vrd eiestama

eietand aeglane, saamatu *on ika eietand -- ei saa midagi tehtud JõeK Vrd eietet eietet = eietand vana eietet õled, pitkälina; eietet ja lõsjas, nagu mädäd nõjd käded, kui tüäle akad Kod*

eietiks õige, üsna (palju) *Ilm oo eietiks külmaks läind; Talvel lambad tahtvad eietiks aava ning saare okste lehti süüa Kaa*

eietis eietis Vig Han HJn Amb Sim Plt, ei- Jõh, eietes Mar Juu HJn Jür JõeK TÜR KJn, g -e

1. heie eietest tehti, me kehrasime eietest ära. *sie eietes oli nagu kera HJn; kerade pialt tuleb eietis* [vabrikus] Sim; *mis eietest* (lauget lõnga) *sa ketrad KJn*

2. fig aeglane või laisk inimene *nao suur eietes, va laisk voroski ühös kohtas Mar; Joonud mehed oo igavesed eietised Han; oled üks va eietis, ei vitsi kedagi teha Amb; kui inimene pikaline on see õöldasse ka eietis Plt*

Vrd eietus

eietsemma eietsemma õitsema lina eietsõ; lälled on jo eietsened; süksül on vie pääl justku keldased tanjud, siis üdellä, et vesi eietsõ Vai Vrd eiestama

eietus eietus g -e JõeK Sim Kod (õi-)

1. heie; võrge; koti nõe-lelõng eietust tehtud vanast kedra vartel, köie säige on eietus JõeK; eietus tehti kää vahel -- takkudest ehk linadest; eietusega parandati vilja kot'ta Sim; sukka tijn puhas vedeläss, vedelik tyy nõnnagu eietus ehk võrk; kas si on mõni keträjä! lõng peber ja jušku õietus Kod

2. fig aeglane või laisk inimene *sie oli üks eie või eietus, ei viitsind miski teha Sim; niuske eietus ja tit'a, pelgäb obsess kiñni võtta Kod*

Vrd eietis

eig → eik

eiga eiga R(-ä) Jäm, eiga KJn; eika Se; äiga Jäm Rei

I. konj 1. (eitavas lauses) ei ka, samuti mitte; ja ei ega siis üksi kaks ei tohtind juo kuhugi toise külässe mennä ei kiigale eiga tantsu Kuu; [sa] et ole süönd eigä süömätä; ei tämä i tunne enemb valu eiga vaiva (surnust) Vai; Ma üütsi sinigu, et ääl kääst ää, aga lehem äi tule äiga tule kuju Rei; liigahhuda i midägi eika helähhüdä^p

heiga

Se || (eelmist väidet kinnitav) *sie one alasti ja 'paljas inimine ei sel ole 'riiet 'eiga kedagi; 'eiga siis sest 'einast saand lehm 'eiga 'kiegi VNg; ei pidänd kived 'kinni [rüsa] 'eigä midagi Vai*

2. (lause või pooleli jääva mõttekäigu lõpul) *'eiga [niidu-, lõikus] 'massina old 'kuski puol, ei 'einamaal 'eiga, 'eiga 'leikamass VNg; 'lapsed 'onvad 'vallatumad 'eiväd 'kuule vanembi sana 'eigä Vai*

II. adv 1. (eitust tugevdav) *ärä sure (hädalda), 'eiga sa nii hädäss ole Kuu; kääd 'teeväd südäme järele, 'eigä südä tie 'kässi järele Vai; äiga se pole tösi Jäm; See räägib ja klädrab nii palju, äiga see pole üks jütt Rei; nuu ja vanast 'olli tare ja eigä sääl kammert kõrval ei olnd KJn; eika tiia_i tyyd, kas tä tulö vai ta_i tulö^p Se*

2. (järgneb jaatav lause) *jah, no aga 'eigä ku 'terva 'paljo paned_s ei piä [saapad] 'suoja enämb Vai*

Vrd ega¹

heiga (h)eiga edev, kerglane vana eiga olt; *No küll_sa_lt vjil ilman heiga mjyss. Tiit sääntsiid latsõ 'tempõ Urv Vrd heigu*

eigas egas 'eigas ole Vai

heigatama (h)eigatam(m)a edvistama mi sa eigatat ja edestät, vana inimine; *Mu-gu heigatat piigli iin Urv Vrd heigutama*

heigats heigat's g -i Kan Urv(ei-) edev, kergats oo, ta vana etev, eigat's, tyü (tüd-ruk) muku eigatass inne Urv

eigeldama eigeldama Kaa Pöi, -eme Khk

1. heigeldama *Kuivatise 'otsas oli eigeldatud pit's Kaa; Eigeldamise nöel 'tehti -- kadaka puust, konks 'otsas, naised eigeldasid sellega 'pitsi Pöi*

2. fig peksma *Eigelda so 'raipe läbi, nii et 'aitab Pöi*

eigeldus|nöel heegelnöel *Ma tegi eigeldusnöelad ise, kase puust tegi Pöi*

eigel|naatel eigel'naat|el g -li heegelnöel *Ma 'ostasi 'eesele uie eigel'naatli Kaa*

heigonõ heigo|nõ g -tsõ Vas, -dsõ Se = heigu ta om sääne heigonõ, heigotass rōi-vastõga Vas; *olõ õi tuust suurt 'asja sääne heigonõ om, õi olõ õigõt juttu, õi olõ teko ka^p Se*

heigotsõpakõnõ kerglasevõitu hojo iks om sääne heigotsõpakõnõ Vas

heigotõllõma heigotõllõma edvistama *nyyr' inimine 'võrkusõst heigotõllõss Rõu Vrd heigutama*

heigu heigo, -u V

1. edev, kerglane (inimene); napakas *heigo panõ^p ommõtigi naa^p rübälä^p säläst är^p Kan; taa^p um heigo, heigotass ekä 'myydu, 'rõivide ja jutuga Rõu; heigo mjyss Vas; tuust inemisõst olõ õi 't'aut' müist, heigo om; heigo om ni heigo tük'üki^p; sust heigot saa no määne tüü tek'ij Se Vrd heiga, heigonõ, eigukõnõ, heiku*

2. edevus, kergemeelsus *kiä 'säärne heigonõ, heigot man om [öeld] vana huller Vas*

heigukane 'heiguka|ne g -se kõhn, kleenuke; nõrk *Küll on 'heigukane, ei 'tie küll, 'milla sest (lapest) inimine ka tuleb; Sa 'hoisid 'viimise 'jouga, henes 'heigukaiste kättegä 'oiget tuld Kuu*

eigukõnõ eigukõnõ Kan/-o-/ Urv om sääne eigukõnõ (napakas) – *tä om nii kuri ja torrõ kõigin paigun Kan; eik opõn, eigukõnõ (?erk) om Urv Vrd heigu*

heigutama heigotam(m)a Kan VId, heigu- Urv(ei-) Rõu edvistama, eputama; *vi-gurdama mis tan heigotat, naka^p üt'skõrd joba minemä Kan; mis sa eigutõt, ole umete*

tōtō ka vahel Urv; heigo kää heigotōhn Rõu; kää heigotōh (käib tühja) Vas; ar om harinu heigotama, sis `saaki_i `õigõ mehe `muudu olla^p Se Vrd heibotama, heigatama, heigotõllõma, heiklema

eih¹ eih int hei - KJn

eih² eih Har; õih Urv Har (eitust või keeldu tugevdavalt) mitte eass nyu_lil'li^p ei olõ õih. nyu_t'sireli puu^p omma^p Urv; ala_puttu eih, ei_tohe_taad puttu õih Har Vrd eie

eihtämmä → ehitama

eik eik, eig, aik, äik, ek

1. (eitussõna) ei äik saa mulõ, äik saa sulõ; bet tyu om salanu `vällä, ku äik olõ tema nännü, äik võttanu Lei

2. adv mitte bät naist katest puust, mes aia kespaagan sais, naist mi äi tohi äik süüvä^p; d'ummal' om kõigin `paagun, äik õndõ `taivan Lei

3. konj ei (ka), ega ek maia, ek maad; eig `tütrek, eig `naarë; tilivit ei veia äik `urga, äik `sulgu minnä Lei

heik¹ (h)eik g `(h)eigu Kuu; `eiko Vai `Nuoreld oli `heigu (viletsa, nõrga) `tervisegä Kuu; `eiko (pirtsakas) `piiga Vai

heik² heik g heigu Urv(ei-) Har Rõu edev; vallatu; kergats eik (erk) opõn Urv; ujoo ty om vana heik [tüdruk]. vana kergät's Har; vana heik um. tyu um säänä hetev, naard alati Rõu Vrd haik², heiku

eika → eiga

heikelemä → heikõlõma

heiklema `heiklema Kan, -õma Urv/ei-/ Rõu edvistama mis ti `heiklet tan Kan Vrd haiklõma, heigutama, heikõlõma

heikonõ `heikonõ arg olgu_i nü `heitüijä, nü `heikonõ Se Vrd heiku

eiks eks eiks sa siis jahenda viel `endast, ärä `ninda `kärrest mene VNg

heiku heiko, `h- Se; eiku Käi

1. edev, kerglane (inimene); napakas Ah see vehe eiku, ega ta pole päris klaar, ta na eiku Käi; timäl oll'i säändse heiko sõna^p; kagoss om `heiko -- joositõllõss, kõnõlõss kõvastõ. taad `heikot võtt no kiä naasest Se Vrd heigu, heik²

2. arg – Se Vrd heikonõ

heikuss `heikuss kergemeelsus Ku inemine om nyur ja rummal' ja ku_tül om pini mjil', sõss tiä aja tyud vanna igävest `heikust ja hõla_ust takan Urv

heikõlõma `heikõl(õ)õma Urv Rõu(-elemä) Vas Se edvistama; vallatama; kerge-meelselt või rumalasti käituma näet, naa latsõ mudku `heikõllõsõ, ei lasõ kõnõlda kah; `heikeless, kui `kerge jutuga kõnõlass -- inämbidi noorõ^p inemise^p `heikelese^p Rõu; ku kiä `veiga vallalinõ `veiga `kargõlõss, tuud üldäss kago no `heikõlõss tah; `heikõlla^p sa k'ul^p mõistat Se Vrd haikõlõma, heiklema

eila eila hv Khk Krj (ls); eila, ee- L JMd Tür VJg TaPõ VIPõ Trv, `ei- Jõe Kse; eel'a Pal Äks Pil(ls) Kõp; eilä Mar Var Saa Vil M hv T, Lei(-l'ä, -l'a, ielä), `ei- Vai, ee-Kod MMg KJn Vil T; eilä^p San V(ee-; eel'a^p Se); jeelä, `jielä^p Kra; (j)eelä^p, jeel'ä, jielä Lut; iilä^p Krl Har Rõu eile kas näd said eilä vihma `eese kätte Mar; eila `neokse aeaga (samal ajal) Tõs; eela tibatas koa `vihma `tulla JMd; kagu kukkus eela ka veel, eela ommuku Äks; Sij om mul meelen nõnda kui eilapäev Trv; nij om mul eila `yüsise tallekse Krk; ja tyu om mul elu aig nü meelen nigu eelä oless ollu Võn; eelä^p `lõunaig

Kan; iilä õdagu näi und et, 'karja ai kodu' Krl; käve eeläkina mõtsahn är' Rõu; iin 'ielat (üleile) Lei

eilama 'eilama, eilata Khk Rei ('eilada) valjusti huikama, hõilama 'eilad, uedad teist; 'eilamine o jame eelega, 'uitamine o 'peene eelega; joonud mihed 'eilavad Khk

eilandi|aid eilandi aid hv rõhtaed – Mus **Vrd** eilandiaid

eilane eila|ne Mär Hää Saa Lai Lei/-n/, ee- Kse Tõs Trm Pal(-l-) Äks SJn Kõp, eilä|ne M(-n Krk) San Kan, ee- Kod KJn(-l-) Trv T V, ii- Krl Har Rõu, g-se, g -tse Saa eL(-dse V); p eilast JJn

1. eilne eilatsed ~ eilased karduled Saa; sial on seda eilast 'leiba viel JJn; eeläne (vana) asi, aab sedä taga; eeläne pääv pidem kui tänäne (öeld, kui aluselik paistab välja) Kod; Eelasest 'peale juba satab SJn; pane obesale eilätsit 'einu ette Trv; tolle leeväga, mes sa 'tõiet, sai ma eelätseni läbi Nõo; sa otsit nigu eeläst 'päivä takan (otsid asjatult) Kam; eeläne miiss om jo väläh (koidab) Plv; eilatsesst päivast ma ei olõ vjil maanu' Lei

2. fig rumal, lihtsameelne, kogemusteta kui mõni one võivane ja logard inimene, 'ütled sji one õege eeläne Kod; ka sa eiläne olet, et sa ei tää seast 'asja Krk; sa oled nigu kuu pääl sadanu ~ nigu eeläne Ran; olgu_i taah nii eeläne (öeld mitmendat korda küsijale); sa olt ku eeläne lat's Se

eildene, eildine 'eilde|ne Khk Põi Muh Han, -i|ne Jäm Khk Kaa Muh, g-se; eildene Jäm, -ine Käi

1. eilne sool 'eildine pää on pitkem, kut tänane (öeld, kui rätiku alumine pool, aluselik jne paistab välja); tuli 'eildist 'pääva 'otsima (öeld asjatult otsijale) Jäm; ma ole 'eildisest saadik 'ühte 'silmadega (magamata) Khk; ma unuta, ma_p tea 'eildist 'asjagi, seda siis tänast Krj; Katel 'eildest veel leemene Põi; ehk 'eildese postiga 'tulli Muh; Otsib eildist pääva Käi; 'Eildene leib oo veel kottis Han

2. fig rumal, lihtsameelne Ma 'ütlesi taale, üt äga ta pole 'eildine, üt ta_p saa aru Khk

eildne → eilne

eile eile Mus SaId IPõ Ksi Plt; 'ei- R SaLä Kaa Hi Kse Ris Kos(ls) HJn JõeK Amb Sim Iis; eile, ee- Muh Lä PäPõ KPõ; eele Khn eile sedäsi tama küll 'eile 'miule 'rääkis Vai; 'rääkis eile pääv Kär; ma 'ütlesi eelegid seal kirkuleste ees Muh; 'eile oli sant ilm Käi; Eele 'üese oln puõ 'juurõs kolõ jaht' (lõbu, trall) Khn; eele 'õhtane supp Juu; eile sai nädal kui 'vihma tuli Kod **Vrd** eila, eilätse

eilene, eiline 'eile|ne g -se IisR Rei, ? 'eilse Tõs; 'eili|ne Kuu Emm, g -se RId; pl eilised JJn, g -tse Krk

1. eilne 'eiline päiv pikkemb kui tänäne (öeld, kui aluselik paistab välja) Kuu; Käib ja 'ulgub edäsi tagasi midägi ei tie, 'õtsib 'eelist 'päivä taga Lüg; miä olen 'eilise 'einega Vai; Ma mekkisi seda 'eilest suppi Rei; eilised leivad JJn; esi olli ta eilitse päävä kodun Krk

2. fig rumal, lihtsameelne, kogemusteta; noor 'ninda kui 'eiline ei 'muista VNg; Egä minagi 'eiline õle 'ütleb vanemb inimine 'nuoremmale, kie tahab 'targemb 'õlla; elu 'aastad on mõlemal 'selja taga, 'eilised ei õle 'kumbki Lüg; 'Ossa igavene 'eiliste 'eiline (käpard) IisR

eilne 'eil|ne Kaa VII Muh Mär Kir Mih Trm, g -se Mar PJg Tor spor KPõ, Iis Lai Plt, -tse SaLä VII Põi Kse(-l|dne) Han Ris VMr; in 'eilsses Sim; p 'eiltse Emm; ppl 'eilseid Amb

1. eile juhtunud, tehtud jne, eilne `Eilne pää `andis päris öle ajada (oli raske töö) Pöi; kui üks riie o teisest pitkem -- siis [öeld] `eilne pää pitkem tänasest Muh; Ta tohm mäleda mette eiltsed p̄evagid (kõige vähematki) Emm; Tänane ilm oo `eiltses keeret ilusam Han; kas otsid `eilsed `pääva või (öeld asjatult otsijale) Tor; ma ei määleta `eilest `päävagi HMD; lapsed `tõuske üless. `eilne mees õues juba (päike on tõusnud) JõeK; mul oli viel `eilsed `kommisi Amb; terve `eilne pääv pia valutas Lai

2. fig rumal, lihtsameelne, kogemusteta egä ma tänävune ja `eilne põle mette Mar; ega sa enamb `eilne ole et sellega akkama ei sua VJg

Vrd eeläsine, eilane, eildene, eildine, eilene, eiline, eiläklane

eiludeme eiludeme "tööhoos olema" Küll nad lasid seel eilute Käi

heilutaja endise Suurevalla inimeste hüüdnimi Hiiu maal Suure `valdas `üite heilutajad, nemad `õhkavad väga, kui `reekivad [h-d sõna algul] Phl

*eiläklane eilne lätede eiläkidzide `d'algi müten Lei

eilätse eilätse Ran Ote, -dse Har; eelätse^p Rõu; -eilätse M, -ee- Kod KJn Vil Puh Nõo Ote Röp; -eelädse Kan Vas, -ii- Krl Har; -eelatse Kõp eile eilätse niidetu [hein] om `õige joonen, neid saab `rõuku panna Ote

heim eim g eime Urv, h- Plv õhuke kord, kirme om sadanu veidikese [lume] eimet Urv; tuhaheim om hüd'sile `pääle kogonu^p Plv Vrd hõüm

eima, eime → emme²

heimekene dem < heim tan ei olõki midä pääl, taa niu eimekene inne Urv; nigu heimekese (jääkirme) om `võjle `pääle tõmmanu^p; [riie] om `õhkõnõ kui heimekene, taad ei massa^p `osta Plv Vrd heimekene, hõümükene

eimme, eimo → emme²

eimuss eimu|ss g -sõ õhuke riie taa nigu eimuss, mi_sa `taagõ tiit; eimuss om õhukõnõ ja õrrõ nigu puss Urv Vrd heemik

ein → en

heim ein g eina, -ä eP(h- Phl; g eena, -ä, eenä) M(g eenä hv Trv), eenä KodT, eenä TMr; `ein(a), -ä R(h- Kuu)

1. (igasugune kasvav) rohi (hrl taimenimetustes) muru `einä on maa rajal madal `einä Vai; põllud on `einas (rohtunud) Khk; `einasid oo sii paelu, aga väga vähe oo neid, mis inimest `tundad Mih; raav on ära ummistanu einäst Hää; [peenral] einad ollid suuremad kui sibulad Saa; väriseja ein (värihein) Amb; `lõikav ein, nisuke kare, pikk Äks; karjamaa einäst `pallless närit ku pääluu; ka sigade einä ära ragusit; `turba `narma ja einä juure jääss äglä ette Krk; kui koer `einu syyb, om kah `alba `ilma `yyta; aga kui enne jüri `päevä om einäladvun kastet, siss saab rügä enne jakupi `päevä valmiss Hel

2. niitmiseks määratud rohi; talvine loomasööt `riided `einis kaik, rabuda `puhtast; ein on `ninda arv kui isuri rugis VNg; `ommiku vara `kastega on ein rabe; võtta vikkast ja akkama `einä `lüömä; rehä ei tõhi taga vedä. kui `pulgad `eini `kõrjavad, siis `lambad `talvel kisendavad Lüg; `Ennemast -- `pieti kolm üäd ja `päivä luag maas, `nindat kolm `kastet pidi `einidele `päälä tulema, `muidu `einad õlivad `kivotised Jõh; einad `lähteivad palavaks, tuliseks, kui nee märjald labuse `pandud Khk; keisid talve `einas (kaugelt heinamaalt heinu toomas) Mus; [kevel] Kured tulavad toovad kuhja `einu, kooviskas tuleb toob korvi `einu Pöi; pihelga marjad pannasse eende `sisse, siis o kenad apud talve närida; ein o kuluse jään Muh; karuse `päevas pidi pool `eina jo alati `val'mis olema; kore ein. jäme `jäotu ein, ei lөө ette `ühti Nis; loogaga `eina te-

gema (heina varastama) Juu; vanal aal 'toodi einad tuppa jõulu aal HJn; lüõ nii et vikat' raksuh, ein nagu raud JõeK; mul on 'einas kõik (kogu maa heina all) JJn; naised 'ütlesid, et vanames teeb nii kaua 'eina, kui jänese perse lööb 'valgeks Ann; juagupi päeva ajal lüeb jua raud nael einale 'sisse. ein on siis kõva [niita] VJg; no küll on aibak, ein konna 'rindu; koñdi 'ümber liha ia, põesaste 'ümber ein on ia. lagedal ei kasva nisukest 'eina; eentest murenevad pebred Sim; õsjane ein võtab 'lambal villa 'lasti; ein lähäb 'marja (heintaimede seemned valmivad); 'einä ei niidetud vanass, 'einä 'aeti; ku vualun, one lygg, ku uñnikun, siis one ein Kod; paks ein oli, sai üles kaarutata. kui vaevane ein, ei ole vaja teda kaarutata ega kedagi Pal; omal teime ädälist 'einä. ädälin ein, mis tõist 'tiiru tetäss, vöi kolmadet 'tiiru; vanamaa ein (teise aasta ristik); einä tahave üless palade Krk; 'lamba ja obese saive 'einu, lehmile 'anti enämbist 'õlgi Hel

3. heinategu, -töö emä kävi 'päivite tüöl 'jälle ja, 'heinäll ja Kuu; kõbitseb 'einä 'juures, päist 'jalgu ei 'pääsi (töö ei edene) Lüg; 'enne 'einale minemist on 'om-mikune 'tallitus Vai; paers akadus 'alles einaga Khk; siis 'mindi 'eina nagu 'pulma Mus; 'Kurdla mees 'käias jõulu õllega eina 'aegu veel vikatid Pöi; 'päilised 'võeti eina kallale Muh; 'taari 'joodi eina 'aegas Mar; pererahvas oo 'einas Kul; 'vardakot'i oli kae 'otsas -- kui eena juures kõisime Mih; oleks olema vähegi ilusad ilmad, suaks eina 'kuomale JMd; 'miñdi kohe kõige perega eina 'muale einale VMr; me käisime jõe jää-res einal Sim; inimised vjil 'ürgäväd 'einä; 'enne 'einä kiskid ubad 'puhtass, 'piäle 'einä 'aetse kari 'metsä; eenä lõpp oli Kod; kui vihm 'aega 'viitis -- siis lõpetati augustis, kui jäi ein nõnna pikale Lai; meil minnäss kohe 'pääle uut 'jaani einäle, siss saab ein varemb ärä Hls; me tullime eenält kodo TMr

Vrd hain

heina- 1. heina sisaldav, heinast koosnev Küll o suur 'heinä kökk Kuu; 'eina 'põpred 'lähvad 'lammastelle 'villa 'sisse VNg; tuli 'eina 'süüli'täiega Lüg; 'riisuma 'kaaredest 'einad kogo -- sie on 'einakarendane; vei sene 'einä 'kimbu (väikese koorma) ja joi 'nahka Vai; 'õhta 'tehti eina kood, kui oli 'selge ilm Kaa; pisike eina unnikas, se o kämm Jaa; Eina padi 'aitab pea 'alla küll Pöi; Ää obust ennem ajama aka, kui einakokk on kõiega kokaree 'külge siut Rei; 'pissed eina kubud Han; jõolod mööda, eenalaga 'viidi tuast 'väl'la Mih; suurte sipelgatel on pesad nagu eenauñnid; eenänoosid, tassiti 'sel'gäs vetsa peäl Juu; eina 'aunu tehakse 'paergagi ikke viel Koe; kui uñnikust lahutatakse laiali, siis on eina kieretis VMr; eina pallid; eina 'kiipad olid kokku pressitud Sim; eenä kämmud one tillukesed; lask obese eenä kihi kallale Kod; [heinakuhjale] sõss moodu peräst pannass ka üits eenänuust ülesse 'varda 'otsa Trv; einä unnikse Pst; küünin pannas einä kan'ts Hls; einä ruga Krk

2. heina jaoks või heinatöoks määratud no vahel kävid juo maamihed omale 'eina 'silku ja 'karduliottamise 'silku siit 'rannast 'viemäss kohe Kuu; uss õli 'einä redeme all Lüg; einamaa keima 'lähker oli eina 'lähker Mus; Jaanipäeks sai eina õlut ka 'valmis 'tehtud Krj; Kuivalt einamale äi 'mindud, ennem 'tehti 'valmis einataar Pöi; eenä ang ehk eenä ark Vig; 'üiti eina mõr'ss, oli kojutud arva 'silmadega Lih; eenä koarik (sookäru heinte kokkuveoks) Juu; eina kär'ss, paelast sõl'mitud mis 'einu 'kinni piab Plt; ma esi 'vaade ja säe einä (heinatöö) 'riistu 'valmi Krk

Vrd haina-

heina|aasta heinakasvuks soodne aasta kui tuleb [rääk esimesena kevadel] 'eina, siis tuleb ia 'eina 'aasta; kui 'kõrve 'kuuske 'einama pääl pali on, siis on vilets 'eina 'aasta Lüg; Pialmised kül'je pal'gid jalg maad küini kerest pikemad -- 'sinna 'piale

'pandi ial eina`aastal ka einad Jür; -aed kodulähedane heinakoppel sii ääreperedes igas peres oo eina aed Lih -aeg `einä aig tuleb pärast `külvi `aiga; kasukas `seljäs süda `einä ajal Lüg; sõnnikud `veeti kaks nädalid `eini eina`aega Rid; rukki rääk, kui ta oli eenamas, siis oli ia eena aeg Tür; `valged pliegitud `käiksed ja ikke eena aal on `valged pliegitud põlled ies VMr; `kiire eina aeg; kui vihmane, siis on vilets eina aeg Sim; vahel oli eina aeg kuu `aega, vahel `rohkem vjvl Trm; kui oja ääred `raagu jäävad [pärast suurvett]- - siis on vihmane eena aeg Pil; neli `korda saeme eenaaeg `süü Kõp; sööge nüid `putru, leib jääss einä aass Krk Vrd hainaaig -aju heinateo hooaeg keik inimised `paergus eina ajus; einaaju aeg Khk -hang `Eina hang oli `kolme `aaraga, pikka puust `varrega Jõh; [puust] eina ang oli `pitkade arudega - - arudel olid raud topakad `otsas; eina anjvl on pitkem varš kut sõnniku anjvl Käi; Eina ang see oli `jälle puhas puust, otsiti `sõuke kolme aruline kase puu Kaa; eina angoga `aeda einad lado Emm; einä angod olid koa puust. arode `otsa `pandi sarbed. ja pärast olid jo raua natoksed Mar; eina angud ka on, kellega tõstetasse üles [heinu] Ksi -hiir `Einäiir, elotseb einamal, `talvel `enne juo pueb `einä kuhja `sisse Lüg -ilm aga nüid on tänä ilus `einä ilm Lüg; Sajune ilm äi ole eina ilm Emm; kui pal'ju `päikest, ja ivakene tuult, siis oli ia eina ilm Lai; ei ole einä `ilme ka änäp, päe iki kate all Krk Vrd hainailm -joru viirgu kokkuriisutud hein, vaal Kui [heinad] `kuivad, sis `aeti kahelt puolt, `riisuti `keskele kokko `einäjoro, sis akketi `saatu tegema Lüg -kaar [naine] võta põllu ee peelt ning eina kaarelt Jäm; kesk heinaajal `viidi mees ära heinakaare pealt Phl; akkan einä `kaarsid kokku `riisma Mar; einäkaared `lendus vee piäl vee elevil Var; obu osta kiriku tielt, naine võta eina kaarelt KuuK; niidin laia einakaare Iis; palage einäkaari laiali Trv; einä kaar jääss maha ku pal'k taga; einä kaari tahave üless lüvvä Krk; esi ei ole vjvl einä `kaarigi `niitan, siiss kõneleb kah Hel Vrd hainakaar -karss heinamärss pani obese ette `viskas eenäkarsi `vankrile ja akass minemä; kos oli magu eden nagu eenä karš; lõng nagu eenä karš (sassis) Kod -kasv sel `aastal ei old `eina `kasvu Vai; pöud võttas vilja ää, einakasu pani `kinni Khk; ea einäkasoo maa Mar; eina kasv on kasin VJg

heinake dem < hein einakene tahab teha Hää; illuss einäk(e), rõöm tat üless võtta, al'lass ku kire; einäk tule ku müdsinen (rohi kasvab jõudsalt pärast vihma) Krk Vrd hainake

heina|kess heinamärss eina kessid oo noodast `tehtud; eina käs keib oo ees; kal-sumestel olid eina kessid - - `mõisas olid ka eina kessid ikka Khk; eina kess, nii suur kut tahad - - suured arvad ougud, nõörist kujut - - kut `reisi `minti, `panti einad `sisse Emm; eena kešs `pandi obosele aesa `otsa, ja obo `katkus sealt `aukudest `süia Mih; eina kess `nüöridest `tehtud, sõlmid vahel Ris -kessel heinamärss [lapsed] `pande eina `kesle `sisse Phl; eina `kessel kellega obuselle `einu `juure `võetakse JõeK

heina|konts hf pl 1. rohutüügas eenä kontsad sorgivad kõik jalad puru Kod

2. mitesöödavad heinajäänused ku `uusi `einu pannass, visats einä kuntsu `varpilt maha Krk

heina|koorem vähike `eina `kuorem Jõe; nii kitsas värava - lammudab eina `koorma eε Khk; kui eena koorm `valmis oo, siis tõmmatse kõövega kinni Muh; eina koorm läks vilamesi tee pealt `kõrva LNg; eina `kuorem `tehti suvel `vankri `piale, talvel rie `piale Sim; eina `koorem oli kakskümmend viis `puuda, ja kolmkümmend `puuda Trm; üits einä `kyurm läits me rihe manu ümmer Hel Vrd haina-, hein|koorem -koppel

(kodulähedane) tarastatud heinamaa 'Einä`koplis `kasvas kole vägev ein Lüg; einama koppel ~ einakoppel, see einamaa sihes Jäm; kõik need eina `kopled, mis kodu juures oo, oo sõerod Lih

heina|korv 1. veokorv Sii on eina korvid ikka kenad kantis, nelja küljega kut ikka koorm, `võllad ölal ja all, pulgad sihes. Aga `Kurdlas on `sõuksed kut poadid, alt `kitsad, pealt laiad Pöi; sai [rukki]vihud eina korviga sis kodu `toodud Noa; enam eina `korvi ei `näägi `pal'lu, nüüd on plaan `vankrid JõeK; eina korvi võisid `panna rie või `vankri `piale Sim; einakorv, kellega `einu `vietasse ja `vil'ja sügise peksu aal Trm

2. kandevahend a. korv sööda etteviimiseks Einakorv oli seikesama kut tuhlikorv, ainult et mütu korda suurem Kaa; eenä korb oli: kaks kõberad puud ja `nõordegä punutud - - viidi lammastele laada juure, ehk kellele `tahtes Vig b. vitskorv heinte seljaskandmiseks soos - Tõs

heina|kott heintega täidetud kott (istumiseks ja hobusesööda kaasavõtuks) `istumise latsi paneb einakoti Pha; kui `mündi `lenna [talvel] - - `küinlä karp oli ike eenä kot'is Juu Vrd hainakott **-kuhi** se `täüdü oppind olema, kes `heina`kuhja tegeb, midä vett pidäb Kuu; `Einä`kuhjas kakstõist `saatu `eini Lüg; vesi lammudas eina kuhjad ää Khk; eina kuhad `vauvad Kse; `sirge `vooljas eena kuhe PJg; lageda suode pial eina kuhjad JõeK; eina kuhjal `pannakse varras `püsti ja selle `otsa eina tut't et vesi `alla ei juokse ja tued [pannakse kõrvale] VMr; akkame eina `kuhja teritama VJg; Eenakuhi tuleb teha nii kui kanamuna Trm; eenä kuhi `ol'li lohas Vil Vrd hainakuhi **-kulu** mul-lune kuivanud rohi (hrl niitmata heinamaal) eena kulu kebadel maa peal Mär; eina kulu on `raske `niita Koe; vana eina kulu all Hls Vrd hainakulu **-kuu** juuli `üellä ikke, et palav kui `einä kuus Lüg; see ilmasõda - - mis₂ se akkas nel'ja `teismemal einagu-päeval Ans; einakuust akkavad päävad juba lühemaks minema Pöi; karuse kuu oli eenä kuu Mar; einakuu, siiss on sie einatüö ja tegemine JõeK; juuli on ju einakuu Lai Vrd hainakuu **-kõrs** sa põle vel pargast eina `kõrthid toon Muh; eena kõrred pugevad igale `poole, `püksi ja Mär; sülg eenä kõrte `otses, `väiksed tirtsod seäl sees Vig; luo `võt'jad on maha jätt pailu eina `kõrssa JõeK; mõni eenäkõrs `sorkab `silmä Kod; ei ole enam eena `kõrthi KJn Vrd hainakõrs **-käru** kahe laia vitsrattaga sookäru (heinte kokku-veoks) eenä käru oo suur pikk ja lai nagu suur lamavo-i; eenä kärul inimene ees Mih; eenä keärl on aralesed rattad nagu sarja kere, on nagu `asule arud ja nende peäl on vitsad [heinakorv peal] Juu **-küün** (hrl heinamaal) `kaugel `metsas oo eena küinid Muh; eena `küinis oo `värske eente pial ea magada Mär; eina küin - - kel suuremad küinid, neil olid värvavad `keskel, `pañdi `enne otsad täis, pärast `keskelt - - kui veke küin, siis teine uks oli all, teine üleval, viilu uks Sim; vanast ollive kah einäküini einämaa pääl Hel Vrd hainaküün **-labu** heinasaad - Sa Muh ümarik kut eina labu Kär; rõhu see eina labu madalaks Kaa; Nendel alles eina labud soos Pöi; enne ollid eena labud ja vilja nabad Muh **-ladu** heinaküün neli `seinä on `einä ladudel ja auk ies kust `einäd `sisse `aeta Lüg; `einä lado - - `palkist oli `salvatu `nelja `kantiline `uone, lage `eigä `permando tämäl ei old Vai; Kui einalau murispuu on koha `pääle `pantud, võib an'uga `einu `sisse ajada Rei; eina laud olivad einamatel KuuK; meil olid kõigil lisa eenamal oma küinid. kodus on eenalaud VMr **-lasu** ajutine heinahunnik vehegest eina unigad on eina lasud, nee mis on ädaga `tehtod Phl; eina laso, naa `koormast kallatud või Mar; eina lasu oo küine ees Kse; suur eenä lasu jään maha `seia Ris **-lett** heinarull Peremmed pidiväd lettimä `einäd, punusivad `einäletti, `einälett `viedi kerikisändälle, keriku `maksust Lüg **-lind** käosulane (Hippolais icterina) need siit ära

ei kei, ned elavad siin - einalind. isi ilusad, kange ele kollased kõhualused LNg; *kägu raudsepp - einalind, se* `luiskab vikatid Mär

heinaline *einali|ne, -le|ne* (eena-, -n-; einä-, ee-) spor S L K, *einali|ne, eena-, eenä-* spor I, *einäli|ne* Trv Krk(-n), `einali|ne, -ä- R(h- Kuu), g -se

1. heinategija; palgatud heinaline *mul oli üks` einaline avis siin* Lüg; *oled sa meite einalissi näind* Khk; `Tuhlid kalad, piim, pet't ja leib see oli ikka einaliste toit Kaa; *eenalesed läksid` loole* Tor; *siin ei ole` kaugel einamaid, einalised käivad kodu* JõeK; *ke-da palgatasse einale, see on einaline - - oma perest oli ka einalisi* Sim; *mõnel peremehel oli abiliisi kua` võetud, einaliisi* Trm; *käesi einälisi` kulleman* Trv Vrd *hainaline*

2. heinaajaga seutu; heinateoks varutu a. hum enne heinategu sündinud laps - Lüg b. heinaajaks ostetud hobusekronu *Vana krenkusid ja kebjaid üeldi kua* *suuline vai eenaline - -* [neid osteti] *Eenamual käia, suata vedada* Trm c. heinaajaks ostetud silgud *lähän` rannast` einälisi` tuoma* Lüg; *Silkusid üeldi kua eenalised. Neid õsteti juba enne kesa aega valmis* Trm

heina|loog *eina loog oo moas* VII; *kas oo eenä loog ülebel juba* Vig; *tulid eena loolt kojo* Kos; `riiusuin *eina` loogu* Koe; *lähvad eena` loole* Äks -**lõpetis, -lõpetus** heinatöö lõpetus; lõpetuseks pakutav toit või viin *eenä lõpetis - - eenä töö lõpp* Tõs; *eina lõpetusest kiedin klimbi suppi* Iis; *ku ein maha sae` aetud siis jõid ärä lõpetuse. `tyydi eenä lõpetuss* Kod Vrd *hainalõpetus*

einam → heinamaa

einama `einama heina tegema - Rid

heina|maa (põhisõna hrl lühenenud; tekkinud uus sõnavorm) *einam, einäm, een-, een-* g -a, -ä spor eP(g -u Kod); `einam g -a Hlj RId; *eenämä* Tõs, all -le KodT; `einämma Lüg looduslik heinamaa *obustelle oli oma` einam, niikui` luhta` rohkem* [sees] Hlj; *mehed` läksivad` einamalle` einä` luömä;` üösse inimised` käisivad` einamatte pääl` õitsis* Lüg; *lihame einamasse* Jäm; `veised` lastasse sügise *einamale ädalt` sööma* Khk; *piiberlehed kasuvad` metsas, einama sehes* Muh; *vana jaanibäst` mendi einämale* (heinale) LNg; *naesed läksid eenamasse` niitma* Kul; *terve eenama` loogus maas* Mär; *Kiviste einamate pääl kudas sa masinaga niidad* Hää; *kas akate juba einamas minema; einam on` metsa` kasvan* Ris; *lähme` soosse einämale* Juu; *me eenamates käisime sügise* [karjaga]; *tulin eenamalt* Tür; *lähme eenamad` laastama ehk eenamad` riisuma; eenama` ruokimine* VMr; *lask mehe eenämite piäle maha; eenämu mua ja karjamua; mõnel one eenämäd põlla, meil one ühen laasan;* [sõimatakse] *sina jäänud* (tegemata) *eenäm* Kod; `varbavahed` *auduvad ärä kui maageses eenamas käid kiinni jalu, kui maaget pal'tu oli eenamal* Pal; *eenämä on paksus läind, niigu padrik* KJn; *jääb paelu tegemata eenäm*id Kõp; *oja` jyyksis säält eenäm*itest läbi Vil; *perätu eenä`maada olive` niitä* Trv; *emä läits esi` mõtsa einäm*al Hls; *tõine kõneless põllu- peenart, tõine kõneless einäma vahet* (kõneldakse eri asjust); *mis meil neist einämaiest kasu om; kimaline einämaa` sissi teeve pesä* Krk Vrd *hainamaa*

heinamaa|hiir heinamaal elutsev hiir; ?juttself-hiir (Apodemus agrarius) *einämaa iire om jut't sell'läge, küüt' sell'läge; all' iir, einämaa iir, ku sa selle ärä tapat, siss ei lää` lamba` kõrda* Krk -**koppel** heinamaa tarastatud osa *einama koppel - einakoppel* Jäm -**kuusk** *osi eenama kuused on kaharad, eenama` päüle kasvavad* Äks

heina|maalne -*maalne, -moa-* heinamaal olija, ?heinaline *kas on eina`maalsed vöi on kodu* HJn -**maane** a < heinamaa `kõrged` *kaldad on sial soonetisel - - ilusad eina-*

heinamaaripäev

maased 'kaldad olid Lai -**maaripäev** heinamaarjapäev *Einamaaribe*, see oli ikka nenda pool püha, siis pole oma töö kallal 'oldud Kaa; *Einamaari* pää oli teisel einakuu päeval Pöi; 'täempe om einä'maaripäe Krk -**maarja** heinamaarjapäev *Vanasti pidi einamaarjaks suurem osa einatööst juba tehtud olema Kaa -maarjapäev* kalendritähtpäev (2. juulil) 'eina'maarja'päeval tegime 'maarjatuld - - vanu 'paatisi poletatti ja 'terva'tünnisi ja Jõe; 'Eina akketi 'niitama - - 'ninda vana 'jaani ja 'eina'maarja'päiva 'ümber Lüg; kukulind kukub vana eina 'maarjabässe, kui üle selle kukub, tuleb pikaline sügis Mus; einä'maarjapäe seda pühitseti vanasti - - kui niit 'otsas, siis selle omigu 'lasti magada Var; kui eina'maarjapäe 'kuhja 'tehti, siss löi 'pikne kohe põlema kuhja Saa; *Eina 'moarjabe keedeti 'kapsalehe suppi Kei; eina 'maarjapäeval, siis pidi raud nael einasse 'löödama Lai; einä 'maarja päe - sji om laada päe Hls Vrd* hainamaarjapäev, heina|maaripäev, -maarja

heinamaa|rott ?mets-karihiir (*Sorex araneus*) *eenama rot'id on terava ninaga Juu -sammel einamaa sammel* (sammal: *Rhytidia plephus*) IisK -**seen** valge riisikas (*Lactarius resimus*) 'Einamasien 'valge, 'karvad all, 'kasvavad 'einamal roho sies Lüg -**tükk** röögatu suur einama tük'k Muh; selle eenämätüki saime 'valmis Vig; ma 'tahtsin temä käest sedä eenämä tükki 'osta KJn; [saunikud] tegid 'mõisas 'eina eenamatüki jüst Vil -**vaht** valvur, kes pidi kaitsma heinamaad loomade eest *oboste karjane oli*. 'öeti eenämävaht, [valvas] et obosed mete ei läind eenämäte sesse, sai perest palga ja Vig; eenämäd 'pahti 'taevamines pühäl 'kiinü, siis enäm kari ei 'lõstnud 'minnä eenämälle, eenämä vast käis sala 'vastman - - käis külä ja 'mõisa eenämäd 'vastman kõik. mõni and 'viljä, mõni and 'einä - - mõni and tüki eenämäd eenämä vahile Kod

heina|maja ajutine varjualune heinamaal *einamal 'tehti eina maea. niisama kui villa sard, pialt terav. 'senna tuli ikke tükki neli neid puid. toores ein sai 'piale visata. maea otsest läks [inimene] 'sisse Plt; eenä maead - - 'tehti puidest ikki. 'lütüti 'teiväd 'püsti ja siss sedäsi libamesi - - teesed puud 'jälle 'sinna 'vastu - - nii 'paksu 'eina 'pahti [peale] et vihm läbi [ei] sadand Kõp -**mari** rohuseeme, seemnekupar; heinapebred *vesijuss oli peenike ein - - punane kanidiline eina mari* [otsas] Trm; *eenä mari on piänike. ku lakka aad, jääb luugi 'piäle Kod Vrd* hainamari, heinamarjak -**marjak** hrI pl = heinamari einä marjaku 'anti kanadel; 'endel 'kästi einä marjakidest 'vanni tetä [reuma raviks]; *mine tyy einä marjakit, keedäm lehmäl rohiss Krk; einämarjakid 'autedess kui obesel nõl'g om Hel**

heina|mauk 1. viirgu kokkuriisunud hein, vaal; pikk kitsas heinahunnik *eina mauk* soab kokku riisunud Kei; *eenä 'mauku 'lööma* (heinakeeritist viirgu riisuma) Juu; *nied on eina maugud mis obolega kokko 'vietasse lao ette VMr*

2. (müügiks, vedamiseks) kokkukeeratud heinakimp *eina mauk - eina tuut Kõp*

3. vastandkaar - Lüg

heina|mets metsaheinamaa 'käsima sääl 'einä 'metsäs 'einä tegemas Lüg; 'valge varul akkan eina 'metsa minema Koe -**märg** heinaajaks tehtud õlu *onts teil eina märg 'valmis Khk -märss* heinavõrk *eina märss. obusele 'võeti eenad 'kaasa [sellega] Tõs; pane einämärss ka 'vankrese Trv -münt* (taim: *Mentha*) *isi on ike eenämünt ja isi on põllumünt Juu -nael* ädalalill (*Parnassia palustris*) *eina nailad Khk; Einanaeldel on pisiksed 'valged 'õitsed Kaa*

einane *eina|ne Khk Emm Rei Tor Hää Saa VJg, 'ei- VNg Vai, ee- Juu Kos Amb(ls) JMd(ls) Trm, een- KJn(ls), eenä- Mar Kod, g -se (-tse Saa); einä|ne g -tse Trv*

1. rohune, rohuga kaetud; umbrohtunud ' *pjndrad on einatsed Saa; eenämu - -*

sij one eenäne, ein piäl Kod; einäne *tij*, muru, rada Trv; *nemä* (linnud) tahav einäst varjulist kotust [pesitsemiseks] Krk Vrd hainane

2. heinakõrsi täis, heintega koos *maa on* `einane, jättata `eini maha VNg; *siu* `riided on `einased Vai; *rataste kihad oo einased* Khk; `riided saavad eenäseks või *puroseks* Mar; *kuub on mul einane, magasin einte sies* VJg Vrd einine, eintene

heina|niidumasin `Einä `niidu `massinale `tehti, `pandi `juure `tõine `iste [kui vilja lõigati] Lüg; *Vanasti oli sii puumaameestel änamisti Rootsist pärit eina niidumasinad* Kaa; *Eenäniidumasinaga suab põllu `einä `niitä, metsä `einä suab vähä `niitä* Khn; *einaniidu masinaga võis `eina `niita, võis `vilja `niita* Trm **-niidus** heinaniit(mine) *eena niiduksel on ka kunst. mõni ladvab `eina - - ja teene jätab kaardealuse `tervest ka* VMr; *sie eina niidus on kõege `raipemb [töö] Kad* **-niit**¹ heinamaa eenä `niite piäl *vihmävesi o soe, sij ruttu aadutab `varva vahed ärä* Kod

heina|niit² 1. heinaniitmine *kui tuleb `einä `niidu aig, siis `tarvis `menna `einä `niitama* Lüg; *einä niido `talgod* Mar; [teenijatüdruku tööks] *sui oli eenaniit* Kir; *eena niidu vikat' oli moa sepa `tehtud; mõni sügise kasvab joani `kašnisi `peale eena `niitu* Juu; *`kopled on eena niiduks ja `luomade karjatameseks* JMd; *eenäniiduga võtnd suured palistsed piudesse* KJn

2. niidetud hein teesepäävane niit Tür

heina|niitja 1. (palgatud) heinaline kägu kukub karjatselle - - *el'gib eina `niitajalle* rhvl Hää; *eina `niitjast `üeldi [neid], kes raha pärast einamalle läksid peremehele* Trm

2. heinaniidumasin *Ennem tulid eina `niitjad siis tulid koa vilja `niitjad* Pöi Vrd hainaniitja

heina|niitma|talgud heinaniidutalgud *sõniko vidämese `talgusi ja einä `niitma `talgusi - - tegevad* Mar

heina|noot 1. võrk heinte väljatassimiseks soost *einanoot - - kuhu `pandi ein `sisse, kui vesine maa oli ja visati `selga* Mus

2. võrkkorv vankril heinaveoks *eina noodaga `väätakse `einu. eina noodal on suured silmad* Pöi

heina|nukk väike heinahunnik `einä nukkud mõned `tieväd `ümmärgused Lüg; *kui kaks sületäit `risti paned, see on eena nukk* Hag; *eina nukud on `väiked, saud on suuremad* Amb; *eina nukud - - [kui olid] märjad einad, ei saand `saatu `panna* Sim

heina|nälg 1. heinapuudus *pailu `loomi_p või jätta mette [üle talve], kevade eina nälg kee* Khk; [peremees] *Äi luband einamaal riha mitte `järke lohista, siis tulla eina nälg* Kaa; *igäl kebädel suur einä nälg* Mar; *Eenä `nälgä põlnd, või siis vanasti nii paelu eläjid `olli kui nüid* KJn

2. heinariismed *Ajan rehaga veel seda eina `nälga kokku* Mus

heina|onn ajutine varjualune heinamaal *eena onn, `üüsi oled sial all, makad sial* Mih **-pahn** puruks sõtkutud või kore hein *jõulu aeg oo eena `pahna tuba täis* Tor; *einä pahn on kokku riisudu* Saa; *eenä pahn - - kui on `neoke pikk ein* Juu **-park** rohurämps; *kulu `pjjndra om einä `parka täis* Trv; *lina - - ku üits igäven einä park; ta nõnda kõva `niita - - einä `parka täüs puha aanu* Krk **-peber** hrI pl, **-pibred** *eina `pepreid maa täis [kuhjategemisel] Lüg; ajad `einu üles, jäävad einapebred - - ala, `peenine puru* Khk; [põldpüüd] *`Päeva `otsivad teede pealt eina pibri ja rohu `seemid* Pöi; *puu `nõusid `auti eena pebrde ja muu `rohtudega* Muh; *Einapebri vannid aitavad mütmesugu aiguste vastu* Emm; *eenä pepr, mis eenä seest `vällä pudeneb, leht ja mõni õis koa* Vig; *eena pebresi on ea sea söögi `sisse `panna* Vän; *Kollast [värvi] sai - -*

heinapill

einapreddest Kei; eina pebred lau suu ies Iis; [lambda] tal'vine niit on must ja prahine, eina pebresi täis Lai; obesele `kästi eenä pibre `auru lasta KJn **-pill** einapil'l heinputk – Mus Vrd heinapill **-poeg** heinaaegne jänesepoeg [jänes] tyy kolm `kõrda `aastan `poigi, lumepoea, kulupoea, einäpoea Krk **-pundar** seljas tassitav heinakandam [mädal heinamaal] kodust `toodi sae lauad `mõnda `kohta `piale, muidu - - eina pundart `selga võtta ei saand Lai; oles sa eenä `puntre ärä toond KJn **-punt** heinapundar `eini sai ka `kandada `kõiega. panin kolm `seljatäit, `tõmbasin `kõiega kokko, siis õli üks `einä punt Lüg **-puru** ma riisusi eina purud ää Muh; `kange kuib ein, küene esine kõik eena puru täis Mär; einä puru kikk kotuss täis Krk **-putk** heinputk `heinä `putked, nie pidid olema `kihvtised Kuu; `einä `putkil on kuged `otsas Vai; einaput'k Jür **-puudus** kui `einä `puudus õli siis sain mittu `kümmend `kruoni `einidest raha Lüg **-põhk** (kore) hein Meitel oli einapõhku napisti, see sai loomadele ikka korviga toodud Kaa; einä `põhku om iki, vil'lä `põhku küll ei oole Krk **-põld** Eina põllu loomad `soopasid sügise ää Pöi; kodu juures oli eena põld VMr

heina|päev 1. heinaaegne päev oli ilus suvine `eina `päiva `ommigu VNg

2. heinaaegne tööpäev kes kasut obust, sel tuli [peremehele] `einäpäiv tehä Kuu; `antsin selle eenama tüki päävade peale `väl'la, nüid käevad meil neid eena `päivi tegemas Mär; kuus eena `päeva pidid tegema [kuuendikumehed mõisale] Kos; käisime `leikamas nell'a vakama rukist - - ja kolm eina `päeva [mõisale] Kad

heina|püksid takused või linsed suvepüksid `leikas ja `õmles `kergeid sui-eena `püksa Kos; See [linane] eina püksi riie kuduti valge ja musta pikatriibuline, need triibud õlid nii umbes pool tolli laiad, teine triip õli teisipidi toimega Trm **-püür(e)** hrl pl heinapuru, -pebred mene tuo `eina `püüri ja tie `vanni VNg; kas `einä püür on `silma läht või Lüg; `eina `püüred murenevad `eintest IisR **-reha** eina rehad õlid üheksatõi-st kümne pulgaga, ja `seitsmetõi-st kümne, kuidas `keegi tegi Trm; paks einä riha. einä rihal olli kait'skümment `pulka Krk Vrd hainareha **-riised** heinariis-med pane eina `riised `uñni Kse; `lähme eena `riiseid `korjama JMd; eenä `riiseda Trv **-riisikas** (seen) eina riisikad kasvavad eena aal, nied on `koltset, teene kord `kauvad ää Amb **-riismed** mahajäänud või kokkuriisatud heinakõrred eina `riismed jäid maha Plt **-ripp** veokorv eina ripp, `pulkadest ja puudest `tehtud. rataste (vankri) pial keis Khk **-ritsikas** rohutirts puu otsas on suur einarit'sik, `väiksed einarit'sikud on eina sees Saa; eenä riit'sikas ehk sirts KJn; lepä piimäst kasu vet einärit'siku; ku käsen om, lase einärit'sigul salude - - kätte reit pidi võets einärit'sik `kinni ja pandass `päüle Krk Vrd hainarit'sikas **-rohi** mittetarvilik taim muaalused rohod, raudrohod, kumelid, kari rohod ehk koirohod nõjd one tarviasjad, tõõsed one eenärohod Kod **-rõuk** piklik kitsas heinahunnik, aun; redeleile või kärbistele pandud heinahunnik, heinasard `Einä `rõugus kakstõist lappandast; `Einärõuk `tehti üleveld puold terävamb, `niigu katusseari; `Einärõuk `viedi obosega `kuhja `põhja ligidale, `lüödi `lahti `kuivama Lüg; eenärõugud ja vil'larõugud Mih; kui pitkäd [hunnikud] kutsutasse einä rõugud Khn; eina rõuk lähäb palavass, ku märjad einad kokku `pantas Hää; käind eina `rõukusi `katsumas JõeK; ruga om ümärik, pikäliku õigats einä rõugu Krk

heina|rüpp 1. korv sööda etteviimiseks einarüpp, ümargune vits all, `keskel ja ülal ka vitsad Jäm; eina rüpp on puujuurigadest `tehtud Khk; einarüppiga `toodi `einu elu peelt; einarüpp oli `pulkadest `tehtud. tammepuud sai ära koolutud, vahele sai kase `vitstega `tehtud Mus

2. heinamarss eina rüpp. võrgust suurte `silmadega. einte taarist Jäm; einarüpp, kanebist kedradud Mus

heina|saad eenä saod, aod all, obone pannasse ete, lähäd väed kueba alla vōi `küini Vig; tuulispask keerutab `ringi, `keerab kuker `pal'li eena saod Kei; kodu `käija oli nagu eena soad Juu; vihm lõi eena saod läbi JMD; terita si eina suad ära Ksi **Vrd** heina|saag, -saat, -saed -**saag** heinasaad eina saag `veetse obese järel Pst; einä sae tahav kokku vedäde kuhja manu Krk -**saak** tänäkund oo einä saak velets Mar; kui vana `aasta `õhtu `sel'ge om, tuleb ää einäsaak; näärikuu sula ja vihmasao kuuluteve `kül'mä, vihmast suve ja ääd einä `saaki Hel -**saat** heinasaad `eina saat on piald terav VNg; `einä saat on kaks `kümmand `leisika ja `kümme `puuda; ku rukki jalg on `väljäl, siis `einäsaat mädäneb `vällä Lüg; eina saadul käib kaks agu all Amb; raudsipelgatel on kõige suurem pesa, nagu eina saadud kohe Sim -**saba** heinavaal eena sabad olid, lahutadi laiail et siis `kuivis PJg -**saed** heinasaad pal'lo einä `saeda Mar -**sara** küün; tellitava katusega seinteta varjualune eena sara on `lihtsam teha kui kuhi VMr; eina sarad on kõik täis Iis -**seeme** põldheinaseeme eina seeme tuleb kül'vitata Pal **Vrd** hainaseeme -**seljätäis** seljas tassitav heinakandam `nööriidega `kaanti küll eina selja `täisi, seda `tehti soo eina namates Trm; `enne [tehti] eenä sel'jätäis, siis suab suat ilosam ja kõvem Kod -**soo** soo, kust tehakse heina läame eina `suodu JõeK; kus soos `eina tehasse, see on eina soo Plt **Vrd** hainasoo

einastama einastama (umb)rohtuma sügisene küind on ää, siss ei einasta [põld] ära; selle einastanud `pündra päält es leia ma `ühtegi sibult änam; teeraad võivad pargis ära einastada Saa **Vrd** einatama

einastlane pl einastlased Heinaste elanik - Hää

heina|sööm heinasulp Siis `ollid kah `lehmil `tyyvrid ijs ja sai alati eenä `süümä `tehtud KJn -**sööt** ristikusööt kartul jälle änamasti `tehti eina `süöti Koe -**sületäis** rehaga vastu jalga tõmmatav heinakogus, sületäis heinu eina sületäis riisodaks jalapeel kokko Käi; täis einä sületäis mes sa rähäga võtad Mar; tüüvaimud kand sel'las eina-süle `täisi VMr -**talbused** heinatalgud eenä `talbusõd sii `pietässe - - mõned tieväd pühapäe Khn -**talgud** pl, **talgus** `einä `talgud, `kutsus tüö `jõudu abi, tegi õlut ja `viina `tuodi Lüg; vähe peret, teevad eina `talgud Khk; läks Tollile eenä `talgusele Tõs; `mõises täna eina `talgus Hää; `Enne `tehti vähe eina `talguid Kei; ku mõni jäeb maha eenä tegemisegä - - tyyb `viina, tyyb eenä `talgused Kod; eina `talgud olid, eina niidul ma käisin isigi, siin eina `talgustel Pil; einä `talgust `peeti pühäbe ommuku poole. ommuku vara tuli rahvass kokku ja nakaß `niitma. peräst suurt pidu es ole - - kui kutsuti `õhtu tagasi, siss tantsiti küll Hel **Vrd** heinatalbused

einatama einatama Hää; einätämä Vil Trv, -eme Krk; eenätä- Kod (umb)rohtuma Einasi `põldusi, ku ta väga ära on einatanu, on `raske ääks saada Hää; aiavili. kel oo vara maha `testod, oo eenätänud ära Kod; kapuste om ära einädet. ära einäts puha Krk **Vrd** hainatama, einastama

heina|tegemine nüid on `einätegemise `ilmad ja `päiväd küll Vai; kui sihand soe on ning sadu pole, siis on eed einategemise ilmad Khk; nüüd oo einategimise aeg Hää; aga `juuli kuu oli päris sie eina tegemise kuu Sim; kui tuleb eina tegemine - - lähäd `luhta, võtad vikati `pihku, ja mugu niidad Trm; einätegemin om är lõpedet Krk -**tegija** einategijate laß Muh; lähän linnast einategijaid `tuoma JõeK -**tegu** `eina tego - `niida, võtta `luogu, pane `saatu Jõh; `vihma `pitkenda `einä tego Vai; Einategu aegus pole aega neid (vikateid) lõõta Emm; `kange einategu Kse; Eina tegu akkas `piale

heinatopp

`enne jaanibed, nädal ja sedasi Kei; `peale einateu küini suu `pañdi `kinni JJn; eina `teuga ei tohi il'jaks `jääda Sim; vanast läháb [rohi], kui sj einategu juba `mööda läháb Äks; me jätim einäteo poolikul Krk Vrd hainategu -topp väike kogus heinu `ommiku on `kaura õled `luomale `andada, `lõunast siis `õtra õled või `einä topp Lüg; `Puista kõik `allitand `einatoppid `laili IisR; `Keldril oli korsnas peal kust `tuhli aur `välja läks - - `Talveks `pandi eina topp `sisse Pöi; Ja viimast kuhja terituse aeg antasse aga nii vähe [heinu üles], et ädalt seal angu arude vahel see eina topp seisab Trm -tort heinatükk; kokkukeeratud heinakimp suured eina tordid `ollid maas Muh; eena tort on see, mis tehakse nihuke veike pundar peo vahel Juu -tulbas nelja vakamaa suurune maatükk, kust tehti heina mõisarendi tasumiseks [mõisale] `niitasivad `eina `tulpad ja `leikasivad `leikutükid; ja siis `muedeti kohe `eina `tulpad `meile - - ja tegima neli `eina `tulbast VNG

heina|tutt 1. rohututt eina tut't, änamasti see mis vikat lööb keige juurdega Khk; eina tut't jäi `kasvama Iis

2. väike kogus heinu eina kuhjal `pannakse varras `püsti ja selle `otsa eina tut't et vesi `alla ei juokse VMr

heina|tuust 1. väike kogus heinu Toppi sia `lauda akken `eina `tuustiga `kiñni, piab paremast `suoja IisR; Eina tuust on maha kukkund Rei; visati einatuust `mülkale `piale Lai; `vaate üits einä tuust om maha sadanu Hel

2. (müügiks, vedamiseks) kokkukeeratud heinakimp kirikerral `viidi üks eina tuust Ris; eina tuustid, kierati kokku nagu pal'mitud saiad Jür; jaanipävast `tehti eina tuust. nailast (naljaks) `tehti VMr

Vrd hainatuust

heina|tuut 1. väike kogus heinu `eena tuudid. piiri `peale `panda tuudid `püsti [märgiks] VJg

2. (müügiks, vedamiseks) kokkukeeratud heinakimp `Tehti `einātuut, `kiereti `einäd, `pandi pikk rida, `unniku, `tõisest `õtsast pulk `sisse, sis `kiereti jämä trull; `vääneti `einä `tuudid, `kiereti ja punuti. nied `viedi `jaama `juure `posti ovostelle Lüg; enne `keerti eina `tuuta, kui pitkad einad `ollid; eina tuudid `võeti koa kalakau-bale `seltsi Muh; einātuut `pañti kõiegi rjñ taha Saa; eina tuut (presshein) Trm; `este `vjjdi keriko `mõisa eenä tuudid Kod; taludel olli `sundus viia eina `tuute jaamamoo-nas Pst

Vrd hainatuut

heina|tõng, -tõnk = heinatüng einad on kohevel einatõnna peal VJg; eina tõnk Trm -töö läks `heinä `tüösse Kuu; `einä tüö on üks puht tüö. `ommiku `niidad. `päiväl võttad `luogu Lüg; See oli ikka see vana aru, et jaanibest akkas einatöö `pihta Pöi; muretseb omale `raske eenatõõga `toitu Tor; üks `veikene iil [vihma] ja rikkus eina tüö nõnna ära et ei saa midagi teha JõeK; kuiva `aaga eena tüe on nagu mäangi asi VMr; eina `tõõle tuli vara `minna Trm; einatüü olli vjñl käsil ku rüki `pääle tulli Hel Vrd hainatöö

heina|tükk 1. väike kogus heina näe, mis lodinaste sa riisod. jätäd kõik einä tükid maha Mar

2. heinamaatükk; teat suurusega tükk mõisaheinamaast, kust tehti heina rendi ta-sumiseks ei saand `einatükki `enne maha Lüg; kuluse jäänd einatükid Rei; eenätükid õlid kõege `raskemad tehä [mõisale] Kod; ik'i `kartuli tükid, eenä tükid ja rukki tükid `ollid tehä [talul mõisale] KJn

heina|tüng = heinatüügas *Sua* `einämaal `kuivadatti `einu mättäste `õtsas ja `kõrgemä `einä `tüngä `õtsas Lüg **Vrd** heina|töng, -tönk -**tüügas** rohutüügas eenä töegäs koebaga na vahe ja kõba Vig; `pal'la jalu käid, eena `tüikud turgivad luu `peksed ka'iti nõnna et Juu; einatüügas jääb `sambla ja maa `sisse, kui latv ää `lüeda VJg **Vrd** heinatüng -**udsi** heinaründed ärä anna nõnda pal'lu lammastel `einu, einä udsi lammastel all Krk -**hunnik** `tuulispassk, `tõinekõrd võttab kõhe `eina `unniku ja vieb menema Jõh; vahelik oli suur pikk eina unik Kei; suadud one õege suured eenä unnikud Kod -**vaal** heinakaar vanass õlid eenä vualud, nüid one kuarud; eenä vualud nõnnagu maagid jääväd taha Kod **Vrd** hainavaal -**vall** viirgu kokkuriisutud hein, vaal kui rähä-dega `aeti kokko suur rõda `eina, siis `üiti sedä eina vall' Mar; aas suured eenä vallid kokko Juu -**vanker** kahe laia vitsrattaga sookäru (heinte kokkuveoks) eenä `vanker ehk eenä koarik - keäru, kaks ratast oli all ja `pulkest kere oli peäl - - tal olid suured laiad rattad niine koorest ja oava puust Juu -**vedu** eina veod ja puu veod. need oo talve Mar; mõnel o eenä väo jaoss neoke suur korb `tehtud Vig; mõni mees magab oma talise töö puhas ree peal ää - eina väus Kse; sääal om nüid peris eina vedu Trv **Vrd** hainavedu -**vigel** heinahang einä vigel olli kolme aruge Krk **Vrd** hainavigel -**viirg** heinavirn `küines oo eena viirad; kas `oskad eena `viirga teha Mär -**virn** tie `eina `virna serv üles Jõh; eenä virnad laodil madalaks `vaibund Juu; mõisas olid suured küinid, `tehti ma `i-lma `kõrged eina virnad Sim -**voor** `enne vanast `tehti eina voorid Lai; vast `käiti oori pääl, eina oori pääl Hls

heina|võrk 1. võrkott heinte jaoks `Einavõrk oli `istme all, kui obusega `välja `mendi IisR; obosed `pandi kaik `kinni ja `einä `vergod ette Vai; niinekoor on `kangesti kõva obuse einavõrguks HJn; kui obune `seisis, `paandi eenavõrk aesa `otsa JJn

2. heinakoorma ümber tõmmatav võrk piänikesed eenäd, siis tõmmati võrk `ümber, ei pudunud `einä maha - - eenä võrgul nüür `ümber, siis tä ei vedä `lõhki tädä Kod

heina|händ (viirgu) kokkuriisutud hein, vaal; üleskaarutatud heinakeeritis - L Ris HMD kemmod `laotasse laiali, kaaretasse `ümber neid, need oo eina ännad; kõik mets einä `ändi täis Mar; eena äna saba saab riisotud Kul; einaännad - ein oo kokku lükatud, aga `saadu tegemata Kse; eena änd riisotakse kokko ja `jäätakse `ühte `ääre `kuivama Ris

eine eine Pha Muh Rid Mar PJg Kei Hag Ann, g `eine Jäm Khk Kaa Mär Vig Kse JJn Lai Plt Hls, eine Koe Iis; eene Sim SJn, g `eine Vig Juu Kos Kod, eene Tor; `eine Kuu spor RId; p *einet* Ris Amb ViK Trm, ee- Ann VMr Äks (hrl partitiivis)

1. raas, pala; väike toidukogus `milla minu suus ka liha `einet on käind; Kui jumal luob `eḡḡe, sis ka `eine Lüg; voda vähä `einet `muidu südä nork Vai; ma põle mitte toidu einetkid maitstn täna Muh; ega ma nüi `eineta (söömata) ei ole; üks eine oli `konti ka, muidu oli `selge liha JJn; ta (haige loom) ei võta einetki Ann; nää põle viel palga eenetki and (sugugi palka maksnud) VMr; tänä ei õle mu suun jumala eenet õllud, `leibä egä kedägi eenet ei õle `võtnud Kod; meil ei old leiva einetki Plt

2. (kerge) söögikord, oode `tousin üles `vuodest, odin `einet [hommikul] VN; eine ehk vahepaluke se on nõnda sööma vahele võtta Kaa; [söögi] vahe `aegas `tuuakse `ootist, ehk `tuuakse einet PJg; Ommiku enne keskommiku sööki võeti einet, söödi natuke Trm; vaja võtta eenet ja akata tüäle minemä Kod

3. (eitavas lauses) mitte sugugi, üldse mitte mitte `einet ei ole tühi koht (kõht); ei `kuula mitte üks `eine Kuu

eineke

eineke `eineke g -se peenike *Poi* `paltul õlivad `lõimed `üsnä `einekesed, a kude õli `kaunis jämä Lüg

einekene dem < eine – raasuke, natuke *moni* [pilve] `einekene on `taevas HJ; üks `einekene `aiga `lähte viel VNg; *tia midä siin* `varbas on, `klaasi `einekene vai; mõnikõrd jääb [toidu] `einekene `inje `kurku `kinni Lüg; *siin on ka üks* [liha] `eineke JJn; põle mitte einekestki `leiba Koe; võid `antasse üks eenekene Sim Vrd einekäne, einekene, einikäne

einekäne = einekene `väikene `einekäne. [maatükk] *suo sies ehk* `kussagi, *kus on mets* `ümbär ehk; `einekäst omald ei süö Kuu

eines väike asi või olend üks veike *eines*, *kes teda* (haiget oinast) *kardab* JJn

***heineste** allpl *heinestele enestele* – Phl

einikene = einekene [lepatriinu] *pisikene* `einikene on, `justku suur kirp Lüg

einikäne `einikä|ne g -se = einekene `Anna `selle `vierale `lapsela ka üks `einikänegi `saia oma kääst; `Leigati tükk `rasva [hülge] külist ja sie `leigati viel vähikästeks `eikästeks Kuu

einine `einine heinane, heinakõrsi täis – VNg

hein|kapsas *einkapsas* villohakas (*Cirsium heterophyllum*) Rei -konn *einkonn* roheline konn – Jäm -koorem heinakoorem *Selgbud kasudata viljavihu* `koorma sidumisel *ein* `koorma jäuks vahest `arva Emm

heinkoorma|kõis kõis heinakoorma sidumiseks *Ein* `koorma kõis `panda neegu tagand läbi ja tõmmeda `kangele, *et einad* εε äi kauks; *ein* `koorma kõis on kaksteist `sülda pitk, `panta `selpu `külge ja `ilma ka Emm -sõlm heinakoorma kinnitussõlm *Einkoorma sõlm on üks erilene sõlm* -- *Sene saab kergesti pēele ja uuesti lahti* Emm

hein|kossal rohukskel (*Mergus serrator*) *ein* `koslad munevad laidudesse Khn Vrd heinkostal -kostal = heinkossal *einkostal* ja *puukostal*. *teine muneb roho ja eina* `sisse, *teine puu* `õõnsusse Var -kõis kõis heinakoorma sidumiseks *See einkõis pidi kõva ning viss kanepine kõis olema* Kaa

hein|muda 1. hrl pikk meriheini (*Zostera marina*) Jaa Emm Rid *einmuda*, *aljas*, `pehme, [pandi] `voodi aluskottide `sisse Jaa; *einmuda*, *mis vee peal* `lindab, lemm rohi. `lennas `sakstel magameskottides ja `kerpa ei sigenda Rid

2. rannale uhutud merekõnts – Muh Phl *einmuda oo* `puhtad `selged *einad* Muh

hein|part pl *einpardid* ~ -soorsad vart (*Aythya*) Ans -pill *heinputk* – Sa *einpillil on putkad koes lehed arali aivad. kut veel* `kinni (lehed alles tupes) *siis on einpilli siga. lapsed tegid einpillist virtsa* Jäm; *einpillid mis einamaade sehes* `kasvavad - - sellest tehakse `kanga pillid ka misse `pēele ui `aetasse Khk; *einpillid ajavad* `valge tuti `otsa Mus -putk, -putkes (harilik) *heinputk* (*Angelica sylvestris*)^{spor} R, L K I kui `aņņervaaks `valges kukkes, ja *ein putk* `marjal, *siis on roho kasv* `kinni Lüg; *einputke* `juuri peab keedetama, *et see peab kõõma ää* `võtma Mar; *einputkes* Ris; *einputke püss oli sammasugune kui kardule püss. kardule tükk* `sisse ja `laskis; *einputkest tehakse* `pilli koa Nis; *ühevahe* `värvisin `villu *ein* `putkedega ja kivi `samblaga, kollakasroheline jäi JJn; *ein putkest saab ikke äid kiavi* `põhju küll Kad; *einputk ehk aruputk. pikad varred, valged* `õiled IisK; *kus einputked, sial kasvab vabarmuid kua* Trm Vrd *heinaputk -rohi* orashein *einrohi* [on pärast väljakundmist] *sõrgjuurikas*, [viimane ärakuivanult] `vintsed Kse; *einrohe oo suur, eenä* `moodi rohe - - kasvab tihvelde sehes; *põllu pial kõik einrohu* `vintsed korjatasse kogu ja pannasse põlema Tõs -saks *einsaks* võhumõök – Rei

einsats `einsat's, -sats g -sat'si, -satsi Rid Han Pälö Saa Hag(`ee-) Jür Amb Rak Kod Lai Plt Vil Trv Hls Ran Rõu; `einsats g -i spor R(h- Kuu) vahepits `patja `heinsats Kuu; Pad'japüiril oo `einsatsid ots. Ma ole küll `einsat'sa eegeldan Han; `einsat'sid tehakse vabriku niidist Hag; `einsatsid on `põlledel vahel, pad'ja `pööridel kua Lai; magamese linadel on einsat'sid vaheptial - - pit's on sakilene, `einsat'sil on mõlemad ääred siledad Plt; ku `einsat's tetä, sis `impe ümmer tetti Trv; padja ots lõegati `valla, ummõldi sinna iluste `kinni, tu `einsat's Ran Vrd einsits

hein|sinik sinikas sinikimi oo `kahte `seltsi, einsinikid ja ruki sinikid; ruki sinikid üeldasse mõnes `kohtas mustikid. teesed oo einsinikid Muh -sirts einsirts pl -sirtsid rohutirts - Jäm

einsits `einsits g -sitsi Jäm, -sets g -setsi Kaa einsats `einsitsi riie oli ühekorra Jäm; Tal oli mütu `einsitsidega padja `püüri Kaa

hein|soorsk pl einsoorsad - -pardid vart (Aythya) Ans

eintene einte|ne g -se Mih Plt heinane, heinakõrsi täis maa on `einu täis, eintene Mih; tuli einteste riuetega `kamri Plt Vrd einune

einune einu|ne g -se = eintene `riided nii einused Khk

einustama `einustama Jõe Kuu Lüg(-mma; `eimo-) Vai; eenusta- Khn ennustama Sa vana mies, eks `einusta, mis ilm `huome tuleb Kuu; Nädälä `päivide järäle `einos-teti, `missike laps [kasvab], `missikesel `päiväl `sündis Lüg; eenustajad ikka mõned eenustata Khn

hein|vered pl angervaks einvered. einveresi `enne kasus sii Aud -vile heinputk - Kaa Põi Rei Ein vilesi korjati sui ja `toodi koju, `talve kui kanjast `tehti siis lõigeti nendest - - ui pillid Põi; Ma ise tegi senne vile einvilest Rei

heiplikene dem < heibel `heiplikene, `tütrik ali pois, keä pal'lo kõnõlass ni ruttu, esi hinnäst vidä `hüästele Lut

eir → hiir¹

eire|lääts, eiru- hiirehernes `kõldan eirelääts; šinnin eirelääts; eirulääts Lei

eiselkop, eisenkop g eiselkopi Emm; `eisenkopp Põi Khn/-pp/, ee- Hää, g -kopi masti ja tenga ühenduskoht; masti ülaosa tengaga ühendav raudvõru teng talub saalingikasti pial, keib `eisenkopist läbi Põi; Eiselkopi raud Emm; voki val'l käib eisenkopi `kül'gi plokiga `kinne Hää Vrd esselkop

eisklemä `eisklemä kaklema, rüselema [lapsed] mis joba pääle `kümne `aasta, nii lähvä süiss `eisklemä. `jätke oma `eisklemine Ran

*eiss¹ g `eisse Rõn; pl `eisse Ote; eüss g `eüse Urv; ehü|ss Urv Se, evü|ss Se, g -se

1. 4-6 lühemat part reheahju esise kohal (risti teiste partega) `Eissealune kutsuti tarenukan, sääl ahju suu jün; Kui [ahtmisel] rükki maast jäi üle - - siss `pañti nyu kah üless `eisse `pääle; `eissepäälne; Rääunik `olli sääl `eisse all nukan Rõn; evüse puu^p, evüse parrõ^p; mia `tuurõp vili, tuu `pañti evüssehe; pañni ehüse ka rüki täüss Se Vrd eissepuu

2. esik viha^p omma^p sanna ehüssen; ede põht'a hrl - ehüss hv (rehetoa ja kambri esik); ehüss (aida eesmine ruum) Urv

Vrd öüss

eiss² eks ku tõrõldass kah, eiss olõ `vaiki ja kanata ärä^p Har

eiss³ → esi²

eissegi → esigi

eisse|puu pl `eissepuu = eiss¹ - Rõn Vrd öüssepuu

*eissima heiskama purjud `eissitaks üles Hää Vrd hiissarna

heissämine `heissämine rütmiliselt kõikumine (lauldes) Kuu

eiste eiste g `eiste Kad VJg Plt; pl `eisted Jür JõeK Koe VMr Ksi; hrl pl

1. ebe, helves, kiud, puru kui linast karjast soab `kuotud siis tuleb paks kord `eisteid `sinna `alla JõeK; vahest on pienike lõng nagu eiste Kad; `riide `eisted (õmbluse vahel); vee `eisted (rohelist kiud seisval veel) VJg; ei kannata panna `kuskille, va `eistepuru (takupuru) teine Plt Vrd öisted

2. (linal) a. linaseemneaganad nõj `eisted pannasse õle katuste arjadele, et tuul ei lõhu siis Ksi; lina `eisted, lina ladvast tulivad need peenikesed ära kõige seemendega Plt b. ropsitakud ned `eisted seina vahele `lüia, ned ei sünni kehrata Jür; `eisted on vad ropsi takud, mis lina `ropsimisega maha jäävad Koe

heiste eiste Emm Rei, h- Phl veeruum paadi põhjas Vrd eister

eister `eist|er g -ri = heiste vesi jookseb `eistrisse Rei

eistlema `eistlema Trv, -e Hel `eistlema sõnadega (sõnelevad) Trv; kää `eistlese (kukuvad võistu) Hel Vrd hõöstlemä

eistrik, eistruk, eistrük `eistri|k Kei, -ru|k Jõe Kuu Hlj Kad, -rü|k Kuu, g -ki (-kki Jõe, -gi Kuu Hlj) = heistuk julla on vähe `suurem ja vähe teravam `pohjaga kui `eistruk. jullal käib trae `alla, `eistrukil ei käi Jõe; `Kammila `vergul `käämises oli `viimasel ajal `väikäne lameja `pohjaga `eistrük. Peräots kui ka `keula ots olid `laiad - - `Pohja lava `külgi oli `nauludettud kaks traed; `eistrügil oli siis peräss oli ka viel `piidalaud; `eistruk paat Kuu

heistuk, heistük `eistu|k Nai Kei, g -ki Kuu(h-), -gi Jõe Kuu; `eisto|k g -kki Jõe, n, g -kki VNg; `eistü|k g -kki Jõe; `heistü|k g -ki Phl väiksem paat (kiiluta, laia pära ja tõmbi ninaga) `heistugid, nie olid lühükäsed ja `kaunis `laiad, nie `heistugid siis olid tagand olid `laia perägä ja iest oli se vähä teräväm aga. neid `pieti vähikäse `laeva `luupiks just `rohkemb; `Heistugiga `käädi vahest igä `kammila `vergul ja `ongiega `turski ka `püüdämäs Kuu; `heistükid on `hülge püüks heed, `nendel on tallad all, lükadaks jee peel edasi Phl Vrd eestok, eistrik, eistruk, eistrük, hõöstuk

eit¹ eit g eide S, eide, eede, eede L K I, `eide R, eidi Rei Phl, eidu Pha; `eite Muh JõeK, g `eite VNg Vai (hrl neutraalne)

1. vanem (abielu)naine; pereema üks `tühjäjudu eit Kuu; sii külas pole pal'ju `sõuksid vanu `eitesid kut ma sii ole Khk; `eite, kas oled omigust sõön; palju `eita `olli koos Muh; mede eededel sii oli, olid kiudud kõrdid Tõs; kas Lauri eit ei tian `rääkida, eit ju koa siit inime Aud; tütar teeb [naise] ikke kohe eedeks, poeg ei tee, on ikke [edasi] noorik ehk naene ehk; eestvidaja eit (saajanaine) käis [laulatusel] ees, pani põlle ette ja müt'si pähä, tegi `õhta aset ja viis pruudid- `peimed magama Juu; eedel ilp ies, talukas taga JMd; [külas] meie vanaema `üiti ka eit. pahapoolist [selles] midagi ei old JJn; [vanad inimesed] kõik olid eided ja taadid; eit ja tuat' olid ikke ausõnad VMr; on üks eit, vana täd'rik Kod Vrd eita

2. naine, abikaasa - R S Saa Ha Ksi minu eit oli kaheksa `kümmand kaheksa `aastad vana kui suri Hlj; kes ikka naine see ika eit. `eetasse vahel noore kohe ka, mo eit Jäm; seda es küsi `keegi, kus miu naine on, ikki kus miu eit on Saa; minu esimesel eidel oli kaelakee õbedast HJn; nagu mees võtab naise, `ütleb: minu eit Ksi

3. ema ema-isa läksid `kirku, mõni `itleb eit ning taet Jäm; teesed `üitsid [ema] emmeks `jälle ja pisike eit [kui peres oli ka vanaema] Muh; lapsed `üitsid `enni eit

ja taet - - aga nüüd oo isäd ja emäd Mar; `eite ja `taati tulevad `seltsis PJg; mo eede eit (naise ema) `reäkis Juu; meie eided toadid (vanemad) kõik kottu ää; `kirju eit (võõrasema) Jür; kui eit (peremehe ema) `maetud old, siis matukse `õhta kohe eit tuld kodu JMd; esimise juama `sisse parädi [lehmale pärast poegimist] alati neid linnakse `jalgu. seda `üüti siis eide apu. eks sie õld siis ema `juamine, eide app Kad

4. vanaema eit ja äi; eit - ämm Kuu; isaema oli eit ja emaema oli eit, `eided ikke molemad. ja minu ema oli minu `lastele viel eit VNg; meil suuremad lapsed üiavad ikke vanaemä, aga se `piske üiab eit Mar; minu vanaema või eit KuuK

eit² → eivad, et²

-heit Ls pereheit

eita `eita eit `eita, `kalla piim kannust ää Muh

*eitama `eitem, (sa) `eidet Krk; `eitä- Kod pidevalt ei ütles mis_sa iki `eidet, ei ei iki ei egän sõnan ütte `puhku. jätä sijj `eitemin `järgi Krk

eite¹ → eit¹

eite² → ette⁴

heite|meri taandunud veega meri kui meri madalas on, siis on `heite meri Phl

-eitene Ls lihaeitene

eitima `eitima VII, (ta) `eitib Jäm Khk Pöi Muh Rid Tös Plt, (ta) eidib Khk Rid; nud-part `eitind Koe; `eitümä, (sa) `eitüd Khn

1. settima; alla langema sihandussi putugid `eitib `põhja Khk; töömis juba `alla `eitind Pöi; muld `eitib - `selgib `põhja Muh; leib läheb apus, siss `eitib Tös

2. rahunema, vaiksiks jääma (eriti ilm); lakkama (torm, sadu) kui tuul eidib, siis lehme `jälle mere; [võõras loom] akab teistega `eitima (harjuma, seltsima); vihase meele `kohta `etasse ka: akab `eitima - - jo si viha leheb üle Khk; kui kuu täis saab, ehk akkavad siis ilmad `eitima Muh; ilm eidib ää, kui torm või vihm jääb järele Rid

3. (piima) ära kaotama; (enneaegselt) lõppema, kaduma Sia_mtõ või nda kauaks ää `minnä ning pissikest last üksi jättä - - `eitüd ise ää; Mede lehm `eitün (ei lüpsa enam) Khn; uni on ära `eitind Koe; piim `eitib ää, kui `lehma ei lüpseta Plt

Vrd eituma

eitimise- ehmatust raviv, ehmatusevastane ise kua `testi `eitimise `pulbrid: üt'ik, `tärkis ja `suhkur ja suada `panti vette; viimate tuli `väl'jä et palderjuan õligi `eitimise eli Kod

heitimä `eitimä Kod, -e Hel; `eitümä Vön, -e Hls Krk Krl(-mme); nud-part `eitünü San; `(h)eitüm(m)ä V(-tõ- Röp), pr (ta) `eitüss Kan Krl, `h- Urv Se, eidüss Urv, h-Kan Rõu Plv Se; `hiitüm(m)ä Har(`ii-) VId, `(h)iiütme Krl, pr (ta) `hiitüss Rõu Se Lut, iidüss Krl Har, h- Har Rõu Se

1. ehmuma, heituma `eitind `piimä aänid lapsele, laps kua `eitib; laps ärä `eitinud, ku magama jääb siis `kargab alate; ku [laps] vjil `eitis siis võtt emä lapse käed `pihko ja jalad, `sorkas `külma vette, siis `eitis tagasi [ja laps sai terveks] Kod; mea `eitüsi, et värin läit's üle ihu; `valge verege nõj üteltis iki `kerge olevet `eitüme; ku [rase] `kuuge `eitüss, siss ei saa änäp tagasi (lapsele jääb tulekahjumärk) Krk; imä, ärä ärä^p `eitügü, suur tulõkakõ om VÖn; ja ma_tyyd `heitümist ol'i vjil `haigõnõ; kae_määne taa `heitüijä van ~ `heitüjä om Urv; ku lat's `hiitü vai peläss, siss `änti latsõlõ püssäruhe ja `sautõdi püssäruhe pääl; nimä^p ollõv `hiitünü. ma `ütli: `kuskõ läbi luua kandsu, siss saat `tervess Har; ku^p kiä kuud `hiitüss ku^p rasõhõnõ um, sis

saa latsõl kuutäht' Rõu; meil ol'i iks `väega hüä_hobõsõ^p, `hiitjü_ja_`pel'gäjä^p Vas; Ko_kuul'ja midä ar_heidüss, siss om `veiga vjäl vaivosseh; nii `heitü ar^p, ku `süügi naass seeh värisemmä Se Vrd heituma

2. pleekima Ku värm ol' halvastõ rõivalõ pääle võtnu ja mõista as üteldä mis näolinõ õigõhe ol', sis ülti, õt om hiitünü^p karva Se

3. (vähe) aimama, (äkki) arvama ma õs tiia^p tuud `hiitüdäki^p; ma niku^p `hiitü timmä nägevät, a tiia_kä_i^p kas ol' timä Se

4. tõbi `eitüss munu (hakkab külge) Lei

-heitja Ls loogaheitja

heitlema `eitlema, `eitleda spor R(h- Kuu), eidelda, ee- spor eP(-mä, eedeldä Kod); (ta) `eitleb Ran; `heitlem(m)ä, `hii-, heideldä^p, hii- VId; `hiitlemma, hiidelda Har (sag uuem või tuntud piiblist)

1. võitu püüdlema a. maadlema, jõudu katsuma kaßsi pojad `eitlevad nenna et Ris; `Tõmmasid `pulka ja `eitlesid koa Kei; poisi^p tükevä^p `talgeh `heitlemä Plv b. (vahelduva eduga) võitlema sie `eitle `aigusega VNg; Popsid eitlest elupeevad vae-susega Emm; `eitleb `peale, ei sure ega sure. see on surmaga `eitlemene Vän; `eitles küll aga jäe [elama], surmass ei õld Kod; esä käve karah, ol' süsseka heidelnü^p Rär; perämätse surmaga jo `hiitless ja `vaidless (agooniast) Se || võistlema raha `eitleb kua nüid (1940. aastal), vene rahad ja eesti rahad, nüid `eitlevad tõesed Kod c. vaidlema - Kuu

2. asukohta või asendit vahetama a. visklema, rabelema; (valudes) vähkrema `eitleb oma `ammetiega. siin ei piä `paika egä sääl Lüg; `üösse ta `eitleb, ei maga Amb; ta valude kää eedeld küll JMd; obustel oli luupainakas. obune oli märg ja `eitles pikali maas JJn; ta `heitless ja `võitlõss jo^p surma hädähn (suurtes valudes) Rõu; kala^p `heitlese^p nä `pilva^p üless ja siputasõ^p; ka kos no `hiitless (pillub end) pääle üt'silde ja tõisildõ, mõista_i kuigi olla^p; hiidelgu_i^p, ol vagatsõhe, ol tasatsõppa; tuli `heitless - `viskass tuld `korgõhe Se; hopõn `hauglõss, `hiitless edesi tagasi Lut b. (siia-sinna) viskama, loopima so `riided on alati sii istende pæel eidelda Khk; ar hiideld rõevass Lut; hinge heitlema hingeldama; raskesti hingama (enne surma) inemine jo nakass `kuulma, `hinge `hiitless; tulõ rassõ manu ni `heitless `hinge suurõst rasõhhusõst; `surma põdõ, `hinge `heitless Lut c. fig hooplema, kiitlema `heitless hinnäst. mi_sa hinnäst taah `heitlede^p, taa amõt' ei söödä kedägi; timä_m sääne mjüss, kõge ku `hiitless Se

3. muutlik olema, vahelduma (ilm) ilm `eitleb kui vahest `tuuline. vahest sadune. vahest `summane ehk udune Lüg; ilm `eitleb, tæe kas tuleb `vihma Emm; mere vesi `eitleb, tõuseb ja vaob Rid; vihm `eitleb, akkab üle `jääma; ilm on `eitlev, kord on `vihma, kord päikest JõeK; veri `eitleb, tõene kõrd oo nägu `valge, tõene kõrd punane; inimene `eitleb näoss kua ku on `aige; uni nõnna `eitleb. vahel vähäke `aega magad, juba `jälle üles; tuul `eitleb. vahel siit ja `ruaske `aega juba tõeselt pyült Kod; vahel `näitab `päivä, vahel pilvitab, ja satab, ja jälle päiv väl'län - - sedä `viisi `eitleb [ilm] Ran; ilma^p `heitlese^p Vas || fig kõhklema, kahevahel olema; puiklema mottes kahevahel, siis `üõlla: küll `eitlin VNg; mõni ep taha sedä jutto kõnelda, kogeleb ja `eitleb siäl juuren; tämä egäpidi `eitleb - - ei tiä `meskess [kleiti] `selgä panna Kod

4. värvi või helki vaheldama, küütlemä; virvendama `Päikse käes nied roosid `eitlevad nigu teist `värvi IisR; virvalest `vehklevad, `eitleb `taeva `lauduse all Emm; taevas `eitleb `kangest, punase viiruleine [virmalistest] Käi; põhitaevas `eitleb Hää;

virmalised `eitlevad, ikka `külma, `külma [tuleb] Amb; virmalised `eitlevad, siis tuleb tuult ja sadu Kad; põhja `valgus vahel `eitleb. on õege suur, siis lüüb `jälle tagasi; ku lõim ühesugune ja kude tööse värviga, siis kua `eitleb [riie]; pardi kaal `eitleb (näib kaugelt sinisena, lähedalt mustana); muage vedel one `niske kulla lääge piäl, `eitleb ja läägib; `sil'mi eden `eitleb; ilm nagu `eitleb. nagu ülesi tõssab kõhe. `Oudva linn ja metsätukad paessavad ärä Kod; `eitleja riie; siidi paelad ka `eitlesid kohe Lai

heitlik¹ `eitli|k Ran Nõo Krl, `h- Kan Har Plv, g -ku Nõo Kan, -gu Ran Krl kergesti heituv, pelglik nooremba [inimesed] om `rohkebb `eitligu Ran; kudass sa nii `eitlik olet, et egäst tühjäst asjast `eitud Nõo; `eitlik obene pel'gäss `tsirku Krl

heitlik² `eitli|k g -k(k)u, -gu R(h- Kuu; n -kku VNg; -kko g -go Vai), -ku eP M Nõo, -gu Khk Rei Trv T Krl; `heitli|k g -ku Plv Vas Ráp; g `hiitligu Se; - `heitlik Se

1. muutlik, vahelduv; ebahütlane Ilm o `ninda `heitlik, mes sen merele menuga pidab tegemä Kuu; `einamaa on ka `eitlikku, üks koht `kasva, `toine ei `kasva VNg; täna sedine `eitlik aeg - - päeva sihes mitu setu `moodi, piline ja pääv (päike) Jäm; ilm muudab, siis ristluust valudab. `eitligud ilmad Khk; Irmus `sõuke va `eitlik moa, tükati on nii kena liivane ja sauene, sammam `paikas `jälle `sõuke kivi kali Põ; vili o `eitlik, põle tõusn mette Lih; `eitlik kevade, kui vahel on ilus ja vahel sajab VJg; tuul oli `eitlik, vahel ühest paigast, vahel teisest paigast Ksi; `eitlik värv (pole riidele peale hakanud) Plt; `eitlik ilm, muudab ennast ütelugu Pst; `eitlik maa - - ku vihmane om, siis vesi kurt pääl, ku kuju om, siis tõmmass koorikse pääle Krk; nii `eitlik tuul, ei saesa paegal, kääneb siia ja sinna järjest Ran; `täämbä om sääne `heitlik, pääväl om mõnikõrd tuul' ja siss om jäl vaga Vas

2. muutliku meelega, tujukas (inimene); peru (hobune) Nisukese `eitliku inimesega `katsu, kuda läbi saad, täna `räägib üht, `omme teist IisR; Eitliku meelega inimesest tee ilmas mes ta mõtleb voi teeb Emm; meks tä põle_s `eitlik mette, puho teist ja puho teist Mar; obune om tembukas, `eitlik, ei taha vidada Koe; peru obune ehk `eitlik obune mis ei seisa paigal Kad; `eitlik inimene ei lepi kellekidege Krk; [mees] `ol'li väegä `eitlik, sälsa-man `ol'li sõber, säälsa-man tük'k `kaklema Ran; kes kõva, `kiimä meelega om tyy olõ ei `heitlik Ráp

3. värvi või helki muutev, veikleb Küll se tädi kuub on näü ilus `heitlik, vahes sinigäs ja siel samas jälle punagas ka Kuu; `Kesse nied `eitliku `kirjaga `kindad kudas IisR; mõistata see mõistatus üles, `vintlik, `vántlik, üle metsa `eitlik Var; riie eidab, sie on `eitlik riie Kad

heitma `eitma, (ma) eida(n) eP(eeda[n]; h- Phl) Trv Lei; `eitama, (ma) eida Khk Mus, (ma) `eidan spor R(-maie Lüg); `eitmä, (ma) eida(n), ee- spor L, Juu Kod KJn Kõp Vil M(-me) T(-me San); `eitämä, (ma) `eidän Kuu/h-/ Lüg(-mäie) Vai([ma] `eitän); `heitmä, (ma) heidä, hee-, `(h)itmä, (ma) (h)iidä V

Tähendusrühmad: 1. (hooga) viskama, loopima, lööma

2. (teatud vahendiga) tõstma või paigutama a. (hanguga, rehaga jne) tõstma b. kaevama, labidaga viskama c. (vedelikku, sööki) tõstma; ammutama, kallama d. fig sööma, jooma

3. (käega) järsku liigutust tegema, lööma, vehkima; ristimärki tegema; trääsa näitama

4. teat tööriista käsitsemä a. vänta ringi ajama b. haspeldama

5. panema, asetama a. ankrut või kalapüünist vette laskma b. mulda panema, poe-

tama; külvama **c.** võrku korrastama (enne püüki) **d.** selga, pähe või jalga panema; seljast, peast või jalast võtma

6. sõlme või aasa tegema **a.** sõlmima, siduma **b.** kudumissilmi looma või ahendama

7. kohta või asendit muutma **a.** (kiiresti) liikuma, (hooti) puhuma **b.** (hundirastast, kukerpalli jne) laskma, viskama **c.** välja paiskama või paiskuma; üles tõusma või tõstma

8. (teat asendisse) laskuma või langema

9. alanema, langema, laskuma; lamanduma; settima; sadama

10. loobuma, hülgamea või kaotama; (ametist, kollektiivist) kõrvaldama

11. endast eraldama, vahetama (karva, sulgi jne); nurisünnitama

12. lahku minema, uut peret eraldama (mesilased)

13. põhjustama, tekitama; (nalja) tegema

14. värvi või helki vaheldama; valgust levitama, värku lööma

15. uude olukorda siirduma **a.** (millekski) muutuma; pöörduma (tuul) **b.** tekkima, sugenema **c.** lakkama

16. kellekski hakkama; teat ametisse või tegevusse asuma; (kuhugi) liituma, seltsima

17. **a.** (kellenagi, millenagi) näima, paistma; viirastuma **b.** teat suunas paiknema

18. fig **a.** osaks saada laskma; tunda andma **b.** (näitelauseid ja ühendid, mis ei sobi eelmiste tähendusrühmadega)

1. (hooga) viskama, loopima, lööma `kurni `eitma - `viskama; eide*t*i paari soola ragesid [piima] `sisse. see pidi siis võlu ära `oidma Jäm; vana adra saab ee `eita, mis sest paranda; eida `metsa - - kui sool ep kolva (öeld nurisejale); lapse pesu vett äs ole `sõnna eide*t*ud, ko*e*s koi paistab Khk; kes põrandal oo, see `eitku `leili Muh; Koj*a* loudild leheks `einu `eita [alla]; `mõisas sai [käsitsi] siemest `puhtaks eide*t* Emm; `eitmese kepiga eidedaks [katskimängus] Käi; tuli põleb, heida halg `pee*le* Phl; Ää `eitüg `terven vett maha; juba üks eitn kul'bi käest ää (on surnud); Nuõrik läks `pähkli `eitmä (teisel pulmapäeval viskab noorik pulmarahvale paar liitrit pähkleid rehalast õue) Khn; mesilaste s*i*tt. eedavad kevadel mesipuust `väl'ja Trm; ader ei eidä `aste maha, om [mättad] `servi puha jätten Krk; eedeti `liisku, et kes sõ*v*ä*v*ä*k*ke piab minemä Nõo; Konpyyl [harkadra] luits ol'l, sinnä_oolõ_ `heitse maa Urv; hopõn ol'l äidsist tullõn poisi maha_ `hiitünü_ sälläst; timä hiit' jala ette ja tõnõ [poiss] sattõ maha^p; kos om lõunu `hiitmise kopp Har; ma^p hiidi `leibä `ahju Vas; aia taadõ hiidetäss är^p [lõpnud loomad]; tõõsõ `vaiva `tahtku_ i, elä^p uma vaivaga, tõõsõ vaiv heidetäss vaja `otsa; vanast hiideti `kostkit, no pandass `kaartõ Se; määne hädä kotoh, `ül'ti, `hiitke^p juudisitta tuhh `hauda; jakap hiit jahe kivi vette Lut || pulmas pruutpaarile (viskamisega) raha annetama peiu sugu `eitas peiu `võitu - - pruudi sugu `jälle pruudi `võitu, `eitsid pruudile [raha] Jäm; `nõudijad `eitasid ruudi `võitu, teised `jälle peiu `võitu Khk; `Mõrsja ja _peid'mehe vanõmba^p `hiiti õks kuldraha kah Har; siss heit raha sinnä^p `liuda niipal'o ku heit Se

2. (teatud vahendiga) tõstma või paigutama **a.** (hanguga, rehaga jne) tõstma läks re*he* `alla, ja `eites kolm või neli angutäit `põhkost põhukorve `sisse Phl; sitavedu ol'l, siss kolm miist `hiiti_pääle^p [koormasse] Krl; mine tyu `herne sarrakõnõ ku^p saa siss üless parsi pääle `hiitā^p; sedāmaid lähä hiidä na (odrad) `ryy*g*ma pääle üless Har; `hiitjā^p `võtva^p laudast vai tahrast hulgaga sitta ni veevä^p, `hiitvä^p `kuurma-lõ; edimält vaalustat [heinad] nii `kuumbappa, `tuori hiidät `ümbre Lut || viljalademe ääri pahmamisel kergitama `eitis neid odra re*he* `eari Muh; tulgõ `v*ij*ri `hiitmä; üt's `aiõ hobõst, talla*s*s, tõnõ hiit' veerest üless Har; viere eide*t*i `pääle ku vili `peš*t*i; `v*ij*ri

eit'la (heidab reherulliga peksul lademe servi üles) Lei **b.** kaevama, labidaga viskama *hiidä nyu har'ja otsa^p* 'lapjuga ilustõ üless, medä is saa adraga 'laskõ^p; *ku lummõ om tuisanu, siss hiidetäss tjjd* Har; *tõõsõlõ 'kaivu - 'auda 'eita, esi sata 'sisse* Lei; *kol 'vyure vaja õnnõ 'lapjoga 'hiitã^p ütte 'puuldõ, saa tyy raha* [kirstu] 'ussõgi; *havva 'hiit'jä* Lut **c.** (vedelikku, sööki) tõstma; ammutama, kallama - *V vanast ol' sääne puunõ kul'p 'minka 'süüki paast 'vällä heideti* Kan; [klimbi] *Tainass tet'ti jahust ja vjst - - sõss hiideti keevä piimã 'sisse; Sõss ku 'syyki paast 'vällä eideti, sõss tet'ti iks anuma 'põhja rist* Urv; *'tüt'rik ol' kaasilõ 'hiitãnu 'piimã lakata^p; tõrikõnõ ol' nii vällä_kuiunu^p, ku vii 'sisse hiidi, siss jyysk nigu lainõti; mõni tege* [leelist] *tõrikõistõ, siss säält hiit 'rõivõilõ pääle* Har; *Talvõl hiideti_syyk' kua man länikide 'sisse ja _paariga 'võeti 'tyydi tarõ manu^p* Rõu; *kaibõt kul'p, 'ryuga 'heitã kul'p* Se **d.** fig sööma, jooma leHEME 'rooga 'vastu palet 'eitma Khk; *'pernañ 'ütless sedãsi, akage nüid 'eitme, saa nõu tühjäss* Krk

3. (käega) järsku liigutust tegema, lööma, vehkima; ristimärki tegema; trääsa näitama ennemasti eida rist suu ede kut sedissi sõnu 'väl'ja ajad suust Jäm; 'eitass sedati selle 'riidega nad ülalt [õlekõrred laest) jälle maha; *Seike käimamoed et eidab kättega kaudu külge* Kaa; *vene kirikus nemad 'eitvad 'risti ette* Ris; *Ku ma 'vil'lä kevãde maha tjj, siss kige pãlt eidã ristikse ette* Hls; *ku 'välki lyy, sõss mea eidã iki risti ette* Krk; *vanast ku leevã 'ahju 'pantu, siss jälle eedetü rist ette* Puh; *vanast eideti rist sõõgi 'pääle, et vanatoñt süvvã es saa* Ote; *Et ku iks kohegi_ 'minti 'vällä, sõss hiideti rist alasi ette* Urv; *Kagu_ 'kullõ õi^p, sõss ma_hiidã sullõ seo vigla varrõga* Rõu; *sis ko sannast 'väl'lä tulõt, sis heidetäss kõõõ ristikene sanna läve pääle; hiidã_ 'hiikat* Se; [pärast missat] *sjonds lugõ ar^p ni laul ni heit' 'risti 'rahvalõ 'pääle* Lut || fig *tule ka 'järgi, arã sa mitte 'risti ette 'eitã* (ära hooli millestki) Krk; *käega heitma ükskõikne olema, mitte hoolima, tähtsusetuks või tühiseks pidama 'eida 'kääga, las 'jääda* VNg; *Ta pole sest 'oolind midagid, 'eitiss 'kæega sene 'peele* Emm; *ku midãgi 'halva um, hiidã_ 'kæega, neelã^p 'alla* Rõu; *hiidã no 'kæega õnõ, lasõ no olla^p* Se

4. teat tööriista käsitsemata a. vänta ringi ajama - *Sa 'vänti eidetasse, vändist 'aetasse 'ümbere; 'enne kui rihed käsi masinaga 'tehti, siis pidi pailu 'eitajid olema* Khk; *kaks inimest 'eitvad 'kãia* Kär; *paar vikatid võib 'taale 'eitada* (kãiata); *'tuhli riivi masin, alt 'jooskes 'tuhli riiv 'väl'ja. 'eitist vändist* Mus; [kõietegemisel] *Õks 'eitiss siis 'vänti. Teine ajas kedrajad 'ümbere* Kaa; *pane kãia vänt 'otsa ning akka 'eitma* VII **b.** haspeldama ma eida omale 'vihti. *kude viht eideti otse* (ilma vahepeal sidumata) Khk

5. panema, asetama eidã kãäd 'külge ka (võta tööst osa) Khk; *mes ma teile ette eedãn, lavvale kannan* Kod; *heit pia pãkã 'pääle* (varastab) Plv; *hiit' ussõ 'tseepekahe* Se; *põreda eidetasõ 'paprõ^p* (pannakse kaarte) Lei; *hiidetäss 'kaartit - - üldäss miã sullõ saa* Lut **a.** ankrut või kalapüünist vette laskma *hilakiviga heidedakse võrgud 'põhje* Phl; *Võrgud eedetüd - 'sisse lastud; Kas eedãme mut'id sisse või* Khn; *noot - - üks kord meres eidetud, üks luom 'tehtud* Ris; *tõene sõvnap ja tõene eedãp 'nyyta* Trv; *'nyyta 'sisse 'heitmã - 'viskama - 'laskma* Se **b.** mulda panema, poetama; külvama *ube - 'ernid 'eitma; 'tuhli 'eitjad äb jõva 'jãrge* Khk; *pihu pild linna, sisask eit 'ernit* (rändlindude tulek määrab õige külviaja) Kam; *ku sisask laul, siss eidetass 'ernid* Ote; *tõõnõ inemine vidã hidsand, et 'kül'bjã nãnnũ^p kuoni maani^p 'hiitã^p* Lut **c.** võrku korrastama (enne püüki) *kui 'võrke taheti 'jãrve viiã, eedetü na enne*

ärä. me esäga katekesti eedime, põrmandu ehk 'puhta maa pääl. veerest nakassime maha panema, pullad pannime kõrvu kateld riald, kivi(d) keedime (kõitsime) 'kanmide 'kül'ge, sil'mussede. ütten otsan pulla, tõesen otsan kivid, lina jäi 'kuhje vahele Ran d. selga, pähe või jalga panema; seljast, peast või jalast võtma eida suur rätik 'ümber Jäm; eida müt's omale pehe; ojumise majad, kohest ojuma minnasse, eidetasse 'riidest ää ning Khk; 'eitas püksid ära Mus; ning eitnd ennast 'riidest ää Pöi; kas ma pea ennast koa 'lahti 'eitma; ma eida omad 'riided ült ää Muh; vaia särk maha 'hiitā^p Har; kask 'olgō pääle hiidet Vas; hiidä no pääkot't 'päähhä hobōsōlō Se; halat' um pikk rōevaas, hiidetäss 'pääle Lut

6. sõlme või aasa tegema a. sõlmima, siduma eida nüid sõl'm 'pēele, siu 'kinni Khk; [võrgu] aina otsad eidetse aas 'sõlme Muh; 'pastli paelad eidetasse 'aasa, teine aas teinepōl 'kõrvas; obose saba eidetasse 'sõlme Mar; vanapagan sõrme 'sisse eitnd, [õeld] kui pael pahasti 'tehtud KJn; sa olet 'jyyskme 'sõlme 'eiten; [surnule] 'sõlme es eidede ette, ei põllet ei kellegil Krk; mis sa oora sõlme eedit, oora sõl'm lähäp 'valla Nōo; hiidä no₁ langa otsalō sõl'm 'sisse Har b. kudumissilmi looma või ahendama ala₁ sa enāmb kotu^p, ma₁ ta₁ kokku 'hiitā^p Har; kapuda eidasō 'veide 'vardadō Lei

7. kohta või asendit muutma a. (kiiresti) liikuma, (hooti) puhuma kaua see 'sõnna leheb 'eitades (käies); tuul nii 'kange üsna eidak elude vahel; ratas eidak (jookseb viltu), akab 'eitama, kui ta otse₁ p kei ige 'otsas Khk; eedād vette, kui lähād 'suplema Kod; lum̄bihn umma₁ looga 'hiitjā^p - - nyū₁ 'hiitvā 'hindä üless nigu lyk Rōu; [hunt kuulis hurjutamist] pan̄d paku, siss k̄qik' 'vilpsō, üle 'puhmō. hiit' är 'vāega 'korgōst Se; hopōn 'kargass ülejala. hiit ülejala; koa hiit suurō suurō sammu, [on] pikā sammuga Lut b. (hundiratast, kukerpalli jne) laskma, viskama 'nāitā kuda te eedātā undiratast Kod; 'pōrsa eidāve 'kuuti (hüppavad) Krk; etkona 'korjusō^p ütte, kukōrpääd 'hiitmā Lut c. välja paiskama või paiskuma; üles tõusma või tõstma 'kange tule kirg eidak ahost 'vällä; ahi eidāb 'vällä (ahjusuust tuleb tuld ja suitsu) Mar; tolm eedāb ülesi 'taeva puale kõhe Kod; et tuli lakkō kibenit ei₁ hiidāsi^p, tyū 'tarbiss 'raoti 'tyyrō₁ puu^p ja 'säeti paa 'kot'silō üless üle aho otsa Rōu; 'tolmu hiit üles nigu; ol' sääne hobu, ku 'l̄ȳydi, timā jāl kusega hiit' üless (lõi tagant üles) Se || rüā orass um verrev edimält. 'lāmmā 'aoga timā üle nādāli üle katō jo verevakese^p hiit maalō Lut

8. (teat asendisse) laskuma või langema pohituul paneb 'üöse 'püksid 'jalga, lānstuul 'eidab mihega magama (lānnetuul raugēb ööseks) Jōe; 'Lapsed 'eideti magama Jōh; ma 'eitsi ennast pitkali ~ 'pitka Jäm; ken maalitse raea 'pēele eidak saab kärna 'aiguse Khk; ükskord oln nii suur huss meres, mis heitn hennast üle laeva põigite Phl; tā 'eitend 'sõnna külite maha Mar; mine, eeda tut'tu Mār; obu 'eitis piherdama PJg; mine eeda asesmes ku tahad Hää; kül'g vajub ää, eedan selili ehk teese kül'le 'piale 'jälle Ann; aga nemad 'eitsid perenaesega unele Tūr; 'ōhta [magama] eeten ja om-mogu tõessen one sul 'lamba asi (villane ese) 'ümber 'panna Kod; lehmäl om iire, ku ta pikāli maha eidāb Hls; eideti makale Ran; edimält tulnava serātse siputaja, siss 'eitnāvā 'endā tuppe (kihulastest) Nōo; pini hiidāsš läve kõrvalō [magama] Vas; [laps] vihossihe lātt, heit hinnāst pikkā 'maalō Se; 'k̄qikō edimält saa siug. saa siug ne tulō jo 'pääle 'hiitmā Lut Vrd heitāmā

9. alanema, langema, laskuma; lamanduma; settima; sadama tolm eidak 'sõnna 'pēele; jahud 'eitavad 'põhja Khk; [reheahju kütmisel] Vahest suits 'eitis sedasi maha pole oort 'välja läind Kaa; maha 'eitand puud Pha; Kui udu korra maha eidak ja 'jälle öles veab on vihm kää Pöi; sel nii 'kangeste aha 'peale 'eitend (nägu päevitunud) Mar;

[mesilaspere] *ei taha* `oksa `eita Var; *kül'ma ale eedab* `peale ja *võtab* `kardule varred *ää Mih*; *ku vesi kebadi* `eitma akkas [jões], *sis ollid ika mõrrad* Vän; *Mõnikord* `tehti päris nimelt naste `rüdeks läbivillest, *tema on pehmem, eidab paremeni* Hää; `üösi `eitis kaste `piale Tür; *linad o punased, rosse* `piale `eitnud; *aken one igine, kui pada aur eedab* `akna `piale; `mõnda `kõsta eedab *külm* `rohkem ku `mõnda `kõsta; *lumi heit maha Kod*; *paks vili mis maha eit* tuule ja *tormige* Trv; *leib taht vjil apante, ei ole vjil* maha `eiten Krk; *kui ommuku udsu maha eidab, siss tuleb ilus ilm* Hel; *maa iit* (oli kallak) *põhja poolõ* Krl; *hommugu hiit* `vehma *pisarõid* Har; *sata* `vihma, *saa* `maada^p, *hiidä kastõt, saa haugada* Vas; *lumõ härmäkeist* `heitnü jo^p Se

10. loobuma, hülgama või kaotama; (ametist, kollektiivist) kõrvaldama `käsku kõrvalle `eitma Jäm; *eedab oma vana usu ää, mis se uus paramad* on Juu; *teda eedeti kuolist* `väl'la JMD; `vaslapävä aeg one liha `eite aeg. *siis veneläsed eedäväd liha ärä; kis kogodusess on* `väl'jä eedetud, *sjõ one nagu pilgata* Kod; *temä eit's esi* [ametist] `val'la, *ega tat es lasta; popsist* `valla `eiten; *poig tulli linnast kuolist, olli oma* [murde]keele ärä `eiten Krk; *liha* `eitmise aig (paastuaeg) Puh; *ei midägi, mugu eida meelest ärä* (unusta) ja *asi tettu* Nõo; *Viin ja tubak heedä ärä henesest* Rär; *hiidä tä* (töö) *kõralõ sjoost kõrrast; laulu* `hiitminõ om, *säid'se nädälit lauleta*_i^p [enne lihavõttepühi]; *heidi töösölõ kat's* `ruublüt `maahha (jätsin hinnast alla); [suri]ja *kõnõla*_i *midägi inäbät, jo keelegi hiit* är jo^p Se; *hiidä liha, võta*_{kala} (öeld vastlapäeva hommikul) Lut || fig `eidab `silmaid `vällä, `ninda ele on (ei näe eredas valguses) VNg; *hinge ärä heitma surema vanaemä jo* `eitis `enge Vai; *Ta oli juba ammu* `inge `eitmas Põi; *lehm raband* `jalga ja *eitnd* `inge LNg; *kaua* `aega vaagub *inge* `eitmeses Kad; *kell kahessa* `eitis `inge Äks; *küll ilm* `müüräss, *ka mõni rikass või kuri jälle nüid* `enge eit Krk; *pulmarahvass* `sõitseva kokku ja *pruut* `eitse enge Ote; *ta um õks jo pia hinge* `hiitmisel; *timä um jo hinge* `hiitmise pääl Rõu; meelt (peast) *heitma ahastama, meeheitel olema; mõistust kaotama* `ninda `kahju et *akkab miel'd* `eitama Hlj; *mõni eidab suure murega meele ee* Khk; *pidas omast* `kangesti lugu, *siis* `eitis meele ärä (läks mõistusest segi) Ris; *eedab mjilt ärä* (kaotab enesevalitsuse) Kod; *sjõ om meele ärä* `eitän, *sjõ om joba lollis jäänu* Trv; *täl om nii suur mure - - eedäp kas vai meele ärä pääst* Nõo; *huuju, ega sa* `tyyperäst mjilt vällä ei_{saa} `hiitä, *et sa mihe maha mat'i* Har | *tegi mo inje* nii täis, *kas eida üsna meelest ärä* Khk; *Näh, saabas eitaskid meele ää* (läks katki) Kaa

11. endast eraldama, vahetama (karva, sulgi jne); nurisünnitama `karva `eitama ehk `karva ajama; *läks vett* `eitama (kusema) Jõh; *mets eidab* `raagu Muh; *karv on* `lahti, *veis eidab* `karva Juu; *uit eedab* `karva, *aga mitte* `viisi VMr; *mette üks päev* (päike) *tälle* `piale ei aka ja *riie* `karva ei eedä Kod; *süä läit's alampes, akasi suust* `eitme (oksendama) Hls; *suust* `eitmine (okse) *tule* `pääle Krk; *mi*_{tek}ki *miheste tyyd* ja *hiiti hikõ kah*; [naine] *oll' jo latsõ vällä*^p `hiitünü Har; *ega* `aastaga *hiit pödõr sarvõ*^p ar^p; *susi karva hiit, a* `myydu *hiidä äi*^p Rõu; *ar hiit latsõ, nõst kõvastõ vai; hobõnõ hiit* är varsa Se; *tühämao* `kotsalõ või ei^p *lüvvä*^p *läüläle* `tõpralõ, *või ä*_{hiit}^p ei `aolda^p; *kana hiit maalõ pudsajit; kui jo kat's* `aastakka `puolõga, *nakass* [hobune] jo `hiitmä `hambit. *hiit är* `ussõ `hamba^p Lut

12. lahku minema, uut peret eraldama (mesilased) *mesi* `linnud `eitasivad peret Lüg; *pere* `eitmise `juures `lasti `püssi ning *kõlistati* `kella, *et* [sülem] *ää äi leheks* Kär; *lume* `elmed `keeravad ühetese läbi *kut mesilased eidaks* Mus; *see puu* `eitis kaks noort peret Mär; [mesilased] *akkavad* `eitma. *aga siis ei eida, kui* `kange saak taga Kse;

mesilast `eitväd ärä ku neid pailu on Saa; aga tihusid on kevadetel kohe pal'ju. siis üst nagu peret eidavad, aavad ennast teinekord `väl'ja KuuK; mesilased eedäväd peret. siis `laalma emä Kod; lind `eiten ja temä lännu [mesilasperet] puu `sissi `aama Krk; es eedävü mehiläse peret ei Puh; timahavva es heed'ä^p `üt'ske mehine mul sül'lemet RÄp || `enne oli seda `muodi et ku akka peret `eitama (naist võtma), käi `moisas palumas ja küürutamas Hlj; `milla meil akka `lehma peret `eitama (poegima), siis `meie ka `saama `piima VNg; kui inimised `lahku lähvad, siis on pere `eitmine Khk; ja kui uss akkab nüid jälle peret `eitmä, siis temä `minnä puu `otsa Juu; s^j naene on `jälle peret `eitnud (sünnitanud) Trm; perre hiidi är^p, pereh lät's lak'ka Se

13. põhjustama, tekitama; (nalja) tegema `Purjus `pääga `eideti `nalja Lüg; sihan-duse asjaga (surmaga) b_ueideta `nalja; puu akab `varju `eitma Khk; nää eitnd juba sõõna `peale (mustusetriibu hapupiima püti äärde) Mih; nüid eedäp kuariku `piäle, linad ei tule üles; nagu nal'ja `eite tõin tünni `väl'ja; kuuled et juba ühed eedäväd `laalu Kod; eitnd sõõnetse piimale `peale Pil; m^õn^õl (inimesel) hiidetäse kas `murhe läbi vai tõsõ viha läbi täi^p ja tingu^p `sälgä; ma_u `tahtsõ sullõ `nal'la `hiitä, sa_u `või' t^õõss; hobõsõl hiideti hiire^p Har; `suuhhõ hiit `hamba^p Se; k^õõ hiit varro ga ku `päelik om Se || fig Katsub tale egapidi süid `otsida ja `varju `eita (laimata) Emm

14. värvi või helki vaheldama; valgust levitama, välku lööma Sie `riide `eidab, `vaatad ühtpidi on ruheline, teistpidi punane IisR; Täna `öösse `eitas nii `kangesti Jäm; pilve sihest eidab ju ka. nii `kangest eidab ning müristab Khk; Eidab `kuiva - - äi mürista Pöi; `Läikivad asjad `eitvad `elki Emm; ta (meteeor) tuli nagu üks tulekera, `eitis `seokest rohelist ja kollast - - `valgust; eedab `valged Mih; `raskõst eedäb tänä `õhta; Küll eedäb `valgõst Khn; sügiseti ku `vihma ei tule, eedab `kuiva `välku Tor; täna virmalised eidavad Ann; mis ikke `siidi `sel'tsi [riie] on, sie eidab `rohkemb Kad; riie eidab `karva, kui teistpidi on `ühte `karva ja teistpidi teist VJg; kuusk, pedäjess ja kadajess n^j `karva ei eidä Krk; kui `välku eit, leevä inimese `risti ette Ran; mul siin külle sisen niu_u `välki eit, nii `läükjä valu om San; `pik'ne käve `väega `kövastõ, mürist `hirmsahe ja hiit `väl'kü Vas; `päl'kü hiit, jummal' külb tattõ Lut

15. uude olukorda siirduma a. (millekski) muutuma; pöörduma (tuul) tuul eidab põhja `poole; jahud `eitvad `limpu Jäm; ilm eidab, jääb vaaks `jälle Khk; on lõng liig keerus siis ta eidab `rätsu Rei; ilm eedab vagasemaks Kei; lind nõnna `rüütsis metsas, vist ilmad akkavad `eitma Kad; ilm eedäp `endä tõistsugutsess. vihmale vai `vaale vai Kam; ilma heit `tõistõ Plv; tuul är^p hiit `kül'mäst poolõst; kõtt `ümbre hiidet - - [kui väikelapsel] kasuss kõtt suur Lut b. tekkima, sügenema sõüt `eitani munu (sügelised on tulnud); bran't `eitänu `lambilõ `kõüd'si `vahjõlõ Lei c. lakkama vihm, lumi `eitas - jäi järele Lüg; vesi eitnd keemast ää Rei

16. kellekski hakkama; teat ametisse või tegevusse asuma; (kuhugi) liituma, selt-sima noh Jüri, võtta ka järi, `eidä `meie `poistega `putrule, `kasta ka `meie `naiste `silma - sie õli vana inimistel kõhe sie [nalja] `ütlemine Lüg; ei miä `eidä `ennäst `sinne `kilda, `eigä_n lähä ka Vai; väimiheks `eitma; `eitas ennast `vaindlaste `poole; koupmihed `eitsid kogu; ennast teise `kül'ge `eita (mehele minna) Jäm; `paari - abieluse `eitama Mus; ma seletasi ulga `aega, ennem kui ta `nõuse `eitis Vll; eidäb `jälle `teise `usko Mar; s^j oo kadagasaks, ise `eitnud `sakslasess; s^j myyd näil õli ike, et eedäb käemehess; tämä eedäb kõhe ualetuse `sisse, ei tee kedägi Kod; linnu om `parti `eiten, `lendäve är Hls; ta ärä `eiten ennäst viina `jyymise `sisse Krk; emmä essä olli popsiss `eiten (jätnud talu pojale või tütrele) Hel; ta_i ole mitte mõni `eit-

nu varass, ta_m `sündenu varass Nõo; taa hiit' (tegi end) ul'list; ka koh hiit' `hindä (hakkas) `jyyskma Se; kuis sa är hiidi tälle naases; kat's peret `hiitvä^p ütte `linnu `käändmä; äkilene hopõn, kohõ lätt, setämaid hiit `kül'ge, `pelgäss `kõikõ mitä; ne hiit timä (tüdruk) jo `hindä tõbitsõst Lut

17. a. (kellenagi, millenagi) näima, paistma; viirastuma `Silmis `eidab, nigu `põtra on suo `servas IisR; see sein eidab väljalt nii siniseks Khk; eidab vähä `tuhkru karvaliseks Vll; nuu_ `hiitvä^p mōlōba^p ütte näkku Vas; tu kutstass `vasklanõ, vasitsõss hiit Se Vrd heitämä b. teat suunas paiknema Minust sie kodu tie `eitas nigu `päivä `vieru Jõh; eidab vähe põhja `poole Khk

18. fig a. osaks saada laskma; tunda andma Eida muist muresid `teiste `pēele Emm; vai isäk lapsile `armu eedäb (halastab) Kod; [ta] eedäp tolle pääle ka `armu, kes `vaene ja üdäline om Nõo; ma_hiidi poisõlõ hääd sõnna, poisi_ `kulssi ka mu_ `palvõt Har b. eidab kaala `pēele, äi tee tööd; Peaks `katsuma sene asjasse ko vhe valgust `eita (avalikuks teha) Emm; tuleb natuke `jalga `eita (kõndida) Mih; Tämäst põlõ maha `eitä kedägi (pole vaja välja vabandada) Khn; ollimi^p ollimi säääl tük'k `aigo, sõss heidimi_ `jalga (läksime ära) Plv; kōõ õks hiidä kõrvole (teen etteheiteid) Se; mehe^p `heitvä^p `harja (taplevad) Lut; alla heitma 1. alistuma; end kellegi võimu alla andma tuleb ülemate käsu `alla ennast `eita Kos; `eitsin - ainin tema kää `alla VJg; pereme käsü ala^p piat iks `iitmä Krl; 2. järele andma, leplik olema kui kaks tükki nõnda `jõnni aeavad, siis teine jätab viimaks `järke, eidab `alla Vll; ennast ära ~ üle heitma ülekäte või kõlvatuks minema üle `eitänd enese, nagu `mieletu `juokseb `siie ja `sinne, tieb igate sugu tükkid `vällä; kus on roppust nähä, säääl pere `naine on üle `eitänd, ei `siivu `ennast ei maja Lüg; `Niisikesest ülä `eitänest sa enamb `õiget `nahka et saa Jõh; inimesed eedävüd ennäss ärä. ei viitsi tyyd tehä, varassavad ja petävüd Kod; nigu lojuss elab. ike sihuke tüdruk ehk naine, kes enese ära `eitis Ksi; ette heitma etteheiteid tegema, süüdistama Akkas taale ta rumalid tegusid `meele tuledama ja ede `eitma Emm; lapsile eedetässe emä teod ette Kod; h a m m a s t heitma naljatama; sõnelema see mees `oskab ammast `eita Jäm; hiit hammast, `nalja pidä; ma^p taha sukka hammast `heitä^p (sõnelda) Se; nina peale heitma (etteheitvalt) üht ja sama meelde tuletama akkas `moole seda `asja nina pele `eitma Khk; mo ninä `peale ikke eidgetasse `ühte `pukko sedä Mar; vōõras eedäb emäle nina `piäle lasse teod Kod; perra heitma järele andma, leplik olema ei eidä sõj `perrü mitti, oma sõna ta_i muuda; ku poiss siut `kiusass, ärä sõss `perrü `eitä Krk; pilku ~ silma peale heitma (põgusalt) otsa, üle või järele vaatama; endale himustama `eitas kurja pilgu `pēele Jäm; Sene tume asjasse tahaks küll korra `pilku `eita Emm; [ta] `eitis juba `ammu `silma `Jürne `maade pēel Käi; ma_pañni uma hobõsõ taha `syymä, ku_no_siuhn olõt, siss hiidä `sil'mi sinnä poolõ kah Har; hiit iks `sil'mi alt `kolmõ Rõu; ma heidi üte voori tälle (vōõrale inimesele) `sil'mi, kai `otsa Plv

eits eits g eedse TLä; -eit's g -eid'si Urv öine hobuste karjatamine [poisid hüppasid] eedsi mant obõstõlõ `sälgä ja [sõitsid] Uni küllä `tütrigide manu; ta (õitsivanem) õegass, kohe eits läits, kas Saareotsa pääle vai Niit `aida Ran Vrd õits¹ Vt eidsin, eitsi

eitsi `eitsi Vai Hel T Kan Har, `eit'si Lei öösel hobuseid karjatama, õitsile mie lähän tänä `eitsi obosega Vai; tüdrugu ja poisi `käsiv `yyse `eitsi Hel; taluld `tyydi iki paar ja kolm obest `eitsi Ran; kui `eitsi `minti, olli vaht ütten, et soc es tule ärä `murdma [hobuseid] Kam

eitsi- → eidsi-

heitu|kala `heitu kalad (oma tarbest ülejäänud kalad) Kuu**eituma** `eituma, (ta) `eitub Vig Mih Khn(eedub) Tor Aud

1. (kuhugi) kogunema, (alla) langema, settima *kõlgas* `eitas `peale [teradele], *kui sa obostega* `pahmasid; *ärmates* `eitub ilma saeota Mih; *kuõr* eedub `piäle [piimale] Khn; *õllet pärm* `eitas `põhja Tor

2. (piima) ära kaotama; (enneaegselt) lõppema, kaduma *piim* `eitub ää, *kui sa sõerduma tõmmad ja ää ei lüpsä* Vig; *mede lehmäd* `eituvad ää (ei lüpsa) Khn; *õlut o* `eitun jo (käärimast lakanud) Aud

Vrd eitima

heituma `eituma Hlj IisR Vil M(-e) T(-õ San); `heituma, (ma) `heidun, `heitun Kuu; `iituma, pr (ta) iiduss Krl; nud-part `eitunu Lei, `ii- Har ehmuma, kohkuma *Kust sa nii* `heitund `näügä tuled Kuu; *ku inimene ollev* `eitunu, *sis ollev kanaihu* Trv; *mia* `eitusi ninda ära, *et lei ku väitseg* `süämes Hls; *tyy* `pik'se `eitumine nii ai `paistes; *ku ma* `sängi lätsi, *siss* `võtsi toda `pik'se `eitumise `pulbrit kah Puh; *aena röögu seen ollu vöörass peni, toda ta* `eitenu; *ta* `eitusi ärä `kangede, *eli jäi* `kiinni Nõo; *laits sai* `eitunut `rinda Kam; *ma* `eitu `välku Ote; *ma nii* `iitse är^p Krl Vrd heitimä

heitämä `eitämä, eidätä, ee- T; `heitämä, heidädä^p Plv Se; `hiitäm(m)ä, hiidädä^p Rõu Vas Se; `(h)hiitäme, iidäde Krl; nud-part heedänü^p Räp

1. (mingisse asendisse) langema või laskuma, (kuhugi) asetuma [ma] eedässi pikäti Puh; *eelä ödagu sai vara eedätuss magama; tull' üteli: miä* `eitä ka siu manu, *ma tli: no* `eitä, *kas miä keelä su* `eitämäst Nõo; *pini õigõ* `ainu `sisse magalõ iidänü Krl; *tulõva^p kodo ja siss* `hiitäse magama Vas; *ma* `heitä `maaha, *ma olõ ramõhunu* Se

2. näima, paistma; end (kellenagi) näitama *sa* `hiität sääne *ku mu väü, hiität säänest näkko; kaekist kui* `hiitäss ullist, *nigu ulli* `näoga `hiitäss (teeskleb hullu); `väega `muštjatsõst `hiitäss Se

Vrd heitma*heitömmä, (h)eitümä* → heitima*eitümä* → eitima**eiut-teiut** → iitut-tiut

eivad (nad) `eivad Kuu RId(-äd), *evad* VNg Lüg, `ev(v)äd, `evvad Lüg Jõh, `e(i)vata VNg, *eid* Kuu, *eit* Lüg; pr (nad) *eväd* Kod ei aga nüüd `eivad panegi `siepi [pesupesemisel] VNg; *eväd* `raatsined tappa, *et õli üä mies; [järv]* `kandusi ja `juurikuid täis ja *eit* `saanedki `püüdädä [vörguga] Lüg; `Evvad last minu akkada jala tulema Jõh; *ja* `lähvad mehele, `eivad `tunne [teineteist] Vai; `suuga *tjij* suure linna, *käed eväd tjij käo pesägi* Kod

eivata → eivad**ek** → ehk, eik

eka-keka eka-keka IisR(ekka-kekka) Trm kekats, kergats *Va* eka-keka tirib obuse *pia kas vai* `vasta `luoga `rõngast; See eka-keka oleks väärt tuuletaadile appi saata; `Ullemat ek(k)a kek(k)at on `raske leida; *Sie ise ka nisuke* eka-keka `tütruk IisR; [ta] *On kua* `neske ekakeka vanamut' õlnud Trm

ekatama ekatama (ehmunult) kõkutama nonnid tulavad [söögi] kallale ju, kanad üsna vahel ekatavad Khk

ekeldama *ekeldama* Kaa Krj Pöi hekseldama *Eks neid eklid sai ekeldatud küll ja küll; Vana obuse ammas oo otsas, äi saa änam einu sisse, muidu ekeldab veel Kaa; Vilja ekeldavad [rotid] puhas ää kui käde saavad Krj; Rotid on öled nõnda ölal (lakas) ää ekeldand, `paljad purud veel Pöi*

***hekeldämä** *hek'eldä-* u heegeldama *pilla `koeti. no üldäss inäbä et hek'eldedäss; hek'eldä-nõgla^p* (heegelnõelad) Se

hekelik *hekelik* k g -gu ?ohakalind (Carduelis carduelis) *hekeligu^p*, ku `pälvekeisi um süle paari `laituusi, õhun `lindless ja laul suvi-suvi, viidsu-viidsu Rõu

heketämä *heketämä* naeru kihistama *miä sä taah heketät Rõu Vrd* hikitama

ekine *ek'i* ne g -dse jõgine – Har **Vrd** eene

ekitama *ekitama* IisR Rid Mar Vig(-ämä) HaLä kokutama, kogeleva *mis sa ekitad. räägi aga jutt eloste `vällä Mar; tal oo ekitamese mood Vig; ulk `aega ei soa sõna `väl'la, ekitab aga `piale Nis Vrd* ekkima, ekutama, õkitama

***ekitsema** *tihkuma* [nutu järel lapsed] *Ei saa maha rahuneda, tihuvad, ekitsevad Krj*

hekk¹ *ekk* Pöi Rei hv L K I, *ek'k* M hv T, g *eki*; ill *egi `sisse* Vän; *hekk* g *heki* Phl; *hekk* g *hek'i* Se; *jekk* g *jeki* Nõo; *ekt* g -i Lüg u elavtara, *hekk `linnud `läksivad `ekti `sisse* Lüg; *Naistenasibu oo ekis ühna ilus* Han; *sirina ekk* Kos; *mõisa rohu^a* u `ümber oli *ekk* Amb; *ekk one ümmer, kuusedess või mõness puuss, egä ennevanass ei öllud ekki* Kod; *sireli ekk oli lume sees* Pal; *ekide jõst om neid (läätspuid)* Krk; *kabelin om ka läädsäpuu eki `ümbre `plat'se* Nõo || ”istutatud puude salk väljal” – Phl

hekk² *ekk* g *eki* Emm Hää ahtri veepealne väljaulatuv osa *Ekid aa laevdel ahtrisoleva rooli kaitseks ja kinam on laeva vaata kinel ekk taga. Ekiga laevas aa ahtris änam ruumi* Emm; *tekk on täävist saadik, ekk on väl'labul `täävi, sääl kus ryyl on* Hää

ekkama *ekkama*, *ekata* liigutama; hingama *pael `ümber kaela ja obu es saa enam ekatagi; siis ep saa ekata enam `kuskile* [kui seal on vingupulk ninas]; *mitte_p aga tohi ekata* (ei tohi rääkida) Muh

ek kard → hektar

ekkima *ekkima*, (ta) *ekib* IisR Sa Muh LäLo Vig Lih Hää Ris Kei Hag Jür Sim

1. (nutust) *kõõksuma*, *luksuma* *laps sedasi ekib. isi annaks `järgi aga süda_p anna - - `karjumine topib `kangesti `peele, `seetsepoolt tuleb sedine ekkimine* Jäm; *nii pailu nairab, et üsna ajab ekkima; sa `viskad nii `järsku `kül'ma vett et võtab ekkima* Khk; *anna napp tä (lapse) käde, ää `laskeg täda ekkida* Mus; *lapsed ekkivad nutuga* Muh; *lapsed kui pal'lu `nutvad, akkavad ekkima* Lih; *laps `karjus nii palju, et nüid ekib selle järel veel* Ris

2. kokutama, kogeleva *Kui jutt läks Sandri peale, siis Iisa akkas ekkima* Pöi; *kui kellegil jutt akkab `kinni. see on ekitamene või ekkimine* Ris; *laps ekib, `ütleb na `puoli sõnu* Hag **Vrd** ekitama || *aud poolest saadik vett täis. me `laskasime `surnu `kirstuga - - `sisse, mette_s ekigid* Khk

3. viivitama, tõrkuma; hoogu võtma, sättima *ta (laps) ekib oma `kange `kaelsust - - [ei] tule `sõoma* Jäm; *tahad edasi aida, [ütled loomale] mis sa ekid et sa ei lähe* Mus; *Juba teist kolmat `päeva ekib peale selle sajuga (ei saja ega ole kuiv)* Pöi; *ei siin põle ekkimest (põiklemist) `ühti, räägi õiete* LNg; *obo ekib - - ei vea mette* Mar; *pindad akkasid ekkima (löögikorrad läksid segi)* Kei; *mea ei soand mitte ekkidagi (peale hakata)* Jür; *küll ta ennast ekkis ja `siadis, ei sua tulema* Sim

hekkpalk

4. ebapüsiv, muutlik olema *Mis sa ekid* (öeld kergatsile) IisR; *tuul ekib, vahest jääb vaikumaks, vahest jälle tugevamaks* Rid; *meri ekib* (tõuseb ja mõõnab), küll nüid tuleb *'teise 'elmo* Mar; *vesi, meri ekib* - - *vesi edatsi tagatsi liigub 'enne päris suurt 'tormi* Lih || *helkima Meri ekib, ku ilusaks jääb* - - *'vaikne, vagune tormi 'järgi, sui ekkis vahel nii 'armsasti* Hää

hekk|palk laeva ahtrit kandev põikpalk (tagatäävi küljes), ahtripalk – Mus Hää *teine tääv 'võetaks üles ema pääl, ja tema 'külgi 'siutaks ekkpal'k kambakaga 'kinne* Hää Vrd eekpalk

eklid pl *'eklid* spor Sa, Muh *hekslid vanast raiuti 'kirvega 'eklid; 'eklid 'tehti 'leige 'veega märjaks. siis vesi nõristati peelt ee. siis 'pandi jahusid sega: teine kord jahusid, teine kord 'eklid* Khk; *öled 'tehti 'ekliteks ja 'anti 'loomade käde* Kaa; *Sügise öles* (lakka) *'pannes oli 'koorma osa odra 'põhku, kevadeks oli veel paar sületäit roti 'eklid; Obuse 'eklid* (puruksnäritud põhk, mille hobune suust maha laseb); *Jäta tuuling 'seisma, kes so 'eklid* (väga jämedat jahu) *änam tahab* Pöi; *'eklid o 'õlgest ja jahust 'tehtud* Muh

ekli|lusi *eklivikati lusi* – Kaa **-masin** *hekslimasin* Nüid *'seiksed ostetud 'ekli masinad* missega *'õlgi ja 'saski katti leigatakse* Kaa **-pink** *hekslipink* kui *'ekli pingiga leigati, siis pidi vähe sirp olema* Khk; [õled] *Raiuti 'kervega paku peel ja menel oli siis 'seike 'ekli pink ka kus peel sai rugi sirbiga leigatud* Kaa **-pukk** *puupukk, mille peal lõigati heksleid vikatiga 'ekli puki pel oli 'kergem leigata* Khk; *Eklipukil oli neli jalga all ning kuus tükki pulka peel, kus vahel öled keisid* Kaa **-vikat** *harilik maasepa tehtud vikat, millega lõigatakse heksleid Eklivikat keib eklilöö külges kinni, lusi oo nenda jalga poolteist pitk ning selle alumise otsa külges oo nõorist jalasilmus. Sellega sai vikatid tambitud* Kaa

hekotamma *hekotamma* edvistama *mis sa* [tüdruk] *no hekotat poistõga, tulõ no är* Plv

ekrak → hektar

eks¹ *eks* R eP(*äks* spor Sa, Rei Noa Han Ris); es *Äks* Ksi Lai Plt KJn Trv spor T, Har Vas

1. (kinnitus- või rõhusõna) **a.** (välj nõustumist, kinnitust, seletust, oletust jm) küll(ap), ju, noh *'eiga ma 'uskund et isä nii pia tuleb. eks tuligi sield üle 'silla 'sauna 'juurest* Kuu; *eks te õle isegi lugened* Jõh; *'korjasimmo sääl 'marjo ja eks karu oli ka mei ligidäl* Vai; *eks te_p tahade 'marju* Jäm; *äks pühade 'loupa oli ikka pailu tegemist* Ans; *kis neid* (puid) *'vankre 'põlves vädama akkab, eks kui lund tuleb, siis vää* Mär; *poisid jään 'vinti, eks üks poiss jään magama* Aud; *Eks ta ole, või ta vale* (tõsiasja kinnitus) Hää; *eks nisu, kui ta oli suur, eks ka leigatud nagu rukistki* Amb; *obuse 'rüistade jäuks eks seda juht 'nahka tehakse 'praegagi* JJn; *isa 'ütles, et eks ta ilusti võind 'rääkida* Ann; *tema müristab üks lugu, eks nää, mis ta võtab teha* (hakkab sadama või ei) Pai; *eks ma siis lähe* Iis; *eks tegijal 'juhtu 'mõndagi* Pal; *'veissel on tühemud, eks 'lambal on nisa* ma Lai; *es mul need rinnad on siit 'aiged* Plt; *poiss võis ka külida, aga eks iki külimene ole änamaste pereme asi* SJn; *purju 'pääga es tyy 'lõymine tule* Nõo; *Ärä_pilgut_u 'paingi täüs! Kui 'myydu ma_pilguda'* - - *Es ku_valat paingi pilktäüs* Har || (koos eitussõnaga) *eks eb jõua tööd teha koa* Pöi; *miul 'olli ka oherd, a es na kõik_i ole nüid kadunuva; es sij vana inimene ei kõhi ja ei rögise, vanal jo vana rinna* Puh; *'pernasel olliva katsiku latse, es ta ädän es ole* Nõo **b.** (välj soovi, nõuannet) *eks sa 'siivu 'ennast ka, tie 'puhtast* (nt aja habe ära) Lüg; *mis sa muidu nügid, äks võta*

vahem nuga Jaa; mis sa siin luus kanti lööd. eks sa või vekatiga niita mette Mar; Äks sa läin koju, mis sa sii veel vaatad Han; mis sa s rattaga lähäd, eks sa s või sammati joosta Nis; eks sa lasknud siis lahti, mis sa tast kinni oitsid Amb; eks sa mine sinna vaatama Kod c. (välj imestust, parastust, etteheidet, üllatust) Eksas (eks sa siis) tiand, et mul ei ole Jõh; siis sulane üteld oma tüdruku vastu, et noh, eks ma üteld seda Nis; eks ma nää, kellega sa annad meile lõuna süia Amb; Vana^p inemise^p kõnõli: Es sa no_{kae}^p, medä lat's om tennü^p Har

Vrd as, eiks, eiss², ekse¹, etse

2. (usutlussõna, eeldab jaatavat vastust) kas (ei), ju (ei) eks se perse jää aigest? Vai; eks ole, pere vanam võiks tuua Muh; eks jääb nii – nagu me rääkisime Mär; Lähme mängima, äks Han; eks täna ole teisibä, mul alati päävad segamini HMd; eks te pähkleid tunne? Ann; eks te_{nd} ise ikke vist ehk olete koa karjast kudund VMr; eks sie ole õmmeti õige VJg; aga minu kits küll ei taha [kartulikoori], eks ta ole siis maiass, kas ta põle maiass siis Lai; Es ääskine kohupim vüjl siihn kausin olõ^p Har || (koos eitussõnaga) eks silmäd ei tie haigeks sie kirjutamine Kuu; eks sool pole kõrvi pees, et sa_p kuule Jäm; äks ta pole siis änam laps? Rei; eks sool põlnä äbi mette Rid; sie (kuslapuu) kasvab metsas, eks te_i ole seda näänd VMr; es temä_i või minnä ka vahel Trv

eks² eks g eksu Juu, eksi Kod; p eksu Kuu viga, eksitus Et ei pia hajuks panema ku kirjatüöss tule sana eksu Kuu; mul sii kudumesel läks eks sisse. ei soa aru, kus ma selle eksu sisse teind olen Juu

ekse¹ ekse Amb VMr; ekse Kuu Vai (kinnitus- või rõhusõna) eks Ekse muidugi ole huome juo martie juoksemise ehtut Kuu; aga noh, ekse, niipaelu ikke leitsid ruumi [et sugulasi enda juurde võtta] Amb

ekse² ekse g ekse LNg Rid Mar kangaviga toimpse kangal läks tallamesega alati ekse sesse LNg; üks ekse triip läks sesse. ekse kiri läks sesse [kangale] Mar Vrd eksitus, eksled

eksel eks|el g -li Kuu Hlj Khn maakirves; künakirves eksliga raiuta puu juuri Hlj; eksliga tegäd seinä Khn

heksel eks|el Lih Kad, g -li Tor; g eksli Ote, ä- Mar; n, g vek'sli, -e Vas; pl ekslid Kuu (h-) Kse Han Var Iis Lai, -ed Koe, -li, -le Krk, äkslid Emm Jür/-ed/ Trm; ppl ekslid Jäm; eksli- Krj Trm Kod Hls Nõo Har Plv Vas/ h-, -e- Lih Kse Tõs JJn Ksi spor VIPõ, Pst Krk; hiksli- Har

1. hrl pl tükeldatud loomasööt, hekslid õlgedest tihaste ekslid, rahidaste kat'ti Jäm; Äkslid panta siis vee sisse liguse, sipudakse mõni püütäis jähu ja vehe soola sisse siis loomad söövad neid easti Emm; õlest või saest tehass ekselt kui eina vähä oo Lih; õleobune oli, kellega leikasad eksleid JJn; ekslid antasse uastele kaertega segamine Iis; äksli raiumise järi (pink, kus raiutaise õlgi vana vikati või kirvega) Trm; ristikeinä eksli Krk; [inõisas] ülti et minge ekslid lõikamma [ristikust] härile sul'biss tetä^p Har Vrd aksel¹, eklid

2. hekslimasin – Tor Ote Vas eksliga lõegatase õlga peeniksese; eksliga tehtud õlga pantase kaerde sekka Tor; aagõ haina^p läbi vek'sle Vas

hekseldama ekseldama Vig Tõs Jür/ä-/ Pai Trm Kõp Nõo Ote, -teme Pst Krk heksliteks tegema, tükeldama; peeneks närima rot'id ekseldasid kõik ole vihud ää Vig; obusepiakot't, ekseldet eenäd olid sches Tõs; õle obune oli, kellega sai elajatele õlga

ekseldud Pai; naarid ekseldetse lehmil Pst; eksseltemis masin Krk; `eksliga ekseldatass`
`ainu` katski Ote Vrd akseldama², aksendama, ekeldama

eksi `eksi` Ans Khk Rei Phl Tor Trm; `essi` Hel; `essü` Trv valesti, ebatäpselt; õigest suunast või moraalinoõudeist kõrvale äi mitte, ma läksi `eksi, ühe katuse ruutsülla peele läheb neli` sülda `roogu ära` Ans; `eksi` läind töö Khk; Iga `eksi` minna saand, ree `jälgi kudi jo` minti Rei; ema läks `eksi ja ma ole ta tütar` Phl; ku laaleti: `essü` `essü` kurekese, nakassive [kured] `kijrdu` `käime` Trv Vrd eksu, essühe

eksima `eksima, (ma) eks(i)n` eP, (ma) `eksi(n)` RId Hää; `eksimä` Kod, (ma) eks(i) Vig, (ma) `eksin` Lüg Vai KJn; `essimä, (ma) essi(n)` Hel spor T(-ss-); `eksümä, (ta) `eksüb` Khn; `essümä, -ss-` Kam Ote V(-mmä; `ešš-, `ešš-, `ješšümä, `ješm` Lei), -me Krk San Krl, (ma) essü, essü

1. teed või suunda kaotama, hälbima, valesti minema `ütlesivad et` `eksisivad vel` `vällä, ei` `õskaned` tulla Jõh; loomad `eksind teistest` εε Khk; on `kangesti sadand ja` `tuiskand, obu on teeld ära läind` ~ `eksind` Rei; Ma `karts(i) ää` `eksimest, läksi ikka` metsa `äärtsi mööda` Han; Mia `eksüsi` `üese` `põldössö` ää Khn; kui `al`gja `jäl`gede `peale` `metsas astud, süis eksid ära` JMd; ei ole `eksi sial` kuhugi VMr; ennää meie õmad `eksinud` ärä. õman kodon eks(i) ärä; `eksimine on üks imelik asi, kes suda vedab` Kod; uduga eksib `kergest` ära Lai; ärä sa ärä `essüde. sääl mitu` tjjaru, võip `kergest` är `essüde; karjase` `õikav` [kureparvele]: `essü` ärä kureke! ku ärä `essünü` om, sõss `õikav` jälle: tjj teele kureke Krk; lätsi tjjld kõrvale, `essü` ärä Kam; kuiss sa sinnä ni harva mõtsa ala vällä saat `essüdä` Har; müis o'll `mõtsa ar` `essünnü` Vas; tah saat kur'a `jäl`gi pääle, ni `arki` essüde^p Se Vrd öksümä

2. valesti toimima a. viga tegema, vääralt talitama; segi minema; väärarvamusel olema obone `eksi` `neljald jalald,` `saadig süis inimene üheld sanald` VNg; [mõisas] Kui `juhtusid vähe` `eksima` `anti oort oma paar kümmend` [vitsahoopi] `vastu perset` Kaa; inime eksib õige sagedaste oma jutuga Mär; tema nõnna ette vist kui ma_i eks(i), ei näind Kad; minu kiel nüüd küll `eksis` VJg; kui midägi lähäb alvass, `ütled et, sjj oo` `eksimise läbi` `sündinud; jokotaja nagu eksib` õma jutu juuren; obene `eksib` jala piält, nõnna inimesed sõna piält Kod; tu_ raha and tagasi, üt'el` et, ma_lö `essenu` San; mul `essü` är^p `silmäkodamine` (kindakudumine) Urv; mu^p arvada mina ei essü ütegi jutuga; lat's om unõ päält vällä^p `vaeldunu,` `essünü` Har; raha lugõmine lat's sombussõhe, är^p `essü` Plv; mi `essü` är sjo tyy päält; inemine essü üi nu sñnast - hobõnõ `essüss` neläst jalast; inemine om umast meelest `essünü;` ka ku är `essü` tül (lesel) tä elo Se b. üldkehtivaid tavasid või moraalinoõudeid rikkuma `eksind` `tütrik. kie läks` `litsest` Lüg; me oleme oma elu sees kõik `eksijad` Muh; kui sa oled `eksind` (saanud vallaslapse), võta aga ilusti äbi põlve peale, naera sind `keegi` `ühti` Mär; `eksind` ~ lapsega tüdrek PJg; neid `eksinuisi` (vallasemasid) `täma` (pastor) lugi - - `tehti palvet ja` `tieteti` neid `piälegi;` `eksinud` tüdrik ei `tõhtnud` `valged riiet egä leierid` pähä `panna` [aulatusel] Kod; lase mul sulle vjil lugede, kelle `vastu ma ole` `essin` kurjaste Hel; [vanasti] `essünülat's, no`^p üldäss vällänpyyl` abielu Har; `tüt`rigu ka `essü` `kuigina` siss, `pesti kerigu` tulbah Vas

Vrd eksuma

3. nisõrdust `arstva vanemba naiste` `rahva, ku mõni süyn o'll` ärä `essünü` (veninud) Ote; taa naanõ om küll mihess lyyd, a_ naasõss om `essünü` (sattunud) Har

eksis `eksis` Emm Rei eksinud `ütles, olete` `eksis, tõi tee` `peale` `jälle` Rei Vrd eksuksiss, eksus, essissin

eksitaja 1. tgn < eksitama

2. teelt kõrvale eksitav vaim `eksitaja akkas `määgima `õtsegu `lamba `talleke Lüg; *essütäjä um üts vaim kes tä mõtsah `õigõlt tjjlt kõrvalõ vii, et inäp kotust ei tunnõ^p* Vas; *kua latsõ^p umma^p kuolnu^p `ristmäldä, nuu^p umma^p essütäjä^p. `ikvä^p mõtsa siäh; essütäjä saa inemisele mano^p ni vii ni vii, är vii umast kodost `ussõ Lut*

eksitama *eksitama* spor eP(-d- Emm Rei), -ämä Kod KJn; `eksitam(m)a RIId(-tä-Vai); *essitämä* Puh Nõo Kam; *essütäm(m)ä* Har VIId(ess-), -eme Krk Krl; *essüteme* San Krl/-mme/; *essit-* Hel

1. eksima panema **a.** (õigelt) teelt või liikumissuunalt kõrvale viima `vaimud `eksitavadki - - ega [nad] minu `üksi `eksita, keik inimised `eksitavad säl `kruusi `augul VNg; *jänis `viskab `aaki, `püiäb `kueri `eksitā `jälgede päält Lüg; mets `eksitab, `viimast ei `õska `kuidagi `tulla lagedalle Jõh; udu eksidab merel εε Khk; jännes teeb aasa, eksidab ennast `koerdest εε Emm; teed eksitast ää Mar; alijad, need on eksitajad vaimud Pai; kured lähväd ridamiisi, parven. lapsed segäväd: segämine, segämine, pudrupada, pudrupada, sõõlapõhi, sõõla põhi, `vaata kuda lapsed eksitäväd `linda Kod; vana tuüt iks käü, inemiisi essüten Rõu; meil säl (soos) `väega essütädäss noih kotussih inemise; timä `tahtsõ minno ar essütä^p suurõ mõtsa `sisse Se **b.** (halvale teole) ahvatlema; võrgutama mies pagan juo `eksita `naisi VNg; poiss eksitas tüdreku ää, tegi lapse PJg; `varga poiss eksitab teist `varguse `sisse ja purjutama Kos; tõene eksitab tõiss kurja tjj `piäle Kod; poisi mol'o käve essüt' inne tülärlast, es võta^p är^p Plv*

2. segi ajama; segama, häirima sie one `mitmes kohas elanu ja oma `kiele `eksitanu; *käi juduga `süa ja `sinne, `jusku jänis `eksita `jälgi VNg; tule ää, mis sa eksitad teist töö `juures Khk; mud'o tuleb eksitama `eese jutoga siü Mar; ää eksita mind, ma luen JMd; tõine tule vahel, essüts me jutu ärä. tulli meid essüteme Krk; sa essitüt oma jutuga miu ärä Nõo; ku_u mihiläne `poiga lask, siss `võeti vikati ja_u paini kätte ja_u `pesti pääle et suur' helü ol'l, siss essütäss tjjvedäjä helü vällä^p Har; ta essüt' mu är^p tüü mant Plv*

Vrd eksutama, essätämä

eksi|tee *eksi-* hv eP, `e- Lüg Vai väär tee või suund; fig väär eluviis `läksin `eksitied. ei saand just `sinne `kõhta kuhu pidin `saama Lüg; *Luiged oo eksitee peel* (ei ole lennurivis) Mus; [kirikuõpetaja] valetleb paegal ja püiäb rahvast *eksi'teete* `saata Vig; ma läksin koa `metsas *eksi'teete* Juu **Vrd** essutee

eksitus *eksitus* spor eP(-dus SaLä Emm Rei; -dos Käi Phl), `eksitus Hlj Lüg, -dus VNg Vai, g -e; *essitu|ss, ess-* T, -ü|ss Krl Har Plv Räp, *essütü|ss* San Krl Har/ess-/ Vas Se/-ss/, g -se; n, g *essütse* Krk eksitamine; eksimus, viga; *eksi-* on `niide `eksitus jäänd, jääb riba `sisse [kangale] Lüg; *ma sai aru oma eksitusest VII; karjaaed, kala eksituse koht* Rid; *tä keib eksituse tee peal* (elab ebamoraalselt) Mar; *ja vana Aleksei sää*l (metsas) *eksituses* Hää; *ta tunneb oma eksitust* Jür; *rehkendäd, tuleb eksitus; vanass õli `niskeisi eksituisi ja `painjid* Kod; *ma lätsi essütssess, ma `essüsi ärü* Krk; [pimedana] *mugu lääd tjj pääl ärä kõrvale, kõnnid essitust ja; kui sa udsuga oled järve pääl, ja tuule ärä käänäb, siss sõedad essitust* Ran; *sio essütüss läits mul pal'lu `masma* San; *selle tul'l mul taa essütüss ja õnnõtuss* (vardalt läks sukasilm maha) Har **Vrd** ekse², eksing, eksutus, öksüdüs

eksituisi eksikombel *asi on eksituisi `sündinud* Kod

eksled pl kangaviga `kanga `eksled Aud **Vrd** ekse²

heksle|masin hekslimasin `ekslemasinaga tehasse looma `põhku `peenes Tõs; *meil oli `äkslemasin, sellega sai `rohtu ja `eina läbi `lasta* Jür; *õleobune oli, kellega `leikasisid*

`eksleid - - `ekslemasin `toodi pärastpole JJn; `ekslemasin - masindadi `rohtu, `tehti peenikeses `lyymadelle Ksi; naarid ekseldetse lehmil ekseldetse `ekslemasinege Pst

ekslük a < eksima - eksiv, vügu tegev obone, ken tied ei pia siis `üöllä `eksilikku obone VNg; inemine `eslik, susi `kisklik Krl; [kiriku] opõtaja om `eslik inemine niisama ku `muukina Har; inemine um `eslik, puu `oslik Rõu

heksli|masin seade hekslite lõikamiseks `Ekslimasin, millega sigadele `rohtu piinendatakse Krj; Õljad ja põhk aeda läbi äkslimassin mihantsed väntist ringi aeda Emm; `eksli masinad väga vanast ei õld Trm; `ekslimassin one, aad väändäss `ümber. riisik `einä lõegutasse puru. `õlgi eläjälle appess Kod; `mõisan ol' vanast `eksli massin, `tyyga lõigati ristik `hainu härile `kat'ski Har Vrd aksle-, aksli-, ekli|masin, heksel, hekslemasin -pink hekslite lõikuseks kohandatud pink Sirged rukiõled lõigati ekslipengi peal sirbiga ekslites Han Vrd eklipink -raud vahend hekslite lõikamiseks `Eksli `rauva tegivad mõned ise. Mõned `raiusid niisama `kirvega IisR

ekspaater `ekspaa|er g -re ?vedruäke `ekspaater, seemend ep tage `aeti Hel

ekspiller Soomest toodud hambarohi Sie `ekspiller tegi `hambad rabejaks kohe Kuu

eksport kauba väljavedu välismaale; eksportsiga [siad] sõid ja läksid `eksporti küll; siis akkasid `eksportid, kui me `süa tulime. `enne `eksporta ei olnd, olid lihasiad; need (sead) olid sis kuuekuesed mis sa `eksportiks viisid Pil

eksu `eksu IisR Juu, -o Jõh eksi; nurja `tõine `ommik `jälle käsk lahingu. sie läks `ekso. mei ei `mennedki Jõh; Õli läind vähe `eksu, õli `arvand, et täna on `laupa IisR **eksuksiss** eksinud Ku `metsäss igä `eksuksiss oled, ega `oska kohe kuhugille `mennä Kuu Vrd eksis

eksuksisse ?segadusse `Vieläks - paraja `tulkesana `etsimine otta `eksuksisse, et ei oleki `täüest paraja Kuu

eksuma `eksuma, (ta) `eksub Kuu Khn; `essuma, (ma) `essu M(-e) T([ma] essu Nõo), pr (ta) essuss Krk Lei

1. teed või suunda kaotama Udu oli, `eksusime vähä `kumbasind ei old `paadis Kuu; teesed mehed `näütäväd `õlgõdõga tuld, et mies ää ei `eksu Khn; kure om är `essunu (lennurivi segi ajanud); talleke ärä `essunu Krk; ega siin `õiget tjjd ei ole, võõras essup `väega ruttu ärä; vanast lingupoesi visanuva karva pääl, kivi ei ole `essenu mitte üits täpp; temä läits tjjd `kaema, aga `essusi ärä Nõo; `essenuva ärä, ei oleva enämp `omma kodu egä kotust `tunnuva Kam

2. valesti toimima a. viga tegema, vääralt talitama; segi minema inimine on `eksuja Kuu; obene `essub nellä jala pääl, sõss inimene ei `essu sõna pääl Trv; oben(e) essuss nellä jala päält, inimene üte keele päält ei või siss `essude Krk; obene `essup nellä jala pääl, ammu siss vjjl inimene oma kate jala pääl Nõo b. üldkehtivaid tavasid või moraalnõudeid rikkuma Eks neid `eksund inimesi (vallasemasid) ole küll igal puol `nüüdisel ajal Kuu; sjj om jo `essunu tüdruk, kes latse tyy Krk; kui `tüt'rik `olli `essenu, pidi opetaja manu minemä `andiss `pallema, ja oma patu temäle üless tunnistama Kam

Vrd eksima

eksus ?segi Ta on omadega `eksus IisR Vrd eksis

eksus|sõit `Ninda loppes siis sie `meie `eksusõit Kuu